

**SLOVENSKO-ANGLICKÁ
TERMINOLÓGIA
VEREJNÉHO
ZDRAVOTNÍCTVA I**

**SLOVAK-ENGLISH
TERMINOLOGY
OF PUBLIC HEALTH I**

Cyril Klement, Roman F. N. Mezencev et al.

Cyril Klement, Roman F. N. Mezencev et al.

**SLOVENSKO-ANGLICKÁ
TERMINOLÓGIA
VEREJNÉHO
ZDRAVOTNÍCTVA I**

**SLOVAK-ENGLISH
TERMINOLOGY
OF PUBLIC HEALTH I**

VIRIBUS UNITIS • SPOJENÝMI SILAMI • WITH UNITED FORCES

Venované slovenskému predsedníctvu Rady EÚ
Dedicated to the Slovakia Presidency of the Council of the EU

2016

PRO
VYDAVATELSTVO

SLOVENSKO-ANGLICKÁ TERMINOLÓGIA VEREJNÉHO ZDRAVOTNÍCTVA I SLOVAK-ENGLISH TERMINOLOGY OF PUBLIC HEALTH I

© 2016 Cyril Klement, Roman Mezencev et al.

Zostavovateľ / Editor-in-Chief

prof. MUDr. Cyril Klement, CSc.

Vedecký redaktor / Senior editor

Roman F. N. Mezencev, Ph.D.

Recenzenti / Reviewers

doc. MUDr. Mária Avdičová, PhD.

doc. MUDr. Elena Nováková, PhD.

Autori / Authors

doc. MUDr. Jití Bajgar, DrSc.

doc. RNDr. Shubhada Bopegamage, CSc., MSc.

Ing. Daniela Borošová, PhD.

RNDr. Jana Čamajová, PhD.

Ing. Alžbeta Ďurecová, PhD.

doc. MUDr. Eleonóra Fabiánová, PhD.

Ing. Martin Frič, PhD.

prof. MUDr. Ladislav Hegyi, DrSc.

RNDr. Renáta Kissová, PhD.

prof. MUDr. Cyril Klement, CSc.

doc. MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD.

Ing. Radovan Lapuník

RNDr. Lucia Maďarová, PhD.

Ing. Zuzana Majláthová

prof. Ing. Jozef Medved, CSc.

Roman F. N. Mezencev, Ph.D., senior scientist

PhDr. Monika Musilová

doc. MUDr. Vladimír Oleár, CSc.

doc. MUDr. Peter Ondruš, CSc.

JUDr. Anna Porubská

Ing. Ronald Roth, PhD.

MUDr. Darina Sedláková, MPH

MUDr. Katarína Slotová, PhD.

prof. Ing. Ladislav Šimák, PhD.

Ing. Adriana Šlajferčíková, PhD.

doc. PhDr. Mária Šupinová, PhD.

RNDr. Alexandra Varjúová, PhD.

Správa lexikálnej databázy a grafický dizajn / Lexical database management & graphic design

Peter Rosa

Vydavateľ / Publisher

PRO, s.r.o., Banská Bystrica, www.pro.sk

Všetky práva vyhradené. Žiadnu časť diela nemožno reprodukovat' bez súhlasu majiteľov práv.
All rights reserved. No part of the work can be copied without prior consent of the copyright holders.

ISBN 978-80-89057-60-3

Podakovanie / Acknowledgement

Autori a vydavateľ ďakujú sponzorom za podporu vydania tejto publikácie.
The authors and the publisher acknowledge with thanks the sponsors for their support.

Vážení čitatelia,

predkladáme vám vybrané definície používané v oblasti verejného zdravotníctva, vrátane epidemiológie, hygieny životného prostredia, hygieny detí a mládeže, hygieny výživy, vakcinológie, preventívneho pracovného lekárstva a toxikológie, ochrany a podpory zdravia a ochrany zdravia pred žiarením. S verejným zdravotníctvom úzko súvisia aj niektoré laboratórne disciplíny ako mikrobiológia, chemické analýzy, molekulárna biológia a manažment ich kvality. Štatistika, informačné technológie a práca s nimi patria taktiež k odbornej výbave verejného zdravotníka. V publikácii sú rozoberané aj medzinárodné aspekty verejného zdravotníctva, čím chceme poukázať na jeho globálny rozmer.

Verejné zdravotníctvo sa čoraz častejšie stretáva s krízovým manažmentom, priemyselnými haváriami a mimoriadnymi udalosťami spôsobenými biologickými, chemickými a rádionukleárnymi faktormi, biologickými, chemickými a jadrovými zbraňami a prípadným ošetrovaním postihnutých. Nadväznosť na prvky civilnej ochrany je samozrejmä.

Legislatívny rámec verejného zdravotníctva a terminológia súvisiaca s verejnými financiami a ekonomikou, spolu s právnickým minimom potrebným pre pracovníkov verejného zdravotníctva, prispievajú k dodatočnému prehľadu pracovníkov, ktorí pracujú vo verejnom zdravotníctve alebo prichádzajú s verejným zdravotníctvom do kontaktu.

Publikácia je určená pracovníkom verejného zdravotníctva a veríme, že poslúži študentom medicíny a ošetrovateľstva, ale aj ostatným, ktorí majú záujem o rozšírenie poznatkov v tomto odbore. Anglická mutácia predstavuje základ slovníka pre mnohých pracovníkov verejného zdravotníctva, ktorí prichádzajú do kontaktu s medzinárodnými organizáciami a pracovníkmi verejného zdravotníctva v Európskej komisii.

Uvedomujeme si, že táto publikácia nie je a nemôže byť kompletná, ale určite poskytuje základné informácie a lepšiu orientáciu vo verejnom zdravotníctve najmä pre tých, ktorí ju budú potrebovať pri svojej práci alebo štúdiu.

Zostavovateľ
prof. MUDr. Cyril Klement, CSc.
November 2015
Banská Bystrica

Dear reader,

we are pleased to present this glossary of selected terminology used in the field of public health, including epidemiology, environmental health, hygiene of children and youth, food hygiene, vaccinology, preventive occupational medicine and toxicology, protection and promotion of health, and health protection against radiation. Closely related to public health are some laboratory disciplines, too, such as microbiology, chemical analysis, molecular biology and management of their quality. Statistics, information technologies and work within these disciplines are also important tools for public health workers. By discussing the international aspects of public health in this publication, we would like to point out its global dimension.

Public health is increasingly faced with crisis management, industrial accidents and emergencies caused by biological, chemical and radio-nuclear agents, biological, chemical and nuclear weapons, and possible treatment of those affected. Coordination with the elements of civil protection is taken for granted.

The legislative framework for public health and the terminology relating to public finance and economics along with a legal minimum necessary for public health workers will contribute to additional knowledge of the personnel working in public health sector or those that come into contact with public health.

This publication is intended for public health workers, and we believe that it will serve medical and nursing students, as well as others interested to increase their knowledge in this field. English terminology represents the basics of the lexicon for many public health workers who come in contact with international organizations and public health workers at the European Commission.

We are aware that this publication is not and cannot be complete in all details, but it certainly provides basic elements and better orientation in public health, especially for those who need it for their work or study.

Editor-in-chief
Cyril Klement, MD, PhD., Prof.
November 2015
Banská Bystrica, Slovakia

ÚVOD	V	PREFACE.....	V
POZNÁMKY K POUŽÍVANIU SLOVNÍKA... VIII		KEY TO THE USE OF THE GLOSSARY	VIII
SLOVENSKO-ANGLICKÝ TERMINOLOGICKÝ SLOVNÍK, A - Z	1-311	SLOVAK-ENGLISH TERMINOLOGY GLOSSARY, A - Z	1-311
ANGLICKO-SLOVENSKÝ INDEX HESIEL, A - Z	312-340	ENGLISH-SLOVAK INDEX OF HEADWORDS, A - Z.....	312-340
BIBLIOGRAFIA	341-346	REFERENCES	341-346
AUTORI	347-375	AUTHORS	347-375

Terminologický slovník je spracovaný spôsobom, ktorý má umožniť jeho jednoduché a intuitívne používanie. Uvádzame niekoľko poznámok na jeho používanie:

1. Kľúčové slová sú zvýraznené hrubým písmom, napr.:
Absorbovaná dávka (D)
2. Vysvetľujúci text je písaný normálnym štýlom, napr.:
– pozostávajú z dvoch komponent;
3. Poznámky k vysvetľujúcemu textu sú označené takto:
POZN. 1
4. Rôzne významy kľúčového slova hesla sú označené takto:
1. prvý význam;
2. druhý význam
5. Odporúčame prečítať si celý vysvetľujúci text. Informácia, ktorá najlepšie vysvetľuje význam hesla v hľadanom kontexte môže byť na konci textu.
6. Taxonomické kategórie sú zvýraznené kurzívou, napr.:
Clostridium perfringens
7. Kurzívou sú zvýraznené subkategórie hesla, napr.:
Celkové výdavky na zdravotníctvo
Verejné výdavky...
Súkromné výdavky...
8. Odkazy na ďalšie súvisiace heslá sú označené takto:
↗ Absorbovaná dávka (D)

Terminology glossary has been planned expressly to make reference intuitively and as easy as possible. The following hints and reminders may be found useful:

1. The headwords are printed in bold, e.g.:
Absorbed dose (D)
2. The entries are printed in normal style, e.g.:
– they consist of two components;
3. Notes within the entries are marked as follows:
NOTE 1
4. Different meanings (etymology) of the headword are marked as follows:
1. first meaning;
2. second meaning
5. The whole entry should be read through. The information, which best clarifies the usage in the reader's context may be in the last line of the entry.
6. Taxonomic categories are marked in italics, e.g.:
Clostridium perfringens
7. Subcategories of a headword are marked in italics, e.g.:
Total expenditure on health
General government expenditure...
Private expenditure...
8. Reference to a related entry is marked as follows:
↗ Absorbed dose (D)

2,3-Dimerkaptopropanol, DMP – antidotum proti lewisitu. ↗ BAL, L, Lewisit.

2,4,5-T – 2,4,5-trichlórfenoxyoctová kyselina; fyto-toxická látka; herbicíd.

2,4-D – 2,4-dichlórfenoxyoctová kyselina; fyto-toxická látka; herbicíd.

7-MEOTA – 9-amino-7-metoxo-1,2,3,4-tetrahydro-akridín; 7-metoxytakrín; inhibitor acetylcholíneráz v CNS; antidotum proti látke BZ.

A-B toxíny (exotoxíny typu III) – pozostávajú z dvoch komponentov: z podjednotky A, ktorá má enzýmovú aktivitu a pôsobí ako vlastný toxický komponent a z podjednotky B, ktorá sprostredkúva väzbu na receptor hostiteľskej bunky a uľahčuje vstup podjednotky A do bunky. Podjednotky A nemajú enzýmovú aktivitu pokiaľ nie sú uvoľnené z natívneho toxínu A-B; izolované podjednotky A majú enzýmovú aktivitu ale nedokážu sa viazať na bunky a vstupovať do buniek. Izolované podjednotky B sa dokážu viazať na bunky ale sú netoxické, navyše k tomu môžu blokovat väzbu natívneho toxínu A-B na cieľové bunky.

Absorbovaná dávka, D – základná veličina dávky daná pomerom

$$D = E/m,$$

kde E je stredná energia odovzdaná hmote s hmotnosťou m ionizujúcim žiarením. SI jednotkou absorbovanej dávky je joule na kilogram (J kg^{-1}) a jej špeciálny názov je gray (Gy).

Absorpcia – vo farmakológii vstrebávanie; prestup látok podaných extravaskulárne z miesta podania do systémovej cirkulácie prechodom cez slizničné membrány alebo kožu do intersticiálnej tekutiny a následne do krvi.

POZN. 1: Chémia: Proces, pri ktorom jedna látka a to či už pevná alebo kvapalná, prijíma inú látku ako plyn alebo kvapalinu cez póry alebo priestory medzi jej molekulami. Napr. papierový uterák prijíma vodu a voda prijíma oxid uhličitý pomocou absorpcie.

POZN. 2: Fyzika: Príjem a uskladnenie energie, ako je žiarenie, svetlo, zvuk, bez toho aby bola táto energia odrazená alebo predaná ďalej. Počas absorpcie môže energia zmeniť jednu formu energie na inú. Keď žiarenie narazí do elektrónov v atóme, elektróny sa pohybujú k vyššej orbite do stavu vybudenia alebo dochádza k ich strate z atómov alebo molekúl (ionizácii) absorpciou radiačnej energie.

Absorpcia cez kožu – vstup látky do tela cez porušenú alebo neporušenú kožu.

AC – kyanovodík; smrteľná všeobecne jedovatá BOL.

Acetylcholin – neuromediátor prenosu nervového vzruchu na cholinergných synapsiách.

2,3-Dimercaptopropanol, DMP – antidote against lewisite. ↗ BAL, L, Lewisite.

2,4,5-T – 2,4,5-trichlorophenoxyacetic acid; phytotoxic agent; herbicide.

2,4-D – 2,4-dichlorophenoxyacetic acid; phytotoxic agent; herbicide.

7-MEOTA – 9-amino-7-methoxy-1,2,3,4-tetrahydro-acridine; 7-methoxytacrine; central inhibitor of acetylcholinesterases; an antidote against BZ agent.

AB toxins (type III exotoxins) – they consist of two components: subunit “A”, which possesses enzyme activity and functions as the toxic component and subunit “B” that mediates binding to a host cell receptor and facilitates the entry of the A subunit into the cell. The A subunits do not display enzyme activities before they are released from the native AB toxins. The isolated A subunits display enzyme activity but they are unable to bind to cells and enter into them. Isolated B subunits are able to bind to the cells but they are nontoxic and furthermore, they can block the binding of native AB toxin to target cells.

Absorbed dose, D – the fundamental measure of radiation dose given by ratio

$$D = E/m$$

where E is the mean energy imparted to matter of mass m by ionizing radiation. The SI unit for absorbed dose is joule per kilogram (J kg^{-1}) and its special name is gray (Gy).

Absorption – in pharmacology the passage of compounds administered extravascularly from the administration site to the systemic circulation through the mucous membranes or skin into interstitial fluid and subsequently into blood.

NOTE 1: Chemistry: The process by which one substance, whether solid or liquid, uptakes another substance, such as a liquid or gas, through minute pores or spaces between its molecules. A paper towel takes up water, and water takes up carbon dioxide, by absorption.

NOTE 2: Physics: The taking up and storing of energy, such as radiation, light, or sound, without it being reflected or transmitted. During absorption, the energy may change from one form to another. When radiation strikes the electrons in an atom, the electrons move to a higher orbit (higher energy excited state), or they are removed from atoms or molecules (ionization) by absorption of the radiation energy.

Skin absorption – the entry of a substance into the body through broken or unbroken skin.

AC – hydrogen cyanide; lethal, blood agent CWA.

Acetylcholine – neurotransmitter of nerve transmission on cholinergic synapses.

Acetylcholinesteráza, AChE – enzým rozkladajúci neuromediátor acetylcholin.

Acidobázické titrácie – titrácie založené na acidobázických reakciách medzi titrandom a titrantom. Ak je titrant roztokom kyseliny ide o acidimetriu, pretože sa používa roztok kyseliny so známou koncentráciou na stanovenie obsahu alkalického látky v titrande. Ak je titrant roztokom zásady ide o alkalimetriu a stanovuje sa obsah kyseliny v titrande.

Adamsit – 10-chlór-5,10-dihydrofenarsazín; dráždivá látka; DM.

Adaptácia – schopnosť systému prispôbiť sa novým podmienkam. Schopnosť systému zmeniť sa s ohľadom na ohrozenia / hrozby pôsobiace zvnútra / zvonku so zachovaním väčšiny pôvodných funkcií systému. Adaptácia ako pojem sa vzťahuje na reakciu na udalosti, zmenené podmienky s cieľom vyhnúť sa neprijateľným dôsledkom protireakciou. Adaptácia zahŕňa zmeny v systéme, ako výsledok reakcie na prejavy vonkajších vplyvov.

Adaptívna odpoveď – taká reakcia buniek na ožiarenie, ktorá zvyšuje odolnosť buniek na následné ožiarenie.

Adekvátne odstraňovanie ľudských exkrétov – súkromná alebo spoločná vyhovujúca sanitácia, poskytujúca kontrolované odstraňovanie ľudských exkrétov spôsobmi, ktoré zabraňujú priamej expozícii ľudí fekáliám, alebo kontaminácii potravín a lokálneho zásobovania vodou fekáliami.

Adenin – purínová báza, je súčasťou nukleových kyselín.

Aditívne účinky – zdravotné účinky zmesi, ktoré sa rovnajú sume účinkov zložiek tejto zmesi.

Administratívne opatrenia – kategória opatrení na kontrolu nebezpečenstva, kde sa uplatňuje zapojenie administratívnych opatrení a manažmentu v záujme minimalizácie expozície zamestnancov danému nebezpečenstvu, napríklad obohatenie vykonávanej práce (zamestnania), rotácia prác (zamestnaní), plány práce a oddychu, členenie prác v zamestnaní a časové úseky na prispôbenie.

Adsorpcia – prítiahnutie a udržanie molekúl látky na povrchu kvapaliny alebo tuhej látky, čo má za následok väčšiu koncentráciu molekúl na povrchu.

Aeróbne baktérie – rastú za prítomnosti kyslíka.

Obligátne aeróbne baktérie (napr. *Pseudomonas* spp.) sú schopné rásť iba v prítomnosti kyslíka.

Fakultatívne anaeróbne baktérie môžu rásť tak v prostredí s kyslíkom, ako aj bez kyslíka a ich metabolické produkty a nároky sa líšia podľa toho, či rastú v prítomnosti kyslíka, alebo v prostredí bez neho. →

Acetylcholinesterase, AChE – enzyme that hydrolyzes the neurotransmitter acetylcholine.

Acid-base titrations – titrations that employ acid-base reactions between titrand and titrant. Acidimetry is used to determine the concentrations of alkaline substances in specimens (titrands) using acids of known concentrations as titrants. Alkalimetry uses basic (alkaline) substances of known concentrations as titrants in order to quantify acids in titrands.

Adamsite – 10-chlor-5,10-dihydrophenarsazine; vomiting agent (sternutator); DM.

Adaptation – the ability of a system to adapt to new conditions; the ability of a system to respond to internal or external threats and maintain most of its original functions. Adaptation as a term is related to the response to events or changed conditions in order to avoid the unacceptable consequences of a backlash. Adaptation includes changes in a system as a result of a response to external influences.

Adaptive response – a post-irradiation cellular response that results in an increased resistance of cells to subsequent radiation exposures.

Adequate excreta disposal facilities – private or public means for adequate sanitation that provide for the controlled disposal of human excreta in ways that prevent direct human exposure to feces or contamination of food and local water supply by fecal matter (ENHIS for the EU region. WHO 2002).

Adenine – a purine base; a component of the nucleic acids.

Additive effects – the health effects of a mixture, which are equal to the sum of the effects of individual components of the mixture.

Administrative controls – a category of hazard control measures that involve administrative and managerial measures in order to minimize exposure of employees to various hazards, e.g. job enrichment, job rotation, work/rest schedules, work division, and time for adaptation.

Adsorption – the attraction and retention of molecules of a substance on the surface of another liquid or solid substance resulting in higher concentration of the adsorbed molecules on the surface.

Aerobic bacteria – they grow in the presence of oxygen.

Obligate aerobic bacteria (e.g. *Pseudomonas* spp.) are able to grow only in the presence of oxygen.

Facultative anaerobic bacteria can grow in the environment with or without oxygen and their metabolic products and requirements vary depending on whether they are growing in the presence or in the absence of oxygen. →

Mikroaerofilné baktérie (napr. meningokoky, gonokoky, brucely) rastú najlepšie v prostredí so zníženým obsahom kyslíka a so zvýšeným obsahom oxidu uhličitého.

Microaerophilic bacteria (e.g. meningococci, gonococci, brucellas) grow best in the environment with lower oxygen content and increased carbon dioxide content.

Aerosól – heterogénne zmesi malých pevných alebo kvapalných častíc rozptýlených v plynach, ktorých stabilitu určuje sedimentačná rýchlosť (napr. hmla alebo dym). Zdrojom prírodných aerosólov sú napr. spóry rastlín, baktérie a vulkanické pochody (sopečná činnosť). Ďalším zdrojom je ľudská činnosť (cestná, železničná, letecká doprava, priemyselné podniky atď.).

Aerosol – heterogeneous mixtures of small solid or liquid particles suspended in gaseous phase, whose stability is determined by sedimentation rate (e.g. fog or smoke/fume). Naturally occurring aerosols are produced, e.g. from plant spores and bacteria by various processes, including volcanic activity, while human-made aerosols are generated by road, rail and airway transportation, industrial activities.

Aerotolerantné baktérie – (napr. *Clostridium perfringens*) znášajú až 5 % kyslíka v prostredí.

Aerotolerant bacteria – (e.g. *Clostridium perfringens*) are those that can tolerate up to 5% oxygen in the environment.

Agar – zmesný polysacharidový polymér zo stielok morských rias používaný na spevnenie niektorých tekutých kultivačných pôd pre baktérie.

Agar – mixed polysaccharide polymer from marine algae thallus used to fortify some of the liquid culture media for bacteria.

Agaróza – materiál získavaný frakcionáciou agaru, používa sa na prípravu gélov na elektroforetickú separáciu molekúl DNA.

Agarose – material obtained by agar fractionation and used to prepare gels for electrophoretic separation of DNA molecules.

Ageizmus – diskriminácia ľudí pre ich vek. Je aj prejavom nepriateľského postoja k starým ľuďom.

Ageism – the discrimination against people because of their age. It is also presented as a hostility towards senior citizens.

Agenda/program – plán alebo zoznam položiek, ktorý je poskytnutý účastníkom pracovnej porady vopred, aby boli pripravení na to, o čom sa bude diskutovať.

Agenda – a plan or list of items to be considered at a meeting. It is usually circulated to members in advance of the meeting so that they are aware of what will be discussed at the meeting.

Agent orange – herbicíd a defoliant, fytotoxická látka použitá vo Vietname; zmes 2,4-D a 2,4,5-T v pomere 1 : 1.

Agent orange – herbicide and defoliant; a phytotoxic agent used during the Vietnam war; a mixture of 2,4-D and 2,4,5-T in equal parts.

Aglutinácia – v širšom zmysle zhľukovanie baktérií a iných buniek. V užšom zmysle sérologická reakcia vykonávaná in vitro, ktorej princíp spočíva v tom, že korpuskulárny antigén (aglutinogén) sa v prítomnosti špecifickej protilátky (aglutinínu) alebo lektínu zhľukuje – aglutinuje.

Agglutination – in a broad sense this process represents clumping of bacteria or other cells. In a narrow sense this term refers to a serological reaction performed in vitro, during which a corpuscular antigen (agglutigen) mediates clumping of cells or other particles through its interaction with a specific antibody (agglutinin) or lectin.

Agglutinín – protilátka alebo lektín schopný vyvolať aglutináciu, t. j. zhľukovanie buniek alebo korpuskulárnych teliesok s naviazanými antigénmi (aglutinogénmi). Typickými agglutinínmi sú protilátky schopné aglutinovať erytrocyty (napr. agglutinín anti-A aglutinuje erytrocyty skupiny A a AB).

Agglutinin – an antibody or a lectin that can induce agglutination (clumping) of cells or corpuscular particles with surface-bound antigens (agglutinogens). Typical agglutinins are antibodies that agglutinate erythrocytes (e.g. agglutinin anti-A, which agglutinates erythrocytes of the types A and AB).

Agroterorizmus – úmyselné zneužitie biologických agensov (biologických zbraní) na vyvolanie ochorenia zvierat alebo rastlín motivované politicky, nábožensky alebo ideologicky.

Agroterrorism – the intentional misuse of biological agents (biological weapons) to cause diseases of animals or plants, which can be motivated politically, religiously or ideologically.

AChE – ↗ Acetylcholinesteráza.

AChE – ↗ Acetylcholinesterase.

AIDS – syndróm získanej nedostatočnosti imunity.

Konečné štádium infekcie vyvolanej vírusom ľudskej nedostatočnosti imunity (Human Immunodeficiency Virus – HIV), definované ako osobitný syndróm v roku 1981. Definícia sa vzťahuje na osoby, ktoré javia v absolútnych hodnotách menej ako 200 CD4⁺ T-lymfocytov na μL alebo proporciu CD4⁺ T-lymfocytov (spomedzi všetkých lymfocytov) nižšiu ako 14 %, a to v spojení s ktorýmkoľvek z 26 klinických stavov (oportúnne infekcie, Kaposiho sarkóm, tzv. „wasting syndrome“, pľúčna TBC, recidivujúca pneumónia, invazívny karcinóm cervixu atď.). Medzi oportúnne alebo indikátorové ochorenia spojené s AIDS patria tiež niektoré protozoárne alebo parazitárne infekcie, najmä pneumónia vyvolaná *Pneumocystis carinii* a toxoplazmóza; niektoré infekcie vyvolané hubami, najmä kandidóza pažeráka, trachey, bronchov alebo pľúc a kryptokokóza postihujúca najmä centrálny nervový systém; bakteriálne infekcie vyvolané najmä niektorými mykobaktériami vrátane *Mycobacterium tuberculosis*, ale aj vírusové infekcie, a to predovšetkým cytomegalovírus a herpes simplex. Napokon sa môžu vyskytnúť aj zhubné novotvary, predovšetkým Kaposiho sarkóm, lymfómy, a invazívny karcinóm krčku maternice.

Akceptovateľné riziko – taká miera rizika, ktorú je ochotný nositeľ rizika objektívne podstúpiť a znášať na základe vlastného kvalifikovaného rozhodnutia pretože neohrozuje bezpečnosť dotknutého systému, objektu alebo procesu, nemá zásadný vplyv na jeho funkčnosť alebo neprekračuje parametre stanovené príslušnou všeobecne záväznou normou.

Vo všeobecnosti existujú parametre, ktoré vplyvajú na určenie hranice akceptovateľnosti. Hranice akceptovateľnosti majú ne/písanú formu. Sú charakteristické pre konkrétny čas a priestor. Miera akceptovateľnosti je daná napr. hranicou ALARP (as low as reasonably practicable) a ALARA (as low as reasonably achievable). Parametre, ktoré vplyvajú na určenie hranice akceptovateľnosti sú: právny rámec, psychologické aspekty, kultúra, politika bezpečnosti, vlastnícke vzťahy.

Akreditácia – atestácia treťou stranou týkajúca sa orgánu posudzovania zhody, poskytujúca oficiálne preukázanie spôsobilosti vykonávať špecifické úlohy posudzovania zhody.

Akreditácia (organizácie zdravotnej starostlivosti) – formálny proces, pri ktorom uznávaná inštitúcia, zvyčajne mimovládna organizácia hodnotí a uznáva, že organizácia zdravotnej starostlivosti spĺňa platné, vopred stanovené a uverejnené normy. Akreditačné štandardy sú zvyčajne považované za optimálne a dosiahnuteľné a sú navrhnuté tak, aby podporovali nepretržité úsilie v rámci akreditovaných organizácií. Akreditačné rozhodnutie o konkrétnej organizácii →

AIDS (Acquired Immunodeficiency Syndrome) – syndrome of acquired immune deficiency.

The final stage of the infection caused by the human immunodeficiency virus (HIV), defined as a specific syndrome in 1981. The definition refers to individuals with the CD4⁺ T lymphocyte counts below 200 cells per μL in absolute values, or the CD4⁺ T lymphocytes proportion less than 14% of all lymphocytes in connection with any of the 26 clinical conditions (opportunistic infections, Kaposi's sarcoma, the so-called "wasting syndrome", pulmonary tuberculosis, recurrent pneumonia, invasive cervical carcinoma, etc.). Some protozoan or parasitic infections also belong to the opportunistic or indicator diseases associated with AIDS, especially pneumonia caused by *Pneumocystis carinii* and toxoplasmosis; some infections caused by fungi, especially candidiasis of the esophagus, trachea, bronchi, or lungs and cryptococcosis mainly affecting the central nervous system; bacterial infections mainly caused by some mycobacteria including *Mycobacterium tuberculosis* and also viral infections, especially cytomegalovirus and herpes simplex. Furthermore, malignant neoplasms can occur in individuals suffering from AIDS, particularly Kaposi's sarcoma, lymphomas, and invasive cervical carcinoma.

Acceptable risk – a level of risk, which the risk bearer is willing to take based on his or her own qualified decision, since it does not threaten the security of the system, object or process concerned, has no fundamental influence on its functioning or does not exceed the parameters defined by the corresponding generally binding regulations.

In general, the limits of acceptability are determined by certain parameters. In some cases, these limits are explicitly defined, in other cases they are taken as established practice. They are characteristic for a particular time and place. The acceptability is given, for example, by the ALARP limit (as low as reasonably practicable) and the ALARA limit (as low as reasonably achievable). Parameters that influence the determination of these limits include: legal basis, psychological aspects, cultural traditions, safety policies and the ownership.

Accreditation – granting credit or recognition by third-party upon formal demonstration of competencies to carry out specific conformity assessment tasks.

Accreditation (of the health care organization) – a formal process by which a recognized body, usually a non-governmental organization, assesses and recognizes that a health care organization meets applicable pre-determined and published standards. Accreditation standards are usually regarded as optimal and achievable, and are designed to encourage continuous improvement efforts within accredited organizations. An accreditation decision about a specific health care organization →

zdravotnej starostlivosti je vypracované po periodicom hodnotení na mieste tímom odborných recenzentov zvyčajne každé dva až tri roky. Akreditácia je často dobrovoľný proces, ktorého sa organizácie rozhodnú zúčastniť, zvyčajne nevyžadovaný zákonom.

Akreditačná značka – značka vydaná akreditačným orgánom pre akreditované orgány posudzovania zhody na označovanie stavu akreditácie.

Akreditačný orgán – autoritatívny orgán, ktorý vykonáva akreditáciu.

POZN.: Autorita akreditačného orgánu je všeobecne odvodená od vlády.

Aktíva – 1. zdroje s ekonomickou hodnotou, ktoré sú majetkom jednotlivca, firmy alebo štátu.

2. položka účtovnej závierky, predstavuje všetok majetok firmy.

3. súhrn personálnych, materiálnych a duchovných hodnôt, ktoré umožňujú príslušnému subjektu vykonávať plánovanú činnosť.

Aktivácia – implementácia schopnosti, procedúr, aktivít a plánov na zachovanie kontinuity prebiehajúcich procesov a javov ako reakcia na vzniknutý krízový jav a v nadväznosti na vyhlásenie mimoriadnej situácie alebo krízového stavu s cieľom minimalizovať škody a straty.

Aktivita rádionuklidu, A – predstavuje počet nukleárných procesov (dezintegrácií) za jednotku času:

$$A = -(dN / dt)$$

kde dN je počet nukleárných procesov a dt je časový interval.

Jednotkou aktivity je becquerel ($1 \text{ Bq} = 1 \text{ s}^{-1}$; staršia jednotka je Curie. $1 \text{ Curie} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Bq}$).

Aktivita, A – očakávaná hodnota počtu jadrových premien v danom množstve látky za jednotku času. SI jednotkou aktivity je recipročná sekunda (s^{-1}) a jej špeciálny názov je becquerel (Bq).

Aktivitný medián aerodynamického priemeru – hodnota aerodynamického priemeru pri ktorej je 50 % rádioaktivity v konkrétnom aerosóle viazanej na častice väčšie a 50 % na častice menšie ako AMAD.

Aktívny transport – transportný mechanizmus, ktorý prebieha proti smeru elektrochemického gradientu a vyžaduje prísun energie (ATP). Podieľajú sa na ňom proteínové prenášače v plazmatickej membráne, ktoré sa viažu s molekulami alebo iónmi a pomáhajú im v prechode cez membránu proti smeru koncentračného gradientu.

Akustické pole – priestor, v ktorom sa šíri zvukové vlnenie.

is made following a periodic on-site evaluation by a team of peer reviewers, typically conducted every two to three years. Accreditation is often a voluntary process, in which organizations choose to participate, rather than one required by law and regulation.

Accreditation symbol – symbol issued by an accreditation body to be used by accredited CABs to indicate their accredited status.

Accreditation body – authoritative body that performs accreditation.

NOTE: The authority of an accreditation body is generally derived from the Government.

Assets – 1. the resources with economic value that an individual, corporation or country owns or controls.

2. A balance sheet item representing what a company owns.

3. a summary of personal, material and intellectual/spiritual values, which enable the corresponding subject to carry out the planned activity.

Activation – the implementation of procedures, activities and plans to maintain continuity of the ongoing processes and phenomena in response to crisis or in connection with declaration of the state of emergency, with the goal to minimize damages and losses.

Activity of a given radionuclide, A – the number of nuclear transitions (disintegrations) per unit of time:

$$A = -(dN / dt)$$

where dN is the number of nuclear transitions (disintegrations) and dt is the time interval.

The unit of activity is becquerel ($1 \text{ Bq} = 1 \text{ s}^{-1}$; the older unit is Curie. $1 \text{ Curie} = 3,7 \times 10^{10} \text{ Bq}$).

Activity, A – the expected number of nuclear transformations occurring in a given quantity of material per unit time. The SI unit of activity is per second (s^{-1}) and its special name is becquerel (Bq).

Activity Median Aerodynamic Diameter (AMAD) – the value of aerodynamic diameter such that 50% of the airborne radioactivity in a specific aerosol is associated with particles greater than the AMAD and 50% of the airborne radioactivity is associated with particles smaller than the AMAD.

Active transport – transport mechanism, which takes place against the direction of the electro-chemical gradient; it, requires the supply of energy (ATP). Carrier proteins in the plasma membrane bind with molecules or ions and assist in their passage through the membrane against the forces of a concentration gradient.

Acoustical field – space in which sound waves are propagating.

Akustický tlak – rozdiel medzi okamžitým tlakom v ľubovoľnom bode a atmosférickým tlakom v tomto bode. Okamžitá hodnota akustického tlaku kolíše okolo referenčnej hodnoty atmosférického tlaku.

Akútna akustická trauma – porušenie mechanickej odolnosti tkanív ucha, ktorá je spôsobená extrémne vysokými hladinami hluku nad 120 dB. Môže nastať poškodenie štruktúr ucha – blany bubienka, stredo-ušných kostičiek i vnútorného ucha s roztrhnutím Cortiho orgánu s následným krvácaním a nekrózou sluchových buniek, čo vedie k trvalému poškodeniu sluchu (irreverzibilné zmeny).

Akútna expozícia – jednotlivá expozícia nebezpečnému faktoru.

Akútne respiračné infekcie, prípady a úmrtia – počet prípadov a úmrtí zaznamenaných alebo odhadnutých z respiračných infekcií počas posledného roku, pre ktorý sú k dispozícii platné štatistické údaje.

Akútne účinky – zmena, ktorá sa prejaví v organizme v relatívne krátkom čase (minúty, hodiny, dni) po expozícii.

Akvizícia – získavanie nových zákazníkov, inzerentov a pod. V poisťovníctve ide o získavanie nových poisťencov a predaj poisťných produktov.

ALARA – skratka „tak nízko, ako je rozumne dosiahnuteľné“. Vyjadruje, že dizajn a používanie zdrojov ionizujúceho žiarenia a postupov, ktoré sú spojené s ich použitím, by mali byť také, aby zabezpečili, že expozícia bude udržiavaná tak nízko, ako je to primerane možné, berúc do úvahy ekonomické a sociálne faktory.

Alela dominantná – alela, ktorá určuje konkrétnu formu (kvalitu) príslušného znaku u heterozygotických jedincov.

Alela recesívna – alela, ktorá sa neprejavuje vo fenotype heterozygota a ňou kódovaná forma znaku sa môže utvoriť iba v neprítomnosti dominantnej alely, t. j. u recesívneho homozygota.

Alely – zodpovedajú za odlišné varianty toho istého znaku (napr. gén pre krvnú skupinu v systéme ABO má tri alely: A, B, O). Ak má jedinec rovnaké alely pre daný znak, označuje sa ako homozygot, v prípade nerovnakých alel ide o heterozygota.

Alergén (senzibilizujúci faktor) – typ antigénu, ktorý dokáže navodiť hypersenzitívnu reakciu I. typu, pri ktorej vznikajú IgE protilátky. Pri prvom kontakte spôsobí len malú alebo žiadnu reakciu u ľudí alebo u testovaných zvierat. Po opakovanej expozícii však napriek tomu môže spôsobiť značnú odpoveď, ktorá sa nemusí obmedziť len na miesto kontaktu. Kožné alergie (napr. na kovy ako sú nikel a chróm) sú najčastejšou formou senzibilizácie pri práci. Respiračné alergické reakcie na niektoré chemické látky (napr. izokyanáty) sa môžu taktiež vyskytnúť.

Sound pressure – the difference between the actual pressure at any point in the field and the atmospheric pressure at that point. Instantaneous sound pressure level fluctuates around the reference value of atmospheric pressure.

Acute acoustic trauma – a type of sensory hearing loss due to injury to the hearing mechanisms in the inner ear, caused by very loud noise above 120 dB; it may result in damage to the structures of the ear tympanic membrane, middle ear ossicles and inner ear Corti organ with rupture with subsequent hemorrhage and necrosis of hair cells, leading to permanent hearing damage (irreversible changes).

Acute exposure – a single exposure to a hazardous agent.

Acute respiratory infections, cases and deaths – the number of cases and deaths recorded or estimated from respiratory infections during the most recent year for which valid statistics are available.

Acute effect – a change that occurs in the body within a relatively short period of time (minutes, hours, days) following exposure.

Acquisition – acquiring new customers, advertisers and the like. In insurance, this term means getting new customers and sales of the insurance products.

ALARA – an acronym for ‘As Low As Reasonably Achievable’. A concept meaning that the design and the use of sources, and the practices associated therewith, should be such as to ensure that exposures are kept as low as reasonably practicable, with economic and social factors taken into account.

Dominant allele – the allele that determines the particular form (quality) of the trait of heterozygous individuals.

Recessive allele – allele, which does not manifest itself in the heterozygous phenotype, and the trait form encoded by it can be formed only in the absence of dominant allele, i. e. in recessive homozygote.

Alleles – they are responsible for different variants of the same trait (e.g. human gene for ABO blood group has three alleles: A, B, O). If an individual has the same alleles for a given trait he is referred to as the homozygote, in the case of unequal alleles he or she is a heterozygote.

Allergen (sensitizer) – a type of antigen capable of stimulating a type I hypersensitivity through the production of IgE antibodies. On first exposure allergen causes little or no reaction in humans or test animals. However, on repeated exposure, it may cause a vigorous response not necessarily limited to the contact site. Skin sensitization (e.g. to metals such as nickel or chromium) is the most common form of sensitization in the workplace. Respiratory sensitization to some chemicals (e.g. isocyanates) is also known to occur.

Alfa častica – kladne nabitý vysoko energetický fragment jadra, ktorý sa skladá z dvoch neutrónov a dvoch protónov (jadro hélia).

Alternatívna hypotéza – hypotéza, podľa ktorej nie sú rozdiely pozorované vo vzorke výsledkom náhody, ale nejakého nenáhodného vplyvu.

Ambulantný pacient – osoba, ktorá ide do zdravotníckeho zariadenia na konzultáciu, nie je prijatá do zariadenia a nezaberá nemocničné lôžko v hociakej dĺžke času.

Americký trhový model – tento model zdravotnej starostlivosti kladie dôraz na dobrovoľné súkromné zdravotné poistenie a sociálne zabezpečenie, pričom je doplnený programami podpory zdravotnej starostlivosti pre starých a invalidných občanov nad 65 rokov (Medicare) a sociálnymi potrebami občanov (Medicaid).

Amfitrichá – baktérie, ktoré majú na každom póle po jednom alebo niekoľkých bičkoch.

Aminokyselina – základná stavebná jednotka proteínov. Karboxylová kyselina (zlúčenina s -COOH skupinou) obsahujúca aminoskupinu (-NH₂) a vedľajšiu skupinu (postranný reťazec), špecifickú pre každú aminokyselinu. Hlavnými prvkami aminokyselín sú uhlík, vodík, kyslík a dusík, postranné reťazce obsahujú aj iné prvky. Je známych okolo 500 aminokyselín. Klasifikujú sa rôznym spôsobom – na základe umiestnenia funkčných skupín (alfa, beta, gama, delta), alebo na základe štruktúry postranných reťazcov. Z množstva aminokyselín vyskytujúcich sa v prírode sa 20 (resp. 22) uplatňuje ako základná stavebná jednotka bielkovín (proteínov).

Amitóza – priame, nepohlavné nemitotické delenie buniek, reprodukcia jednoduchých prokaryotických organizmov (baktérií, prvokov) a spôsob množenia alebo rastu plodových obalov niektorých stavovcov. Ide o delenie buniek rozdelením jadra a cytoplazmy bez tvorby deliaceho vretienka alebo formovania chromozómov. Je to duplikácia DNA a následné rozdelenie bunky na dve dcérske bunky binárnym štiepením.

Amperometria – skupina elektrochemických analytických metód, pri ktorých sa meria elektrický prúd pri zachovaní konštantného potenciálu medzi pracovnou a referenčnou elektródou.

Amplifikácia – pomnoženie úseku DNA alebo RNA pri amplifikačných reakciách (napr. PCR, NASBA).

Anabolizmus – súbor biosyntetických reakcií, ktoré v organizme slúžia na tvorbu zložitejších látok z látok jednoduchších. Tieto reakcie sú závislé na energii získanej z katabolických reakcií.

Alpha particle – a positively charged highly energetic nuclear fragment, comprised of two neutrons and two protons (helium nucleus).

Alternative hypothesis – the hypothesis that sample observations are influenced by some non-random cause.

Outpatient – a person who goes to a health care facility for consultation, is not admitted to the facility and does not occupy a hospital bed for any length of time.

US market model – this model emphasizes the voluntary private health insurance and social security schemes complemented by a health care support for the elderly and disabled citizens over 65 (Medicare) and social needs of citizens (Medicaid).

Amphitrichous – bacteria with one or a few of flagella at both ends.

Amino Acids – building blocks of proteins, they contain carboxylic acid (-COOH group), amino group (-NH₂) and a side-chain, which is specific for each amino acid. The main elements in amino acids are carbon, hydrogen, oxygen and nitrogen; the sidechains may contain other elements. There is about 500 known amino acids, which are classified in different ways, e.g. on the basis of the location of functional groups (alpha, beta, gamma, delta) or by chemical structure of their side-chains. Among known amino acids occurring in the nature, 20 (or 22) are found as basic building units of the proteins.

Amitosis – direct, asexual cell division in the absence of mitosis, of simple prokaryotic organisms (bacteria, protozoa) and a method for the multiplication or the growth of fetal membranes of some vertebrates. It is a cell division by division of the nucleus and cleavage of the cytoplasm without spindle formation or condensation of chromosomes. This process includes duplication of DNA and its subsequent division into two daughter cells (binary fission).

Amperometry – a group of electrochemical analytical methods that monitor electric current (amperes) while keeping constant potential of the working electrode relative to reference electrode.

Amplification – the multiplication of a DNA or RNA region in the amplification reactions (e.g. PCR, NASBA).

Anabolism – the set of biosynthetic reactions in the organism that are used to produce more complex substances from simpler substances. These reactions are dependent on energy released from catabolic reactions.

Anaeróbne baktérie – tie, ktoré vo svojom prostredí neznášajú kyslík, pretože jeho prítomnosť im zabráňuje rozmnožovať sa alebo ich zabíja, pričom stupeň neznášanlivosti kyslíka je rozličný.

Anafáza – fáza mitózy, pri ktorej dochádza k separácii chromatíd spojených v centromérach pohybom pozdĺž deliaceho vretienka k opačným pólom bunky.

Analýza citlivosti – systematické zhodnotenie toho, do akej miery sa neistoty vstupov alebo predpokladov modelu premietnu do jeho výstupov. Analýzu citlivosti je možné graficky vizualizovať napr. vo forme tornádo grafu.

Analýza dopadov – identifikuje a vyhodnocuje kľúčové činnosti organizácie za účelom minimalizovania strát analyzovaného objektu, podniku; aplikuje sa za účelom riadenia strát.

Analýza nákladov a efektívnosti – forma ekonomického hodnotenia, kde sú náklady vyjadrené v peniazoch, ale následky sú vyjadrené vo fyzikálnych jednotkách. Používa sa na porovnanie rôznych spôsobov, ako dosiahnuť rovnaký cieľ.

Analýza nákladov a prínosov – porovnanie nákladov a dosiahnutých prínosov, kde náklady i prínosy sú vyjadrené v peniazoch. Obvyklé pravidlo v analýze nákladov a prínosov je, aby pomer prínosov a nákladov (B/C) presiahol 1 alebo $(B - C) > 0$.

Analýza neistoty – stanovenie rozsahu alebo distribúcie neistoty v odhadoch na základe posúdenia neistoty alebo intervalov spoľahlivosti pre všetky vstupy dát a parametrov. Interval neistoty by mal v ideálnom prípade zahŕňať všetky zdroje neistoty, vrátane tých, ktoré vyplývajú zo systematických chýb a chýb merania. Na rozdiel od tu uvedeného výkladu všeobecne uvádzané intervaly spoľahlivosti sú založené výhradne na obmenách pozorovaných vo vzorke dát.

Analýza ortuti na prístroji AMA 254 – princípom stanovenia je termický rozklad vzorky o presnom navažku, ktorá sa umiestni na spaľovacu loďičku a zavedie do spaľovacej trubice, kde sa riadeným ohrevom spaľovacej pece rozloží. Rozkladné produkty sú vedené cez amalgamátor obsahujúci zlato na inertnom nosiči, na ktorom sa selektívne zachytia pary ortuti. Jeho následným zahriatím sa vypudí ortuť z amalgamátora, a napokon sa vykoná spektrofotometrické meranie absorbancie pri vlnovej dĺžke 254 nm, ktoré indikuje koncentráciu atómov Hg v kvete. Táto metóda nevyžaduje spracovanie vzorky pred vlastnou analýzou.

Analýza potenciálneho zdroja ohrozenia – identifikácia možného zdroja ohrozenia a posúdenie jeho vplyvu na referenčný systém, dej alebo proces.

Anaerobic bacteria – they cannot tolerate the oxygen in their environment because its presence inhibits their reproduction or kills them and their degree of oxygen intolerance is different.

Anaphase – the phase of mitosis during which the daughter chromatids joint in the centromeres separate along the spindle, moving out from each other to the opposite poles of a cell.

Sensitivity analysis – systematic determination of the degree to which the uncertainty of the output of a model is attributable to the uncertainties of its inputs or underlying assumptions. Sensitivity analysis can be graphically presented, e.g., by tornado diagram.

Impact analysis – identifies and evaluates the key activities of an organization in order to minimize losses in the analyzed object or company; it is applied in order to control losses.

Cost-effectiveness analysis – a form of economic evaluation where costs are expressed in money terms but consequences are expressed in physical units. It is used to compare different ways of achieving the same objective.

Cost benefit analysis – a comparison of costs and achieved benefits, where both costs and benefits are expressed in monetary terms. The usual rule in cost benefit analysis is for the benefit-cost ratio (B/C) to higher than 1 or for $(B - C) > 0$.

Uncertainty analysis – estimation of range or distribution of uncertainty in estimates based on an assessment of the uncertainty or confidence intervals for all data and parameter inputs. Uncertainty intervals should ideally include all sources of uncertainty, including those arising from systematic biases and measurement error. In contrast, generally reported confidence intervals are based solely on the variation observed in sample data.

Mercury analyze on AMA 254 – measurement of Hg is based on the principle of mercury vapor generation and its consecutive trapping and enrichment in a gold amalgamator. After drying, the sample is subjected to thermal decomposition in an oxygen stream in a furnace at the atmospheric pressure. The residues of thermal decomposition are taken through the amalgamator by the oxygen stream. The amalgamator is consequently heated to high temperature and the trapped mercury is released into measured cuvettes, where it is quantified by spectrophotometry at 254 nm. No sample preparation is necessary.

Analysis of possible source of threat – identification of a possible source of threat and assessment of its effects on the reference system or process.

Analýza rizika – 1. súčasť procesu komplexného posudzovania rizík, stanovovania významnosti ich zdrojov, príčin a veľkosti, podrobnej identifikácie rizík, skúmania ich vzájomných vzťahov a z nich očakávaných dopadov na javy a procesy, človeka, majetok a životné prostredie.

2. sústavné sledovanie a následné zapracovanie možného vývoja odlišného oproti východným podmienkam do rozpočtu tak, aby mohol na odlišné udalosti reagovať.

Analýza úrazov – proces systematického hodnotenia úrazovej štatistiky na identifikovanie trendov z takých hľadísk ako je vek, pohlavie, zamestnanie, pri výkone ktorého sa stal úraz, časť tela postihnutá úrazom, stroje a zariadenia podieľajúce sa na úraze, pracovné činnosti a procesy, ktoré sa uplatnili pri úraze, čas, dňa, miesto, frekvencia výskytu, závažnosť výskytu a ich relatívne zastúpenie.

Analýza územia – jeden zo základných dokumentov civilnej ochrany, ktorý analyzuje územný celok z pohľadu ohrozenia života, zdravia a majetku na základe možnosti vzniku mimoriadnej udalosti. Posudzuje nebezpečenstvo pre prípad vzniku mimoriadnej udalosti s ohľadom na zdroje ohrozenia.

Proces podrobnej identifikácie rizík, určovania ich zdrojov a veľkosti, skúmania ich vzájomných vzťahov a predpovedania rozsahu negatívneho vplyvu na systém v prípade vzniku krízovej situácie.

Analýza územia je posúdenie nebezpečenstva pre prípad vzniku mimoriadnej udalosti s ohľadom na zdroje ohrozenia. Analýza územia sa vyhotovuje vo forme súboru dokumentov.

Anatoxín – (toxoid), bakteriálny exotoxín, ktorého toxicita bola určitým spôsobom znížená, resp. potlačená (napr. zahriatím, alebo pôsobením formaldehydu), pričom jeho antigenicita zostala zachovaná, takže môže podnietiť tvorbu špecifických protilátok.

Aneuploidia – odchýlka od normálneho diploidného počtu chromozómov, pri ktorej počet chromozómov nie je celistvým násobkom haploidného počtu chromozómov $1n$ (niektoré chromozómy chýbajú alebo sú navyše). Nádorové bunky majú často chýbajúce alebo nadbytočné chromozómy. Aneuploidia je príčinou genetických porúch a vrodených chýb. Najčastejšími aneuploidiami sú trizómie ($2n+1$) a monozómie ($2n-1$).

ANOVA – (analýza rozptylu) spôsob štatistickej analýzy, ktorý sa používa na zhodnotenie rozdielu medzi priemermi dvoch alebo viacerých skupín premenných. ANOVA porovnáva rozptyl dát vnútri skupín s rozptylom dát medzi skupinami a počíta štatistiku F , z ktorej sa dá vypočítať pravdepodobnosť, že pozorovaný rozdiel priemerov medzi skupinami je výsledkom náhody (p -hodnota). ANOVA má viacero variantov (napr. jednofaktorová analýza rozptylu, analýza rozptylu pri dvojitom triedení).

Risk analysis – 1. part of the process of a complex assessment of a risk, which includes determination of the importance of its sources, causes and magnitude; identification of the risks, examination of their mutual relationships and their impacts on various processes, people, property and environment.

2. continuous monitoring and reflecting of changes from original conditions in the budget, in order to develop preparedness to various events.

Injury analysis – systematic evaluation of the statistics of injuries to identify trends based on variables such as age, sex, occupation of those getting injured in workplace, part of the body affected, machinery involved, relevant process or work activity, time of day, location, frequency, and severity (injury severity rate).

Territory analysis – one of the fundamental civil protection documents, which contains analysis of a territorial unit with respect to life, health and property risks resulting from emergency incidents. Territory analysis provides the assessment of the risks in case of emergencies including possible sources of threats.

The process aimed at meticulous identification of risks, determination of their sources and magnitude, examination of their mutual relationships and prediction of their negative systemic impacts in crisis situations.

The territory analysis is the process of reviewing threats associated with emergency incidents with consideration to the sources of the threats. The format of the territory analysis is a collection of documents.

Anatoxin – (toxoid), the bacterial exotoxin whose toxicity has been reduced or completely suppressed (e.g. by heating or by the action of formaldehyde), while its antigenicity remained preserved, so that it can stimulate the production of specific antibodies.

Aneuploidy – a deviation from the normal diploid number of chromosomes, when the number of chromosomes is not an integer multiple of the haploid chromosome number $1n$ (some chromosomes are missing or extra). Cancer cells often carry extra or missing chromosomes. Aneuploidy also causes genetic disorders and birth defects. The most common aneuploidies are trisomies ($2n+1$) and monosomies ($2n-1$).

ANOVA – (Analysis of Variance) a method of statistical analysis used to evaluate the differences among the means of two or more groups. ANOVA compares within-group and between-group differences and calculates F -statistics that can be used to calculate probability of obtaining the observed between-group differences by chance (p -value). There are several types of ANOVA (e.g. one-way ANOVA, two-way ANOVA, etc.).

A

Antibiotiká, ATB – organické zlúčeniny rozmanitých, často veľmi neobvyklých štruktúr, produkované rôznymi organizmami (baktérie, kvasinky, plesne aj rastliny), ktoré špecificky inhibujú rast mikroorganizmov (bakteriostatické ATB) alebo ich priamo ničia (baktericidne ATB).

K najdôležitejším skupinám ATB patria penicilíny, cefalosporíny, makrolidy, tetracyklíny, chlórampfenikol a jeho deriváty, ďalej linkozamidy, aminoglykozidy, polypeptidové a glykopeptidové ATB.

Antidotum – liečivo pôsobiace špecificky proti otrave konkrétnou látkou alebo skupinou príbuzných látok.

Antifóbický – pôsobiaci proti fóbii, t. j. proti perzistentnému, excesívnemu a nedôvodnému strachu z konkrétnych objektov alebo špecifických situácií (tzv. kryštalizovaná úzkosť).

Antigén – vysokomolekulová organická látka (najčastejšie proteínového, polysacharidového alebo glykolipidového charakteru), ktorá po vniknutí do organizmu vyvolá špecifickú imunitnú odpoveď.

Rozlišujú sa korpuskulárne antigény (baktérie, riketsie, vírusové častice, častice latexu...) a nekorpuskulárne antigény (baktériové toxíny, enzýmy, extrakty mikroorganizmov).

Antigenémia – prítomnosť antigénu v krvi.

Antigenicita (imunogenicita) – schopnosť antigénov vyvolať špecifickú imunitnú odpoveď.

Antigénny determinant (epitop) – tá časť molekuly antigénu, na ktorú sa špecificky viaže príslušná protilátka alebo T-lymfocyt.

Antigénny posun (drift) – postupné menšie zmeny v sekvencii aminokyselín polypeptidových reťazcov povrchových vírusových antigénov spôsobené vplyvom genetických mutácií a selekčného tlaku. Dôsledkom antigénneho posunu je antigénna odlišnosť prípadne až vznik nových variantov vírusov (vírusy chrípky, rotavírusy a pod.).

Antigénny skok (shift) – náhla a zásadná zmena polypeptidov povrchových vírusových antigénov, vysvetľovaná napr. ako dôsledok výmeny antigénnych komponent medzi rôznymi kmeňmi vírusov. Skok v prípade vírusu chrípky A je vysvetľovaný výmenou antigénnych komponent medzi ľudskými a zvieracími chrípkovými kmeňmi ku ktorej dochádza v bunkách súčasne infikovaných obidvomi kmeňmi. Takto sa vysvetľuje vznik nových kmeňov vírusu chrípky A voči ktorým je hostiteľská populácia vnímavá, následkom čoho dochádza k epidemickému a pandemickému šíreniu chrípky A.

Anticholinergikum – (tiež parasymptolytikum), liečivo blokujúce cholinergné účinky.

Antibiotics, ATB – organic compounds of various, often very unusual structures produced by various organisms (bacteria, yeasts, molds and plants) that specifically inhibit the growth of microorganisms (bacteriostatic antibiotics) or directly destroy them (bactericidal antibiotics).

The most important groups of antibiotics include penicillins, cephalosporins, macrolides, tetracyclines, chloramphenicol and its derivatives, as well as lincosamides, aminoglycosides, polypeptide and glycopeptide antibiotics.

Antidote – drug specifically acting against intoxication by a specific agent or a group of similar agents.

Antiphobic – acting against phobia, i. e. a persistent fear from particular objects or situations that is excessive and unreasonable.

Antigen – high molecular organic substance (most often of protein, polysaccharide or glycolipide type) that induces a specific immune response in an organism.

There are corpuscular antigens (bacteria, rickettsia, viral particles, latex particles...) and non-corpuscular antigens (bacterial toxins, enzymes, extracts of microorganisms).

Antigenemia – the presence of an antigen in the blood.

Antigenicity (immunogenicity) – the ability of an antigen to induce specific immune response.

Antigenic determinant (epitope) – the part of the antigen molecule to which the corresponding antibody or T lymphocyte bind specifically.

Antigenic drift – consecutive minor changes in the amino acid sequence of the polypeptide chains of viral surface antigens due to mutations and selection pressure. The antigenic drift results in the antigenic diversity and eventually in the emergence of new variants of viruses (influenza viruses, rotaviruses, etc.).

Antigenic shift – a sudden and substantial change of the viral surface antigens resulting from, for example, the exchange of antigenic components between different strains of viruses. The shift in the case of influenza A virus is explained by the exchange of an antigenic component between human and animal influenza strains that occurs in the cells simultaneously infected by both viral strains. This mechanism explains the emergence of new strains of influenza A virus, to which the host population is susceptible, which subsequently allows epidemic and pandemic spread of influenza A.

Anticholinergic drug – (also parasympholytic drug) drug blocking cholinergic effects.

Antikodón – špecifický triplet, t. j. sekvencia troch báz v tRNA, ktorý je komplementárny ku kodónu v mRNA. V priebehu translácie sa prostredníctvom neho tRNA prechodne viaže ku komplementárnemu kodónu na mRNA, čím sa zabezpečuje pripojenie špecifickej aminokyseliny k vznikajúcejmu (akvirovanému) ak sa vyvinula u mikroorganizmov, ktoré boli voči týmto antimikrobiálnym látkam pôvodne citlivé.

Antimikrobiálna rezistencia – odolnosť mikroorganizmov (baktérií, húb, parazitov, vírusov) voči antimikrobiálnym látkam, ktorá môže byť prirodzená (intrinzičná) alebo získaná (akvirovaná) ak sa vyvinula u mikroorganizmov, ktoré boli voči týmto antimikrobiálnym látkam pôvodne citlivé.

Najčastejšie sa vyskytujúce multirezistentné patogény sa označujú ako **ESKAPE** (*Enterococcus faecium*, *Staphylococcus aureus*, *Klebsiella pneumoniae*, *Acinetobacter baumannii*, *Pseudomonas aeruginosa* a *Enterobacter* spp.), čo vyjadruje ich schopnosť „uniknúť“ pred účinkom antibiotík.

K najčastejším nozokomiálnym (nemocničným) patogénom patrí **MRSA** – Metilín rezistentný *Staphylococcus aureus*.

Antitoxíny – ochranné protilátky, ktoré inaktivujú rozpustné toxické proteínové produkty baktérií.

ANTIVA – antidotum obsahujúce reaktívator acetylcholinesterázy HI-6.

Antivirotiká – nízkomolekulové látky, ktoré rôznymi mechanizmami potláčajú množenie vírusov v infikovaných bunkách (napr. metisazón, amantadín, azidothymidín, acyklovir).

Antrax (syn. sneť slezinná, uhlák, modré kiahne, choroba triedičov vlny) – akútne infekčné ochorenie zvierat, zvlášť prežúvavcov, prenosné na človeka kontaktom s chorým zvieratom alebo jeho produktmi. Pôvodcom je *Bacillus anthracis* – nepohyblivá, gram-pozitívna, fakultatívne anaeróbná sporujúca palička s obdĺžnikovým obrysom, 1–1,5 µm × 3–10 µm. Spóry sú odolné a prežívajú v pôde či výrobkoch zo zvierat desiatky rokov. *B. anthracis* dobre rastie na bežných pôdach v rozmedzí teplôt 12–45 °C (optimum 35 °C) v typických kolóniách – caput medusae (Hlava medúzy).

Antraxový toxín – komplexný toxín, produkuje ho *B. anthracis*, skladá sa z 3 samostatných proteínov: protektívny antigén, edemogénny faktor, letálny faktor.

Antroponóza – nákaza, ktorá sa šíri iba medzi ľuďmi (nepostihuje zvieratá), napr. brušný týfus, variola a pod. V minulosti bola za antroponózu považovaná aj cholera, ale neskôr sa zistilo, že *V. cholerae* dokáže vytvárať symbiotické vzťahy a perzistovať v niektorých aquatických organizmoch (kôrovcoch).

Anticodon – specific triplet, i.e. a sequence of three bases in tRNA that are complementary to a codon of the mRNA. During the translation, the tRNA transiently binds to the complementary codon on the mRNA, which allows binding of a particular amino acid to the growing polypeptide chain (the amino acid is covalently bound to its tRNA that also carries a specific sequence in its anticodon).

Antimicrobial resistance – the resistance of the microorganisms (bacteria, fungi, parasites, viruses) to antimicrobial agents, which may be intrinsic (primary) or acquired, when developed in microorganisms that have been previously sensitive.

The most common multi-resistant pathogens are called **ESKAPE** (*Enterococcus faecium*, *Staphylococcus aureus*, *Klebsiella pneumoniae*, *Acinetobacter baumannii*, *Pseudomonas aeruginosa* and *Enterobacter* spp.) indicating their ability to escape the action of antibiotics.

One of the most common nosocomial (hospital) pathogens is **MRSA** – Methicillin-resistant *Staphylococcus aureus*.

Antitoxins – protective antibodies that inactivate soluble toxic protein products of bacteria.

ANTIVA – antidote containing acetylcholinesterase reactivator HI-6.

Antivirals – low molecular weight substances, which suppress the multiplication of viruses in infected cells by different mechanisms (e.g. metisazone, amantadine, azidothymidine, acyclovir).

Anthrax (syn. anthrax, coal scuttle, blue pox, wool-sorter's disease) – an acute infectious disease of animals, especially ruminants, transmissible to humans by contact with diseased animals or their products. Causative agent is *Bacillus anthracis* – immobile, Gram-positive, facultative anaerobic sporulated rod with a rectangular outline, 1–1.5 µm × 3–10 µm. Spores are resistant and survive in the soil or animal products for decades. *B. anthracis* grows well in ordinary growth media in a temperature range 12–45 °C (optimum 35 °C) in typical colonies – caput medusae (Jellyfish head).

Anthrax toxin – complex toxin produced by *B. anthracis*, consists of three separate proteins: protective antigen, edema factor, and lethal factor.

Anthroponose – infection that spreads only among people (does not affect the animals), for example typhoid fever and smallpox, etc. In the past, cholera was also considered to be an anthroponose; however, it has been later discovered that *V. cholerae* can form symbiotic associations with some aquatic species (crustaceans).

Apoptóza – aktívny biochemický proces programovej bunkovej smrti, napr. po ožiarení alebo inom poškodení buniek.

Apoptosis – an active biochemical process of programmed cell death for instance following radiation or other cell injury.

Arbovírusy – skupina taxonomicky odlišných vírusových patogénov človeka a zvierat, ktoré spája epidemiologická koncepcia prenosu medzi hostiteľskými organizmami stavovcov prostredníctvom krv cicajúcich (hematofágnych) článkonožcov, ako sú komáre, kliešte, piesočné muchy a pakomáre. Odborný termín vznikol kontrakciou názvu *arthropod-borne virus*. Interakcia arbovírusov, hostiteľského stavovca a vektora – článkonožca poskytuje tejto skupine infekcií osobitné epidemiologické charakteristiky.

Arboviruses – a group of taxonomically diverse animal viruses, which associate by epidemiological concept, i. e. transmission between vertebrate host organisms through blood-feeding (hematophagy) arthropods such as mosquitoes, ticks, sand flies and midges. The technical term originated from the name contraction of *arthropod-borne virus*. Interaction of arbovirus, host vertebrate and arthropod vector provides specific epidemiological characteristics of this group of infections.

Aritmetický priemer – podiel súčtu hodnôt a počtu hodnôt.

Arithmetic mean (mean, average) – the sum of a set of numbers divided by the number of items in the set.

Asanácia – súbor opatrení, ktorý zahŕňa zber, zvoz a spracovanie, prípadne odstraňovanie pôvodcov nákaz a ich prenášačov (dezinfekcia, sterilizácia, dezinfekcia, deratizácia), likvidáciu zdrojov nákaz a taktiež odstraňovanie zápachu (deodorizácia) a úpravu prostredia.

Sanitation – measures that include destruction, inactivation or disposal of the sources if infections and their vectors (disinfection, sterilization, disinfestation, rodent control), as well as elimination of odors (deodorization) and modification of the environment.

Asanačný podnik (kafiléria) – zariadenie, ktorého predmetom činnosti je zber, zvoz, odstraňovanie a ďalšie spracovanie materiálov živočíšneho pôvodu na určitom území.

Rendering plant – facility for the collection and disposal or further processing of animal tissues.

Asistencia – pomocná (odborná) spoluúčasť pri nejakom výkone. V krízovom riadení je to spoluúčasť určitých subjektov (najmä výkonných zložiek Ozbrojených síl Slovenskej republiky, Policajného zboru Slovenskej republiky, Hasičského a záchranného zboru Slovenskej republiky a pod.) na riešení krízovej situácie alebo zaistení a realizácií krízových opatrení.

Assistance – auxiliary (professional) support provided in the course of some activities. In crisis management, the assistance is referred to the participation of certain subjects (primarily executive formations from the Armed forces of the Slovak Republic, Police Corps of the Slovak Republic, Fire and Rescue Corps of the Slovak Republic and others) in response to crisis situation.

Asymetrická hrozba – predstavuje také potenciálne narušenie rovnováhy sociálnych subjektov, ktoré sa vyznačuje vysokou mierou nesúmernosti použitých prostriedkov a predpokladaných alebo dosiahnutých výsledkov. Cieľom možného uskutočnenia asymetrickej hrozby je maximalizácia materiálnych škôd a ľudských strát a psychologických účinkov zasiahnutím najcitlivejších systémových prvkov spoločnosti, pri vynaložení relatívne malých ľudských, materiálnych, technologických a finančných zdrojov. Je to hrozba, ktorú je možné len veľmi ťažko predvídať, prípadne je úplne nepredvídateľná, pričom môže byť uskutočňovaná špecifickým spôsobom limitovanými zdrojmi na kompenzáciu sily protivníka.

Asymmetric threat – represents a potential disruption of societal functions and stability with typically high asymmetry between the means employed and the expected or achieved goals. The objective of an asymmetric threat is to induce maximal material damages, human casualties and adverse psychological impact via targeting of the most sensitive components of a society at relatively low human, material, technological and financial expenses. Asymmetric threat can be hardly foreseen or it is even unforeseeable. It can be executed by specific method that is limited by available resources.

Asymetrický útok – priame, aktuálne použitie ničivej sily, pre ktoré je charakteristická nesúmernosť použitých prostriedkov vzhľadom na dosiahnuté výsledky, ťažká identifikácia, prekvapivosť, neočakávanosť a nepredpovedateľnosť času a miesta uskutočnenia a použitých prostriedkov, zameranie na slabé a najcitlivejšie miesta protivníka, nemožnosť použitia →

Asymmetric attack – direct actual use of a destructive force with typical asymmetry between the means employed and the results achieved. This type of attacks is characterized by difficult identification, surprise and impossibility to predict place and time of an attack. Asymmetric attacks aim at weak or the most sensitive points of the adversary; it is not possible →

rovnocenných preventívnych alebo odvetných opatrení, kumulácia materiálnych strát, ľudských obetí a následných sociálnych a psychických efektov.

to employ adequate preventive or retaliatory measures; these attacks result in the accumulation of casualties, material losses and adverse social and psychological effects.

Atenuované kmene – mikrobiálne patogény, ktoré rôznymi umelými zásahmi stratili schopnosť vyvolávať ochorenie (virulenciu), pričom ich schopnosť množiť sa a vyvolávať špecifickú imunitu zostala zachovaná. Atenuované kmene sú podstatou živých očkovacích látok (napr. proti poliomyelitíde, osýpkam, mumpsu, rubeole a varicelle).

Attenuated strains – microbial pathogens which lost their ability to cause disease (virulence) by various artificial interventions, while their ability to reproduce and induce specific immunity remained unaffected. Attenuated strains are the essence of live vaccines (e.g. against polio, measles, mumps, rubella and varicella).

Atóm – najmenšia, chemicky ďalej nedeliteľná častica chemického prvku. Skladá sa z jadra, ktorý obsahuje protóny a neutróny a elektrónového obalu.

Atom – the smallest particle of an element that can not be divided or broken up by chemical means. It consists of central core (nucleus) containing protons and of electron cloud.

Atomizácia v plameni – technika atomizácie v metóde AAS, pri ktorej sa atómy v základnom stave tvoria v plameni. Vzorka vo forme aerosólu tvoreného v prúde zmesi plynu paliva a okysličovadla sa spaľuje v horáku pri teplotách 2300 °C až 2750 °C podľa typu plameňa, pričom bežne sa používajú hlavne typy vzduch-acetylén a oxid dusný-acetylén.

Flame atomization – in flame AAS, the sample solution is transferred pneumatically to a vaporizing chamber where it is converted to a fine aerosol form. The aerosol is then dried, mixed with the combustion and oxidizing gases and atomized to atoms in the ground state in the flame at the temperature between 2300 and 2750 °C. Air-acetylene and nitrous oxide-acetylene flames are usually used for the AAS.

Atomizátor – každý systém v AAS, ktorý je schopný s dostatočnou účinnosťou premeniť stanovovaný prvok na voľné atómy v základnom stave.

Atom cell – device in AAS that converts a sample into gaseous atoms in ground state.

Atómová absorpčná spektrometria, AAS – analytická metóda založená na meraní selektívnej absorpcie monochromatického žiarenia voľnými atómami v základnom elektrónovom stave.

Atomic absorption spectrometry, AAS – a spectro-analytical method for the quantitative determination of chemical elements using the absorption of optical electromagnetic radiation (light) by free atoms in the gaseous state.

Atómové číslo – počet protónov v jadre atómu. Má symbol Z.

Atomic number – the number of protons in the nucleus of an atom. Symbol Z.

ATP-45 – neutajovaná verzia predpisu NATO STANAG 2103 pre vyhodnocovanie radiačnej, biologickej a chemickej situácie, odovzdávanie správ a zaistenie varovania aj pre účely civilných organizácií spolupracujúcich s ozbrojenými zložkami v rámci NATO.

ATP-45 – unclassified version of the NATO STANAG 2103 regulation for the assessment of the radiation, biological and chemical situation, as well as for informing and warning civilian organizations that collaborate with armed forces within NATO.

Atrichá – baktérie bez bičíkov (napr. šigely).

Atrichous – the bacteria without flagella (e.g. Shigellas).

Atropín – parasimpatikolytikum; anticholinergikum; D, L hyosciamin; látka blokujúca cholinergné účinky; používa sa ako antidotum proti účinkom NPL.

Atropine – parasympatholytic drug; anticholinergic drug; D, L hyosciamin; the substance that blocks cholinergic effects; it is used as an antidote against nerve agents.

Attack rate – podiel počtu chorých k celkovému počtu exponovaných osôb počas epidémie. Je to kumulatívny ukazovateľ incidencie používaný pre vyjadrenie výskytu ochorenia v určitej skupine osôb pozorovanej v obmedzenom čase za zvláštnych okolností.

Attack rate – the proportion of sick individuals to the total number of exposed persons during an epidemic. It is a cumulative indicator of incidence used as a measure of disease burden in a certain population during limited time under special circumstances.

Atypická infekcia – necharakteristické klinické prejavy, napr. neúplné príznaky (abortívne formy), veľmi mierne klinické príznaky (frustné formy), alebo naopak atypicky ťažké prejavy (fudrojantné, hypertoxické, resp. perakútne formy). Z epidemiologického hľadiska môžu byť atypicky prebiehajúce infekcie závažnejšie ako typické infekcie, lebo sa dajú klinicky ťažšie zistiť a ich rozpoznanie trvá dlhšie ako u typických foriem.

Audiogram – grafická závislosť prahu počutia od frekvencie.

Audiometer – elektrické zariadenie na testovanie sluchového vnemu.

Audiometria – testovanie sluchového vnemu pomocou audiometra. Princíp vyšetrenia spočíva v stanovení sluchového prahu pre jednotlivé tóny. Vyšetrujú sa dva typy vedenia, a to vzdušné a kostné vedenie.

Audiometrické vyšetrenia – vykonávajú sa za účelom stanovenia schopnosti počutia danej osoby. Tieto vyšetrenia sa používajú na určenie vstupnej úrovne počutia zamestnanca, na identifikovanie následnej straty sluchu a na monitorovanie účinnosti opatrení proti hluku.

Audit – 1. systematický, nezávislý a zdokumentovaný proces získavania dôkazov auditu a ich objektívneho vyhodnocovania s cieľom určiť rozsah, v akom sa plnia kritériá auditu.

POZN. 1: Interné audity, niekedy označované ako audity vykonané prvou stranou, vykonáva sama organizácia, alebo niekto v jej zastúpení, za účelom preskúmania manažmentom alebo na iné interné účely a môžu tvoriť základ vyhlásenia zhody samou organizáciou. V mnohých prípadoch, najmä v menších organizáciách, možno nezávislosť preukázať tým, že audítori nezodpovedajú za auditované činnosti.

POZN. 2: Externé audity predstavujú audity všeobecne označované ako audity vykonávané druhou alebo treťou stranou. Audity vykonávané druhou stranou vykonávajú strany, ktoré sa zaujímajú o organizáciu ako sú zákazníci alebo ďalšie osoby v ich zastúpení. Audity vykonávané treťou stranou vykonávajú externé nezávislé auditorské organizácie, ako sú organizácie poskytujúce certifikáty/registrácie podľa noriem ISO 9001 alebo ISO 14001.

POZN. 3: Ak sa spoločne auditujú dva alebo viaceré systémy manažérstva, takýto audit sa nazýva kombinovaný audit.

POZN. 4: Ak dve alebo viaceré auditorské organizácie spolupracujú pri audite jednej auditovanej organizácie, takýto audit sa nazýva spoločný audit.

2. zákonná požiadavka pre spoločnosť mať svoju súvahu, finančný výkaz, účtovný systém a záznamy kontrolované kvalifikovaným audítorom tak, aby vytvorené účtovné závierky presne reprezentovali finančnú situáciu spoločnosti a boli v súlade s príslušnými zákonmi.

Atypical infection – not characteristic clinical manifestations, e.g. incomplete signs (abortive forms), very mild clinical signs (mild/frust forms), or, in contrast, atypically severe signs (foudroyant, hypertoxic, or peracute forms). In epidemiological terms, atypical infections may be more serious than typical infections, because they can be clinically detected with more difficulties and their recognition takes longer than in typical forms.

Audiogram – a graphic record of threshold of hearing for various sound frequencies.

Audiometer – electrical apparatus for testing auditory perception.

Audiometry – testing of hearing (auditory perception) usually performed using an audiometer. This test consists of determining the hearing threshold for various pure tones using two types of conduction in the ear: air and bone conduction.

Audiometric testing – tests that are conducted to determine the hearing ability of a person. These tests may be used to establish an employee's baseline hearing to identify any subsequent hearing loss, and to monitor the effectiveness of noise control.

Audit – 1. systematic, independent and documented process for obtaining audit evidence and an objective assessment to determine the extent to which the audit criteria are fulfilled.

NOTE 1: Internal audits, sometimes called first-party audits, are conducted by, or on behalf of, the organization itself for management review and other internal purposes, and may form the basis for an organization's declaration of conformity. In many cases, particularly in smaller organizations, independence can be demonstrated by the freedom from responsibility for the activity being audited.

NOTE 2: External audits include those generally termed second- and third-party audits. Second-party audits are conducted by parties having an interest in the organization, such as customers, or by other persons on their behalf. Third-party audits are conducted by external, independent auditing organizations, such as those providing certification/registration of conformity to ISO 9001 or ISO 14001.

NOTE 3: When two or more management systems are audited together, this is termed a combined audit.

NOTE 4: When two or more auditing organizations collaborate in auditing a single auditee, this is termed a joint audit.

2. a legal requirement for a corporation to have its balance sheet, financial statement, and underlying accounting system and records examined by a qualified auditor so as to enable an opinion to be formed as to whether the financial statements accurately represent the company's financial condition and whether they comply with relevant statutes.

Auditor – osoba s preukázateľnými osobnými vlastnosťami a kompetentnosťou vykonávať audit.

POZN.: Príslušné osobné vlastnosti audítora sa uvádzajú v norme ISO 19011.

Auditorský tím – jeden alebo viacero audítorov vykonávajúcich audit, podporovaných podľa potreby technickými expertmi.

POZN. 1: Jeden auditor v auditorskom tíme je zvyčajne vedúcim auditorského tímu.

POZN. 2: V auditorskom tíme môžu byť aj audítori, ktorí sa pripravujú.

Auditovaná organizácia – organizácia, ktorá sa audituje.

Austrálska skupina – neformálne združenie 42 krajín (vrátane EÚ) s cieľom minimalizovať riziko, že export chemických a biologických materiálov a zariadení dvojakého použitia bude zneužitý na proliferáciu chemických a biologických zbraní. Vznikla v roku 1985 ako odpoveď na porušenie Ženevských protokolov z roku 1925 vo vojne medzi Irakom a Iránom berúc do úvahy skutočnosť, že Irak získal väčšinu materiálov a zariadení pre svoj ofenzívny chemický program z medzinárodného chemického priemyslu cestou zahraničného obchodu. Členské štáty Austrálskej skupiny sa na každoročných stretnutiach v Paríži usilujú o harmonizáciu a zefektívnenie licenčných a iných administratívnych opatrení prijatých na kontrolu zahraničného obchodu s materiálmi a zariadeniami dvojakého použitia. V roku 1990 skupina prijala opatrenia na zamedzenie zneužitia exportu biologických materiálov a zariadení dvojakého použitia. Kontrolné zoznamy skupiny obsahujú biologické zariadenia dvojakého použitia, ktoré by svojimi vlastnosťami a parametrami mohli najviac prispieť k ofenzívnemu biologickému výskumu, vývoju a výrobe (objekty s vysokým stupňom biologickej ochrany, fermentory, špeciálne konštruované odstredivky, zariadenie na tangenciálnu filtráciu, lyofilizátory, biologické ochranné obleky pracujúce so zvýšeným tlakom, biologické bezpečnostné boxy III. triedy a aerosólové inhalačné komory). Austrálska skupina kontroluje aj ľudské, zvieracie a rastlinné patogény zaradené do jej zoznamov.

Austrálsky antigén – povrchový antigén vírusu hepatitídy typu B (HbsAg); nazýva sa „austrálskym“ preto, lebo bol po prvý raz identifikovaný u austrálskeho domorodca. HbsAg je biomarkerom prevalence infekcie vyvolanej vírusom hepatitídy typu B.

Autentizácia odosielateľa – zistiť sa identita poskytovateľa elektronickej informácie.

Autoinjektor – zariadenie na rýchle automatické intramuskulárne alebo subkutánne podanie liečiva.

Autokláv – zariadenie na sterilizáciu rôznych nástrojov a materiálov pôsobením horúcej pary pri vysokom tlaku.

Auditor – a person with demonstrated personal attributes and competences to conduct an audit.

NOTE: The relevant personal attributes for an auditor are described in ISO 19011.

Audit team – one or more auditors conducting an audit, supported if needed by technical experts.

NOTE 1: One auditor of the audit team is appointed as the audit team leader.

NOTE 2: The audit team may include auditors-in-training.

Audited organization – organization being audited.

Australia Group – an informal group of 42 countries (including EU), aiming to minimize the risk that the export of chemical and biological materials and dual-use equipment will be diverted to the proliferation of chemical or biological weapons. Australia Group was established in 1985 in response to the violation of the 1925 Geneva Protocol during the war between Iraq and Iran, taking into account the fact that Iraq obtained the majority of materials and equipment for its offensive chemical program from the international chemical industry through foreign trade. Member States of Australia Group try to harmonize and increase the effectiveness of the licensing and other administrative measures taken to control the foreign trade with materials and dual-use equipment at the annual meetings in Paris. In 1990, the Australia Group has taken measures to prevent misuse of the export of biological materials and dual-use equipment. The control lists of the Australia Group include biological dual-use equipment, which can most significantly contribute to the offensive biological research, development and production by their properties and parameters (objects with a high level of biological containment, fermenters, specially designed centrifuges, tangential filtration devices, freeze-dryers, biological safety suits with higher operating pressures, Class III biosafety cabinets and aerosol inhalation chambers). The Australian group also controls human, animal and plant pathogens included in its control lists.

Australia antigen – surface antigen of hepatitis B virus (HbsAg), called “Australian” because it was first identified in a native Australian individual. HbsAg is a biomarker of the prevalence of infection caused by hepatitis B virus.

Sender authentication – the identity of the provider of electronic information is identified.

Autoinjector – a device for quick automatic intramuscular or subcutaneous administration of drug/drugs.

Autoclave – a device for sterilization of variety of tools and materials by the action of superheated steam at high pressure.

Automobilové a iné dopravné nehody – celkový počet prípadov, ktoré sa vzťahujú na úrazy (bez následku smrti aj smrteľných) pri automobilových a iných dopravných nehodách, zatiaľ čo celkový počet úmrtí sa vzťahuje len na smrteľné zranenia.

Autorizácia – systém, ktorý vyžaduje, aby sa na látky s vlastnosťami vyvolávajúcimi veľmi vysoké obavy a na ich umiestnenie na trh vyžadovalo vydanie osobitného oprávnenia. Takéto látky sú zahrnuté do prílohy XIV nariadenia REACH a nemôžu byť umiestnené na trh bez toho, aby boli autorizované (pozn.: platí v EÚ).

Autorizácia používateľa – zistí sa na čo má používateľ oprávnenie. Operačný princíp aplikovaný na najmenej privilegovaných účastníkov, či už ľudských alebo strojových; budú mať len tie oprávnenia, ktoré sú potrebné na plnenie ich povinností. Týmto postupom sa zabráni preťaženosti informáciami a negatívnym dopadom z úniku alebo neoprávneného šírenia alebo uverejnenia citlivých informácií a maximalizuje sa súkromie pacienta pri prenose osobných údajov cez sieť.

Autotrofné organizmy – organizmy schopné syntetizovať organické zlúčeniny z vody, oxidu uhličitého a anorganických zlúčenín dusíka za prítomnosti svetelnej energie a chlorofylu. Autotrofné organizmy poskytujú organické látky prostredníctvom potravinového reťazca a slúžia ako zdroj energie pre heterotrofné organizmy, medzi ktoré patrí aj človek.

Autozóm – každý chromozóm s výnimkou pohlavných chromozómov.

Autozómová dedičnosť – dedičnosť znakov kódovaných génmi lokalizovanými na autozómoch. Podľa typu interakcií alel daného génu sa rozlišujú autozómovo dominantné ochorenia, autozómovo kodominantné ochorenia a autozómovo recesívne ochorenia.

Azoxim – reaktivátor acetylcholinesterázy. ↗ HI-6.

BA – brómacetón, dráždivá (slzotvorná) chemická látka.

Bacil – 1. baktéria z rodu *Bacillus*;

2. všeobecný názov baktérií tvaru tyčinky, napr. BK – Kochov bacil (*Mycobacterium tuberculosis*, pôvodca TBC);

3. laické všeobecné označenie pre všetky choroboplodné zárodky.

Bacilárna dyzentéria – akútne, bakteriálne vysoko nákazlivé hnačkové ochorenie, postihujúce dolnú časť tenkého a celé hrubé črevo. Pôvodcom ochorenia sú šigely – gramnegatívne tyčinky morfológicky neodlišiteľné od ostatných črevných tyčínok, bežne kultivovateľné na vhodných pôdach.

Baktérie – jednobunkové prokaryotické mikroorganizmy neobsahujúce chlorofyl, a ktorých bunková stena obsahuje polysacharid mureín (peptidoglykán). →

Motor and other vehicular accidents – the total number of cases refers to injuries (non-fatal and fatal) from motor and other vehicular accidents while total number of deaths refers only to the fatal injuries.

Authorization – regulatory requirement imposed on the substances, which by their properties pose very high concerns, with respect to their use and placement on the market. Substances that require authorization prior to their use or placement on the market are included in the Annex XIV of the REACH Regulation.

User authorization – verification of user's access privileges. The operating principle applied to the least privileged participants, whether human or machine is as follows: they will have only those privileges, which are necessary to perform their duties. This policy prevents information overload and negative impact of the leak or unauthorized distribution or publication of sensitive information and maximizes, e.g. patients' privacy during the transmission of their personal data over the network.

Autotrophs – organisms able to synthesize organic compounds from water, carbon dioxide and inorganic nitrogen compounds in the presence of light energy and chlorophyll. The autotrophs provide organic compounds through the food chain and serve as an energy source for heterotrophs, including humans.

Autosome – any chromosome except for sex chromosomes.

Autosomal inheritance – the inheritance of traits encoded by genes located on the autosomes. Depending on the allelic interactions of a given gene, one can distinguish autosomal dominant, autosomal codominant and autosomal recessive disease inheritance.

Asoxime – acetylcholinesterase reactivator. ↗ HI-6.

BA – bromacetone, lacrimator agent.

Bacillus – 1. bacteria of the genus *Bacillus*;

2. the common name of bacteria with rod shape, for example BK – Koch's bacillus (*Mycobacterium tuberculosis*, the causal organism of tuberculosis);

3. laypersons' general term for all pathogenic germs.

Bacillary dysentery – acute, highly contagious bacterial diarrheal disease affecting the lower part of the small intestine and entire colon. Shigellas, the causative agent of the disease, are Gram-negative rods morphologically indistinguishable from other enteric rods, and they can be routinely cultured on suitable growth media.

Bacteria – unicellular prokaryotic organisms non-containing chlorophyll, and whose cell wall contains polysaccharide murein (peptidoglycan). They have →

Majú rozdielne tvary (sférický, tyčinkovitý, vláknitý) a veľkosť. Rozmnožujú sa priečnym delením. Na rozdiel od vírusov baktérie v priaznivých podmienkach žijú a rozmnožujú sa nezávisle od hostiteľa. Patogénne baktérie spôsobujú ochorenie vnímavých organizmov v dôsledku svojej invazivity a toxigenity.

different shapes (spherical, bacillary, and filamentous) and sizes. They reproduce by binary fission. Unlike viruses, bacteria live and reproduce independently from the host under favorable conditions. Pathogenic bacteria cause disease in susceptible organisms due to their invasiveness and toxigenicity.

Bakteriofágy – vírusy infikujúce baktérie. Sú nepatrného rozmeru, nemajú vlastný metabolizmus a nemôžu sa rozmnožovať mimo bakteriálnej bunky. Infekcia virulentnými fágmi má za následok lýzu bakteriovej bunky a uvoľnenie reprodukovaných bakteriofágov do prostredia. Infekcia temperovanými fágmi vedie k včleneniu fágového genetického materiálu do chromozómu baktérie alebo do cytoplazmy (epizóm), pričom spravidla nedochádza k lýze bakteriovej bunky (lyzogénny cyklus). Temperované fágy môžu svojím hostiteľom udeliť nové vlastnosti, napr. toxigenitu, rezistenciu voči virulentným fágom, a pod.

Bacteriophages – viruses that infect bacteria. Their size is exiguous; they do not have their own metabolism and they cannot multiply outside the bacterial cell. Infection of bacterias by virulent phages results in bacterial cell lysis and the release of reproduced bacteriophages into the environment. Infection by tempered phages leads to incorporation of phage genetic material into the bacterial chromosome or the cytoplasm (episome), and usually no lysis of bacterial cell occurs (lysogenic cycle). Temperate phages can afford new features to their hosts, for example toxigenicity, resistance to virulent phages, etc.

Bakteriológia – náuka o baktériách vrátane riketsií, chlamýdií a mykoplaziem.

Bacteriology – the science of bacteria including rickettsia, chlamydia and mycoplasmas.

Baktériové puzdro – rôzne hrubá, výrazne svetlomná vrstva hlienovej alebo želatínovej hmoty okolo baktérie. Služi ako mechanická ochrana bakteriových buniek pred vonkajšími vplyvmi a chráni baktérie pred fagocytózou. Opuzdrené baktérie sú spravidla virulentejšie. Puzdro *Bacillus anthracis* je tvorené z kyseliny poly-D-glutamovej a patrí medzi faktory virulencie.

Bacterial capsule – a variably thick, strongly refractive layer of mucus or gelatinous mass around the bacteria. It serves as a mechanical protective barrier of bacterial cells from external influences and it protects bacteria from phagocytosis. Encapsulated bacteria are generally more virulent. The capsule of *Bacillus anthracis* is composed of poly-D-glutamic acid and belongs to the virulence factors.

BAL – britský antilewisit; antidotum proti lewisitu. ↗ 2,3-dimerkaptopropanol.

BAL – british antilewisit; antidote against lewisite. ↗ 2,3-dimercaptopropanol.

Bariérová ošetrovateľská starostlivosť – používanie rôznych postupov, ktorých cieľom je zabrániť šíreniu patogénnych mikroorganizmov. Realizácia týchto postupov je nevyhnutná predovšetkým u pacienta s kontagióznym ochorením s vysoko virulentnou nákazou, u pacienta so zníženou imunitou a v prípade pacienta, ktorý je infikovaný mikroorganizmami rezistentnými na bežné antibiotiká. Bariérová ošetrovateľská starostlivosť sa môže realizovať formou ochrannej izolácie operátora a izolácie zdroja infekcie.

Barrier nursing care – the use various methods to prevent dissemination of pathogenic microorganisms. These methods are necessary in particular when health care is provided to patients with contagious diseases caused by highly virulent infection agents, or to immunocompromised patients, or to patients infected with microorganisms resistant to commonly used antibiotics. Barrier nursing care can be performed through protective isolation of operator or isolation of the source of infection.

Báza – jedna z troch zložiek tvoriacich nukleotid, môže byť purínová (adenín a guanín), alebo pyrimidínová (cytozín, tymín a uracil).

Base – one of the three components making up the nucleotide, it may be purine (adenine and guanine) or pyrimidine (cytosine, thymine and uracil).

Becquerel, Bq – osobitný názov jednotky aktivity. Jeden becquerel sa rovná jednému jadrovému procesu (dezintegrácii) za sekundu:

Becquerel, Bq – the special name of the unit of activity. One becquerel is equivalent to one nuclear transition (desintegration) per second:

$$1 \text{ Bq} = 1 \text{ s}^{-1}$$

$$1 \text{ Bq} = 1 \text{ s}^{-1}$$

Benactyzin – liečivo zo skupiny parasymptolytik; anticholinergik s prevahou centrálnych účinkov.

Benactyzine – parasympholytic drug; anticholinergic drug with predominant central effect.

Benzodiazepíny – skupina liečiv s protikřečnými, antifobickými, tlmivými a ďalšími účinkami.

Benzodiazepines – group of drugs with anticonvulsive, antiphobic, sedative and other effects.

Bergeyho manuál systematickej bakteriológie – zoznam baktérií, ktoré sú zatriedené podľa medzinárodne uznávaných pravidiel.

Bergey's manual of systematic bacteriology – the list of bacteria that are classified according to internationally recognized rules.

Beta častice – vysoko energetické a vysokorýchlostné elektróny alebo pozitrony emitované určitými druhmi rádioaktívnych jadier. Tvorba beta častíc sa označuje ako beta rozpad.

Beta particles – high-energy, high-speed electrons or positrons emitted by certain types of radioactive nuclei. The production of beta particles is termed beta decay.

Beveridgeov model – je modelom sociálneho zabezpečenia s univerzálnymi dávkami a univerzálnym poistením. Súčasťou Beveridgeovho modelu je aj univerzálna zdravotná starostlivosť, ktorá je usporiadaná do jednotnej celoštátnej verejnej siete, v Británii označovanej ako Národná zdravotná služba. Beveridgeov model má nasledujúce charakteristiky:

Beveridge model – it is a model of universal social security benefits and universal insurance. The part of the Beveridge model is also universal health care, which is arranged in a single nation-wide public network, referred to as Britain's National Health Service. Beveridge model has the following characteristics:

- je odvodený z daní a zahŕňa celú populáciu,
- zabezpečuje financovanie a poskytovanie zdravotnej starostlivosti v jednotnom organizačnom systéme,
- pokrýva rozsah služieb od prevencie, diagnózy až po liečbu zdarma pre celú populáciu,
- poskytuje finančnú podporu počas nezamestnanosti, choroby, invalidity a dôchodku,
- umožňuje privátne poistenie a ľahšiu dostupnosť k službám.

- it is derived from taxes and include the entire population,
- provides the funding and provision of health care in a single organizational system,
- it covers a wide range of services from prevention and diagnosis to treatment free of charge to the entire population,
- provides financial support during unemployment, sickness, disability and retirement,
- allows coverage by private insurance and facilitated access to services.

Ku krajinám, ktoré používajú Beveridgeov model alebo jeho variácie patria Veľká Británia, Španielsko, väčšina škandinávskych krajín, Nový Zéland a Hongkong.

The countries that use the Beveridge model and its variations include Great Britain, Spain, most of Scandinavia, New Zealand and Hong Kong.

Bezpečná pitná voda – voda, ktorá prirodzene, alebo po úprave neobsahuje žiadne mikroorganizmy, parazity, ani látky, ktoré v určitých množstvách alebo koncentráciách predstavujú riziko ohrozenia zdravia ľudí.

Safe drinking water – water, which either naturally, or as a result of treatment, is free of any microorganisms, parasites and substances, which owing to their amounts or concentrations, constitute a potential hazard to human health (Protocol on Water and Health).

Bezpečnosť – objektívny stav spoločenského, prírodného, technického, technologického systému alebo iného systému, javu alebo procesu, ktorý svojimi parametrami, v danom prostredí zabezpečuje svoju funkčnosť a vytvára podmienky pre svoj ďalší rozvoj a zároveň vyjadruje subjektívne vnímanie tohto stavu človekom, prežívanie pocitu pokoja bez obáv z možných alebo aktuálnych ohrození človeka, spoločnosti a systému ich bezpečnostného prostredia.

Safety – an objective state of the social, natural, technical and technological system, phenomenon or process, which ensures its functionality through its parameters, in a given environment and creates conditions for its further development and at the same time it expresses subjective perception of this state by people, experiencing the feeling of peace without fears from possible or immediate threats to people, society and system of their security and their safety environment.

Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci, BOZP – je stav pracovných podmienok eliminujúcich vplyv nebezpečných a škodlivých faktorov pracovného procesu alebo prostredia na zamestnancov. Bezpečnosťou a ochranou zdravia zamestnancov pri práci upravuje zákon č. 124/2006 Z. z. o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov.

Occupational safety and health, OSH – the state of working conditions, which eliminates the effects of hazardous and harmful factors on employees in the work process or in the workplace. Occupational health and safety are governed by the Act no. 124/2006 on the safety and health at work, as amended.

Bezpečnosť globálneho zdravia – nevyhnutné aktivity, proaktívne aj reaktívne, na minimalizáciu zraniteľnosti pri akútnych prípadoch verejného zdravia, ktoré ohrozujú kolektívne zdravie populácií žijúcich naprieč geografických regiónov a medzinárodných hraníc.

Global health security – the activities required, both proactive and reactive, to minimize vulnerability to acute public health events that endanger the collective health of populations living across geographical regions and international boundaries.

Bezpečnosť jadrová – predchádzanie nehôd, alebo zmiernenie následkov nehôd, ochrana pracovníkov, verejnosti a životného prostredia pred nebezpečenstvom nadmerného žiarenia, alebo inej škodiacej činnosti v súvislosti s jadrovým materiálom.

Nuclear safety – preventing accidents or reducing the consequences of accidents; protection of employees, the public and the environment against the radiation hazards or any other harmful activities in relation to nuclear material.

Bezpečnosť pri práci – starostlivosť o pracovné prostredie, ktoré má byť bez existujúcich alebo potenciálnych nebezpečenstiev, ktoré môžu byť príčinou úrazu alebo poranenia zamestnancov.

Occupational safety – the maintenance of a work environment that is relatively free from actual or potential hazards that can injure employees.

Bezpečnosť štátu – stav, ktorý umožňuje fungovanie, stabilitu a rozvoj štátu, zachováva mier, zvrchovanosť, územnú celistvosť a nedotknuteľnosť hraníc, vnútorný poriadok v štáte, základné práva a slobody občanov a ochranu životov a zdravia osôb, majetku a životného prostredia.

National security – a status that allows the functioning, stability and development of a country; it maintains peace, sovereignty, territorial integrity and inviolability of borders, internal order in the state, fundamental rights and freedoms of its citizens and protection of the life and health of persons, property and environment.

Bezpečnostná politika – súhrn zásad, rozhodnutí, opatrení a postupov využívaných na dosahovanie požadovanej miery bezpečnosti systému.

Security policy – a set of rules, decisions, measures and procedures developed to achieve desired level of security of a system.

Bezpečnostná politika štátu – súhrn zásad, rozhodnutí, opatrení nástrojov a postupov na naplnenie základných štátnych záujmov a dosiahnutie cieľov na úseku obrany, ochrany a vnútornej bezpečnosti a poriadku v štáte a jeho občanov.

National security policy – a set of rules, decisions, measures, tools and procedures developed to achieve fundamental interests of a nation and its objectives in the area of defense, protection, internal security and internal order.

Bezpečnostná rada – poradný orgán vlády Slovenskej republiky, ktorý sa podieľa na vytváraní a realizácii bezpečnostného systému Slovenskej republiky, plnení medzinárodných záväzkov v oblasti bezpečnosti, vyhodnocuje bezpečnostnú situáciu v Slovenskej republike a vo svete; pripravuje pre vládu návrhy opatrení na zachovávanie bezpečnosti Slovenskej republiky, na predchádzanie krízovým situáciám, ako aj návrhy na riešenie vzniknutej krízovej situácie; podrobnosti jej fungovania v čase mieru ustanoví osobitný zákon. V prípade znemožnenia činnosti vlády počas krízových stavov môže dočasne prevziať jej ústavné právomoci v rozsahu vymedzenom zákonom. Na regionálnej úrovni sú vytvárané bezpečnostné rady krajov a územných obvodov. Ich predsedami sú prednostovia krajských úradov (obvodných úradov) a členmi riaditelia krajského riaditeľstva HaZZ, PZ, riaditelia ÚVS, predsedovia VÚC a prípadne aj ďalší štatutárni zástupcovia orgánov špecializovanej miestnej štátnej správy (obdobne v územnom obvode).

Security Council – advisory body of the Government of the Slovak Republic that contributes to the conceptualization and implementation of the national security system in the Slovak Republic. Its responsibilities include implementation of binding provisions resulting from international agreements in the field of national security, evaluation of security situation in the Slovak Republic and abroad, and drafting proposals for the Government of the Slovak Republic concerning necessary measures to maintain national security, to prevent future emergencies or to respond to existing emergencies. Its functions are prescribed by a specific law. If the Government cannot perform its activities during emergency situations, Security Council may temporarily assume constitutional powers of the Government to the extent specified by law. The Security Councils of regions and territorial districts are created at the regional (district) level and headed by chairmen of regional (district) offices of state administration. Their members include directors of the Regional Directorate of Fire Fighting and Rescuing Corps, Police Corps, directors of territorial military administration, governors of higher territorial units (self-governing regions) and, if necessary, other officials from local state administration bodies (similar to the territorial districts).

Bezpečnostná správa – dokumentácia obsahujúca technické, riadiace a prevádzkové informácie o nebezpečenstvách a rizikách podniku kategórie B a o opatreniach na ich vylúčenie alebo zníženie. Bezpečnostná správa s prípadne aj ďalší štatutárni zástupcovia orgánov predstavuje, podáva komplexnú charakteristiku podniku umožňujúcu získať celkovú predstavu o jeho zameraní, umiestnení, činnostiach, o reálnych →

Safety report – document that provides technical, managing and operational information on the hazards and risks of class B facilities and on their elimination or reduction. The safety report reflects hazards associated with a facility and presents a comprehensive description of the facility with respect to its purpose, localization, activities, hazards, but also means (services, measures) to assure its safe functioning and to prevent →

nebezpečenstvách, ako aj o službách, zariadeniach a opatreniach na bezpečnú prevádzku, prevenciu závažných priemyselných havárií a pripravenosť na ich zvládanie vrátane väzieb medzi jednotlivými časťami podniku alebo zariadeniami, ich vzájomného ovplyvňovania a vzťahu k okoliu.

Bezpečnostné prostredie – premenlivý komplex vonkajších a vnútorných podmienok, faktorov, vzťahov a činností, ktoré determinujú zmeny stavu bezpečnosti a ktorých vnímanie, poznanie a prežívanie určuje jednanie spoločenských subjektov.

Bezpečnostný koncept – definuje základný rámec technických a organizačných opatrení pre skúmaný objekt, systém. Úlohou bezpečnostného konceptu je poskytnúť požadovanú mieru bezpečnosti pre objekt, systém v konkrétnom čase.

Bezpečnostný koncept sa tvorí pre každý produkt ľudskej činnosti. S ohľadom na poznanie, požadovanú úroveň bezpečnosti sa trvalo prehodnocuje. Na základe prehodnotenia bezpečnostného konceptu sa prijímajú nové opatrenia.

Bezpečnostný systém štátu – sústava inštitúcií verejnej správy, síl a prostriedkov ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov, záchranných zborov a služieb, právnických a fyzických osôb, súvisiacich právnych noriem, vzájomných väzieb a vzťahov, ktorých prostredníctvom sa zaručuje bezpečnosť štátu, jeho občanov, materiálnych hodnôt a životného prostredia.

Bezpečný priestor – priestor, kde nie je ohrozený život, zdravie, majetok alebo životné prostredie účinkami nebezpečných látok, v ktorom sa výskyt nebezpečnej látky nepredpokladá, a ktorý je vzdialený najmenej 100 metrov od miesta výskytu nebezpečnej látky.

Bezúhonnosť zdravotníckeho pracovníka – preukazuje sa v výpise z registra trestov, ktorý nesmie byť starší ako tri mesiace. U cudzinca alebo občana Slovenskej republiky, ktorý má trvalý pobyt alebo prechodný pobyt mimo územia Slovenskej republiky, sa preukazuje dokladom vydaným v príslušnom štáte, ktorý obsahom zodpovedá dokladom vydávaným v Slovenskej republike; takýto doklad nesmie byť starší ako tri mesiace od jeho vydania a musí byť predložený spolu s úradne osvedčeným prekladom.

Bežné ožiarenie – ožiarenie očakávané za bežných prevádzkových podmienok zariadenia alebo aktivity (vrátane údržby, inšpekcie, vyradovania) vrátane drobných porúch, ktoré možno udržať pod kontrolou, t. j. pri zachovaní normálnej prevádzky a predpokladaných prevádzkových udalostí.

Bicyklické fosfáty – 2,6,7-trioxa-1-fosfobicyclo(2,2,2)oktan; látky s odlišnou štruktúrou než NPL, spôsobujú kŕče a smrť interakciou s GABA receptormi.

serious industrial accidents, including preparedness for these accidents.

Security environment – a dynamic complex of external and internal circumstances, factors, activities and their relationships, which are responsible for the changes of the state of security; their recognition determines conduct of various elements of a society.

Safety concept – defines basic set of technical and organizational measures that provide required level of safety for an object or a system at a particular time.

Safety concept is generated for each product of human endeavor and it is reviewed on an ongoing basis with respect to new knowledge and changes in the required level of safety. Upon review of safety concept new safety measures are adopted.

National security system – system of the institutions of public administration, forces and resources of the armed forces, armed security corps, rescue corps and services, legal entities and natural persons, related rules of law, the ties and relations, which guarantee the security of the state, its citizens, material values and the environment.

Safe area – the space with no hazards to life, health, property or environment by effects of hazardous substances; the space that is assumed not to contain a hazardous substance or that is distant at least 100 meters from the location of a hazardous substance.

Absence of criminal background check disqualifiers for health care providers – this requirement is demonstrated by the transcript from his or her criminal record, which may not be older than three months. For foreigners or Slovak citizens with permanent or temporary residence outside the territory of the Slovak Republic this requirement is demonstrated by similar documents issued in the foreign country, the content of which corresponds to the documents issued in the Slovak Republic; such documents may not be older than three months from its issue, and must be submitted with an officially certified translation.

Normal exposure – exposure expected to occur under the normal operating conditions of a facility or activity (including maintenance, inspection, decommissioning), including minor incidents that can be kept under control, i. e. during normal operation and anticipated operational occurrences.

Bicyclic phosphates – 2,6,7-trioxa-1-phosphobicyclo(2,2,2)octane; compounds structurally different from nerve agents that induce convulsions and death by interaction with GABA receptors.

Bilancia neistoty – výraz o neistote merania, o zložkách tejto neistoty merania a o ich výpočte a zlučovaní.

POZN.: Bilancia neistoty by mala zahŕňať model merania, odhady a neistoty merania priradené k veličinám v modeli merania, kovariancie, typ použitých funkcií hustoty pravdepodobnosti, stupne voľnosti, typ vyhodnotenia neistoty merania a koeficient pokrytia.

Quantification of uncertainty – quantitative characterization of uncertainty of a measurement and components of the measurement, including calculation of uncertainty and uncertainty propagation.

NOTE: Quantification of uncertainty should include description of a model as well as uncertainties of measurements of all of its associated components, covariances, type of applied probability density functions, degrees of freedom, type of evaluation of measurement uncertainty, and any coverage factor.

Bilaterálne zastavenie práce – zastavenie práce riadené zástupcom zamestnancov a zástupcom manažmentu, keď majú obaja reprezentanti dôvod veriť, že došlo k vzniku nebezpečných okolností.

Bilateral work stoppage – stoppage of the work under the direction of the worker certified member and the management certified member when both parties have reason to believe that dangerous circumstances exist.

Binárna chemická munícia – munícia, v ktorej sú východzie látky uložené oddelene a výstrelom, odpálením strely alebo iným spôsobom sa zmiešajú, reagujú spolu a vytvoria otravnú látku (napr. sarin) až v priebehu dopravy munície na cieľ. Použitie východzie látky sú spravidla relatívne nejedovatej povahy a volajú sa prekurzory.

Binary chemical munitions – the munitions, in which precursors of chemical warfare agents originally kept separated mix when the munitions are fired and undergo chemical reaction that generates toxic agents (e.g. sarin) while munition is being delivered on the target. In general, precursors (reactants) used in binary chemical munitions are relatively nontoxic.

POZN.: V odbornej západnej literatúre sa vyskytli aj nepodložené informácie o možnej existencii binárnej biologickej munície.

NOTE: The existence of binary biological munitions was suggested in some western publications without supporting evidence.

Biocenóza – rastlinné a živočíšne spoločenstvá biotopu.

Biocenosis – plant and animal communities of a biotope (habitat).

Bioetika – štúdium etických a morálnych dôsledkov biologických objavov, biomedicínskych pokrokov a ich uplatnení v oblasti genetického inžinierstva a výskumu liečiv.

Bioethics – study of the ethical and moral implications of biological discoveries, biomedical advances and their applications in the field of genetic engineering and drug research.

Biologická bezpečnosť (biosafety, biocontainment) – opatrenia zamerané na zabránenie neželaného, neúmyselného či náhodného uvoľnenia biologického materiálu do prostredia, ktoré by mohlo viesť k ochoreniam ľudí, zvierat alebo rastlín.

Biological safety (biosafety, biocontainment) – measures to prevent unwanted, unintentional or accidental release of biological material into the environment, which could lead to diseases of humans, animals or plants.

Biologická bezpečnosť (biosecurity) – opatrenia zamerané na zabránenie nedovoleného získavania patogénov, toxínov a iných bioaktívnych látok biologického pôvodu a ich potenciálneho zneužitia v rozpore s ustanoveniami Dohody o zákaze výroby, vývoja, skladovania bakteriologických, (biologických) a toxínových zbraní.

Biosecurity – measures to prevent illegal acquisition of pathogens, toxins and other bioactive substances of biological origin and their potential misuse contrary to the provisions of the Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons.

Biologická dohoda, BWC, BTWC – Dohoda o zákaze vývoje, výroby a hromadení zásob bakteriologických (biologických) a toxínových zbraní a o ich zničení.

Biological Weapons Convention (BWC, also BTWC) – Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on their Destruction.

Biologická medzná hodnota, BMH – predstavuje limitnú hodnotu koncentrácie príslušného chemického faktora, jeho metabolitu alebo indikátora účinku v príslušnom biologickom materiále, ktorá nesmie byť prekročená vôbec (záväzná biologická medzná hodnota), resp. ktorej prekročenie upozorňuje na pravdepodobnosť zvýšenej expozície zamestnancov chemickému faktoru (indikatívna biologická medzná hodnota).

Biological limit value – the limit value of the concentration of a specific chemical agent, its metabolites or markers of its effects in a given biological material, which must not be exceeded (mandatory biological limit value), or indicative of higher probability of the exposure of employees to a chemical agent (indicative biological limit value).

Biologická vojna – ciele, úmyselné použitie biologických agensov, toxínov alebo bioregulatorov ako prostriedkov vedenia vojny s cieľom vyvolať masové ochorenie ľudí, zvierat alebo rastlín na dosiahnutie výhody v taktickom, operačnom alebo strategickom rozsahu. Vhodné mikroorganizmy, toxíny, resp. bioregulatory pre potreby biologickej vojny majú byť použité v podobe biologických zbraní.

Biologická zbraň – biologické agensy, toxíny, resp. bioregulatory v spojení s prostriedkami na ich disemináciu v priestore napadnutia (munícia) a s prostriedkami na ich dopravu do priestoru napadnutia (nosné systémy). Ideálne biologické agensy pre biologické zbrane by mali vyhovovať desiatim klasickým Ruseburyho kritériám:

- vysoká infekčnosť (malá infekčná dávka),
- vysoká morbidita spojená s vyradením zasiahnutých z činnosti, poprípade vysoká letalita,
- možnosť masovej produkcie agensa,
- vysoká odolnosť agensov voči vonkajším vplyvom pri ich diseminácii a skladovaní,
- možnosť nákazy infekčným aerosólom,
- vysoká kontagiozita,
- chýbanie možnosti profylaktickej imunizácie,
- liečba ochorenia náročná alebo neefektívna,
- nemožnosť alebo vysoká náročnosť detekcie a identifikácie použitého agensu,
- obmedzené riziko retroaktivity (prenosu agensu alebo ochorenia späť na útočníka).

Biologické agensy – patogénne mikroorganizmy (baktérie, rickettsie, chlamýdie, mykoplazmy, vírusy a mikroskopické huby), schopné vyvolať ochorenie ľudí, zvierat alebo rastlín alebo znehodnotenie materiálov. Účinok biologických agensov je spojený s ich reprodukciou v infikovanom organizme.

Biologické laboratórium – zariadenie, v ktorom sú zhromažďované, spracovávané alebo uchovávané biologické činidlá, ich zložky, deriváty a toxíny. Biologické laboratória zahŕňajú klinické laboratória, diagnostické zariadenia, regionálne a národné referenčné centrá, laboratória verejného zdravotníctva, výskumné centrá (akademické, farmaceutické, environmentálne atď.) a výrobné zariadenia (výroba vakcín, liečiv, široká škála geneticky modifikovaných organizmov atď.) na humánne, veterinárne a poľnohospodárske účely.

Biologické monitorovanie rádionuklidov – postup, ktorý sa používa na stanovenie charakteru, aktivity, lokalizácie alebo retencie rádionuklidov v tele priamym meraním in vivo, alebo analýzou in vitro danej látky vylúčenej z tela jedinca alebo inak získanej.

Biologické ohrozenie – možnosť úmyselného použitia biologických látok, prostriedkov alebo zbraní na živé organizmy za účelom presadenia individuálnych alebo skupinových záujmov nelegálnym spôsobom.

Biological war – targeted, intentional use of biological agents, toxins or bioregulators as means of warfare to cause mass disease of humans, animals or plants to achieve the benefit of tactical, operational or strategic scale. The microorganisms, toxins, or bioregulators suitable for biological warfare need to be used in the form of biological weapons.

Biological weapon – biological agents, toxins, or bioregulators in conjunction with the means for their dissemination in the area of attack (munition) and the means for their transport to the area of attack (means of delivery). Ideally, biological agents for biological weapons should conform to ten Rusebury's criteria:

- high infectivity (low infectious dose),
- high morbidity associated with the incapacitation of the affected individuals, or with high lethality,
- the possibility of large-scale production of an agent,
- high persistence of agents to external influences during their dissemination and storage,
- the possibility of airborne infections by infectious aerosol,
- high contagiosity,
- prophylactic immunization is not available,
- difficult or ineffective treatment of the disease,
- inability or high difficulty of detection and identification of the used agent,
- limited retroactivity risk (transmission of the agent or disease back to the attacker).

Biological agents – pathogenic microorganisms (bacteria, rickettsia, chlamydia, mycoplasmas, viruses and microscopic fungi), capable to cause disease of humans, animals or plants (or the deterioration of material). The effect of biological agents is associated with their reproduction in the infected organism.

Biological laboratory – a facility within which biological agents, their components or their derivatives, and toxins are collected, handled and/or stored. Biological laboratories include clinical laboratories, diagnostic facilities, regional and national reference centers, public health laboratories, research centers (academic, pharmaceutical, environmental, etc.) and production facilities (the manufacturing of vaccines, pharmaceuticals, various genetically modified organisms, etc.) for human, veterinary and agricultural purposes.

Biological monitoring of radionuclides – any procedure employed to determine the nature, activity, location, or retention of radionuclides in the body by in vivo measurement or by in vitro analysis of material excreted or otherwise removed from the body.

Biological threat – possibility of intentional use of biological agents or weapons against living organisms in order to impose individual or group interests in an illegal way.

Biologické účinky prachu na zdravie – prachové častice môžu mať na človeka škodlivý biologický účinok. Delia sa takto (kategórie sa vzájomne nevylučujú):

Dráždivý prach: nevyvoláva bezprostredne morfológické a funkčné zmeny pľúc (za istých okolností však môže vyvolať pneumokoniózu). Pôsobí aj mechanicky ako cudzie telesa na koži, slizniciach alebo môže spôsobovať nešpecifické zápaly.

Toxický prach: má toxický účinok na zdravie. Obsahuje biologicky aktívne toxické látky, toxické kovy, aktívne organické látky.

Prach s fibrogénnym účinkom: vyvoláva špecifické reakcie s následnými morfológickými zmenami v zariadenom tkanive (napr. pľúcne fibrózy).

Alergický prach: spôsobuje alergické reakcie organizmu, napr. astmu, kožné ekzémy.

Rádioaktívny prach: pôsobí rádioaktívne na človeka.

Karcinogénny prach: môže vyvolať vznik zhubných nádorov.

Prach z minerálnych vlákien: spôsobuje mechanické dráždenie kože, slizníc už pri malých koncentráciách.

Biological effect of dust on the health – dust particles should have bad biological effect on health. They are divided into following mutually non-exclusive classes:

Iritant dust: does not immediately cause morphological and functional changes of lungs; however, under certain conditions it can cause pneumoconiosis. Its particles act mechanically as foreign particles on skin, mucous membranes and can induce non-specific inflammation.

Toxic dust: induces toxicity-mediated health effects. It contains biologically active organic substances, toxic metals, active organic substances, etc.

Fibrogenic dust: induces specific fibrogenic changes in the exposed tissues, for example pulmonary fibrosis.

Allergenic dust: triggers allergic reactions, e.g. asthma and eczema.

Radioactive dust: affects exposed individuals with radioactive effect.

Carcinogenic dust: can induce development of malignant tumors.

Mineral fibres: can trigger mechanical irritation of mucous membranes even at low concentrations.

Biologické ukazovatele expozície – usmerňujúce hodnoty na posúdenie výsledkov biologického monitoringu. Vo všeobecnosti indikujú koncentrácie pod úroveň ktorých by sa nemali u väčšiny pracovníkov zaznamenať škodlivé zdravotné účinky.

Biological Exposure Indices (BEIs) – guidance values for the assessment of the results of biological monitoring. The BEIs generally indicate concentrations below which nearly all workers should experience no adverse health effects.

Biologické vedy – všetky vedy, ktoré sa zaoberajú organizmami, vrátane ľudí, zvierat a rastlín, a to vrátane biológie, biotechnológie, genetiky, proteomiky, bioinformatiky, farmaceutického a biomedicínskeho výskumu a postupov.

Life sciences – all sciences that deal with organisms, including humans, animals and plants, and including but not limited to biology, biotechnology, genomics, proteomics, bioinformatics, pharmaceutical and biomedical research and techniques.

Biologický aerosól – aerosól, ktorý je tvorený kvapalnými a pevnými časticami biologických materiálov.

Biological aerosol – the aerosol formed by liquid or solid particles of biological materials.

Biologický monitoring pracovníkov – meranie biologických markerov v tele pracovníkov (biomarkery súvisiace s pracovnou expozíciou).

Biological monitoring of workers – the measurement of biological markers (biomarkers related to occupational exposures) in workers' body fluids or tissues.

Biomarkery expozície sú koncentrácie látok, ktorým boli pracovníci vystavení, stanovené v telesných tkanivách, bunkách alebo tekutinách. Príkladmi sú koncentrácie olova v krvi, metabolity pesticídov v moči a koncentrácie rozpúšťadiel vo vydychovanom vzduchu. Iné biomarkery sa môžu definovať ako biochemické zmeny alebo odpovede, alebo indikátory hostiteľovej vnímavosti.

Exposure biomarkers are concentrations of substances to which workers have been exposed, in their tissues, cells, or fluids. Examples include blood concentrations of lead, pesticide metabolites in urine, and solvent concentrations in exhaled breath. Other biomarkers may be defined as biochemical alterations or responses to specific exposures, or indicators of host susceptibility.

Pracovníci exponovaní určitej chemickej látky (napr. olovu) by mali podstúpiť rutinný biologický monitoring na meranie hladín pôvodnej látky, jej metabolitov alebo súvisiacich merateľných zmien v biologických vzorkách. Pre takéto hladiny expozície boli stanovené limitné hodnoty a sú obsiahnuté v pracovno-lekárskej legislatíve v mnohých štátoch. →

Workers exposed to certain chemical agents (e.g. lead) should undergo routine biological monitoring to determine the levels of the original substance, their metabolites or related measurable changes in biological samples. Limit values for these levels have been established and are considered in occupational health legislation of many countries. Systematic information from biological monitoring of workers populations →

Systematické informácie z biologického monitoringu pracujúcej populácie sa využívajú v epidemiologickom výskume zdravia pri práci. Na druhej strane, pre mnohé expozície nie sú dostupné validné alebo použiteľné biomarkery. Poznatky o distribúcii biomarkerov v bežnej populácii a o interindividuálnej a intraindividuálnej variabilite sú často nedostatočné.

can be used for occupational epidemiology research. On the other hand, valid or applicable biomarkers are not available for many exposures. Knowledge on biomarker distributions in general populations and on their interindividual and intraindividual variability is often rather limited.

Biologický poľčas – čas potrebný na to, aby biologický systém alebo subsystém vylúčil biologickými procesmi polovičné množstvo látky, napríklad rádioaktívneho materiálu, ktorá do neho vnikla, a to za predpokladu, že nedošlo k dodatočnému prísunu takejto látky.

Biological half-life – the time required for a biological system or compartment to eliminate by biological processes one half of the amount of a substance (e. g., radioactive material) that had entered it (in the absence of additional input of the substance).

Biologický prieskum – činnosť jednotlivca alebo odbornej jednotky zameraná na zistenie príznakov vzniku epidémie pri hromadnom výskyte ochorení ľudí, zvierat a rastlín, prípadne na zistenie, či došlo k biologickej kontaminácii prostredia. Taktiež zistenie príznakov použitia biologických prostriedkov napadnutia teroristickým spôsobom.

Biological reconnaissance – the activity of individual professionals or professional teams that aims to identify epidemics of human, animal or plant diseases or to identify biological contamination of the environment. Biological reconnaissance includes identification of the signs of terrorist attacks by biological threat agents.

Biologický vek – presnejšia miera vývinu detí, ktorá je určená kostným vekom, vývinom zubov, vývojom primárnych a sekundárnych sexuálnych známkov, vekom prvej menštruácie.

Biological age – a more precise measure of the child's maturity; it is determined according to bone age, tooth age, development of primary and secondary sex characteristics, age of menarche.

Biopolyméry – vysokomolekulárne organické zlúčeniny zložené z monomérov – proteíny, nukleové kyseliny a polysacharidy. Sú základnými stavebnými blokmi živej bunky a určujú jej základné i špecifické vlastnosti.

Biopolymers – high molecular organic compounds composed of monomers – proteins, nucleic acids, and polysaccharides. They are the building blocks of a living cell and determine its essential and specific characteristics.

Bioregulátory – prírodné látky, zvyčajne peptidového charakteru (napr. endotelín, substancia P), ktoré sa podieľajú na regulácii základných fyziologických funkcií, ako napr. telesná teplota, krvný tlak, spánok. Ak je organizmus vystavený expozícii týmito látkami z vonkajšieho prostredia, dochádza k dysbalancii regulovaných procesov s následnou inkapacitáciou alebo smrťou exponovaného organizmu.

Bioregulators – natural substances, usually peptides (e.g. endothelin, substance P) involved in the regulation of basic physiological functions, such as body temperature, blood pressure, and sleep. If the organism is subjected to the exposure to these substances from the external environment, off-balance of regulated processes occurs with consecutive incapacitation or death of exposed organism.

Bioriziko – riziko (riziko je funkciou pravdepodobnosti a dôsledkov), kedy sa môže vyskytnúť určitá biologická udalosť (v kontexte tohto dokumentu: prírodné vyskytujúce sa choroby, nehody, neočakávaný objav alebo zámerné zneužitie biologických činidiel a toxínov), ktorá môže nepriaznivo ovplyvniť zdravie ľudskej populácie. Posúdenie takehoto rizika môže byť aj kvantitatívne aj kvalitatívne.

Biorisk – the risk (risk is a function of likelihood and consequences) of a specific biological event that may adversely affect the health of human populations (e. g., accidental infection or unauthorized access, loss, theft, misuse, diversion or intentional release of biological agents). An assessment of this risk can be both quantitative and qualitative.

Bioterorizmus – úmyselné zneužitie biologických agensov alebo toxínov na vyvolanie ochorenia ľudí alebo zvierat motivované politicky, nábožensky alebo ideologicky.

Bioterrorism – the intentional misuse of biological agents or toxins to cause disease of humans or animals motivated politically, religiously or ideologically.

Biotope – oblasť vymedzená určitými prírodnými podmienkami (geologickými, klimatickými, a pod.), ktoré umožňujú život vzájomne na sebe závislých živočíšnych a rastlinných druhov.

Habitat/Biotope – the area defined by certain natural conditions (geological, climatic, etc.) that supports existence of mutually interdependent animal and plant species.

Biotropizmus – sklon mikroorganizmov k vnútrobun-
kovému parazitizmu. Potenciálnym biotropizmom sa
vyznačujú napríklad Brucely, zatiaľ čo pre vírusy je
charakteristický bezvýhradný biotropizmus vyjadrený
prísne intracelulárnym parazitizmom.

Biotropism – tendency of microorganisms to intracel-
lular parasitism. Potential biotropism is characteristic,
for example for brucellas, while the viruses are char-
acterized by unconditional biotropism expressed by
strictly intracellular parasitism.

Biotyp (Biovar) – 1. populácia zložená z geneticky iden-
tických individuálnych organizmov;

Biotype (Biovar) – 1. the population of genetically iden-
tical individual organisms;

2. konkrétna anatomická alebo fyziologická charakte-
ristická vlastnosť organizmu adaptovaného pre život
v špecifickom prostredí, ktorý sa odlišuje od organiz-
mov rovnakého druhu adaptovaných na iné prostredie.
Napríklad u pôvodcu cholery *Vibrio cholerae* O1 sú
známe dva biotypy: klasický biotyp a biotyp El Tor.

2. a specific anatomical or physiological feature of an
organism adapted to living in a specific environment,
which differs from the organisms of the same species
adapted to other environments. For example, two bio-
types are known in case of the cholera causal agent *Vib-
rio cholerae* O1: classical biotype and El Tor biotype.

Biozločin – úmyselné zneužitie alebo hrozba zneuži-
tia biologických agensov alebo toxínov (biologických
zbraní) na vyvolanie ochorenia ľudí, zvierat a rastlín,
pričom tento čin je na rozdiel od bioterorizmu (agro-
terorizmu) motivovaný osobnými pohnútkami (zisk
peňazí, pomsta a pod.).

Biocrime – intentional misuse or threat of misuse of
biological agents or toxins (biological weapons) to
cause disease of humans, animals and plants motivated
by personal motives (money, revenge, etc.) contrary
to bioterrorism (agroterrorism).

Bismarckov model sociálneho poistenia – vznik so-
ciálneho poistenia ako metódy sociálneho zabezpe-
čenia je spájaný so „železným kancelárom“ Ottom
von Bismarckom. Model vznikol v Nemecku v rokoch
1883–1889 na základe zákonov o nemocenskom, úra-
zovom a dôchodkovom poistení. Sociálne poistenie
bolo určené pre chudobných pracujúcich. V tomto
modeli sa uplatňujú dve zásady – zásada ekvivalencie
a sociálnej solidarity.

Bismarck's social insurance model – the emergence of
social insurance as a method of social security is as-
sociated with “iron chancellor” Otto von Bismarck. It
was created in Germany in the years 1883–1889 under
the laws on sickness, accident and retirement insur-
ance. Social insurance was designed for the working
poor. In this model, they apply two principles – the
principle of equivalence and social solidarity.

Bismarckov model určuje povinný výber poistenia od
mnohopočetných prispievateľov a zahŕňa tri strany:

Bismarck's model determines the obligatory collection
of insurance from multiple contributors and involves
three parties:

- *Populáciu* – účasť je povinná pre aktívne pracujúcich.
Poistenie je rozšírené na iné skupiny, ako sú študenti,
dôchodcovia, nezamestnaní.
- *Poskytovateľov služieb* – zmes verejného a privát-
neho sektora.
- *Výbercov poistného* – poisťovacie fondy, poisťovne.
Vystupujú ako nezávislá tretia strana. Fungujú nezá-
visle od poskytovateľov zdravotných služieb.

- *Population* – attendance is mandatory for active
workers. Insurance is extended to other groups such
as students, pensioners, unemployed.
- *The service providers* – a mixture of public and pri-
vate sector.
- *Collectors of insurance* – insurance funds, insur-
ance companies. Act as an independent third party.
Operates independently from health care providers.

Výška príspevkov nie je založená na riziku ochorenia.
Sú obyčajne závislé od príjmu a viazané na zamestna-
nie. Môžu byť viazané na komunitu alebo na obyvateľa.

The amount of contributions is not based on disease
risk. They are usually income-related and tied to em-
ployment. They can be linked to community or citizen.

Bismarckov model je použitý v zdravotníctve Ne-
mecka, Francúzska, Belgicka, Holandska, Japonska,
Švajčiarska a s istými úpravami v štátoch Latin-
skej Ameriky.

Bismarck model is used in health care of Germany,
France, Belgium, Holland, Japan, Switzerland and
with certain adjustments in Latin America.

BLEVE – (Boiling Liquid Expanding Vapour Explosion)
náhly únik prehriatych pár (často horľavých materi-
álov typu LPG) s následným vznietením a horením
„fireballu“. Horenie fireballu trvá rádovo sekundy.
Čas do vzniku fireballu je závislý od hmotnosti média
v zásobníku. BLEVE je následok pôsobenia externého
zdroja tepla na zásobník, ale aj ako dôsledok zmieša-
vacieho, alebo reakčného tepla pri zmiešaní kvapalín.

BLEVE – (Boiling Liquid Expanding Vapor Explosion)
is sudden leakage of superheated vapor (often flam-
mable, LPG-type materials) with subsequent ignition
and fireball. A fireball lasts for seconds. The time for
the creation of a fireball depends upon the weight of
the media in the container. BLEVE is the result of the
effect of an external heat source upon a container, as
well as the results of reaction caused by mixing or
heating when mixing liquids.

BLEVE efekt – jav spôsobený uvoľnením vzkypiaceho obsahu horľavej kvapaliny alebo skvapalneného horľavého plynu pri súčasnom horení obalovej vrstvy unikajúcich látok.

Blížšie ohrozené územie – predstavuje celé pásmo A a 5 sektorov v pásme B z oblasti ohrozenia v prípade nehody alebo havárie jadrového zariadenia, pričom stred prostredného z nich je orientovaný v smere prízemného vetra.

Blot, Western, Northern, Southern („Western blot“, „Northern blot“, „Southern blot“) – rozličné testy využívajúce elektroforézu, hybridizáciu komplementárnych segmentov nukleových kyselín, resp. interakciu proteínov so špecifickými protilátkami s cieľom detekcie a identifikácie DNA, RNA, alebo proteínov vo vzorkách. Southern blot, ktorý má názov po svojom objaviteľovi E. Southernovi sa používa na identifikáciu špecifických segmentov DNA vo vzorke. Molekulárni biológovia nazvali variácie tohto testu podľa svetových strán na kompas. Northern blot deteguje a identifikuje špecifické RNA molekuly vo vzorkách. Western blot identifikuje špecifické proteíny (t. č. sa široko používa napr. testovanie infekcie HIV). „Eastern blot“ zatiaľ neexistuje.

BMI – ↗ Index telesnej hmotnosti.

Bod topenia – teplota, pri ktorej sa pevná látka mení na tekutú. Pre zmesi sa môže udávať rozsah teplôt.

Bod vzplanutia – najnižšia teplota, pri ktorej bude mať kvapalina dostatok pár na vytvorenie zmesi, ktorá bude horieť po zapálení. Čím je nižší bod vzplanutia, tým je vyššie riziko požiaru.

Bojová hlavica – muničná časť raketometných rakiet a balistických striel a striel s plochou dráhou letu.

Bojové chemické látky – toxické chemické látky pre vojenské použitie; BOL.

BOL – bojová otravná látka.

Bomba – druh munície dopravovanej letecky a spustenej na cieľ voľným pádom.

Bona fide (lat.) – v dobrej viere, dobromyseľne, s presvedčením, že ide o správnu vec, s dobrým úmyslom.

Botulotoxíny – neurotoxíny produkované mikroorganizmami *Clostridium botulinum* (4 geneticky odlišné skupiny), *Clostridium baratii* a *Clostridium butyricum*. Existuje 7 odlišných antigénnych typov botulotoxínu (A-G), z ktorých ochorenie človeka najčastejšie vyvoláva botulotoxín A, B, E a F. Botulotoxíny patria medzi najjedovatejšie toxické substancie, pričom letálna dávka kryštalického botulotoxínu A pre 70 kg človeka sa odhaduje na 70 µg pri perorálnom podaní, 0,70–0,90 µg pri inhalačnom podaní, 0,09–0,15 µg pri intravenóznom podaní. Botulotoxíny sú príčinou botulizmu alimentárneho (otrava botulotoxínom, ktorý →

Boiling liquid expanding vapor explosion – the phenomenon caused by the release of boiling flammable fluid or liquefied flammable gas with outer layer of escaping material burning simultaneously.

Close threatened area (zone) – area that includes the whole zone A and 5 sectors from within zone B of the area threatened by nuclear facility accident; the center of the middle zone is oriented towards the direction of ground wind.

Blot, Western, Northern, Southern (“Western blot“, “Northern blot“, “Southern blot“) – various tests that use electrophoresis, hybridization of nucleic acids or interaction of proteins with specific antibodies to detect and identify DNA, RNA or proteins in samples. Southern blot, which is named after its inventor E. Southern, is used to identify specific segments of DNA in a sample. Molecular biologists named variations of this test by the cardinal points of the compass. Northern blot detects and identifies specific RNAs in samples. Western blot detects and identifies specific proteins; it is currently widely used, e.g. for the laboratory diagnosis of HIV infections. “Eastern blot” does not exist as yet.

BMI – ↗ Body mass index.

Melting point – the temperature at which a solid state changes to a liquid state. For mixtures, a range of temperatures may be given.

Flash point – the lowest temperature at which a liquid will give off enough vapors to form a mixture that will burn if ignited. The lower the flash point, the higher is the risk of fire.

Warhead – munition part of rocket launcher rockets, ballistic missiles and cruise missiles.

Chemical Warfare Agents – toxic chemicals for military use; CWA.

CWA – chemical warfare agent.

Bomb – a kind of ammunition transported by air and dropped free-fall to target.

Bona fide (Latin) – in good faith, with the belief that it is the right thing to do.

Botulinum toxins – neurotoxins produced by microorganisms *Clostridium botulinum* (4 genetically distinct groups), *Clostridium baratii* and *Clostridium butyricum*. Seven distinct antigenic types of botulinum toxin (A-G) are known to exist, from which disease in humans is caused most commonly by the botulinum toxin types A, B, E and F. The botulinum toxins belong to the most poisonous toxic substances; the lethal dose of crystalline botulinum toxin A is estimated at 70 µg for 70 kg man by peroral administration, 0.70–0.90 µg by inhalation administration, and 0.09–0.15 µg by intravenous administration. Botulinum toxins are →

bol v požitých potravinách vytvorený príslušnými mikroorganizmami), traumatického (otrava botulotoxínom vytvoreným v poranených tkanivách infikovaných príslušnými mikroorganizmami) a intestinálneho (otrava botulotoxínom vytvoreným príslušnými mikroorganizmami v prípade že tieto kolonizujú črevá postihnutých). Štvrtá forma botulizmu – inhalačná – je neprirodzená a nastáva po vdýchnutí aerosolizovaného botulotoxínu použitého napr. ako biologická zbraň. Botulizmus sa vo všeobecnosti prejavuje chabými obranami svalov (okohybných, prehltacích, kostrových a bránice), pretože botulotoxín blokuje prenos vzruchu z nervu na sval v nervovo-svalovej platničke.

Brachyterapia – liečba pacienta použitím zdrojov ionizujúceho žiarenia umiestnených vo vnútri tela pacienta.

Brána vstupu (cesta vstupu) – miesto z ktorého dochádza k absorpcii toxikkej látky alebo ku kolonizácii a invázii infekčného agensa do organizmu. Existujú štyri hlavné brány vstupu do organizmu: dýchacím ústrojenstvom (inhaláciou), pokožkou (perkutánne), požitým (ingesciou) a poranením (inokuláciou).

Brilliova-Zinserova choroba – recidíva škvrnitého týfu u osôb, ktoré v minulosti prekonali škvrnitý týfus. Po prekonaní akútneho ochorenia môže infekčný agens prežívať v organizme a vyvolať manifestné ochorenie s miernejším klinickým priebehom aj po mnohých rokoch po prekonaní primárnej infekcie.

Brombenzylkyanid – CA; dráždivá (slzotvorná) chemická látka.

Brucelóza – zoonotické infekčné ochorenie, ktoré sa u ľudí vyskytuje vo forme sporadickej brucelózy (Bangova choroba – pôvodca *Brucella abortus*, Traumova choroba – pôvodca *Brucella suis*) a vo forme endemickej brucelózy (maltská horúčka – pôvodca *Brucella melitensis*). V oboch prípadoch ide o akútne alebo chronické ochorenie charakterizované horúčkovitým stavom, relapsami horúčok, slabosťou, potením a neurčitými bolesťami.

Brušný týfus – závažné celkové infekčné ochorenie, ktoré postihuje iba človeka a je charakterizované horúčkou, schvátenosťou, bolesťami hlavy, roseolou. K nákaze zvyčajne dochádza prostredníctvom kontaminovanej vody a potravín. Pôvodca *Salmonella typhi* z čelade *Enterobacteriaceae* je fakultatívne anaeróbná gramnegatívna pohyblivá tyčinka, odolná k vyschnutiu, mrazu, dlho prežíva vo vode a mlieku. Je likvidovaná teplotou nad 80 °C (neprežije pasterizáciu mlieka) a dezinfekčnými prostriedkami (neprežije chlórovanie vody). Po prekonaní brušného týfu existuje možnosť trvalého nosičstva *Salmonella typhi*, ktoré často prežívajú v žlčníku.

the cause of alimentary botulism (poisoning with botulinum toxin, which was produced by the particular microorganisms in a consumed foodstuff), traumatic botulism (poisoning with botulinum toxin produced in injured tissues infected with the particular microorganisms) and intestinal botulism (poisoning with botulinum toxin produced by the particular microorganisms when they colonize the bowels of affected individuals). The fourth form of botulism – inhalation – is unnatural and occurs after inhalation of aerosolized botulinum toxin used for example as a biological weapon. In general, botulism is manifested by flaccid paralysis of muscles (ocular, swallowing, skeletal and diaphragm) because botulinum toxin blocks the transmission of impulses from nerve to muscle in neuromuscular plate.

Brachytherapy – radiation therapy of a patient using sources of ionizing radiation placed within the patient's body.

Route of exposure – the site from which toxic agent is absorbed into an organism or where biological agent colonizes or invades the organism. There are four main routes of exposure: respiratory system (inhalation), skin (percutaneous), gastrointestinal system (ingestion) and injury (inoculation).

Brill-Zinser disease – relapse of epidemic typhus (camp fever) in subjects who recovered from epidemic typhus in the past. Following the recovery from an acute illness, the infectious agent can survive in the body and cause manifest disease with milder clinical course even many years after the primary infection has resolved.

Brombenzylcyanide – CA; lacrimator agent.

Brucellosis – zoonotic infection that occurs in humans in the form of sporadic brucellosis (Bang's disease – the causative agent is *Brucella abortus*, Traum's disease – the causative agent is *Brucella suis*) and in the form of endemic brucellosis (Malta fever – the causative agent is *Brucella melitensis*). In both cases it is the acute or chronic disease characterized by febrile condition, fever relapses, weakness, sweating, and generalized aches and pains.

Typhoid fever – serious generalized infection disease that affects only humans and is characterized by fever, agitation, headache, roseola. The infection usually occurs through contaminated water or food. Causative agent *Salmonella typhi* from the family *Enterobacteriaceae* is a facultative anaerobic Gram-negative flexible rod, resistant to drying and freezing, long-lived in water and milk. It is disposed by temperature above 80 °C (so it does not survive milk pasteurization) and by disinfectants (it does not survive chlorination of water). The possibility of permanent carriage of *Salmonella typhi* exists after overcoming of typhoid fever (bacteria often survive in the gall bladder).

Brzdňé žiarenie – röntgenové žiarenie, ktoré je generované pri zabrzdňení vysoko energetických elektrónov v prostredí.

Bremsstrahlung radiation – X-rays generated when high energy electrons such as beta particles are slowed down in a medium.

Bunka – základná štruktúrna a funkčná jednotka žívých organizmov. Je to najmenšia funkčná jednotka živej hmoty, ktorá je v dynamickej rovnováhe s okolím (homeostáza) a spĺňa kritériá prejavu života – metabolismus, rozmnoŷovanie a dráždivosť.

Cell – the basic structural and functional unit of living organisms. It is the smallest functional unit of living matter, which maintains dynamic equilibrium (homeostasis) with its surroundings and meets the criteria of life: metabolism, reproduction and response to stimuli.

Bunkové delenie – ↗ Bunkový cyklus.

Cell division – ↗ Cell cycle.

Bunkový cyklus – základný mechanizmus delenia buniek. U eukaryotických buniek sa rozlišuje (i) fáza, kedy sú bunky v stave pokoja (fáza G0), (ii) interfáza (fázy G1, S a G2), pri ktorej dochádza k duplikácii celého obsahu bunky, k prepisu génov, replikácii DNA, k syntéze proteínov, bunkovému rastu a pod. a (iii) mitóza (fáza M), kedy dochádza k separácii duplikovaných chromozómov a deleniu jadra (karyokinéza) a následne aj k rozdeleniu samotnej bunky (cytokinéza).

Cell cycle – basic mechanism of cell division, which in eukaryotic cells includes the following phases: (i) quiescence (phase G0); (ii) interphase (phases G1, S and G2), in which the DNA is replicated, the entire content of cell is duplicated, genes are transcribed, proteins synthesized and the cell grows in size; (iii) mitotic cell division (M phase), when duplicated chromosomes are separated, nuclei divided (karyokinesis), and subsequently, the whole cell is divided (cytokinesis).

Butyrylcholinesteráza – enzým, rozkladajúci estery cholinu; funkcia doteraz nie je celkom známa.

Butyrylcholinesterase – enzyme hydrolyzing choline esters; the function is not quite known.

BWC, BTWC – ↗ Biologická konvencia.

BWC, BTWC – ↗ Biological Weapons Convention.

BZ látka – zneschopňujúca látka; v obvykle používaných dávkach nemá letálny účinok; 3-chinuklidinyl benzilát.

BZ – incapacitating agent; it has not lethal effect at the usually used doses; 3-quinuclidinyl benzilate.

CA – brombenzylcyanid; dráždivá (slzotvorná) chemická látka.

CA – brombenzylcyanide; lacrimator agent.

CBM, Opatrenia posilňujúce dôveru – druhá hodnotiacia konferencia BTWC (1986) odsúhlasila výmenu CBMs, t. j. informácií o aktivitách štátu v oblasti BTWC na dobrovoľnom princípe.

CBMs, Confidence Building Measures – the Second Review Conference BTWC (1986) agreed to the exchange of CBMs, i. e. information of the State Party activity in the field of BTWC on voluntary basis.

CBRN – chemické, biologické, rádiologické, nukleárne zbrane, prostriedky, látky alebo ohrozenie látkami chemického, biologického, rádiologického alebo nukleárneho charakteru.

CBRN – Chemical, Biological, Radiological, Nuclear weapons and resources or threat posed by chemical, biological, radiological or nuclear material.

POZN.: Skratka sa používa v oficiálnych dokumentoch EÚ a NATO a nie je ekvivalentná s vojenským pojmom ZHN.

NOTE: This abbreviation is used in the government documents produced by EU and NATO and is not equivalent to the military concept of WMD (Weapons of Mass Destruction).

cdNA (komplementárna DNA) – molekula DNA syntetizovaná z matrice mRNA reverznou transkripciou.

cdNA (complementary DNA) – a DNA molecule synthesized from the mRNA matrix by reverse transcriptase.

Celková plodnosť, TFR (pomerné číslo) – priemerný počet detí, ktoré by sa živo narodili jednej žene počas jej života, ak by rodila deti v každom veku v súlade s platnými vekovo špecifickými mierami pôrodnosti.

Total fertility rate, TFR – the average number of children that would be born alive per woman during her lifetime if she were to bear children at each age in accordance with prevailing age-specific birth rates.

Celkové vŷdavky na zdravotníctvo – súčet celkových vládnych vŷdavkov na zdravotníctvo (zvyčajne nazývané verejné vŷdavky na zdravotníctvo) a súkromných vŷdavkov na zdravotníctvo. ↗ Vládne vŷdavky na zdravotníctvo, Súkromné vŷdavky na zdravotníctvo.

Total health expenditure – the sum of general government expenditure on health (commonly called public expenditure on health) and private expenditure on health. ↗ Government expenditure on health, Private health expenditure.

1. Suma – celkové vŷdavky na zdravotníctvo vyjadrené v amerických dolároch alebo inej uvádzanej mene.
→

1. Amount – total health expenditure expressed in US dollars or another indicated currency.
→

2. Celkové výdavky na zdravotníctvo ako % HDP (alebo HDP) – percentuálny podiel z celkových výdavkov na zdravotníctvo vzhľadom na HDP (alebo HNP) krajiny.
3. Celkové výdavky na zdravotníctvo na obyvateľa – celkové výdavky na zdravotníctvo delené polročným stavom obyvateľov (alebo veľkosť populácie, ak polročný stav obyvateľstva nie je k dispozícii).

Verejné výdavky na zdravotníctvo sú súčtom výdavkov vládnych subjektov na nákup zdravotníckych služieb a tovaru. Zahŕňajú výdavky na zdravotníctvo na všetkých úrovniach štátnej správy, sociálneho zabezpečenia a priamych výdavkov spoločnosti s účasťou štátu. Výdavky na zdravie zahŕňajú konečnú spotrebu, dotácie výrobcov a transfery domácnostiam (najmä náhrady za lekárske a farmaceutické výdavky). Okrem domácich fondov zahŕňa aj externé zdroje (predovšetkým granty prechádzajúcich vlád alebo úvery plynúce prostredníctvom národného rozpočtu).

Súkromné výdavky na zdravotníctvo sú definované ako súčet výdavkov na zdravie týchto subjektov:

- Predplatené plány (poistenie) a dohody o združovaní rizík: výdavky plánov súkromného poistenia a súkromných plánov sociálneho poistenia (bez vládnej kontroly nad platobnými sadzbami a poskytovateľmi, ale s kľúčovými vládnymi nariadeniami),
- Výdavky firiem v oblasti zdravia: výdavky súkromných podnikov za zdravotnú starostlivosť a dávky podpory zdravia iné ako platby za sociálne zabezpečenie alebo iné predplatené plány.
- Neziskové inštitúcie slúžiace domácnostiam (MVO): výdavky tých subjektov, ktorých stav neumožňuje, aby boli zdrojom finančného prospechu pre subjekty, ktoré ich založili, kontrolujú alebo ich financujú. To zahŕňa financovanie z interných a externých zdrojov.

Priame (Out-of-pocket) výdavky domácnosti (OOPs): priame výdavky domácností, vrátane odmien a naturálnych platieb zdravotníckym pracovníkom a dodávateľom liečiv, terapeutických prístrojov a ďalších tovarov a služieb. To zahŕňa domáce priame platby verejným a súkromným poskytovateľom zdravotnej starostlivosti, neziskovým inštitúciám, a nenávratná spoluúčasť na hradení výkonov a služieb zdravotnej starostlivosti, ako sú odpočty z platieb poisťovní (za ktoré sú zodpovední poisťenci) a rôzne poplatky za služby.

Celkové výdavky verejnej správy/vládne výdavky na zdravotníctvo (okrem sociálneho zabezpečenia) – celkové vládne výdavky na zdravotníctvo sa vzťahujú na výdavky, ktoré vznikli centrálnym, štátnym/regiónalnym a miestnym orgánom štátnej správy, s výnimkou systémov sociálneho zabezpečenia. Zahŕňajú sú netrhovacie, neziskové inštitúcie, ktoré sú kontrolované a financované hlavne vládnymi zložkami.

2. Total health expenditure on health as % of GDP (or GNP) – the percentage share of total expenditure on health with respect to a country's GDP (or GNP).
3. Per capita total expenditure on health – total expenditure on health divided by the mid-year population (or population size if mid-year population is not available).

General government expenditure on health (GGHE) is the sum of outlays by government entities to purchase health care services and goods. It comprises the expenditures on health by all levels of government, on social security, and direct expenditure of public companies with participation of the state. Expenditures on health include final consumption, subsidies to producers, and transfers to households (mainly reimbursements for medical and pharmaceutical bills). It includes both recurrent and investment expenditures (including capital transfers) made during the year. Besides domestic funds it also includes external resources (mainly the grants passing through the government or loans channelled through the national budget).

Private health expenditure (PvtHE) is defined as the sum of expenditures on health by the following entities:

- Prepaid plans and risk-pooling arrangements (PrepaidHE): the outlays of private insurance schemes and private social insurance schemes (with no government control over payment rates and participating providers but with broad guidelines from government).
- Firms' expenditure on health: the outlays by private enterprises for medical care and health enhancing benefits other than payment to social security or other pre-paid schemes.
- Non-profit institutions serving mainly households (NGOs): outlays of those entities whose status do not permit them to be a source of financial gain for the units that establish, control or finance them. This includes funding from internal and external sources.

Household out-of-pocket spending (OOPs): the direct outlays of households, including gratuities and in-kind payments made to health practitioners and to suppliers of pharmaceuticals, therapeutic appliances and other goods and services. This includes household direct payments to public and private providers of health care services, non-profit institutions, and non-reimbursable cost sharing, such as deductibles, co-payments and fee for services.

General government expenditure on health (excluding social security) – general government expenditure on health refers to expenditures incurred by central, state/regional and local government authorities, excluding social security schemes. Included are non-market, non-profit institutions that are controlled and mainly financed by government units.

Celoživotný prístup – prístup, ktorý naznačuje, že zdravotné výsledky jednotlivcov a komunity závisia od interakcie niekoľkých ochranných a rizikových faktorov v priebehu života ľudí. Tento prístup poskytuje úplnejšiu predstavu o zdraví a jeho determinantoch, ktoré vyzývajú na rozvoj zdravotníckych služieb viac zameraných na potreby svojich užívateľov v každej fáze ich života.

Life course approach – an approach suggesting that the health outcomes of individuals and the community depend on the interaction of multiple protective and risk factors throughout people's lives. This approach provides a more comprehensive vision of health and its determinants, which calls for the development of health services more centered on the needs of its users in each stage of their lives.

Cena príležitosti – hodnota druhej najlepšej alternatívy, ktorá bola stratená v dôsledku prijatého rozhodnutia.

Opportunity cost – the value of the next best alternative forgone as a result of the decision made.

Cenník/sadzobník poplatkov – zoznam ponúkaných produktov a služieb, obsahujúci ich podrobný popis a cenu za každú položku uvedenú v cenníku/sadzobníku.

Price List/Tariff of charges – the list of products and services, indicating detailed description and price for each listed item.

Centrálna dogma molekulárnej biológie – postulát o smere prenosu genetickej informácie, podľa ktorého je možný len prenos genetickej informácie z nukleovej kyseliny do inej nukleovej kyseliny, alebo z nukleovej kyseliny do proteínov, pričom spätný prenos z proteínov do nukleovej kyseliny nie je možný.

Central dogma of molecular biology – a postulate regarding the direction of genetic information, which can only be transferred from a nucleic acid to another nucleic acid, or nucleic acids to proteins, but the reverse transfer of proteins to nucleic acids is not possible.

Centroméra – konštrikcia (zúženie), ktorá rozdeľuje eukaryotické chromozómy na dve ramienka, a to na krátke ramienko (p) a dlhé ramienko (q). Je nevyhnutná pre správne rozdelenie chromozómov do dcérskych buniek pri bunkovom delení. V tejto oblasti sa pripájajú vlákna (mikrotubuly) deliaceho vretienka k chromozómu pomocou špecializovanej štruktúry (kinetochóru).

Centromere – a constriction (narrowing) that divides eukaryotic chromosomes into two arms: a short arm (p) and a long arm (q). It is essential for the correct distribution of chromosomes into daughter cells during cell division. In this area, fibers (microtubules) are connected to chromosomes through a specialized structure (kinetochore).

Centrozóm – centrálna umiestnená organela v cytoplazme živočíšnych buniek, ktorá organizuje tvorbu deliaceho vretienka. Obsahuje dve centrioly. Centrozómy sa replikujú počas fázy S bunkového cyklu a pri mitóze (resp. meióze) migrujú k opačným pólom bunky.

Centrosome – a centrally located organelle in the cytoplasm of animal cells that serves as a mitotic spindle organizer. It contains two centrioles. Centrosomes replicate in S phase of the cell cycle and migrate during mitosis (or meiosis) to opposite poles of the cell.

Centrum odbornej prípravy integrovaného záchranného systému – zariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky zriadené vo Vzdelávacom a technickom ústave civilnej ochrany a krízového manažmentu Ministerstva vnútra Slovenskej republiky za účelom zabezpečovania a vykonávania odbornej prípravy osôb zaradených do koordinačných stredísk integrovaného záchranného systému a operačných stredísk základných záchranných zložiek integrovaného záchranného systému.

Specialized training center of integrated rescue system – the facility of the Ministry of the Interior of the Slovak Republic at the Education and Technical Institute of the Civil Protection and Crisis Management established to support specialized training of personnel from coordination centers of the integrated rescue system and operational centers of the basic units of the integrated rescue system.

Certifikácia – proces, pri ktorom autorizovaný orgán, či už vládna, alebo mimovládna organizácia, vyhodnocuje a rozpoznáva buď jednotlivcov, alebo organizácie, ako spĺňajúce vopred určené požiadavky alebo kritériá. Hoci sa termíny akreditácia a certifikácia často zamieňajú, akreditácia sa zvyčajne vzťahuje iba na organizácie, zatiaľ čo certifikácia sa môže vzťahovať na jednotlivcov aj na organizácie. Ak ide o individuálnych praktikov, certifikácia zvyčajne znamená, že jedinec získal ďalšie vzdelávanie a odbornú prípravu a preukázal spôsobilosť v špeciálnej oblasti nad rámec minimálnych požiadaviek stanovených pre udelenie →

Certification – a process by which an authorized body, either a governmental or non-governmental organization, evaluates and recognizes either an individual or an organization as meeting pre-determined requirements or criteria. Although the terms accreditation and certification are often used interchangeably, accreditation usually applies only to organizations, while certification may apply to individuals, as well as to organizations. When applied to individual practitioners, certification usually implies that the individual has received additional education and training, and demonstrated competence in a specialty area beyond →

licencie. Príkladom takéhoto procesu certifikácie je lekár, ktorý dostane osvedčenie od profesijnej špecializačnej rady na prax v pôrodníctve. Keď sa aplikuje na organizáciu, alebo časť organizácie, ako je laboratórium, certifikácia zvyčajne znamená, že organizácia má ďalšie služby, technológie alebo kapacity nad rámec tých, ktoré majú v podobnej organizácii.

the minimum requirements set for licensure. An example of such a certification process is a physician who receives certification by a professional specialty board in the practice of obstetrics. When applied to an organization, or part of an organization, such as the laboratory, certification usually implies that the organization has additional services, technology, or capacity beyond those found in similar organizations.

Certifikovaný referenčný materiál, CRM – referenčný materiál s doloženou dokumentáciou vydanou oprávneným orgánom, ktorá poskytuje jednu alebo viac špecifikovaných hodnôt veličín s neistotami a nadväznosťami priradenými prostredníctvom platných postupov.

Certified Reference Material, CRM – reference material, accompanied by documentation issued by an authoritative body and providing one or more specified property values with associated uncertainties and traceabilities, using valid procedures.

POZN. 1: „Dokumentácia“ sa poskytuje v podobe „certifikátu“.

NOTE 1: “Documentation” is given in the form of a “certificate” (see ISO Guide 31:2000).

POZN. 2: Postupy prípravy a certifikácie certifikovaných referenčných materiálov sa uvádzajú v dokumentoch.

NOTE 2: Procedures for the production and certification of certified reference materials are given, e.g. in ISO Guide 34 and ISO Guide 35.

POZN. 3: V tejto definícii sa neistota vzťahuje tak na „neistotu merania“ ako aj na „neistotu priradenú hodnotu nominálnej vlastnosti“ ako v prípade identity a sekvencie. „Nadväznosť“ sa vzťahuje na „metrologickú nadväznosť“ a na „nadväznosť hodnoty nominálnej vlastnosti“.

NOTE 3: In this definition, “uncertainty” covers both “measurement uncertainty” and “uncertainty associated with the value of a nominal property”, such as for identity and sequence. “Traceability” covers both “metrological traceability of a quantity value” and “traceability of a nominal property value”.

POZN. 4: Špecifikované hodnoty veličiny certifikovaných referenčných materiálov vyžadujú metrologickú nadväznosť s priradenou neistotou merania.

NOTE 4: Specified quantity values of certified reference materials require metrological traceability with associated measurement uncertainty.

CG – fosgén; dusivá BOL.

CG – phosgene; choking chemical warfare agent.

Ciel' – vyhlásenie požadovaného budúceho stavu, podmienky alebo účelu, ktorý sa inštitúcia, projekt, servis alebo program snažia dosiahnuť.

Objective – a statement of a desired future state, condition, or purpose, which an institution, a project, a service or a programme seeks to achieve.

Ciel' kvality – niečo, čo sa hľadá alebo o čo sa usiluje v súvislosti s kvalitou.

Quality objective – something sought, or aimed for, related to quality.

POZN. 1: Ciele kvality sa všeobecne zakladajú na politike kvality organizácie.

NOTE 1: Quality objectives are generally based on the organization's quality policy.

POZN. 2: Ciele kvality sa všeobecne špecifikujú pre rozličné funkcie a úrovne organizácie.

NOTE 2: Quality objectives are generally specified for relevant functions and levels in the organization.

Ciele civilného núdzového plánovania – (národného i v rámci NATO):

Basic objectives of civilian emergency planning – (national level and NATO level):

- udržanie funkčnosti štátnej správy a územnej samosprávy počas krízových situácií vrátane vojny a zabezpečenie jej obnovy po narušení,
- zaistenie prijateľnej úrovne sociálneho a ekonomického života počas krízových situácií vrátane vojny,
- podpora a ochrana života, zdravia a majetku obyvateľov počas krízových situácií vrátane vojny,
- spolupráca s ozbrojenými silami a ich podpora v mieri i počas krízových situácií vrátane vojny (najmä poskytovanie expertov),
- podpora opatrení NATO na prevenciu i zvládnutie krízových situácií,
- vykonávanie poradenstva pre NATO na úseku civilnej podpory humanitárnych i vojenských operácií.

- sustained functioning of state administration and territorial self-government during crisis situations including wars and assurance of their renewal after interruption,
- assurance of an acceptable level of social and economic situation during crisis situation including wars,
- support and protection of the life, health and property during crisis situation including wars,
- collaboration with armed forces and their support in peace time and during crisis situations, including wars (collaboration primarily in offering experts),
- support of measures taken by NATO to prevent and manage crisis situations,
- consulting support provided to NATO regarding civilian assistance of humanitarian and military operations.

Cieľová neistota merania – neistota merania špecifikovaná ako horná hranica, o ktorej sa rozhodlo na základe zamýšľaného použitia výsledkov merania.

Target measurement uncertainty, target uncertainty – uncertainty of a measurement specified as an upper limit, which was decided based upon the intended use of the results of the measurement.

Cieľové bunky – bunky v tkanive zasiahnuté žiarením, v ktorých dochádza k zmenám, ktoré môžu mať za následok vznik maligne transformovaných buniek.

Target cells – cells in a tissue that have been determined to be the key cells in which changes occur in order to produce an end point such as malignant transformation.

Cievna mozgová príhoda – stav, ktorý vedie k prerušeniu toku krvi do časti mozgu spôsobujúc nezvratnú „smrť“ mozgového tkaniva. Existujú dva hlavné typy mŕtvice: hemoragická a ischemická. Mŕtvica je hlavnou príčinou úmrtnosti a zataženia populácie vo vzťahu k mozgovo-cievny (cerebrovaskulárnym) ochoreniam.

Stroke – a condition that results in a disruption of blood flow to a region of the brain causing irreversible “death” of brain tissue. There are two main types of stroke: hemorrhagic and ischemic. Stroke is the main cause of mortality and burden for cerebrovascular disease.

Citlivosť – určuje mieru zmeny štruktúry systému. Túto zmenu je možné dosiahnuť pôsobením aj na jeden prvok systému (reťaz je len taká silná, ako je silné jej najslabšie oko).

Sensitivity – determines the extent of changes in a system's structure. This change can be achieved by affecting one element of the system (the chain is as strong as its weakest link).

Citlivosť bez rozdielu zneužitia / využitia vyjadruje schopnosť prijať podnet zvnútra / zvonku. Metódy na určenie citlivosti vychádzajú len z dvoch princípov. Prvý je poškodiť systém, napr. metóda CARVER (postup využívaný pre diverziu vo vojenskej oblasti). Druhým princípom je posilniť systém, ktorý sa využíva v oblasti manažovania rizík v civilnej oblasti, napr. FMEA, HAZOP ap.

Sensitivity expresses the ability of a system to absorb an internal or an external stimulus regardless of its use or abuse. Methods for determining sensitivity are based on two principles. The first is related to the damage of a system, e.g. the CARVER method (the method used for diversion in the military field). The second principle, which is related to the strengthening of a system, is employed in risk management in the civilian area, e.g. FMEA, HAZOP.

Citlivosť meracieho systému – pomer zmeny v indikácii meracieho systému a zodpovedajúcej zmeny v hodnote meranej veličiny.

Sensitivity of a measuring system, sensitivity – ratio of the change in measured signal and corresponding change in the value of measured quantity.

POZN. 1: Citlivosť meracieho systému môže závisieť od hodnoty meranej veličiny.

NOTE 1: Sensitivity of a measuring system may depend on the value of the quantity being measured.

POZN. 2: Zmena uvažovaná pri hodnote meranej veličiny musí byť väčšia ako rozlíšenie.

NOTE 2: The change in a value of a quantity being measured must be higher than its resolution.

Civilná ochrana – civilná ochrana je systém úloh a opatrení zameraných na ochranu života, zdravia a majetku, spočívajúcich najmä v analýze možného ohrozenia a v prijímaní opatrení na znížovanie rizík ohrozenia, ako aj určenie postupov a činností pri odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí.

Civil protection – civil protection is a system of tasks and measures established in order to protect life, health and property; it primarily includes analysis of possible threats and implementation of the measures that decrease the threat, as well as determination of necessary steps and activities in order to eliminate consequences of emergency incidents.

Súhrn systémových opatrení, činností, postupov a prostriedkov uplatňovaných kompetentnými orgánmi, organizáciami, zložkami a obyvateľstvom, ktorých cieľom je prevencia, ochrana a minimalizovanie negatívnych vplyvov možných krízových situácií na zdravie a životy ľudí, na zvieratá, majetok a životné podmienky. Táto definícia vychádza z vymedzenia termínu „ochrana“.

It represents set of systemic measures and activities taken by responsible institutions, organizations and general population with the aim to prevent, protect and minimize negative impact of emergency incidents on the life and health of humans and animals, and on the property and living conditions. This definition is derived from the term “protection”.

Civilné núdzové plánovanie – príprava a koordinácia opatrení na zabezpečenie funkčnosti orgánov verejnej moci, vnútorného poriadku a bezpečnosti štátu a civilnej ochrany obyvateľstva v čase krízovej situácie. →

Civil emergency planning – preparation and coordination of measures to ensure functioning of public authorities, internal order, national security and civil protection of the population during emergency incidents. →

POZN.: Podľa NATO je to koordinácia plánovacieho procesu na zabezpečenie čo najefektívnejšieho použitia civilných zdrojov pri kolektívnej podpore strategických objektov Aliancie a za civilné núdzové plánovanie sú zodpovedné príslušné ústredné orgány štátnej správy na národnej úrovni a prostriedky orgánov verejnej správy zostávajú po celú dobu nasadenia pod správou a kontrolou národných orgánov.

Systém komplexného zabezpečenia zdrojov, síl a prostriedkov nevyhnutných na zvládnutie nevojenských krízových javov a civilnú podporu ozbrojených síl a vojenských operácií (v súlade s čl. 5 Washingtonskej zmluvy i mimo tohto rámca). Zabezpečuje prípravu a koordináciu opatrení uskutočňovaných orgánmi verejnej moci na zaistenie vnútorného poriadku v štáte, ochrany obyvateľstva, hospodárstva štátu a trvalej funkčnosti štátnej správy a územnej samosprávy počas krízovej situácie.

NOTE: According to the NATO, Civil Emergency Planning is a coordination of a planning process in order to ensure the most effective use of civilian resources for a collective support of strategic NATO objects. Responsibility for the Civil Emergency Planning is assumed by corresponding central agencies of the public administration on the national level. While being deployed, resources of the public administration remain under the control of national authorities.

The system of efforts, forces and resources necessary for the containment and damage control in non-military crisis situations and for civilian support of armed forces and military operations (in accordance with, but not limited to, the Article 5 of the Washington Summit). It ensures the preparation and coordination of measures taken by public administration to secure internal order, civil protection of the population, national economy and continuity of function of national and territorial administration during crisis situation.

CK – chlórkyán; smrtiaca BOL.

CK – cyanogen chloride; lethal blood agent.

Clark I, II – dráždivé BOL. ↗ DA, DC.

Clark I, II – vomiting agents. ↗ DA and DC.

Clostridium perfringens A – produkuje enterotoxín, ktorý spôsobuje silné hnačky spojené s kŕčovitými bolesťami brucha. Môže dôjsť k dehydratácii organizmu a k celkovému kolapsu.

Clostridium perfringens A – it produces enterotoxin that causes severe diarrhea associated with spasmodic abdominal pain. It can lead to organism dehydration and total collapse.

Cluster (nahromadenie, „klastery“) – nahromadenie relatívne nezvyčajných (zriedkavých) javov alebo ochorení v mieste resp. v čase, a to v počte, o ktorom panuje názor alebo sa dá predpokladať, že ich výskyt je vyšší, ako by sa očakávalo v prípade, že by išlo iba o náhodný jav. Zdanlivé „klastery“ ochorení sa často vyskytujú na základe nesprávnych dôkazov a tu treba zdôrazniť, že epidemiológ alebo biostatistik musia vynaložiť veľa úsilia na predloženie dôkazu o existencii skutočného „klastra“.

Cluster (accumulation, “cluster”) – the accumulation of relatively unusual (rare) events or diseases in a place or in time, at numbers that are reasonably believed to exceed numbers expected for random events. The apparent “clusters” of diseases are often suspected on the basis of inadequate evidence, and it should be emphasized that epidemiologists or biostatisticians have to devote a lot of efforts to produce an evidence supporting the existence of a true “cluster”.

CN látka – dráždivá (slzotvorná) chemická látka, chlóracetofenón.

CN – lacrimator agent, chloracetophenon.

CODMOD – ↗ Model príčiny smrti.

CODMOD – ↗ Cause of Death Model.

COMBOPEN – autoinjektor obsahujúci atropín a obidoxim.

COMBOPEN – autoinjector containing atropine and obidoxime.

Coulometria – analytická metóda založená na meraní elektrického náboja potrebného na uskutočnenie elektrochemickej reakcie. Vzťah medzi elektrickým nábojom Q a hmotnosťou látky m, ktorá elektrochemicky zreagovala, je daný Faradayovými zákonmi elektrolýzy:

Coulometry – analytical method based on the measurement of the electric charge necessary to complete an electrochemical reaction. The relationship between the electric charge and the mass of the substance that underwent electrochemical reaction follows Faraday's laws of electrolysis:

$$m = (Q/F) \times (M/z)$$

$$m = (Q/F) \times (M/z)$$

kde:

m – je hmotnosť látky,

Q – je elektrický náboj

F – je Faradayova konštanta (96485 C/mol)

M – je mólová hmotnosť látky

Z – je počet elektrónov prenesených pri reakcii

where:

m – is the mass of the substance

Q – is total electric charge

F – is Faraday constant (96485 C/mol)

M – is molar mass of the substance

Z – is the number of electrons transferred ion

CR látka – dráždivá (slzotvorná) chemická látka; dibenzo[b,f][1,4]oxazepín.

CR – lacrimator agent; dibenz[b,f][1,4]oxazepine.

CS látka – dráždivá (slzotvorná) chemická látka; 2-chlórbenzalmalondinitril.

CS – lacrimator agent; 2-chlorbezilidene malononitrile.

CVX, Čínska VX – CVX; látka zo skupiny NPL; O-butyl S-2-dietylamoetyl metyl fosfonothioltát.

CVX, Chinese VX – CVX; chemical from the group of nerve agents; O-butyl S-2-diethylaminoethyl methyl phosphonothioate.

CWC – Dohoda o zákaze vývoja, výroby, hromadenia zásob a použitia chemických zbraní a o ich zničení.

CWC – Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction; Chemical Weapons Convention.

Cyklosarin – NPL; cyklohexyl metylfosfonofluoridát. ↗ GF.

Cyclosarin – nerve agent; cyclohexyl methylphosphonofluoridate. ↗ GF.

Cyklosin – NPL, cyklosarin; GF.

Cyclosine – nerve agent, cyclosarin; GF.

Cytokíny – rozpustné proteíny produkované bunkami imunitného systému, ale aj endotelovými a stromálnymi bunkami, ktoré ovplyvňujú aktivitu buniek imunitného systému a iných buniek.

Cytokines – soluble proteins produced by immune cells, but also by endothelial and stromal cells that regulate the activity of immune and other cells.

Cytozín, C – pyrimidínová báza, je súčasťou nukleových kyselín.

Cytosine, C – a pyrimidine base; a component of nucleic acids.

Čas (v kontexte radiačnej ochrany) – jeden zo spôsobov ochrany pred žiarením z externých zdrojov ionizujúceho žiarenia. Pre daný dávkový príkon, dávka môže byť redukovaná skrátením času stráveným v blízkosti zdroja žiarenia.

Time (radiation protection context) – one of the key principles for protection from external radiation sources of ionising radiation. For a given dose rate, the exposure from the source can be minimised by minimising the time spent near the source.

Čas do obnovy, RTO – maximálny čas dovolený pre obnovu procesov a služieb po prerušení.

Recovery Time Objective, RTO – the maximum permissible time for the recovery of processes and services after their disruption.

Čas zulu – stredný greenwickský čas.

Zulu time – central Greenwich time.

Časovo vážená priemerná hodnota expozície – ↗ Hodnoty expozície.

Time-Weighted Average Exposure Value, TWAEV – ↗ Exposure values.

Časový kompromis, TTO – metóda pre ohodnotenie zdravotných stavov, ktoré žiada respondentov vybrať si medzi hypotetickými možnosťami tak, že porovnajú zlepšenia zdravia na úkor zníženej dlhovekosti.

Time trade-off, TTO – a method for valuation of health states that asks respondents to make hypothetical choices that weigh improvements in health against reduced longevity.

Čelo tlakovej vlny – predná hranica tlakovej vlny jadrového výbuchu.

Front blast wave – front of the boundary of blast wave of the nuclear explosion.

Čiastočná hygienická očista – činnosť zabezpečujúca u osôb obmedzenie pôsobenia nebezpečných látok na čo najmenšiu možnú mieru; vykonáva sa ihneď po kontaminácii dostupnými prostriedkami.

Partial personnel decontamination – the activity that ensures limitation of the effect of hazardous substances on humans to the lowest possible extent, performed immediately following the contamination using the available resources.

Čiastočná veterinárna očista – činnosť zabezpečujúca u zvierat obmedzenie pôsobenia nebezpečných látok na čo najmenšiu možnú mieru; vykonáva sa ihneď po kontaminácii dostupnými prostriedkami.

Partial veterinary decontamination – the activity that ensures limitation of the effect of hazardous substances on animals to the lowest possible extent, performed immediately following the contamination using the available resources.

Čistenie odpadových vôd – procesy ktoré redukujú množstvo rozptýlených tuhých látok a rozpustených zlúčenín a mikroorganizmov v odpadovej vode, škodlivých pre životné prostredie a/alebo ľudské zdravie.

Waste water treatment – processes that reduce the amount of suspended solid particles, dissolved compounds and microorganisms harmful to the environment and/or the human health in a waste water (ENHIS for the WHO EU region. WHO 2002).

Čítací rámec – spôsob čítania nukleotidovej sekvencie po nasledujúcich a vzájomne sa neprekrývajúcich trojiciach (kodónoch) do proteínovej podoby. Nukleotidovú sekvenciu je možné prečítať jedným z troch možných spôsobov v závislosti od toho, ktorý nukleotid sa zvolí ako prvý. Otvorený čítací reťazec (ORF), ktorý sa začína start kodónom (AUG) a končí jedným zo stop kodónov (UAA, UAG, UGA), je zvyčajne biologicky významný, ale niektoré prokaryotické organizmy a vírusy majú prekrývajúce sa gény, ktoré sú čítané z viacerých čítacích reťazcov.

Reading frame – the way of reading a nucleotide sequence in DNA or RNA in consecutive non-overlapping triplets (also known as codons) into the sequence of amino acids in proteins. A nucleotide sequence can be read in one of three possible reading frames, each beginning from a different nucleotide in a triplet. The open reading frame (ORF), which starts with the start codon (AUG) and ends with one of the three stop codons (UAA, UAG, UGA), is usually biologically relevant, but some prokaryotes and viruses use overlapping genes, which are read from multiple reading frames.

DA – difenylchlórarsín; Clark I; dráždivá BOL (sternit).

DA – diphenylchlorarsine; Clark I; chemical warfare agent – sternutator.

Ďalší dôležitý objekt – objekt kritickej infraštruktúry, stanovený vládou Slovenskej republiky na návrh určitých orgánov štátnej správy, orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy a iných právnických osôb, ktorého poškodenie alebo zničenie by obmedzilo činnosť ozbrojených síl alebo chod hospodárstva Slovenskej republiky, alebo by bezprostredne ohrozilo životy a zdravie osôb, majetok a životné prostredie a ktorý podlieha vládou SR schválenému spôsobu ochrany a obrany.

Another important object – the object of critical infrastructure designated by the Government of the Slovak Republic based on the proposal of designated state administration bodies, local state administration bodies, local government and other legal entities and whose damage or destruction would limit the activities of the armed forces or economy of the Slovak Republic or would directly threaten the life and health of persons, property and environment; Another Important Object is subject to the protection and defense as approved by the Government of the Slovak Republic.

DALY – ↗ Roky života/dožitia štandardizované na invaliditu.

DALY – ↗ Disability Adjusted Life Year.

Dáta – neanalyzované fakty a čísla, slúžia ako vstupy.

Data – facts and figures as raw material, not analyzed.

Dávka – množstvo biologického agensa, toxínu alebo bioregulátora, ktoré vniklo do makroorganizmu. Dávka patogénneho agensa určuje podiel počtu chorých k celkovému počtu jedincov exponovaných tou istou dávkou agensa a ovplyvňuje aj dĺžku inkubačnej doby a priebeh infekcie. Dávka toxínu, resp. bioregulátora určuje aj závažnosť a priebeh intoxikácie.

Dose – the amount of biological agent, toxin or bioregulator that entered into a macroorganism. The dose of pathogenic agent determines the proportion of cases of a disease to the total number of individuals exposed to the same dose of the agent; the dose of pathogenic agent also affects the length of the incubation period and the course of infection. The dose of toxin or bioregulator determines the severity and course of intoxication.

Dávková optimalizačná medza – obmedzenie stanovené ako perspektívna horná hranica individuálnych dávok používané na vymedzenie rozsahu možností posudzovaných v procese optimalizácie pre daný zdroj žiarenia pri plánovanej situácii ožiarenia.

Dose constraint – a constraint set as a prospective upper bound of individual doses, used to define the range of options considered in the process of optimisation for a given radiation source in a planned exposure situation.

Dávkové limity – limity predpísané pre dávky získané z expozície vystavených pracovníkov, učňov a študentov a členov verejnosti, s vylúčením dávok, ktoré sú výsledkom prírodnej radiácie pozadia a expozície jednotlivcov ako výsledku lekárskeho vyšetrení →

Dose limits – the limits specified for doses received by exposed workers, apprentices, students and population that do not include doses from natural radiation background, medical tests and treatments. These limits shall not be exceeded. Dose limits refer to the sum →

a liečení, ktoré podstúpili. Tieto limity sa nemajú prekročiť. Dávkové limity sa vzťahujú na sumu dávok získaných z vonkajšej expozície počas uvažovaného obdobia a spojených dávok, ktoré sú výsledkom prírodu rádionuklidov počas toho istého obdobia.

of doses received from external exposures during considered period of time and associated doses that result from radionuclides supplied during the same period of times.

Dávkový ekvivalent (očná šošovka) – ekvivalentná dávka v očnej šošovke v hĺbke tkaniva 3 mm.

Eye (lens) dose equivalent – the dose equivalent to the lens of the eye at a tissue depth of 3 mm.

Dávkový ekvivalent, H – násobok absorbovanej dávky (D), faktora kvality (Q) a násobku všetkých iných modifikujúcich faktorov (n). Jednotkou dávkového ekvivalentu je joule na kilogram (J kg^{-1}) a jej špeciálny názov je sievert (Sv).

Dose equivalent – the absorbed dose (D) multiplied by quality factor (Q) and all other modifying factors (n). The unit of dose equivalent is joule per kilogram (J kg^{-1}), and its special name is sievert (Sv).

Dávkový koeficient – výraz, ktorý sa používa ako synonymum pre dávku z jednotkového príjmu rádioaktívnej látky, ale niekedy tiež na označenie iných koeficientov, pomocou ktorých sa robí prevod veličiny koncentrácie na dávky alebo dávkové príkony. Napríklad koeficient používaný na výpočet dávkového príkonu v stanovenej vzdialenosti od povrchu kontaminovaného konkrétnym rádionuklidom, ktorý má určitú plošnú aktivitu.

Dose coefficient – used as a synonym for dose per a unit intake of a radioactive substance, but sometimes also used to describe other coefficients linking concentrations to doses or dose rates, such as the external dose rate at a specified distance above a surface with a deposit of a specified activity per unit area contaminated by a specific radionuclide.

Dávkový príkon – prírastok dávky za jednotku času (napr. Gy/min alebo Sv/min).

Dose rate – dose per unit time (e.g. Gy/min or Sv/min).

DC – difenylkyanarzin; CDA, Clark II; dráždivá BOL.

DC – diphenylcyanarsine; CDA, Clark II; vomiting chemical warfare agent.

Decentralizácia – politická reforma navrhnutá tak, aby podporovala miestnu autonómiu. Decentralizácia prináša zmeny v právomoci a finančnej zodpovednosti za zdravotné služby, a preto môže mať veľký vplyv na výkonnosť zdravotníckych služieb. Existuje niekoľko foriem decentralizácie ovplyvňujúcich zdravotníctvo rôznymi spôsobmi:

Decentralization – political reform designed to promote local autonomy, decentralization entails changes in authority and financial responsibility for health services. Hence, decentralization can have a large impact on health service performance. There are several forms of decentralization affecting the health sector in different ways:

1. *dekoncentrácia*, ktorá prenáša právomoci a zodpovednosť z centrálnej úrovne Ministerstva zdravotníctva na jeho kancelárie v teréne,
2. *delegovanie*, ktoré prenáša právomoci a zodpovednosť z centrálnej úrovne Ministerstva zdravotníctva k organizáciám, ktoré nie sú priamo pod jeho kontrolou,
3. *prenesenie*, ktoré prenáša právomoci a zodpovednosť z centrálnej úrovne Ministerstva zdravotníctva na nižšie úrovne samosprávy,
4. *privatizácia*, ktorá zahŕňa prevod vlastníckych a vládnych funkcií z verejných na súkromné subjekty, ktoré sa môžu skladať z dobrovoľných organizácií a ziskových i neziskových súkromných organizácií, s rôznou mierou vládnej regulácie.

1. *deconcentration*, which transfers authority and responsibility from the central level of the Ministry of Health to its field offices,
2. *delegation*, which transfers authority and responsibility from the central level of the Ministry of Health to organizations not directly under its control,
3. *devolution*, which transfers authority and responsibility from the central level of the Ministry of Health to lower level autonomous units of government,
4. *privatization*, which involves the transfer of ownership and government functions from public to private bodies, which may consist of voluntary organizations and for-profit and not-for-profit private organizations, with varying degree of government regulation.

Decibel – jednotka intenzity zvuku vyjadrená v logaritmickej mierke.

Decibel – a unit of measurement of sound intensity expressed in logarithmic scale.

Dedičnosť – schopnosť organizmov odovzdávať fenotypové znaky z rodičov na potomkov. V klinickej genetike je možné rozlíšiť monogénnu dedičnosť, polygénnu dedičnosť a mitochondriálnu dedičnosť.

Inheritance (heredity) – the ability of organisms to pass phenotypic traits from parents to offspring. Clinical genetics classifies inheritance into monogenic, polygenic and mitochondrial.

Dedivosť – (heritabilita, symbol H^2); podiel geneticky podmienenej variability (V_G) a celkovej variability fenotypu (V_P): $H^2 = V_G/V_P$. Hodnota vyjadruje do akej miery je fenotypová variabilita determinovaná rozdielmi genotypu (0–100 %). Fenotypová variabilita pozostáva z troch zložiek: z genetickej variability, environmentálnej variability a z variability, ktorá súvisí s génovo-environmentálnymi interakciami.

Heritability – (symbol H^2); the proportion of phenotypic variance (V_P) in a population attributable to genetic variance (V_G): $H^2 = V_G/V_P$. It provides information about the degree to which variation in a trait results from genetic differences. Its value ranges from 0 to 100%. Phenotypic variance is composed of 3 components: genetic variance, environmental variance and variance associated with genetic and environmental factor interactions.

Defektný vírus – inkompletný vírus, ktorý nie je sám o sebe schopný ďalšej infekcie alebo reprodukcie. Rozmnožuje a kompletizuje sa v bunke iba v prítomnosti iného (tzv. helper) vírusu.

Defective virus – an incomplete virus that is not capable of further infection or reproduction on its own; it can reproduce and assemble its virions only in the cells that are co-infected by other virus (helper virus).

Definičná neistota – zložka neistoty merania vyplývajúca z obmedzeného množstva detailov v definícii meranej veličiny.

Definitional uncertainty – component of measurement uncertainty resulting from the limited amount of details in the definition of a measurand.

POZN. 1: Definičná neistota je vlastne minimálna neistota merania dosiahnuteľná ľubovoľným meraním hodnôt danej meranej veličiny.

NOTE 1: Definitional uncertainty is the practical minimum of the measurement uncertainty achievable in any measurement of a given measurand.

POZN. 2: Akákoľvek zmena v opise podrobností spôsobí inú definičnú neistotu.

NOTE 2: Any change in the descriptive detail leads to another definitional uncertainty.

POZN. 3: V STN EN 60359 v konceptoch sa „definičná neistota“ nazýva „vnútorná neistota“.

NOTE 3: In the ISO/IEC Guide 98-3:2008, D.3.4, and in IEC 60359, the concept “definitional uncertainty” is termed “intrinsic uncertainty”.

Definitívny hositeľ – organizmus, v ktorom parazit pohlavne dozrie a pohlavne sa rozmnožuje.

Definitive host – organism in which a parasite sexually matures and sexually reproduces.

Deflácia – odstránenie efektu rastu cien zo sumy výdavkov vydelením sumy výdavkov cenovým indexom alebo deflátorom.

Deflation – removal of the effect of price inflation from expenditure amounts by dividing the expenditure amount by a price index or deflator.

Deflagrácia – výbuchová reakčná premena zmesi horľavých plynov a pár v zmesi s oxidovadlom šíriaca sa podzvukovou rýchlosťou s relatívne dlhou dobou nárastu tlaku. Vo väčšine prípadov reakčná premena prebieha so zápornou kyslíkovou bilanciou (v nadbytku reakčnej zložky a nedostatku oxidovadla – spravidla vzduchu). Tlakový prejav dosahuje hodnoty v rozsahu približne 0,06 až 0,08 MPa, pričom významnou, na rozdiel od explozívneho horenia a detonácie, je podtlaková fáza deflagračnej reakčnej premeny do jej absolútnej hodnoty a doby jej trvania.

Deflagration – subsonic combustion of mixtures of combustible gases or vapors with an oxidation agent with a relatively long time for a pressure build-up. In the majority of cases, this reaction takes place with a negative oxygen balance (in the excess of combustible components and the lack of oxidation agent – usually air). Pressure reaches values within range of approximately 0.06–0.08 MPa and unlike in case of explosion or detonation, the important phase of deflagration is the underpressure phase.

Deflátor – cenový index, ktorý sa používa pre odlišenie zmien peňažnej hodnoty hrubého domáceho produktu (HDP), ktoré sú dôsledkom zmeny cien a zmenami, ktoré sú dôsledkom zmeny fyzického výstupu.

Deflator – a price index used to distinguish between those changes in money value of Gross domestic product (GDP) which result from a change in prices and those which result from a change in physical output.

Degenerácia genetického kódu – jedna aminokyselina môže byť kódovaná rôznymi kodónmi.

Degeneracy of the genetic code – one amino acid can be encoded by different codons.

Dekontaminácia – postup, pri ktorom sa osoby, materiál, objekty a terén stávajú bezpečnými absorbovaním, zničením, neutralizáciou, zneškodnením alebo odstránením toxických chemických látok a biologických prostriedkov alebo odstránením rádioaktívnych látok, ktoré sa na nich zachytávajú. →

Decontamination – the process of cleansing personnel, material, constructions and terrain by absorbing, destroying, neutralizing, rendering harmless or removing hazardous chemical or biological contaminants. →

Okamžitá dekontaminácia – dekontaminácia, ktorú vykonáva jednotlivec k záchrane života a zmenšeniu následkov okamžite po zasiahnutí. Zahŕňa tiež dekontamináciu výstroja a výzbroje.

Čiastočná dekontaminácia – dekontaminácia, ktorú vykonáva jednotlivec alebo jednotka. Obmedzuje sa na určité časti základnej výzbroje, materiálu a pracoviska. Jej cieľom je na najmenšiu mieru znížiť styk s kontaminovaným materiálom a umožniť pokračovaniu bojovej činnosti. Môže taktiež zahŕňať dekontamináciu jednotlivcov, ktorá ide nad rámec okamžitej dekontaminácie, dekontamináciu materiálu a zásob nevyhnutných pre splnenie úlohy a obmedzených úsekov terénu.

Úplná dekontaminácia – dekontaminácia, ktorú vykonáva jednotka buď vlastnými silami a prostriedkami alebo s podporou inej jednotky. Jej cieľom je čo najviac znížiť kontamináciu osôb, výzbroje, materiálu a pracovísk, umožniť čiastočné alebo úplné sňatie ochranných prostriedkov a pokračovať v činnosti s najmenším zdržaním. Môže taktiež zahŕňať dekontamináciu terénu v rozsahu nad rámec čiastočnej dekontaminácie.

Delostrelecké rakety – v súčasnosti už zastarané neriadené veľkokalibrové taktické rakety, napr. americký systém Honest John a sovietske delostrelecké rakety Luna-M (FROG-7).

Demografia – odbor študujúci veľkosť populácie, jej rast a vekovú štruktúru a sily, ktoré vedú k zmene počtu obyvateľov (plodnosť, úmrtnosť, migrácia).

Denaturácia DNA – rozpletenie dvojlávkovej DNA na samostatné polynukleotidové reťazce.

Dengue (Dandyho horúčka) – akútne horúčkovité ochorenie s náhlym začiatkom, väčšinou benígnym priebehom, charakterizované bolesťami hlavy, horúčkou, skleslosťami, prudkými bolesťami kĺbov a svalov, lymfadenopatiou a vyrážkou, ktorá vzniká v druhej fáze horúčky. Pôvodcom je vírus rodu *Flavivirus* so 4 antigénne odlišnými sérotypmi (DEN-1, DEN-2, DEN-3 a DEN-4) prenášaný komármi *Aedes aegypti*. U niektorých osôb je priebeh vážny s vývojom šoku a hemoragického ochorenia (najmä u osôb so sekundárnou infekciou, ktoré boli v minulosti infikované iným sérotypom vírusu dengue).

Denné osvetlenie – osvetlenie, ktorého zdrojom je denné svetlo. Je tvorené priamym slnečným svetlom a oblohovým (difúznym) svetlom rozptýleným atmosférou.

Deratizácia – ničenie hlodavcov, ktorí predstavujú nebezpečenstvo ako rezervoáre choroboplodných zárodkov a vektorov infekčných chorôb.

Dermatitída – zápal kože. Príznaky zápalu kože môžu zahŕňať: začervenanie, šupiny, porušenia kože.

Immediate decontamination – the decontamination performed by individuals with intend to save life and minimize consequences immediately after contamination occurred; it includes decontamination of weapons and materiel.

Partial decontamination – the decontamination performed by individuals or units limited to specific parts of weapons, materiel and workplace with intend to reduce contact with contaminants to the lowest level possible allowing continuation of military activities. It can include decontamination of individuals beyond immediate decontamination, decontamination of materiel and supplies necessary to fulfill tasks and decontamination of limited sectors of the terrain.

Full decontamination – the decontamination performed by units on their own or using support of other units. Its aim is maximum possible decrease of contamination of personnel, weapons, materiel and workplaces, allowing full or partial removal protective means and continuation of activities with minimal possible delays. It can include decontamination of the terrain above the scale of partial decontamination.

Artillery rockets – in the present time obsolete unguided large-caliber tactical rockets, for example American system Honest John and Soviet artillery rockets Luna-M (FROG-7).

Demography – the study of population size, growth and age structure, and of the forces (fertility, mortality, migration) that lead to population change.

DNA denaturation – unwinding of the double-stranded DNA to single polynucleotide chains.

Dengue (Dandy fever) – an acute febrile illness with sudden onset, usually with benign course, characterized by headache, fever, malaise, severe joint and muscle pain, lymphadenopathy and rash, which occurs in the second phase of fever. The causative agent is a virus of the genus *Flavivirus* with four antigenically distinct serotypes (DEN-1, DEN-2, DEN-3 and DEN-4) transmitted by mosquitoes *Aedes aegypti*. Some people develop serious disease, e.g. dengue shock syndrome and dengue hemorrhagic fever, especially those who had been previously infected by other dengue serotypes.

Daylight – the light whose source is daylight. It consists of direct sunlight and sky diffused light scattered by atmosphere.

Rodent control – destruction of rodents that represent public health hazards as reservoirs of pathogenic microorganisms and carriers of vectors of infectious diseases.

Dermatitis – inflammation of the skin. Symptoms of dermatitis may include: redness, blisters, and cracks in the skin.

Detekcia – zisťovanie prítomnosti alebo monitorovania bojových biologických, toxických chemických látok alebo rádioaktívnych látok.

Detekcia prípadov tuberkulózy – tuberkulóza je diagnostikovaná u pacienta a vykazuje sa v rámci národného systému pre dohľad, a potom do WHO.

Detektor – zariadenie určené na zisťovanie alebo monitorovanie prítomnosti nebezpečných látok. Rozhodujúcimi vlastnosťami detektora sú rýchlosť odozvy (čas zistenia prítomnosti látky) a citlivosť (koncentrácia agensa, pri ktorej priemerný analytický signál štatisticky významne prevyšuje šum zodpovedajúci nulovej koncentrácii agensa). Detektory môžu zisťovať nebezpečné látky v mieste ich použitia; môžu sa umiestňovať v určitej vzdialenosti od zisťovaného prvku, alebo môžu zisťovať vzdialené nebezpečné látky. POZN. 1: V niektorých odboroch sa pre pojem „detektor“ používa termín snímač.

POZN. 2: V chémii sa pre tento pojem často používa termín „indikátor“.

POZN. 3: Špecifický význam vo fyzikálno-chemických analytických metódach má detektor ako zariadenie, ktorým sa kontinuálne zisťuje prítomnosť zložiek analyzovanej vzorky v eluáte vytekajúcom z chromatografickej kolóny na základe ich fyzikálno-chemických vlastností (absorpcia UV alebo viditeľného svetla, diferenčný refraktívny index, fluorescencia, elektrická vodivosť a pod.).

Detektor elektrónového záchytu, ECD – detekcia je založená na princípe záchytu elektrónov niektorými atómami, ktorým vo valenčnej sfére chýba jeden alebo malý počet elektrónov na doplnenie oktetu, pričom pri záchyte sa znižuje prúd v slabom elektrickom poli medzi elektródami. Tento typ detektora je citlivý len pre látky, ktorých atómy môžu zachytávať elektróny – predovšetkým deriváty halogénov – fluoridy, chloridy, bromidy, jodidy.

Detektor rozptylu žiarenia – detektor HLPC, založený na kontinuálnom meraní rozptylu žiarenia v prietokovej kvete na výstupe z chromatografickej kolóny.

Determinanty zdravia – faktory určujúce zdravie, ktorými sú životné prostredie, pracovné prostredie, genetické faktory, zdravotná starostlivosť, ochrana a podpora zdravia a spôsob života.

Deterministické účinky – účinky vyvíjajúce sa v dôsledku usmrtenia buniek vysokou dávkou žiarenia. Objavia sa po prekročení prahovej dávky a ich závažnosť závisí na dávke žiarenia. Vznikajú v dôsledku ožiarenia veľkou dávkou v relatívne krátkom časovom období.

Detection, monitoring – detection of the presence or continuous monitoring of the presence of biological agents, toxic chemicals or radioactive materials.

Tuberculosis case detection – tuberculosis is diagnosed in a patient and is reported within the national surveillance system, and then to WHO.

Detector – a device designed for detection or monitoring of the presence of dangerous substances. Defining properties of a detector are speed of response (time necessary to detect the agent) and sensitivity (the concentration at which the mean response statistically significantly exceeds the noise corresponding to 0 concentration). The detectors can detect hazardous substances if located in the area of their dissemination; they can be located in a certain distance from the dissemination area of detected agents, or they can provide remote detection of hazardous substances.

NOTE 1: In some fields, the term “detector” is used for the concept of sensor.

NOTE 2: In chemistry, the term “indicator” is frequently used for this concept.

NOTE 3: In physico-chemical analytical methods this term has a specific meaning that represents devices that continuously monitor the presence of components of analyzed specimens in the effluent from chromatography columns based on their physico-chemical properties (e.g. UV/visible light absorbance, differential refractive index, fluorescence, or conductivity).

Electron-Capture Detector, ECD – a detector that uses the stream of electrons generated by radioactive source in a potential field. Materials in the gas phase containing atoms of certain types capture electrons from the stream and measurably reduce the electric current. Detectors of this type can only detect compounds that contain atoms capable of capturing electrons – most importantly fluorine, chlorine, bromine, and iodine.

Light scattering detector – this type of detector works by measuring the light scattered from the solid solute particles remaining after nebulization and evaporation of the mobile phase.

Determinants of health – the factors that influence health status such as natural environment, working environment, genetic factors, health care, protection and promotion of health and the lifestyle.

Deterministic effects – they develop due to cell killing by high dose radiation and appear above a given threshold dose. The severity of the effect depends on the dose. Deterministic effects generally result from the receipt of a relatively high dose over a short time period.

Deterministický rádiobiologický účinok – poškodenie bunkovej populácie charakterizované prahovou dávkou a zvyšovaním závažnosti následkov v prípade, že sa dávka ďalej zvyšuje. Označuje sa aj ako tkanivová reakcia.

V niektorých prípadoch sú deterministické účinky ovplyvniteľné niektorými metódami aj po ožiarení, napríklad použitím modifikátorov biologickej odpovede.

Detonácia – výbuchová premena šíriaca sa nadzvukovou rýchlosťou a vyznačujúca sa rázovou vlnou. Šíriaca sa reakcia horiacej zmesi, v ktorej reakčná zóna postupuje do nezreagovanej zmesi rýchlosťou zvuku, alebo vyššou. Dochádza ku skokovej zmene tlaku v závislosti od času a polohy, je generovaná rázová vlna.

Detoxikácia – odstránenie jedovatých látok.

Detské jasle – zariadenia, ktoré poskytujú dennú starostlivosť zdravým deťom od štyroch mesiacov do troch rokov veku.

Deväť planetárnych limitov – bezpečný priestor pre rozvoj a prosperovanie ľudskej spoločnosti, založený na našom chápaní fungovania a pružnosti systému planéty Zem:

1. klimatická zmena,
2. zmena integrity biosféry (strata biodiverzity a vymieranie druhov),
3. úbytok stratosferického ozónu,
4. okysľovanie oceánov,
5. biogeochemické toky (kolobeh fosforu a dusíka),
6. zmeny územného systému (napríklad deforestácia),
7. využívanie sladkovodných zdrojov,
8. zataženie atmosférickými aerosólmi (mikroskopické častice v atmosfére, ktoré ovplyvňujú klímu a živé organizmy),
9. zavádzanie nových látok (napr. organické znečisťujúce látky, rádioaktívne materiály, nanomateriály a mikroplasty).

Dezaktivácia – odstránenie nebezpečných rádioaktívnych látok z povrchov pod maximálne prípustné medze aktivity.

Dezaktivácia terénu, budov a materiálu – odstránenie rádioaktívnych nebezpečných látok z týchto povrchov na úroveň bezpečnú z hľadiska radiačnej ochrany.

Dezinfekcia – usmrtenie infekčných agensov mimo organizmu v dôsledku ich priameho vystavenia (expozičné) účinku chemických alebo fyzikálnych činiteľov (agensov). Prieběžná dezinfekcia uplatňuje dezinfekčné opatrenia čo najskôr po vylúčení infekčného materiálu z organizmu infikovanej osoby, resp. po znečistení predmetov takýmito „infekčnými“ výlučkami.

Dezinfestácia (dezinsekcia, deratizácia, dezanimalizácia) – akýkoľvek fyzikálny alebo chemický postup slúžiaci na zničenie alebo odstránenie škodlivých drobných zvieracích foriem, najmä článkonožcov (dezinsekcia) a hlodavcov (deratizácia) z prostredia alebo telesného povrchu ľudí alebo domácich zvierat.

Deterministic radiobiological effect – radiation-induced damage to cell populations characterised by threshold dose and increased effect with increasing dose. Also known as “tissue reaction”.

In some cases, deterministic effects can be modified post-irradiation, e.g. by means of biological response modifiers.

Detonation – the explosion spread at supersonic speed and characterised by a shock wave. Burning of a mixture, in which reaction zone proceeds to unreacted mixture at supersonic speed. Pressure changes rapidly depending on the time and position and shock wave is generated.

Detoxication – removal of toxic substances.

Day nursery – facility providing daytime care to healthy children from 4 months up to 3 years of life.

Nine planetary boundaries – a safe operating space for human societies to develop and thrive, based on our evolving understanding of the functioning and resilience of the Earth System:

1. climate change,
2. changes in biosphere integrity (loss of biodiversity and dying-off species),
3. stratospheric ozone depletion,
4. ocean acidification,
5. biogeochemical flows (P and N cycles),
6. land-system change (de-forestation),
7. freshwater use,
8. atmospheric aerosol loading (microscopic particles in atmosphere influencing climate and living organisms),
9. introduction of novel entities (organic pollution materials, radioactive materials, nanomaterials and microplastics).

Deactivation – removal of the hazardous radioactive substances from surfaces below maximum permissible limits.

Deactivation of terrain, buildings and goods – removal of the hazardous radioactive substances from these surfaces to achieve levels safe from the point of radiation protection.

Disinfection – the killing of infectious agents outside of the organism through their direct exposure to chemical or physical effects. Ongoing disinfection is performed as soon as possible after an infectious material has been produced by an infected individual or immediately after fomites (contaminated objects) have been produced.

Disinfestation (disinsection, rodent control) – any physical or chemical process used to destroy, remove or otherwise control problematic small animal forms, especially arthropods (disinsection) and rodents (rodent control) from the environment or body surfaces of humans or domestic animals.

DFLE – ↗ Očakávané dožitie bez postihnutia.

Diabetes mellitus, prípady a úmrtia – počet existujúcich prípadov a úmrtí na diabetes mellitus v priebehu posledného roka, pre ktorý sú k dispozícii platné štatistické údaje.

Diagnostické referenčné úrovne – hodnoty dávok v rádiodiagnostike alebo intervenčnej rádiológii, alebo v prípade rádiofarmák hodnoty aktivity pre typické vyšetrenia skupín pacientov štandardnej veľkosti, alebo štandardných fantómov (pre široko vymedzené druhy zariadení).

Diaľková detekcia – zisťovanie prítomnosti bojových biologických alebo toxických chemických látok diaľkovým detektorom z miesta, na ktorom sa tieto látky nevyskytujú.

Diastolický krvný tlak, DKT – najnižší arteriálny tlak počas uvoľnenia a rozšírenia srdcových komôr, keď sa komory naplňajú krvou.

Diazepam – liečivo zo skupiny benzodiazepínov.

Dieťa narodené v nemocnici – dieťa narodené v priestoroch nemocnice.

Dieťa nenarodené v nemocnici – dieťa nenarodené v priestoroch nemocnice.

Diferenciácia buniek – proces, pri ktorom sa nediferencovaná alebo menej diferencovaná bunka stáva špecializovanou bunkou v rámci organizmu. Proces diferenciácie je zložitý regulovaný prostredníctvom rôznych vonkajších aj vnútorných faktorov a zvyčajne je výsledkom zmeny v génovej expresii. Diferenciáciou vznikajú špecializované bunky so špecifickými morfológickými a funkčnými vlastnosťami, schopné vykonávať určité funkcie. Stupeň diferenciácie, pri ktorom bunka stráca schopnosť sa deliť, sa nazýva terminálna diferenciácia.

Difosgén – dusivá BOL (kódové označenie DP).

Dimorfné huby – môžu v závislosti od podmienok vytvárať kvasinkové i vlákňité kolónie (napr. *Candida albicans*, *Coccidioides immitis*, *Histoplasma capsulatum*).

Dioxín – TCDD; 2,3,7,8-tetrachlóro-dibenzo(b,e)(1,4) dioxin; vysoko jedovatá látka, vyskytujúca sa ako prímes fytotoxických látok (Agent Orange).

Diseminácia biologického agensa – spôsob akým sa biologický agens uvoľní z munície. Ak sa majú biologické agensy použiť vo forme biologického aerosólu, diseminujú sa explozívne, hydraulicky, pneumatically, disperzne, náporom vzduchu, alebo turbulenciou vzduchu. Biologické agensy možno použiť aj na inokuláciu cieľových organizmov, čo sa môže dosiahnuť pomocou špeciálnej kontaminovanej submunície šípového, sférického alebo kubického tvaru, a tiež pomocou vektorov nákaz.

DFLE – ↗ Disability-Free Life Expectancy.

Diabetes mellitus, cases and deaths – the number of existing cases and deaths due to diabetes mellitus during the most recent year for which valid statistics are available.

Diagnostic reference levels – dose levels in radiodiagnostic or interventional radiology practices, or, in case of radiopharmaceuticals, the levels of activity for typical examinations for groups of standard-sized patients or standard phantoms for broadly defined types of equipment.

Remote detection – detection of the biological agents or toxic chemical substances by remote detector from an area in which these agents are not present.

Diastolic Blood Pressure, DBP – the minimum arterial pressure during relaxation and dilatation of the ventricles of the heart when the ventricles fill with blood.

Diazepam – drug from the group of benzodiazepines.

Intramural baby – a baby born within hospital premises.

Extramural baby – a baby not born within hospital premises.

Cellular differentiation – a process in which an undifferentiated or less differentiated cell develops or matures into a specialized cell within the body. Differentiation is a complex process regulated by various external and internal factors and typically involves changes in gene expression. Differentiation leads to morphologically and functionally specialized cells capable of performing specific functions in an organism. Differentiation that results in a loss of cell's ability to divide is termed the terminal differentiation.

Diphosgene – choking chemical warfare agent; DP.

Dimorphic fungi – can form yeast and filamentous colonies depending on the conditions (e.g. *Candida albicans*, *Coccidioides immitis*, *Histoplasma capsulatum*).

Dioxin – TCDD; 2,3,7,8-tetrachloro-dibenzo(b,e)(1,4) dioxin; a highly toxic agent, occurring as a by product in phytotoxic agents (Agent Orange).

Dissemination of biological agent – the way by which the biological agent is released from munitions. If biological agents are to be used as a biological aerosol, they are disseminated explosively, hydraulically, pneumatically, by dispersion, air blast or air turbulence. Biological agents can also be used to inoculate the target organisms, which can be achieved using a special contaminated submunitions of dart, spherical or cubic shape, or by means of vectors of infectious diseases,

D **Diskontovanie** – prispôbenie k časovej preferencii ľudí, teda tomu, že ľudia všeobecne chcú mať výhody dnes a odložiť náklady na zajtrajšok a tiež, aby sa zohľadnilo, že 1 dolár dnes je v hodnote viac ako 1 dolár v budúcnosti. Diskontovanie je nevyhnutné, pretože výhody mnohých zdravotníckych výkonov sa naplnia až nejaký čas po tom, čo vznikli náklady. Pre diskontnú sadzbu je preto potrebné upraviť budúce náklady a prínosy do súčasných hodnôt. Diskontná sadzba spravidla zahŕňa infláciu.

DisMod – epidemiologický model choroby, ktorý spája populácie vystavené riziku ochorenia s incidenciou, prevalenciou, smrtnosťou a s trvaním doby života s chorobou alebo úrazom, vrátane jeho následkov.

Dispečerské pracovisko – pracovisko nižšieho stupňa, z ktorého operátor resp. dispečer riadi činnosť obmedzeného počtu síl a prostriedkov jednej zložky. Je to aj pracovisko zásahového strediska poskytovateľa záchrannej zdravotnej služby alebo ostatnej záchrannej zložky, ktoré na základe výzvy na vykonanie zásahu z koordináčného strediska integrovaného záchranného systému alebo operačného strediska tiesňového volania zabezpečuje výkon svojich podriadených súčastí.

Dispozícia právnej normy – pravidlo správania, jadro právnej normy.

Distribúcia – popis všetkých možných hodnôt náhodnej premennej a ich zastúpenia (pravdepodobnosti).

DKT – ↗ Diastolický krvný tlak.

Dlhodobá starostlivosť – pojem dlhodobá starostlivosť vyjadruje poskytovanie zdravotnej i sociálnej starostlivosti počas dlhšieho alebo dlhého obdobia, popri prípade ako trvalú starostlivosť. Pacienti vyžadujúci dlhodobú starostlivosť sú takí pacienti, ktorí potrebujú permanentnú pomoc vo svojom každodennom živote (alebo permanentnú hospitalizáciu pri ťažkých stavoch). Dlhodobá starostlivosť v geriatrickej je prepojená zdravotná a sociálna starostlivosť.

Dlhodobý únosný mikroklimatické podmienky – určujú tepelno-vlhkostnú mikroklimu, pri ktorých je organizmus schopný udržať tepelnú rovnováhu termoreguláciou.

DM – ↗ Adamsit.

DMF (Dose Modifying Factor) – dávkový modifikačný faktor: pomer dávok s podaním a bez podania modifikujúcich prostriedkov ožiarenému subjektu, ktoré spôsobujú rovnakú úroveň biologického účinku.

DNA – deoxyribonukleová kyselina.

DNA gyráza – enzým, ktorý prevádza kladné superkmitanie dvojzávitnice DNA na záporné.

Discounting – adjusting for people time preference, i. e. the fact that people generally want to have benefits today and defer costs to tomorrow; also, but not only, to reflect that \$1 today is worth more than \$1 in the future. Discounting is necessary because for many health interventions, benefits occur sometime after costs are incurred. A discount rate is, therefore, necessary to adjust future costs and benefits into present-day values. The discount rate usually incorporates inflation.

DisMod – an epidemiological disease model linking populations exposed to risk of disease with incident cases, prevalent cases, case fatality and the duration of time lived with a disease or injury, including its sequelae.

Operations center – location for lower level command and control activities to manage operations of limited forces of one branch.

Disposition of legal norms – a rule of conduct, the core rule.

Distribution – the description of all possible values of a random variable and associated probabilities.

DBP – ↗ Diastolic Blood Pressure.

Long-term care – the term long-term care expresses provision of health and social care for a long period of time, possibly also as permanent care. Patients requiring long-term care are those who need permanent assistance in their everyday life (or permanent hospital isolation to manage serious conditions). Long-term care in geriatric medicine includes both health and social care.

Long-term tolerable microclimatic conditions – the conditions that determine microclimatic environment with temperature and humidity that allow human body to maintain thermal balance.

DM – ↗ Adamsite.

DMF (Dose Modifying Factor) – dose modifying factor: the ratio of equi-effective doses of ionizing radiation with and without administration of modifying agents.

DNA – deoxyribonucleic acid.

DNA gyrase – the enzyme that converts DNA double helix supercoiling from positive to negative.

DNA helikáza – enzým, ktorý katalyzuje rozpletanie dvojzávitnice na samostatné polynukleotidové reťazce.

DNA ligáza – enzým katalyzujúci ligáciu (spojenie) dvoch oligonukleotidových alebo polynukleotidových reťazcov prostredníctvom fosfodiesterovej väzby medzi 3'-hydroxylom a 5'-fosfátom spájaných reťazcov.

DNA polymeráza – enzým zodpovedný za syntézu DNA z deoxyribonukleozidfosfátov za prítomnosti RNA alebo DNA primerov.

DNA primer – krátky oligonukleotid poskytujúci 3'-koniec na začatie syntézy polynukleotidového reťazca.

DNA reťazec – môže byť pozitívny (kódujúci), alebo negatívny (antikódujúci); negatívny reťazec slúži ako matrica pre transkripciu a novovzniknuté vlákno mRNA je zhodné s pozitívnym reťazcom.

DNA sekvencia – úsek polydeoxyribonukleotidového reťazca vyznačujúceho sa určitým poradím nukleotidov.

DNA sekvencia jedinečná – DNA sekvencia, ktorá sa v genóme určitého organizmu vyskytuje len jedíkrát.

DNA sekvencia repetitívna – DNA sekvencia, ktorá sa v genóme organizmu mnohonásobne veľakrát opakuje.

DnaG proteín – bakteriálny enzým DNA primáza, ktorý syntetizuje RNA primery pri replikácii DNA.

Dni pracovného pokoja – dni na ktoré pripadá neprerývaný odpočinok zamestnanca v týždni a sviatky.

Dočasné parazity – na hostiteľovi sa nevyvíjajú a nerozmnožujú a ich parazitácia je obmedzená iba na prijímanie potravy. Sem patria kliešte, ploštice a iné článkonožce cicajúce krv.

Dočasné preloženie (medzirezortné) – pohyb pracovníkov z jednej medzinárodnej organizácie do druhej na určitú dobu (zvyčajne nie viac ako dva roky), počas ktorej sú bežne platení a podliehajú služobnému poriadku a pravidlám prijímajúcej organizácie, ale zachovávajú sa aj ich práva v oblasti zamestnanosti v uvoľňujúcej organizácii.

Dočasný posun prahu počutia – dočasné poškodenie sluchu, ktoré vzniká pri určitej časovo ohraničenej expozícii hluku. Poškodenie sluchu trvá niekoľko minút až hodín.

Dodávateľ – organizácia alebo osoba, ktorá poskytuje produkt (výrobca, distribútor a predajca produktu, služby alebo informácie).

POZN. 1: Vo vzťahu k organizácii dodávateľ môže byť interný alebo externý.

POZN. 2: V zmluvnom vzťahu sa môže dodávateľ označovať ako zmluvný.

DNA helicase – the enzyme that catalyzes double helix unwinding to single polynucleotide chains.

DNA ligase – the enzyme that catalyzes ligation (connection) of two oligo- or polynucleotides by phosphodiester bond between the 3'-hydroxyl and 5'-phosphate of ligated strands.

DNA polymerase – the enzyme responsible for synthesis of DNA from deoxyribonucleoside phosphates in the presence of RNA or DNA primers.

DNA primer – a short oligonucleotide that provides 3'-end for the initiation of polynucleotide chain synthesis.

DNA strand – can be positive (coding, sense) or negative (noncoding, antisense); negative strand serves as a template for transcription and newly-formed mRNA strand is consistent with a positive strand.

DNA sequence – segment of polydeoxyribonucleotide chain characterized by specific sequence of nucleotides.

Unique DNA sequence – DNA sequence which appears only one time in the genome of a particular organism.

Repetitive DNA sequence – DNA sequence which repeats multiple times in the genome of an organism.

DnaG protein – bacterial enzyme DNA primase; it synthesizes RNA primers during DNA replication.

Non-working days – days with continuous rest of employee in a week, and public holidays.

Temporary parasites – they do not grow or reproduce on their host and their parasitism is limited only when receiving food; this category includes ticks, bed bugs and other blood-sucking arthropods.

Secondment (inter-agency) – movement of staff from one international organization to another for a fixed period (generally not exceeding two years) during which they are normally paid by and are subject to the staff regulations and rules of the receiving organizations, but retain their rights of employment in the releasing organization.

Temporary threshold shift – the reversible hearing loss that results from time-limited exposure to a noise. Temporary threshold shift persists for several minutes to hours.

Supplier – organization or person that provides a product (producer, distributor, retailer or vendor of a product, or provider of a service or information).

NOTE 1: A supplier can be internal or external to the organization.

NOTE 2: In a contractual situation, a supplier is sometimes called "contractor".

Dohoda CEN týkajúca sa manažmentu laboratórnych rizík – vo februári roku 2008 bola publikovaná dohoda CEN (CWA 15793) týkajúca sa manažmentu laboratórnych rizík. CEN je Európsky výbor pre štandardizáciu (Comité Européen de Normalisation). CEN semináre a workshopy ponúkajú mechanizmus, prostredníctvom ktorého môžu zúčastnené strany rozvíjať v rôznych oblastiach normy a požiadavky konsenzu v otvorenom procese. Dohody CEN (CWA) je možné aplikovať na medzinárodné zúčastnené strany, ale neumožňujú vynútiť regulácie a úpravy a ich uplatňovanie je dobrovoľné. Táto konkrétna CWA dohoda bola vypracovaná odbornými expertmi z 24 zúčastnených krajín, vrátane Argentíny, Austrálie, Belgicka, Kanady, Číny, Dánska, Nemecka, Ghany, Veľkej Británie, USA, a iných. Dohoda bola aktualizovaná v roku 2011.

Dohoda o poskytovaní všeobecnej ambulantnej starostlivosti – sa uzatvára v písomnej forme najmenej na šesť mesiacov; jej prvopis je súčasťou zdravotnej dokumentácie a druhopis sa odovzdá osobe alebo jej zákonnému zástupcovi.

Dohoda o poskytovaní zdravotnej starostlivosti – právny vzťah, ktorého predmetom je poskytovanie zdravotnej starostlivosti.

Dohoda o skončení pracovného pomeru – dvojstranný právny úkon v písomnej forme, v ktorom sa zamestnanec a zamestnávateľ dohodnú na skončení pracovného pomeru.

Dohoda WHO o pravých kiahňach (smallpox) – Svetové zdravotnícke zhromaždenie v roku 1999 odsúhlasilo, že „na výsledok zamerané a časovo obmedzené“ pokusy so živým vírusom pravých kiahní (vírus variola, smallpox virus) by mali byť povolené iba na dvoch miestach na svete, kde je vírus aj uskladnený: Centrum pre kontrolu a prevenciu ochorení v Atlante, štát Georgia (USA) a v Ruskom štátnom centre pre výskum vo virológii a biotechnológii, ktorý je tiež známy ako VECTOR v Koltsove, Novosibirskom regióne v Ruskej federácii. WHO vytvorila vedecký orgán dohľadu, Poradný výbor WHO pre výskum vírusu pravých kiahní, ktorý určuje potrebu navrhovaného výskumu a skúšok a schvaľuje všetky pokusy s vírusom pravých kiahní. Výbor sa stretáva každý rok na jeseň. Počas 15. stretnutia, ktoré sa konalo 24. – 25. septembra 2013 bola diskusia zameraná na deštrukciu zásob vírusu varioly. Prevládal názor, že nie je potrebné zachovať živý vírus varioly nad rámec štúdií, ktoré už boli schválené. CDC má v súčasnosti (júl 2015) protokol „použiť do dokončenia“ pre 70 zo svojej zásoby 420 vzoriek vírusu varioly. Toto odporúčanie bolo predložené na 67. Svetovom zdravotníckom zhromaždení, ktoré sa konalo v máji 2014, napriek tomu však skupina opäť odložila rozhodnutie o tom, či sa majú zlikvidovať uvedené zásoby alebo nie. Spojené štáty sú proti okamžitému zničeniu zásob vírusu.

CEN Workshop Agreement on Laboratory Biorisk Management (CWA 15793) – in February of 2008, a CEN workshop agreement (CWA 15793) was published on laboratory biorisk management. CEN is the European Committee for Standardization (Comité Européen de Normalisation). CEN Workshops offer a mechanism where stakeholders in diverse areas can develop consensus standards and requirements in an open process. CEN Workshop Agreements (CWAs) can be applied to international stakeholders, but they do not have the force of regulation and conformity is voluntary. This particular CWA was developed with expert participants from 24 countries, including Argentina, Australia, Belgium, Canada, China, Denmark, Germany, Ghana, the UK, The US, and others, and it was updated in 2011.

Agreement on the provision of general outpatient care – is concluded in writing and is valid for at least six months; it is a part of the patient's medical record and its copy shall be given to the patient or his legal representative.

Agreement on health care provision – a contractual agreement on the provision of health care on mutually agreed and binding terms.

Contract on termination of employment by mutual agreement – a bilateral legal action in written form, in which both the employer and employee agree on the termination of employment.

WHO Smallpox Agreement – The World Health Assembly agreed in 1999 that “outcome oriented and time-limited” experiments with live variola virus (smallpox) could be allowed at the two locations in the world where smallpox is stored: the Centers for Disease Control and Prevention in Atlanta, Georgia (USA), and the Russian State Centre for Research on Virology and Biotechnology, which is also known as VECTOR in Koltsovo, Novosibirsk Region, Russian Federation. The WHO created a scientific oversight body, the WHO Advisory Committee on Variola Virus Research, which determines the need for proposed research and reviews and approves all experiments with smallpox. The committee meets every year in the fall. During the fifteenth meeting, held 24–25 September 2013 discussion focused on the destruction of the variola virus stocks. Majority view was that there was no need to retain live variola virus beyond those studies already approved. CDC currently (July 2015) has a “use to completion” protocol for 70 of its 420 variola virus stocks. This recommendation was submitted to the Sixty-seventh World Health Assembly held in May 2014, yet the group again postponed ruling on whether or not to destroy the stocks. The United States is opposed to immediate virus destruction.

Dohody o preverovaní sekvenovania – dve dohody o preverovaní sekvenovania boli vyvinuté dvomi rozdielnymi konzorciami z privátneho sektora na zníženie pravdepodobnosti zneužitia (nesprávneho použitia) komerčne získaného syntetizovaného genomického materiálu. Hoci nie sú vládne, tieto dohody majú za cieľ blokovať nelegitímne alebo neoprávnené osoby pri objednávaní si syntéz genomických sekvencií patogénov, zahŕňajúce vybrané agensy, ktoré sú v USA regulované. V USA existuje smernica pre spoločnosti zaoberajúce sa syntézou genomického materiálu, ktoré pôsobia v USA. Tieto dve dohody idú nad rámec minima požadovaného v USA pri preverovaní sekvencií a zákazníkov.

Dohovor o zákaze vývoja, výroby a hromadenia biologických a toxínových zbraní a o ich zničení, BTWC – medzinárodný dohovor, ktorý vstúpil do platnosti 26. 3. 1975, a ktorý zakazuje vývoj, výrobu, hromadenie a iné získavanie biologických agensov takého druhu a v takých množstvách, ktoré nie sú opodstatnené pre profylaktické, ochranné a iné mierové účely. BTWC taktiež zakazuje zbrane, zariadenia a nosné systémy určené pre takéto agensy a toxíny pre agresívne účely alebo v ozbrojenom konflikte. BTWC zaviazal účastnícke štáty zničiť alebo konvergovať na mierové účely všetky biologické agensy, toxíny, zbrane, zariadenia a nosné systémy zakázané týmto dohovorom. Účastnícke štáty sa zaviazali k tomu, že budú v čo najväčšej možnej miere uľahčovať vzájomnú výmenu zariadení, materiálov, vedeckých a technických informácií ohľadom využitia biologických agensov a toxínov pre mierové účely. Za účelom upevnenia dodržiavania BTWC boli na Druhej hodnotiacej konferencii v roku 1986 prijaté tzv. Opatrenia na zvýšenie dôvery (Confidence-building measures, CBM) v rámci ktorých členské štáty BTWC každoročne predkladajú informácie o výskumných strediskách a laboratóriách s najvyšším stupňom biologickej ochrany P4, ako aj o národných výskumných a vývojových projektoch na ochranu pred biologickými zbraňami, o epidémiách infekčných chorôb a intoxikácií toxínmi ktorých obraz sa odchyľuje od normy, o výrobných zariadeniach na výrobu očkovacích látok pre aplikáciu v humánnej medicíne a o minulých ofenzívnych a defenzívnych aktivitách prebiehajúcich v danej krajine po 1. januári 1946. CBM nie sú pre členské štáty právne záväzné. Hlavným nedostatkom BTWC je absencia účinného a právne záväzného verifikačného režimu.

Dojčenské obdobie – vývojové obdobie od 1 mesiaca do 1. roka po narodení.

Dokument – informácia a jej nosné médium.

POZN. 1: Médium môže byť napríklad papier, magnetický, elektronický alebo optický disk, fotografia alebo vzorový kus alebo ich kombinácia.

POZN. 2: Dokumentáciou sa často nazýva súbor dokumentov, napríklad špecifikácie a záznamy.

Sequencing Screening Agreements – two sequence screening agreements have been developed by two different private sector consortia to diminish the potential to misuse commercially obtained synthesized genomic material. Though not governmental, these agreements aim to prevent illegitimate or unauthorized persons from ordering the synthesis of genomic sequence of pathogenic microorganisms, including the select agents that are regulated in the US. There is a US guidance for genomic synthesis companies operating in the US, but these 2 agreements go beyond the minimum US requirements to screen sequences and customers.

Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, BTWC – international convention, which entered into force on 26 March 1975, and which prohibits development, production, stockpiling or other acquisition of biological agents of the types and quantities that are not justified for prophylactic, protective or other peaceful purposes. BTWC also prohibits weapons, equipment and means of delivery designed for such agents and toxins for hostile purposes or in armed conflict. States Parties to the BTWC have undertaken to destroy or convert to peaceful purposes all biological agents, toxins, weapons, equipment and means of delivery prohibited by the Convention. State Parties have undertaken to facilitate as much as possible the exchange of equipment, materials, scientific and technical information for the use of biological agents and toxins for peaceful purposes. The so-called Confidence-building measures (CBMs) were adopted at the Second Review Conference in 1986 to strengthen compliance with the BTWC. CBMs require the BTWC Member States to annually submit data on research centers and laboratories with the highest level of biological protection of P4, as well as information on the national research and development projects for defense against biological weapons, outbreaks of infectious diseases and intoxication by toxins that seem to deviate from the normal pattern; vaccine production facilities for application in human medicine and the past offensive and defensive activities taking place in the country since 1 January 1946. CBMs are not legally binding for the Member States. The main drawback of the BTWC is the absence of an effective and legally binding verification regime.

Infant – developmental period from the first month to the 1. year after birth.

Document – information and its supporting medium.

NOTE 1: The medium can be paper, magnetic, electronic or optical computer disc, photograph or master sample, or a combination thereof.

NOTE 2: A set of documents, for example specifications and records, is frequently called “documentation”.

Domáca ošetrovateľská starostlivosť – ambulatná forma zdravotnej starostlivosti poskytovaná sestrou v domacom prostredí alebo v inom prirodzenom sociálnom prostredí prostredníctvom agentúry domácej ošetrovateľskej starostlivosti alebo samostatne. Poskytuje sa pacientom vo všetkých vekových skupinách, ktorí vyžadujú ošetrovateľskú starostlivosť, sú imobilní alebo čiastočne imobilní, nie sú schopní samostatne chodiť do ambulatného zdravotníckeho zariadenia a nevyžadujú ústavnú zdravotnú starostlivosť, alebo odmietajú ústavnú zdravotnú starostlivosť. Upravuje ju príslušný zákon NR SR č. 576/2004 Z. z.

Domáca starostlivosť – OECD definuje domácu starostlivosť ako služby poskytované v domácnosti závislej osoby. Zahŕňa však aj služby denných centier či odľahčovacie služby (krátkodobé služby poskytované v inštitúcii počas „výpadku“ starostlivosti najbližších, napr. na účely zotavenia). Za domácu starostlivosť odborníci považujú aj starostlivosť v chránenom bývaní.

Domino efekt – súčet po sebe nasledujúcich udalostí so zvyšujúcimi sa následkami. Prvý jav spúšťa nasledujúci a ten ďalší až do doby, kým sa nerealizuje posledný jav.

Príklad: Šírenie sa havárie z objektu na objekt v dôsledku vzájomnej blízkosti objektov alebo zariadení, alebo skupiny objektov alebo zariadení a umiestnenia nebezpečných látok.

Doplnenie vitamínu A u detí vo veku 6–59 mesiacov – percento detí vo veku 6–59 mesiacov, ktoré dostali vysokú dávku kapsúl vitamínu A počas posledných šiestich mesiacov.

Dopyt (po zdravotníckych službách) – 1. očakávania v zdravotnej starostlivosť vyjadrené jednotlivcami alebo komunitami;

2. ochota a/alebo schopnosť vyhľadávať a využívať služby a v niektorých nastaveniach aj platiť za služby. Môže byť rozdelená na *vyjadrený dopyt* (stotožnený s mierou využívania) a *potenciálny dopyt* a tiež na *racionálny dopyt* (dopyt, ktorý zodpovedá potrebám) a *iracionálny dopyt* (dopyt, ktorý nezodpovedá potrebám).

Dosahovanie konsenzu – proces, pri ktorom rôzne zúčastnené strany dospejú k zásadnej dohode vo veci spoločného záujmu.

Dostupnosť (zdravotných služieb) – aspekty štruktúry zdravotníckych služieb či zdravotníckych zariadení, ktoré zvyšujú schopnosť ľudí dosiahnuť prístup k zdravotnému pracovníkovi, s ohľadom na miesto, čas a jednoduchosť prístupu.

DOTS – liečba pod priamym dohľadom v krátkodobom režime (DOTS) je odporúčaná stratégia pre kontrolu tuberkulózy. Zahŕňa:

- vládny záväzok na zabezpečenie udržateľnej, komplexnej činnosti na kontrolu tuberkulózy, →

Nursing care at home – a form of outpatient health care provided at home or in other natural social environment by nurses who are self-employed or hired by an agency. It is provided to patients in all age groups who require nursing care due to being immobile or partially immobile, unable to walk independently to outpatient medical facility; eligible patients are those who do not require inpatient medical care or who refuse institutional health care. This activity is regulated by Act No. 576/2004 Collection of Laws.

Home care – OECD defines home care as services provided to dependent persons at home. However, this also includes services of day care centers and relief services (temporary services provided by institutions during the interruption of home care, e.g. for the purpose of patient's recovery). Shelter-based accommodation is considered to be home care as well.

Domino effect – a domino effect is defined as the sum of events that happened consecutively with increasing consequences. The first event triggers the next and this triggers the next, until a final event takes place.

Example: spread of an accident from one object to another due to the mutual proximity of the objects or premises and the location of hazardous substances.

Vitamin A supplementation to children 6–59 months old – the percentage of children aged 6–59 months who have received a high dose of vitamin A capsules within the last six months.

Demand (for health services) – 1. the health care expectations expressed by individuals or communities; 2. the willingness and/or ability to seek, use and, in some settings, pay for services. It may be subdivided into *expressed demand* (equated with use) and *potential demand* as well as into *rational demand* (demand that corresponds to need) and *irrational demand* (demand that does not correspond to need).

Consensus building – a process by which different stakeholders reach an overall agreement on a policy concern.

Accessibility (of health services) – aspects of the structure of health services or health facilities that enhance the ability of people to reach a health care practitioner, in terms of location, time, and ease of approach.

DOTS – Directly Observed Treatment, Short-Course (DOTS) is the recommended strategy for tuberculosis control. It comprises:

- government commitment to ensuring sustained, comprehensive tuberculosis control activities, →

- detekciu prípadov prostredníctvom mikroskopie náteru spúta u symptomatických pacientov hlásiacich sa v zdravotníckych zariadeniach,
- štandardizovanú krátkodobú chemoterapiu s použitím režimov v trvaní šiestich až ôsmich mesiacov, najmenej po dobu všetkých potvrdených prípadov pozitívnych náterov (správny manažment prípadu zahŕňa DOTS počas intenzívnej fázy pre všetky nové spútum-pozitívne prípady, pokračujúcu fázu režimov obsahujúcich rifampicín a celý re-liečebný režim),
- pravidelné neprerušené dodávky liekov všetkých základných antituberkulózných liekov, a štandardizovaný systém záznamov a vykazovania, ktorý umožňuje posúdenie nálezu prípadu a liečebných výsledkov u každého pacienta a celkovo vykonávania programu na kontrolu tuberkulózy.

- case detection by sputum-smear microscopy among symptomatic patients self-reporting to health services,
- standardized short-course chemotherapy using regimens of six to eight months, for at least all confirmed smear-positive cases (good case management includes DOTS during the intensive phase for all new sputum-smear-positive cases, the continuation phase of rifampicin-containing regimens and the whole re-treatment regimen),
- a regular uninterrupted drug supply of all essential antituberculosis drugs, and
- a standardized recording and reporting system that allows assessment of case-finding and treatment results for each patient and of the tuberculosis control program's performance overall.

Dozimetrická služba – subjekt alebo osoba kompetentná v oblasti kalibrácie, odčítania alebo interpretácie osobných dozimetrov alebo v oblasti merania rádioaktivity v ľudskom tele alebo v biologických vzorkách alebo hodnotenia dávok, ktorej spôsobilosť v tejto súvislosti uznal príslušný orgán.

Dosimetry service – a body or an individual competent to calibrate, read or interpret individual monitoring devices, or to measure radioactivity in the human body or in biological samples, or to assess doses, whose capacity to act in this respect is recognised by the competent authority.

Dozorovaná oblasť – hocijaká oblasť, ktorá nie je uvažovaná ako kontrolovaná oblasť a v ktorej dávky ožiarenia pravdepodobne prekročia jednu desatinu ročných dávkových limitov, určených pre exponovaných pracovníkov.

Inspection zone – any region that is not considered to be a controlled region and where radiation doses probably exceed one tenth of annual dose limits for exposed workers.

Dôkaz – akákoľvek forma poznania, vrátane výskumu v dostatočnej kvalite na to, aby viedol k informovnému rozhodnutiu.

Evidence – any form of knowledge, including, but not confined to research, of sufficient quality to inform decisions.

Dôkaz auditu – záznamy, konštatovania skutočností alebo iné informácie týkajúce sa kritérií auditu, ktoré sú verifikovateľné.

Audit evidence – records, statements of fact or other information, which are relevant to the audit criteria and verifiable.

POZN.: Dôkaz auditu môže byť kvalitatívny aj kvantitatívny.

NOTE: Audit evidence can be qualitative or quantitative.

Dôsledky havárií – škody na zdraví a straty na životoch ľudí, škody na majetku a na životnom prostredí spôsobené fyzikálnymi prejavmi procesov, ktoré sú bezprostredne späté s narušením technologických zariadení.

Accident consequences – damages and losses of life and health of people, property and environment caused by physical effects of the processes that are associated with the disruption of the technological equipment.

Dôsledok – kvantitatívne alebo kvalitatívne vyjadrený stav udalosti (kauzality), ktorou môže byť poškodenie zdravia, životného prostredia, materiálna a finančná strata podľa závažnosti.

Consequence – a quantitative or qualitative description of the status of an event (the effect causally related to the cause), which can be a damage to the health, environment, or material and financial loss.

Synonymum s pojmom škoda. Používa sa pre popis kauzálnej závislosti. Pre oblasť popisu strát je to katastrofa, priemyselná havária, technologická havária, ako výsledok konkrétnej kauzality. Každá oblasť bezpečnosti s prihliadnutím na príslušnú metriku používa vlastný pojem. Všetky tieto pojmy spĺňajú definíciu dôsledku, resp. škody s ohľadom na opis kauzality, resp. straty.

It is synonymous with the word 'damage' and used to describe causal dependence. When describing loss, its meanings include catastrophe, industrial accident or technological incident as a result of a particular cause. Every safety discipline uses its own definition of consequence with respect to specific metrics. All these definitions refer to the consequence in context of causation.

DP – ↗ Difosgén.

DP – ↗ Diphosgene.

D

Dráždivé otravné látky – látky, ktoré vyvolávajú okamžitý účinok po expozícii, ktorý rýchlo odznie a prejavuje sa slzením (lakrimátory) alebo podráždením horných dýchacích ciest (sternity). Účelom ich použitia je dočasné vyradenie osôb z činnosti. Predstaviteľmi lakrimátorov sú chlóracetofenón (látka CN), látka CS a látka CR; predstaviteľmi sternitov sú látky DA, DC a DM.

Irritant agents / riot-control agents – the chemical agents that induce immediate lacrimatory effect (lacrimators) or upper airways irritating effect (sternutators, vomiting agents) that lasts for a short time. These agents are designated to be used for temporary incapacitation of target persons. Examples of lacrymators: CN, CS and CR; sternutators: DA, DC and DM.

Drift meracieho prístroja – spojená alebo nespojitá zmena signálu v čase spôsobená zmenou metrologických parametrov meracieho zariadenia.

Instrumental drift – continuous or incremental change over time in indication, due to changes in metrological properties of a measuring instrument.

POZN.: Drift sa nevzťahuje na zmenu hodnoty meranej veličiny ani na zmenu hodnoty akejkoľvek ovplyvňujúcej veličiny.

NOTE: Instrumental drift is not related to changes in quantities being measured or changes in influencing parameters.

Držiteľ povolenia – držiteľ obvyklého zákonného dokumentu vydávaného regulujúcim orgánom, ktorým sa vydáva povolenie (súhlas, autorizácia) na vykonávanie presne uvedených činností týkajúcich sa nejakého zariadenia alebo činnosti.

Licensee – the holder of a current legal document issued by the regulatory body granting authorization to perform specified activities.

ds DNA – dvojzávitnicová DNA.

ds DNA – double-stranded DNA.

DSP – bodový systém pre dohľad nad chorobami, ktorý prevádzkuje Čínske centrum pre kontrolu a prevenciu chorôb na sledovanie úmrtnosti a chorobnosti.

DSP – Disease Surveillance Points System run by the Chinese Centre for Disease Control and Prevention for the surveillance of mortality and morbidity.

Duálne použitie – pôvodne používané na označenie materiálov, informácií a technológií použiteľných na vojenské i civilné účely. Výraz sa v súčasnosti stále viac používa na označenie všetkého, čo môže byť použité na prospešné účely ale aj zneužitú na spôsobenie škôd.

Dual-use – initially used to refer to the aspects of certain materials, information and technologies that are useful in both military and civilian spheres. The expression is increasingly being used to refer not only to military and civilian purposes, but also to harmful misuse and peaceful activities.

Dusíkový yperit – ↗ HN1, HN2, HN3.

Nitrogen mustard – ↗ HN1, HN2, HN3.

Dusivé látky/asfyktanty – letálne bojové otravné látky, ktoré poškodzujú pľúcne tkanivo a vyvolávajú toxický edém pľúc (napríklad fosgén, difosgén, chlórpicrín a perfluórizobutylén).

Choking agents – a chemical agents that induce damage to the lung tissue and induce pulmonary edema (e.g. fosgene, diphosgene, chloropicrin and perfluoroisobutylene).

Duševné poruchy, prípady a úmrtia – počet prípadov a úmrtí v dôsledku akejkoľvek formy duševnej poruchy, t. j. klinického, behaviorálneho, alebo psychologického syndrómu, ktorý sa vyznačuje prítomnosťou príznakov distresu, alebo výrazným zhoršením fungovania.

Mental disorders, cases and deaths – the number of cases and deaths from any form of mental disorder, i. e. clinical, behavioral or psychological syndrome, characterized by the presence of distressing symptoms or significant impairment of functioning.

Dvojité použitie biologických vied – poznatky a technológie vytvorené legitímnym biologickým výskumom, ktoré môžu byť zneužitú na nelegálne účely.

Dual-use life sciences research – knowledge and technologies generated by legitimate life sciences research that may be appropriated for illegitimate intentions and applications.

Dvojúčelové využívanie – spôsob využívania ochranných stavieb civilnej ochrany, ktorý zabezpečuje ich prevádzkyschopnosť v prípade potreby. V praxi to znamená, že úkryty sa za normálnej situácie využívajú napríklad na komerčné účely ako skladové priestory, garáže, kultúrne zariadenia, reštauračné zariadenia a pod. V prípade potreby sa upravujú opäť na úkrytové priestory.

Dual-purpose utilization – the use of civil protection objects (constructions) that ensures their serviceability. In practice it means, that civil protection shelters are normally used for commercial purposes such as stockrooms, parking facilities, cultural and dining places and so on. When necessary they are re-configured to shelters.

Dýchacia zóna – priestor okolo hlavy pracovníka; polkruh s priemerom 0,3 m okolo tváre. Zloženie vzduchu v tejto zóne sa považuje za reprezentatívne pre ovzdušie, ktoré v skutočnosti vdychuje pracovník.

Breathing zone – the area surrounding worker's head; a semicircle around his or her face with diameter of 0.3 m. Composition of the air in this area is thought to be representative of the air that is actually breathed in by the worker.

Dym – jemné rozdelenie pevných častíc, ktoré sa sfomujú pri ochladzovaní výparov z horúcich kovov. Dymy obvyčajne súvisia s tavením kovov napr. medi, olova alebo zinku a často sú sprevádzané chemickou reakciou ako je oxidácia.

Fume – solid fine particles in the air formed by cooling of hot metal vapors. Fumes are usually associated with molten metals, e.g. copper, lead or zinc, and often with chemical reaction such as oxidation.

Dysfunkcia rodiny – nastáva, keď rodina nevie, nechce alebo nemôže splniť svoju podpornú funkciu.

Family dysfunction – this occurs when a family does not know, is unwilling or unable to fulfill its support function.

Ebola – vážne, často behom niekoľko dní smrtiace ochorenie prejavujúce sa horúčkou, malátnosťou, hemorágiami, bolesťami hlavy a svalov. Pôvodcom je RNA vírus z čelade *Filoviridae*, obalený tubulárny virión veľkosti 80–800 nm. Vírus sa množí na bunkových kultúrach z obličiek mačičaka. Letalita je 50–80 %, rozšírený v Afrike, interhumánny prenos je potvrdený.

Ebola – serious disease often deadly within a few days, manifested by fever, malaise, hemorrhage, headache and muscle aches. Causative agent is an RNA virus from the family *Filoviridae*; enveloped tubular virion of 80–800 nm. The virus multiplies in cell culture of monkey kidney epithelial cells. Mortality is 50–80%. Disease outbreaks occur in Africa; human to human transmission has been confirmed.

Effekt prežívania zdravých pracovníkov – tento efekt sa týka procesu selekcie, pri ktorom pracovníci ohrození pracovnou expozíciou ukončujú predčasne svoj pracovný život alebo prechádzajú z vysoko exponovaných profesií na menej exponované profesie, čo má za následok podhodnotenie rizika a vzťahov medzi dávkou a odpoveďou v procese hodnotenia rizika. Efekt prežívania zdravých pracovníkov sa najviac prejaví v prierezových štúdiách vzťahov medzi expozíciou a prevalenciou chorôb. Bolo navrhnutých niekoľko postupov na kontrolu tohto efektu v epidemiologickom výskume vrátane rekonštrukcie času nástupu prekonaných ochorení a súvisiacich expozícií a používaním incidencie namiesto prevalencie.

Healthy worker survivor effect – this effect refers to the selection process by which workers affected by their occupational exposure terminate prematurely their working life or transfer from higher to lesser exposed jobs, generally leading to under-estimation of risks and dose-response estimation. The healthy worker survivor effect is most prominent in cross sectional studies of disease prevalence and exposure. There have been proposed several approaches to control the healthy worker effect in epidemiological research of occupational exposures and health effects, including reconstructing the past onset times of disease incidence and relating exposures to incidence rather than prevalence.

Effekt synergický – efekt spoločného pôsobenia viacerých prvkov je väčší alebo kvalitatívne iný ako jednoduchý súčet efektov zo samostatného pôsobenia jednotlivých prvkov.

Synergistic effect – a combined effect of several elements is greater or qualitatively different than the simple sum of effects of the independent actions of individual elements.

Effektivita – schopnosť produkovať maximálny výkon pre daný vstup.

Efficiency – the capacity to produce the maximum output for a given input.

Effektívna dávka, E – súčet ekvivalentných dávok vo všetkých vyslovene uvedených tkanivách a orgánoch tela, vážený vo vzťahu k rádiosenzitivite, daný výrazom:

Effective dose, E – a tissue-weighted sum of the equivalent doses in all specified tissues and organs of the body, given by expression:

$$E = \sum_T w_T H_T = \sum_T w_T \sum_R w_R D_{T,R}$$

$$E = \sum_T w_T H_T = \sum_T w_T \sum_R w_R D_{T,R}$$

kde
 $D_{T,R}$ – priemerná absorbovaná dávka v tkanive alebo orgáne T v dôsledku žiarenia R,
 w_R – radiačný váhový faktor a w_T – tkanivový váhový faktor tkaniva alebo orgánu T.

where
 $D_{T,R}$ – the absorbed dose averaged over tissue or organ T, due to radiation R,
 w_R – the radiation weighting factor and
 w_T – the tissue weighting factor for tissue or organ T.

Jednotkou efektívnej dávky je sievert (Sv).

The unit for effective dose is the sievert (Sv).

Efektivnosť – 1. miera, v akej sa realizovali plánované činnosti a dosiahli plánované výsledky.

2. pomer medzi finančným vstupom a dosiahnutým výstupom, výsledkom, a/alebo dosahom.

3. vzťah medzi dosiahnutými výsledkami a použitými zdrojmi.

Efektivnosť rozdeľovania – 1. rozsah optimálnosti pri rozdeľovaní zdrojov medzi niekoľkých kompetitívnych užívateľov;

2. kapacita systému pre distribúciu zdrojov medzi kompetitívnymi činnosťami, pričom žiadne alternatívne prerozdelenie neponúka zlepšenie výnosov. V súvislosti s relatívnou efektívnosťou zákrokov a pri stanovení priorit.

Efektivnosť výroby – pokles priemerných nákladov na produkciu každej vyrobenej jednotky so zvyšovaním produkcie, v dôsledku rozdelenia výrobných nákladov a ďalších fixných nákladov naprieč väčším počtom jednotiek.

Ekonomika – predstavuje oblasť spoločenskej praxe zameranú na cielavedomú hospodársku činnosť.

Ektoparazit – parazit parazitujúci na tele hostiteľa (koža, žiabre...).

Ekvivalentná dávka, H_T – absorbovaná dávka v tkanive alebo orgáne T vážená pre druh a kvalitu žiarenia R. Je daná vzťahom:

$$H_T = w_R D_{T,R}$$

kde:

$D_{T,R}$ – priemerná absorbovaná dávka v tkanive alebo orgáne T v dôsledku žiarenia R,

w_R – radiačný váhový faktor.

Keď sa radiačné pole skladá z druhov a energií s rôznymi hodnotami w_R , celková ekvivalentná dávka H_T je daná vzťahom:

$$H_T = \sum_R w_R D_{T,R}$$

Jednotkou ekvivalentnej dávky je sievert (Sv).

Ekvivalentná hladina akustického tlaku, LAeq [dB] – ustálená hladina akustického tlaku A, ktorá má na ľudský organizmus rovnaký účinok ako premenná hladina akustického tlaku za určitý čas.

Z fyzikálneho hľadiska je to konštantná hladina akustického tlaku s rovnakou energiou, ako má premenlivý zvuk za čas merania.

$$L_{Aeq} = 10 \log \left[\frac{1}{T} \sum_{i=1}^n T_i 10^{0,1 L_i} \right]$$

T – čas, za ktorý sa vypočíta ekvivalentná hladina akustického tlaku, celkové trvanie zvuku (hluku), za ktorý sa veličina priemeruje;
 L_i – okamžitá hodnota hladiny zvuku (hluku) za určitý krátky čas T_i .

Effectiveness – 1. extent to which planned activities were realized and planned goals achieved.

2. a relationship between financial inputs and the outputs, results and/or impacts.

3. a relationship between the result achieved and the resources used.

Allocative efficiency – 1. the extent of optimality in distribution of resources among a number of competing users;

2. the capacity of a system to distribute resources among competing activities, in a way that no alternative reallocation offers improvements in returns. Related to the comparative efficacy of interventions and to priority setting.

Economies of Scale – the decline in average cost of each unit produced as output increases, due to the distribution of production costs and other fixed costs across a higher number of units.

Economics – social science and practice aimed at the purposeful economic activity.

Ectoparasite – a parasite that lives on the outside of its host (skin, gills...).

Equivalent dose, H_T – the absorbed dose, in tissue or organ T weighted for the type and quality of radiation R. It is given by:

$$H_T = w_R D_{T,R}$$

where

$D_{T,R}$ – the absorbed dose averaged over tissue or organ T, due to radiation R,

w_R – the radiation weighting factor.

When the radiation field is composed of types and energies with different values of w_R , the total equivalent dose H_T is:

$$H_T = \sum_R w_R D_{T,R}$$

The unit for equivalent dose is the sievert (Sv).

Equivalent continuous sound level, LAeq [dB] – constant sound pressure level which has the same effect on health (human body) as a variable sound pressure level over the period of time of interest.

From the physical point of view it is a constant sound pressure level with the same energy as a variable sound during the measurement time.

$$L_{Aeq} = 10 \log \left[\frac{1}{T} \sum_{i=1}^n T_i 10^{0,1 L_i} \right]$$

T – time interval of noise exposure;
 L_i – instantaneous sound pressure during short time T_i .

Elektroanalytické metódy – skupina techník v analytickej chémii, založených na meraní elektrického napätia, náboja, prúdu, odporu alebo kapacity na identifikáciu analytu alebo stanovenie jeho obsahu. Medzi elektroanalytické metódy patria hlavne: potenciometria, ampérometria, konduktometria, elektrogravimetria, voltametria (polarografia) a coulometria. Pomenovanie metód odráža meranú elektrickú vlastnosť.

Elektrochemický článok – dvojica elektród ponorená do analyzovaného roztoku, ktorý predstavuje elektrolyt článku. Elektrické parametre článku sa dajú ľahko a presne merať. Sú závislé od zloženia analyzovaného roztoku. Jedna elektróda sa volí podľa danej analytickej úlohy tak, aby jej potenciál bol závislý od koncentrácie analyzovanej zložky roztoku. Označuje sa preto meracia – indikačná. Druhá z elektród musí mať stály potenciál, nezávislý od zloženia roztoku alebo jeho zmien. Je to porovnávacia, vzťažná, alebo referenčná elektróda.

Elektrochemický detektor – detektor v HPLC, ktorý využíva elektrochemické vlastnosti látok eluovaných z chromatografickej kolóny.

Elektromagnetický impulz, EMI – elektromagnetické polia, ktoré vznikajú pri jadrovom výbuchu a vzhľadom na svoju krátku životnosť sa nazývajú impulzom.

Elektronické a mobilné zdravotníctvo –

e-Zdravie sa vzťahuje na zdravotnícku prax podporovanú elektronickými procesmi a komunikáciou. e-Zdravie zahŕňa širokú škálu služieb a systémov kombinujúcich zdravotníctvo a informačné technológie, ako napríklad elektronické zdravotné záznamy a telemedicínu. Zdravotnícka informatika znamená použitie elektronických zdrojov o zdravotníckych témach zdravými jedincami alebo pacientmi. Virtuálne tímy zdravotnej starostlivosti pozostávajú zo zdravotníckych profesionálov, ktorí spolupracujú a zdieľajú informácie o pacientoch cez digitálne zariadenia. Zdravotnícke informačné systémy sú softvérové riešenia pre plánovanie návštev lekára, správu dát pacienta, riadenie pracovného harmonogramu a ďalších administratívnych úloh týkajúcich sa zdravia.

m-Zdravie je využívanie zdravotníckych služieb a informácií v medicíne a verejnom zdraví, ktoré sú podporované mobilnými komunikačnými zariadeniami, ako sú mobilné telefóny, tabletové počítače a PDA (palmtopy). m-Zdravie sa vyvinulo ako segment e-Zdravia pri využívaní informačných a komunikačných technológií (IKT), ako sú počítače, mobilné telefóny, komunikačné satelity, patientské monitory atď., pre zdravotné služby a informácie. Aplikácie m-Zdravia zahŕňajú použitie mobilných zariadení pri zhromažďovaní komunitných a klinických údajov o zdravotnom stave, poskytovanie informácií zdravotníckym pracovníkom, výskumným pracovníkom, pacientom, na monitorovanie vitálnych funkcií pacienta v reálnom čase a priame →

Electroanalytical methods – class of techniques in analytical chemistry based on the measurement of electric potential, charge, current, resistance or capacity to identify analytes or to determine their quantities. The major electroanalytical methods include potentiometry, amperometry, conductometry, electrogravimetry, voltammetry (polarography), and coulometry. The names of the methods reflect the measured electric property or its units.

Electrochemical cell – a pair of electrodes in a solution that contains an analyte (electrolyte). The electric parameters of electrochemical cells depend on the composition of electrolytes and can be simply and accurately measured.

The potential of one electrode depends on the concentration of analyte (indicator electrode), while another electrode (reference electrode) displays constant potential independent on the composition of the analyzed solution.

Electrochemical detector – detector used in the HPLC based on electrochemical properties of substances eluted from chromatographic columns.

Electromagnetic Pulse, EMP – short bursts of electromagnetic fields that develop during nuclear explosions.

Electronic health and mobile health –

e-Health refers to healthcare practice supported by electronic processes and communication. e-Health covers a wide range of services or systems combining medicine, healthcare and information technology, such as electronic health records and telemedicine. Health informatics refers to the use of electronic resources on medical topics from healthy individuals or patients. Virtual healthcare teams even consist of healthcare professionals who collaborate and share information on patients through digital equipment. Healthcare information systems are software solutions for appointment scheduling, patient data management, work schedule management and other administrative tasks surrounding health.

m-Health is the use of health services and information in medicine and public health via support from mobile communication devices, such as mobile phones, tablet computers and PDAs. The m-Health field has emerged as a sub-segment of e-Health by the use of information and communication technology (ICT), such as computers, mobile phones, communications satellite, patient monitors, etc., for health services and information. M-Health applications include the use of mobile devices in collecting community and clinical health data, delivery of healthcare information to practitioners, researchers, patients, real-time monitoring of patient vital signs, and direct provision of care (via mobile telemedicine). M-Health is providing greater access to larger segments of a population →

poskytovanie starostlivosti (prostredníctvom mobilnej telemedicíny). m-Zdravie zabezpečuje lepší prístup k zdravotnej starostlivosti pre väčšie segmenty populácie v rozvojových krajinách, ako aj zlepšenie kapacity zdravotníckych systémov v poskytovaní kvalitnej zdravotnej starostlivosti. m-Zdravie zlepšuje schopnosť včasnšie diagnostikovať a sledovať ochorenia a rozširuje prístup k pokračujúcemu lekárskeму vzdelávaniu a odbornej príprave zdravotníckych pracovníkov.

in developing countries, as well as improving the capacity of health systems to provide quality healthcare. m-Health improves ability to make timelier diagnoses and track diseases, and expands access to ongoing medical education and training for health workers.

Elektrónvolt, eV – energia zodpovedajúca ekvivalentnému množstvu kinetickej energie, ktorú elektrón získa pri prechode medzi dvomi bodmi s potenciálovým rozdielom jeden volt.

Electron Volt, eV – a unit of energy equivalent to the amount of kinetic energy gained by an electron in passing through a potential difference of one volt.

$$1 \text{ eV} = 1,602\,176\,53 (14) \times 10^{-19} \text{ J}$$

Často používané násobné jednotky sú „keV“ a „MeV“.

$$1 \text{ eV} = 1,602\,176\,53 (14) \times 10^{-19} \text{ J}$$

Frequently used terms that describe larger multiple units of the electron volt are “keV” and “MeV”.

Elektrotermické atomizátory, ETA – sú zariadenia používané na dôkaz prítomnosti a stanovenie obsahu kovov vo vzorkách metódou AAS. Vzorky sa atomizujú v grafitovej tube vyhriatim na potrebnú teplotu pomocou elektrického prúdu.

Graphite furnace for Atomic Absorption Spectroscopy – a device used for atomization of an analyte in an electrically heated graphite tube and subsequent identification and quantification of metals by AAS.

Elongácia DNA reťazca – postupné pripájanie deoxyribonukleozid-5'-monofosfátov k 3'-koncu predĺžovaného reťazca pri replikácii DNA.

DNA chain elongation – sequential adding of deoxyribonucleoside 5'-monophosphates to the 3'-end of the elongated strand during the replication of DNA.

Elongácia polypeptidového reťazca – predĺžovanie polypeptidového reťazca pripájaním aminokyselín na ribozóme.

Polypeptide chain elongation – elongation of polypeptide chain by adding amino acids on the ribosome.

Elongácia RNA reťazca – postupné pripájanie nukleozid-5'-monofosfátov k 3'-koncu predĺžovaného reťazca pri biosyntéze RNA (transkripcii).

RNA chain elongation – sequential adding of nucleoside 5'-monophosphates to the 3'-end of the elongated RNA chain during the biosynthesis of RNA (transcription).

Embryotoxín – faktor, ktorý je škodlivý alebo jedovatý pre embryo (napr. talidomid).

Embryotoxin – any chemical that is harmful or toxic to an embryo (e.g. thalidomide).

Emisie chemických faktorov – vypúšťanie znečisťujúcich látok rôzneho skupenstva (plynné, kvapalné, tuhé) do ovzdušia. Zdrojmi emisií sú výrobné zariadenia, skládky, vozidlá, zemská činnosť (sopečná činnosť). Látky, znečisťujúce ovzdušie môžu zapríčiniť zmenu jeho prirodzeného zloženia či jeho fyzikálnych vlastností.

Emission of air pollutants – discharging of pollutants of various physical state (gaseous, liquid, solid) into the air. Sources of the emissions include manufacturing, landfill operations, vehicles, volcanic activity, etc. Emission of air pollutants may change natural composition of the atmosphere and its physical properties.

Emisné hodnoty akustického tlaku na pracovisku – hladina akustického tlaku v určitom mieste obsluhy za definovaných podmienok prevádzky, pričom odrazené zložky zvuku od stien a iných povrchov, ako aj zvuk pozadia, vrátane iných zdrojov, sa neberú do úvahy.

Emission sound pressure level – sound pressure level at a specified position typically at the work station under defined machinery operating conditions, not including sound reflected from walls, background noise and other sources of noise.

Emisné hodnoty hluku zdroja – celková akustická energia šírená zo zdroja do jeho okolia, ktorá môže byť vyjadrená ako akustický výkon alebo hladina akustického tlaku.

Noise emission of source – the amount of sound radiated directly from a given source. The noise emission can be quantified either by a sound power level or by a sound pressure level.

Emisný spektrometrický detektor s indukčne viazanou plazmou – detektor používaný v chromatografii, založený na meraní emisie elektromagnetického žiarenia z atómov excitovaných pomocou indukčne viazanej plazmy. Pri definovaných vlnových dĺžkach sa meria intenzita charakteristických spektrálnych čiar emitovaných atómami po mineralizácii organických látok vychádzajúcich z chromatografickej kolóny.

Inductively coupled plasma emission detector – a detector used in chromatography, which is based on the measurement of the electromagnetic radiation emitted by atoms excited by inductively coupled plasma. An intensity of characteristic spectral lines emitted by atoms after mineralization of organic matter is measured at specific wavelengths.

Endémia – ochorenie vyskytujúce sa na danom území bez časového ohraničenia.

Endemic – disease occurring in the given territory without time limitation.

Endemický výskyt ochorenia – pretrvávajúci výskyt nákazy (infekčného agensa) v danej geografickej oblasti. Hyperendemický výskyt znamená trvalo zvýšený výskyt infekcie. Holoendemický výskyt znamená postihnutie väčšiny populácie v danej oblasti spojené s vysokou premorenosťou od detského veku, pričom sa v populácii vytvára imunita rozličného stupňa a endemická choroba postihuje predovšetkým cudzie osoby prichádzajúce do oblasti výskytu.

Endemic occurrence of disease – persistent occurrence of infection (or an infectious agent) in a given geographic area. Hyperendemic occurrence means consistently increased occurrence of an infection. Holoendemic occurrence means that the disease affects majority of the population in a given area, which is associated with high prevalence of serological markers of the disease from the childhood and established immunity of various degrees in the population; therefore, the endemic disease affects mainly strangers coming into the area of occurrence.

Endogénne faktory – genetické alebo dedičné faktory.

Endogenic factors – genetic or hereditary factors.

Endonukleázy – enzýmy, ktoré štiepia fosfodiesterové väzby vo vnútri polynukleotidového reťazca.

Endonucleases – enzymes that cleave phosphodiester bonds within a polynucleotide chain.

Endoparazit – parazit parazitujúci v tele hostiteľa (telové dutiny, vnútorné orgány, bunky, tkanivá...).

Endoparasite – a parasite that lives inside the host body (body cavities, internal organs, cells, tissues...).

Endotoxíny – termolabilné lipopolysacharidy asociované s bunkovou stenou gramnegatívnych baktérií, ktoré môžu byť uvoľnené do prostredia pri raste buniek alebo pri ich dezintegrácii (lýze) v dôsledku obranných reakcií hostiteľa (lyzozým), alebo pôsobením niektorých antibiotík. Ich toxický účinok nie je špecifický a sú menej účinné ako exotoxíny. Sú len slabو antigénne a nedajú sa previesť na toxoidy ani neutralizovať antitoxínom. Ich menšie dávky vyvolávajú pri miestnom podaní do kože zápalovú reakciu. Väčšie dávky endotoxínov pri celkovom podaní môžu zapríčiniť smrteľný endotoxický šok.

Endotoxins – thermolabile lipopolysaccharides associated with the cell wall of Gram-negative bacteria that can be released into the environment during the growth of cells or their fragmentation (lysis) due to host defense mechanisms (lysozyme), or by the action of certain antibiotics. Their toxic effect is not specific and they are less effective than exotoxins. They are only weakly antigenic and cannot be converted to toxoids or neutralized by antitoxins. Their smaller doses cause inflammation upon the local administration to the skin. Larger doses of endotoxins can cause lethal endotoxic shock upon systemic administration.

Energetická hodnota potravín – množstvo energie obsiahnutej v jednotke objemu, alebo hmoty určitej potraviny. Spálením 1 g tuku sa uvoľní 9 kcal, u bielkovín a sacharidov po 4 kcal; voda nemá energetickú hodnotu.

Energy density – the amount of energy stored in a given food per unit of volume or mass. Fat stores 9 kcal/g, carbohydrate and protein each store 4 kcal/g; water has no energy density.

Energetická rovnováha – stav keď energetický príjem je rovný energetickému výdaju a výsledkom nie je nárast ani strata váhy.

Energy balance – a state where energy intake is equivalent to energy spend/usage, resulting in no net weight gain nor weight loss.

Enterotoxíny – baktériové exotoxíny ktoré pôsobia najmä v tráviacom trakte kde ovplyvňujú permeabilitu apikálnej membrány epitelových buniek črevnej sliznice. Cholera gén je enterotoxín produkovaný pôvodcom cholery *Vibrio cholerae*, ktorý sa viaže na špecifické receptory na epiteliách črevnej sliznice a aktivuje enzým adenylátcyklázu, čo vedie k obrovskému sekrécii vody a elektrolytov črevnou sliznicou. Známe sú aj enterotoxíny *Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Staphylococcus aureus*, *Clostridium perfringens* A a iných.

Enterotoxins – bacterial exotoxins that act especially in the gastrointestinal tract where they alter permeability of apical membrane of intestinal mucosal epithelial cells. Cholera gène is the enterotoxin produced by cholera *Vibrio cholerae*, a causative agent of cholera, which binds to specific receptors on the epithelia of the intestinal mucosa and activates the enzyme adenylate cyclase, which leads to the massive secretion of water and electrolytes by the intestinal mucosa. Enterotoxins of *Escherichia coli*, *Pseudomonas aeruginosa*, *Staphylococcus aureus*, *Clostridium perfringens* Type A and others are also known.

Entomológia – odvetvie zoológie, ktoré sa zaoberá štúdiom článkonožcov.

Entomology – a branch of zoology which deals with the study of arthropod.

Epicentrum výbuchu – bod na teréne, ktorý sa získa spustením alebo vztýčením kolmice z centra výbuchu. Pri pozemnom kontaktnom výbuchu je centrum a epicentrum výbuchu totožné.

Ground zero – a point on the terrain directly under or above the center of explosion. In case of surface explosion, the ground zero and the center of explosion are identical.

Epidémia – výskyt ochorenia, ktorý výrazne prevyšuje obvykle očakávané hodnoty incidencie tohto ochorenia v danom mieste a v danom čase. Epidémiu charakterizuje časová a miestna súvislosť medzi jednotlivými prípadmi ochorenia vyvolaného tým istým pôvodcom a jej priebeh závisí od dĺžky inkubačnej doby, spôsobu šírenia nákazy a od uplatnenia protiepidemických opatrení a od ich účinnosti. Na rozdiel od endémii a pandémie je výskyt nákazy pri epidémiách časovo a priestorovo ohraničený.

Epidemic – the occurrence of the disease, which usually far exceeds the expected incidence rates of the disease at a given place and given period of time. Epidemic is characterized by time and local coherency among individual cases of disease caused by the same agent and its course depends on the incubation period, mode of transmission and the application of anti-epidemic measures and their effectiveness. The occurrence of infection during epidemic is limited in time and space in contrast to the endemics and pandemics.

Epidemiológia – veda, ktorá sa zaoberá štúdiom chorôb v populácii. Údaje o veľkosti výskytu a distribúcii danej choroby (podľa veku, pohlavia, zamestnania a iných demografických alebo expozičných premenných) môžu poskytnúť informácie o príčinách chorôb.

Epidemiology – the science that deals with the study of disease in populations. The occurrence and distribution of a particular disease (by age, gender, occupation or other demographic or exposure variables) may provide information about the causes of disease.

Epidemiologický prechod – proces, pri ktorom hlavné prenosné choroby a ochorenia vyplývajúce z chudoby (napr. podvýživa) sú postupne nahrádzané neprenosnými chorobami, ako je rakovina a KVCH (CVD).

Epidemiological transition – the process whereby major communicable diseases and conditions of poverty (e.g. malnutrition) are progressively replaced by non-communicable diseases such as cancers and CVD.

Epifytícia – výskyt ochorenia v populácii rastlín, ktorý výrazne prevyšuje obvykle očakávané hodnoty incidencie tohto ochorenia v danom mieste a v danom čase.

Epiphytotic – the occurrence of the disease in plants, which usually far exceeds the expected incidence rates of the disease at a given place and given period of time.

Epizómy – genetické elementy bakteriálnej bunky, ktoré môžu existovať ako samoreplikujúce sa molekuly DNA nezávisle od chromozómu bunky alebo v integrovanom štádiu ako súčasť chromozómu.

Episomes – genetic elements of bacterial cells that can exist as a self-replicating DNA molecule independently from the cell chromosome or as part of the chromosome in integrated stage.

Epizoočia – výskyt ochorenia v populácii zvierat, ktorý výrazne prevyšuje obvykle očakávané hodnoty incidencie tohto ochorenia v danom mieste a v danom čase. Na rozdiel od enzoócie a panzoócie pri epizoozii je výskyt nákazy zvierat časovo a priestorovo ohraničený.

Epizootic – the occurrence of animal disease, which far exceeds the usual incidence rates of the disease expected at a given place and given period of time. The occurrence of infection during an epizootic is limited in time and space in contrast to the enzootics and panzootics.

Epizootologické šetrenie – zisťovanie rizík, prípadne prítomnosti a prognóz vývoja nákazlivých chorôb v populáciách zvierat; zisťovanie a sledovanie možných zdrojov a ciest zavlečenia nákazy do určitého chovu zvierat.

Ergonómia – aplikovaná vedná disciplína, ktorá študuje interakcie medzi ľuďmi a pracovným prostredím. Zameriava sa na prispôbenie práce pracovníkovi na optimalizáciu celkovej výkonnosti systému a kvality života človeka.

POZN.: Podľa Medzinárodnej ergonomickej asociácie je ergonómia komplexná vedecká disciplína skúmajúca zákonitosti interakcií človeka s technickými systémami a pracovným prostredím. Ide o skúmanie vzťahu: človek – stroj – prostredie.

Eserin – ↗ Fysostigmín.

ET index – nová efektívna teplota prostredia pri stabilnej atmosfére, 50 % relatívnej vlhkosti a bez prítomnosti sálania, pri ktorej dochádza k rovnakým celkovým tepelným stratám z kože ako u reálne posudzovanej atmosféry (prostredie). Tento index kombinuje účinky teploty, tlaku vzduchu a strednej teploty sálania. Závisí od odevu a činnosti osôb.

Etalón – realizácia definície hodnoty danej veličiny s určenou hodnotou a s ňou spojenou neistotou, ktorá sa používa ako referencia.

POZN. 1: Realizáciu definície danej veličiny môže poskytnúť merací systém, materiálová miera alebo referenčný materiál.

POZN. 2: Etalón sa často používa ako referencia pri zavádzaní hodnôt meraných veličín a spojených štandardných neistôt pre iné veličiny rovnakého druhu, čím sa zavádza metrologická nadväznosť prostredníctvom kalibrácie iných etalónov, meradiel alebo meracích systémov.

POZN. 3: Pojem „realizácia“ sa v tomto dokumente používa v najvšeobecnejšom význame. Znamená tri postupy realizácie. Prvý spočíva vo fyzikálnej realizácii meracej jednotky na základe jej definície a predstavuje realizáciu v užšom zmysle slova. Druhý označovaný ako „reprodukcia“ nespočíva na realizácii meranej jednotky na základe definície, ale na nastavení vysoko reprodukovateľného etalónu založeného na fyzikálnom jave tak, ako sa uskutočnil. Tretí postup spočíva na prijatí materiálovej miery ako etalónu.

POZN. 4: Štandardná neistota merania spojená s etalónom je vždy zložkou kombinovanej štandardnej neistoty výsledku merania získaného použitím etalónu. Táto zložka býva často malá v porovnaní s inými zložkami kombinovanej štandardnej neistoty merania.

POZN. 5: Hodnota veličiny a neistota merania sa musia určiť počas používania etalónu. →

Epizootic investigation – identification of the risks, presence and prediction of the development of contagious diseases in animal populations; identification and monitoring of the possible sources of contagious diseases of animals and their routes of transmission.

Ergonomics – an applied science that studies the interaction between people and their work environment. It attempts to adjust work to a worker in order to optimize human well-being and overall system performance.

NOTE: According to the International Ergonomics Association, the ergonomics is a scientific discipline concerned with the understanding of interactions among humans, technical elements of a system and working environment (human-tool-environment relationships).

Eserine – ↗ Physostigmine.

ET index, effective temperature – a new effective temperature of a still atmosphere at 50% relative humidity in the absence of radiation, which induces the same total heat loss through skin as the atmosphere under question. The ET index combines the effect of the temperature with atmospheric pressure and mean radiation temperature and depends on the clothing and activities of personnel.

Measurement standard, etalon – realization of the definition of a given quantity, with stated quantity value and associated measurement uncertainty, used as a reference.

NOTE 1: A “realization of the definition of a given quantity” can be provided by a measuring system, a material measure, or a reference material.

NOTE 2: A measurement standard (etalon) is frequently used as a reference in establishing measured quantity values and associated measurement uncertainties for other quantities of the same kind, thereby establishing metrological traceability through calibration of other measurement standards, measuring instruments, or measuring systems.

NOTE 3: The term “realization” is used here in the most general meaning. It denotes three procedures of “realization”. The first one represents the physical realization of a measurement unit from its definition and is realization *sensu stricto*. The second, termed “reproduction”, does not provide the measurement unit from its definition but from a highly reproducible measurement standard based on a physical phenomenon. The third procedure adopts a material measure as a measurement standard.

NOTE 4: A standard measurement of uncertainty associated with a measurement standard (etalon) is always a component of the combined standard measurement uncertainty (see ISO/IEC Guide 98-3:2008, 2.3.4) in results obtained by means of using the measurement →

POZN. 6: Na jednom zariadení, ktoré sa takisto jednoducho nazýva etalón, možno realizovať niekoľko veličín rovnakého druhu, alebo rôznych druhov.

POZN. 7: V oblasti vedy a techniky sa slovo „standard“ používa v minimálne dvoch rôznych významoch: ako špecifikácia, technické odporúčanie alebo normatívny dokument a ako etalón.

standard (etalon). Frequently, this component is small compared to other components of the combined standard measurement uncertainty.

NOTE 5: Measured quantity and its uncertainty must be determined at the time when the measurement standard (etalon) is used.

NOTE 6: Several quantities of the same kind or of different kinds may be realized in one device, which is commonly also called a measurement standard (etalon).

NOTE 7: In science and technology, the English word “standard” is used with at least two different meanings: as a specification, technical recommendation, or similar normative document (in French “norme”) and as a measurement standard (etalon) (in French “étalon”).

Etnická skupina – sociálna skupina charakterizovaná určitými sociálnymi a kultúrnymi tradíciami, ktoré sú udržiavané vo vnútri skupiny z generácie na generáciu. Príslušníci etnickej skupiny majú spoločné historické dedičstvo, pôvod a zmysel pre identifikovanie sa so skupinou a charakteristické znaky ohľadom spôsobu života, rovnaké skúsenosti a často spoločné genetické „dedičstvo“. Uvedené charakteristiky sa môžu odrážať v stave ich zdravia a v ich postihnutosti chorobami.

Ethnic group – a social group characterized by certain social and cultural traditions, maintained inside the group from generation to generation, having a common history and origin and a sense of identification with the group. Members of the group have characteristic attributes of their way of life, the same experiences and often a common genetic “heritage”. These characteristics may be reflected by the state of their health and their affecting by diseases.

Eukaryot – organizmus ktorého bunky majú vytvorené bunkové jadro, čo znamená že jeho genetický materiál (chromozómy) je obalený jadrovou membránou. Z mikroorganizmov patria medzi eukaryoty prvky (protozoá), napr. *Entamoeba histolytica* (pôvodca tropickej dyzentérie), plesne, napr. *Trichophyton tonsurans* (pôvodca ochorenia tinea capitis), kvasinky, napr. *Cryptococcus neoformans* (pôvodca kryptokokózy) a dimorfne mikroskopické huby, napr. *Histoplasma duboisii* (pôvodca africkej histoplazmózy).

Eukaryote – organism whose cells have true nucleus, which means that its genetic material (chromosomes) is enclosed within nuclear membrane (nuclear envelope). Examples of eukaryotic microorganisms include protozoa (e.g. *Entamoeba histolytica*, the causal agent of tropical dysentery), microscopic fungi (e.g. *Trichophyton tonsurans*, causative agent of tinea capitis), yeasts (e.g. *Cryptococcus neoformans*, causative agent of cryptococcosis) and dimorphic microscopic fungi (e.g. *Histoplasma duboisii*, the caustive agent of African histoplasmosis).

Eumycéty – pravé huby, t. j. eukaryotické heterotrofné organizmy s bunkovou stenou, tvorené vláknami (hýfy), jednotlivými bunkami alebo skupinami buniek. Rozdeľujú sa do týchto podrodelení: Mastigomycotina, Zygomycotina, Ascomycotina, Basidiomycotina a Deuteromycotina.

Eumycetes (Eumycota) – the true fungi; eukaryotic heterotrophic walled organisms with hyphae, single cells or chains of cells. They are divided into the following subdivisions: Mastigomycotina, Zygomycotina, Ascomycotina, Basidiomycotina and Deuteromycotina.

Euroatlantická rada partnerstva, EAPC – inštitúcia NATO pre spoluprácu, partnerstvo a dialóg, ktorá zastrešuje politické a bezpečnostné konzultácie a prispieva k posilneniu spolupráce v oblasti Partnerstva pre mier. Schádza sa pravidelne na úrovni stálych predstaviteľov, ministrov obrany a zahraničia a nepravidelne na úrovni najvyšších predstaviteľov štátov a vlád.

Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC – the NATO institution for co-operation, partnership and dialogue; a multilateral forum for political and safety consultations towards reinforcement of the mutual co-operation in the area of Partnership for peace. EAPC meets regularly on the level of permanent representatives, ministers of defense and foreign affairs and occasionally on the level of heads of states and governments.

Euroatlantické koordinačné centrum pre riešenie situácie pri katastrofách, EADRCC – centrum zodpovedné za koordináciu prác členských krajín EAPC pri odstraňovaní následkov katastrof, ktoré sa vyskytnú v geografickej oblasti EAPC.

Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, EADRCC – the center, responsible to for coordination of EAPC member states in response to disasters in geographic areas of EAPC.

Eutanázia – v pôvodnom ponímaní „dobrá smrť“. Dnes sa pod eutanáziou rozumie skrátenie života. Eutanázia sa obvykle rozdeľuje na aktívnu, keď lekár buď sám podáva chorému smrtiacu dávku lieku, alebo mu túto dávku pripraví a asistuje pri tom, ako si pacient dávku aplikuje sám, a na eutanáziu pasívnu, keď lekár zníženou terapeutickou aktivitou alebo nevykonaním určitých úkonov urýchli prichádzajúcu a neodvratnú smrť choreho.

Euthanasia – in the original sense, euthanasia can be defined as a “good death”. Nowadays, euthanasia means the shortening of one’s life. Euthanasia is usually divided into an active euthanasia, when the physician either injects the lethal dose of a medicine to the sick or will prepare the dose and assist the patient in administering a dose by himself, and passive euthanasia, when a physician limits therapeutic activity or omits certain procedures in order to accelerate the incoming inevitable death of a patient.

Evakuácia – komplex činností a opatrení, ktorý obsahuje prípravu a odsun ohrozených osôb, zvierat, prípadne vecí z určitého územia. Je to opatrenie kolektívnej ochrany obyvateľstva.

Evacuation – complex of activities and measures that include the preparation and removal of persons, animals, or materials from threatened or disaster area. It is a measure of collective protection of the population.

Evakuácia osôb – odsun osôb z ohrozeného územia alebo územia na ktorom je vyhlásená mimoriadna situácia za účelom časového obmedzenia pobytu.

Evacuation of persons – relocation of persons from threatened territory or territory for which the emergency situation had been declared.

Evakuácia vecí – evakuácia zameraná na záchranu cenných materiálnych hodnôt, zásob, dokumentácie, technických zariadení, hnutelných umeleckých a kultúrnych pamiatok sakrálneho a muzeálneho charakteru. Taktiež ide o evakuáciu zbierkových predmetov múzejného a galerijného charakteru.

Evacuation of goods – the evacuation whose purpose is to save material values, supplies, documents, technical assets, arts, cultural heritage items and artifacts. Likewise, evacuation of goods include collection of the artifacts from museums and art galleries.

Evakuácia zvierat – evakuácia zameraná najmä na záchranu plemenných a cenných zvierat z ohrozeného územia alebo územia, na ktorom je vyhlásená mimoriadna situácia.

Evacuation of animals – the evacuation whose purpose is to save breeding and valuable animals from threatened territory or territory for which the emergency situation had been declared.

Evakuačná batožina – pripravuje sa pre prípad krátkodobého opustenia miesta pobytu v dôsledku vzniku mimoriadnej situácie alebo krízovej situácie. Obsahuje najmä základné trvanlivé potraviny, predmety dennej potreby, osobné doklady, poisťné zmluvy, peniaze a cennosti, prenosné rádio s rezervnými batériami, toaletné a hygienické potreby, lieky, baterku, náhradný odev, obuv, pláštenku, spacie vrece alebo prikrývku, vreckový nožík, šitie a iné drobnosti. Evakuačná batožina sa označuje menom a adresou.

Evacuation baggage – prepared for situations when personal residence had to be left temporarily during emergency or crisis situation. It contains primarily non-perishable food, essential personal items, personal documents, insurance agreements, money and valuables, radio receiver with reserve batteries, toiletries, medicines, flashlight, replacement clothing, footwear, raincoat, sleeping bag or blanket, pocket knife, sewing set and others necessities. The evacuation baggage should be labeled by name and address of its owner.

Evakuačná komisia – orgán, ktorý si zriaďujú orgány štátnej správy a samosprávy na riadenie a zabezpečovanie evakuácie.

Evacuation commission – the administrative body established by state and local government to control the process of evacuation.

Evakuačná trasa – komunikácie, po ktorých sa evakuácia vykonáva, a na ktorej sú rozmiestnené evakuačné zariadenia.

Evacuation route – designated route with evacuation facilities on which evacuation is performed.

Evakuačné opatrenia – opatrenia, ktoré zabezpečujú evakuáciu a ktoré sú zamerané na spôsob vyzhľadovania a dosiahnutie pohotovosti evakuačných zariadení, vyhlasovanie evakuácie pre obyvateľstvo, upresňovanie počtu evakuovaných osôb, zvierat a vecí, potreby síl a prostriedkov, materiálne a technické zabezpečenie evakuácie, organizovanie presunov evakuovaných osôb, zvierat a vecí vrátane odbornej prípravy evakuačných zariadení a obyvateľstva.

Evacuation measures – measures taken to ensure the evacuation; they are focused on means of communication, readiness of evacuation facilities, declaration of evacuation for population, specification of the number of evacuated persons, animals and goods; specification of necessary means to support the evacuation, organized transfer of evacuated personnel, animals, and goods; it includes training of population and personnel of evacuation facilities.

Evakuačné zariadenia – miesta určené na podporu evakuačných opatrení.

Evacuation facilities – facilities dedicated for support of evacuation arrangements.

Evakuačný priestor – priestor, z ktorého sa vykonáva evakuácia osôb, zvierat a vecí.

Evacuation place – the space, from which persons, animals and goods are evacuated.

Excelentnosť výskumu – výskum, ktorý má vysokú kvalitu, je etický, dôkladný, originálny a inovatívny.

Research excellence – research of high quality, ethically sound, rigorous, original, and innovative.

Existujúca expozičná situácia – radiačná situácia, ktorá už existuje v čase, keď je potrebné prijať rozhodnutie o jej usmernení, vrátane prírodného pozadia a reziduí po predchádzajúcich činnostiach, ktoré sa uskutočňovali bez rešpektovania odporúčaní ICRP.

Existing exposure situations – radiation situation already existing at the time when a decision on its control has to be taken, including natural background radiation and residues from past practices that were operated outside the ICRP recommendations.

Exon – oblasť eukaryotického génu, ktorá kóduje zrelú molekulu mRNA.

Exon – region of a eukaryotic gene that codes for mature mRNA molecule.

Exotoxíny – rozpustné toxíny proteínového charakteru produkované grampozitívnymi, ale aj gramnegatívnymi mikroorganizmami, ktoré sú uvoľňované mikroorganizmami do prostredia, poprípade sa uvoľňujú zo zanikajúcich buniek mikroorganizmov, alebo ich baktérie priamo injektujú do cieľových buniek. Existujú tri hlavné typy exotoxínov: superantigény (toxíny typu I), exotoxíny poškodzujúce bunkové membrány (toxíny typu II) a A-B toxíny (toxíny typu III).

Exotoxins – soluble proteinaceous toxins produced by Gram-positive, as well as Gram-negative microorganisms which are released by microorganisms into the environment, or they are released from dying bacterial cells, or they are directly injected by bacteria into the target cells. There are three main types of exotoxins: superantigens (type I toxins), cell membrane damaging exotoxins (type II toxins) and AB toxins (type III toxins).

Expert – osoba určená akreditačným orgánom na poskytnutie špecifických poznatkov alebo expertíz v posudzovanej oblasti akreditácie.

Expert – a person recognized by an accreditation body to provide specific knowledge or expertise within the scope of accreditation.

Explozívne horenie – výbuchová reakčná premena. Vyznačuje sa reakčným pásmom, ktoré sa pohybuje v zmesiach plynu, alebo pár so vzduchom rýchlosťou v $\text{cm}\cdot\text{s}^{-1}$ až v $\text{m}\cdot\text{s}^{-1}$, až do hodnôt rádovo $100 \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$. Rýchlosť šírenia reakčného pásma je vždy nižšia, ako rýchlosť zvuku v danom prostredí. Deštruktívne tlaky generované touto reakčnou premenou dosahujú hodnoty 0,7 až 1,0 MPa.

Explosive combustion – it is characterized by a reaction zone which moves in mixtures of gases or vapors with air at velocities from a few $\text{cm}\cdot\text{s}^{-1}$ up to $100 \text{ m}\cdot\text{s}^{-1}$. The speed of propagation of the reaction zone is always lower than the speed of sound in the given environment. The destructive pressures generated by explosive combustion reach 0.7–1.0 MPa.

Exponovaný jedinec – ICRP rozlišuje tri kategórie exponovaných jedincov: pracovníci (informovaní jedinci), obyvateľstvo (jednotlivci všeobecne) a pacienti vrátane osôb, ktoré pacientom poskytujú podporu a starostlivosť.

Exposed individuals – the ICRP distinguishes three different classes of exposed individuals: workers (informed individuals), general public, and patients, including health care providers.

Expozícia – vystavenie pôsobeniu určitého faktora zo životného alebo z pracovného prostredia za určitý čas.

Exposure – the state of being exposed to certain factors in the living or working environment for some time.

Expozícia hluku – hluk, ktorému je vystavená osoba v danom čase. Expozícia sa spravidla vyjadruje ako priemerná hladina akustického tlaku za určitý čas, napr. pracovnú zmenu.

Noise exposure – exposure to noise over a given period of time. It is usually expressed as mean sound pressure level during the exposure time, e.g. work shift.

Expozícia obyvateľov – expozícia zo zdrojov žiarenia, ktorej sú vystavení jednotliví obyvatelia okrem profesijnej alebo lekárskej expozície a normálneho miestneho prírodného radiačného pozadia.

Radiation exposure of the population – exposure incurred by members of the public from radiation sources, excluding any occupational or medical exposure and the normal local natural background radiation.

Externá expozícia – expozícia pochádzajúca zo zdrojov ionizujúceho žiarenia lokalizovaných mimo telo.

External exposure – exposure to radiation from a source located outside of the body.

Externé faktory – faktory životného prostredia, najmä výživa, bývanie, kvalita pitnej vody, kvalita vonkajšieho a vnútorného ovzdušia a socio-ekonomické podmienky, napr. finančný príjem rodiny, vzdelanosť, úroveň, zdravotná starostlivosť, fyzická aktivita, následky urbanizácie, priemysel.

Externé zazmluvnenie – prax vo verejnom sektore alebo v súkromných podnikoch, ktorá spočíva v najímaní a financovaní externých zástupcov na vykonávanie niektorých konkrétnych úloh, namiesto toho, aby ich vykonali sami.

Externé zdroje – úvery a granty na zdravotnú starostlivosť a zdravotnícke tovary poskytované prostredníctvom Ministerstva zdravotníctva alebo iných verejných agentúr. Granty v naturáliách (kapitálové vybavenie, farmaceutické výrobky a vakcíny, technická pomoc, ako sú odborníci) sú odhadované vo svojich peňažných hodnotách. Granty mimovládny organizáciám je potrebné účtovať ako súkromné výdavky, v praxi nie sú vždy oddelené od verejných dotácií.

Externé zdroje pre zdravotníctvo ako percento verejných/vládnych výdavkov na zdravotníctvo – percentuálny podiel z externých zdrojov pre zdravotníctvo na celkových vládnych výdavkoch na zdravotníctvo.

Externý dodávateľ služieb (v kontexte radiačnej ochrany) – fyzická osoba, podnikateľ alebo právnická osoba, ktorá na základe zmluvy s držiteľom povolenia na činnosť vedúcu k ožiareniu vykonáva činnosť vedúcu k ožiareniu v kontrolovanom pásme zriadenom držiteľom povolenia.

Externý pracovník – pracovník kategórie A, ktorý vykonáva činnosť v kontrolovanom pásme, pričom nie je zamestnancom držiteľa povolenia na činnosť vedúcu k ožiareniu.

Externý zdroj vládnych/verejných výdavkov na zdravotníctvo – týka sa vládnych výdavkov na zdravotníctvo pochádzajúcich z vonkajších zdrojov, a to najmä vo forme grantov schválených vládou alebo pôžičiek poskytovaných prostredníctvom štátneho rozpočtu.

Extrakčné metódy spracovania vzoriek – a) *extrakcia rozpúšťadlom* – prenos látky alebo viacerých látok z matrice analyzovaného materiálu do malého objemu organického rozpúšťadla. Vzorka vo vodnej fáze sa vytrepáva s organickým rozpúšťadlom, v ktorom je analyt rozpustný. Organická vrstva sa oddelí a po vysušení sa vstrekuje do chromatografu.

b) *head space analýza* – ide o chromatografovanie pár vzorky po zahriatí v čiastočne naplnenej nádobke uzavretej septom. Po dosiahnutí rovnovážneho stavu za kontrolovaných podmienok, podiely prchavých zložiek vzorky v hornom priestore nad vzorkou zodpovedajú zloženiu vo vzorke. Pary nad hladinou vzorky, ktoré sú pod miernym pretlakom, sa napichujú do kolóny modifikovanou automatizovanou injekčnou striekačkou. →

External factors – environmental factors mainly nutrition, housing, quality of drinking water, quality of outdoor and indoor air and socio-economic status, e.g. family income, level of education, health care, physical activity, consequences of urbanization, industry level.

Contracting-out – the practice of the public sector or private firms of employing and financing an outside agent to perform some specific task rather than managing it themselves.

External Resources – loans and grants for medical care and medical goods channeled through the Ministry of Health or other public agencies. Grants in-kind (capital equipment, pharmaceutical supplies and vaccines, technical assistance such as experts) estimated in their monetary values. Grants to non-governmental organizations are to be accounted for as private expenditures, in practice, these are not always separated from public grants.

External resources for health as percentage of general government expenditure on health – the percentage share of external resources for health to the total general government expenditure on health.

External provider of services (radiation protection context) – a natural person, entrepreneur or a legal person who, on the contractual basis, performs an activity leading to irradiation on behalf of the holder of the relevant authorisation, in the controlled zone established by the holder of the authorisation.

External worker – a worker of category A who carries out activity in the controlled zone and is not an employee of the holder of the authorisation for an activity leading to irradiation.

External source of government health expenditure – pertains to government expenditure on health coming from external sources, mainly in the form of grants passing through the Government or loans channeled through the national budget.

Extraction methods of sample processing – a) *Solvent extraction* – extraction of a sample component or several components into a small volume of organic solvent. The specimen in water phase is shaken with an immiscible organic solvent in which the analyte species are soluble. The organic layer is separated, and after drying it is injected into the chromatography column.

b) *Head space analysis* – this involves chromatographic analysis of the vapors derived from a sample warmed in a partially filled vial sealed with septum cap. After equilibration under controlled conditions, the proportions of volatile sample components in the head space above the sample are representative of those in the bulk sample. The head space vapors, which are under slight positive pressure, are sampled by a modified →

c) *extrakcia v plynnej fáze s prebublávaním* – extrakčný postup v plynovej chromatografii, keď sa prchavé látky zachytia na tuhý sorbent v prekoncentračnom kroku pomocou prúdu plynu. Organické látky sa zhromažďujú v krátkej rúrke s absorpčným materiálom ako aktívne uhlie alebo porézny polymér. Následne sa rúrka prudko zahreje a organická látka sa uvoľní do chromatografu.

d) *extrakcia tuhou fázou (SPE)* – extrakčná metóda v chromatografii (GC, HPLC) na separáciu jedného analytu alebo analytov jedného typu z roztoku alebo plynu. Analyt sa sorbuje na tuhú fázou z fázy kvapalnej. Používa sa na izoláciu, alebo prečistenie vzorky pred použitím chromatografie.

automated injection system or gas syringe, and injected on to the column.

c) *Purge and trap* – this is a procedure in gas chromatography where volatile solutes can be collected on a solid sorbent in a preconcentration step using a purge gas stream. The organics are collected in a short tube of absorbent material such as activated charcoal, or a porous polymer. After the collection period, the tube is flash heated to release the organics into the chromatograph.

d) *Solid-phase extraction (SPE)* – is a sample preparation process in which compounds that are dissolved or suspended in a liquid mixture are separated from other components of the mixture according to their physical and chemical properties. Analytical laboratories use solid phase extraction to concentrate and purify samples before subsequent chromatographic analysis.

F

Extrinzická inkubačná doba – čas, ktorý je potrebný na to, aby sa v článkonožcovi po akvirovaní infekcie dostatočne rozmnožil alebo vyvinul príslušný mikroorganizmus aby mohlo dôjsť k prenosu infekcie z vektora na hostiteľa.

Extrinsic incubation period – the time needed for adequate reproduction or development of an infectious agent after arthropod vector acquires the infection so that it can be transmitted to a host.

Fagocytóza – obranný proces organizmu, v ktorom sú mikroorganizmy a cudzorodé látky vychytávané a zneškodňované. Fagocytózu zabezpečujú najmä polymorfonukleárne leukocyty tzv. mikrofágy a bunky mononukleofagocytového systému – makrofágy.

Phagocytosis – protective process in which microorganisms and contaminants are taken-up and disposed of. Phagocytosis is performed mainly by the polymorphonuclear leukocytes (microphages) and mononuclear phagocyte system cells (macrophages).

Faktor elongačný – faktor podieľajúci sa na priebehu elongácie (transkripcie alebo translácie).

Elongation factor – factor involved in elongation (transcription or translation) process.

Faktor iniciačný – faktor ovplyvňujúci začatie transkripcie alebo translácie.

Initiation factor – factor influencing the initiation of transcription or translation.

Faktor kvality, Q(L) – faktor charakterizujúci biologickú účinnosť žiarenia, založený na hustote ionizácie pozdĺž dráhy nabitých častíc v tkanive. Q je definovaný ako funkcia neobmedzeného lineárneho prenosu energie L_{∞} (často sa používa označenie L alebo LET) od nabitých častíc pozdĺž dráhy vo vode:

Quality factor, Q(L) – the factor that characterizes biological effect of a radiation, based on the ionization density along the tracks of charged particles in a tissue. Q is defined as a function of the unrestricted linear energy transfer, L_{∞} (often denoted as L or LET), of charged particles in water:

$$Q(L) = \begin{cases} 1 & L \leq 10 \text{ keV}/\mu\text{m} \\ 0,32L - 2,2 & 10 \leq L \leq 100 \text{ keV}/\mu\text{m} \\ 300/\sqrt{L} & L \geq 100 \text{ keV}/\mu\text{m} \end{cases}$$

$$Q(L) = \begin{cases} 1 & L \leq 10 \text{ keV}/\mu\text{m} \\ 0,32L - 2,2 & 10 \leq L \leq 100 \text{ keV}/\mu\text{m} \\ 300/\sqrt{L} & L \geq 100 \text{ keV}/\mu\text{m} \end{cases}$$

Q bol nahradený radiačným váhovým faktorom v definícii ekvivalentnej dávky, ale ešte stále sa používa pri výpočtoch operačných veličín ekvivalentnej dávky pri monitorovaní.

Q has been superseded by the radiation weighting factor in the definition of equivalent dose, but it is still used in calculating the operational dose equivalent quantities used in monitoring.

Faktor terminačný – uvoľňovací faktor, napomáha uvoľneniu mRNA alebo polypeptidového reťazca pri transkripcii alebo translácii.

Termination factor – release factor; it helps to release the mRNA or polypeptide chain at the end of transcription or translation.

Faktor, činiteľ – akákoľvek látka, sila, organizmus alebo vplyv, ktorý ovplyvňuje telo, časti tela alebo akúkoľvek z jeho funkcií. Účinky môžu byť priaznivé alebo škodlivé.

Agent – any substance, force, organism or influence that affects the body, a part of the body, or any of its functions. The effects may be beneficial or harmful.

Faktory ovplyvňujúce zdravie komunity – determinanty – vlastnosti a ukazovatele, ktoré ovplyvňujú prítomnosť a rozvoj rizikových faktorov zdravia komunít.

Fakultatívne anaeróbne baktérie – rastú v prostredí s kyslíkom aj bez kyslíka.

Fakultatívny parazitizmus (príležitostný, nepravý) – býva pri organizmoch, ktoré žijú voľne v prírode, ale pri náhodnom vniknutí do hostiteľa môžu žiť parazitickým životom.

Falzifikovanie liekov – najmä antibiotík, je skutočný problém verejného zdravotníctva. Keď sa v 90-tych rokoch začalo významne rozširovať falzifikovanie liekov, experti a WHO publikovali v roku 1992 definíciu, čo sú falzifikáty liečiv. WHO charakterizuje falzifikáty liečiv buď ako vedome a podvodne pozmenené značkové alebo generické lieky. Falzifikované produkty môžu obsahovať správne alebo nesprávne ingrediencie, môžu byť bez aktívnych ingrediencií alebo s nedostatočným množstvom ingrediencií, alebo môže ísť o falzifikát obalu.

IMPACT (International Medical Products Anti-Counterfeiting Taskforce) – bola vytvorená v rámci SZO v roku 2006. Táto organizácia vznikla na základe partnerstva mnohopočetných organizácií s cieľom prevencie falzifikovania produktov v medicíne. Zahŕňa medzinárodnú sieť organizácií, asociácií, rôznych regulačných orgánov, zdravotných pracovníkov a pacientov. Jej cieľom je prevencia výroby a predaja falzifikovaných liekov a podpora komunikácie a spolupráce medzi jednotlivými partnermi. Celá organizácia je rozdelená do piatich skupín. Každá skupina pracuje na svojom vlastnom projekte.

„**Medicrime**“, resp. **medicínsky zločin** – výroba falzifikovaných liekov je chápaná ako zločin, podobne ako poskytovanie alebo rozširovanie falzifikovaných liekov, falzifikovaných dokumentov o zdravotníckych produktoch a liekoch a neautorizovaná výroba a poskytovanie medicínskych produktov alebo medicínskych zariadení, ktoré nespĺňajú požiadavky kontroly. Taktiež definuje internet ako významný zhoršujúci faktor v predaji falzifikovaných liekov a niektoré krajiny, napr. Francúzsko, prijali zákaz predaja liekov cez internet.

Track and Trace – je projekt Európskeho liekopisu (European Pharmacopoeia), ktorého zmyslom je združenie všetkých výrobcov základných materiálov tak, aby ich výrobky boli jednoducho identifikovateľné a ľahko sledovateľné.

Factors affecting community health – determinants (attributes and indicators) which affect the presence or the development of the risk factors of community health.

Facultative anaerobic bacteria – they grow in the environment with oxygen as well as without oxygen.

Facultative parasitism (occasional, false) – parasitism observed in organisms that usually live freely in the environment, but upon accidental interaction with an appropriate host they can exhibit parasitic life.

Counterfeit medicines – particularly antibiotics, is a real public health problem. In the ,90s, when falsification of medicine began to significantly expand, experts and the WHO published a definition of what are counterfeit drugs in 1992. WHO characterizes counterfeit drugs as conscious or fraudulent altering of either brand or generic drugs. Counterfeit products may contain correct or incorrect ingredients, they may be without active ingredients or with insufficient ingredients or have a fake packaging.

IMPACT (International Medical Products Anti-Counterfeiting Taskforce) – it was created within WHO in 2006. This organization was created through a partnership of multiple organizations in order to prevent counterfeit medical products. It includes an international network of organizations, associations, various regulatory agencies, health professionals and patients. The aim is to prevent the production and sale of counterfeit medicines and promoting communication and co-operation between partners. The whole organization is divided into five groups. Each group works on its own projects.

Medicrime or medical crime – production of counterfeit drugs is seen as a crime, like the provision or distribution of counterfeit medicines, counterfeit documents of medical products and drugs and unauthorized manufacture and supply of medicinal products or medical devices which do not meet the requirements of control. It also defines the internet as an important worsening factor in the sale of counterfeit medicines and some countries, for example France adopted a ban on the sale of medicines over the Internet.

Track and Trace – is a project of the European Pharmacopoeia with the aim of the association of all producers of basic materials so that their products are easily identified and traceable.

Faradayove zákony elektrolýzy – vyjadrujú vzťah medzi dodaným elektrickým nábojom a množstvom látky, ktoré elektrochemicky zreagovalo.

$$m = (Q \times M) / (F \times z)$$

m – hmotnosť látky, ktorá elektrochemicky zreagovala (g),

Q – celkový spotrebovaný náboj (C),

F – Faradayov náboj 96485 C.mol⁻¹,

M – molárna hmotnosť (g.mol⁻¹) analyzovanej látky,

z – počet elektrónov vymenených elektrochemickou reakciou.

Faraday's laws of electrolysis – quantitative relationships between electric charge and the mass of substance reacted in electrochemical reaction.

$$m = (Q \times M) / (F \times z)$$

m – the mass of the substance liberated at an electrode in grams,

Q – the total electric charge passed through the substance,

F = Faraday constant 96485 C mol⁻¹,

M – the molar mass of the substance (g.mol⁻¹),

z – the valence number of ions of the substance (electrons transferred per ion).

Fatalita – smrť v dôsledku úrazu alebo choroby.

Fatality – death resulting from an accident or a disease.

Fenotyp – súbor znakov organizmu, ktorými sa navonok prejavuje genotyp.

Phenotype – the set of traits of the organism, by which the genotype manifests itself outwards.

Fiduciárne riziko – riziko, že finančné prostriedky nie sú použité na určený účel, nedosahujú peňažnú hodnotu, alebo nie sú riadne vyúčtované.

Fiduciary risk – the risk that funds are not used for the intended purpose, do not achieve value for money, or are not properly accounted for.

Filter na odber vzoriek – druh mechanického odlučovača tuhých alebo kvapalných častíc, v ktorom prebieha odlučovanie častíc tak, že sa v prúde nasávaného vzduchu zachytávajú na jeho členitom povrchu.

Filters for sampling – a type of mechanical collector of solid or liquid particles that captures particles from the stream of intake air on its rugged surface.

Financovanie nemocníc – spôsob zabezpečenia financií pre nemocnice nasledovnými finančnými metódami:

Financing of the hospitals – the act of providing funds to hospitals by the following financing methods:

- môže byť založené na preplácaní nákladov – financujúci orgán uhradí na konci roka náklady nemocnice za celý finančný rok,
- môže mať prospektívny charakter – na začiatku finančného roka sa definujú kritériá, ktorým sa určí mechanizmus úhrady výkonov (prospektívne financovanie).

- on cost-reimbursement basis: at the end of fiscal year the funding institution will settle the costs of the hospital for the entire fiscal year,
- on prospective basis: in the beginning of fiscal year the funding agency sets the criteria defining the settlement for future health services.

Financovanie z rozpočtu / mimo rozpočtu – získanie (alebo nedostatok) finančných prostriedkov v rozpočte prijímajúcej vlády, a to vnútorných (ako sú užívateľské poplatky a pokuty), alebo externých.

On-/Off-budget funding – the capture (or lack of it) of funds (internal, such as user charges or fines, or external) by the budget process of the recipient government.

Financovanie zdravotnej starostlivosti – proces zahŕňajúci niekoľko aktivít ako získavanie a použitie finančných prostriedkov, pričom zdroje a spôsoby financovania musia byť identifikované.

Financing health care – the process involving several activities, such as sourcing and the use of funds, whereby the sources and methods of financing must be identified.

Fiškálny priestor – schopnosť vlády poskytovať dodatočné rozpočtové zdroje na požadovaný účel bez akéhokoľvek postoja ohľadom udržateľnosti finančnej pozície.

Fiscal space – the capacity of government to provide additional budgetary resources for a desired purpose without any prejudice to the sustainability of its financial position.

Fixné náklady – náklady, ktoré v určitom rozsahu zmeny objemu výkonov zostávajú nemenné. Napr. odpis vozidla, daň z motorových vozidiel a pod.

Fixed cost – input cost that does not change with increased or decreased volume of output, e.g. depreciation of the vehicle, motor vehicle tax and the like.

Fluorescenčný detektor – detektor v HPLC založený na meraní fluorescenčného žiarenia v prietokovej kyvete emitovaného látkami v eluáte.

Fluorescence detector – a detector used in HPLC that measures fluorescence of compounds in the effluent in flow-through cells.

Formálna starostlivosť – druh opatrovateľskej starostlivosti. Je poskytovaná profesionálnymi mimorodinnými opatrovateľmi a opatrovateľkami, a to v rámci rodinného alebo mimorodinného (napr. rezidenčného) prostredia.

Formy uhrádzania výkonov a služieb zdravotnej starostlivosti – jedným z kľúčových faktorov ovplyvňujúcich snahu o univerzálnu dostupnosť zdravotnej starostlivosti je efektívne využívanie dostupných zdrojov, ich mobilizácia a správne prerozdelenie použitím nasledujúcich nástrojov:

Kapitácia – predstavuje dohodnutú platbu poskytovateľovi za jedného poistenca, ktorý je registrovaný v starostlivosti poskytovateľa. V platbe sú zohľadnené faktory ako vek, zdravotné riziko a pod. Táto forma sa využíva v primárnej starostlivosti aj s cieľom garantovania príjmu poskytovateľovi.

Platba za službu (FFS) – platba za výkon alebo službu, ktorú účtuje poskytovateľ starostlivosti poisťovní, resp. platcoví za službu. Jednotlivé služby a výkony sú zahrnuté obyčajne do rozsiahleho zoznamu, ktorý slúži na vyúčtovanie. Zoznamy služieb a výkonov sú doplnené o modifikátory, ktoré zohľadňujú parametre, ako sú napr. náročnosť výkonu, práca po pracovnom čase, triedenie podľa špecializácie a pod.

Priame platby príjmov zdravotnej starostlivosti (OOP) – rozsiahla kategória, ktorá zahŕňa úhrady od doplatkov a platieb za výkony až po výdavky domácností v chudobných krajinách, kde neexistuje žiadna forma úhrad nákladov za poskytovanie zdravotnej starostlivosti a výkonov.

Rozpočet – klasická forma financovania služieb obyvateľstvu, vrátane zdravotníctva.

DRG systém skupiny súvisiacich diagnóz (Diagnoses Related Groups) – diagnostický a výkonový systém platieb (DRG systém) je založený na princípe kombinácie diagnózy a výkonu a zahŕňa približne 1960 kategórií slúžiacich na liečbu pacientov v nemocniciach aj v ambulantnej starostlivosti. Prvý DRG systém bol vyvinutý v roku 1983 v USA a obsahoval 470 skupín. Iný variant AR DRG obsahuje 679 skupín, austrálsky DRG 665 a Nord DRG 794 skupín.

FOSAN – trimedoxim (reaktívator cholinesterázy) pre vojenské použitie; v súčasnosti sa nepoužíva.

Fosgén – dusivá BOL; CG.

Fotometer – zariadenie na meranie fotometrických veličín.

Fotón – elementárna častica elektromagnetickej energie, predstavuje kvantum energie. Nemá pokojovú hmotnosť a ani elektrický náboj a je stabilný.

Formal care – a type of nursing care provided by professional care providers both within the home or out of home (residential) setting.

Forms of disbursement and performance of health care services – one of the key factors influencing the pursuit of universal health care coverage is an effective use of available resources and their mobilization and proper redistribution using the following tools:

Capitation – it is the agreed payment of the provider for one insured person who is registered under the healthcare provider. Factors such as age, health risks and so on are taken into account for the payments. This form is used in primary care in order to guarantee revenues for the healthcare provider.

Payment for service (FFS, fee for service) – payment per performance or service, charged by the provider of care to the insurance agency, who is paying for the service. Individual services and procedures are usually included in the extensive list, which is used for billing. Lists of services and procedures are accompanied by modifiers, which take into account parameters such as difficulty of the procedure, overtime work, sorting according to the specialization and so on.

Out of Pocket Payment (OOP) – a broad category that includes payments from co-payments and payments for services to household spending in poor countries, where there is no form of reimbursements for health care and procedure.

Budget – the classic form of financing services to the population, including health care.

DRG system diagnosis related groups (Diagnoses Related Groups) – diagnostic and performance payment system (DRG system) is based on a combination of diagnosis and performance and includes approximately 1960 categories used for the treatment of patients in hospitals and in outpatient care. The first DRG system was developed in 1983 in the USA, and contained 470 groups. Another variant AR DRG contains 679, Australian and Nord DRG 665 DRG 794 groups.

FOSAN – trimedoxime (cholinesterase reactivator) for military use; obsolete.

Phosgene – choking chemical warfare agent; CG.

Photometer – an instrument for quantification of photometric values.

Photon – the elementary particle of electromagnetic energy and represents quantum of energy. Photon is massless; has no electric charge, and is stable.

Fragilné štáty – štáty, ktoré nemajú buď možnosti, alebo záujem (alebo oboje) poskytovať základné štátne funkcie pre väčšinu ľudí, vrátane chudobných. Najdôležitejšie funkcie štátu pre znižovanie chudoby sú teritoriálne ovládanie, bezpečnosť a ochrana, schopnosť spravovať verejné prostriedky, poskytovanie základných služieb a schopnosť chrániť a podporovať spôsoby, akými sa najchudobnejší ľudia sami zabezpečia.

Fragile states – states that lack either the capacity, or the will (or both), to deliver core state functions for the majority of the people, including the poor. The most important functions of the state for poverty reduction are territorial control, safety and security, capacity to manage public resources, delivery of basic services, and the ability to protect and support the ways in which the poorest people sustain themselves.

Fragmentácia (zdravotníckych služieb) – 1. koexistencia jednotiek, zariadení alebo programov, ktoré nie sú integrované do siete zdravotníckych zariadení;
2. služby, ktoré nepokrývajú celú škálu podpory zdravia, prevencie, diagnostiky, liečby, rehabilitácie a paliatívnej starostlivosti;
3. služby na rôznych úrovniach starostlivosti, ktoré nie sú koordinované medzi sebou;
4. služby, ktoré časom prestávajú byť poskytované;
5. služby, ktoré nespĺňajú potreby ľudí.

Fragmentation (of health services) – 1. coexistence of units, facilities or programs that are not integrated into the health network;
2. services that do not cover the entire range of promotion, prevention, diagnosis, treatment, rehabilitation and palliative care services;
3. services at different levels of care that are not coordinated among themselves;
4. services that do not continue over time;
5. services that do not meet people's needs.

Frakcie prachových častíc – prachové častice vdychované nosom alebo ústami sa podľa veľkosti, prenikania do dýchacieho systému človeka a účinkov na zdravie zaraďujú do frakcií:

Dust fraction – dust particles inspired by nose or mouth are divided into following specific fractions:

Inhalovateľná frakcia – hmotnostná frakcia prachových častíc v ovzduší, ktorá je vdychovateľná nosom a ústami.

Inhalable fraction – fraction of dust particles, which can be inspired by nose and mouth.

Torakálna frakcia – hmotnostná frakcia častíc prenikajúcich až za hrtan.

Thoracic fraction – fraction of dust particles, which penetrates beyond larynx.

Respirabilná frakcia – hmotnostná frakcia častíc prenikajúcich do dýchacích ciest bez riasinkového epitelu.

Respirable fraction – fraction of dust particles, which penetrate into airways without ciliated epithelium.

Vysokorespirabilná frakcia – hmotnostná frakcia častíc polietavého prachu, ktorá preniká až do alveol alebo aj do krvi.

High respirable fraction – fraction of dust particles, which penetrate into alveoli of lungs and possibly also to blood.

Frekvencia, f [Hz] – kmitočet, počet kmitov za určitý časový úsek. Vzorec:

Frequency, f [Hz] – number of oscillations per unit of time. Mathematical expression:

$$f = 1/T$$

$$f = 1/T$$

f – frekvencia,
T – perióda [s].

f – frequency [Hz],
T – time period – one cycle [s].

Funkcie zdravotníckeho systému – analytický rámec opisujúci štyri kľúčové pracovné balíky, ktoré majú zdravotnícke systémy vykonať: poskytovanie služieb; generovanie ľudských a materiálnych zdrojov, ktoré umožňujú poskytovanie služieb; vytváranie a združovanie prostriedkov slúžiacich na úhradu zdravotnej starostlivosti; a funkcia správcovstva – nastavenie a presadzovanie pravidiel hry a poskytovanie strategického smeru pre všetkých rôznych aktérov. Tieto funkcie sú vykonávané v snahe o tri ciele: zdravie, schopnosť reagovať na zmeny a spravodlivé financovanie.

Health system functions – an analytical framework describing four key work packages health systems have to perform: providing services; generating the human and physical resources that make service delivery possible; raising and pooling the resources used to pay for health care; and, the function of stewardship – setting and enforcing the rules of the game and providing strategic direction for all the different actors involved. These functions are performed in the pursuit of three goals: health, responsiveness and fair financing.

Funkčná integrácia – rozsah, v akom sú kľúčové podporné funkcie a činnosti (financovanie, ľudské zdroje, strategické plánovanie, riadenie informácií, marketing a zabezpečovanie kvality) koordinované naprieč všetkými jednotkami systému.

Functional integration – the extent to which key support functions and activities such as financing, human resources, strategic planning, information management, marketing and quality assurance/improvement are coordinated across all system's units.

Fykomycéty – pravé plesne.

Fytón – zdroj dusíka v kultivačných pôdach pripravený natrávením sójových proteínov. Niektoré mikroorganizmy izolované z rastlín rastú lepšie na pôdach obsahujúcich fytóny ako na pôdach obsahujúcich tryptón.

Fytotoxické látky (herbicídy) – chemické látky na ničenie vegetácie. Podľa toho, s akým cieľom sa používajú, ich delíme na:

- herbicídy selektívne, ktoré poškodzujú určité rastliny,
- herbicídy neselektívne, ktoré ničia všetku vegetáciu bez rozdielu.

Fyzická osoba – prirodzená osoba, ľudská bytosť, človek, jednotlivec, ktorej právo priznáva možnosť byť účastníkom (subjektom) právneho vzťahu prostredníctvom právnej spôsobilosti.

Fyzikálny faktor – zdroj nejakej energie (napr. hluk, žiarenie, vibrácie, teplo), ktorý vplýva na telo alebo časť tela alebo na nejakú telesnú funkciu. Účinok môže byť priaznivý alebo škodlivý.

Fyzostigmin – alkaloid izolovaný z Calabar beans; reverzibilný inhibítor acetylcholinesterázy; antidotum proti látke BZ. ↗ Eserin.

GA – tabun; látka zo skupiny NPL.

GABA – gama aminomaslová kyselina; neuromediátor.

Gama žiarenie – druh vysokoenergetického elektromagnetického žiarenia v podobe fotónov. Vzniká pri rádioaktívnych premenách v dôsledku zmien štruktúry a energetických hladín atómu alebo elektrón-pozitronovou anihiláciou alebo jadrovým štiepením. Gama žiarenie má väčšiu prenikavosť ako častice alfa alebo beta a je ťažšie tieniteľné.

Gatekeeper (vrátnik) – poskytovateľ zdravotnej starostlivosti na úrovni prvého kontaktu, ktorý má zodpovednosť za poskytovanie primárnej starostlivosti, ako aj za koordináciu špecializovanej starostlivosti a poukazov.

GB – sarin; látka zo skupiny NPL.

GD – soman; látka zo skupiny NPL.

Gén – jednotka genetickej informácie, základná funkčná genetická jednotka.

Generátor žiarenia – zariadenie schopné generovať ionizujúce žiarenie, ako napríklad röntgenové žiarenie, neutróny a elektróny alebo iné nabité častice.

Generovanie hydridov, HG – metóda atomizácie v AAS, ktorá spočíva v redukcii analytu tetrahydroboritanom na hydridy, ktoré sa následne tepelne rozložia vo vyhrievanej kremennej trubici alebo v plameni acetylénu-vzduchu.

Genetické inžinierstvo – manipulácia génu živého organizmu.

Phycomycetes – the true fungi.

Phytone – nitrogen source in culture media prepared by digestion of soy protein. Some microorganisms isolated from plants grow better on the media containing phytone than on the media containing tryptone.

Phytotoxic agents (herbicides) – chemical agents that destroy vegetation. Based on their selectivity of action they can be classified into:

- selective herbicides that affect specific plants,
- non-selective herbicides that destroy all vegetation.

Natural person – a person, a human being, a person, an individual to whom the law grants the opportunity to be a party (parties) in legal relationship through his or her legal capacity.

Physical agent – a source of energy (e.g. noise, radiation, vibration, heat) that affects the body, a part of the body, or any of its functions. The effects may be beneficial or harmful.

Physostigmine – alkaloid isolated from Calabar beans; reversible acetylcholinesterase inhibitor; antidote against BZ agent. ↗ Eserine.

GA – tabun; agent from the group of nerve agents.

GABA – gamma aminobutyric acid; neuromediator.

Gamma Rays – a type of high energy electromagnetic spectrum in the form of photons. In radioactive decay they originate from changes in the structure and energy levels of the atom, or, through electron-positron annihilation or by nuclear fission. Gamma rays travel greater distances than either alpha or beta particles and are much more difficult to shield.

Gatekeeper – a health care provider at the first contact level who has responsibilities for the provision of primary care as well as for the coordination of specialized care and referral.

GB – sarin; agent from the group of nerve agents.

GD – soman; agent from the group of nerve agents.

Gene – a unit of genetic information, the basic functional genetic unit.

Radiation generator – a device capable of generating ionising radiation, such as X-rays, neutrons, and electrons or other charged particles.

Hydride Generation, HG – method of atomization in the AAS based on the conversion of the analyte to a volatile hydrides that thermally decomposed in heated quartz cell or acetylene-air flame.

Genetic engineering – a manipulation of the genome of the living organism.

Genetické zbrane – špekulatívna kategória nekonvenčných zbraní. Malo by ísť o látky pôsobiace špecificky proti ľuďom so spoločnou genetickou výbavou, čo je prípad niektorých etnických skupín.

Geneticky modifikované organizmy, GMO – organizmy, ktorých genetický materiál bol pozmenený použitím techník všeobecne známych ako „rekombinantné DNA technológie“. Rekombinantné DNA technológie sú schopné kombinovať DNA molekuly z rôznych zdrojov do jednej molekuly v skúmavke. GMO nie sú v prírode často schopné reprodukcie a tento termín všeobecne nezahŕňa organizmy, ktorých genetická štruktúra bola pozmenená konvenčným krížením alebo „mutagenézou“ a metódami, ktoré predchádzali objavu rekombinantných DNA techník.

Geneticky modifikované potraviny – sa stali veľmi dôležitým faktorom v poľnohospodárskej produkcii v USA, napriek tomu, že ich význam zostáva kontroverzný. Genetická modifikácia umožňuje rast a produkciu aj v oblastiach s nedostatkom vody, s menším používaním pesticídov, a tiež zlepšenie nutričnej hodnoty základných potravín o kvalitné proteíny, vitamíny a minerály.

Plodiny tolerantné na herbicidy (HT crops) boli vyvinuté s cieľom odolávať účinku herbicídnych látok používaných pri odstraňovaní buriny. K nim patria HT sója, HT bavlna a HT kukurica.

Plodiny odolné proti hmyzu (Insect-resistant crops, Bt) obsahujú gén z pôdnej baktérie *Bacillus thuringiensis*, ktorý chráni rastlinu proti hmyzu. K rastlinám patria Bt kukurica, Bt bavlna.

Genetický posun – náhodná variabilita frekvencie génov z generácie na generáciu; pozoruje sa najčastejšie v početne malých populáciách. Označuje sa tak aj proces evolúcie v dôsledku náhodnej štatistickej fluktuácie genetickej kompozície populácie.

Genofór (nukleoid) – štruktúra v prokaryotických organizmoch obsahujúca väčšinu ich genetického materiálu.

Genóm – súhrn všetkých génov organizmu.

Genotyp – genetická zostava alel organizmu.

Génová podstata, génový „pool“ – súhrn všetkých génov, ktoré vlastní reprodukčný člen populácie.

Geografický informačný systém civilnej ochrany, CIPREGIS – jednotný geografický informačný systém na podporu rozhodovacieho procesu štátnej správy, krízového riadenia a integrovaného záchranného systému, ktorý je prepojený s jednotlivými subsystémami vzájomne kompatibilnými a to tak na centrálnej, regionálnej, lokálnej ako aj medzinárodnej úrovni.

Genetic weapons – a speculative class of non-conventional weapons. They are conceptualized as agents targeting humans with common genetic characteristics as is the case with certain ethnic groups.

Genetically Modified Organisms, GMO – organisms whose genetic material has been altered using “recombinant DNA technology”. Recombinant DNA technology employs ability to combine DNA molecules from different sources into one molecule in a test tube. GMOs are often not reproducible in nature, and the term generally does not cover organisms whose genetic composition has been altered by conventional cross-breeding or by mutagenesis or other methods available before the development of recombinant DNA techniques.

Genetically modified foods – have become a very important factor in agricultural production in the USA, although their significance remains controversial. Genetic modification allows the growth and production even in areas where water is scarce, with less use of pesticides and by improving the nutritional value of basic food of high quality protein, vitamins and minerals.

Herbicide-tolerant HT crops have been developed to resist the action of herbicides during removal of weeds. These include HT soybean, HT corn and HT cotton.

Insect-resistant Bt crops contain the gene from the soil bacterium *Bacillus thuringiensis* (BT) that protects the plant against pest insect. The plants are Bt maize, Bt cotton.

Genetic drift – random variability of gene frequencies from generation to generation, most often observed in the small size populations. It also refers to the process of evolution as a result of random fluctuation of the genetic composition of the population.

Genophore (nucleoid) – structure of prokaryotes that contains most or all of their genetic material.

Genome – the sum of all genes of an organism.

Genotype – the genetic composition of the organism alleles.

Gene matter, gene “pool” – the sum of all genes owned by the reproductive member of population.

Civil Protection Regional Geographic Information System – the uniform geographic information system established to support decision of the process of state bodies, crisis management and integrated rescue system, that is of interconnected with particular subsystems each other compatible and to like this on central, regional, local as well as international levels.

Geohelminť – helminť, ktorý sa na hostiteľa prenáša priamo z kontaminovanej pôdy a vyznačuje sa priamym vývinom bez medzihostiteľa, napr. bičíkovec tenkohlavý (*Trichuris trichiura*).

Geriatria – klinická gerontológia, alebo geriatria, je samostatný medicínsky odbor, zaoberajúci sa starým človekom v zdraví i v chorobe, diagnostikou, liečbou a prevenciou ochorení vo vyššom veku.

Geriatrické sociálne syndrómy – klinicky významné situácie, ktoré postihujú jedincov vyššieho alebo vysokého veku a vznikajú pri narušení ich rovnováhy pri priamom pôsobení nepriaznivých sociálnych činiteľov alebo pri neprimeranej reakcii starých ľudí na ne.

Geriatrické syndrómy – súbory príznakov, ktoré sa vyskytujú pri rôznych ochoreniach starých ľudí. K najzávažnejším patria: imobilita, inkontinencia, demencia, geriatrický maladaptívny syndróm.

Geriatrický maladaptívny syndróm – prejav adaptačného zlyhania, typického pre vyšší vek, ku ktorému dochádza na báze chronického stresu, vyvolaného obvykle závažným psychosociálnym podnetom, s klinickou manifestáciou najčastejšie v kardiovaskulárnom alebo imunitnom systéme, s následným vážnym ohrozením zdravia a života.

Gerontológia – veda o starnutí. Delí sa na teoretickú, klinickú a sociálnu.

Gerontologické ošetrovatelstvo – aplikovaný klinický odbor ošetrovatelstva. Jeho všeobecná náplň, ciele a trendy rozvoja vychádzajú z koncepcie odboru ošetrovatelstva. Ošetrovatel'ská starostlivosť je orientovaná na zlepšenie alebo udržanie funkčného potenciálu seniora na podporu zdravia, prevenciu ochorení, na podporu aktivity sebaopatery, mobility, resocializácie a adaptácie s cieľom obnovenia a udržania optimálnych fyzických, psychických a sociálnych funkcií.

GF – cyclosarin; látka zo skupiny NPL.

Globálna potravinová bezpečnosť – index globálnej potravinovej bezpečnosti chápe potravinovú bezpečnosť ako stav, keď ľudia v akomkoľvek čase majú dostatok fyzických, sociálnych a ekonomických prostriedkov na zabezpečenie dostatočného množstva a nutrične vyváženej potravy, ktorá podporuje a zabezpečuje ich potreby pre zdravie a aktívny život. Táto definícia bola prvýkrát predložená svetovým potravinovým summitom v roku 1996 a zahŕňala tri kategórie:

1. schopnosť zabezpečenia potravín,
2. dostupnosť potravín,
3. kvalitu a bezpečnosť potravín.

Index Globálnej potravinovej bezpečnosti z roku 2014 pozostáva z 28 indikátorov, ktoré sú sledované v 109 krajinách.

Geohelminth – helminth transmitted directly through contaminated soil; it has direct life cycle with no intermediate host, e.g. whipworm (*Trichuris trichiura*).

Geriatrics – clinical gerontology or geriatrics is a medical field (specialty) dealing with health and disease of elderly; it includes diagnosis, treatment and prevention of diseases at an old age.

Geriatric social syndromes – clinically relevant situations affecting individuals of older or old age, which develop upon disruption of their balance due to direct action of adverse social factors or inadequate response to them by elderly people.

Geriatric syndromes – sets of symptoms, which occur in various diseases of old people. The most serious include: immobility, incontinence, dementia, geriatric maladaptive syndrome.

Geriatric maladaptive syndrome – a manifestation of the failure of adaptation typical of old age. It develops as a result of chronic stress, which is usually induced by severe psychosocial factors and clinically presents with cardiovascular and immune problems endangering health and life of affected individuals.

Gerontology – the science of aging. It is divided into theoretical, clinical and social.

Gerontological nursing – applied clinical specialty of nursing. Its concepts were developed from fundamental concepts of nursing. Gerontological nursing is focused on the improvement or maintenance of functional potential of seniors; support of their health, prevention of diseases, support of self care abilities, mobility, resocialization and adaptation of seniors in order to renew and maintain their optimum physical, mental and social functions.

GF – cyclosarin; agent from the group of nerve agents.

Global Food Security – index of global food security views food security as a condition where people at any one time have sufficient physical, social and economic means to ensure the sufficient and nutritionally balanced food that supports and secures their needs for a healthy and active life. This definition was first submitted to the World Food Summit in 1996 and included three categories:

1. the ability to obtain food,
2. availability of food,
3. quality and food safety.

Global Food security index, 2014, is composed of 28 indicators that are monitored in 109 countries.

Globálna záťaž chorobou (GBD) vyjadrená v DALY – DALY je úhrnná miera používaná vo verejnom zdravotníctve na kvantifikovanie záťaže chorobami. Pri vypočítavaní DALY sa predpokladá, že každý jedinec sa narodí s istým počtom rokov, ktoré potenciálne prežije v optimálnom zdraví. Jedinci môžu stratiť roky života v zdraví v dôsledku ochorenia alebo úmrtia skôr, ako je ich referenčná predpokladaná dĺžka života. Strata rokov prežitých v zdraví reprezentuje merania DALY. DALY pre chorobu alebo zdravotný stav sa vypočíta ako súčet rokov života stratených v dôsledku predčasnej úmrtnosti (YLL – Years of Life Lost) a rokov stratených v dôsledku invalidity (YLD – Years Lost due to Disability).

$$DALY = YLL + YLD$$

YLL = počet úmrtí × predpokladaná doba života v čase úmrtia

YLD = počet prípadov × trvanie choroby po remisii alebo smrti × závažnosť postihnutia (DW)

YLL – roky života stratené v dôsledku predčasnej úmrtnosti sú vypočítané z počtu úmrtí násobeného štandardnou predpokladanou dĺžkou života vo veku, v ktorom došlo k úmrtiu

YLD – roky života stratené v dôsledku invalidity

Závažnosť postihnutia (DW, 0–1) je rozhodujúcim komponentom pre výpočet DALY, pretože umožňuje vyjadriť chorobnosť pomocou stratených rokov života v zdraví, a tak umožňuje porovnať chorobnosť a úmrtnosť. DW je v rozsahu od 0 (perfektné zdravie) do 1 (najhorší možný zdravotný stav) a môže byť interpretované ako proporcionálna zmena z dobrého zdravia do nepriaznivého zdravotného stavu. DW umožňuje vypočítať DALY pri rôznych ochoreniach, napríklad prežitie 10 rokov s DW 0,1 alebo 5 rokov s DW 0,2 vedie k strate jedného roka prežitého v plnom zdraví.

Globálna záťaž chorôb – komplexný demografický a epidemiologický rámec pre odhad nedostatkov v oblasti zdravia na rozsiahlom súbore chorôb a príčin úrazov a pre hlavné rizikové faktory s využitím všetkých dostupných údajov o úmrtnosti, zdravotných údajov a metód na zabezpečenie vnútorného súladu a porovnateľnosti odhadov. ↗ Záťaž choroby.

Globálne partnerstvo G8 proti šíreniu zbraní a materiálov hromadného ničenia – (Globálne partnerstvo) vzniklo v roku 2002 na summite štátov G8 v Kananaskise, ako 10-ročná iniciatíva s rozpočtom 20 mld. USD na predchádzanie terorizmu, alebo zabránenie štátom, ktoré ho podporujú, hromadiť alebo vyvíjať zbrane hromadného ničenia. Odvtedy sa GP rozšírilo na 27 partnerských krajín a celosvetovo alokovalo okolo 21 miliárd dolárov. V roku 2011 na summite G8 v Deauville bolo dohodnuté predĺženie Partnerstva aj po roku 2012.

Global burden of disease (GBD) in DALYs (Disability Adjusted Life Years) – DALY is a summary measure of public health widely used to quantify burden of disease. To calculate the DALY, it is expected that every person is born with a certain number of life years potentially lived in optimal health. People may lose these healthy life years through living with illness and/or through dying before a reference life expectancy. These losses in healthy life years are exactly what are measured by the DALY metric. DALYs for a disease or health condition are calculated as the sum of the years of life lost due to premature mortality (YLL) in the population and the years lost due to disability (YLD) for incident cases of the health condition.

$$DALY = YLL + YLD$$

YLL = Number of deaths × life expectancy at the age of death

YLD = Number of cases × duration till remission or death × disability weight (DW)

YLL (Years of Life Lost) are calculated from the number of deaths multiplied by a standard life expectancy at the age at which death occurs.

YLD – Years Lost due to Disability

The disability weights (DW, 0–1) are a crucial component of the DALY calculation, as they translate morbidity into healthy life years lost, thus enabling comparison of morbidity and mortality. A DW, scaled from zero (perfect health) to one (worst possible health state), can be interpreted as the proportional reduction in good health due to an adverse health state. DWs enable the DALY calculations for different diseases. For example, living 10 years with DW 0.1 or 5 years with DW 0.2 translates into one year of healthy life loss.

Global Burden of disease – a comprehensive demographic and epidemiological framework to estimate health gaps for an extensive set of disease and injury causes, and for major risk factors, using all available mortality and health data and methods to ensure internal consistency and comparability of estimates. ↗ Burden of disease.

G8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction – (Global Partnership) began at the 2002 Kananaskis G8 Summit as a 10-year, \$20 billion initiative to prevent terrorists or states that support them from acquiring or developing weapons of mass destruction. Since then, the GP has grown to include 27 partner countries and has allocated about \$21 billion world-wide. At the 2011 G8 Summit in Deauville, it was agreed to extend the Partnership beyond 2012.

Globálne zdravie – globálne zdravie sa vzťahuje k transnárodným zdravotným indikátorom a zdravotným problémom, ktoré nemôžu byť pod kontrolou individuálnych krajín.

Globálne zdravotníctvo – Koplan a kol. definuje globálne zdravotníctvo ako oblasť pre štúdium, výskum a prax, ktoré kladú dôraz na zlepšenie zdravia a dosiahnutie rovnosti v zdraví pre všetkých ľudí na svete.

Globálne zdravotníctvo sa stáva populárne a vzbudzuje veľký záujem médií, študentov a vysokých škôl. Viedlo k vzniku mnohých akademických programov, ktoré sú podporované vládami ako významný komponent zahraničnej politiky. Stalo sa tiež významným objektom pre filantropiu.

Globálne zdravotníctvo je odvodené z verejného a medzinárodného zdravotníctva. Na rozdiel od medzinárodného zdravotníctva, cieľom globálneho zdravotníctva je podporovanie sociálneho rozvoja na dosiahnutie optimálneho zdravia ovplyvňovaním sociálnoekonomických, environmentálnych a kultúrnych faktorov, ktoré sú príčinami rôznych ochorení, ktoré prekračujú národné hranice, triedne, rasové, etnické a kultúrne oblasti. Uvedomelosť vo sfére globálneho zdravia pomáha jednotlivcom zvyšovať rešpekt voči kultúrnym rozdielom a etnickým populáciám v ich vlastnej komunite s vierou, že inšpiruje zdravotníckych pracovníkov na prácu v medzinárodných podmienkach pre komunity s nedostatočnou zdravotnou infraštruktúrou. Ďalším poslaním je výchova zdravotníckych pracovníkov v riadení zdrojov, kde je zdravotná pomoc obmedzená alebo nedostupná, s cieľom optimálneho využívania zdrojov. Rovnako môže poskytovať priestor pre výučbu a výskum.

Globálny zdravotnícky systém – organizovaná spoločenská reakcia na zdravotné podmienky sveta. Spravovanie celosvetového zdravotníckeho systému významne prekračuje mechanizmy jednotlivých vlád a dá sa skôr chápať ako spôsob, ktorým celosvetová spoločnosť organizuje a kolektívne rieši zdravotné záležitosti.

Globálna správa je spôsob, akým je globálny zdravotnícky systém riadený. Globálna správa sa významne líši od národnej správy v jednom kritickom aspekte – na globálnej úrovni neexistuje žiadna vláda. Populácie sú organizované do suverénnych štátov, pričom neexistuje žiadna hierarchická politická autorita alebo svetová vláda, ktorá by mala mať právomoci riadiť všetky štáty.

Gonozómová dedičnosť (dedičnosť viazaná na pohlavie) – dedičnosť pohlavne viazaných znakov, t. j. znakov kódovaných génmi lokalizovanými na gonozómoch, najmä na chromozómoch X (veľmi vzácné na chromozómoch Y).

Global health – refers to the transnational health determinants and health problems which are beyond the control of individual nations.(WHO Health Promotion Glossary, new terms. WHO, 2006).

Global Health – Koplan et al. define global health as: “an area for study, research, and practice that places a priority on improving health and achieving health equity for all people worldwide”.

The field of global health has been growing in popularity and attracts the attention of media, students and universities as well. It has driven the establishment of many academic programs, which are supported by governments as a crucial component of foreign policy. It has also become a major target for philanthropy.

Global health is derived from public health and international health. In contrast with international health, the goals of global health are to foster social development to achieve optimal health by highlighting the socio-economic, environmental and cultural factors of the causes of different diseases that transcend national borders, class, race, ethnicity and cultural divisions. An awareness of global health helps to increase sensitivity towards culturally diverse and ethnic populations in one's own community, with the hope it will also inspire medical professionals to work in international settings for communities with inadequate healthcare infrastructures. Additionally, the mission of global health is to train medical personnel in resource management where medical aid is scarce and inaccessible, so that previous resources are optimally utilized. Moreover, it can represent the opportunities for the teaching and the research.

Global healthcare system – organized social response to the health conditions of the world. Managing global health system significantly exceeds the mechanisms of individual governments and can be seen rather as a way of organizing a global society and collectively addressing health issues.

Global governance is the way how the global healthcare system is managed. Global governance differs significantly from the national administration in one critical aspect – at the global level, there is no government. The populations are organized into sovereign states, and there's no hierarchical political authority or world government, which should have the powers to manage all countries.

Gonosomal inheritance (Inheritance sex-linked) – heredity of sex-linked traits, i.e., the traits encoded by genes localized in gonosomes (especially in the chromosomes X, very rarely in the chromosomes Y).

Gonozómy – pohlavné chromozómy. U cicavcov sú to chromozómy X a Y a u vtákov chromozómy Z a W, pričom samce cicavcov sú heterogametické (XY) a samice homogametické (XX), kým u vtákov sú samce homogametické (ZZ) a samice heterogametické (ZW).

GP – 2-dimetylaminoethyl-(dimetylamido)fluorofosfonát; látka zo skupiny NPL. ↗ GV, IVA.

Gramnegatívne baktérie – pri pôsobení organického rozpúšťadla pri Gramovom farbení tieto baktérie ľahko strácajú komplex farbiva a jódu (odfarbia sa).

Grampozitívne baktérie – pri pôsobení organického rozpúšťadla pri gramovom farbení tieto baktérie zadržia použité farbivo.

Grantové agentúry a nadácie –

Nadácia Melindy a Billa Gatesa, tzv. Gatesova nadácia je najväčšia privátna grantová agentúra na svete. Má tri hlavné programy:

- *program Spojených štátov*, ktorý sa koncentruje na stredoškolské a vysokoškolské vzdelávanie,
- *rozvojový program*, ktorý sa zameriava na hlad a chudobu s cieľom pomoci malým farmárom a finančné služby chudobným,
- *globálny zdravotnícky program*.

Globálny fond na boj proti AIDS, tuberkulóze a malárii bol založený v roku 2002 ako verejno-privátne partnerstvo, ktoré by malo poskytovať finančnú pomoc a globálne zdroje na boj proti HIV, tuberkulóze a malárii.

Aliancia GAVI – globálna aliancia pre vakcíny a imunizáciu je verejno-privátna globálna organizácia, ktorej cieľom je zvyšovať dostupnosť imunizácie v chudobných krajinách. Aliancia spája rozvojové krajiny s vládami donorských krajín, Svetovou zdravotníckou organizáciou, UNICEF, Svetovou bankou a s výrobcami vakcín v industrializovaných i rozvojových krajinách, agentúry pre technickú pomoc a výskum, Gatesovu nadáciu a ostatných privátnych filantropov.

Oxfam je medzinárodná konfederácia sedemnástich organizácií pracujúcich v približne 94 krajinách celého sveta s cieľom boja proti chudobe a nespravodlivosti v celom svete. Cieľom tejto organizácie je poskytnúť ľuďom možnosť na uplatňovanie si svojich práv a rozhodovanie o vlastných životoch. Oxfam pracuje priamo s komunitami a hľadá spôsoby, ako zabezpečiť chudobným ľuďom zlepšenie života a schopnosť rozhodovať o ich vlastnej budúcnosti.

Lekári bez hraníc (MSF) bola založená v roku 1971 malou skupinou francúzskych lekárov, ktorí pracovali a pomáhali počas Nigérijskej občianskej vojny. Po svojom návrate do Francúzska sa rozhodli založiť organizáciu, ktorá by rýchlo a efektívne pomáhala pri riešení urgentných problémov verejného zdravotníctva a bola úplne politicky, ekonomicky a nábožensky nezávislá.

Gonosomes – sex chromosomes (X and Y chromosomes in mammals, and Z and W chromosomes in birds). In mammals, males are heterogametic (XY) and females homogametic (XX), while in birds males are homogametic (ZZ) and females heterogametic (ZW).

GP – 2-dimethylaminoethyl-(dimethylamido)phosphonofluoridate; agent from the group of nerve agents. ↗ GV, IVA.

Gram-negative bacteria – bacteria that easily lose dye-iodine complex (decolor) during treatment with organic solvent in the Gram staining protocol.

Gram-positive bacteria – bacteria that retain dye during treatment with organic solvent in the Gram staining protocol.

Grant agencies and foundations –

Melinda and Bill Gates Foundation, a.k.a. Gates Foundation is the largest private grant agency in the world. It has three main programs:

- *program of the United States*, which is concentrated on secondary and higher education,
- *development program* that focuses on hunger and poverty in order to help small farmers and financial services to the poor,
- *global health program*.

The Global Fund to Fight AIDS, Tuberculosis and Malaria was established in 2002 as a public-private partnership, which should provide financial assistance and global resources for HIV, tuberculosis and malaria.

GAVI – Global Alliance for Vaccines and Immunization is a global public-private partnership organization whose goal is to increase access to immunization in poor countries. The Alliance brings together developing country governments, donor countries, the World Health Organization, UNICEF, the World Bank, vaccine manufacturers in both industrialized and developing countries, the agencies for technical assistance and research, the Gates Foundation and other private philanthropists.

Oxfam is an international confederation of seventeen organizations working in approximately 94 countries around the world to fight poverty and injustice in the world. The aim of this organization is to provide people with the opportunity for exercising their rights and decide about their own lives. Oxfam works directly with communities and seeks ways to ensure poor people improve their lives and decision-making capabilities of their future.

Doctors Without Borders (MSF) was founded in 1971 by a small group of French doctors who worked and helped during the Nigerian civil war. Upon their return to France, they decided to establish an organization to quickly and effectively assist in solving urgent problems of public health by being completely politically, economically and religiously independent.

Gravimetrická analýza – klasická kvantitatívne metóda analytickej chémie, pri ktorej sa stanovovaná zložka určuje vážením, alebo vážením reakčného produktu. Najjednoduchším príkladom je stanovenie obsahu tuhých látok vo vode: známe množstvo vody sa prefiltruje a zvyšok na filtri sa po úprave za definovaných podmienok odváži.

Gray, Gy – jednotka kermy a absorbovanej dávky. Jeden gray sa rovná jednému joulu na kilogram:

$$1 \text{ Gy} = 1 \text{ J} \cdot \text{kg}^{-1}$$

Guanín – purínová báza; je súčasťou nukleových kyselín.

GV – látka zo skupiny NPL. ↗ GP, IVA.

H, HD – ↗ Yperit, Sírny yperit.

HALE – ↗ Očakávaná dĺžka zdravého života.

Haploidný – stav buniek, ktoré majú iba jednu kópiu genetického materiálu (jednu alelu každého génu alebo genetického lokusu), resp. obsahujú len jeden súbor chromozómov. Napr. u človeka je iba jeden súbor chromozómov v spermii alebo vajíčku (haploidné bunky), čo predstavuje polovičný počet chromozómov oproti somatickým bunkám. Označuje sa ako 1n.

Haptén – látka, ktorá nie je imunogénna, ale môže reagovať s protilátkou špecificky.

Harmonizácia – koordinácia darcovských príspevkov a aktivít, transparentné zdieľanie informácií a snaha byť kolektívne účinný a vyhnúť sa duplicitě. ↗ Parížska deklarácia.

Havária – mimoriadna udalosť spôsobená prevádzkou technických a technologických zariadení a stavieb v dôsledku narušenia prevádzkového procesu a následného úniku nebezpečných látok do okolia a vzniku iných ničivých faktorov, ktoré majú negatívny vplyv na životy a zdravie ľudí, na majetok, zvieratá a životné prostredie.

Havária s účinkami na okolie, stupeň 5 – mimoriadna udalosť spojená s únikom rádioaktívnych látok do okolia jadrovej elektrárne alebo jadrového zariadenia. Hrozí pri nej prekročenie povolených limitov pre ožiarenie obyvateľstva a je nevyhnutné začať s realizáciou časti opatrení podľa plánov na ochranu obyvateľstva. *Stupnica INES.*

Havária s vážnymi účinkami na jadrové zariadenie, stupeň 4 – mimoriadna udalosť spojená s únikom rádioaktívnych látok do okolia jadrovej elektrárne alebo jadrového zariadenia nad povolené limity, ale v množstvách, pri ktorých nie sú v okolí jadrovej elektrárne prekročené povolené limity ožiarenia pre obyvateľstvo. Nie je pri nej potrebné realizovať opatrenia na ochranu obyvateľstva. V prípade vážneho poškodenia jadrového zariadenia môže nastať nadmerné ožiarenie pracovníkov jadrovej elektrárne. *Stupnica INES.*

Gravimetric analysis – classical method in quantitative analysis that determines an analyte based on the mass of a solid. An example of gravimetric analysis is quantification of solids suspended in water: A known volume of water is filtered, and the collected solids are weighed.

Gray, Gy – the unit of kerma and absorbed dose, equal to 1 J.kg⁻¹

$$1 \text{ Gy} = 1 \text{ J} \cdot \text{kg}^{-1}$$

Guanine – a purine base; a component of nucleic acids.

GV – an agent from the group of nerve agents. ↗ GP, IVA.

H, HD – ↗ Yperite, Mustard gas.

HALE – ↗ Health-Adjusted Life Expectancy.

Haploid – the state of cell having only one copy of the genetic material (one allele of each gene or genetic locus); Containing only one set of chromosomes; e.g. in humans, sets of chromosomes in sperms or ova (haploid cells) correspond to one half of the number of chromosomes in somatic cells. This is depicted as 1n.

Hapten – a substance which is not immunogenic, but it can react with antibody specifically.

Harmonization – the coordination of donors contributions and activities, the transparent sharing of information and the attempt to be collectively effective and avoid duplication. ↗ Paris declaration.

Accident – an emergency situation originating from technological operations, constructions and engineering activities due to violations of operating procedures and subsequent accidental release of hazardous materials into an environment and generation of other harmful factors that affect human and animal life, health, property and environment.

Accident with impact on surroundings, level 5 – an emergency associated with accidental release of radioactive substances to the environment from nuclear power plants or other nuclear facilities. There is a threat of exceeding permissible limits for the general population and necessary measures must be initiated to protect the population. *INES scale.*

Accident with serious impact on nuclear power plant, level 4 – an emergency associated with accidental release of radioactive substances to the environment from nuclear power plants or other nuclear facilities in quantities, which do not exceed the permissible radiation limits for the general public. Implementation of measures to protect the general population is not necessary. If serious damage to the nuclear facility occurs, its personnel may be exposed to excessive radiation. *INES scale.*

Havária závažná priemyselná – udalosť, akou je najmä nadmerná emisia, požiar alebo výbuch s prítomnosťou jednej alebo viacerých vybraných nebezpečných látok, vyplývajúca z nekontrolovateľného vývoja v prevádzke podnikov. Vedie k vážnemu poškodeniu alebo ohrozeniu života alebo zdravia ľudí, životného prostredia alebo majetku v rámci podniku alebo mimo neho.

Havarijné ožiarenie – ožiarenie osôb, ktoré nie sú záchranármi, v dôsledku nehody.

Havarijné plánovanie – súbor opatrení a postupov na zisťovanie a zdoľovanie nehôd alebo havárií a na zisťovanie a zmiernovanie a odstraňovanie následkov mimoriadnych udalostí.

Havarijný plán – písomný dokument slúžiaci na prípravu a zdoľanie mimoriadnej udalosti. V prípade, že nastane mimoriadna situácia je úlohou havarijného plánu vytvorenie postupov (scenárov) pre minimalizovanie strát.

Helmintológia – náuka o červoch (najmä o patogénnych helmintoch).

Helper vírus – pomocný vírus, ktorého genóm umožňuje reprodukciu iného vírusu v rovnakej hostiteľskej bunke.

Hemolýza – porušenie celistvosti membrány červených krviniek a uvoľnenie hemoglobín.

Henleho-Kochove postuláty (Kochove postuláty) – kritériá po prvý raz formulované Henlem a upravené Robertom Kochom (1877/1882). Koch stanovil, že tieto postuláty musia byť splnené pred uznaním existencie kauzálneho vzťahu medzi „bakteriálnym parazitom“ resp. pôvodcom ochorenia a danou chorobou. Agens, a to izolovaný v čistej kultúre; musí byť prítomný v každom prípade ochorenia. Agens sa nesmie nájsť v prípadoch diagnostikovaného ochorenia na inú chorobu. Izolovaný agens musí byť spôsobilý „reprodukovať“ (vyvolať) ochorenie na experimentálnom zvierati. Agens sa musí dať zistiť (izolovať) z organizmu, ktorého ochorenie sa vyvolalo experimentálne.

Herbicídy – chemické látky jedovate pre rastliny, ktoré môžu byť použité vo vojenských konfliktoch na ničenie úrody alebo na odstránenie listov z vegetácie (defolianty) s cieľom znížiť možnosť ukrytia, prípadne aj na vysušenie vegetácie a jej následne zapálenie.

Heteroalela – ↗ Alela.

Heterotrofné organizmy – sú schopné živiť sa organickými látkami, ktoré sú syntetizované autotrofnými organizmami.

Heterozygot – jedinec s rozdielnymi alelami určitého génu.

HI-6 – azoxím; ANTIVA; 1-(2-hydroxyiminomethylpyridinium)-3-(4-karbamoylpyridinium)-2oxapropán chlorid, reaktívator acetylcholinesterázy.

Serious industrial accident – an event such excess emissions, fire or explosion involving one or more selected hazardous substances, which results from an uncontrolled development in the operations of an industrial facility; it can lead to serious damage or threat to human life or health, as well as to the environment or property within or outside company premises.

Accidental exposure – an exposure of individuals, other than emergency workers, as a result of an accident.

Emergency planning – a set of measures planned to identify and mitigate accidents and consequences of emergency situations.

Emergency plan – a written document serving for preparation for emergency situations and for implementation of tasks in order to minimize loss.

Helminthology – the study of worms (especially of parasitic worms).

Helper virus – a virus whose genome allows the reproduction of another virus in the same host cell.

Hemolysis – disruption of the membrane integrity of red blood cells and hemoglobin release.

Henle-Koch's postulates (Koch's postulates) – a criteria first formulated by Henle and edited by Robert Koch (1877/1882). Koch stated that these postulates must be met prior to recognition of the existence of a causal relationship between “the bacterial parasite” or disease agent and the given disease. Agent, isolated in pure culture, must be present in any case of illness. Agent must not be found in the cases of other diseases. Isolated agent must be able to “reproduce” (cause) disease in an experimental animal. The agent must be detected in or isolated from an organism, in which it induced disease experimentally.

Herbicides – chemical substances harmful to plants, which can be used in military conflicts for destruction of crops or removal of leaves from vegetation (defoliants) in order to reduce hiding places, or for drying and subsequent burning of vegetation.

Heteroallele – ↗ Allele.

Heterotrophic organisms – organisms able to feed on the organic matter synthesized by autotrophic organisms.

Heterozygote – an organism containing two different alleles of a given gene.

HI-6 – asoxime; ANTIVA; 1-(2-hydroxyiminomethylpyridinium)-3-(4-carbamoylpyridinium)-2oxapropane chloride; acetylcholinesterase reactivator.

Hibernácia – možný mechanizmus, pomocou, ktorého infikovaný vektor prežije nepriaznivé chladné počasie tak, že upadne do „spánku“.

Hierarchia kalibrácie – postupnosť kalibrácie od referencie po koncové meradlo, kde výsledok každej kalibrácie závisí od výsledku predchádzajúcej kalibrácie.
POZN. 1: Neistota merania sa nevyhnutne zvyšuje v postupnosti kalibrácií.

POZN. 2: Prvkami hierarchie kalibrácie sú jeden alebo viaceré etalóny a meracích systémov pracujúcich podľa pracujúcich podľa postupov merania.

POZN. 3: Na účely tejto definície „referenciou“ môže byť definícia meracej jednotky prostredníctvom jej praktickej realizácie alebo postup merania, alebo etalón.

POZN. 4: Porovnanie medzi dvomi etalónmi sa môže považovať za kalibráciu, ak sa porovnanie použije na kontrolu, a ak je to potrebné na korekciu hodnoty veličiny a neistoty merania priradenej jednému z etalónov.

Histogram – spôsob grafického znázornenia distribúcie frekvencie spojitaj premennej pomocou obdĺžnikov, ktorých šírka zodpovedá intervalom spojitaj premennej a plocha zodpovedá príslušnej frekvencii výskytu.

HIV – skratka pre vírus ľudskej imunitnej nedostatočnosti, príčina AIDS (syndrómu získaného zlyhania imunity).

HL – zmes yperitu a lewisitu.

Hladina akustického tlaku – veličina, ktorá vyjadruje intenzitu zvuku v decibeloch. Je to priebežná hladina akustického tlaku, normalizovaná na referenčný akustický tlak.

$$L = 20 \log \left(\frac{p}{p_0} \right)$$

kde:

p – meraný akustický tlak (Pa),
p₀ – referenčný akustický tlak,
p₀ = 2 · 10⁻⁵ Pa.

Hladina expozície hluku – priemerná hladina akustického tlaku počas dĺžky expozície (napr. za pracovnú zmenu).

Hladina významnosti, α – kritérium použité pri testovaní štatistickej hypotézy na zamietnutie nulovej hypotézy. Tradične sa používala hladina významnosti 0,05 alebo 0,01.

Hlásené pokrytie hromadného podania liekov (MDA) na lymfatickú filariózu v celkovej populácii – podiel populácie v identifikovaných oblastiach endemických pre filariu pokrytých MDA.

Hibernation – the potential mechanism by which an infected vector survives adverse cold weather in a sleeping or inactive condition.

Calibration hierarchy – a sequence of calibrations from a reference to the final measuring system, where the outcome of each calibration depends on the outcome of the previous calibration.

NOTE 1: Measurement uncertainty necessarily increases along the sequence of calibrations.

NOTE 2: The elements of a calibration hierarchy are one or more measurement standards and measuring systems operated according to the measurement procedures.

NOTE 3: For this definition, the “reference” can be a definition of a measurement unit through its practical realization, or a measurement procedure, or a measurement standard.

NOTE 4: A comparison between two measurement standards may be viewed as a calibration if the comparison is used to check and, if necessary, correct the quantity value and measurement uncertainty attributed to one of the measurement standards.

Histogram – a graphical display of the frequency distribution of a continuous variable by means of rectangles whose widths correspond to intervals of the continuous variable and their areas represent corresponding frequencies.

HIV – acronym for the Human Immunodeficiency Virus, the cause of AIDS (acquired immunodeficiency syndrome).

HL – a mixture of sulfur mustard and lewisite.

Sound pressure level – a measure of the volume of sound expressed in decibels (logarithmic scale). In other words, it is the effective sound pressure relative to a reference value of atmospheric pressure.

$$L = 20 \log \left(\frac{p}{p_0} \right)$$

where:

p – measured acoustic pressure (Pa),
p₀ – reference value of acoustic pressure,
p₀ = 2 · 10⁻⁵ Pa.

Noise exposure level – the average sound pressure level during the time exposure.

Significance level, α – the criterion used in statistical hypothesis test for rejecting the null hypothesis. Traditionally either 0.05 (sometimes called the 5% level) or 0.01 (1% level) had been used as a significance level.

Reported mass drug administration (MDA) coverage for lymphatic filariasis among total population – the proportion of the population in identified filaria-endemic areas covered by MDA.

Hlavné miesto riadenia – pracovisko krízového riadenia vybavené nevyhnutnými technickými prostriedkami vybudované pre predurčené orgány štátnej správy na riešenie krízových situácií.

Main place of management – a crisis management center equipped with necessary technical resources and established for specific government bodies to control crisis situations.

Hlavné miesto riadenia obrany štátu – pracovisko, na ktorom je vytvorený systém zariadení a technických prostriedkov zabezpečujúcich v čase vojny alebo vojnového stavu činnosť vlády SR, prezidenta SR a Bezpečnostnej rady SR pri riadení obrany štátu.

National Defense Management Center – a center equipped with technical resources to support activities of the Government, President and the Security Council of the Slovak Republic during the war.

Hlavné príčiny chorobnosti – najčastejšie sa vyskytujúce príčiny chorobnosti (zvyčajne 10), u ktorých bol hlásený najväčší počet prípadov v priebehu daného roka. Chorobnosť (morbidity) môže byť opísaná z hľadiska incidencie a/alebo prevalence určitých chorôb. Morbidity sa zvyčajne vyjadruje ako incidencia, t. j. počet prípadov ochorenia na 100 000 obyvateľov za daný rok.

Leading causes of morbidity – the most frequently occurring causes of morbidity (usually 10) for which the greatest number of cases have been reported during a given year. Morbidity can be described in terms of the incidence and/or prevalence of certain diseases. The morbidity is usually expressed as the morbidity rate (incidence), i. e. the number of cases of disease per 100 000 population for a given year.

Hlavné príčiny úmrtnosti – najčastejšie sa vyskytujúce príčiny úmrtnosti (zvyčajne 10), pri ktorých bol hlásený najväčší počet úmrtí v priebehu daného roka. Príčinami smrti sú všetky choroby, chorobné stavy alebo zranenia, ktoré buď viedli alebo prispeli k smrti a okolnostiam nehody, alebo je to násilie, ktoré vytvára také zranenia. Úmrtnosť sa zvyčajne vyjadruje ako počet úmrtí spôsobenou určitou príčinou na 100 000 obyvateľov za daný rok.

Leading causes of mortality – the most frequently occurring causes of mortality (usually 10) under which the greatest number of deaths have been reported during a given year. Causes of mortality are all those diseases, morbid conditions, or injuries that either resulted in or contributed to death, and the circumstances of the accident or violence which produced any such injuries. The mortality rate is usually expressed as the number of deaths from a specific cause per 100 000 population for a given year.

HLö-7 – reaktivátor acetylcholinesterázy; užívaný len experimentálne; (1-[2,4-bis(hydroxyiminometylpyridínium)]-3-(4-karbamoylpyridínium)-oxapropán chlorid.

HLö-7 – an acetylcholinesterase reactivator; used for experiments only; (1-[2,4-bis(hydroxyiminomethylpyridinium)]-3-(4-carbamoylpyridinium)-oxapropane chloride.

Hluk – nechcený, obťažujúci zvuk, ktorý môže viesť k strate sluchu alebo stresu, alebo interferuje so schopnosťou počuť iné zvuky alebo komunikovať.

Noise – unwanted sound that can lead to hearing loss or stress, or interferes with the ability to hear other sounds or to communicate.

Hluk pozadia – hluk v mieste merania, ktorý nie je spôsobený jeho zdrojom.

Background noise – the noise at a given location and time, measured in the absence of any noise sources.

Hlukový osobný expozimeter – prístroj na meranie osobnej hlukovej záťaže. Tento merací prístroj je umiestnený na zamestnancovi počas jeho práce cez pracovný čas.

Noise dosimeter – a sound level meter designed to be worn on the body and monitor individual noise exposure during a full or part-time shift.

Hmla – drobné kvapôčky tekutiny, ktoré môžu zostať suspendované vo vzduchu. Hmla môže vzniknúť keď pary kondenzujú na kvapaliny alebo keď sa kvapaliny rozkladajú ako napr. pri striekaní alebo atomizácii).

Mist – small droplets of a liquid that can remain suspended in air. Mists can form when a vapor condenses to liquid state, or when a liquid breaks up (e.g. by splashing or atomizing).

Hmotné rezervy – vybrané suroviny, materiály a výrobky, ktoré sú určené na ochranu ekonomiky, na použitie v období stavu núdze v energetike, stavu ropnej núdze, ropnej bezpečnosti štátu, potravinovej bezpečnosti štátu, pre potreby ozbrojených síl alebo na dočasné riešenie následkov mimoriadnej udalosti. Osobitným druhom hmotných rezerv sú núdzové zásoby ropy a ropných výrobkov.

Material reserves – selected raw materials, other materials and products, which are designated to be used for the protection of the national economy; during oil crisis or national food emergencies; to support armed forces or temporary relief activities in emergency situations. Emergency oil reserves are a special class of Material Reserves.

Hmotnostný spektrometer – zariadenie, ktoré meria hmotnosť molekúl, molekulárnych fragmentov a atómov. Skladá sa z iónového zdroja, analyzátora a vlastného detektora. K najpoužívanejším analyzátorom patria: iónová pasca, kvadrupól (Q), preletová trubica (TOF).

HN1 – bis(2-chlóretyl)ethylamín; dusíkový yperit HN1.

HN2 – bis(2-chlóretyl)metylamín; dusíkový yperit HN2.

HN3 – tris(2-chlóretyl)amín; dusíkový yperit HN3.

Hnačkové ochorenia, prípady a úmrtia – počet prípadov zaznamenaných alebo odhadovaných prípadov a úmrtí na všetky typy hnačkových ochorení v priebehu posledného roka, pre ktorý sú k dispozícii platné štatistické údaje.

Hodnota – to, čo ľudia považujú za žiaduci spôsob života ako jednotlivci i ako členovia spoločnosti.

Hodnota krátkodobej expozície – ↗ Hodnoty expozície.

Hodnotenie – formalizovaný proces posudzovania činnosti alebo systému, pri ktorom sa uprednostňujú kvantitatívne prístupy pred kvalitatívnymi, hoci niekedy je nevyhnutné obmedziť sa iba na kvalitatívne prístupy.

Hodnotenie dopadov na zdravie – kombinácia postupov, metód a nástrojov, ktorými sa môže posudzovať politika, program, produkt alebo služba z pohľadu jeho potenciálnych účinkov na zdravie ľudskej populácie a na distribúciu týchto účinkov v populácii.

Hodnotenie expozície – vo výskume práce znamená určenie vystavenia zamestnancov rôznym faktorom. Čo najpresnejšie hodnotenie expozície je výzvou pre všetky štúdie založené na pozorovaní. V posledných rokoch sa metódy hodnotenia expozície pri práci veľmi zdokonalili, vrátane postupov založených na modelovaní údajov z hygieny práce, údajov o klasifikácii expozície odborníkmi, alebo špecifickými dotazníkmi. Biologické markery môžu poskytnúť cenné informácie na hodnotenie expozície pri práci (↗ Biologický monitoring). Toto hodnotenie nadobúda v súčasnosti stále väčší význam s tým, ako sú identifikované nové rizikové faktory, aj keď ešte stále absentujú poznatky o skutočných účinkoch nízkych hladín expozície z komplexného vplyvu pracovného prostredia.

Hodnotenie kvality – meranie použitej metódy alebo procesu alebo jeho porovnanie s akceptovaným štandardom s cieľom určiť úroveň alebo stupeň excelentnosti.

Mass spectrometer – an instrument that determines mass (mass to charge ratio) of molecules, molecular fragments or atoms. It consists of three components: an ion source, a mass analyzer, and a detector. The most commonly used are ion trap, quadrupole (Q), and Time-of-flight (TOF) analyzers.

HN1 – bis(2-chloroethyl)ethylamine; nitrogen mustard HN1.

HN2 – bis(2-chloroethyl)methylamine; nitrogen mustard HN2.

HN3 – tris(2-chloroethyl)amine; nitrogen mustard HN3.

Diarrhoeal diseases, cases and deaths – the number of cases of recorded or estimated deaths from all types of diarrhoeal diseases during the most recent year for which valid statistics are available.

Value – what people consider to be desirable way of living as individuals and as members of societies.

Short Term Exposure Value (STEV) – ↗ Exposure values.

Assessment (evaluation) – a formal process of evaluation of a process or system, preferably quantitative, but sometimes necessarily qualitative.

Health impact assessment – a combination of procedures, methods and tools by which a policy, program, product, or service may be judged concerning their effects on the health of the population, and the distribution of those effects within the population (WHO Regional Office for Europe, 1999).

Exposure assessment – in occupational research it is the estimation of workers' exposures. Accurate exposure assessment is challenging for almost all observational studies. During the past years the methods for occupational exposure assessment have greatly developed, including approaches based on modeling of occupational hygiene data, expert's exposure ratings, or specific questionnaires. Biological markers may also provide valuable information for occupational exposure assessment (↗ Biological monitoring). This progress has become more crucial as many of the major occupational risk factors are now identified, but proper knowledge is still needed on the effects of low level exposures present in complex workplace environments.

Quality assessment – the measurement of the method or practice used or its comparison with an accepted standard in order to determine the level or degree of excellence.

Hodnotné biologické materiály, HBM – biologické materiály, ktoré vyžadujú (podľa ich vlastníkov, používateľov, správcov, dozorcov alebo regulátorov) administratívny dohľad, kontrolu, zodpovednosť a špecifické ochranné a monitorovacie merania v laboratóriách na ochranu ich ekonomickej a historickej (archívnej) hodnoty, a/alebo populácie z hľadiska potenciálneho spôsobenia ujmy. HBM môžu zahŕňať patogény a toxíny, taktiež aj nepatogénne organizmy, vakcinačné kmene, potraviny, geneticky modifikované organizmy (GMO), bunkové zložky, genetické elementy, a mimozemské vzorky.

Hodnoty expozície – koncentrácie biologických, chemických alebo fyzikálnych faktorov vo vzduchu, o ktorých sa predpokladá, že im môžu byť exponovaní takmer všetci pracovníci bez toho, aby u nich došlo k akémukoľvek škodlivému účinku.

1. *Časovo vážená priemerná expozičná hodnota* – časovo vážená priemerná koncentrácia alebo hladina chemickej látky alebo biologického faktora stanovené na 8 hodín denne alebo 40 hodín za týždeň, o ktorej sa predpokladá, že jej môžu byť exponovaní dennodenne takmer všetci pracovníci bez toho, aby to u nich vyvolalo škodlivé účinky.
2. *Krátkodobá expozičná hodnota* – maximálna koncentrácia (hodnota) chemického, biologického alebo fyzikálneho faktora v ovzduší, ktorej zamestnanci môžu byť občas exponovaní s tým, že expozícia netrvá dlhšie ako 15 minút a neopakuje sa častejšie ako štyrikrát za pracovný deň s minimálnym časovým odstupom od poslednej takejto expozície.
3. *Stropná expozičná hodnota* – maximálna expozícia chemickému faktoru, biologickému alebo fyzikálnemu faktoru v, ktorá nesmie byť prekročená počas žiadneho časového intervalu.

POZN. 1: Odporúčané hodnoty expozície stanovené Americkým kongresom vládnych priemyselných hygienikov (ACGIH) sú známe ako prahové expozičné limity.

POZN. 2: Na Slovensku sa uplatňujú pri hodnotení expozície najvyššie prípustné expozičné limity. NPEL pre chemické faktory sú stanovené priemernou hodnotou a krátkodobou hodnotou (Nariadenie vlády SR č. 355/2006 Z. z. v platnom znení).

Hodnoty primárnej zdravotnej starostlivosti – hodnoty, ktoré podopierajú primárnu zdravotnú starostlivosť, vrátane solidarity, sociálnej spravodlivosti, práva na lepšie zdravie pre všetkých a spoluúčasti.

Holandský model povinného súkromného zdravotného poistenia – systém povinného súkromného poistenia s veľmi silnou reguláciou štátu. Ide o hybridný systém kombinácie sociálneho a súkromného poistenia s verejnými garanciami. V Holandsku je zákonom zakázaná diferenciácia poistného podľa rizík, ku ktorým patrí vek, pohlavie, zdravotný stav, pričom →

Valuable Biological Materials, VBM – biological materials that require (according to their owners, users, custodians, caretakers or regulators) administrative oversight, control, accountability, and specific protective and monitoring measures in laboratories to protect their economic and historical (archival) value, and/or the population from their potential to cause harm. VBM may include pathogens and toxins, as well as non-pathogenic organisms, vaccine strains, foods, genetically modified organisms (GMOs), cell components, genetic elements, and extraterrestrial samples.

Exposure values – the airborne concentrations of a biological, chemical, or physical agent to which it is believed nearly all workers may be exposed without experiencing any harmful effects.

1. *Time Weighted Average Exposure Value (TWAEV)* – the time weighted average concentration or levels of a chemical or biological agent for an 8-hour day or a 40-hour week to which it is believed nearly all workers may be exposed, day after day, without experiencing harmful effects.
2. *Short-term Exposure Value (STEV)* – the maximum airborne concentration of a chemical, biological or physical agent to which workers may be exposed from time to time, provided that the exposure is for not more than 15 minutes, is not more often than four times in a work day, and at least 60 minutes have elapsed from the time of the last exposure.
3. *Ceiling Exposure Value (CEV)* – the maximum exposure to an airborne concentration of a chemical, biological or physical agent that is not to be exceeded for any length of time.

NOTE 1: Recommended exposure values established by the American Conference of Governmental Industrial Hygienists (ACGIH) are known as Threshold Exposure Values.

NOTE 2: Exposure values are defined in the Slovak Republic as Maximum Permissible Exposure Limits (MPEL), both average and short-term MPELs (Slovak Government Decree No. 355/2006).

Primary Health Care values – the values that underpin primary health care, including solidarity, social justice, the right to better health for all, and participation.

Dutch model of compulsory private health insurance – it is a system of compulsory private insurance with very strong regulation of the state. It is a hybrid system combining social and private insurance with public guarantees. In the Netherlands it is forbidden by law differentiation of premiums according to the risks, which include age, sex, health status while →

súkromná poisťovňa musí dohodnúť zmluvu s každým oprávneným záujemcom. Reforma sledovala hlavne úsporu nákladov a posilnenie úlohy spotrebiteľa.

Holistický prístup (celostný) – vyjadruje vzťah celku a časti. Z gréckeho *to holon* – celok (latinsky – *totum*) ide o učenie, ktoré tvrdí, že všetky vlastnosti určitého celku, systému sa nedajú určiť alebo vysvetliť iba skúmaním jeho častí. Naopak tento celok, resp. systém podstatne ovplyvňuje fungovanie alebo podobu jednotlivých častí. Uplatnenie celostného prístupu v ošetrovatelstve znamená starostlivosť založenú na chápaní problémov človeka v jednote a interakcii jeho potrieb v kontexte kultúrnych, vekových, rodových a iných osobitostí a na poznávaní ich aktuálnej dynamiky a priorit v závislosti od jeho zdravotného stavu a hodnotovej hierarchie.

Homoalela – ↗ Alela.

Homogénne prostredie – prostredie, v ktorom hodnoty ukazovateľov tepelno-vlhkostnej mikroklimy v rovnakom čase meraných v odporúčaných výškach hlavy, trupu a nôh sa nelíšia od seba viac ako o 5 percent. POZN.: Hodnoty sa od seba líšia viac ako o 5 percent väčšinou v pracovnom prostredí s viacerými zdrojmi tepla – heterogénne prostredie (zariadenia, stroje produkujúce teplo).

Homozygot – jedinec s dvomi identickými alelami určitého génu.

Horizontálna integrácia – koordinácia funkcií, činností alebo prevádzkových jednotiek, ktoré sú v rovnakej fáze výrobného procesu služby. Príklady tohto typu integrácie sú konsolidácie, fúzie a zdieľané služby v rámci jednej úrovne starostlivosti.

Horizontálny prenos – prenos infekčného agensa v populácii z jedného jedinca na druhého.

Horľavý – schopný ľahko vzplanúť alebo sa zapáliť; obyčajne ide o materiál ktorý má bod vzplanutia pod 37,8 °C. ↗ Zápalný.

Hospicová starostlivosť – WHO definuje hospicovú starostlivosť ako integrovanú zdravotnú, sociálnu, psychologickú a duchovnú starostlivosť, ktorá je poskytovaná pacientom všetkých indikačných, diagnostických i vekových skupín, kde je prognóza prežitia menej ako 6 mesiacov. Hospicová starostlivosť je komplexná multidisciplinárna starostlivosť nahrádzajúca už vyčerpanú kauzálnu liečbu choroby potrebnou symptomatickou liečbou. Myšlienka hospicovej starostlivosti vychádza z úcty k človeku ako jedinečnej, neopakovateľnej bytosti a jeho biologických, psychologických, sociálnych a duchovných potrieb.

Hospitalizovaný pacient – osoba prijatá do zdravotníckeho zariadenia, ktorá zvyčajne zaberá posteľ v tomto zdravotníckom zariadení.

private insurance have to be negotiated with each eligible candidate. The reform pursued mainly cost savings and strengthened the role of consumer.

Holistic approach – expresses the relationship between the whole systems and their components. From Greek “*to holon*” – the whole, (Latin *totum*); it is a concept asserting that all properties of the whole system cannot be determined or explained just by examining its parts. On the contrary, the whole system has a substantial impact on the functioning of its components. Applying holistic approach in nursing means that nursing care is based on the understanding of person’s problems in unity and interaction of his needs in context of cultural, age, gender and other particularities and on understanding of their dynamics and priorities according to his or her state of health and hierarchy of values.

Homoallele – ↗ Allele.

Homogeneous environment – the environment, in which the values of microclimatic factors measured during certain time at the level of head, trunk and extremities do not differ more than 5 percent.

NOTE: In heterogeneous environments the values of microclimatic factors differ more than 5 percent, especially in workplaces with machinery, heat sources, etc.

Homozygote – an organism that contains two identical alleles of a given gene.

Horizontal Integration – coordination of the functions, activities or operating units that are at the same stage of the service production process. Examples of this type of integration are consolidations, mergers and shared services within a single level of care.

Horizontal transmission – transmission of an infectious agent in the population from one individual to another.

Flammable – capable of being easily set on fire; usually a material that has a flash point below 37.8 °C. ↗ Combustible.

Hospice care – WHO defines a hospice care as an integrated health, social, psychological and spiritual care provided to patients of any diagnostic and age group where the life expectancy is less than 6 months. Hospice care is a complex multidisciplinary care, which replaces causal treatment of the disease by necessary symptomatic treatment, when causal treatment options are exhausted. The idea of hospice care is based on the respect for the human person as a unique, unrepeatable individual and his or her biological, psychological, social and spiritual needs.

Inpatient – a person admitted to a health care facility and who usually occupies a bed in that health care facility.

Hospodárnosť – minimalizovanie nákladov zdrojov použitých na činnosť vzhľadom na primeranú kvalitu.

Cost-effectiveness – minimizing the cost of resources used for the activities with consideration to a good standard of quality.

Hospodárska mobilizácia – súbor hospodárskych a organizačných činností a opatrení pripravovaných v stave bezpečnosti ako súčasť prípravy štátu na obranu a riešenie krízových situácií vykonávaných v oblasti výroby, služieb a financovania, na zabezpečenie zdrojov, ktorý ako súčasť prvku zabezpečenia slúži na zmiernenie následkov krízovej situácie a vytvára predpoklady na zabezpečenie potrieb nevyhnutných na prežitie obyvateľstva a na zabezpečenie činnosti ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov a ostatných súčastí verejnej správy.

Economic mobilization – the economic and other measures prepared during peaceful time as a part of the national defense and emergency preparedness. These measures are to be implemented in production, service and financing sectors to ensure availability of resources for sustaining of life of general public and continuation of activities of armed forces, security forces and other government agencies.

Hostiteľský rozsah – spektrum živočíšnych druhov vnímavých k infekcii určitým agensom.

Host range – the range of species susceptible to infection by a specific agent.

Hranice systému zdravotnej starostlivosti – vonkajšie hranice (kontext, inštitúcie, kapacity), v rámci ktorých zdravotnícky systém pracuje.

Health system boundaries – the outer limits (context, institutions, capacities) within which the health system operates.

Hraničné náklady – zmena v celkových nákladoch pri jednotkovom zvýšení výstupu.

Marginal cost – the change in total cost that results from a unit increase in output.

Hrubá miera pôrodnosti – počet živo narodených detí na 1000 obyvateľov v danom roku alebo časovom období.

Crude birth rate – the number of live births for every 1000 population in a given year or period of time.

Hrubá miera úmrtnosti/ Hrubá úmrtnosť – počet zomretých na 1000 obyvateľov v danom roku alebo časovom období.

Crude death rate – the number of deaths per 1000 people in a given year or time period.

Hrubá mzda – mzda pred odpočítaním daní, zdravotného a sociálneho poistenia a ďalších povinných a dobrovoľných zrážok.

Gross income/wage – the wage before deduction of taxes, health and social insurance and other mandatory and voluntary deductions.

Hrubá úmrtnosť – odhad počtu úmrtí v definovanej populácii v priebehu špecifikovaného obdobia delený počtom obyvateľov vystavených riziku úmrtia, ktorý sa odhaduje k stredu kalendárneho roka.

Crude Mortality Rate – an estimated number of deaths occurring in a given population during specified time interval divided by the size of population at risk (e.g. mid-year estimates).

Hrubý domáci produkt, HDP – celková produkcia tovarov a služieb na konečné použitie vyrobené rezidentmi a nerezidentmi, bez ohľadu na rozdelenie na tuzemské a zahraničné pohľadávky.

Gross domestic product, GDP – total output of goods and services for final use produced by residents and non-residents, regardless of the allocation to domestic and foreign claims.

Hrubý domáci produkt na obyvateľa, HDP – hrubý domáci produkt vydelený polročným stavom obyvateľstva (alebo veľkosťou populácie, ak polročný stav obyvateľstva nie je k dispozícii).

Per capita gross domestic product, GDP – gross domestic product divided by mid-year population (or population size if mid-year population is not available).

Hrubý národný dôchodok, HND – súčet pridanej hodnoty všetkými tuzemskými výrobcami plus všetky dane z produktov (mínus dotácie), ktoré nie sú zahrnuté do zhodnotenia produkcie plus čisté príjmy z prvotných dôchodkov (odmien zamestnancov a dôchodkov z majetku) zo zahraničia.

Gross national income, GNI – the sum of value added by all resident producers plus any product taxes (less subsidies) not included in the valuation of output plus net receipts of primary income (compensation of employees and property income) from abroad.

Hrubý národný dôchodok na obyvateľa, HND – hrubý národný dôchodok vydelený polročným stavom obyvateľstva (alebo veľkosťou populácie, ak polročný stav obyvateľstva nie je k dispozícii).

Per capita gross national income, GNI – gross national income divided by mid-year population (or population size if mid-year population is not available).

Hrubý národný produkt, HNP – skladá sa z hrubého domáceho produktu (HDP) plus čistý zisk výrobných činiteľov zo zahraničia, čo je príjem, ktorý dostávajú obyvatelia zo zahraničia pre faktor služby (práce a kapitálu) zmenšený o podobné platby nerezidentom, ktorí sa podieľali na domácej ekonomike.

Hrubý národný produkt na obyvateľa, HNP – HDP na obyvateľa sa získava vydelením celkového hrubého národného produktu celkovým počtom obyvateľov.

- hrubý domáci produkt (HDP), ktorý meria celkovú produkciu tovaru a služieb na konečné použitie vytvorených rezidentmi a nerezidentmi, bez ohľadu na rozdelenie do tuzemských i zahraničných pohľadávok, plus
- čistý koeficient príjmu zo zahraničia – čo je príjem, ktorý obyvatelia dostávajú zo zahraničia, ako faktor služby (práce a kapitálu) zmenšený o podobné platby uskutočnené pre nerezidentov, ktorí prispeli do domácej ekonomiky.

HSI – ↗ Index tepelného stresu.

Humanitárna pomoc – činnosť vládnych a nevládnych orgánov a organizácií, dobročinných spolkov a jednotlivcov v prospech obyvateľstva určitého regiónu, postihnutého mimoriadnou udalosťou, krízovou situáciou alebo stavom núdze. V medzinárodnom meradle, potom aj pomoc obyvateľstvu regiónov na území iného štátu, strádajúceho v dôsledku vnútorných alebo medzinárodných konfliktov.

Hustota obyvateľstva – počet obyvateľov na štvorcový kilometer.

Hybrid RNA-DNA – dvojitávitnica prechodne pozostávajúca z DNA a RNA reťazcov, vzniká pri transkripcii (prepise DNA do RNA).

Hybridizácia molekúl – proces spájania komplementárnych alebo čiastočne komplementárnych reťazcov nukleových kyselín.

Hybridizačné sondy – fluorescenčne označené sondy používané na dôkaz prítomnosti špecifických segmentov nukleových kyselín.

Hygiena detí a mládeže – medicínska vedná disciplína preventívneho charakteru orientovaná na ochranu a podporu zdravia detí a mládeže, ktorá skúma vplyvy životných a pracovných podmienok na rozvíjajúci sa organizmus.

Hygiena práce – ↗ Priemyselná hygiena.

Hygienické návyky – široký pojem na osobné zdravotné návyky, ktoré môžu znížiť alebo zabrániť expozícii pracovníka chemickým alebo biologickým faktorom. Hygienické návyky zahŕňajú: nefajčenie, nejedenie alebo nepitie na pracovisku, umývanie sa pred prestávkami a jedením, vyzliekanie kontaminovaného oblečenia pred opustením pracoviska, oddelené ukladanie civilného a pracovného oblečenia.

Gross national product, DNP – comprises the gross domestic product (GDP), plus net factor income from abroad, which is the income residents receive from abroad for factor services (labour and capital) less similar payments made to non-residents who contributed to the domestic economy.

Per capita gross national product, GNP – the per capita GNP is obtained by dividing the total gross national product by the total population.

- the gross domestic product (GDP), which measures the total output of goods and services for final use produced by residents and non-residents, regardless of the allocation to domestic and foreign claims, plus
- Net factor income from abroad, which is the income residents receive from abroad for factor services (labour and capital) less similar payments made to non-residents who contributed to the domestic economy.

HSI – ↗ Heat stress index.

Humanitarian aid – the activity of government and non-government organizations, charities and individuals in support of population affected by emergency or crisis situation. On the international level it represents aid provided to affected populations in foreign countries affected by internal or foreign conflicts.

Population density – population per square kilometer.

Hybrid RNA-DNA – a double helix temporarily formed between single strands of DNA and RNA molecules; it is assembled during transcription of DNA into RNA.

Hybridization of molecules – a process of assembling complementary or partially complementary chains from different nucleic acids.

Hybridization probes – fluorescently labeled probes used to determine the presence of specific segments of nucleic acids.

Children and youth's hygiene – medical discipline focused on preventive care that promotes and protects health of children and adolescents and examines the influence of living and working conditions on the organism in growth and development.

Occupational hygiene – ↗ Industrial hygiene.

Hygiene practices – a broad term that describes individual health routines that may reduce or prevent the exposure of a worker to chemical or biological substances. Hygiene practices include: restraint on smoking, eating and drinking in the work area, washing up before breaks and meals, removing contaminated clothing before leaving work area, keeping street clothes separate from work clothing.

Hyperparazitizmus – zvláštna forma parazitizmu, pri ktorej jeden parazit parazituje v inom parazite, napr. vírusy infikujúce patogénnu črevnú amébu *Entamoeba histolytica*.

Hypersenzitivita – stav, keď jedinec reaguje alergickou reakciou na látku, ktorá bežne neovplyvňuje väčšinu ľudí.

Hypotermia – nízka telesná teplota/podchladenie. Celková hypotermia je sprevádzaná dvoma typmi fyziologických reakcií: vazokonstrikciou kožných a podkožných ciev a zvýšením tvorby metabolického tepla. Miestna hypotermia postihuje nos, líca, ušnice, prsty rúk a chodidiel, pretože v ich tkanivách sa tvoria kryštáliky ľadu, čo spôsobuje miestne poškodenie tkanív. Akútne sa miestne poškodenie chladom prejavuje omrzlinami.

Hypotéza dávkového prahu – hypotéza, podľa ktorej existuje určitá dávka, o ktorej sa hypoteticky uvažuje, že pod jej úrovňou je riziko vzniku nádoru a/alebo dedičných ochorení nulové.

Chagasova choroba – americká trypanosomóza (→ Trypanosomózy), protozoárne ochorenie vyvolané patogénnym prvkom *Trypanosoma cruzi*. Ochorenie je endemické v Amerike od juhu USA až po severnú Argentínu. K prenosu ochorenia dochádza v endemických oblastiach najčastejšie prostredníctvom vektora, ktorým sú ploštice podčelade *Triatominae* („kissing bug“), najmä *Triatoma infestans*, *Panstrongylus megistus*, *Triatoma pseudomaculata*, *Triatoma brasiliensis* a *Triatoma sordida*. Rezervoárom ochorenia sú divé zvieratá, najmä pásovce, vačice, hlodavce a medvedík čistotný. Z domestikovaných, resp. synantropných zvierat sú rezervoárom ochorenia najčastejšie psy, morčatá a potkany. K prenosu ochorenia z človeka na človeka dochádza aj transfúziou krvi od chorých darcov, vertikálne z infikovaných matiek na deti a pri orgánových transplantáciách. Tieto formy prenosu predstavujú riziko aj v Európe z osôb infikovaných v endemických oblastiach. Prenos nákazy je možný aj po požití tepelne neupravených potravín kontaminovaných výkalmi ploštíc *Triatominae*, a tiež pri laboratórnej expozícii pracovníkov výskumu a diagnostiky. Orálna cesta prenosu sa uplatňuje u niektorých všežravcov, ktorí slúžia ako rezervoár infekcie. Inkubačná doba je podľa spôsobu prenosu 3 až 112 dní. Ochorenie má tri štádiá: akútna fáza trvá 8 až 12 týždňov a vyznačuje sa nešpecifickými príznakmi (febrilita, lymfadenopatia, hepatosplenomegália) alebo prebieha asymptomaticky, pričom u malého podielu pacientov sa vyvinie myokarditída alebo meningoencefalitída. →

Hyperparasitism – a special form of parasitism where one parasite parasitizes on or in another parasite (e.g. viruses that infect pathogenic amoeba *Entamoeba histolytica*).

Hypersensitive – the condition of individual's allergic response to substances that would normally not induce the same reaction in majority of exposed individuals.

Hypothermia – a drop in body temperature. The general hypothermia is characterised by two types of physiological responses: vasoconstriction of skin and subcutaneous blood vessels and increased production of metabolic heat. Local hypothermia affects the nose, cheek, ear lobe, fingers of hands and feet and induces the formation of ice crystals resulting in local tissue damage. The local cold injuries are manifested as frostbite.

Dose-threshold hypothesis – the hypothesis according to which doses of radiation below dose threshold do not increase the risk of cancer or genetic disorders.

Chagas disease – American trypanosomiasis (→ Trypanosomiasis), disease caused by parasitic protozoan *Trypanosoma cruzi*. The disease is endemic in Americas from the Southern United States to Northern Argentina. In the endemic areas, the disease is transmitted by bloodsucking cone-nosed bugs of the subfamily of *Triatominae* (“kissing bugs”, “reduviid bugs”, “assassin bugs”), in particular by *Triatoma infestans*, *Panstrongylus megistus*, *Triatoma pseudomaculata*, *Triatoma brasiliensis* a *Triatoma sordida*. Reservoir for the disease includes wild animals (armadillos, opossums, rodents, and raccoons), as well as domestic/synanthropic animals (dogs, guinea pigs and rats). The human-to-human transmission also occurs via blood transfusion or organ transplants from infected donors, as well as vertically (mother-to-child). These modes of transmission pose risk also in European countries, in which cases infected in endemic areas reside. In addition, the disease can be acquired by oral route through the consumption of uncooked foods contaminated by *Triatominae* bugs feces. The oral route is most relevant among omnivores that serve as the reservoir of *T. cruzi*. Infections of personnel in scientific or diagnostic laboratories have been reported as well. Incubation period is 3 to 112 days depending on the route of transmission. The disease has 3 stages: acute phase lasts 8 to 12 weeks and is characterized by non-specific signs (fever, lymphadenopathy, hepatosplenomegaly) or an asymptomatic course, while a small proportion of patients develops myocarditis or meningoencephalitis. →

Pri prenose vektorom sa niekedy pozoruje Romana's sign – unilaterálny nebolestivý opuch mihalníc, prípadne chagom (indurovaná kožná lézia v mieste uštipnutia plošticou). Po akútnej fáze nasleduje bezpríznaková neurčitá fáza a následne u 20 – 40 % postihnutých sa vyvinie chronická fáza. Chronická Chagasova choroba je nevyliciteľné a devastujúce ochorenie, pri ktorom dochádza k poškodeniu srdca a tráviaceho systému a toto ochorenie ročne zabíja asi 12 000 chorých najčastejšie vo veku 30 – 50 rokov. *Trypanosoma cruzi* má zložitý životný cyklus a veľmi osobitú biológiu. Produkuje variabilné povrchové glykoproteíny (VSG), ktoré trypanosómam umožňujú vyhnúť sa mechanizmom adaptívnej imunity hostiteľa. Ďalšími unikátnymi látkami *T. cruzi* sú trypanotión, ktorý sa uplatňuje pri ochrane trypanosóm proti rôznym toxickým agensom, a cysteínová proteáza cruzipain, ktorá sa uplatňuje pri invázii buniek hostiteľa. Unikátna je aj schopnosť *T. cruzi* produkovať neprirodzenú aminokyselinu D-prolín a najmä ich mitochondriálna DNA (kinetoplast), ktorá pozostáva z prepletených veľkých a malých kruhových molekúl DNA (ktDNA). Malé molekuly ktDNA sa integrujú do genómu hostiteľa, a tento proces, ktorý je veľmi nezvyčajný pre eukaryotické patogény, sa spolu s autoimúnnymi mechanizmami zrejme uplatňuje pri vývoji kardiomyopatie v chronickom štádiu ochorenia. Unikátna biológia predurčuje *T. cruzi* k tomu, aby sa tento parazit stal vďačným objektom výskumu, ako aj vývoja liečiv zasahujúcich špecifické biomolekuly, ktoré sú dôležité pre prežívanie parazita, ale realita je iná. Chagasova choroba je zanedbávaná choroba a na jej výskum sa vynakladajú nedostatočné prostriedky (podľa niektorých názorov preto, že ide prevažne o chorobu chudobných). Na liečbu je v súčasnosti k dispozícii iba nifurtimox a benznidazol, ktoré boli vyvinuté v 60-tych a 70-tych rokoch 20. storočia, a ktoré majú obmedzenú terapeutickú účinnosť a početné nežiaduce účinky. Chagasova choroba sa kvôli dlhej latencii, vážnej prognóze a veľkému počtu nedidiagnostikovaných prípadov niekedy označuje ako „nový AIDS“. Táto choroba má potenciál na to, aby sa stala významným verejnozdravotníckym rizikom v Európe aj bez prítomnosti kompetentných vektorov, čoho dôkazom je vertikálne šírenie v prípadoch zavlečených z endemických oblastí. K tomu môže prispieť aj nedostatočná skúsenosť európskych zdravotníkov v diagnostike a liečbe tejto choroby.

Cases infected by vectors may present Romana's sign (unilateral painless periorbital swelling) or chagoma (indurated skin lesion at the bite site). Acute phase is followed by indeterminate phase that develops into chronic phase in 20 – 40% of affected individuals. Chronic Chagas disease is an incurable and devastating disease accompanied by cardiac and/or gastrointestinal damage that kills about 12,000 patients per year, usually at the age of 30 – 50 years. *Trypanosoma cruzi* has a complex life cycle and a unique biology. It produces highly variable surface glycoproteins (VSG) that help parasite to evade host's adaptive immunity. Other unique biomolecules include trypanothione (provides protection against various toxic agents) and cysteine protease cruzipain (facilitates invasion of the host cells). *T. cruzi* produces the unnatural amino acid D-proline, which is unseen in other eukaryotes. Likewise, its mitochondrial DNA is unusual (kinetoplast), composed of many concatenated small and large circular DNA molecules (ktDNA). Small ktDNA can integrate into the host genomic DNA, which is a mechanism unseen in other eukaryotic pathogens and, together with autoimmune mechanisms, it is likely involved in the development of cardiomyopathy in chronic Chagas disease. Owing to its unique biology, this protozoan could be an attractive target for biomedical research and for the development of new therapeutics targeting its specific biomolecules; however, Chagas disease is a neglected disease whose research is seriously underfunded. According to some authors, this is because Chagas disease is the disease of the poor. The only drugs presently available for the treatment of Chagas disease are nifurtimox and benznidazole developed in 1960s and 1970s. Both these drugs have limited efficacy and numerous side effects. Chagas disease is sometimes referred to as „the new AIDS“ due to its long latency, grave prognosis and the large number of undiagnosed cases. This disease has the potential to become a significant public health risk in Europe, even without the presence of competent vectors, as evidenced by cases of vertical transmission among European residents infected in the endemic areas. This problem may be further enhanced by the lack of experience of European health professionals in the diagnosis and treatment of Chagas disease.

Charakter úrazu alebo choroby – hlavné vonkajšie charakteristiky pracovného úrazu alebo choroby (napr. popálenina, porezanie, dermatitída, strata sluchu).

Nature of the injury or illness – the major characteristics of a workplace injury or illness (e.g. burn, cut, dermatitis, hearing loss).

Charakteristika – odlišujúca črta.

POZN. 1: Charakteristika môže byť vlastná alebo pridelená.

POZN. 2: Charakteristika môže byť kvalitatívna alebo kvantitatívna.

POZN. 3: Existujú rozličné triedy charakteristík, ako napríklad:

- fyzikálne (napr. mechanické, elektrické, chemické alebo biologické charakteristiky),
- zmyslové (napr. týkajúce sa čuchu, hmatu, chuti, zraku, sluchu),
- správania (napr. zdvorilosť, čestnosť, vierohodnosť),
- ľudské (napr. dochvilnosť, spoľahlivosť, pohotovosť),
- ergonomické (napr. fyziologické charakteristiky alebo charakteristiky súvisiace s bezpečnosťou človeka),
- funkčné (napr. maximálna rýchlosť lietadla).

Charakteristika kvality – vlastná charakteristika produktu, procesu alebo systému týkajúca sa požiadavky.

POZN. 1: Vlastná charakteristika znamená, že v niečom existuje, najmä ako trvalá charakteristika.

POZN. 2: Charakteristika pridelená produktu, procesu alebo systému (napr. cena produktu, vlastník produktu) nie je charakteristikou kvality tohto produktu.

Chemická bezpečnosť – stav spoločenského, prírodného, technického, technologického systému, ktorý v prípade teroristického chemického útoku, alebo havárie chemického technologického zariadenia zabezpečuje jeho funkčnosť a vytvára podmienky pre minimalizáciu možných následkov.

Chemická dohoda – ↗ CWC.

Chemická havária – havária (deštrukcia) zariadenia infraštruktúry spojená s únikom priemyselných toxických látok do okolia v množstvách, ktoré vážne ohrozuje osoby a životné prostredie. Zákon č. 261/2002 Z. z. o prevencii závažných priemyselných havárií a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov definuje podrobnejšie tzv. *závažnú haváriu*, ktorá môže spôsobiť havarijné následky typu požiar, výbuch alebo únik toxických látok.

Chemická hrozba – potenciálna možnosť úmyselného použitia chemických látok, prostriedkov alebo zbraní na živé organizmy alebo vegetáciu za účelom presadenia individuálnych alebo skupinových záujmov nelegálnym spôsobom.

Chemická spotreba kyslíka, CHSK – udáva množstvo kyslíka potrebného na oxidáciu organických látok vo vode silným oxidačným činidlom. Množstvo potrebného kyslíka na oxidáciu, resp. oxidovateľnosť vody je teda mierou obsahu látok schopných oxidácie a je jedným z dôležitých kritérií znečistenia. Udáva sa ako hmotnosť kyslíka, ktorá je ekvivalentná spotrebe oxidačného činidla, na jeden liter vody, obvyčajne v $\text{mg}\cdot\text{dm}^{-3}$.

Characteristic – a distinguishing feature.

NOTE 1: A characteristic can be inherent or assigned.

NOTE 2: A characteristic can be qualitative or quantitative.

NOTE 3: There are various classes of characteristic, such as the following:

- physical (e.g. mechanical, electrical, chemical or biological characteristics),
- sensory (e.g. related to smell, touch, taste, sight, hearing),
- behavioral (e.g. courtesy, honesty, veracity),
- temporal (e.g. punctuality, reliability, availability),
- ergonomic (e.g. physiological characteristic, or related to human safety),
- functional (e.g. maximum speed of an aircraft).

Quality characteristic – an inherent characteristic of a product, process or system related to a requirement.

NOTE 1: Inherent means existing in something, especially as a permanent characteristic.

NOTE 2: A characteristic assigned to a product, process or system (e.g. the price of a product, the owner of a product) is not a quality characteristic of that product, process or system.

Chemical security – a state of the social, natural, technical or technological system, which in the event of intentional chemical attack or chemical accident ensures its functionality and creates conditions for minimizing possible consequences.

Chemical Weapons Convention – ↗ CWC.

Chemical accident – the accident combined with release of industrial toxic substances into the environment in quantities that can cause serious harm to humans population or environment. The Act No. 261/2002 Col. on the prevention of serious industrial accidents defines *serious accident* in more details as an event that can cause fire, explosion or accidental release of toxic substances.

Chemical threat – the threat of intentional use of chemical substances, agents or weapons against humans, animals or plants to achieve individual or group interests by illegal means.

Chemical oxygen demand – indicates the quantity of oxygen that is required for the oxidation of organic substances in water by strong oxidising agents. The amount of oxygen necessary for this oxidation is a measure of water pollution. It is expressed as the weight of oxygen equivalent to the amount of oxidising reagent reacted with 1 litre of water (usually in $\text{mg}\cdot\text{l}^{-1}$).

Chemická zbraň – zbraň hromadného ničenia, ktorá využíva nebezpečné vlastnosti toxických chemických látok, ktoré spôsobujú hromadné otravy. Chemická zbraň zahŕňa bojové chemické látky a prostriedky dopravu týchto látok na cieľ.

Právne definície chemických zbraní z Dohovoru o zákaze chemických zbraní:

- Toxická chemická látka a jej prekursor – s výnimkou tých prípadov, keď sú určené pre účely nezakázané týmto dohovorom, pokiaľ sú ich druhy a množstvá v súlade s týmito účelmi,
- Munícia a zariadenia špeciálne určené na usmrtenie alebo iné poškodenie zdravia prostredníctvom toxických vlastností toxických chemických látok, ktoré sa uvoľňujú v dôsledku použitia tejto munície alebo zariadenia,
- Akékoľvek zariadenie špeciálne určené na bezprostredné použitie v súvislosti s použitím chemickej munície a zariadení.

Chemické laboratórium civilnej ochrany – nevojenská jednotka civilnej ochrany, ktoré sa zriaďujú na vhodných objektoch národného hospodárstva. Plnia úlohy chemického a radiačného prieskumu, chemickej a rádiologickej kontroly pri použití zbraní hromadného ničenia alebo pri úniku nebezpečných látok.

Chemický faktor – chemická látka, ktorá vplýva na telo, jeho časti alebo na niektoré telesné funkcie. Účinky môžu byť priaznivé alebo škodlivé.

Chemický terorizmus – používa toxické chemické látky alebo hrozbu ich použitia na dosiahnutie politických cieľov. Môže byť spôsobený priamym použitím chemických látok alebo nepriamo teroristickým útokom na objekt, v ktorom sa manipuluje s chemickými látkami.

Chemoprophylaxia – použitie chemických látok, napr. antibiotík, s cieľom prevencie infekcie alebo zábrany progredovania infekcie do aktívneho manifestného ochorenia.

Chemoterapia – použitie chemickej látky na liečbu klinicky diagnostikovaného ochorenia alebo na obmedzenie jeho ďalšieho postupu (vývinu).

Chirurgické ošetrovatelstvo – aplikovaný klinický odbor ošetrovatelstva. Jeho všeobecná náplň, ciele a trendy rozvoja vychádzajú z koncepcie odboru ošetrovatelstva. Východiskom pre poskytovanie starostlivosti sú vedomosti a zručnosti z ošetrovateľských, medicínskych, manažérskych a humanitných predmetov aplikovaných na prevenciu a kliniku chorôb v chirurgických odboroch (*Ošetrovateľský slovník*, 2009, s. 38).

Chladové aglutiníny – protilátky, ktoré aglutinujú baktérie alebo erythrocyty účinnejšie pri teplotách pod 37 °C.

Chemical weapon – the weapon of mass destruction, which employs effects of toxic chemical substances capable of causing mass intoxications. Chemical weapons include chemical warfare agents and means of their delivery to the target.

Definitions of chemical weapons from the Chemical Weapons Convention (CWC):

- Toxic chemicals and their precursors, except where intended for purposes not prohibited under this Convention, as long as the types and quantities are consistent with such purposes,
- Munitions and devices, specifically designed to cause death or other harm through the toxic properties of those toxic chemicals, which would be released as a result of the employment of such munitions and devices,
- Any equipment specifically designed for use directly in connection with the employment of munitions and devices specified in subparagraph.

Chemical laboratory of civil protection – the non-military civil protection units whose responsibilities include chemical and radiation surveillance in events such as the use of NBC weapons or accidental release of hazardous substances.

Chemical agent – a chemical substance that affects the body, a part of the body, or any of its functions. The effects may be beneficial or harmful.

Chemical terrorism – it uses toxic chemical agents or threat of their use to achieve political goals. It can be performed directly by the use of chemical agents or indirectly, by attacking chemical facilities.

Chemoprophylaxis – administration of chemical substances, e.g. antibiotics, to prevent infection or to avoid infection progression to active manifest disease.

Chemotherapy – the use of chemical substances to treat diseases or suppress their clinical progression.

Surgical nursing – an applied clinical discipline of nursing. Its objectives and developmental trends follow fundamental concepts of nursing care. Surgical nursing is built on knowledge and practice of nursing and medical disciplines and humanities applied to the prevention and clinical care in surgical specialties.

Cold agglutinins – the antibodies that agglutinate bacteria or erythrocytes more effectively at temperatures below 37 °C.

Chlamýdie – mikroorganizmy s bunkovou stenou a obidvomi druhmi nukleových kyselín (DNA, RNA) podobné baktériám, ktoré však podobne ako vírusy nedokážu syntetizovať vlastné energeticky bohaté zlúčeniny a nedokážu sa rozmnožovať mimo napadnutých buniek. Spôsobujú závažné ochorenia vtákov prenosné na človeka (psitakóza), trachóm (forma zápalu spojiviek) a pohlavne prenosné choroby.

Chlór – zastaraná dusivá BOL; teraz má skôr význam v priemysle ako priemyslová škodlivina.

Chlóracetofenón – dráždivá (slzotvorná) látka. ↗CN látka.

CHOCHP – ↗ Chronická obštrukčná choroba pľúc.

Cholera – akútne hnačkové infekčné ochorenie vyvolané toxigénnymi kmeňmi baktérie *Vibrio cholerae* sérologickej skupiny O1 alebo O139. V rámci sérologickej skupiny O1 sa rozlišuje klasický biotyp a biotyp El Tor. Hlavným faktorom virulencie je exotoxín typu A-B (↗ A-B toxíny), so štruktúrou AB₅ (choleragén). Proteolytický fragment podjednotky A funguje ako ADP-ribozyltransferáza, ktorá modifikuje proteín Gs, čo je spojené s aktiváciou adenylátcyklázy a so zvýšenou koncentráciou cAMP. Následná aktivácia PKA vedie k fosforylácii receptora CFTR a k sekrécii chloridov do črevného lúmenu, za ktorými nasleduje kálium, bikarbonát a voda z enterocytov, v dôsledku čoho dochádza k masívnej strate tekutín a vážnej dehydratácii. Ochorenie vyvolané toxigénnym kmeňom O1 je endemické v delte riek Ganga a Brahmaputra. Od roku 1817 prebehlo šesť pandémieí, ktoré vyvolal klasický biotyp, pričom súčasnú (siedmu) pandémiu, ktorá začala v roku 1961 (a v roku 1970 zasiahla aj východné Slovensko), zapríčinil biotyp El Tor. Biotyp El Tor je epidemiologicky závažnejší, pretože pomer počtu symptomatických pacientov k nesympomatickým „nosičom“ je pri tomto biotype až 1:100 (pri klasickom biotype iba cca 1:4); nosičstvo trvá dlhšie a baktérie prežívajú dlhšie mimo hostiteľa. Ochorenie sa prenáša kontaminovanou vodou a potravinami a jeho šíreniu sa predchádza zamedzením fekálnej kontaminácie vody a opatreniami na úseku hygieny potravín. Možnosť prenosu choroby priamo z človeka na človeka, alebo prostredníctvom kontaminovaných predmetov je nepatrná, pretože na vyvolanie ochorenia je potrebné požiť vysokú dávku mikroorganizmov. Osoby poskytujúce zdravotnú starostlivosť chorým nie sú vystavené významnejšiemu riziku nákazy a izolácia chorých a karanténa kontaktov sú zastaralé a zbytočné opatrenia. Inkubačná doba je 12 hodín až 5 dní. Ochorenie má spektrum závažnosti od inaparentnej infekcie až po život ohrozujúce stavy s ťažkou dehydratáciou, hypokaliémiou a metabolickou acidózou (cholera gravis). V liečbe sa uplatňuje rehydratácia, pričom antibiotiká (napr. doxycyklín) a antiinfekčné chemoterapeutiká (napr. ciprofloxacín) sa podávajú ako doplnková liečba na skrátenie trvania ochorenia a obmedzenie strát tekutín. →

Chlamydia – the microorganisms with cell wall and two types of nucleic acid (DNA, RNA) similar to bacteria; however, similar to viruses, they cannot synthesize their own energy-rich compounds and cannot reproduce outside of infected cells. They cause serious diseases of birds transmissible to humans (psittacosis), trachoma (a form of conjunctivitis) and sexually transmitted diseases.

Chlorine – an old CWA used as lethal choking agent; its importance is more relevant to chemical industry as a toxic industrial chemical.

Chloracetofenon – a lacrimator agent. ↗ CN.

COPD – ↗ Chronic obstructive pulmonary disease.

Cholera – an acute infectious diarrheal disease caused by toxigenic strains of *Vibrio cholerae* serogroup O1 or O139. Serogroup O1 exists in two biotypes: classical and El Tor. The major factor of virulence is an exotoxin of AB type (↗ AB toxins) of molecular form AB₅. The proteolytic fragment A1 of the subunit A displays ADP-ribosyltransferase activity and modifies Gs protein, which results in the activation of adenylate cyclase and the increased concentration of intracellular cAMP. Subsequently, the activation of PKA results in phosphorylation of the CFTR and secretion of chloride into the intestinal lumen, followed by potassium, bicarbonate, and water from enterocytes. Consequently, a massive fluid loss and a severe dehydration develop. Cholera caused by toxigenic strains of O1 serogroup is endemic in the delta of the Ganges and Brahmaputra rivers. Classical biotype has caused six pandemics since 1817, while the current (seventh) pandemics, which began in 1961 (and in 1970 also affected Eastern Slovakia), was caused by El Tor biotype. El Tor biotype is epidemiologically more potent, because in this case the ratio of asymptomatic carriers to symptomatic patients is 1:100, while in classical biotype the ratio is only about 1:4. In addition, carriage of bacteria lasts longer and the bacteria survive longer outside the host in El Tor biotype. The disease is transmitted by contaminated water and food and its spread can be prevented by sanitation and food hygiene. The disease transmission directly from person to person, or indirectly by contaminated items, is very unlikely, as the infection requires the ingestion of very high doses of bacteria. Personnel providing healthcare to cholera patients are not at significant risk of acquiring the infection. For these reasons, isolation of patients and quarantine of their contacts are obsolete and unnecessary public health measures. The incubation period is 12 hours to 5 days. The disease has a range of severity from inapparent infections to life-threatening conditions with severe dehydration, hypokalemia and metabolic acidosis (cholera gravis). The major component of the treatment is rehydration, while antibiotics (e.g. doxycycline), and anti-infective chemotherapeutics (e.g. ciprofloxacin) are administered as an adjunctive therapy to reduce the duration of the disease and limit →

Opiáty a iné látky potlačujúce črevnú peristaltiku sú neúčinné. Pre cestovateľov je k dispozícii živá očkovacia látka CVD 103-HgR a orálna vakcína WC/rBS obsahujúca usmrtené bunky *V. cholerae* a podjednotku B choleraagénu (živú očkovaciu látku možno použiť aj na kontrolu epidémií). Baktérie *Vibrio cholerae* iných sérologických skupín (non-O1 non-O139) a netoxigénne kmene *V. cholerae* O1 a O139 vyvolávajú rôzne ochorenia vrátane gastroenteritíd menšieho epidemiologického významu, a tieto sa neoznačujú ako cholera.

the loss of fluids. Opiates and other substances suppressing intestinal peristalsis provide no benefit. For travelers to epidemic or endemic areas the active immunization is provided by live vaccine CVD 103-HgR or oral vaccine WC/rBS that contains killed *V. cholerae* cells and the B subunit of cholera toxin. The live vaccine can also be used to control epidemics. *Vibrio cholerae* of other serogroups (non-O1 non-O139) and the non-toxicogenic strains of *V. cholerae* O1 and O139 can cause various diseases, including gastroenteritis of minor epidemiological importance, and these diseases are not referred to as cholera.

Cholinergná synapsia – synapsia, kde je prenos vzruchu sprostredkovaný neuromediátorom acetylcholinom.

Cholinergic synapsis – a synapsis where the transfer of nerve impulses is mediated by neuromediator acetylcholine.

Cholinergné účinky – účinky, spôsobené nadmerným hromadením neuromediátora acetylcholinu.

Cholinergic effects – the effects caused by increased level of neuromediator acetylcholine.

CHONOL I – parasympatolytikum obsahujúce atropin; antidotum proti NPL pre vojenské potreby.

CHONOL I – a parasympatholytic drug containing atropine; an antidote against nerve agents for military use.

CHONOL II – parasympatolytikum obsahujúce benactyzin; antidotum proti NPL pre vojenské potreby.

CHONOL II – a parasympatholytic drug containing benactyzine; an antidote against nerve agents for military use.

Choroba z ožiarenia – komplex symptómov, známy ako radiačné poškodenie, ktoré vzniká v dôsledku nadmernej expozície celého tela alebo jeho veľkej časti ionizujúcim žiarením (dávka > 2 Gy). Najskôr sa prejavujú symptómy ako nevoľnosť, únava, vracanie a hnačka, neskôr vypadávanie vlasov (epilácia), krvácanie, celková strata energie. V ťažkých prípadoch, (pri expozícii vysokou dávkou, t. j. > 10 Gy) môže nastať smrť v priebehu dvoch až štyroch týždňov.

Radiation sickness – the complex of symptoms characterizing the disease known as radiation sickness, resulting from the excessive exposure (greater than 2 Gy) of the whole body (or its large part) to ionizing radiation. The earliest of these symptoms are nausea, fatigue, vomiting, and diarrhea, which may be followed by hair loss (epilation), hemorrhage and lethargy. In severe cases, when the radiation exposure reached 10 Gy or more, death may occur within two to four weeks.

Choroba z povolania – choroba, ktorá vznikla primárne ako výsledok expozície rizikovým faktorom vyskytujúcim sa pri práci (chemické, fyzikálne, biologické faktory, podmienky nevyhovujúce fyziológii človeka pri výkone práce, nevyhovujúce ergonomické podmienky, nadmerná psychická záťaž).

Occupational disease – any disease contracted primarily as a result of an exposure to risk factors arising from work activity (chemical, physical, biological factors, non-physiological conditions in the working environment, extensive work-related stress).

Choroby obehového ústrojenstva, počet a prípady – počet prípadov a úmrtí v dôsledku akejkoľvek formy ochorenia obehovej sústavy.

Circulatory system diseases, number and cases – the number of cases and deaths resulting from any form of circulatory disease.

Choroby obehovej sústavy – ↗ Choroby obehového ústrojenstva.

Diseases of the circulatory system – ↗ Circulatory system diseases.

Choroby súvisiace s prácou – choroby, ktoré majú viaceré príčiny a kde sa pri vzniku tohto ochorenia uplatňujú faktory práce a pracovného prostredia spolu s inými faktormi. To znamená, že pracovné podmienky sa môžu podieľať ako jedna príčinná zložka u širokého spektra chorôb.

Work-related diseases – have multiple causes, where factors in the work environment may play a role, together with other risk factors, in the development of such diseases. Workplace exposures and conditions can act as component causes of a wide range of diseases.

Chránený záujem – predstavuje ľudské, materiálové, prírodné alebo informačné hodnoty, ktoré sú chránené pred poškodením, odcudzením, zničením alebo pred iným spôsobom narušenia.

Protected interest – represent human, material, natural or information values, which are protected against damage, theft, destruction or another type of violation.

Ch

Chromatída – jedno z dvoch vlákien vzniknutých duplikáciou chromozómu, pozorovateľné v priebehu profázy a metafázy v mitóze a meióze, kedy sú sesterské chromatídy spojené centromérou.

Chromatid – one of the two fibers arising as a result of duplication of a chromosome. It can be observed during prophase and metaphase of mitosis and meiosis, when sister chromatids are still associated by centromere.

Chromatín – komplex DNA, histónov a nehistónových proteínov v eukaryotických bunkových jadrách. Jeho kondenzácia počas mitózy vedie k vzniku metafázových chromozómov, ktoré sú viditeľné v optickom mikroskope.

Chromatin – a complex of DNA, histones, and nonhistone proteins in eukaryotic nuclei. Its condensation during mitosis yields the visible metaphase chromosomes.

Chromatografické kolóny – kolóny plnené stacionárnou fázou na separáciu zložiek zmesi pri plynovej alebo kvapalinovej chromatografii.

Columns – a packed tubes filled with stationary phase for gas chromatography or liquid chromatography separation.

Náplňové kolóny sú oceľové alebo sklenené trubice naplnené sorbentom, alebo nosičom pokrytým kvapalnou fázou. Vnútorňý priemer kolóny je 2–3 mm, dĺžka 1–3 m.

Packed columns are stainless steel or glass columns filled with carrier coated with liquid stationary phase for GC. Their internal diameter is 2–3 mm and length 1–3 m.

Kapilárne kolóny sú kapiláry, v ktorých sa náplň v tenkej vrstve zachytí na steny kapiláry. Ich dĺžka je od 10 do 300 m s priemerom od 0,05 do 1 mm.

Capillary columns consist of long narrow tubing with a thin layer of liquid that coats their inner surface. Their length is 10–300 m and diameter 0.05–1 mm.

Chromatografické metódy – spoločným znakom všetkých chromatografických metód je kontinuálna separácia zložiek medzi nepohyblivú (stacionárnu) a pohyblivú (mobilnú) fázou. Stacionárnou fázou môže byť tuhá látka alebo kvapalina, mobilnou fázou kvapalina alebo plyn. Separácia vzorky sa dosiahne tým, že jednotlivé zložky sa pohybujú chromatografickým systémom rôznymi rýchlosťami, ktoré závisia od interakcií zložiek s mobilnou a stacionárnou fázou.

Chromatography – the laboratory techniques for separating the components, or solutes, of a mixture on the basis of the relative amounts of each solute distributed between a moving fluid stream, called the mobile phase, and a contiguous stationary phase. The mobile phase may be either a liquid or a gas, while the stationary phase is either a solid or a liquid.

Chromozóm – nukleoproteínová štruktúra v bunkovom jadre, ktorá je nositeľom lineárne usporiadaných génov. Chromozóm môže byť homologický (autozóm), pohlavný (gonozóm), polycentrický i prstencovitý.

Chromosome – the nucleoprotein structures in the cell nucleus that carries the linearly arranged genes. It may be homologous (autosome), sex (gonosome), polycentric and annular chromosomes.

Chronická expozícia – opakovaná expozícia nebezpečnému faktoru.

Chronic Exposure – a repeated exposure to a hazardous agent.

Chronická obštrukčná choroba pľúc, CHOCHP – pľúcne ochorenia, ktoré trvalo bránia bronchiálnemu prúdeniu vzduchu. CHOCHP (COPD) zahŕňa hlavne dve súvisiace ochorenia – chronická bronchitída a emfyzém pľúc. CHOCHP sa tiež nazýva ako chronická obštrukčná pľúcna choroba. Astma nie je súčasťou CHOCHP, pretože prekážka bronchiálneho prúdenia vzduchu je zvyčajne reverzibilná a medzi záchvatmi astmy je prúdenie vzduchu cez dýchacie cesty zvyčajne dobré.

Chronic obstructive pulmonary disease, COPD – lung diseases that persistently obstruct bronchial airflow. COPD mainly involves two related diseases – chronic bronchitis and emphysema. COPD is also called chronic obstructive lung disease. Asthma is not included in COPD, as the obstruction to bronchial airflow is usually reversible and between asthma episodes the flow of air through the airways is usually good.

Chronický účinok – zmena, ktorá sa objaví v tele po relatívne dlhom období (týždne, mesiace, roky) v dôsledku opakovanej expozície alebo jednotlivej nadlimitnej expozície nejakej látke.

Chronic effect – a change that occurs in the body over a relatively long time (weeks, months, years) following repeated exposure or a single over-exposure to a substance.

Chyba – nesplnenie požiadavky súvisiacej so zamýšľaným alebo určeným použitím.

POZN. 1: Rozdiel medzi pojmi chyba a nehoda je dôležitý, lebo má právne dôsledky, najmä tie ktoré súvisia s problémami zodpovednosti za produkt. Preto sa termín chyba má používať s maximálnou obozretnosťou.

POZN. 2: Zamýšľané použitie sformulované zákazníkom možno ovplyvniť charakterom informácií, ako sú prevádzkové alebo údržbárske príručky poskytované dodávateľom.

Chyba (systematická) meracieho prístroja – stredná hodnota opakovaných indikácií mínus referenčná hodnota veličiny.

Chyba merania – nameraná hodnota veličiny mínus referenčná hodnota veličiny.

POZN. 1: Termín „chyba merania“ možno použiť:

- ak existuje referenčná hodnota, na ktorú ju možno vzťahovať, čo môže nastať, buď ak sa kalibrácia vykonala pomocou etalónu s hodnotou meranej veličiny, ktorá má zanedbateľnú neistotu merania, alebo ak je daná konvenčná hodnota veličiny so známou chybou merania,
- ak sa predpokladá, že meraná veličina je reprezentovaná jedinečnou pravou hodnotou veličiny alebo súhrnom pravých hodnôt veličiny zanedbateľného rozsahu s neznámou chybou merania.

POZN. 2: Chyba merania by sa nemala zamieňať s výrbnou chybou alebo omylom.

Chyba nuly – systematická chyba merania pri nesprávnom vynulovaní meradla.

Chyba skreslenia – odhad zložky systematickej chyby merania.

Chyba v kontrolnom bode – chyba meradla alebo meracieho systému v špecifikovanej hodnote meranej veličiny.

I50 – ↗ IC50 alebo pI50.

IAEA – skratka pre Medzinárodnú agentúru pre atómovú energiu. Je to medzinárodný orgán v rámci Organizácie spojených národov (OSN), ktorý poskytuje poradenstvo a pomoc členským štátom pri používaní rádioaktívnych materiálov a zdrojov žiarenia. Snahou organizácie je podporovať mierové využitie jadrovej energie a eliminovať jej použitie na vojenské účely, vrátane jadrových zbraní.

IBAN – medzinárodné číslo bankového účtu používané pri zahraničných transakciách v rámci EÚ, ktorý má rovnakú štruktúru vo všetkých krajinách únie.

IC50 – koncentrácia inhibítora pôsobiaca za definovaných podmienok 50 % inhibície enzýmu. ↗ pI50.

Defect – non-fulfillment of a requirement related to an intended or specified use.

NOTE 1: The distinction between the concepts defect and nonconformity is important as it has legal connotations, particularly those associated with product liability issues. Consequently the term “defect” should be used with extreme caution.

NOTE 2: The intended use as intended by the customer can be affected by the nature of the information, such as operating or maintenance instructions, provided by the supplier.

Instrumental bias – an average of replicate indications minus a reference quantity value.

Measurement error, error of measurement, error – a measured quantity value minus a reference quantity value.

NOTE 1: The concept of “measurement error” can be used:

- when there is a single reference quantity value to refer to, which occurs if a calibration is made by means of a measurement standard with a measured quantity value having a negligible measurement uncertainty or if a conventional quantity value is given, in which case the measurement error is known,
- if a measurand is supposed to be represented by a unique true quantity value or a set of true quantity values of negligible range, in which case the measurement error is not known.

NOTE 2: Measurement error should not be confused with production error or mistake.

Zero error – a systematic error due to incorrect zeroing of a measurement.

Measurement bias, bias – an estimate of a systematic measurement error.

Error at particular point – an error at specific value of measured quantity.

I50 – ↗ IC50 or pI50.

IAEA – an acronym for the International Atomic Energy Agency. It is an international body within the United Nations that provides advice and assistance to the member nations on the use of radioactive materials and sources of ionising radiation. IAEA seeks to promote the peaceful use of nuclear energy, and to inhibit its use for any military purpose, including nuclear weapons.

IBAN – International Bank Account Number is used for international transactions within the EU, and it has the same format in all EU countries.

IC50 – a concentration of an inhibitor causing 50% inhibition of an enzyme activity under defined conditions. ↗ pI50.

ICD – ↗ Medzinárodná štatistická klasifikácia chorôb a pridružených zdravotných problémov.

ICD – ↗ International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems.

ICF – ↗ Medzinárodná klasifikácia funkčných schopností, zdravotného postihnutia/invalidity a zdravia.

ICF – ↗ International Classification of Functioning, Disability and Health.

ICRP – skratka pre Medzinárodnú Komisiu pre rádiologickú ochranu (ICRP). Je to nezávislá organizácia, poskytuje odporúčania v oblasti radiačnej ochrany a návody na všetky aspekty ochrany pred ionizujúcim žiarením.

ICRP – an acronym for the International Commission on Radiological Protection (ICRP). It is an independent organization providing recommendations in the field of radiation protection and the guidance on all aspects of protection against ionising radiation.

Ideálne zdravie – synonymum pre úplné zdravie.

Ideal health – synonymous with full health.

Identifikácia – priradenie známej veličiny neznámej entite, takže sa stáva známou. Známa veličina sa nazýva identifikátor, pričom sa často požaduje, aby bol jedinečný aspoň vo sfére svojej pôsobnosti. Identifikátor je parametrom príslušnej metriky.

Identification – the assignment of a known value to an unknown entity so it becomes a known entity. A known value is called an identifier whilst it is often required to be unique, at least within the sphere of its activities. An identifier is a parameter of the appropriate metrics.

Identifikácia zdrojov rizík – dobre štruktúrovaný systematický proces určovania tých skutočností, činností, procesov a veličín, ktorých možný budúci vývoj by mohol ovplyvniť bezpečnosť subjektu. Jeho cieľom je odhaliť všetky vnútorné a vonkajšie riziká, ktoré môžu ohroziť chránené záujmy s dôrazom na život a zdravie ľudí, majetok a životné prostredie.

Risk sources identification – a well-structured systematic process for determining facts, activities, processes and factors whose possible development in the future could affect the security and safety of the subject. Its goal is to identify all internal and external risks which can threaten the protected interests with an emphasis on life and health of people, property and environment.

ICHS – ↗ Ischemická choroba srdca.

IHD – ↗ Ischemic Heart Disease.

Imisie chemických škodlivín – znečistenie ovzdušia chemickými látkami na úrovni posudzovaného miesta (napr. rezidenčná oblasť, vodná plocha a pod.) Imisie sú dôsledkom emisií, pričom koncentrácie chemických látok budú pri imisii nižšie ako pri emisii ak dochádza k priestorovému zníženiu hladiny znečistenia ovzdušia s rastúcou vzdialenosťou od zdroja emisie.

Immissions of chemical factors – the pollution level at the receptor point (e.g. residential area, water body). Immissions result from emissions. The amount of pollutant that reaches the receptor point (the immissions level) is smaller than amount released at the source of pollution, if pollution decays over space.

Imisné hodnoty hluku – kvantifikujú a definujú zvukovú energiu v definovanom mieste (napr. pracovné miesto) za definovaný čas, vrátane odrazov a príspevkov od iných zdrojov. Obyčajne sa vyjadrujú ako hladina akustického tlaku.

Immission noise levels – they quantify and define amount of sound level at specific point (e.g. at the workplace), including that originating from various sound sources and the noise reflections. It is usually expressed as a sound pressure level.

Import nebezpečnej nákazy – zavlečenie pôvodcu do vlastnej zeme cestou infikovaného cestovateľa, zvieráťa, potraviny či vodou. Súvisí to s otvorením hraníc, urýchlenej dopravy, hlavne teda s rozvojom turizmu, ale tiež napr. s účasťou našich vojakov na zahraničných misiách. Zaznamenali sme import malárie, Q-horúčky, hemoragické horúčky s renálnym syndrómom a radu ďalších nebezpečných nákaz.

Import of dangerous infection – an introduction of a causative agent of dangerous infectious disease to a given country through an infected traveler, animal, food or water. This process is associated with international travel and efficient transportation (tourism, military missions, etc.) We noted import of malaria, Q fever, hemorrhagic fever with renal syndrome and a other dangerous infections.

Improvizované prostriedky ochrany – prostriedky, ktoré sa zhotovujú na ochranu dýchacích ciest, očí a nekrytých častí tela z bežne dostupných materiálov, ktoré sú určené len na nevyhnutný čas pri evakuácii alebo na krátkodobý nevyhnutný pohyb vonku. Obyvateľstvo si ich pripravuje individuálne z dostupných zdrojov.

Improvised protective equipment – means for the protection of respiratory tract, eyes and uncovered body parts, which are produced individually by members of general public from available materials and used only for limited time during evacuation or short-term essential activities performed outdoor.

Impulzný hluk – hluk, ktorého hladina rýchlo stúpa k maximu a následne klesá. Impulzný hluk je tvorený jedným alebo viacerými impulzmi. Trvanie jedného impulzu je menšie ako 1 s.

Impulsive noise – an acoustic noise with level rapidly rising to the maximum and then rapidly fading. It consists of one or more sound pulses and the duration of one pulse is less than 1 s.

Imunita – súborný názov pre vrodené a získané mechanizmy zaisťujúce obranyschopnosť (rezistenciu) jedinca proti mikroorganizmom, cudzorodým látkam, transplantovaným orgánom a proti vlastným maligne transformovaným alebo ináč zmeneným bunkám.

Immunity – an inclusive term for inherited and acquired mechanisms of resistance of individuals against microorganisms, foreign materials, transplanted tissue or organs and their own cells that underwent malignant transformation or other changes.

Imunizácia – umelé vytváranie imunity proti určitým infekciám. Aktívna imunizácia sa dosahuje podaním vhodných antigénov odvodených od infekčných agensov (napr. oslabené alebo inaktivované baktérie, vírusy, toxoidy) čím sa získa imunita ktorá sa vyvíja niekoľko týždňov a pretrváva rôzne dlho, niekedy dokonca celoživotne. Pasívna imunizácia predstavuje dočasné posilnenie imunity podaním hotových protilátok získaných väčšinou aktívnou imunizáciou zvierat (imúnne sérum, antisérum). Nastupuje okamžite a pretrváva krátkodobým sa dodané imunoglobulíny v tele rozložia.

Immunization – a process of artificially inducing immunity against certain infections. Active immunization is achieved by administration of suitable antigens derived from infectious agents (e.g. attenuated or inactivated bacteria, viruses, toxoids) to induce immunity that develops within several weeks and persists for various time, sometimes even for life. Passive immunization is a temporary boost of immunity by administration of complete antibodies obtained mostly by active immunization of animals (immune serum, antiserum). It starts immediately and persists for a short term until the supplied immunoglobulins are degraded in the body.

Imunizačné pokrytie dojčiat – percento dojčiat plne zaočkovaných s BCG, DPT3, OPV3, proti osýpkam a hepatitíde B.

Immunization coverage for infants – percentage of infants fully immunized with BCG, DPT3, OPV3, measles and hepatitis B.

Imunodifúzia – technika zahrňujúca difúziu antigénu alebo protilátky cez čiastočne priepustné médium, najčastejšie agar alebo agarózový gél, *jednoduchá* – do gélového prostredia difunduje iba jedna zložka, druhá je rozptýlená v géle, *dvojitá* – pri tejto metóde difundujú do gélu súčasne antigén i protilátka.

Immunodiffusion – a technique involving diffusion of antigen or antibody through a partially permeable medium, most often agar or agarose gel; *single radial immunodiffusion* – only one component diffuses to gel medium, the other one is dispersed in the gel; *double immunodiffusion* – antigen and antibody both diffuse into the gel at the same time.

Imunoelektroforéza – technika kombinujúca počiatočné elektroforetické rozdelenie proteínov s následnou imunodifúziou. Výsledkom sú precipitačné oblúčiky.

Imunoelectrophoresis – a technique that combines electrophoretic separation of proteins and subsequent immunodiffusion. It results in precipitation zones.

Imunoenzymové metódy (ELISA) – slúžia na dôkaz antigénu alebo protilátky pričom v reakcii je antigén-protilátka označené enzýmom.

Immunoenzyme methods (ELISA) – methods for the detection of antigens or the antibodies, in which the antigen-antibody complex is labeled by enzyme.

Imunofluorescencia – histochemická metóda detekcie a lokalizácie antigénov, pri ktorej je špecifická protilátka označená fluoreskujúcou látkou.

Immunofluorescence – a histochemical method for the detection and localization of antigens, in which specific antibodies are labeled by fluorescent substance (tag).

Imunogén – akákoľvek substancia, ktorá dokáže navodiť imunitnú odpoveď.

Immunogen – any substance that can induce an immune response.

Imunogénnosť – schopnosť antigénu vyvolať po vpravení do organizmu imunitnú odpoveď charakterizovanú celulárnou imunitou alebo tvorbou protilátok.

Immunogenicity – an ability of antigen to induce an immune response characterized by cellular immunity or antibody production after its introduction into the body.

Imunoglobulín – proteín, ktorý sa skladá z ťažkých a z ľahkých reťazcov, ktorý pôsobí ako protilátka.

Immunoglobulin – a protein composed of heavy and light chains which acts as an antibody.

Imunochémia – študuje chemické základy imunitných mechanizmov.

Immunochemistry – a science studying chemical principles of immune mechanisms.

Imunológia – náuka o imunite, o ochrane makroorganizmu proti mikróbom a ich účinkom.

Inaparentná infekcia – asymptomatická, bezpríznaková infekcia – odpoveď na infekciu bez objavenia sa klinických príznakov ochorenia a patologicko-anatomických zmien. Makroorganizmus inaparentnú infekciu úplne zdolá a eliminuje infekčný agens. Inaparentnú infekciu možno dokázať sérologicky podľa vzostupu koncentrácie protilátok, prípadne i kultivačne. Ak je tento jav spojený s vylučovaním infekčného agensa u vysokej proporcie infikovaných jedincov, potom sú inaparentne infikovaní jedinci epidemiologicky závažný prvok v rámci prenosu nákazy.

Incidencia – počet nových prípadov ochorenia alebo úrazu, ktoré nastanú v určitej populácii za určitý čas vydelený celkovým osobo-časom, t.j. súčtom časov, počas ktorých boli jednotlivé osoby v tejto populácii vystavené riziku. Je to miera frekvencie ochorenia alebo úrazu v definovanej populácii počas špecifického časového intervalu. Často sa v medicínskych odboroch nesprávne zamieňa za kumulovanú incidenciu (↗ Kumulovaná incidencia) a za iné pomery a podiely (napr. ↗ Prevalencia).

Incident – udalosť spôsobená činnosťou človeka, alebo prírodnými, sociálnymi javmi, ktorých dôsledkom je strata (usmrtenie ľudí, poškodenie zdravia alebo prostredia, finančná škoda).

Incident informačnej bezpečnosti – jedna alebo viaceré neželané a neočakávané udalosti v informačnej bezpečnosti a ohrozenia informačnej bezpečnosti.

Index ekonomickej závislosti – podiel počtu osôb v „závislých“ rokoch (do 15 rokov plus 65 rokov a viac), k počtu osôb v „ekonomicky produktívnom“ veku (15–64 rokov). Vyjadrené v percentách.

Index ľudského rozvoja, HDI – vytvorený pakistanským ekonómom Mahbubom ul Haqom a indickým ekonómom Amartyom Senom v roku 1990 pre potreby rozvojových programov Spojených národov. Predstavuje nový spôsob merania ľudského rozvoja kombinovaním indikátorov, ako sú predpokladaná doba života, dosiahnuté vzdelanie a príjem. Tieto parametre sú kombinované pomocou štatistických metód do indexu, ktorý má veľkosť od 0 do 1 a predstavuje sociálny a ekonomický rozvoj krajiny.

HDI index má tri dimenzie (zdravie, vzdelanie a životné štandardy) a štyri hlavné indikátory. K indikátorom zdravia patrí očakávaná doba dožitia v čase narodenia, k indikátorom vzdelania priemerný počet rokov školskej dochádzky a počet rokov povinnej školskej dochádzky a k životným štandardom hrubý národný produkt na obyvateľa.

Index telesnej hmotnosti, BMI – miera podváhy a nadváhy vypočítaná ako hmotnosť (kg) vydelená druhou mocninou telesnej výšky (m²).

Immunology – a science of immunity – defense of macroorganism against microbes and their effects.

Inapparent infection – an asymptomatic infection (the infection without symptoms). It is a response of an organism to infection without the onset of clinical signs of illness and pathological-anatomical changes, when macroorganism completely overcomes inapparent infection and eliminates the infectious agent. Inapparent infection can be demonstrated serologically through increased concentrations of antibodies, or also by culturing. Inapparently infected individuals are epidemiologically significant for disease transmission, if majority of them release infectious agents into the environment.

Incidence (incidence rate) – the number of new cases of a disease or an injury that had occurred in a specific population during a specific time divided by person-time, i.e. the sum of each individual's time at risk in the population. Incidence is a measure of frequency of an event (disease, accident) in a defined population during a defined time interval. This measure is often confused in biomedical sciences and medicine with ↗ cumulative incidence (a.k.a. Incidence proportion) or with other ratios and proportions (e.g. ↗ Prevalence).

Incident – an event caused by human activity or natural and social events, which results in a loss (death, damage to health, damage to the environment, or financial loss).

Information security incident – one or more unwanted and unexpected events in the information security and threats to information security.

Dependency ratio – the ratio of the number of persons in the “dependent” ages (under 15 years plus 65 years and above) to those in the “economically productive” age group (15–64 years). Expressed as a percentage.

Human Development Index, HDI – developed by Pakistani economist Mahbub ul Haq and East Indian economist Amartya Sen in 1990 to support development programs of the United Nations. It represents a new way to measure human development by combination of the indicators as life expectancy at birth, education and income. These parameters are combined using statistical methods into index ranging from 0 to 1 representing the social and economic development of the country.

HDI index has three dimensions (health, education and living standards) and four main indicators. The indicator of health is life expectancy at birth, the indicator of education is average number of years of school attendance, and number of years of mandatory school attendance; the living standard indicator is gross national income per capita.

Body mass index, BMI – a measure of underweight and overweight calculated as weight (kg) divided by height squared (m²).

Index tepelného stresu, HSI – pomer množstva tepla, ktoré by malo byť odvedené z ľudského organizmu odparovaním (evaporáciou) aby sa udržala tepelná rovnováha k množstvu tepla, ktoré sa dá v danom prostredí maximálne odvieť celým povrchom tela.

Indexácia – spôsob zachovania reálnej hodnoty plnenia, ktorý je dohodnutý v zmluve, formou zvyšovania poplatku a plnenia v dôsledku existujúcej inflácie.

Indikácia pozadia – údaj získaný z javu, telesa alebo látky podobných skúmanej látke, skúmanému javu alebo skúmanému telesu, pri ktorom sa však nepredpokladá výskyt skúmanej veličiny alebo ktorý nepripieva k jej údajom.

Indikátor bezpečnosti – ukazovateľ stavu bezpečnosti. Indikátory sú absolútne, alebo pomerové. Tvoria sa pre konkrétny proces, zariadenie, činnosť. Slúžia aj na porovnanie trendov v konkrétnej oblasti bezpečnosti.

Indikátor výkonu – ukazovateľ, ktorý meria niektoré aspekty výkonu starostlivosti. Napríklad percento osôb prepustených z ústavných zariadení, ktorí dostávajú ambulatnú starostlivosť v lehote siedmich dní, je ukazovateľom výkonu odrážajúcim kontinuitu starostlivosti (dôležitý aspekt kvality).

Indikatory vplyvov práce na zdravie – choroby, pracovná neschopnosť alebo smrť, ktoré súvisia s prácou a ktorých výskyt dáva podnet na epidemiologické štúdie, štúdie hygieny práce alebo slúžia ako varovný signál, že je potrebná náhrada materiálov, technická kontrola, osobná ochrana alebo zdravotná starostlivosť. Na základe pracovno-lekárskej literatúry bol vypracovaný zoznam obsahujúci dve kategórie takýchto indikátorov:

- choroby, kde nie je predpoklad, že by vznikli ak by nebola prítomná pracovná expozícia (ako napr. pneumokonióza), a
- choroby ktoré môžu ale aj nemusia súvisieť s prácou (ako napr. rakovina pľúc).

Indikujúca osoba – lekár, stomatológ alebo iný zdravotnícky odborník, ktorý je oprávnený poslať osobu na lekársku rádiologickú procedúru k tomu, kto ju prevádzkuje v súlade s vnútroštátnymi požiadavkami.

Individuálna ochrana – súbor organizačných a materiálnych opatrení, ktorých cieľom je chrániť jednotlivca pred účinkami nebezpečných chemických, rádioaktívnych alebo biologických látok.

Indukovaná rádioaktivita – ionizujúce žiarenie vzniknuté v dôsledku ožiarovania materiálov (hlavne dôsledok zachytenia neutrónov). ↗ Rádioaktívna kontaminácia, Zvyškové žiarenie.

Inertný prach – poletujúci prach, ktorý na základe súčasných medicínskych poznatkov nespôsobuje žiadne ochorenia a má len nepatrné účinky na zdravie človeka.

Heat stress index, HSI – a ratio of heat loss by evaporation required to maintain heat balance of an organism to the maximum heat loss by evaporation that could be achieved in a given environment.

Indexation – a method of preserving the real value of the transaction agreed in a contract in the form of adjustment that reflects existing inflation.

Blank indication, background indication – an indication obtained from a phenomenon, body, or substance similar to the one under investigation, but for which a quantity of interest is not expected to be present, or it is not contributing to the indication.

Safety indicator – an indicator of safety status. Indicators are absolute or proportional. They are created for a particular process, equipment or activity. They also serve for comparing trends in a particular area of safety.

Performance indicator – an indicator that measures some aspect of service performance. For example, the percentage of persons discharged from inpatient facilities who receive ambulatory services within seven days is a performance indicator reflecting continuity of care (an important aspect of quality).

Occupational sentinel health events – the sentinel health event (occupational); SHE(O) is a preventable disease, disability or ultimately death that is occupationally related, and whose occurrence may provide the impetus for epidemiological or industrial hygiene studies or serve as a warning signal indicating the need for (i) replacement of materials, (ii) technical evaluation, (iii) personal protection, or (iv) medical care. Upon review of occupational health literature two classes of SHE(O) were suggested:

- diseases unlikely to occur in the absence of an occupational exposure (such as pneumoconiosis), and
- diseases that may or may not be occupationally related (such as lung cancer).

Referrer – a physician, dentist or other health care professional entitled to refer individuals for medical radiological procedures to a practitioner, in accordance with national requirements.

Individual protection – a set of measures aimed at protection of individuals against effects of hazardous chemical, radioactive or biological materials.

Induced radiation – the ionizing radiation produced by irradiation of materials (e.g. upon neutron capture). ↗ Radioactive contamination, Residual radiation.

Inert dust – the airborne dust which, based on current medical knowledge, does not cause any disease and has only minor effects on human health.

INES (medzinárodná stupnica na hodnotenie udalostí na jadrových zariadeniach) – klasifikácia mimoriadnych udalostí, ktorá stanovuje stupne závažnosti udalostí, nehôd a havárií predovšetkým v jadrových elektrárnach, ako aj v iných zariadeniach, ktoré využívajú jadrovú energiu alebo výsledkom ich činnosti je jadrové žiarenie. Je určená predovšetkým na hodnotenie udalostí z hľadiska jadrovej bezpečnosti a ochrany pred rádioaktívnym žiarením.

International nuclear event scale on nuclear power plants – a classification of emergencies which defines safety significance levels of events and accidents primarily in the nuclear power plants or other facilities that use nuclear energy or produce ionizing radiation. It is used for the assessment of events from the point of nuclear safety, security and protection against nuclear radiation.

Infekcia – vniknutie, vývin alebo rozmnožovanie infekčného agensu v makroorganizme. Infekcia a infekčná choroba nie sú synonymami tohto výrazu. Výsledkom infekcie môže byť klinicky zjavné (manifestné) ochorenie (typická a atypická infekcia), ako aj infekcia bez klinických príznakov (latentná a inaparentná infekcia). Prítomnosť živých mikroorganizmov na neživých predmetoch nie je infekcia, ale kontaminácia.

Infection – an invasion, development or replication of an infectious agent in the macroorganism. Infection and infectious disease are not synonymous terms. Infection may result in clinically manifest disease (typical and atypical infection) as well as infection without clinical signs (latent and inapparent infection). The presence of living microorganisms on an abiotic object is not an infection but a contamination.

Infekčná dávka – množstvo patogénneho biologického agensa potrebné na vyvolanie ochorenia vnímavého hostiteľa po vniknutí do jeho organizmu. Najčastejšie sa vyjadruje ako dávka agensa, ktorá vyvolá ochorenie u 50 % exponovaných jedincov (ID_{50}).

Infective dose – the amount of pathogenic biological agent necessary to cause an illness in a susceptible host after its entering into his body. It is most commonly expressed as the dose of agent that causes disease in 50% of exposed individuals (ID_{50}).

Infektivita – vlastnosť biologického agensa ktorá odráža relatívnu ľahkosť s akou tento dokáže preniknúť a pomnožiť sa v hostiteľskom organizme. Patogény s vysokou infektivitou majú nízku infekčnú dávku a dokážu vyvolať ochorenie pri preniknutí malého počtu infekčných partikul do organizmu ($1-10^3$ mikroorganizmov). Patogény so strednou infektivitou sa vyznačujú infekčnou dávkou asi 10^4-10^6 mikroorganizmov, kým u patogénov s nízkou infektivitou je infekčná dávka väčšia ako 10^7 mikroorganizmov. Príklady: vysoká infektivita – *Francisella tularensis* (10–50 mikroorganizmov, inhalačná expozícia), stredná infektivita – *Bacillus anthracis* (8500–50000 mikroorganizmov, inhalačná expozícia), nízka infektivita – *Vibrio cholerae* (10^6-10^9 mikroorganizmov, perorálna expozícia). Infektivita nemá žiadny vzťah k inkubačnej dobe a k závažnosti vyvolaného ochorenia.

Infectivity – the characteristic of biological agent that reflects its ability to invade into a host organism and reproduce there. Pathogens with high infectivity have a low infectious dose and they can cause disease upon penetration of the small number of infectious particles into the organism ($1-10^3$ of microorganisms). Pathogens with moderate infectivity have an infectious dose of about 10^4-10^6 of microorganisms, while infectious dose of pathogens with low infectivity is more than 10^7 microorganisms. Examples: high infectivity – *Francisella tularensis* (10–50 microorganisms; inhalation exposure), medium infectivity – *Bacillus anthracis* (8.500–50.000 microorganisms; inhalation exposure), low infectivity – *Vibrio cholerae* (10^6-10^9 microorganisms; oral exposure). Infectivity is not related to the incubation period and the clinical course of induced disease.

Informácia genetická – informácia, ktorá je primárne obsiahnutá v nukleotidovej sekvencii.

Genetic information – information primarily contained in the nucleotide sequence.

Informačná služba – činnosť, ktorá zabezpečuje zber, spracovanie, vyhodnocovanie a poskytovanie informácií.

Information service – the activity, which includes collection, processing, evaluation and provision of information.

Informačná sústava zdravotníctva – zdravotnícke informačné systémy a ich prevádzkovatelia a záväzný štandardy pre zdravotnícku informatiku a štatistiku.

Health Information Infrastructure – consists of the health care information systems, operators and the obligatory standards for the health informatics and statistics.

Informačný systém civilnej ochrany – systém, ktorým sa varuje obyvateľstvo a vyzrozumievajú osoby, vrátane získavania a odovzdávania informácií v civilnej ochrane vo vertikálnej a horizontálnej rovine. Tvorí ho hlásna služba a informačná služba civilnej ochrany. ↗ Informačná služba.

Reporting system of civil protection – a system for public emergency warning, collection and provision of information along information channels of civil protection; built on two branches: civil protection warning service and civil protection information service. ↗ Information service.

Informovaný súhlas – preukázateľný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti, ktorému predchádzalo poučenie podľa zákona č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov.

Informovaný súhlas je aj taký preukázateľný súhlas s poskytnutím zdravotnej starostlivosti, ktorému predchádzalo odmietnutie poučenia, ak v zákone č. 576/2004 Z. z. nie je ustanovené inak.

Infračervené žiarenie, IR – časť optického žiarenia s vlnovou dĺžkou väčšou ako viditeľné žiarenie a menšou ako rádiové vlny. Oblasť infračerveného žiarenia sa obvyčajne rozdeľuje na: IR-A (780 až 1400 nm), IR-B (1400 až 3000 nm), IR-C (3000 nm až 10^6 nm/1 mm).

Infraštruktúra – systém vybavenia, zariadenia a služieb nevyhnutných na prevádzku organizácie.

Infrazvuk – zvuk s nižšou frekvenciou, ako je schopné ľudské ucho vnímať. Frekvenčné spektrum infrazvuku je od 1 Hz do 16 Hz.

Kvantitatívne sa infrazvuk vyjadruje normalizovanou hladinou G infrazvuku.

Ingescia, požitie – prehltnutie látky.

Inhalácia, vdychovanie – vdychovanie plynov, pár alebo aerosólov (dymov, hmly, disperzie prachu).

Inhibícia – v chémii proces zastavenia alebo spomalenia chemickej reakcie; v enzymológii väčšinou proces vedúci k zníženiu enzymatickej aktivity.

Inhibičná konštanta – konštanta charakterizujúca inhibíciu; napr. IC₅₀, I₅₀ alebo pI₅₀.

Iniciácia – začatie určitého procesu (replikácie, transkripcie, translácie), zväčša pomocou iniciačných faktorov.

Iniciačný zdroj (protipožiarna bezpečnosť) – objekty, zdroje, ktoré sú schopné odovzdať také množstvo energie a teploty s potrebnou intenzitou po určitú dobu, že sa vyvolá zapálenie danej zmesi horľavej látky a oxidáčného prostriedku.

Injektory v GC – vzorky v plynovej chromatografii sa v malých objemoch kvapalín alebo roztokov (0,1 až 10 µl) obvykle vstrekujú kalibrovanou mikrostriečkou cez silikónové septum do vyhrievaného vstrekovacieho otvoru, ktorým nepretržite prúdi nosný plyn.

Používajú sa split a splitless spôsob vstrekovania (celý vstrekovací prechádza priamo do kolóny). V prvom prípade je vzorka rozdelená v pomere 50:1, až do 500:1, čím sa zabráni preťaženiu kolóny.

Informed consent – a demonstrable consent to medical treatment, preceded by disclosure of information necessary to make an autonomous decision) pursuant to the Act no. 576/2004 of healthcare, services related to health care and amending certain laws.

Informed consent also means a demonstrable consent to medical care, which was preceded by refusal to the disclosure of information, unless the Act. No. 576/2004 specifies in other way.

Infrared radiation, IR – the part of electromagnetic radiation with wavelength longer than visible radiation and smaller than the wavelength of radio waves. Infrared radiation is in generally divided into IR-A (780 nm – 1400 nm), IR-B (1400 nm – 3000 nm), IR-C (3000 nm – 10^6 nm).

Infrastructure – a system of facilities, equipment and services needed for the operation of an organization.

Infrasound – the sound with low frequency that is inaudible for human ear. The frequency spectrum is between 1 Hz – 16 Hz.

Infrasound is measured as normalized noise level of 'G'-frequency weighted instantaneous noise pressure.

Ingestion – the swallowing of a substance.

Inhalation – the breathing in of gas, vapor or aerosol (fume, mist or dust).

Inhibition – in chemistry, a process of stopping or reducing the rate of chemical reaction; in enzymology, mostly the process leading to the decreased enzyme activity.

Inhibition constant – a constant characterizing the inhibition; e.g. IC₅₀, I₅₀ or pI₅₀.

Initiation – the start of the certain process (replication, transcription, translation) mainly through the initiation factors.

Initiating sources (fire safety) – objects or sources able to deliver amount of energy and a temperature of the necessary intensity for a certain length of time that can induce combustion of a given mixture of flammable substances and oxidation agents.

Sample injection in GC – specimens in gas chromatography are generally injected into a heated injection port in small volumes of liquids or solutions (0.1–10 µl) by calibrated microsyringes that pierce self-sealing silicone-rubber septum of injection port.

In splitless mode of injection, the whole specimen passes straight into the column, while in split mode the sample is split into the ratios of 50:1 up to 500:1, which avoids overloading the column.

Inkubačná lehota – (jazykovo menej správne inkubačná doba) obdobie od vstupu infekčného agensa do organizmu až po vypuknutie ochorenia. Zodpovedá časovému intervalu potrebnému na to, aby sa pôvodca náklady po vniknutí do organizmu hostiteľa pomnožil alebo prekonal určitý vývoj a vyvolal prvé klinické príznaky ochorenia. Pre jednotlivé infekčné ochorenia sa uvádza priemerná inkubačná doba, resp. rozpätie minimálnej a maximálnej inkubačnej doby. Inkubačná doba závisí najmä od agensa, veľkosti dávky agensa a od vstupnej brány infekcie.

Incubation period – the time elapsed between exposure to a pathogenic organism and first appearance of signs and symptoms of infectious disease. It corresponds to the time needed for multiplication or development of the causative agent after his entering into the host organism to reach threshold necessary to produce first clinical symptoms of the disease. The mean incubation period or the range from minimal to maximal incubation period is declared for each infectious disease. The incubation period depends mainly on the agent, its dose, and point of entry into the organism.

Insolácia – (lat. *insolatio*) slnečný úpal, poškodenie zdravia teplom a inými zložkami slnečného žiarenia v dôsledku nadmerného pôsobenia slnka na organizmus.

Sun stroke – a heat-related illness from excessive exposure to sun.

Inšpekcia pracoviska – pravidelná a dôsledná kontrola pracoviska alebo časti pracoviska v záujme identifikovania nebezpečenstiev pre zdravie a bezpečnosť a na odporúčanie nápravných opatrení.

Workplace inspection – a regular and careful examination of a workplace or its parts in order to identify health and safety hazards and to recommend corrective actions, if necessary.

Inštitucionálny rádioaktívny odpad – rádioaktívny odpad vznikajúci pri činnostiach vedúcich k ožiareniu so zdrojmi ionizujúceho žiarenia s výnimkou vyho- reného jadrového paliva a rádioaktívnych odpadov z jadrových zariadení; inštitucionálnym rádioaktívnym odpadom sú aj nepoužívané žiariče.

Institutional radioactive waste – radioactive waste produced in activities leading to irradiation with sources of ionising radiation with the exception of spent nuclear fuel and radioactive waste from nuclear facilities; the institutional radioactive waste also includes unused radioactive sources.

Inštrumentálna zložka neistoty merania – zložka neistoty merania spôsobená použitým meradlom alebo meracím systémom.

Instrumental measurement uncertainty – a component of measurement uncertainty arising from a measuring instrument or measuring system in use.

POZN. 1: Inštrumentálna zložka neistoty merania sa získa kalibráciou meradla alebo meracieho systému. Výnimkou je prípad primárneho etalónu, kde sa aplikuje iný postup.

NOTE 1: Instrumental measurement uncertainty is obtained through calibration of a measuring instrument or measuring system, except for a primary measurement standard for which other means are used.

POZN. 2: Inštrumentálna zložka neistoty merania sa používa pri hodnotení neistoty typu B.

NOTE 2: Instrumental uncertainty is used in a Type B evaluation of measurement uncertainty.

POZN. 3: Relevantné informácie o inštrumentálnej zložke neistoty merania sa môžu uvádzať v príslušnej špecifikácii meradla.

NOTE 3: Information relevant to instrumental measurement uncertainty may be given in the instrument specifications.

Integrita informácií – naznačuje, že informácia prechádzajúca cez systém alebo uložená v ňom je autentická a nefalšovaná. Pri prenose údajov treba náhodné poškodenie riešiť na protokolárnej úrovni so zabudovanou korekciou chýb. Aby sa zabránilo úmyselnému poškodeniu prenosu, zásadou prevádzky je, že každá prenášaná komunikácia musí byť šifrovaná, vzhľadom na dynamický, rovnocenný charakter sieťových komunikácií.

Integrity of information – indicates that the information passing through the system, or stored in a system, is authentic and genuine. An accidental damage has to be resolved on the protocol level with built-in error correction to transfer data. To prevent intentional harm to the transfer of data, the operation rule is that any transmitted communication must be encrypted with respect to the dynamic and equivalent nature of network communications.

Integrovaná všeobecná zdravotná starostlivosť – všeobecné zdravotníctvo, v ktorom starostlivosť o duševné zdravie je jednou zo súčastí v rámci komplexného rozsahu ďalších zdravotníckych služieb. V tomto zmysle je starostlivosť o duševné zdravie začlenená do infraštruktúry všeobecnej zdravotnej starostlivosti.

Integrated general health service – a general health service in which mental health care is one component within a comprehensive range of other health care services. In this sense, mental health care is integrated into the general health care infrastructure.

Integrovaný bezpečnostný systém – účelne usporiadaný systém vzájomne prepojených a podmienených prvkov, ktorý zabezpečuje efektívnu ochranu záujmových objektov alebo chráneného územia pred potenciálnym ohrozením.

Integrated security and safety system – a purposefully arranged system of mutually interconnected and conditional elements, which ensures effective protection of the objects of interest or protected territory against potential threats.

Integrovaný záchranný systém – zabezpečuje koordinovaný postup jeho zložiek pri zabezpečovaní ich pripravenosti a pri vykonávaní činností a opatrení súvisiacich s poskytovaním pomoci v tiesni.

Integrated rescue system – ensures coordinated activities of its components in building preparedness and providing emergency help.

Intenzita osvetlenia, E [lx] – celkový svetelný tok dopadajúci na jednotku plochy. Jednotkou osvetlenia je lux (lx). Jeden lux je osvetlenie, ktoré vyvoláva svetelný tok 1 lm (lumen) na ploche 1 m².

Illuminance, E [lx] – total luminous flux incident on a surface, per unit area. The unit of illuminance is lux (lx). One lux is illuminance produced by luminous flux of one lumen (lm) on the area of 1 m².

Intenzita zvuku, I [W/m²] – sila zvuku definovaná množstvom zvukovej energie, ktorá prejde jednotkou plochy za 1 sekundu.

Sound intensity/acoustic intensity – the sound power reaching unit area during one second.

Interfáza – obdobie bunkového cyklu medzi dvomi mitózami (zahŕňa fázy G1, S a G2).

Interphase – the period of cell cycle between two mitoses. It includes G1, S and G2 phases of the cell cycle.

Interferencia – jav, keď zdanlivo normálna tkanivová kultúra, v ktorej sa pomnožil necytopatogénny agens (napr. vírus rubeoly), je rezistentná k neskoršej infekcii iným, spoľahlivo cytopatickým vírusom (napr. echovírusom 11).

Interference – a phenomenon when an apparently normal tissue culture with propagating non-cytopathogenic agent (e.g. rubella virus) is resistant to a subsequent infection by another cytopathic viruses (e.g. Echovirus 11).

Interferóny – látky bielkovinovej povahy zo skupiny cytokínov, ktoré sa uplatňujú pri vírusovej interferencii. Sú to produkty reakcie bunky na vírusovú infekciu, vylučujú sa do kultivačného média buniek alebo do ich prostredia a bránia v rozmnožovaní vírusov, vyvolávajú odolnosť neinfikovaných buniek na vírusovú infekciu a zúčastňuje sa na regulovaní imunitného systému.

Interferon – proteins (cytokines) that participate in the phenomenon of interference. They are produced by virus-infected cells and released into the culture medium or other cellular environment; they inhibit reproduction of viruses, induce resistance of uninfected cells to viral infections, and are involved in the regulation of the immune system.

Interleukín – malé proteíny uvoľňované leukocytmi alebo inými bunkami, ktoré majú určité biologické účinky, napr. stimulujú tvorbu imunoglobulínov, rast T a B buniek a iné.

Interleukin – small proteins released by leukocytes and various other cell types. They possess specific biological effects, such as ability to stimulate production of immunoglobulins, growth of T and B cells, and others.

Interná expozícia – expozícia pochádzajúca zo zdrojov ionizujúceho žiarenia lokalizovaných vo vnútri tela.

Internal exposure – exposure to ionizing radiation from the radioactive material taken up into the body.

Interoperabilita (vzájomná operačná súčinnosť) – schopnosť jednotiek spoločne efektívne pôsobiť pri plnení stanovených úloh.

Interoperability – the ability of forces operate together pursuant their tasks.

Interval indikácií – súbor hodnôt veličiny ohraničený krajnými možnými údajmi.

Indication interval – a set of quantity values limited by extreme values.

Interval pokrytia – interval obsahujúci súbor skutočných hodnôt meranej veličiny s určenou pravdepodobnosťou, založený na dostupnej informácii.

Coverage interval – an interval containing the set of true quantity values of a measurand with a stated probability, based on the information available.

POZN. 1: Interval pokrytia nemusí byť centrovaný okolo zvolenej hodnoty meranej veličiny (pozri ISO/IEC smernicu 98-3:2008 Dopl. 1).

NOTE 1: A coverage interval does not need to be centered on the chosen measured quantity value (see ISO/IEC Guide 98-3:2008 Suppl.1).

POZN. 2: Interval pokrytia by sa nemal nazývať „konfidenčným intervalom“ aby sa predišlo zámene so štatistickým pojmom v literatúre. (pozri ISO/IEC smernicu 98-3:2008 Dopl. 1).

NOTE 2: A coverage interval should not be termed “confidence interval” to avoid confusion with the statistical concept (see ISO/IEC Guide 98-3: 2008, 6.2.2).

Intervencia – činnosť alebo súbor činností zameraných na modifikáciu procesu, priebehu akcie alebo sledu udalostí, s cieľom zmeniť jednu alebo viac z ich vlastností, ako sú výkon alebo očakávané výsledky.

Intervenčná rádiológia – použitie röntgenových zobrazovacích techník na uľahčenie zavedenia a usmernenia zariadení v tele na diagnostické alebo liečebné účely.

Intramuskulárny, intravenózný – miesto podania; do svalu, do žily.

Intrón – medzerník, nekódujúca oblasť génu eukaryotických organizmov.

Invalidita – obmedzenie alebo strata schopnosti vykonávať činnosť spôsobom alebo v rozsahu považovanom za normálny (v dôsledku postihnutia alebo zdravotného stavu). Aj keď slovo „postihnutie“ je široko používané, ICF (pozri ďalej) tento termín používa iba ako všeobecný zastrešujúci termín pre spôsobilosť a výkon v doménach činnosti/účasti. GBD (pozri ďalej) používa termín zdravotné postihnutie ako DALY – ako synonymum pre zdravotné stavy (pozri ďalej), ktoré majú nižšiu úroveň než úplné zdravie (pozri ďalej). Termín postihnutie je tiež bežne používaný na označenie len dlhodobého obmedzenia pri vykonávaní činností každodenného života.

Invazivita – schopnosť mikróbov prenikať do tkanív hostiteľa, množiť sa v nich a svojou prítomnosťou a produkciou svojich metabolitov poškodzovať vitálne funkcie makroorganizmu.

Inventarizácia – proces overenia účtovnej jednotky, či stav majetku, záväzkov a rozdiel majetku a záväzkov v účtovníctve zodpovedá skutočnosti.

Inverzia – jav, pri ktorom teplota vzduchových vrstiev stúpa s pribúdajúcou výškou nad terénom. Vzniká v dôsledku rýchleho ochladenia zemského povrchu napr. počas jasných nocí, keď sa zemský povrch ochladí natoľko, že jeho teplota je nižšia, než teplota prilahlých vrstiev vzduchu. Vzniká spravidla jednu hodinu pred západom slnka a zaniká v priebehu jednej hodiny po východe slnka, pričom môže trvať aj niekoľko dní.

Ionizácia – proces pri ktorom sa prijatím alebo odobratím jedného alebo viacerých elektrónov z atómov alebo molekúl vytvárajú ióny. Ionizáciu môže vyvolať rôzne faktory, napr. vysoká teplota, elektrické výboje a ionizačné žiarenie.

Ionizujúce žiarenie – žiarenie prenášajúce energiu vo forme častíc alebo elektromagnetických vln s vlnovou dĺžkou do 100 nm alebo frekvenciou nad 3×10^{15} Hz, ktoré má schopnosť priamo alebo nepriamo vytvárať ióny.

Intervention – an activity or set of activities aimed at modifying a process, course of action or sequence of events, in order to change one or several of their characteristics such as performance or expected outcome.

Interventional radiology – the use of X-ray imaging techniques to facilitate the introduction and guidance of devices in the body for diagnostic or therapeutic purposes.

Intramuscular, intravenous – routes of administration; into a muscle, vein.

Intron – an intervening sequence, non-coding region of a eukaryotic gene.

Disability – restriction or lack of ability (resulting from an impairment or health condition) to perform an activity in the manner or within the range considered normal. Although the word “disability” is widely used, the ICF uses this term only as a broad umbrella term for capacity and performance in activity/participation domains. The GBD used the term disability, as the DALY as a synonym for health states less than full health. Disability is also commonly used to refer only to long-standing limitations in carrying out activities of daily living.

Invasiveness – an ability of microbes to penetrate the host tissues, propagate there and to damage functions of macroorganism by their presence and production of their metabolites.

Inventory checking – the verification whether the assets, liabilities, and their difference corresponds to reality.

Inversion – a phenomenon characterized by increasing temperature with increasing height above ground level. It results from fast cooling of the surface of terrain, e.g. during clear nights, which makes the surface cooler than its adjacent air layers. Inversion usually occurs about one hour before sunset and expires within one hour after sunrise. It may last for several days.

Ionization – the process of adding one or more electrons to, or removing one or more electrons from, atoms or molecules, thereby creating ions. High temperatures, electrical discharges, or nuclear radiation can cause ionization.

Ionizing radiation – the radiation that delivers energy in the form particles or electromagnetic waves with wave length of 100 nm or frequency above 3×10^{15} Hz, which can induce formation of ions directly or indirectly.

Ischemická choroba srdca, ICHS – jedno z mnohých srdcových ochorení, v ktorých je srdcový sval poškodený alebo pracuje neefektívne z dôvodu neprítomnosti alebo relatívneho nedostatku vlastného prívodu krvi; najčastejšie spôsobené aterosklerózou, zahŕňa angina pectoris, akútny infarkt myokardu (srdcový záchvat), chronickú ischemickú chorobu srdca a náhlu smrť. Termín koronárna choroba srdca je synonymom pre ICHS.

Ischemic Heart Disease, IHD – any of a number of heart conditions in which heart muscle is damaged or works inefficiently because of an absence or relative deficiency of its blood supply; most often caused by atherosclerosis, it includes angina pectoris, acute myocardial infarction (heart attack), chronic ischemic heart disease and sudden death. The term coronary heart disease is synonymous with IHD.

IVA – stredne prchavá látka. ↗ GP, GV.

IVA – an intermediate volatility agent. ↗ GP, GV.

Izočiara dávkového príkonu – čiara na mape, schéme alebo fólii spájajúca všetky body, v ktorých je dávkový príkon rovnaký.

Dose rate contour line – the line on the map, scheme or foil connecting all points with equal dose rate.

Izokratické a gradientové chromatografické delenie HPLC – rozlišujú sa dve základné metódy elúcie v HPLC: Pri izokratickom delení sa počas analýzy nemení sila mobilnej fázy. Pri gradientovej elúcii sa zvyšuje polarita alebo pH mobilnej fázy. Tento efekt sa dosiahne prímiešaním ďalšieho rozpúšťadla alebo roztoku do mobilnej fázy.

Isocratic and gradient HPLC system operation – two basic elution modes are used in the HPLC: In isocratic elution, mobile phase, which is either a pure solvent or a mixture, remains the same throughout the run. In gradient elution polarity or pH of the mobile phase changes due to changes in its composition during the separation.

Izolácia pacientov – oddelenie pacientov postihnutých kontagióznou chorobou od ostatných ľudí, aby sa zabránilo ďalšiemu šíreniu choroby v komunite alebo na zdravotných pracovníkov.

Isolation – a separation of patients affected by contagious disease from other people to prevent further spread of the disease in the community or to health workers.

Izomeráza – enzým katalyzujúci intramolekulárny presun atómov alebo skupín atómov, teda izomerizačné reakcie.

Isomerase – an enzyme that catalyzes intramolecular transfer of atoms or groups of atoms, i. e. isomerization reactions.

Jadro – organela obsahujúca genetickú informáciu, u prokaryotov nie je obalená jadrovou membránou.

Nucleus – an organelle containing genetic information, it is not covered by nuclear membrane in prokaryotes.

Jadrová bezpečnosť – stav a schopnosť jadrového zariadenia a osôb obsluhujúcich jadrové zariadenie zabrániť nekontrolovateľnému rozvoju štiepnej reakcie alebo nedovolenému úniku rádioaktívnych látok alebo ionizujúceho žiarenia do životného prostredia a minimalizovať negatívne dôsledky nehôd.

Nuclear security and safety – the state and ability of nuclear facilities and personnel who operates nuclear facilities to prevent the development of uncontrolled nuclear reaction or unauthorized release of radioactive material or ionizing radiation into the environment and to minimize negative consequences of these accidents.

Jadrové zbrane – akákoľvek zbraň, ktorá využíva jadrový štiepny materiál alebo štiepny a termonukleárny materiál, a ktorá je schopná nekontrolovanou jadrovou premenou spôsobiť hromadné usmrtenie a zranenie osôb a ničenie materiálnych hodnôt. Rozlišujeme: štiepne jadrové zbrane a termonukleárne jadrové zbrane.

Nuclear weapons – a weapon that utilizes nuclear fissile material or nuclear fissile and fusion material, and which is able cause mass casualties and destruction of property through uncontrolled nuclear reaction. There are two major classes of nuclear weapons: nuclear fission weapons and thermonuclear (fusion) weapons.

Štiepne jadrové zbrane – obsahujú štiepny jadrový materiál (obvykle urán 235 alebo plutónium 239) v usporiadaní, ktoré po iniciácii zaistuje rýchle sa znásobujúcu štiepnu reťazovú reakciu.

Nuclear fission weapons – contain fissile material (usually uranium 235 or plutonium 239) in configuration that upon initiation allows uncontrolled chain nuclear fission reaction to proceed.

Termonukleárne jadrové zbrane – využívajú na uvoľnenie energie princíp jadrovej syntézy, čo predstavuje →

Thermonuclear nuclear weapons – utilize release of energy from nuclear synthesis, in which nuclei of light elements fuse and produce heavier nuclei and protons →

spojenie dvoch ľahkých jadier za vzniku jadra ťažšieho (a protónov alebo neutrónov), ktorých celková hmotnosť sa presne nerovná súčtu hmotností zlučujúcich sa jadier ale je o niečo menšia. Hmotnostný rozdiel zodpovedá podľa princípu ekvivalencie uvoľnenej energie. Moderné termonukleárne zbrane obsahujú primárnu štiepnu nálož, ktorej explózia vedie k radiačnej implózií sekundárnej termonukleárnej náplne a následne k nekontrolovanej termonukleárnej reakcii. Osobitým druhom termonukleárnych zbraní sú neutrónové bomby (tzv. zbrane produkujúce zvýšenú radiáciu), pri ktorých sa využíva ničivý účinok neutrónov uvoľnených pri jadrovej syntéze na živé organizmy.

Jadrový výbuch – výbuch jadrovej nálož, ktorý je charakterizovaný uvoľnením veľkého množstva energie v obmedzenom priestore a v krátkom časovom okamžiku. Uvoľnená energia sa prejavuje:

- *tlakovou vlnou* vo vzduchu alebo v pôde,
- *svetelným žiarením*, ktoré má zápalné účinky,
- *penikavou radiáciou*, čo je zmes žiarenia gama a neutrónov, ktorá je vyžarovaná z centra výbuchu do okolia,
- *rádioaktívnym zamorením*, ktoré je tvorené produktmi jadrového výbuchu,
- *elektromagnetickým impulzom*.

Jas plochy, [cd/m²] – schopnosť určitej plochy vyvolať vizuálny vnem. Je to pomer svetivosti elementárnej svietiacej plochy v smere zraku pozorovateľa a priemetu tejto plochy do roviny kolmej na tento smer v zornom poli pozorovateľa.

Jednostranné zastavenie práce – zastavenie práce buď zástupcom zamestnancov alebo zástupcom manažmentu keď je dôvod domnievať sa, že na pracovisku nastali nebezpečné podmienky z hľadiska rizík pre zdravie a bezpečnosť.

Jednotka civilnej ochrany, CO – odborne pripravená a materiálne vybavená organizovaná skupina osôb určená na plnenie úloh civilnej ochrany obyvateľstva, člení sa na riadiaci orgán (štáb) a odborné jednotky.

Jednotková rovnica – matematický vzťah medzi základnými jednotkami, koherentnými odvodenými jednotkami alebo inými meracími jednotkami.

Jednotky civilnej ochrany na činnosť evakuačných zariadení civilnej ochrany – jednotky, ktoré zabezpečujú po odbornej stránke evakuáciu osôb na evakuačnom zbernom mieste, evakuačnom stredisku, v stanici nástupu evakuovaných, v stanici výstupu evakuovaných, regulačnom stanovišti, mieste ubytovania evakuovaných, kontrolnom stanovišti.

or neutrons with total mass not equal to the sum of masses of fused nuclei. Difference in mass is equivalent to the energy released in nuclear fusion. Modern thermonuclear weapon is usually assembled from primary fission weapon (primary) whose explosion leads to radiation implosion of secondary fusion material (secondary) that triggers uncontrolled nuclear fusion. A special type of thermonuclear weapon is a neutron bomb (Enhanced Radiation Weapon, ERW) designed to employ destructive effects of nuclear fusion-generated burst of neutrons against living organisms.

Nuclear explosion – the explosion of a nuclear device accompanied by the release of vast quantities of energy in limited space and short period of time. The energy is released in following components:

- *blast* in the air or soil,
- *thermal radiation (heat)*,
- *ionizing radiation* – gamma rays and neutrons irradiated from the point of explosion,
- *residual radiation* – produced by radioactive materials generated during the nuclear explosion,
- *electromagnetic pulse*.

Luminance, [cd/m²] – the ability of a particular area of creating a visual sensation; the ratio of the luminous intensity per unit projected source area.

Unilateral work stoppage – stoppage of work under the direction of either the worker certified member or the management certified member when the member has reason to believe that dangerous circumstances exist.

Civil protection unit – an organized group of trained and adequately equipped persons assigned to perform the tasks of civil protection; organization structure includes managing body (Headquarters) and special units.

Unit equation – a mathematical relation between basic units, coherent derived units or other measurement units.

Civil protection units for operation of civil protection evacuation facilities – units, that ensure professional conduct of evacuation of persons; they operate on evacuation assembly area, evacuation control centers, evacuation shelters and checkpoints.

Jednovrstvová kultúra buniek – súvislá jedna vrstva buniek adherujúca na stene kultivačnej nádoby, ktorá slúži na zachytenie a pomnoženie vírusov. Tento typ bunkovej kultúry sa v súčasnej virológii používa najčastejšie (ďalším typom je suspenzná bunková kultúra, pri ktorej bunky voľne plávajú v kultivačnom médiu).

Kalibrácia – súbor operácií, ktoré pri definovaných podmienkach určujú vzťah medzi hodnotami indikovanými meradlom alebo meracím systémom, alebo hodnotami reprezentovanými materializovanou mierou alebo referenčným materiálom a zodpovedajúcimi hodnotami veličín, ktoré sú realizované etalónmi.

Kalibračná krivka – vyjadrenie vzťahu medzi indikáciou a zodpovedajúcou nameranou hodnotou veličiny.
POZN.: Kalibračná krivka vyjadruje vzťah „jedného k jednému“, ktorý neposkytuje výsledok merania, pretože neprináša nijakú informáciu o neistote merania.

Kalibračný diagram – grafické znázornenie vzťahu medzi indikáciou a zodpovedajúcim výsledkom merania.
POZN. 1: Kalibračný diagram predstavuje rovinný pás definovaný osou indikácie a osou výsledkov merania, ktorý reprezentuje vzťah medzi indikáciou a súborom hodnôt meranej veličiny. Daný je vzťah „jedného k mnohým“ a šírka pásu pre danú indikáciu poskytuje prístrojovú zložku neistoty merania.
POZN. 2: Alternatívne znázornenie vzťahu zahŕňa kalibračnú krivku s pridruženou neistotou merania, kalibračnú tabuľku alebo súbor funkcií.
POZN. 3: Tento pojem sa týka kalibrácie, ak prístrojová zložka neistoty merania je veľká v porovnaní s neistotou merania spojenou s hodnotami veličiny etalónov merania.

Kalibrátor – etalón používaný pri kalibrácii.
POZN.: Výraz „kalibrátor“ sa používa iba v určitých oblastiach.

Kalicivírusy – patria do skupiny RNA vírusov čeľade *Caliciviridae*. Sú neobalené a značne rezistentné na vonkajšie vplyvy. Najznámejšie ľudské patogény z tejto čeľade sú vírusy rodu *Norovirus*, druh *Norwalk virus*. Vyvolávajú nebakteriálne gastroenteritídy (zápaly žalúdka a tenkého čreva), sprevádzané nevoľnosťou, vracaním a hnačkami. Typický pre ne je fekálno-orálny prenos.

Cell monolayer – a continuous single layer of cells adherent on the wall of the culture vessel, which serves for the capture and replication of viruses. Cell monolayer is the most frequently used cell culture type in contemporary virology (the other type is suspension cell culture, in which cells grow suspended in the cell culture media).

Calibration – an operation that, under specified conditions, in a first step, establishes a relation between the quantity values with measurement uncertainties provided by measurement standards and corresponding indications with associated measurement uncertainties and, in a second step, uses this information to establish a relation for obtaining a measurement result from an indication.

Calibration curve – an expression of the relationship between indication and its corresponding measured quantity value.
NOTE: A calibration curve expresses a one-to-one relationship that does not supply a measurement result as it bears no information about the measurement uncertainty.

Calibration diagram – a graphical expression of the relationship between indication and corresponding measurement result.
NOTE 1: A calibration diagram is the strip of the plane defined by the axis of the indication and the axis of measurement result, which represents the relationship between an indication and a set of measured quantity values. A one-to-many relationship is given, and the width of the strip for a given indication provides the instrumental measurement uncertainty.
NOTE 2: Alternative expressions of this relationship include calibration curve with associated measurement uncertainty, calibration table, or a set of functions.
NOTE 3: This concept is related to calibration when the instrument measurement uncertainty is large in comparison with the measurement uncertainties associated with the quantity values of measurement standards.

Calibrator – a measurement standard used in calibration.
NOTE: The term “calibrator” is only used in certain fields.

Caliciviruses – belong to the group of RNA viruses from family *Caliciviridae*. They are non-enveloped and highly resistant to environmental factors. The best known species of the family *Caliciviridae* is a human pathogen Norwalk virus (genus *Norovirus*). Caliciviruses are causative agents of non-bacterial gastroenteritis, an inflammation of the stomach and small intestine mucosa, which is accompanied by nausea, vomiting and diarrhea. They are typically transmitted by the fecal-oral route.

Kalkulácia – 1. odhad konkrétnej stratégie alebo intervencie, alebo celkovej národnej politiky, stratégie alebo plánu;

2. odhad nákladov na rôzne scenáre, zodpovedajúce rôznym prioritám a stratégiám, v krátkodobom, strednodobom alebo dlhodobom horizonte.

Kalmatíva – skupina látok s rýchlym sedatívnym (ukľudňujúcim) alebo anestetickým účinkom; môžu byť použité ako zneschopňujúce látky.

Kapitálové výdavky – náklady na prostriedky, ktoré sa využívajú viac ako jeden rok, ako sú budovy, vozidlá, počítače, vrátane zaškolovania. Niekedy je tiež definovaný cenový strop (zvyčajne 100 USD), pod ktorým sú výdavky súčasťou bežných nákladov. Náklady na kapitálové vybavenie sa rovnajú čistej sume odpisov. Tiež nazývané investície alebo neopakujúce sa náklady/výdavky.

Kapsid – primárny proteínový obal vírusovej nukleovej kyseliny, zložený z opakujúcich sa symetricky uložených štruktúrnych jednotiek (kapsomér), ktoré chránia a stabilizujú nukleovú kyselinu. Kapsidy môžu mať kubickú (íkosaédrickú) symetriu, helikálnu symetriu, alebo zložitejšiu štruktúru.

Karanténa – opatrenia na obmedzenie pohybu alebo aktivít skupín ľudí, u ktorých sa predpokladá expozícia chorobou. V niektorých plánoch sa používa výraz „ľudia pod pozorovaním“. Môže k nej dôjsť zhromaždením ľudí na jedno miesto (centralizovaná karanténa) alebo požiadaním ľudí, aby nevychádzali z domu a boli v pravidelnom kontakte s pracovníkmi verejnej zdravotníckej služby (decentralizovaná karanténa).

Karanténne režimové opatrenia – súhrn opatrení na zabezpečovanie zvýšeného zdravotného dozoru, lekárskeho dohľadu, osobám podozrivým, z nákazy, nariadenie karantény; tieto opatrenia zahŕňajú súbor organizačných opatrení, ktoré obmedzujú kontakt osoby podozrivej z nákazy s okolím a určujú sledovanie a vyšetrovanie jej zdravotného stavu.

Karbamáty – toxické látky; potenciálne BOL; reverzibilné inhibítory cholinesteráz. ↗ T-1123.

Karcinogenéza – vznik a vývoj zhubného nádoru z nenádorových buniek. Vlastnou príčinou sú kvalitatívne a kvantitatívne zmeny na molekulovej a bunkovej úrovni. Tieto zmeny vznikajú buď spontánne (napr. chyby pri replikácii DNA), alebo sú indukované faktormi prostredia (fyzikálnymi, chemickými a biologickými karcinogénmi).

Costing – 1. the estimation of a specific strategy or intervention, or of an overall national policy, strategy or plan;

2. the estimation of the cost of different scenarios, corresponding to different priorities or strategies, in the short, medium or long term.

Calmatives – a group of chemicals with rapid onset of sedative or anaesthetic effect; they can be used as incapacitating agents.

Capital expenditure – the cost for resources that last more than one year, such as building, vehicles, computers, pre-service training. Sometime a price ceiling is also defined (usually \$US 100), below which costs are considered as current. The cost of capital equipment is net of depreciation. Also called investment or non-recurrent cost/expenditure.

Capsid – a primary protein shell around the viral nucleic acid, composed of repeating structural units (capsomeres) that protect and stabilize viral nucleic acid. Capsids can display cubic symmetry (icosahedral), helical symmetry, or more complex structures.

Quarantine – the measures restricting the freedom of movement and/or activities of specific groups of people suspected to have been exposed to a contagious disease. Quarantined people are sometimes referred to as “people under observation”. It may be implemented as a centralized quarantine (people are assembled in centralized quarantine areas) or a decentralized quarantine (people are asked not to leave their homes and cooperate with public health service personnel).

Quarantine regime measures – a set of measures taken up to ensure increased surveillance, health care and medical supervision to people who may have been in contact with contagious disease. These measures are intended to limit contacts of these people with other people and to facilitate examination of their health status.

Carbamates – toxic chemicals; potential CWA; reversible inhibitors of cholinesterases. ↗ T-1123.

Carcinogenesis – the development of cancer from non-malignant cells. The underlying cause involves qualitative and quantitative changes on the molecular and cellular level. These changes can occur spontaneously (e.g. DNA replication errors) or they can be induced by environmental factors (physical, chemical, or biological carcinogens).

Karcinogén – chemický, fyzikálny alebo biologický faktor, ktorý môže spôsobovať zhubné nádory u ľudí alebo zvierat. Medzinárodná agentúra pre výskum zhubných nádorov (IARC) klasifikuje ľudské karcinogény podľa úrovne dôkazov na: látky karcinogénne pre človeka (skupina 1, 118 agensov), látky pravdepodobne karcinogénne pre človeka (skupina 2A, 75 agensov), látky s možnou karcinogenitou pre človeka (skupina 2B, 288 agensov), látky, ktorých karcinogenitu nie je možné zhodnotiť (skupina 3, 503 agensov) a látky pravdepodobne nekarcinogénne pre človeka (skupina 4, 1 agens). Príkladmi agensov skupiny 1 sú formaldehyd, benzo[a]pyrén, etylénoxid, benzén, aflatoxíny, vírus HPV genotypu 16, 18, 31, 33, 35, 39, 45, 51, 52, 56, 58, 59, fenacetín, solené ryby na čínsky spôsob, ultrafialové žiarenie s vlnovou dĺžkou 100 – 400 nm, plutónium, rádium-226, kadmium a patogénny helmint *Schistosoma haematobium*.

Kardiovaskulárne choroby, KVCH – kardiovaskulárne choroby zahŕňajú širokú škálu ochorení, vrátane choroby srdcového svalu a cievneho systému pre zásobovanie srdca, mozgu a iných životne dôležitých orgánov. Najčastejšími prejavmi KVCH sú ischemická choroba srdca, kongestívne srdcové zlyhanie a cievna mozgová príhoda.

Karta bezpečnostných údajov, KBÚ – dokument, ktorý obsahuje detailné informácie o možných nebezpečenstvách výrobku pre zdravie a bezpečnosť a uvádza ako ho bezpečne skladovať, používať, ako s ním nakladať. Dodávateľ má za povinnosť poskytnúť následnému užívateľovi KBÚ pre všetky nebezpečné materiály, čo je podmienkou predaja.

POZN.: Požiadavky na karty bezpečnostných údajov pre chemické látky a zmesi sú v Európskej únii stanovené jednotnou legislatívou (Nariadenie Európskeho parlamentu a Rady 1907/2006 REACH v platnom znení).

Katabolizmus – proces, pri ktorom dochádza k metabolickej degradácii, resp. rozštiepeniu veľkých molekúl na menšie metabolizovateľné časti, pričom sa získava energia pre anabolizmus.

Katastrofa – mimoriadna udalosť veľkého rozsahu vznikajúca v dôsledku kumulácie ničivých faktorov živej pohromy alebo havárie, ktorá má závažné priame následky na obyvateľov, materiálne hodnoty, životné prostredie, prípadne aj na fungovanie verejnej správy.

Kategórie expozícií – ICRP rozlišuje tri kategórie radiačnej expozície: profesijnú expozíciu, expozíciu obyvateľov a lekársku expozíciu pacientov.

Kategorizácia územia – proces začleňovania územných celkov do skupín, charakterizovaných porovnateľným stupňom ohrozenia s možnosťou vzniku krízových javov a následného určovania diferencovaného rozsahu plánovaných preventívnych opatrení na ochranu obyvateľov, majetku a životného prostredia.

Carcinogen – a chemical, physical or biological agent that can cause cancer in humans or animals. The International Agency for Research on Cancer (IARC) classifies human carcinogens based on the level of available evidence into the following groups: carcinogenic to humans (Group 1, 118 agents), probably carcinogenic to humans (Group 2A, 75 agents), possibly carcinogenic to humans (Group 2B, 288 agents), not classifiable as to their carcinogenicity to humans (Group 3, 503 agents) and probably not carcinogenic to humans (Group 4, 1 agent). Examples of the Group 1 agents: formaldehyde, benzo[a]pyrene, ethylene oxide, benzene, aflatoxins, Human papillomavirus genotypes 16, 18, 31, 33, 35, 39, 45, 51, 52, 56, 58, 59, phenacetin, salted fish (Chinese-style), ultraviolet radiation (wavelengths 100–400 nm), plutonium, radium-226, cadmium and pathogenic helminth *Schistosoma haematobium*.

Cardiovascular disease, CVD – it covers a wide array of disorders, including disease of the cardiac muscle and of the vascular system supplying the heart, brain, and other vital organs. The most common manifestations of CVD are ischemic heart disease, congestive heart failure, and stroke. CVD is used here as an abbreviation for cardiovascular disease, not cerebrovascular disease.

Material Safety Data Sheet, MSDS – a form that contains detailed information about the possible health and safety hazards of a product and how to safely store, use and handle the product. Suppliers are required to provide MSDSs for all hazardous materials, as a condition of sale.

NOTE: Requirements for MSDSs for chemical substances and mixtures in the EU are specified in a unified code (Directive of the European Parliament and of the Council No. 1907/2006 “REACH”).

Catabolism – a process, in which the large molecules are metabolically broken down into smaller molecules; the energy for anabolism is generated in this process.

Catastrophe, disaster – a large scale emergency incident, occurring as a result of accumulation of destructive factors of a natural disaster or an accident that has significant direct effects on inhabitants, material, environment, or performance of public administration.

Categories of exposure – the ICRP recognizes three categories of radiation exposure: occupational, general public and medical exposures of patients.

Categorization of territory – a process of classifying of territories into groups with comparable level of threat and vulnerabilities, so that differentiated approach to the planning of preemptive measures can be taken to ensure protection of people, property and environment.

KBÚ – ↗ Karta bezpečnostných údajov.

Kerma, K (kinetická energia uvoľnená v jednotkovej hmotnosti materiálu) – pomer súčtu počiatočných kinetických energií dE_{tr} všetkých nabitých častíc uvoľnených pôsobením ionizačného žiarenia bez náboja (napr. neutrónov) v určitej látke s hmotnosťou dm . Jednotkou kermy je joule na kg ($J\ kg^{-1}$) a špeciálny názov je gray (Gy).

KCHS – ↗ Koronárna choroba srdca.

Klasický liberálny model a rodinný model súkromného zabezpečenia – klasický liberálny prístup minimalizuje zásahy štátu do hospodárstva a sociálnej politiky. V tomto modeli v zásade platí, že každý sa má o seba postarať sám.

Klasický liberálny model v zásade odmieta sociálne a uznáva iba súkromné zabezpečenie.

V minulých hospodárskych systémoch existoval *rodinný model zdravotného zabezpečenia*. O starých a chorých členov veľkej rodiny alebo kmeňa sa starali ostatní členovia spoločnosti na základe zvykového práva.

Klasický suchý rozklad – proces spaľovania vzoriek za prítomnosti vzduchu v otvorenom systéme pri atmosférickom tlaku a teplotách (400–800 °C), alebo v uzavretom systéme v kremennej trubici a za atmosférického, alebo zvýšeného tlaku.

Klasifikácia – triedenie podľa zvolených triediacich znakov (metriek) do príslušných skupín (grúp). V oblasti priemyselných havárií sú klasifikačnými znakmi počty úmrtí, poškodený priestor a finančné straty.

Klasifikácia rizík – spôsob identifikovania a zoskupovania rizík podľa stanovených spoločných znakov, pričom poskytujú nástroje, ktoré umožňujú komplexne zhodnotiť všetky aktivity človeka v spoločenskom prostredí, v prírode, ale aj v prostredí rôznych technologických procesov zaťažených radom rizík.

Klaster detských ochorení – skupina príčin chorôb s globálnou záťažou (GBD) (pozri ďalej) vrátane nasledujúcich ochorení detského veku preventabilných očkovaním: čierny kašeľ, detská obrna, osýpky, záškrt a tetanus.

Klastrová bomba – druh munície, z ktorej sa po spustení na cieľ uvoľní väčšie množstvo submunície rôzneho tvaru (sférická, valcová, kubická, submunícia typu rotorov...). Pri použití klastrových bômb sa vytvorí distribuovaný obraz rozptýlenia submunície a jej náplne (napr. chemickej, biologickej) v priestore napadnutia.

Klient auditu – organizácia alebo osoba požadujúca audit.

POZN.: Klientom auditu môže byť auditovaná organizácia alebo akákoľvek iná organizácia, ktorá má zákonné alebo zmluvné právo požadovať audit.

MSDS – ↗ Material Safety Data Sheet.

Kerma, K (Kinetic Energy Released Per Unit Mass) – the sum of initial kinetic energies, dE_{tr} , of all charged particles liberated in a given material by uncharged ionizing radiation (e.g. neutrons) divided by mass dm of that material. The unit for kerma is joule per kilogram ($J\ kg^{-1}$) and its special name is gray (Gy).

CHD – ↗ Coronary heart disease.

Classical liberal model and the family model of private security – the classical liberal approach minimizes state interventions in the economy and social policy. In this model, in principle, everybody should take care of himself.

The classical liberal model in principle rejects the social and recognizes only private security.

In the past marketing system existed *family health care model*. Based on common law of the community the others took care of the sick and elderly of the large family or tribe members.

Combustion (dry ashing) – thermal decomposition of specimens in the open systems (air, atmospheric pressure) at sufficiently high temperatures (400–800 °C) or in closed system in silica tube under normal or higher pressure.

Classification – a sorting in accordance with the selected sorting attributes (metrics) into the respective groups. In the area of industrial accidents, the attributes for classification are the number of dead, damaged areas and financial loss.

Risk classification – a method of identifying and grouping risks according to pre-defined criteria. Risk classification provides tool which enables comprehensive assessment of all human social, recreational or occupational activities burdened by various risks.

Childhood-cluster diseases – GBD cause group including the following vaccine-preventable diseases of childhood: pertussis, poliomyelitis, diphtheria, measles and tetanus.

Cluster bomb – a type of munition that delivers to and releases over target numerous pieces of submunition of various shapes (spherical, cylindrical, cubes, rotors, etc.). Cluster bombs ensure distributed pattern of dispersal of the content of submunition (chemical, biological) over target area.

Audit client – an organization or person requesting an audit.

NOTE: The audit client may be the auditee or any other organization that has the regulatory or contractual right to request an audit.

Kliešťová encefalitída (stredoeurópska kliešťová encefalitída, kliešťová encefalitída západného podtypu) – etiologickým agensom sú infekčné vírusy kliešťovej encefalitídy (VKE) z čeľade *Flaviviridae* druh *Flavivirus*. Rezervoárom náказы sú myšovité hlodavce a vektorom kliešť *Ixodes ricinus*. Vírus sa môže preniesť aj pozitívm produktov z nakazených zvierat. VKE má široký rozsah hostiteľov zahŕňajúci vtáky, mäsožravce, dobytok, hlodavce, kone aj človeka. Spôsobuje zápaly mozgu, mozgových blán a ďalších častí CNS. Zjavné ochorenie vzniká u menej ako 30 % infikovaných osôb a väčšina prípadov je asymptomatických. Proti tomuto ochoreniu je dostupné očkovanie. Vyskytuje sa na západ od Uralu (aj na Slovensku). Sú známe tri subtypy vírusu kliešťovej encefalitídy – vírus stredoeurópskej encefalitídy (resp. kliešťovej encefalitídy západného typu), vírus sibírskej kliešťovej encefalitídy a vírus ďalekovýchodnej kliešťovej encefalitídy (posledný uvedený vírus bol v minulosti označovaný ako vírus ruskej jaro-letnej encefalitídy).

Tick-borne encephalitis (Central European tick-borne encephalitis, tick-borne encephalitis Western subtype) – the etiological agents are infectious viruses of tick-borne encephalitis (TBEV) from family *Flaviviridae* and genus *Flavivirus*. The main reservoirs of infection are small rodents and the vector is the tick *Ixodes ricinus*. The virus can also be transmitted by ingestion of infected animal products. TBEV has a wide host range that includes birds, carnivorous animals, cattle, rodents, horses, and humans. It causes encephalitis, meningitis and it can infect other parts of the CNS as well. Clinically manifest disease occurs in less than 30% of infected people and the majority of infections are asymptomatic. Prophylactic vaccine is available. The disease is endemic in the west of the Ural Mountains (as well as in Slovakia). There are three known subtypes of tick-borne encephalitis virus: Central European tick-borne encephalitis virus (also known as Western tick-borne encephalitis virus), Siberian tick-borne encephalitis virus, and Far-Eastern tick-borne encephalitis virus (the latter has been previously known as Russian spring summer encephalitis virus).

Klinická integrácia – rozsah, v akom je starostlivosť o pacienta koordinovaná v rôznych funkciách, aktivitách a prevádzkových jednotkách systému. Miera koordinácie starostlivosti závisí predovšetkým od stavu pacienta a od jeho rozhodnutí, prípadne od rozhodnutí prijatých jeho zdravotným tímom. Klinická integrácia zahŕňa horizontálnu a vertikálnu integráciu.

Clinical Integration – the extent to which patient care is coordinated across the system's different functions, activities and operating units. The degree of coordination of care depends primarily on the patient's condition and the decisions made by his or her health team. Clinical integration includes horizontal and vertical integration.

Klinická mikrobiológia – samostatný medicínsky odbor, ktorý vo svojej činnosti vychádza z vlastných špecifických poznatkov z oblasti mikrobiológie, ako aj z poznatkov iných medicínskych odborov, najmä infektológie, imunológie, alergológie, pediatrie, epidemiológie, vnútorného lekárstva, dermatovenerológie, klinickej biochémie, genetiky, chirurgických odborov, pracovného lekárstva a ďalších vedných odborov v oblasti prírodných, sociálnych a technických vied. Tieto poznatky využíva pri objasňovaní patogenézy, v diagnostike, terapii a prevencii ochorení mikrobiálnej etiológie, ako aj imunopatologických stavov súvisiacich s prítomnosťou mikroorganizmov na koži, slizniciach a vnútorných orgánoch pacienta.

Clinical microbiology – an independent medical discipline that employs microbiological principles and practice, together with insight from other medical disciplines, mainly infectology, immunology, allergology, pediatrics, epidemiology, internal medicine, dermatovenerology, clinical biochemistry, genetics, surgery, occupational medicine, and other disciplines, as well as natural and social sciences and engineering. Clinical microbiology deals with pathogenesis, diagnostics, treatment and prevention of diseases of microbial etiology as well as immunopathological conditions associated with the presence of microorganisms on the skin, mucous membranes and internal organs the patients.

Klinická zodpovednosť – zodpovednosť lekára za individuálne lekárske ožiarenia, najmä s ohľadom na odôvodnenie, optimalizáciu; klinické zhodnotenie výsledku; spoluprácu s inými špecialistami a iným personálom podľa potreby, v súvislosti s praktickými aspektmi lekárskeho rádiologického vyšetrenia; získavanie informácií o predchádzajúcich vyšetreniach, ak je to vhodné; podľa potreby poskytovanie existujúcich lekárskeho rádiologického informácií a/alebo záznamov iným lekárom a/alebo indikujúcim osobám a poskytovanie informácií o rizikách ionizujúceho žiarenia pacientom a prípadne aj iným zainteresovaným osobám.

Clinical responsibility – responsibility of a practitioner for individual medical exposures, in particular, justification; optimisation; clinical evaluation of the outcome; co-operation with other specialists and staff, as appropriate, regarding practical aspects of medical radiological procedures; obtaining information, if appropriate, on previous examinations; providing existing medical radiological information and/or records to other practitioners and/or the referrer, as required; and giving information on the risk of ionising radiation to patients and other individuals involved, as appropriate.

Klinické servisné linky – organizačné režimy založené na výstupoch (proti vstupom). Organizovanie okolo výstupov vytvára štruktúru servisných liniek a skladá sa z ľudí rôznych disciplín a profesií, ktorí majú spoločný cieľ vytvorenia komplexného súboru klinických služieb.

Klinický audit – systematické preverovanie alebo preskúmanie lekárskeho rádiologického procedúr s cieľom zlepšiť kvalitu a výsledok starostlivosti o pacientov prostredníctvom štruktúrovaného preskúmania, pričom lekárske rádiologické činnosti, procedúry a výsledky sa skúmajú v porovnaní s dohodnutými normami pre správne lekárske rádiologické postupy s prípadnými úpravami a v prípade potreby aj uplatňovaním nových noriem.

Klon – skupina buniek, ktoré sú potomstvom jednej bunky.

Kľúčové ukazovatele procesu, KPI – definujú charakteristiky procesu. Norma ich definovala ako faktory, ktoré sú riadené organizáciou a ktoré sú zásadné pre jej udržateľný úspech. Sú predmetom merania výkonnosti a sú identifikované ako kľúčové ukazovatele výkonnosti procesu.

Kľúčové ukazovatele rizík, KRI – popisujú kauzalitu so zameraním sa na riziko. KRI odrážajú parametre nebezpečenstva, ohrozenia poškodenia a škody. Sú absolútne alebo pomerové (vzťahované na mernú jednotku), napr. investícia/plocha.

Kmeň – klon pochádzajúci z jednej bunky je udržiavaný naďalej v laboratóriu, má špecifické vlastnosti ktorými sa odlišuje od iných kmeňov toho istého druhu.

Kód genetický – systém pravidiel podľa ktorých jednotlivé kodóny určujú zaradenie štandardných aminokyselín do polypeptidu (je tripletový, t. j. každá aminokyselina je kódovaná trojicou nukleotidov, tripletom).

Kódex – kompletný, organicky usporiadaný súbor právnych textov určitého odvetvia, ktorý má podobu zákona; napr. Občiansky zákonník, Trestný zákon, Obchodný zákonník a Zákonník práce.

Kódex správania, kódex etiky, kódex činnosti – nelegislatívne smernice, ktoré sa zaviazali dodržiavať dobrovoľne jedna, prípadne viaceré organizácie alebo jednotlivci, aby sa stanovil štandard chovania alebo správania sa s ohľadom na určitú činnosť.

Kodón – poradie troch nukleotidov kódujúcich v polypeptide určitú aminokyselinu.

Koeficient pokrytia – číslo väčšie ako jeden, ktorým sa vynásobí kombinovaná štandardná neistota merania, aby sa získala rozšírená neistota merania.

POZN.: Koeficient pokrytia sa obyčajne označuje symbolom k (pozri ISO/IEC Smernica 98-3:2008).

Clinical Service Lines – organizational arrangements based on outputs (versus inputs). Organizing around outputs creates a service line structure consisting of people, in different disciplines and professions, who have a common purpose of producing a comprehensive set of clinical services.

Clinical audit – a systematic examination or review of medical radiological procedures which seeks to improve the quality and outcome of patient care through structured review, whereby medical radiological practices, procedures and results are examined against agreed standards for good medical radiological procedures, with modification of practices, where appropriate, and the application of new standards if necessary.

Clone – the group of cells that are progeny of a single cell.

Key Process Indicators, KPI – define the characteristics of a process. Standards define them as factors, which are managed by an organization, and which is key for its sustainable success. They are used for measuring performance and are identified as key indicators of the performance of a process.

Key Risk Indicators, KRI – they describe causality focusing upon risk. KRI reflect the parameters of danger, threat of damage and damage. They are absolute or proportional (related to a nominal unit), e.g. investment/area.

Strain – a clone derived from a single cell maintained in the laboratory; it displays specific characteristics that distinguish it from other strains of the same species.

Genetic code – a system of rules by which individual codons specify the insertion of standard amino acids into polypeptide chain (it is triplet, i. e. each amino acid is encoded by the nucleotide triplet).

Code – a comprehensive and consolidated set of written laws covering specific subject matter; e. g., Civil Code, Criminal Code, Commercial Code, and Labour Code.

Code of conduct, code of ethics, code of practice – non-legislated guidelines which one or more organizations and individuals voluntarily agree to abide by, that set out the standard of conduct or behavior with respect to a particular activity.

Codon – a sequence of three nucleotides encoding certain amino acid in a polypeptide chain.

Coverage factor – a number larger than one by which a combined standard measurement uncertainty is multiplied to obtain an expanded measurement uncertainty.

NOTE: A coverage factor is usually symbolized k (see ISO/IEC Guide 98-3:2008).

Koeficient zoslabenia – faktor, ktorý vyjadruje koľkokrát daný objekt zoslabí rádioaktívne žiarenie.

Attenuation factor – ratio of incident radiation dose (or dose rate) and dose (dose rate) passing through a given object.

Kogentné právne normy – normy, ktorých ustanovenia nemôžu subjekty právneho vzťahu ani vylúčiť ani obmedziť, či inak odchyľne upraviť.

Mandatory statutes – propositions of law that cannot be excluded, limited or otherwise modified by parties involved in a transaction or proceeding.

Koherentná odvodená jednotka – odvodená jednotka, ktorá je pre danú sústavu veličín a pre zvolený súbor základných jednotiek súčinom mocnín základných jednotiek s faktorom výlučne rovnajúcim sa jednej.

Coherent derived unit – a unit that, for a given system of quantities and for a chosen set of base units, is a product of powers of base units with no other proportionality factor than one.

POZN. 1: Mocnina základnej jednotky je základná jednotka s exponentom.

NOTE 1: A power of a base unit is the base unit raised to an exponent.

POZN. 2: Koherencia môže byť určená len vzhľadom na základné jednotky určitej sústavy.

NOTE 2: Coherence can be determined only with respect to a particular system of quantities and a given set of base units.

Koherentná sústava jednotiek – sústava jednotiek založená na danej sústave veličín, v ktorej meracia jednotka pre každú odvodenú veličinu je koherentná odvodená jednotka.

Coherent system of units – a system of units, based on a given system of quantities, in which the measurement unit for each derived quantity is a coherent derived unit.

POZN. 1: Sústava jednotiek môže byť koherentná len vzhľadom na sústavu veličín a prijatých základných jednotiek.

NOTE 1: A system of units can be coherent only with respect to a system of quantities and the adopted base units.

POZN. 2: Pre koherentnú sústavu jednotiek majú rovnice medzi číselnými hodnotami rovnaký tvar vrátane numerických koeficientov ako veličinové rovnice.

NOTE 2: For a coherent system of units, numerical value equations have the same form, including numerical factors, as the corresponding quantity equations.

Kok – baktérie okrúhleho tvaru.

Coccus – bacteria of spherical shape.

Kolektívna dávka – presnejšie **kolektívna efektívna dávka**. Jej hodnota je daná ako súčet efektívnych dávok jednotlivcov populácie, ktorá je vystavená žiareniu. Jednotkou je man Sv.

Collective dose – more accurately known as **collective effective dose**. This quantity is derived from summing the individual effective doses within an exposed population. One type of unit to express this quantity is the man Sv.

Takto možno posúdiť celkovú ujmu, ktorá vzniká v dôsledku ožiarenia populácie a možno ju použiť pre optimalizáciu radiačnej ochrany (napr. hodnotenia rizík).

This quantity has been used to assess overall detriment and therefore as an aid to decision making techniques in optimising radiation protection (e.g. risk assessment).

Kolektívna efektívna dávka, S – kolektívna efektívna dávka vyplývajúca z hodnôt individuálnych efektívnych dávok rozmedzí E_1 až E_2 z konkrétneho zdroja v špecifikovanom časovom období ΔT a je definovaná ako:

Collective effective dose, S – the collective effective dose due to individual effective dose values between E_1 and E_2 from a specified source within a specified time period ΔT is defined as:

$$S(E_1, E_2, \Delta T) = \int_{E_1}^{E_2} E \left(\frac{dN}{dE} \right)_{\Delta T} dE.$$

$$S(E_1, E_2, \Delta T) = \int_{E_1}^{E_2} E \left(\frac{dN}{dE} \right)_{\Delta T} dE.$$

Môže byť aproximovaná ako $S = \sum_i E_i N_i$, kde E_i je priemerná efektívna dávka pre podskupinu i a N_i je počet jednotlivcov v podskupine.

It can be approximated as $S = \sum_i E_i N_i$, where E_i is average effective dose for a subgroup i , and N_i is the number of individuals in this subgroup.

Vždy musí byť špecifikované časové obdobie a počet jednotlivcov, cez ktorých sa efektívna dávka sčítava. Jednotkou kolektívnej efektívnej dávky je joule na kg ($J kg^{-1}$) a špeciálny názov je man sievert (man Sv).

The time period and number of individuals over which the effective doses are summed should always be specified. The unit of the collective effective dose is joule per kilogram ($J kg^{-1}$) and its special name is man sievert (man Sv).

→

→

Počet jednotlivcov vystavených efektívnej dávke v rozmedzí E_1 až E_2 , $N(E_1, E_2, \Delta T)$ je:

$$N(E_1, E_2, \Delta T) = \int_{E_1}^{E_2} \left(\frac{dN}{dE} \right)_{\Delta T} dE$$

a priemerná hodnota efektívnej dávky $\bar{E}(E_1, E_2, \Delta T)$ v intervale individuálnych dávok rozmedzí E_1 až E_2 pre časové obdobie ΔT je:

$$\bar{E}(E_1, E_2, \Delta T) = \frac{1}{N(E_1, E_2, \Delta T)} \int_{E_1}^{E_2} E \left(\frac{dN}{dE} \right)_{\Delta T} dE.$$

Kolektívna ochrana – súbor organizačných a materiálnych opatrení, ktorých cieľom je chrániť skupiny osôb pred následkami mimoriadnych udalostí a krízových situácií. Zaisťuje sa najmä evakuáciou a ukrytím v ochranných stavbách.

Kolektívne zariadenia pre deti a mládež – napr. školy, detské domovy, jasle, materské školy atď.

Kolóny v HPLC – kolóny sa používajú sklené alebo kovové, odolávajúce vysokým tlakom. Vnútny priemer kolón je 2–5 mm, dĺžka dosahuje maximálne 500 mm. Stacionárne fázy sa používajú v širšom rozpätí polarít. Ako náplň kolón (stacionárna fáza) sa používajú polárne nemodifikované adsorbenty (silikagél, oxid hlinitý) alebo náplne s kvapalnými chemicky viazanými stacionárnymi fázami na silikagélom nosiči.

Kombinovaná štandardná neistota merania – štandardná neistota merania, ktorá sa získa použitím jednotlivých štandardných neistôt merania priradených k vstupným veličinám v modeli merania.

POZN.: V prípade korelácií vstupných veličín v modeli merania sa musia pri výpočte kombinovanej štandardnej neistoty vziať do úvahy aj kovariancie (pozri aj ISO/IEC Guide 98-3:2008).

Komenzalizmus (spolustolovníctvo) – spolunažívanie dvoch organizmov, pri ktorom jeden z partnerov má zo spolunažívania nejaké výhody (napr. využíva pre svoju výživu zvyšky alebo časti nespracovanej potravy druhého partnera), kým druhý organizmus nemá z tohto spolunažívania ani úžitok ani škodu.

Komodita – ekonomický tovar pripravený byť vymenený alebo využitý v rámci trhu.

Komorbidity – prítomnosť viac ako jedného ochorenia alebo zdravotnej ťažkosti u jedinca v danom čase.

Komory zdravotníckych pracovníkov – stavovské samosprávne organizácie, ktoré združujú zdravotníckych pracovníkov, zabezpečujú výkon ich povolania v súlade s odbornými, etickými a právnymi požiadavkami a chránia profesionálne záujmy svojich členov (Slovenská lekárska komora, Slovenská komora →

The number of individuals experiencing an effective dose in the range E_1 to E_2 , $N(E_1, E_2, \Delta T)$ is:

$$N(E_1, E_2, \Delta T) = \int_{E_1}^{E_2} \left(\frac{dN}{dE} \right)_{\Delta T} dE$$

and the average value of effective dose $\bar{E}(E_1, E_2, \Delta T)$ in the interval of individual doses between E_1 and E_2 for the time period ΔT is:

$$\bar{E}(E_1, E_2, \Delta T) = \frac{1}{N(E_1, E_2, \Delta T)} \int_{E_1}^{E_2} E \left(\frac{dN}{dE} \right)_{\Delta T} dE.$$

Collective protection – a set of measures and provisions intended to protect groups of persons against consequences of emergency or crisis situations. The primary measure of the collective protection is evacuation or sheltering in protective structures.

Children and youth's collective establishments – e.g. schools, orphanages, day care facilities, preschool facilities, etc.

HPLC column – glass or stainless steel tubes with high pressure resistance; internal diameter: 2–5 mm, length: up to 500 mm; packed with stationary phases of various polarities. Stationary phase can be homogeneous (polar non-modified solid material, e.g. silica or alumina) or bonded (liquid stationary phase bonded to a silica support).

Combined standard uncertainty of the measurement – a standard measurement uncertainty that is obtained using the individual standard measurement uncertainties associated with the input quantities in a measurement model.

NOTE: In case of correlations of input quantities in a measurement model, covariances must also be taken into account when calculating the combined standard measurement uncertainty. See also ISO/IEC Guide 98-3:2008.

Commensalism – an association between two organisms in which one partner benefits from the association (e.g. feeds on unused meal of the other partner), while other derives neither benefit nor harm from this association.

Commodity – an economic good ready to be exchanged or exploited within a market.

Comorbidity – presence of more than one disease or health condition in an individual at a given time.

Chambers of health workers – professional self-regulated organizations that assemble health care professionals to ensure the professional conduct and to protect the professional interests of its members (Slovak Medical Chamber, Slovak Chamber of Dentists, Slovak Chamber of Pharmacists, Slovak Chamber →

zubných lekárov Slovenská lekárska komora, Slovenská lekárnska komora Slovenská komora sestier a pôrodných asistentiek, Slovenská komora medicínsko-technických pracovníkov, Slovenská komora fyzioterapeutov, Slovenská komora zubných technikov, Slovenská komora ortopedických technikov, Slovenská komora iných zdravotníckych pracovníkov, Slovenská komora psychologov, Slovenská komora zdravotníckych záchranárov).

of Nurses and Midwives, Slovak Chamber of Medical Technologists, Slovak Chamber of Physiotherapists; Slovak Chamber of Dental Technicians, Slovak Chamber of Orthopedic Technicians, Slovak Chamber of Other Health Care Professionals; Slovak Chamber of Psychologists, Slovak Chamber of Paramedics).

Kompenzačný balík – štruktúry, ktoré sú navrhnuté a spravované tak, aby zabezpečili a udržiavali vhodné typy a úrovne miezd, dávok a iných foriem odmeny.

Compensation package – structures which are devised and managed to provide and maintain appropriate types and levels of pay, benefits and other forms of reward.

Kompetencie – kombinácia zručností, vlastností a správania, ktoré sa priamo vzťahujú k úspešnému výkonu na pracovisku.

Competencies – a combination of skills, attributes and behaviours that are directly related to successful performance on the job.

Kompetentná osoba – osoba, ktorá je kvalifikovaná vďaka svojim vedomostiam, vzdelaniu, skúsenostiam.

Competent person – a person who is qualified because of his or her knowledge, training and/or experience.

Kompetentnosť – preukázaná schopnosť aplikovať vedomosti a zručnosti.

Competence – demonstrated ability to apply knowledge and skills.

Komplement – systém sérových proteínov, ktoré sa aktivujú reakciou s antigén-protilátkovými komplexami a po aktivácii uľahčujú deštrukciu patogénnych mikroorganizmov a fagocytózu.

Complement – a system of serum proteins activated by reaction with antigen-antibody complexes. Upon activation, complement supports the destruction of pathogenic bacteria and facilitates phagocytosis.

Komplementfixačná reakcia (KFR), (komplement viažúca reakcia (KVR), väzba komplementu) – sérologická reakcia, ktorej sa okrem antigénu a protilátky zúčastňuje aj komplement. Popri špecifickej má aj dve nešpecifické fázy. V prvej sa komplement viaže na vznikajúce komplexy antigén – protilátka. Ak v prvej fáze nedošlo k väzbe komplementu, tento zostáva k dispozícii voľný pre druhú fázu, kedy sa môže viazať s ďalším antigén – protilátkovým komplexom (tzv. hemolytický systém) dodaným do reakcie. Hemolytický systém sa skladá z baraních erytrocytov a králičej protilátky proti týmto krvinkám (amboceptor). Výsledok reakcie sa hodnotí podľa hemolýzy erytrocytov v hemolytickom systéme. Hemolýza predstavuje negatívny výsledok, zábrana hemolýzy naopak pozitívny výsledok, t. j. prítomnosť protilátok vo vyšetřovanom sére. Použitie nesprávneho množstva komplementu v reakcii môže viesť k falošným výsledkom. Preto je potrebné pred vlastnou reakciou urobiť titráciu komplementu a overiť jeho hemolytickú účinnosť. Nevýhodou KFR je nemožnosť odlišenia imunoglobulínových tried (dokazujú sa celkové protilátky), časová náročnosť a náročnosť na presnosť práce a skúsenosť pracovníka. Opakované vyšetřenia umožňuje sledovať dynamiku tvorby protilátok.

Complement fixation reaction (CFR), (complement-binding reaction (KVR), complement fixation) – serological reaction, which involves complement in addition to the antigen and antibody. The reaction has one specific and two non-specific phases. In the first phase, complement binds to the antigen – antibody complex. If the binding of complement has not occurred in this phase, free complement remains available for the second phase, in which it can bind to another antigen – antibody complex (e.g. to the haemolytic system) supplied to the reaction. Haemolytic system consists of sheep erythrocytes and rabbit antibodies against these blood cells (the rabbit anti-sheep erythrocyte antibodies) also known as “Amboceptor”. The reaction pattern is evaluated by haemolysis of erythrocytes in the haemolytic system. Haemolysis is a negative result, while the inhibition of haemolysis is a positive result, where the haemolysis is absent due to the presence of antibodies in the analyzed specimen. The use of wrong amounts of complement in the reactions may lead to erroneous results; therefore, it is necessary to titrate complement and verify its haemolytic activity before the actual reaction. The drawback of CFR is the lack of possibility to distinguish individual classes of immunoglobulins (only total antibodies can be determined). In addition, the CFR is time consuming and laborious method that requires skilled operator to be performed accurately. CFR performed with specimens collected at different times allows monitoring of the dynamics of antibody production.

K

Komplexné posudzovanie rizika – prvá časť manažmentu rizík, ktorého úlohou je vyhodnotiť význam posudzovaného systému, deja alebo procesu pre spoločnosť, identifikovať možné zdroje rizík, analyzovať jednotlivé riziká a rozdeliť ich na akceptovateľné a neakceptovateľné.

Comprehensive risk assessment – the first part of the risk management whose task is to evaluate the importance of the system, event or process for the society, to identify the possible risk sources, to analyze the individual risks and to divide them into acceptable and non-acceptable ones.

Komplexné zdravotnícke služby – zdravotnícke služby, ktoré sú spravované tak, aby sa zabezpečila dostupnosť celého spektra služieb zameraných na podporu zdravia, prevenciu chorôb, diagnostiku, liečbu a manažment pacienta, rehabilitáciu a služby paliatívnej starostlivosti, a to prostredníctvom rôznych úrovní a miest starostlivosti v rámci zdravotníckeho systému podľa ich potrieb v priebehu životného cyklu.

Comprehensive Health Services – health services that are managed so as to ensure that people receive a continuum of health promotion, disease prevention, diagnosis, treatment and management, rehabilitation and palliative care services, through the different levels and sites of care within the health system, and according to their needs throughout the life course.

Komplexnosť (národnej zdravotnej politiky/stratégie/plánu) – rozsah, v akom národná zdravotná politika/stratégia/plán riešia celý rad zdravotných problémov, problémov zdravotníckeho systému a výziev.

Comprehensiveness (of a national health policy/strategy/plan) – the extent to which a national health policy/strategy/plan addresses the full range of health problems and health system problems and challenges.

Komplexnosť starostlivosti – do akej miery spektrum starostlivosti a rozsah prostriedkov, ktoré sú k dispozícii, reagujú na celú škálu zdravotných problémov v danej komunite. Komplexná starostlivosť zahŕňa podporu zdravia a preventívne opatrenia, ako aj diagnostiku a liečbu alebo odporúčania a paliatívnu starostlivosť. Zahŕňa chronickú alebo dlhodobú domácu starostlivosť a v niektorých modeloch sociálne služby.

Comprehensiveness of care – the extent to which the spectrum of care and range of resources made available responds to the full range of health problems in a given community. Comprehensive care encompasses health promotion and prevention interventions as well as diagnosis and treatment or referral and palliation. It includes chronic or long-term home care and in some models social services.

Komplexotvorné titrácie – titrácie založené na komplexotvorných reakciách medzi reakčnými partnermi. Špeciálnym prípadom komplexometrie je chelatometria, v procese ktorej vzniká chelát, t. j. komplex s cyklickými útvarmi.

Complexometric titration – a form of volumetric analysis based on the formation of complexes between titrant and titrand. A special type of complexometric titration is chelatometry, in which complexes formed by the reaction have ring structures.

Kompromis osoby, PTO – metóda na ohodnotenie zdravotných stavov, ktorá žiada respondentov vybrať si medzi hypotetickými zásahmi, ktoré ponúkajú zdravotné výhody skupinám jednotlivcov v rôznych zdravotných stavoch.

Person Trade-Off, PTO – a method for valuation of health states that asks respondents to choose between hypothetical interventions that offer health benefits to groups of individuals in different health states.

Komunálny hluk – tiež nazývaný ako hluk v životnom prostredí, hluk v obytnom prostredí a hluk v domácnostiach. Je definovaný ako hluk emitovaný zo všetkých zdrojov, okrem hluku na pracoviskách. Hlavné komunálne zdroje hluku zahŕňajú cestnú, železničnú a leteckú dopravu, priemysel, výstavbu a práce na verejnosti a susedský hluk.

Community noise – also called environmental noise, residential noise or domestic noise – is defined as noise emitted from all sources except noise at all industrial workplace. Main sources of community noise include road, rail and air traffic, industries, construction and public work and neighborhood (*Night noise guidelines for Europe*. WHO, 2009).

Komunikačná a informačná infraštruktúra – súhrn technických a softvérových prostriedkov a organizačných opatrení nevyhnutných na zabezpečenie hlasového a dátového prenosu medzi koordinačnými strediskami, operačnými strediskami tiesňového volania, dispečerskými pracoviskami, MV SR a MZ SR.

Communication and information infrastructure – a set of hardware and software resources and operating procedures to establish voice and data transmission between emergency coordination centers and command and control centers of the Ministry of Interior and Ministry of Health of the Slovak Republic.

Komunita (spoločenstvo) – jednotka populácie, často všeobecne geograficky definovaná; je to miesto základnej politickej a spoločenskej zodpovednosti, v ktorom prebiehajú každodenné spoločenské interakcie zahŕňajúce všetky alebo väčšinu spektra životných činností ľudí.

Tento termín má v ekologických vedách iný význam ako v sociológii a označuje súbor populácií dvoch alebo viacerých rôznych druhov živých organizmov, ktoré v určitom čase zdieľajú určitú geograficky vymedzenú oblasť.

Komunitné ošetrovatelstvo – aplikovaný klinický odbor ošetrovatelstva. Východiskom pre poskytovanie starostlivosti sú vedomosti a zručnosti z ošetrovateľských, medicínskych, manažérskych a humanitných predmetov aplikovaných na podporu, udržanie, prevenciu a poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti komunite. Zahŕňa poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti komunite, jej jednotlivým členom a rodinám, organizovanej spravidla mimo zdravotníckeho zariadenia.

Komunitne založené štúdie pracovných rizík – štúdie zamerané na riziká pracovných expozícií, ktoré sa vykonávajú na vzorke bežnej populácie. Na rozdiel od štúdií, ktoré sa vykonávajú na populácii zamestnancov v priemysle, tieto komunitné štúdie sú menej informatívne, pretože sa pri nich ťažšie zbierajú objektívne údaje o pracovných expozíciách subjektov zaradených do týchto štúdií. Príkladom takýchto štúdií sú štúdie prípadov a kontrol na vzorkách pacientov z nemocníc. Naproti tomu aj štúdie vykonané na populáciách zamestnancov v priemysle môžu mať charakter štúdií prípadov a kontrol, napr. prípadové prierezové štúdie a tzv. „nested“ štúdie prípadov a kontrol, pri ktorých sa prípady a kontroly vyberajú z účastníkov kohortovej štúdie.

Komutatívnosť referenčného materiálu – schopnosť referenčného materiálu podobať sa v čo najväčšej miere na skutočné vzorky (v ktorých sa uplatňuje efekt matrice a iné efekty) vo vzťahu k analytickým systémom používaným na ich testovanie.

Komutatívnosť referenčného materiálu je definovaná aj ako ekvivalencia matematických vzťahov medzi výsledkami získanými meraním referenčného materiálu a reprezentatívnych vzoriek zdravých a chorých osôb s použitím viacerých metód.

Konduktometria – analytická metóda založená na meraní vodivosti, t. j. schopnosti roztoku viesť elektrický prúd. Konduktometria využíva vzťah medzi elektrickou vodivosťou a koncentráciou elektrolytu. Vodivosť roztoku G (jednotka Siemens – S) je definovaná ako prevrátená hodnota jeho odporu R (jednotka SI, ohm, $\Omega = S^{-1}$).

Community – a unit of population, often generally geographically defined; that is the locus of basic political and social responsibility and in which everyday social interactions involving all or most of the spectrum of life activities of the people within it takes place.

This term has different meaning in ecology where it refers to associations of populations of two or more species that share the same geographic area in specific time.

Community nursing – an applied clinical specialty of nursing. The care provision is based on the knowledge and skills from nursing, medical, managerial disciplines and humanities applied to the support, maintenance, prevention and provision of nursing care to a community. It includes the provision of nursing care to community, its individual members and families; it is usually provided outside medical facilities.

Community based occupational studies – studies conducted in the population at large. Occupational exposure data are usually less detailed than in industry based studies because of the difficulties of collecting objective data from the variety of workplaces where study subjects worked. Hospital based case-control studies are representative of this approach. However, case-control studies can also be based on industrial populations, for example in case-crossover designs or nested case-control studies.

Commutability of a reference material – the ability of the reference material to resemble as closely as possible the properties of real test samples (which display matrix effects) in the assay systems used to test them.

Commutability of a reference material is also defined as the equivalence of the mathematical relationships between the results of different measurement procedures for a reference material and for representative samples from healthy and diseased individual.

Conductometry – an analytical method based on the measurement of electric conductivity (the ability of a solution to carry an electric current) and utilizes relationship between the electric conductance and concentration of an analyte (electrolyte). The SI unit of conductance is Siemens (which is inverse of the resistance; the unit of resistance is ohm, Ω).

Konečná dezinfekcia – aplikácia dezinfekčných opatrení v priestoroch, v ktorých bol ošetrovaný a liečený pacient s prenosným ochorením. Uskutočňuje sa po skončení hospitalizácie pacienta (pacient bol vyličený, zomrel alebo prestal byť prameňom pôvodcu prenosného ochorenia).

Konflikt záujmov – situácia, pri ktorej je subjekt alebo organizácia zapojená do viacerých nezlúčiteľných vzťahov a hrozí riziko, že záujmy (ciele) jednej strany budú presadzované na úkor záujmov (cieľov) druhej strany v dôsledku korupčnej motivácie. Ide o stav, ktorý môže destabilizovať rovnováhu a súčasný spôsob existencie systému. Má politický, právny, etický a ekonomický rozmer.

Konformácia – tvar organickej molekuly daný usporiadaním funkčných skupín v priestore. Zmeny konformácie sú možné bez zmeny kovalentných väzieb v molekule (rotácia okolo väzieb).

Kongenitálna infekcia – infekcia počas vnútromaternicového vývoja jedinca, ktorá sa vertikálne prenáša z matky na dieťa. Tieto infekcie spôsobuje množstvo mikroorganizmov ako sú baktérie, mykoplazmy, chlamýdie a vírusy, ktoré môžu spôsobiť rôzne malformácie, úmrtie embrya/plodu, potrat, alebo generalizované akútne infekcie novorodenca, prípadne ochorenia s chronickým priebehom, ktoré sa prejavujú v neskoršom veku.

Koniec 3' – koniec polynukleotidového reťazca zakončený OH skupinou na uhlíku C3.

Koniec 5' – koniec polynukleotidového reťazca zakončený fosfátovou skupinou na uhlíku C5.

Koniec ohrozenia – signál, ktorým sa vyhlasuje koniec ohrozenia alebo koniec pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti – dvojminútový stály tón šírený bez opakovania.

Kontagiozita (nákazlivosť) – miera rýchlosti a ľahkosti šírenia infekčného agensa vo vnímavej populácii. Môže sa vyjadriť pomocou indexu kontagiozity, ktorý predstavuje podiel infikovaných jedincov k všetkým exponovaným jedincom. Kontagiozitu určuje spôsob prenosu infekcie (prenos kvapôčkovou infekciou je „infekčnejší“ ako prenos priamym kontaktom), brána vstupu a výstupu agensa, schopnosť agensa prežívať mimo organizmu hostiteľa a infekčná dávka agensa pre daného hostiteľa.

Kontakty – osoby, ktoré sa dostali do kontaktu s potvrdeným alebo pravdepodobným prípadom prenosného ochorenia v kontagióznom štádiu (napríklad v spoločnej domácnosti), prípadne s nákazlivým (kontaminovaným) materiálom.

Terminal disinfection – the disinfection measures applied in rooms and areas where a patient infected with contagious disease had been treated. It is performed after hospitalization was terminated (patient recovered, died or ceased to release contagious materials).

Conflict of interest – a situation in which a person or an organization is involved in multiple incompatible interests with risk that interests of one party will be favored at the expense of other party through corrupted motivation. This situation can be a cause of instability of a system with political, legal, ethical and economic implications.

Conformation – a shape of the molecular arrangement of the organic functional groups. Conformational changes are possible without changing the covalent bonds in the molecule (rotation around bonds).

Congenital infection – infection acquired by an individual during its intrauterine development by vertical transmission from mother. Congenital infections are caused by various microorganisms such as bacteria, mycoplasma, chlamydia, and viruses, which may cause various malformations, embryonal/fetal death, miscarriage, or generalized acute infections of newborns, or diseases with chronic course that will take effect later in life.

3' end – the end of the polynucleotide chain terminated with -OH group at the carbon C3.

5' end – the end of the polynucleotide chain terminated with a phosphate group at the carbon C5.

End of the threat – the signal that indicates end of threat or end of adverse effects of emergency situation; two-minute constant tone of sirens without repeating.

Contagiousness (infectivity) – a measure of the ease and speed of disease transmission in a susceptible populations. It can be expressed by contagiousness index, which represents the proportion of infected individuals to all exposed individuals. Contagiousness depends on the mode of disease transmission (transmission by respiratory droplets is more “infectious” than transmission by direct contact), on the character of the port of entry and exit of the agent, on the agents' ability to survive outside of the host, and on the infectious dose of the agent for a specific host.

Contacts – persons who came into contact with confirmed or suspected case of contagious disease (e.g. contacts among members of household) or infectious/contaminated material (fomite).

Kontaminant/znečisťujúci materiál – nežiaduci materiál (napr. rádioaktívny, biologický alebo chemický), ktorý pravdepodobne škodí kvalite pracovného prostredia. Najčastejšími kontaminantmi na pracoviskách sú chemické látky, ktoré môžu byť prítomné vo forme prachov, dymov, plynov alebo pár.

Kontaminovaná lokalita – pôda ovplyvnená na povrchu, alebo do hĺbky znečisťujúcimi látkami, v dôsledku nevyhovujúceho nakladania alebo skládkovania nebezpečného odpadu (napr. organické alebo anorganické chemikálie, rádioaktívne materiály). Znečistenie môže pretrvávajúť (po období niekoľko rokov i desaťročí) a môže mať nepriaznivé účinky na životné prostredie a ľudské zdravie.

Kontaminovaný priestor – priestor, v ktorom pôsobia účinky použitých nebezpečných látok alebo uniknutých látok po havárii alebo teroristickom útoku.

Kontingenčná tabuľka typu $m \times n$ – tabuľka, ktorá má m -riadkov a n -stĺpcov a ktorá sa používa na prezentáciu krížovej klasifikácie subjektov na základe dvoch kategorických premenných, z ktorých jedna má m a druhá n hladín. Riadky a stĺpce kontingenčnej tabuľky musia predstavovať exkluzívne a vzájomne sa vylučujúce skupiny. Hodnoty uvedené v tabuľkách uvádzajú počty subjektov (sú to celé kladné čísla) a každý subjekt zo súboru môže byť započítaný iba v jednom poli tabuľky. Kontingenčné tabuľky sú analyzované pomocou vhodných štatistických metód (napr. Fisherov test a iné).

Kontinuita činnosti – pokrýva celý životný cyklus prevencie pred incidentom a obnovu po ňom. Zahŕňa plánovanie po narušení kľúčových činností organizácie.

Kontinuita starostlivosti – termín používaný na označenie jednej alebo viacerých z nasledujúcich atribútov starostlivosti:

1. poskytovanie služieb, ktoré sú koordinované medzi rôznymi úrovňami starostlivosti – primárna starostlivosť a odporúčacie zariadenia, cez nastavenia a poskytovateľov,
2. poskytovanie starostlivosti v priebehu životného cyklu,
3. starostlivosť, ktorá pokračuje bez prerušenia až do vyriešenia epizódy ochorenia alebo rizika,
4. miera, do akej je séria diskretných udalostí zdravotnej starostlivosti vnímaná ľuďmi ako koherentná a vzájomne prepojená v priebehu času a je v súlade s ich zdravotnými potrebami a preferenciami.

Kontrola – hodnotenie zhody pozorovaním alebo posudzovaním sprevádzaným podľa potreby meraním, skúšaním alebo porovnávaním.

Contaminant – an unwanted material (e.g. radioactive, biological or chemical) that is likely to harm the quality of the working environment. The most common workplace contaminants are chemicals that may be present in the form of dusts, fumes, gases or vapors.

Contaminated site – land which has been affected, either on the surface or at depth, by pollutants due to inappropriate waste management or dumping of hazardous waste (e.g. organic or inorganic chemicals, and radioactive materials). The pollution may persist for years or decades and may have adverse effects on the environment and human health (*ENHIS for the EU region*. WHO, 2002).

Contaminated area – the space affected by the effects of hazardous substances legitimately used, accidentally released or abused in terrorist attack.

Contingency table $m \times n$ – table with m rows and n columns that displays cross-classification of subjects according to two categorical variables of which one has m and other n levels. Rows and columns of a contingency table must represent mutually exclusive categories. The values in contingency tables represent numbers of subjects (positive integers) and each subject can contribute to one cell only. Contingency tables are analyzed by appropriate statistical methods (e.g. Fisher's exact test).

Continuity of activities – covers the whole life cycle of preventing an incident and recovery following an incident. This includes planning after the disruption of an organization's key activities.

Continuity of care – a term used to indicate one or more of the following attributes of care:

1. the provision of services that are coordinated across levels of care – primary care and referral facilities, across settings and providers,
2. the provision of care throughout the life cycle,
3. care that continues uninterrupted until the resolution of an episode of disease or risk,
4. the degree to which a series of discrete health care events are experienced by people as coherent and interconnected over time, and are consistent with their health needs and preferences.

Inspection – a conformity evaluation by observation and judgment accompanied as appropriate by measurement, testing or gauging [ISO/IEC Guide 2].

Kontrola kvality – súbor úkonov (plánovanie, koordinácia, vykonávanie) určených na zachovanie alebo zvýšenie kvality. Zahŕňa monitorovanie a hodnotenie všetkých charakteristík výkonu zariadenia, ktoré možno vymedziť, merať a kontrolovať, a ich udržiavanie na požadovanej úrovni. Časť manažmentu kvality zameraná na plnenie požiadaviek na kvalitu.

Kontrola rizika – opatrenia slúžiace na obmedzenie alebo odstránenie nebezpečenstva alebo nebezpečných expozícií. Medzi príklady patria: technické opatrenia, administratívne opatrenia a osobné ochranné prostriedky. Nebezpečenstvo môže byť kontrolované pri zdroji, pozdĺž cesty medzi zdrojom a pracovníkom, alebo na úrovni pracovníka.

Kontrola strát – opatrenia prijaté na prevenciu alebo obmedzenie strát. Straty sa môžu vyskytnúť napr. vo forme úrazov, chorôb a poškodenia majetku v dôsledku zlej kvality práce a pod.

Kontrola tabaku – *MPOWER* je balík šiestich opatrení SZO, ktoré sú na vedeckom podklade schopné obmedziť používanie tabaku:

- *Monitor* – monitorovanie používania tabaku a preventívne nariadenia,
- *Protect* – ochrana ľudí pred tabakovým dymom,
- *Offer* – poskytovanie pomoci pri snahe o zastavenie fajčenia,
- *Warn* – upozornenie na riziká užívania tabaku,
- *Enforce* – posilňovanie zákazov a nariadení, ktoré obmedzujú reklamu tabakových výrobkov,
- *Raise* – zvyšovanie daní na tabakové výrobky.

Kontrolné chemické laboratórium – odborné zariadenie Vzdelávacieho a technického ústavu krízového manažmentu a civilnej ochrany MV SR, ktoré zabezpečuje monitorovacie, expertnú, výskumnú, analytickú a pedagogickú činnosť v oblasti nebezpečných látok a bojových otravných látok. Podieľa sa na koordinácii a vykonávaní záchranných prác, koordinuje a vykonáva špeciálny prieskum, monitorovanie a dozimetrickú kontrolu. Navrhuje a podieľa sa na realizácii protiradiačných, protichemických a protibiologických opatrení zameraných na ochranu obyvateľstva. Spolupodieľa sa na príprave občanov na sebaobranu a vzájomnú pomoc. Sústreďuje a vyhodnocuje súhrnné informácie o stave radiačnej a chemickej situácie.

Kontrolné stanovište – zariadenie, ktoré zabezpečuje kontrolu osôb, materiálu a techniky, ktorá opúšťa ohrozené územie alebo je evakuovaná v rámci plánovanej evakuácie. Kontrola predstavuje zisťovanie totožnosti, zdravotného stavu, stupňa kontaminácie a rozhodovanie o spôsobe núdzového ubytovania, dekontaminácie, hygienickej očisty osôb. Zriaďuje sa na hranici ohrozeného územia alebo na trase evakuácie.

Quality control – a set of operations (programming, coordinating, implementing) intended to maintain or to improve quality. It includes monitoring, evaluation and maintenance at required levels of all characteristics of performance of equipment that can be defined, measured, and controlled. The part of quality management focused on fulfilling quality requirements.

Hazard controls – the measures designed to reduce or eliminate hazards or hazardous exposures. Examples include: engineered controls, administrative controls, and personal protective equipment. Hazards can be controlled at the source, along the path to the worker, or at the worker.

Loss control – measures taken to prevent and reduce loss. The loss may occur as injury, disease or property damage due to poor work quality, etc.

Tobacco control – *MPOWER* is a WHO package of six measures that aim to reduce tobacco use based on scientific background:

- *Monitor* – monitoring tobacco use and preventive measures,
- *Protect* – protect people from tobacco smoke,
- *Offer* – assisting in the effort to stop smoking,
- *Warn* – warning about the risks of tobacco,
- *Enforce* – strengthening prohibitions and regulations that restrict tobacco advertising,
- *Raise* – raising taxes on tobacco products.

Control chemical laboratory – the specialized facility of the Education and Technical Institute of Crisis Management and Civil Protection of the Ministry of Interior of the Slovak Republic. Its activities focus on monitoring, research, analyses and education in the field of hazardous substances and chemical warfare agents. It coordinates, together with other agencies, rescue activities, specialized surveillance and reconnaissance, as well as monitoring and radiometric measurements. It develops proposals for chemical, biological and nuclear protective measures and collaborates with other agencies at their implementation. In addition, it collaborates with others at trainings of general population to develop preparedness for emergencies. It also deals with collection and analysis of summary data on the radiological and chemical situation.

Check-point – the facility that examines persons, material and equipment that leaves threatened territory or is being evacuated in accordance with the evacuation plans. Check-point personnel perform identification of persons, evaluate their medical conditions and degree of their contamination, and decide on their decontamination, clean-up and emergency accommodation. Check-points are set-up in the areas bordering with threatened territory or on the evacuation routes.

Kontrolované pásmo – 1. oblasť so špecifickým režimom pohybu a vstupu, ktorá je monitorovaná spravidla bezpečnostnými zložkami alebo výkonnými prvkami systému krízového riadenia.

2. priestor, v ktorom sú alebo môžu byť vyžadované konkrétne ochranné opatrenia na zaistenie bezpečnosti pre usmerňovanie normálnych expozícií alebo na prevenciu šírenia kontaminácie.

Konvekcia – premiestňovanie vzduchových mäs vertikálnym smerom. Je spôsobená prehriatím zemského povrchu, ktorý odovzdáva teplo prilahlým vrstvám vzduchu stúpajúcim nahor a na ich miesto sa dostáva chladnejší vzduch z vyšších vrstiev atmosféry. Vzniká väčšinou do dvoch hodín po východe slnka a zaniká dve až dve a pol hodiny pred jeho západom.

Konvenčná hodnota veličiny – hodnota veličiny určená dohodou k veličine na daný účel.

POZN. 1: Namiesto tohto termínu sa niekedy používa termín „konvenčne pravá hodnota veličiny“, ale jeho používanie sa neodporúča.

POZN. 2: Konvenčná hodnota veličiny je niekedy odhadom hodnoty pravej hodnoty veličiny.

POZN. 3: Konvenčná hodnota veličiny sa vo všeobecnosti akceptuje s pridruženou primerane malou neistotou merania, ktorá môže byť aj nulová.

Konvenčná referenčná stupnica – stupnica hodnôt veličiny definovaná formálnou dohodou.

Koordináčne stredisko IZS – pracovisko okresného úradu, ktoré zabezpečuje plnenie úloh integrovaného záchranného systému v kraji, prijímanie tiesňového volania na linke tiesňového volania 112 vrátane riadenia záchranných zložiek. Tvoria ho zamestnanci úradu a zástupcovia základných záchranných zložiek integrovaného záchranného systému.

Kórejská hemoragická horúčka – skupina klinicky podobných infekčných ochorení označovaných ako hemoragické horúčky s renálnym syndrómom. Pôvodcom sú ssRNA vírusy z čeľade *Bunyaviridae*, rodu *Hantavirus*. Rezervoárom vírusov sú hlodavce, ochorenie je rozšírené celosvetovo. Najťažší priebeh spôsobujú vírusy druhu *Hantaan* a *Puumala*.

Korekcia – kompenzácia odhadnutých systematických vplyvov.

POZN.: Kompenzácia môže nadobudnúť rozličné formy, ako sú pridaná hodnota veličiny alebo jej násobiteľ, alebo sa môže odvodzovať z tabuľky.

Korekcia na špecifický hluk – celočíselná konštanta, ktorá sa pripočíta k nameranej hodnote akustického tlaku, aby sa vykompenzovali účinky špecifického hluku na zdravie človeka.

Controlled zone – 1. an area with a specific regime of movement and entrance monitored by security or crisis management executive units.

2. an area in which specific protective measures and safety precautions are enforced or could be enforced in order to ensure safe exposure levels or to prevent spread of contamination.

Convection – moving of the air masses in vertical direction. It is caused by overheating the earth surface, from which the heat is transferred to the adjacent air layers, which are rising up and in their place cooler air from the higher atmosphere layers is coming. It usually comes into being within two hours after sunrise and ceases to exist half an hour before sunset.

Conventional quantity value, conventional value of a quantity, conventional value – a quantity value attributed by agreement to a quantity for a given purpose.

NOTE 1: The term “conventional true quantity value” is sometimes used for this concept, but its use is discouraged.

NOTE 2: Sometimes a conventional quantity value is an estimate of a true quantity value.

NOTE 3: A conventional quantity value is generally accepted as being associated with a suitably small measurement uncertainty, which might be zero.

Conventional reference scale – a quantity value scale defined by formal agreement.

Coordination Center of the Integrated Rescue System – the center established by district authority to ensure implementation of the tasks of the Regional Integrated Rescue System; to respond to emergency calls on 112. It is staffed by district authority officers and representatives from individual rescue services of the integrated rescue system.

Korean hemorrhagic fever – a group of clinically similar infectious diseases also known as hemorrhagic fevers with renal syndrome (HFRS). The causative agent is ssRNA virus from family *Bunyaviridae*, genus *Hantavirus*. Rodents are natural reservoirs of the causative agents and HFRS occurs world-wide. The most serious course is caused by viral species *Hantaan* and *Puumala*.

Rectification – a compensation for an estimated systematic effect.

NOTE: The compensation can take different forms, such as an added value of the variable or a factor, or it can be deduced from a table.

Correction of specific noise – an integer constant that is added to the measured value of sound pressure to compensate the effects of specific noise on human health.

Korelácia – štatistická analýza, ktorá stanovuje mieru asociácie medzi dvojicami premenných vo vzorke. Rozsah korelácie je [-1, 1].

Correlation – statistical analysis that measures the strength of association between pairs of variables in a sample. The range of correlation is [-1, 1].

Koronárna choroba srdca, KCHS – synonymum ischemickej choroby srdca.

Coronary heart disease, CHD – synonymous with ischemic heart disease.

Koronavírusy – obalené ssRNA(+) vírusy čeľade *Coronaviridae*. Tieto vírusy infikujú ľudí a zvieratá, pričom u ľudí väčšinou vyvolávajú mierne ochorenia dýchacích ciest, ale aj vážne ochorenie SARS (závažný akútny respiračný syndróm) a MERS (blízkovýchodný respiračný syndróm). ↗ SARS.

Coronaviruses – enveloped ssRNA(+) viruses from family *Coronaviridae*. These viruses infect humans and animals, usually causing mild to moderate respiratory infections in humans, but also severe diseases SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) and MERS (Middle East Respiratory Syndrome). ↗ SARS.

Korozívny/žieravý – látka, ktorá môže pri kontakte poleptať kožu, sliznice a oči.

Corrosive – a substance that can cause chemical burn upon contact with skin, mucous membranes or eyes.

Korpuskulárne žiarenie – častice emitované pri jadrovom rozpade, vrátane alfa a beta častíc, protónov, neutrónov, pozitronov, ale nie fotónov.

Corpuscular radiation – the particles emitted in nuclear disintegration, including alpha and beta particles, protons, neutrons, positrons, but not photons.

K-oxímy – novo syntetizované reaktívatory acetylcholinesterázy; používajú sa len experimentálne; napr. K-027 – 1-(4-hydroxyiminometylpyridinium)-3-(4-carbamoylpyridinium)-propan bromid.

K-oximes – newly synthesized acetylcholinesterase reactivators; used for experiments only; e.g. K-027 – 1-(4-hydroxyiminomethylpyridinium)-3-(4-carbamoylpyridinium)-propane bromide.

Kozmické žiarenie – žiarenie, ktoré má svoj pôvod mimo zemskej atmosféry. Tento termín zahŕňa rôzne druhy vysokoenergetického žiarenia, vrátane gama žiarenia, elektrónov a iónov.

Cosmic rays – radiation originating from outside the Earth's atmosphere. The term 'cosmic ray' can actually include a number of classes of high energy radiation including gamma rays, electrons and ions.

Krátkodobá evakuácia – odsun osôb z ohrozeného územia alebo územia, na ktorom je vyhlásená mimoriadna situácia s cieľom časového obmedzenia pobytu najviac do 72 hodín.

Temporary emergency evacuation – the movement of people away from the threat or from area on which the emergency status has been declared, for limited time up to 72 hours.

Krátkodobá a dlhodobá únosný čas práce – limitovaný čas práce na pracovisku, na ktorom sú u zamestnanca prekročené hodnoty prípustnej záťaže teplom. Určuje sa v závislosti od triedy energetickej náročnosti práce, od mikroklimatických podmienok pri aklimatizovaných a neaklimatizovaných zamestnancoch.

Short-term and long-term tolerable work-time – the limited time during which the permissible level of thermal stress is exceeded at the workplace. The tolerable work-time is determined by the energy demands of the work and microclimatic conditions for acclimated and unacclimated employees.

Krátkodobá únosné mikroklimatické podmienky – podmienky určujúce tepelno-vlhkostnú mikroklimu, pri ktorých organizmus už nedokáže udržať tepelnú rovnováhu termoreguláciou, pričom teplota telesného jadra neprekročí limitnú hodnotu.

Short-term bearable microclimatic conditions – the conditions determined by heat and humidity levels at which human body can no longer maintain thermal equilibrium by thermoregulation, but the core temperature will not exceed limit value.

Kritická infraštruktúra – časť národnej infraštruktúry (vybrané organizácie a inštitúcie, objekty, systavy, zariadenia, služby a systémy), ktorej zničenie alebo znefunkčnenie v dôsledku pôsobenia rizikových činiteľov spôsobí ohrozenie alebo narušenie politického a hospodárskeho chodu štátu alebo ohrozenie života a zdravia obyvateľstva. Predstavuje výrobné a nevýrobné systémy, ktorých nefunkčnosť by mala vážne dopady na bezpečnosť spoločnosti, stav ekonomiky a zachovanie nevyhnutného rozsahu ďalších základných funkcií štátu po vzniku krízových situáciách. Sú to najmä objekty osobitnej dôležitosti, ďalšie dôležité objekty, vybrané informačné a komunikačné prostriedky, zariadenia na výrobu a zásobovanie vodou, →

Critical infrastructure – the part of the national infrastructure (selected organizations and institutions, objects, facilities, services and systems) whose destruction or non-functionality due to the actual occurrence of risk factors can impair national administration, economy, or health and survival of general public. It consists of manufacturing and non-manufacturing systems whose non-functionality due to crisis situations would have serious negative impacts on (i) the security and safety of the society, (ii) the state of the economy, (iii) the continuity of government operations. It includes objects of special importance, other important objects, selected information and communication means, devices for the production and distribution →

elektrickou energiou, ropou a zemným plynom a ďalšie časti majetku štátu a podnikateľských právnických a fyzických osôb určené vládou SR alebo iným kompetentným orgánom štátnej správy, ktoré sú nevyhnutné na zvládnutie krízových situácií, ochranu obyvateľstva a majetku, na zaistenie minimálneho chodu ekonomiky a správy štátu, ako aj jeho vonkajšej a vnútornej bezpečnosti a ktoré je nutné špeciálne ochraňovať. Sú to zariadenia, služby a informačné systémy životne dôležité pre obyvateľov a riadenie štátu, ktorých nefunkčnosť alebo zničenie môže ohroziť bezpečnostné záujmy štátu.

Kritický orgán – časť tela, ktorá je najviac náchylná k poškodeniu v dôsledku ožiarenia za konkrétnych podmienok expozície.

Kríza – narušenie funkčnej rovnováhy (stability) javu, systému alebo procesu ich vývoja v dôsledku zmien jeho vonkajšieho alebo vnútorného prostredia, ktoré ich podstatným spôsobom mení alebo môže zmeniť, pričom vzniknuté negatívne dôsledky môžu vážne ohroziť ich funkciu, prípadne i existenciu.

Kríza verejného zdravia – sled udalostí nasledujúcich po ohrození verejného zdravia, keď je obmedzený čas na rozhodovanie a veľká miera neistoty spôsobuje preťaženie normálnych reakčných kapacít a poškodzuje kompetentné inštitúcie.

Krizová ekonomika – systém určený na riadenie a fungovanie ekonomiky v krízových situáciách, ktorý používa vopred pripravené nástroje a metódy krízového riadenia za účelom zabezpečiť nevyhnutné zdroje na prežitie obyvateľov a na zabezpečenie činnosti ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov a ostatných súčastí verejnej správy.

Krizová pripravenosť zdravotníctva – schopnosť poskytovateľov zdravotníckych služieb (zdravotníckych zariadení) zaistiť poskytovanie nutnej zdravotníckej starostlivosti obyvateľstvu miestne príslušného správneho celku počas krízových situácií a mimoriadnych udalostí, v kontinuite medicínskych zásad pre poskytovanie zdravotníckej starostlivosti odborne spôsobilými pracovníkmi.

Krizová situácia – časovo a priestorovo vymedzený alebo ohraničený priebeh javov a procesov po narušení rovnovážneho stavu spoločenských, prírodných a technologických systémov a procesov, v dôsledku ktorých sú ohrozené životy ľudí, životné prostredie, ekonomika, duchovné a hmotné hodnoty štátu alebo regiónu a jeho obyvateľov a môže byť narušené fungovanie inštitúcií verejnej moci. Na podporu riešenia krízovej situácie sú uplatňované nástroje krízového riadenia vrátane vyhlásenia krízového stavu v zmysle ústavného zákona č. 227/2002 Z. z. o bezpečnosti štátu v čase vojny, vojnového stavu, výnimočného stavu a núdzového stavu.

of water, electricity, oil and natural gas and other property of state, natural persons and legal entities as determined by the Government of the Slovak Republic. Critical infrastructure is necessary to ensure adequate response to crisis situations, protection of general public and property, continuity of minimal operations of national economy and administration, as well as its internal and external security. For these reasons, critical infrastructure is subject to special protection. It also includes devices, services and information systems essential for the general public and the government, whose non-functionality or destruction can threaten the national security.

Critical organ – the part of the body that is most susceptible to radiation damage resulting from the specific exposure conditions under consideration.

Crisis – an impairment of functional stability of a system due to changes in its environment. Negative consequences of crisis may pose a serious threat to the function or even the existence of a system.

Public health crisis – the sequence of events following a public health incident, when the time is limited to make decisions and considerable uncertainty causes overload of normal response capacities and impairs function of relevant institutions.

Crisis economics – a system designed for management of the economy to ensure its functioning in crisis situations. It employs tools and methods of crisis management, whose deployment is planned in advance to ensure the availability of necessities for the survival of general public and to support activities of armed forces, armed security forces and other parts of public administration.

Health care system crisis preparedness – the ability of the health care providers (facilities) to ensure the necessary health care to the inhabitants of the local administration territorial unit during crisis situations and emergencies in accordance with principles of the professional health care.

Crisis situation – a temporally and spatially defined processes that occur after the disruption of social, natural and technological systems or processes. Crisis situation involves threat to human life, environment, economics, material or intellectual values and functioning of public authorities at the state or regional level. In response to crisis situations, the tools of crisis management are implemented, including declaration of the state of emergency in accordance with Act No. 227/2002 Coll. on the national security during war, martial law and state of emergency.

Krízová situácia nevojenského charakteru – pojem zahrňujúci všetky typy krízových situácií, ktoré sú spôsobené vplyvom prírodných katastrof, technických a technologických havárií, ako aj pôsobením sociálnych síl bez použitia vojenskej sily.

Krízová situácia vojenského charakteru – špecifická krízová situácia, ktorá vzniká v dôsledku hrozby použitia alebo použitím vojenskej sily.

Krízové dopravné zabezpečenie – súhrn organizačných, materiálo-technických a personálnych opatrení verejnej správy na vytvorenie podmienok na prepravu osôb, zvierat a nákladov dopravnými prostriedkami v príprave na riešenie krízových situácií a počas ich riešenia.

Krízové finančné zabezpečenie – komplex organizačných, materiálo-technických a personálnych opatrení zameraných na vytvorenie takých finančných vzťahov, ktoré zabezpečia získanie finančných prostriedkov a hospodárenie s nimi v príprave na riešenie krízových situácií a počas ich riešenia.

Krízové plánovanie – súbor činností, ktoré vykonávajú orgány verejnej správy, podnikateľské právnické, fyzické a iné osoby na základe analýzy a hodnotenia rizika s cieľom pripraviť opatrenia, nástroje a vytvoriť zdroje na prevenciu, riešenie a odstraňovanie následkov krízových situácií.

Krízové sociálne zabezpečenie – súhrn organizačných, materiálo-technických a personálnych opatrení na poskytovanie sociálnej pomoci obyvateľom odkázaným na sociálnu pomoc v príprave na riešenie krízových situácií a počas ich riešenia.

Krízové stavebné a sanačné činnosti – súhrn organizačných, materiálo-technických a personálnych opatrení na zabezpečenie obnovy železničných dráh, pozemných komunikácií a ďalších dopravných objektov, energetických, výrobných alebo rozvodných zariadení alebo iných objektov, vykonávané určenými subjektmi hospodárskej mobilizácie v príprave na riešenie krízových situácií, počas ich riešenia a pri ich uvádzaní do pôvodného stavu.

Krízové ubytovanie – systém organizačných, materiálo-technických a personálnych opatrení a prostriedkov určený na zabezpečenie dočasného bývania osôb ohrozených alebo postihnutých následkami krízovej situácie.

Krízové zásobovanie – systém organizačných, materiálo-technických a personálnych opatrení prijímaných na zabezpečenie zásobovania obyvateľstva životne dôležitými výrobkami alebo životne dôležitými tovarmi, pitnou vodou a dodávkami energetických médií počas krízovej situácie s využitím mimoriadnych regulačných opatrení na zásobovanie obyvateľstva, núdzového zásobovania a štátnych hmotných rezerv.

Non-military crisis situation – a term that covers all types of emergencies due to natural disasters, technical and technological accidents or social unrest without the use of military force.

Military crisis situation – a specific emergency situation that occurs as a result of the threat or the actual use of military force.

Crisis transport support – a set of measures (organizational, material, technical and human resource) taken by public administration to ensure transportation capacities for humans, animals and goods in advance to or in response to crisis situations.

Crisis Financing – a set of organizational, material, technical and human resource measures designed to provide funding for recovery from crisis situations.

Crisis planning – the activities aiming to achieve preparedness of public authorities and businesses for crisis situations based on risk analysis and assessment.

Crisis social assistance – a set of measures (organizational, material, technical and human resource) designed to provide social assistance during preparation or response to crisis situations.

Crisis construction and redevelopment activities – a set of measures (organizational, material, technical and human resource) designed to ensure reconstruction of roads, railroads, transportation facilities, production and distribution facilities (energy, manufacturing) by designated subjects involved in the economic mobilization, in response to crisis situations.

Emergency quartering – a set of measures (organizational, material, technical and human resource) designed to provide temporary accommodation for persons displaced by threat or consequences of the crisis situation.

Crisis supply – a set of measures (organizational, material, technical and human resource) adopted to supply general public with essential goods and services during the crisis situation and using the emergency regulation measures.

Krízové veterinárne zabezpečenie – súhrn organizačných, materiálo-technických a personálnych preventívnych a protiepidemických opatrení uskutočňovaných na ochranu zvierat v príprave na riešenie krízových situácií a počas ich riešenia.

Krízové zdravotnícke zabezpečenie – súhrn organizačných, materiálo-technických a personálnych zdravotníckych, hygienických a protiepidemiologických opatrení na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti obyvateľov, ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov a ostatných zložiek v príprave na riešenie krízových situácií a počas ich riešenia.

Krízový informačný systém – súbor technických prostriedkov, programových nástrojov, údajov, dát a opatrení vrátane personálneho zabezpečenia, určený na podporu rozhodovacieho procesu a komunikáciu krízového manažmentu a na monitorovanie krízových javov, vyrozumenie a varovanie obyvateľstva a právnických osôb.

Krízový manažment – interdisciplinárny odbor, ktorý sa zaoberá riadením. Jeho poslaním je vytvoriť všeobecnú metodológiu riadenia krízových javov s dôrazom na efektívnosť vo vzťahu k vytýčenému cieľu, t. j. ochrane spoločnosti a materiálnych hodnôt pred negatívnymi účinkami kríz. Sú to činnosti v špecifickom prostredí odlišnom od bežného administratívno-správneho a výrobného prostredia, ktorými sa dosahuje uvedený cieľ. Koordinuje, zjednocuje a usmerňuje ľudí rôznych profesií. Je to tiež umenie riešiť konkrétne krízové javy a voliť zodpovedajúce prístupy v konkrétnych podmienkach a prostredí. Krízový manažment je nutné definovať z troch základných pohľadov:

- a) z funkčného pohľadu je to špecifická činnosť manažmentu riadiaceho alebo riadeného subjektu, zameraná na riešenie vzniknutých krízových javov, s použitím špecifických metód a postupov pri prekonávaní jej negatívnych následkov a obnovy fungovania daného systému. Inými slovami, ide o súhrn riadiacich činností orgánov krízového riadenia, ktoré sú zamerané na analýzu a vyhodnotenie bezpečnostných rizík a ohrození, plánovanie, prijímanie preventívnych opatrení, organizovanie, realizáciu a kontrolu činností vykonávaných pri príprave na krízové situácie a pri ich riešení,
- b) z inštitucionálneho pohľadu je to sústava inštitúcií (pracovníkov) zaoberajúcich sa analýzou možnosti vzniku kríz v danom jave a v jeho prostredí, ich príčin a možných následkov a hľadaním opatrení a nástrojov slúžiacich na ich predchádzanie a na zmierňovanie negatívnych dôsledkov v prípade ich vzniku,
- c) z teoretického pohľadu je to logicky usporiadaný súbor poznatkov o možných krízových javoch, ich príčinách a dôsledkoch na úrovni spoločnosti ako celku, bezpečnosti štátu, hospodárskej činnosti a majetku, a tiež o princípoch ich riadenia, možných metódach a opatreniach na ich riešenie.

Crisis veterinary services – a set of measures (organizational, material, technical, human resource, preventive and anti-epidemic) taken up for protection of animals in crisis situations.

Crisis health (medical) services – a set of measures (organizational, material, technical, human resource, preventive and anti-epidemic) taken up to provide health care for general public, armed forces, armed security forces and others in response to crisis situations.

Crisis information system – technical resources, software, data and measures, including human resources, designated to support decision-making and communications of the crisis management, monitoring and national public warning.

Crisis management – a cross-disciplinary field of public management. Crisis management attempts to develop general methods that address crisis situations to ensure an effective protection of society and its material assets in crisis situations. It includes coordination of various specialized activities and managing (directing and overseeing) in a specific environment that differs from the typical administration or production environment. It is also the art of responding to specific crisis situations and choosing appropriate actions in specific conditions and settings. Crisis management can be characterized from three basic angles:

- a) From the functional point of view, crisis management is a specific activity performed by managing or managed subject and focused on the response to crisis situations using specific methods and procedures to achieve renewal or recovery of an affected system. In other words, it is the activity performed by crisis management authority focused on (i) analysis and assessment of safety/security threats, (ii) developing of preventive measures, (iii) implementation and evaluation of measures taken to respond to crisis situations.
- b) from the institutional point of view, crisis management is a system of institutions and personnel involved in the analytical activities (identification of possible sources and consequences of crisis situations, as well as designing measures and tools to prevent or mitigate consequences of crisis situations),
- c) from the theoretical point of view, crisis management is an insight about causes of crisis situations and their consequences on the whole society, economy and national security; it is also an insight about the principles of managing and methods to address crisis situations.

Krízový plán – súbor jednotných a špecifických dokumentov, údajov, opatrení a príloh, určený na riešenie krízových a mimoriadnych situácií v štátnej správe, miestnej samospráve, v právnických a fyzických osobách a v ďalších subjektoch, spracovávaný na základe ich úloh v systéme krízového riadenia.

Krízový stav – právny stav vyhlásený kompetentným orgánom verejnej správy na určitom území na riešenie krízovej situácie v priamej závislosti od jej charakteru a rozsahu (vojna, vojnový stav, výnimočný stav, núdzový stav). Je spojený s narušením všeobecne platných postupov, nástrojov a mechanizmov riadenia a s potrebou aplikovania zásad krízového riadenia vrátane dočasného obmedzenia základných práv a slobôd.

Krízový štáb – výkonný orgán inštitúcie krízového riadenia, ktorého úlohou je analyzovať riziká vzniku krízových javov, navrhovať opatrenia na ich riešenie a koordinovať činnosť zložiek v jeho pôsobnosti v období riešenia konkrétneho krízového javu. Výkonný prvok krízového riadenia vytvorený štatutárnym zástupcom orgánu verejnej moci alebo právnickej osoby z rozhodujúcich vedúcich zamestnancov, pracovníkov krízového manažmentu a prípadne ďalších prizvaných odborníkov.

Kultivačné pôdy – slúžia na izoláciu alebo rozmnoženie mikroorganizmov (baktérií, prvokov a húb). Ich zloženie musí vyhovovať požiadavkám kultivovaného mikroorganizmu, ktorému musia poskytovať kyslík (alebo iný elektrónový akceptor), vodu, zdroj dusíka a uhlíka, energie, minerálne látky, vitamíny a niektoré ďalšie látky (rastové faktory). Podľa konzistencie sa rozlišujú tekuté pôdy (živný bujón, pečenový bujón) a tuhé pôdy (živný agar, Endova pôda). Podľa chemického zloženia sa rozlišujú komplexné médiá (zložené zmesi, ktorých chemické zloženie nie je možné jednoducho vyjadriť), syntetické médiá (prpravujú sa z chemicky presne definovaných látok – aminokyselín, vitamínov, solí) a polosyntetické médiá (obsahujú čisté chemické zlúčeniny ako aj presne nedefinované látky). Kultivačné pôdy slúžia na kultiváciu prakticky všetkých bakteriálnych pôvodcov ľudských chorôb (s výnimkou pôvodcu syfilisu *Treponema pallidum* a pôvodcu lepry *Mycobacterium leprae*), ako aj väčšiny prvokov a húb (kvasiniek i plesní).

Kultivácia vírusov – metóda, ktorá je tiež známa ako pomnožovanie vírusov. Aby bolo možné vírus kultivovať je potrebné mu dodať vhodné bunky, v ktorých sa môže replikovať. Na tento účel sa využívajú bunkové kultúry, kuracie embryá, orgánové kultúry a živé laboratórne zvieratá. Kultivácia vírusov sa využíva pri príprave vakcín a pri izolácii a identifikácii vírusov z rôznych vzoriek na diagnostické a výskumné účely.

Kumulatívna dávka – celková dávka z opakovanej alebo trvalej expozície časti alebo celého tela ionizujúcim žiarením.

Crisis plan – a set of uniform and specific documents, data, measures and attachments designated to deal with crisis and emergency situations in the state and local government and other entities, with respect to their roles in the system of crisis management.

State of crisis – the legal status declared on certain territory by authorized public authorities in response to crisis situations reflecting their character and extent (war, martial law, state of emergency state). In the state of crisis, the codes and procedures applied or honored under standard conditions are replaced by tools of crisis management, which include restrictions in constitutional rights and freedoms.

Crisis staff (crisis response team) – the executive body of crisis management responsible for the analysis of the risks associated with crisis situations, developing of countermeasures and coordinating of relief efforts in response to specific crisis event. This executive body is established by authorized public or corporate authorities to include senior leadership, crisis management specialists and other appointed specialists.

Culture media – they serve to isolate or reproduce microorganisms (bacteria, protozoa and fungi). Their composition shall meet the requirements of cultured microorganism to provide oxygen (or other electron acceptor), water, a source of nitrogen and carbon, energy, minerals, vitamins and some other substances (growth factors). Liquid medium (nutrient broth, liver broth) and solid medium (nutrient agar, Endo's medium) are distinguished according to their consistency. Complex media (complex mixtures whose chemical composition is not easily expressed), synthetic media (prepared from chemically well-defined substances: amino acids, vitamins, salts) and semi-synthetic media (containing pure chemical compounds as well as not well-defined substances) are distinguished by chemical composition. The culture media serve to cultivate virtually all human bacterial pathogens (except syphilis causative agent *Treponema pallidum* and leprosy causative agent *Mycobacterium leprae*), including most protozoa and fungi (yeasts and fungi).

Cultivation of viruses – the method is also known as virus propagation. In order to cultivate or propagate viruses it is necessary to provide appropriate cells, in which the viruses can replicate. For this purpose, cell cultures, chicken embryos, organ cultures and live laboratory animals can be used. Cultivation of viruses is necessary for the production of vaccines and for isolation and identification of viruses from various specimens for diagnostic or research purposes.

Cumulative dose – the total dose resulting from repeated or continuous exposures of the same parts of the body, or of the whole body, to ionizing radiation.

Kumulatívna incidencia – miera frekvencie výskytu ochorenia alebo inej udalosti (úmrť) definovaná ako pravdepodobnosť, že udalosť nastane do určitého momentu v čase.

Cumulative incidence – a measure of disease frequency, or frequency of a particular event, defined as the probability that the event will occur before a given time.

Kumulovaná dojčenská úmrtnosť – počet úmrtí dojčiat (detí vo veku menej ako jeden rok), ku ktorým došlo v sledovanom období na 1000 živo narodených detí na začiatku sledovaného intervalu.

Cumulative infant mortality rate – the number of deaths among infants (below one year of age) that has occurred during the follow-up time per 1,000 live births at the beginning of the follow-up period.

Kvalifikovaní zdravotnícki pracovníci alebo kvalifikované pôrodné asistentky – lekári (špecialista alebo nešpecialista) a/alebo osoby so zručnosťami pôrodných asistentiek, ktoré môžu diagnostikovať a zvládnuť pôrodné komplikácie rovnako ako normálne pôrody. Nezahŕňa tradičné pôrodné asistentky, aj keď dostali krátke školenia.

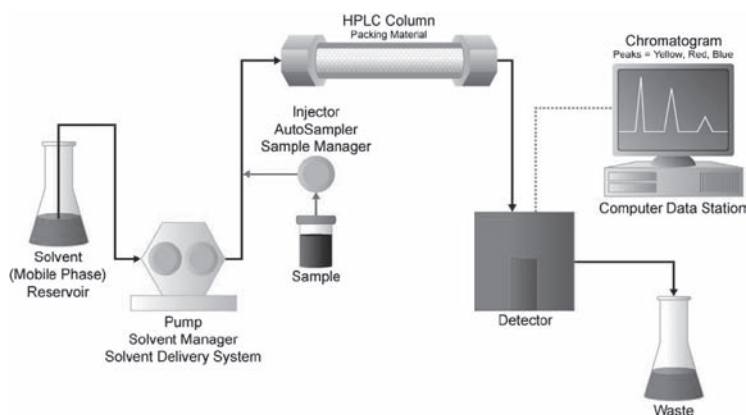
Skilled health personnel or skilled birth attendants – doctors (specialist or non-specialist), and/or persons with midwifery skills who can diagnose and manage obstetrical complications as well as normal deliveries. Excludes traditional birth attendants, even if they have received a short training course.

Kvalita – predstavuje komplexnú vlastnosť produktov, služieb, informácií, ľudí, systémov, ktorá sa prejavuje v schopnosti plniť požiadavky, ktoré sú na nich kladené. Kvalita je zároveň vlastnosť, ktorá umožňuje rôzne produkty podobného charakteru rozlišovať a priradiť im rozdielnu hodnotu (známku, ohodnotenie).

Quality – a complex property of products, services, information, people and systems, which represents their ability to meet requirements. At the same time, quality is a property that allows classification of various products of a similar nature and assigns them a different value (mark, evaluation).

Kvapalinová chromatografia – separačná metóda pri ktorej mobilnou fázou je kvapalina. Pri vysoko účinnej kvapalinovej chromatografii (HPLC) sa kvapalná vzorka vnaša pod vysokým tlakom na kolónu naplnenú stacionárnou fázou, ktorá pozostáva z malých častíc sorbentu prípadne aj so zakotvenou kvapalnou fázou vytvárajúcou film. K separácii zložiek zmesi dochádza na základe rôznych vlastností, ako je ich polarita, náboj či veľkosť. Technika kvapalinovej chromatografie je vo všeobecnosti vhodná pre termolabilné a neprchavé látky. Obe techniky GC a HPLC sa dopĺňajú pri analýze vzoriek životného prostredia.

Liquid chromatography – (LC) is a separation technique in which the mobile phase is a liquid. In high performance liquid chromatography (HPLC) the sample is forced by a liquid at high pressure (the mobile phase) through a column that is packed with a stationary phase composed small particles which may be coated with liquid-like film. Sample components are separated based on polarity, charge and/or size of their molecules. LC is suitable for thermosensitive and non-volatile compounds and it complements GC in the analysis of environmental specimens.

Kvasinky – jednobunkové, fakultatívne anaeróbné mikroorganizmy zvyčajne oválneho tvaru s rozmermi 1–5 μm \times 5–30 μm s pevnou polysacharidovou bunkovou stenou. Rozmnožujú sa pučaním. Kolónie kvasiniek na tuhých pôdach sa podobajú bakteriálnym kolóniám a sú bez mycélia.

Yeasts – the unicellular, facultative anaerobic microorganisms, usually oval shaped with dimensions of 1–5 μm \times 5–30 μm with rigid polysaccharide cell wall. They reproduce by budding. Yeast colonies on solid media are similar to bacterial colonies and they do not form mycelium.

Kvasnicový extrakt – súčasť niektorých kultivačných pôd. Pripravuje sa autolýzou pivovarských kvasníc a slúži ako zdroj vitamínov, sacharidov, minerálnych látok a natrávených nukleových kyselín najmä pre mikroorganizmy izolované z rastlín a živočíchov.

KVCH – ↗ Kardiovaskulárne choroby.

Kyanidy – anorganické zlúčeniny obsahujúce ión alebo skupinu (CN)- toxické pre vodné prostredie. Medzi početné antropogénne zdroje kyanidov patria rôzne priemyselné odpadové vody, predovšetkým z povrchovej a tepelnej úpravy kovov, tepelného spracovania uhlia a výroby karbidu vápenatého. Tuhé odpady zo strojárskoho priemyslu a odpadové vody z organických syntéz môžu tiež obsahovať kyanidy. Komplexné kyanidy železa môžu byť súčasťou odpadových vôd z fotografického priemyslu.

Kyanovodík – smrtiaca BOL. ↗ AC.

Kyberterorizmus – premyslený, politicky alebo inak motivovaný útok alebo hrozba útokom proti informačným a počítačovým systémom, sieťam a prenosovým vedeniam, za účelom zastrašiť alebo donútiť vládu alebo iné subjekty k splneniu požiadaviek teroristov alebo použitiu informačných a počítačových technológií a prostriedkov na narušenie funkčnosti prvkov kritickej infraštruktúry za účelom vydierania vlády alebo podnikateľského subjektu.

Laboratórna biologická bezpečnosť – kontrolné postupy, technológie a činnosti, ktoré sú realizované s cieľom predchádzať neúmyselnému vystaveniu pracovníkov biologickým agensom a toxínom, alebo ich náhodnému uvoľneniu do prostredia.

Laboratórna biologická ochrana – ochrana, kontrola a zodpovednosť za kontrolované biologické materiály v laboratóriách, aby sa predišlo neoprávnenému prístupu k týmto materiálom, k ich strate, krádeži, zneužitiu, alebo úmyselnému uvoľneniu do prostredia.

Lambertov-Beerov zákon – množstvo pohlteneho žiarenia (absorbancia) je úmerné koncentrácii absorbujúcich atómov (molekúl) v roztoku.

$$A = \log(I_0/I) = abc$$

kde:

- A – absorbancia,
- I_0 – intenzita žiarenia pred vstupom do prostredia,
- I – intenzita žiarenia po prechode cez absorbujúce prostredie,
- a – spektrálny absorpčný koeficient,
- b – dĺžka absorbujúcej vrstvy,
- c – koncentrácia analytu.

Yeast extract – a component of some culture media. It is prepared by brewer's yeast autolysis and serves as a source of vitamins, carbohydrates, minerals and digested nucleic acids mainly for microorganisms isolated from plants and animals.

CVD – ↗ Cardiovascular disease.

Cyanides – inorganic substances with (CN)- ion or bond, toxic to aquatic environment. There are many anthropogenic sources of cyanide: different industrial liquid wastes, especially from the surface and heat treatment of metals, from thermal processing of coal and production of calcium carbide. Likewise, solid wastes from mechanical engineering industry and waste water from organic synthesis may contain cyanides. Complex iron cyanides may be present in the waste water from photographic industry.

Hydrogen cyanide – a lethal CWA. ↗ AC.

Cyber-terrorism – politically or otherwise motivated premeditated and deliberate attack or threat of an attack against information and computer systems, networks and portable lines with the purpose to intimidate or coerce the government or other subjects to fulfil the terrorist requirements or the use of information and computer technologies and means to disrupt the functionality of the critical infrastructure elements with the goal to blackmail the government or an entrepreneurial subject.

Laboratory biosafety – the containment principles, technologies and practices that are implemented to prevent accidental exposure of operators to biological agents and toxins, or their accidental release to the environment.

Laboratory biosecurity – protective measures to prevent unauthorized access to controlled biological material in laboratories, and their loss, theft, abuse, diversion or intentional release to the environment.

Lambert-Beer law – the absorbance is proportional to the concentration of the absorbing atoms or molecules in solution.

$$A = \log(I_0/I) = abc$$

where:

- A – absorbance,
- I_0 – incident radiation power,
- I – transmitted radiation power,
- a – absorption coefficient (absorptivity),
- b – absorption path,
- c – concentration of analyte.

Laser – kvantový generátor úzkeho zväzku monochromatického koherentného elektromagnetického žiarenia v oblasti vlnových dĺžok od 180 nm do 1 mm, ktorého činnosť sa zakladá na zosilňovaní žiarenia pomocou stimulovanej emisie.

Laser – a quantum generator of a highly directional beam of monochromatic coherent electromagnetic radiation with wavelength ranging from 180 nm to 1 mm based on the amplification by stimulated emission of radiation (Light Amplification by Stimulated Emission of Radiation).

Lassa – vážne hemoragické infekčné ochorenie vyvolané vírusom z čeľade *Arenaviridae* komplexu LCM-Lassa. Postihuje väčšinou vnútorné orgány mimo CNS. Pôvodca, obalený RNA vírus, veľkosť 100–150 nm, rozšírený v západnej Afrike. Vírus sa laboratórne pomnožuje na TK obličiek mačička i chrčka, kde vytvára bunkové inklúzie.

Lassa – a severe haemorrhagic infectious disease caused by a virus from family *Arenaviridae*, complex LCM-Lassa. It mostly affects internal organs but not the CNS. Causative agent is an enveloped RNA virus of 100–150 nm size, which is endemic in West Africa. The virus can be multiplied for diagnostic purposes in cultures of grivet monkey kidney cells and hamster kidney cells, where it forms inclusions.

Latentná infekcia – skrytá infekcia, pri ktorej organizmus premôže infekciu do takej miery, že nevzniknú klinické prejavy, môžu však vzniknúť patologicko-anatomické zmeny a pri oslabení organizmu môže prepuknúť manifestné ochorenie.

Latent infection – an asymptomatic infection; its course is affected by immune response of infected individual to such extent that no clinical symptoms occur, but pathological-anatomical changes may be produced and the disease may become manifest if immune defenses are compromised.

Latentný čas – čas, ktorý uplynie medzi expozíciou škodlivej látky alebo faktoru a prvými príznakmi poškodenia alebo choroby. Pri infekčných ochoreniach sa používa termín *inkubačná lehota*.

Latent period – the time that passes between the exposure to a harmful substance or agent and the first sign(s) of damage or illness. For infectious diseases the term *incubation period* is used.

Látky na udržovanie poriadku – neletálne BOL. ↗ Dráždivé otravné látky.

Riot control agents – non lethal CWA. ↗ Sensory irritant agents.

Látky poškodzujúce pľúca – ↗ Dusivé látky.

Lung damaging agents – ↗ Choking agents.

LCt50 – konštanta charakterizujúca inhalačnú toxicitu (jedovatosť) látky; koncentrácia látky, pôsobiaca letálny efekt u 50 % subjektov (zvierat, ľudí) pri expozícii v danom čase (napr. minúta, hodina); obvykle uvádzaná v $\text{mg} (\mu\text{g atď.}) \cdot \text{min}^{-1} \cdot \text{m}^{-3}$.

LCt50 – a measure of inhalation toxicity of agents that represents the concentration of an agent causing lethal effect in 50% of subjects (animals, humans) exposed during unit time (e.g. 1 minute or 1 hour); it is usually expressed in $\text{mg} (\mu\text{g, etc.}) \cdot \text{min}^{-1} \cdot \text{m}^{-3}$.

Letalita – pomer počtu úmrtí na dané ochorenie k celkovému počtu jedincov postihnutých týmto ochorením. Vyjadruje sa v percentách.

Lethality – the ratio of deaths from a given disease to the total number of individuals affected by the disease. Expressed as a percentage.

Letálna látka – látka spôsobujúca smrť.

Lethal agent – an agent causing death.

Letálna syntéza – metabolizácia látky s nižšou toxicitou na jedovatejšiu (napr. parathion na paraoxon).

Lethal synthesis – a metabolic conversion of less toxic agent to a more toxic substance (e.g. parathion to paraoxon).

Letecké rozprašovacie zariadenia – letecká munícia, ktorá slúži na disemináciu biologických agensov v kvapalnom skupenstve (náporom vzduchu) alebo v tuhom skupenstve (disperziou). Pozostávajú z vlastného telesa (plní sa agensom), jednej alebo viacerých trysiek, a z ventilov. Môžu obsahovať aj zdroj stlačeného plynu.

Aerial spraying equipment – a device for aerial dissemination of biological agents in the liquid phase (by air blast) or solid phase (by dispersion). This device consist of a container filled with agent, one or more nozzles, and valves. It may also contain a source of compressed gas.

Lewisit (L) – smrtiaca pluzgierotvorná bojová chemická látka. Technický lewisit predstavuje zmes cis- a trans-(2-chlórvinyl)dichlórarzínu, bis(2-chlórvinyl)chlórarzínu, tris(2-chlórvinyl)arzínu a choridu arzenitého.

Lewisit (L) – lethal blistering chemical warfare agent. It is composed of cis and trans-2-chloroethenylarsenous dichloride, bis(2-chloroethenyl)arsenous chloride, tris(2-chloroethenyl)arsine and arsenic trichloride.

Liečba – vedomé ovplyvnenie zdravotného stavu osoby s cieľom navrátiť jej zdravie, zabrániť ďalšiemu zhoršovaniu jej zdravotného stavu alebo zmierniť prejavy a dôsledky jej choroby.

Treatment – acting knowingly on an individual in order to restore his or her health; to prevent further deterioration of his or her health or to alleviate symptoms of the disease and its consequences.

Liečebný režim – životospráva osoby na podporu liečby, ktorú určuje ošetrojúci lekár.

Treatment regimen – the individual's lifestyle to support the therapy recommended by the attending physician.

Ligáza – enzým katalyzujúci tvorbu energeticky náročných väzieb za súčasnej hydrolýzy ATP.

Ligase – an enzyme that catalyzes the production of high-energy bonds with the simultaneous hydrolysis of ATP.

Lineárna dávková odpoveď – štatistický model, ktorý vyjadruje riziko nejakého účinku (napríklad choroby alebo abnormality) ako priamo úmerné dávke.

Linear dose response – a statistical model that expresses the risk of an event (e. g., disease or abnormality) as being proportional to dose.

Lineárne kvadratický vzťah dávky a účinku – štatistický model, ktorý vyjadruje riziko účinku (choroby, smrti, abnormality) ako súčet dvoch zložiek: jednej priamo úmernej dávke (lineárny člen) a druhej úmernej štvorci dávky (kvadratický člen).

Linear-quadratic dose response – a statistical model that expresses the risk of an event (e. g., disease, death, or abnormality) as the sum of two components: one is proportional to the dose (linear term), while the other one proportional to the square of the dose (quadratic term).

Lineárny bezprahový model, LNT – model vzťahu dávky a účinku založený na predpoklade, že v oblasti nízkych dávok vyšších ako nula je vzostup výskytu zhubných nádorov a/alebo dedičných ochorení priamo úmerný.

Linear-non-threshold (LNT) model – a dose-response model based on the assumption that, in the low dose range, radiation doses greater than zero will increase the risk of excess cancer and/or heritable disease in a simple proportionate manner.

Lineárny prenos energie, L alebo LET – priemerná lineárna miera straty energie žiarenia nabitých častíc v určitom prostredí, t. j. strata energie žiarenia na jednotkovú dĺžku dráhy v určitej látke. Je to pomer dE k dl , kde dE je stredná energia stratená nabitou časticou vplyvom zrážky s elektrónmi pri prekonaní vzdialenosti dl v látke.

Linear energy transfer, L or LET – the average linear rate of energy loss of charged radiation particles in a medium, i. e., the radiation energy lost per unit length of path through a material. That is, the quotient of dE by dl where dE is the mean energy lost by a charged particle owing to collisions with electrons in traversing a distance dl in mater.

$$L = \frac{dE}{dl}$$

$$L = \frac{dE}{dl}$$

Jednotkou L je $J m^{-1}$, často používaná jednotka je aj $keV \mu m^{-1}$.

The unit of L is $J m^{-1}$; often used unit is $keV \mu m^{-1}$.

Lofotrichá – baktérie s niekoľkými bičikmi na jednom póle (napr. *Pseudomonas aeruginosa*).

Lophotrichous – bacteria with multiple flagella at one pole (e.g. *Pseudomonas aeruginosa*).

Logický rámec (logická rámcová analýza, LFA) – formalizovaný prístup k plánovaniu, vytváraniu a hodnoteniu programov, ktorý bol prijatý v mnohých organizáciách ako nástroj pre riadenie pomoci. Logické rámce definujú ciele a ukazovatele projektu pre monitorovanie a hodnotenie.

Logframe (logical Framework Analysis, LFA) – a formalized approach to planning, programming and evaluation, adopted by many agencies as aid management tool. Logframes define the project's objectives and indicators for monitoring and evaluation.

Logit transformácia – matematická funkcia, ktorá transformuje premenné s oborom hodnôt $\langle 0,1 \rangle$ ako napr. pravdepodobnosť úmrtia na inú funkčnú podobu s oborom hodnôt $\langle -\infty, +\infty \rangle$.

Logit transformation – a mathematical function that transforms a variable with the range of values $\langle 0,1 \rangle$ such as, for example, probability of death into another functional form with the range of values $\langle -\infty, +\infty \rangle$.

$$\text{logit}(p) = \log [p/(1-p)]$$

$$\text{logit}(p) = \log [p/(1-p)]$$

kde

p – pravdepodobnosť udalosti (napr. smrti),
 $p/(1-p)$ – tzv. šanca udalosti.

where

p – probability of an event (e.g. death),
 $p/(1-p)$ – odds of an event.

Logo akreditačného orgánu – logo používané akreditačným orgánom na jeho identifikáciu.

Lokalizovaný – obmedzený na jedno miesto alebo jednu časť tela; t. j. nie je rozšírený po celom organizme. Porovnaj s ↗ **Systémový**.

Lokálna vírusová infekcia – brána vstupu vírusovej infekcie je totožná s cieľovým orgánom. Napr. pri respiračných infekciách je bránou vstupu a cieľovým orgánom sliznica dýchacích ciest. Inkubačná doba týchto ochorení je krátka a vzniknutá imunita pomerne krátkodobá.

LSD-25 – dietylamid kyseliny lysergovej; látka, pôvodne skúmaná ako zneschopňujúca (neletálna látka); v obvyklých dávkach neusmrcuje, pôsobí zmeny chovania.

LSS – dlhodobá kohortová štúdia zdravotných následkov Japoncov, ktorí prežili použitie atómovej bomby v Hirošime a Nagasaki.

Ludia v centre starostlivosti – starostlivosť, ktorá nie je zameraná a organizovaná okolo špecifických chorôb, ale okolo zdravotných potrieb a očakávaní ľudí a komunity. Je to koncept pacienta v centre starostlivosti rozšírený na iných jednotlivcov, rodiny, komunity a spoločnosť. Zatiaľ čo koncept pacienta v centre starostlivosti je všeobecne chápaný ako zameranie sa na jednotlivca, ktorý vyhľadal zdravotnú starostlivosť, koncept ľudí v centre starostlivosti zahŕňa aj tieto klinické služby, a navyše aj starostlivosť o zdravie ľudí v ich komunitách a ich zásadnú úlohu vo vytváraní zdravotnej politiky a zdravotných služieb.

Ludská chyba – tento výraz používaný v súčasnosti zahŕňa nielen chybu na strane pracovníka, ale aj technologické nedostatky a nedostatok primeranej organizačnej kontroly, ktoré spoločne zodpovedajú za väčšinu úrazov.

Lyzogénia – infekcia baktérií temperovanými fágmi.

Lysozým – enzým objavený v slzách a vaječnom bielku. Katalyzuje deštrukciu bunkových stien grampozitívnych baktérií štiepením 1,4-β-D-glykozidovej väzby kyseliny N-acetylmuramovej s N-acetylglukozamínom. Pôsobí ako baktericídna látka, no napriek tomu iba málo patogénnych mikroorganizmov je citlivých voči samotnému lysozýmu, čo naznačuje tomu, že lysozým pomáha rozkladať baktérie až po ich usmrtení inými mechanizmami.

Accreditation body logo – a logotype used by an accreditation body to identify itself.

Localized – restricted to one spot or area in the body, i. e. not spread throughout the body. Compare with ↗ **Systemic**.

Local viral infection – the viral infection for which the portal of entry is identical with its target tissue/organ. For instance, in case of respiratory viral infections, the portal of entry and the target tissue is respiratory mucosa. The incubation period of these diseases is short and the resulting immunity is relatively short-lived.

LSD-25 – diethylamide of lysergic acid; chemical originally studied as an incapacitating agent (non lethal agent); in usual doses cases it is not lethal, but induces incapacitation due to perceptual and behavioral disturbances.

Life Span Study, LSS – the long-term cohort study of health effects in the Japanese atomic bomb survivors in Hiroshima and Nagasaki.

People-centred care – care that is focused and organized around the health needs and expectations of people and communities rather than on diseases. People-centred care extends the concept of patient-centred care to individuals, families, communities and society. Whereas patient-centred care is commonly understood as focusing on the individual seeking care – the patient – people-centred care encompasses these clinical encounters and also includes attention to the health of people in their communities and their crucial role in shaping health policy and health services.

Human error – this term is used today to include operators' errors, but also engineering deficiencies and lack of adequate organizational controls, which together account for the majority of accidents.

Lysozogeny – an infection of bacteria by temperate phages.

Lysozyme – an enzyme discovered in tears and egg white. It catalyzes the destruction of cell walls of Gram-positive bacteria by digestion of 1,4-β-D-glycosidic bond between N-acetylmuramic acid and N-acetylglucosamine moieties. While it can act as a bactericide substance, only few pathogenic microorganisms are susceptible to lysozyme alone, which is suggestive of the fact that lysozyme helps to decompose bacteria after they were killed by other mechanisms.

Manažment – koordinované činnosti zamerané na usmerňovanie a riadenie organizácie.

POZN.: V angličtine sa termín manažment niekedy týka osôb, t. j. jednej osoby alebo skupiny osôb s právomocou a zodpovednosťou za vedenie a riadenie organizácie. Ak sa termín manažment použije v tomto druhom zmysle, má sa vždy používať s nejakým spresňujúcim výrazom (napr. vrcholový manažment), aby sa zabránilo jeho zámene s termínom manažment definovaným v tomto hesle.

Manažment biorizika – analýza spôsobov a rozvoj stratégií na zníženie pravdepodobnosti výskytu biorizík. Manažment biorizika kladie zodpovednosť na zariadenie a jeho manažéra (riaditeľa), aby sa preukázalo, že bola zavedená a zrealizovaná primeraná a oprávnená redukcia (minimalizácia) biorizika. Mala by byť zriadená komisia manažmentu biorizika s cieľom asistovať riaditeľovi zariadenia pri identifikácii, rozvíjaní a dosahovaní cieľov manažmentu biorizika.

Manažment choroby – koordinovaný informačný a intervenčný systém pre obyvateľstvo, ktoré trpí chorobami, pri ktorých liečba a kontrole sa uplatňuje starostlivosť chorých o seba a o ich liečbu. Sú zamerané na pacientov so špecifickými diagnózami; zameriavajú sa na choroby, ktoré sú veľmi rozšírené, ktoré vyžadujú intenzívnu či vysoko nákladnú starostlivosť, alebo predstavujú vysoké náklady na liečbu; a zameriavajú sa na intervencie, ktorých výsledky sú merateľné/zhodnotiteľné, a pre ktoré boli popísané výrazné odchýlky v klinickej praxi.

Manažment kvality – koordinované činnosti zamerané na usmerňovanie a riadenie organizácie s ohľadom na kvalitu.

POZN.: Usmerňovanie a riadenie s ohľadom na kvalitu všeobecne zahŕňa určenie politiky kvality a cieľov kvality, plánovanie kvality, riadenie kvality, zabezpečovanie kvality a zlepšovanie kvality.

Manažment prípadu – poskytovanie nepretržitej starostlivosti naprieč rôznymi službami prostredníctvom integrácie a koordinácie potrieb a zdrojov okolo pacienta. Základný rozdiel s manažmentom choroby je v tom, že manažment prípadu sa zameriava viac na jednotlivých pacientov a ich rodiny, než na populáciu pacientov s určitým ochorením. Tento typ riadenia je zameraný na osoby s vysokou mierou rizika, ktoré si vyžadujú nákladnú starostlivosť, ľudí, ktorí sú zraniteľní, alebo majú komplexné sociálne a zdravotné potreby. Prípadový manažér koordinuje starostlivosť o pacienta počas celého trvania starostlivosti.

Management – coordinated activities to direct and control an organization.

NOTE: In English, the term “management” sometimes refers to people, i. e. an individual or a group of individuals with authority and responsibility for the conduct and control of an organization. When “management” is used in this sense, it should always be used with some form of qualifier to avoid confusion with the concept of “management” defined above. For example, “management shall...” should not be used whereas “top management shall...” is acceptable.

Biorisk management – the analysis and development of strategies to minimize the likelihood of the occurrence of biorisks. The biorisk management places responsibility on the facility and its manager (director) to demonstrate that appropriate and valid biorisk reduction (minimization) procedures have been established and implemented. A biorisk management committee should be created to assist the facility director in identifying, developing and reaching biorisk management goals.

Disease Management – coordinated information and intervention system for populations that suffer from diseases that share the value of self-care in their treatment and control. They focus on patients with specific diagnoses; they target diseases that are highly prevalent, that require intensive or high-cost care, or that represent high drug costs; and they focus on interventions whose results can be measured and for which significant variations in clinical practice have been described.

Quality management – coordinated activities to direct and control an organization with regard to quality.

NOTE: Direction and control with regard to quality generally includes establishment of the quality policy and quality objectives, quality planning, quality control, quality assurance and quality improvement.

Case Management – provision of continuous care across different services through the integration and coordination of needs and resources around the patient. The fundamental difference with disease management is that it focuses more on individual patients and their families than on the population of patients with a certain disease. This type of management is targeted at people with a high level of risk requiring expensive care, people who are vulnerable, or have complex social and health needs. The case manager coordinates patient care throughout the entire continuum of care.

Manažment rizík – logický a systematický postup identifikovania rizík, ich analýzy, hodnotenia, minimalizovania a priebežného monitorovania v akýchkoľvek činnostiach, funkciách alebo procesoch. Je to interaktívny proces skladajúci sa z krokov, ktoré pri zachovaní plánovanej postupnosti umožňujú trvale skvalitňovanie rozhodnutí a tým následne aj zlepšovanie výsledkov uskutočňovaných procesov.

Risk management – a logical and systematic approach to the identification, analysis, evaluation, minimization and continuous monitoring of risks in any activity, function or a process. If executed as planned, this interactive activity may result in sustainable improvements in the decision making and consequently also in the improvement of performed processes.

Mapy starostlivosti – plány pre riadenie starostlivosti o pacienta, ktoré stanovujú ciele pre pacientov a poskytujú sled intervencií, ktoré by mali lekári, zdravotné sestry a ďalší pracovníci vykonať, aby sa dosiahli požadované ciele v danom časovom období.

Care Maps – plans for the management of patient care that set goals for patients and provide the sequence of interventions that physicians, nurses and other professionals should carry out in order to reach the desired goals in a given time period.

Materializovaná miera – meradlo, ktoré počas používania trvalým spôsobom reprodukuje alebo poskytuje hodnoty jednej alebo viacerých veličín.

Materialized measure – the instrument reproducing or supplying, in a permanent manner during its use, one or several known values of a determined measure.

Materiálne základne civilnej ochrany – zariadenia civilnej ochrany MV SR zabezpečujúce komplexnú starostlivosť o materiál civilnej ochrany.

Material basis of civil protection – the facilities of the civil protection system of the Ministry of Interior of the Slovak Republic that provide complex maintenance for the materiel of the civil protection.

Materiály spôsobujúce znečistenie ovzdušia časticami – častice tuhých alebo kvapalných látok rozptýlené v ovzduší (disperzné systémy). Tieto častice môžu byť primárne (emitované do ovzdušia) alebo sekundárne (vytvorené v atmosfére) a ich veľkosť sa pohybuje v širokom rozpätí (asi 1 nm - 100 µm).

Particulate air pollutants – comprise material in solid or liquid phase suspended in the atmosphere. Such particles can be either primary (emitted to the atmosphere) or secondary (formed within the atmosphere) and cover a wide range of sizes from about 1 nm to 100 µm (*Air Quality Guidelines*. WHO, 2005).

Materská škola – zariadenia poskytujúce starostlivosť deťom vo veku 3–6 rokov.

Kindergarten – a facility providing care for children between three and six years of age.

Materská úmrtnosť/Úmrtnosť rodičiek – počet úmrtí u žien z akejkoľvek príčiny súvisiacej s tehotenstvom alebo zhoršujúcej sa tehotenstvom alebo jeho manažmentom (okrem náhodných príčin alebo nehôd), pri pôrode alebo do 42 dní po ukončení tehotenstva, a to bez ohľadu na dobu trvania alebo lokalizáciu tehotenstva, na každých 100 000 živo narodených v danom roku alebo časovom období.

Maternal mortality rate – the number of deaths among women, from any cause related to or aggravated by pregnancy or its management (excluding accidental or incidental causes) during pregnancy, childbirth or within 42 days of termination of pregnancy, irrespective of the duration or site of the pregnancy, for every 100 000 live births in a given year or period of time.

Matrica – makromolekula, ktorá slúži ako vzor na syntézu inej makromolekuly (napr. komplementárneho reťazca DNA).

Template – a macromolecule that serves as a pattern to create another macromolecule (e.g. complementary strand of DNA).

Matrice expozície zamestnaní, MEZ – krížové klasifikácie zamestnaní (profesií) a pracovných expozícií. Niektoré matrice sú založené na pracovných činnostiach a nie na zamestnaniach. MEZ sa veľmi často využívajú v epidemiologickom výskume.

Job exposure matrices, JEM – a cross classification of jobs and occupational exposures. Some matrices are based on tasks, instead of jobs. JEMs has been widely applied for epidemiological research.

Odborníci musia zhodnotiť expozíciu otvorenému alebo pevne stanovenému zoznamu pracovných expozícií (čo môže zahŕňať chemické, fyzikálne, biologické, psycho-sociálne faktory) pre otvorený alebo stanovený zoznam zamestnaní (alebo pracovných činností) zvyčajne okódovaných podľa niektorého národného alebo medzinárodného klasifikačného systému (napr. Klasifikácia zamestnaní ISCO – 08). Niektoré MEZ tiež obsahujú informáciu pre rôzne časové obdobia.

The experts should assess exposure to an open or fixed list of occupational exposures (that can include chemical, physical, biological and/or psychosocial agents) for an open or fixed list of jobs (or tasks) usually coded according to some established national or international classification system (e.g. International Standard Classification of Occupations, ISCO-08). Some JEMs also include information for different calendar time periods.

Maximálna hladina A zvuku – najvyššia hladina zvuku v určitom zvolenom časovom intervale pri použití časovej funkcie Fast – F a vážení filtrom A.

Maximum level with A-weighted of sound levels – the maximum noise level during a measurement period of a noise event. This noise level is measured with time constant F and is weighted with filter A.

Maximálne tolerovateľný výpadok, MTO – čas, počas ktorého musí prísť k efektívnej obnove primárnych funkcií, inak je životaschopnosť systému (organizácie) nenávratne ohrozená.

Maximum Tolerable Outage, MTO – the time during which the effective recovery of primary functions must take place, otherwise the viability of the system (organization) may be lost irreversibly.

Medián – stredná hodnota, ktorá delí usporiadanú vzorku alebo populáciu na dve polovice. Ak je počet hodnôt párny, medián je aritmetickým priemerom dvoch stredných hodnôt.

Median – the middle value that separates series of values in a sample or population (arranged from smallest to highest) into two halves. If the number of values in a series is even, the median is the arithmetic mean of two middle values.

Medicínska rádiologická procedúra – akýkoľvek postup, pri ktorom dochádza k lekárskeму ožiareniu.

Medical radiological procedure – any procedure giving rise to medical exposure.

Medicínske ožiarenie – ožiarenie pacientov alebo asymptomatických osôb v rámci stanovenia ich lekárskej alebo stomatologickej diagnózy alebo ich liečenia so zámerom prispieť k ich zdraviu, ako aj ožiarenie opatrovateľov, sprevádzajúcich osôb a dobrovoľníkov pri medicínskom alebo biomedicínskom výskume.

Medical exposure – an exposure incurred by patients or asymptomatic individuals as part of their own medical or dental diagnosis or treatment, and intended to benefit their health, as well as exposure incurred by carers and comforters and by volunteers in medical or biomedical research.

Medicínske rádiologické zariadenie – zariadenie, v ktorom sa vykonávajú lekárske rádiologické procedúry.

Medical radiological installation – a facility where medical radiological procedures are performed.

Medicínske spravodajstvo – kategória spravodajskej činnosti, ktorej cieľom je zhromažďovanie, vyhodnocovanie, analýza a interpretácia zahraničných lekárskejších, vedeckých biologických a environmentálnych informácií, ktoré majú význam pre strategické plánovanie a pre vojenské lekárske plánovanie a operácie na udržanie bojovej sily a vypracovávanie posudkov o zahraničných lekárskejších kapacitách vo vojenskom i civilnom sektore.

Medical intelligence – a category of intelligence, resulting from the collection, evaluation, analysis, and interpretation of foreign medical, bio-scientific and environmental information relevant to strategic planning and to military medical planning and operations for the preservation of combat power of friendly forces and formulation of reviews of foreign medical authorities in both military and civilian sectors.

Medza detekcie, detekčný limit – hodnota meranej veličiny získaná daným postupom merania, pri ktorom pravdepodobnosť nepravdivého deklarovania neprítomnosti zložky v materiále je β , daná pravdepodobnosť nepravdivého deklarovania jej prítomnosti je α , pričom IUPAC odporúča predvolené hodnoty pre α a β rovnajúce sa 0,05.

Detection limit, limit of detection – a measured quantity value, obtained by a given measurement procedure, for which the probability of falsely claiming the absence of a component in a material is β , given a probability α of falsely claiming its presence and the IUPAC recommends default values for α and β equal to 0.05. NOTE 1: The abbreviation LOD (Limit of Detection) is sometimes used.

POZN. 1: Občas sa používa skratka DL detekčný limit.
POZN. 2: Pre „detekčný limit“ sa neodporúča používať termín „citlivosť“.

NOTE 2: The term “sensitivity” is discouraged for “detection limit”.

Medza spoľahlivosti – interval udávajúci najnižší a najvyšší odhad parametra, ktorý je štatisticky kompatibilný s dátami. Pre 95 % interval spoľahlivosti je 95 % pravdepodobnosť, že populačný parameter je vnútri tohto intervalu.

Confidence interval – an interval estimate of a population parameter that is statistically compatible with the data. For a 95% confidence interval, there is a 95% chance that the interval contains the population parameter.

Medzihostiteľ – organizmus, v ktorom prebieha určité vývojové štádium parazita skôr, ako sa stane schopným invázie pre definitívneho hostiteľa.

Intermediate host – the body in which certain developmental stage of the parasite develops before it becomes capable of invading the definitive host.

Medzinárodná klasifikácia funkčných schopností, zdravotného postihnutia/invalidity a zdravia, ICF – klasifikácia telesných štruktúr a funkcií (poškodení) a sfér činnosti/účasti (výkon a spôsobilosť). ICF bol schválený Svetovým zdravotníckym zhromaždením WHO v roku 2001 ako nástupca Medzinárodnej klasifikácie poškodenia, invalidity a postihnutí (ICIDH) z r. 1980. ICF je členom rodiny WHO medzinárodných klasifikácií.

Medzinárodná sústava jednotiek SI – sústava jednotiek založená na Medzinárodnej sústave veličín, ich názvoch a značkách vrátane predpôň a ich názvov i značiek spolu s pravidlami ich používania, ktorú prijala Generálna konferencia pre váhy a miery (CGPM). POZN.: SI je v súčasnosti založená na nasledujúcich siedmich základných jednotkách a názvoch a značkách zodpovedajúcich základných jednotiek uvedených v nasledujúcej tabuľke.

veličina	názov	značka
dĺžka	meter	m
hmotnosť	kilogram	kg
čas	sekunda	s
elektrický prúd	ampér	A
termodynamická teplota	kelvin	K
látkové množstvo	mól	mol
svietivosť	kandela	cd

Medzinárodná štatistická klasifikácia chorôb a pridružených zdravotných problémov, ICD – klasifikácia chorôb a iných príčin úmrtnosti vypracovaných Svetovou zdravotníckou organizáciou od roku 1948, pravidelne revidovaná podľa potreby. Aktuálna desiatka revízia bola vydaná v roku 1992, vstúpila do platnosti 1. januára 1993. ICD je členom rodiny WHO medzinárodných klasifikácií.

Medzinárodné zdravotné predpisy (2005) – Medzinárodné zdravotné predpisy (IHR) sú medzinárodným právnym nástrojom záväzným pre všetkých 194 členských štátov WHO. IHR nadobudli účinnosť dňa 15. júna 2007, a ich cieľom je zlepšiť schopnosť všetkých krajín detegovať, vyhodnotiť, zaznamenať a reagovať na ohrozenie verejného zdravia. To si vyžaduje, aby krajiny hlásili WHO pokiaľ dôjde k prepuknutiu chorôb a iných udalostí, ktoré by mohli predstavovať nadnárodné hrozby – tzv. „Ohrozenia verejného zdravia medzinárodného významu“ (PHEIC). V IHR je uvedený aj krátky zoznam ochorení, pri ktorých aj jediný prípad predstavuje PHEIC. Zoznam zahŕňa pravé kiahne, poliomyelitídu, chrípku spôsobenú novými podtypmi chrípkových vírusov a SARS. Ostatné choroby a udalosti týkajúce sa ohrozenia verejného zdravia sú zaradené medzi PHEIC na základe →

International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF – a classification of body structures and functions (impairments) and activities/participation domains (performance and capacity). The ICF was endorsed by the WHO World Health Assembly in 2001 as a successor to the 1980 International Classification of Impairment, Disability and Handicap (ICIDH). The ICF is a member of the WHO family of international classifications.

International System of Units SI – system of units, based on the International System of Quantities (ISQ), their names and symbols, including a series of prefixes and their names and symbols, together with rules for their use, adopted by the General Conference on Weights and Measures (CGPM).

NOTE : The SI is founded on the seven base quantities of the ISQ and the names and symbols of the corresponding base units that are contained in the following table.

measure	unit	sign
length	meter	m
weight	kilogram	kg
time	second	s
electric current	amper	A
thermodynamic temperature	kelvin	K
mole	mol	mol
luminosity	candela	cd

International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD – a classification of diseases and other causes of mortality prepared by the World Health Organization since 1948, periodically revised as necessary. The current tenth revision was issued in 1992 to come into effect on 1 January 1993. The ICD is a member of the WHO family of international classifications.

International Health Regulations (2005) – the International Health regulations (IHR) are the International legal instrument binding to all 194 member States of the WHO. The IHR entered into force on the 15 June 2007, and aim to improve the capacity of all countries to detect, assess, notify, and respond to public health threats. They require that countries report to the WHO disease outbreaks and other events that could be transnational threats-termed Public Health Emergencies of International Concern (PHEIC). There is a short list of diseases for which a single case would constitute a PHEIC, which includes smallpox, poliomyelitis, human influenza caused by new subtypes, and SARS. Other diseases and public health events are determined to be a PHEIC through a national level assessment that determines whether they should be categorized as a transnational threat. →

národného stupňa vyhodnotenia. Určí sa či by dané ochorenie resp. udalosť mali byť kvalifikované ako nadnárodná hrozba.

V niektorých krajinách sú potenciálne PHEIC vyhodnocované WHO, ktorá posúdi schopnosť udalosti šíriť sa cez hranice a vplyv na verejné zdravie aj v iných krajinách. Takéto vyhodnotenie vykonáva ustanovená národná komisia.

Medzinárodný etalón – etalón uznávaný medzinárodnou dohodou, aby slúžil medzinárodne ako základ na určovanie hodnôt iných etalónov príslušnej veličiny.

Mendelovské choroby – dedičné choroby spôsobené mutáciou jediného génu.

Menovitá hodnota veličiny – zaokrúhlená alebo približná hodnota charakterizujúca veličinu, ktorú poskytuje príručka pre príslušné použitie meradla alebo meracej sústavy.

POZN.: Termín „menovitá hodnota“ sa používa aj ako „menovitá charakteristická vlastnosť“.

Menovitý interval indikácií – súbor hodnôt veličín ohraničený zaokrúhlenými alebo približnými krajnými údajmi, ktoré môžu získať pre konkrétne nastavenia ovládacích prvkov meradla alebo meracej sústavy, a použitý na označenie tohto nastavenia.

POZN. 1: Menovitý interval údajov je spravidla určený ako najmenšia a najväčšia hodnota veličiny.

POZN. 2: V niektorých odboroch sa používa termín „menovitý rozsah“.

Merací interval – súbor hodnôt veličín rovnakého druhu, v ktorom sa môže merať daným meradlom alebo meracou sústavou, s určenou neistotou, za definovaných podmienok.

POZN. 1: V niektorých odboroch sa používa termín „merací rozsah“ alebo „rozsah merania“.

POZN. 2: Dolná medzná hodnota meracieho intervalu by sa nemala zamieňať s medzou detekcie (detekčným limitom).

Merací postup – podrobný opis merania podľa jedného alebo viacerých meracích princípov a podľa danej meracej metódy založený na modeli merania vrátane akýchkoľvek výpočtov slúžiacich na získanie výsledku merania.

POZN. 1: Merací postup je dostatočne podrobne dokumentovaný na to, aby umožnil operátorovi uskutočniť meranie.

POZN. 2: Merací postup môže obsahovať údaje o cieľovej neistote merania.

POZN. 3: Merací postup sa niekedy označuje ako štandardný operatívny postup.

In some nations, potential PHEICS are evaluated by the WHO that assesses the ability of the event to spread across borders and its public health impact, and in others, this assessment is performed by designated national committees.

International measurement standard – measurement standard recognized by signatories to an international agreement and intended to serve worldwide.

Mendelian diseases – heritable diseases attributable to single-gene mutations.

Nominal quantity value, nominal value – rounded or approximate value of a characterizing quantity of a measuring instrument or measuring system that provides guidance for its appropriate use.

NOTE: “Nominal quantity value” and “nominal value” are not to be confused with “nominal property value”.

Nominal indication interval, nominal interval – set of quantity values, bounded by rounded or approximate extreme indications, obtainable with a particular setting of the controls of a measuring instrument or measuring system and used to designate that setting.

NOTE 1: A nominal indication interval is usually stated as its smallest and greatest quantity values, for example “100 V to 200 V”.

NOTE 2: In some fields, the term is “nominal range”.

Measuring interval, working interval – set of values of quantities of the same kind that can be measured by a given measuring instrument or measuring system with specified instrumental uncertainty, under defined conditions.

NOTE 1: In some fields, the term is “measuring range” or “measurement range”.

NOTE 2: The lower limit of a measuring interval should not be confused with detection limit.

Measurement procedure – detailed description of a measurement according to one or more measurement principles and to a given measurement method, based on a measurement model and including any calculation to obtain a measurement result.

NOTE 1: A measurement procedure is usually documented in sufficient detail to enable an operator to perform a measurement.

NOTE 2: A measurement procedure can include a statement concerning a target measurement uncertainty.

NOTE 3: A measurement procedure is sometimes called a standard operating procedure, abbreviated SOP.

Merací prevodník – zariadenie poskytujúce výstupnú veličinu, ktorá je v určenom vzťahu k vstupnej veličine.
POZN.: V niektorých oblastiach sa pre tento pojem používa názov „detektor”.

Merací reťazec – séria prvkov meracej sústavy, ktoré vytvárajú jednu cestu pre merací signál od snímača k výstupnému prvku.

Merací systém – súbor jedného alebo viacerých meradiel a často aj iných zariadení vrátane akéhokoľvek reagenta a zdroja zostavených a upravených tak, aby poskytovali informácie na určenie hodnôt meranej veličiny v rozsahu stanovených intervalov pre veličiny špecifikovaných druhov.

POZN. Merací systém môže byť tvorený aj jediným meradlom.

Meracia funkcia – funkcia veličín, ktorej hodnota je nameranou hodnotou výstupnej veličiny v modeli merania a ktorá sa počíta pri použití známych hodnôt vstupných veličín v meracom modeli.

POZN.: Meracia funkcia sa používa aj na výpočet neistoty merania spojenej s hodnotou meranej veličiny Y.

Meracia jednotka – reálna skalárna veličina definovaná a prijatá konvenciou, s ktorou je možné porovnávať akúkoľvek veličinu rovnakého druhu na vyjadrenie pomeru dvoch veličín v podobe čísla.

POZN. 1: Meracie jednotky sa často označujú konvenčne pridelenými názvami a značkami.

POZN. 2: Meracie jednotky veličín rovnakého rozmeru sa môžu označovať rovnakým názvom a značkou, aj keď tieto veličiny nie sú rovnakého druhu.

POZN. 3: Meracie jednotky veličín s rozmerom jeden sú čísla. V niektorých prípadoch sa tieto meracie jednotky uvádzajú pod špeciálnym názvom (napr. radián, steradián a decibel) alebo sú vyjadrené ako koeficienty typu $\text{mmol/mol} = 10^{-3}$ alebo $\mu\text{g/kg} = 10^{-9}$.

POZN. 4: Pre danú veličinu sa skrátenej termín „jednotka“ často používa v kombinácii s názvom jednotky, ako napríklad „hmotnostná jednotka“ alebo „jednotka hmotnosti”.

Meracia metóda – všeobecný opis logického usporiadania činností používaných pri meraní.

POZN.: meracie metódy môžu byť vymedzené rôznymi spôsobmi, ako sú napríklad:

- substitučná meracia metóda,
- diferenciálna meracia metóda,
- nulová meracia metóda,
- priama meracia metóda,
- nepriama meracia metóda.

Measuring transducer – device, used in measurement, that provides an output quantity having a specified relation to the input quantity.

NOTE: In some fields, the term “detector” is used for this concept.

Measuring chain – series of elements of a measuring system constituting a single path of the signal from a sensor to an output element.

Measuring system – set of one or more measuring instruments and often other devices, including any reagent and supply, assembled and adapted to give information used to generate measured quantity values within specified intervals for quantities of specified kinds.

NOTE: A measuring system may consist of only one measuring instrument.

Measurement function – function of quantities, the value of which, when calculated using known quantity values for the input quantities in a measurement model, is a measured quantity value of the output quantity in the measurement model.

NOTE: A measurement function is also used to calculate the measurement uncertainty associated with the measured quantity value of Y.

Measurement unit, unit of measurement – real scalar quantity, defined and adopted by convention, with which any other quantity of the same kind can be compared to express the ratio of the two quantities as a number.

NOTE 1: Measurement units are designated by conventionally assigned names and symbols.

NOTE 2: Measurement units of quantities of the same quantity dimension may be designated by the same name and symbol even when the quantities are not of the same kind.

NOTE 3: Measurement units of quantities of dimension one are numbers. In some cases these measurement units are given special names, e.g. radian, steradian, and decibel, or are expressed by quotients such as millimole per mole equal to 10^{-3} and microgram per kilogram equal to 10^{-9} .

NOTE 4: For a given quantity, the short term “unit” is often combined with the quantity name, such as “mass unit” or “unit of mass”.

Measurement method, method of measurement – generic description of a logical organization of operations used in a measurement.

NOTE: Measurement methods may be qualified in various ways such as:

- substitution measurement method,
- differential measurement method,
- null measurement method,
- direct measurement method, and
- indirect measurement method.

Meracie zariadenie – merací prístroj, softvér, norma na meranie, referenčný materiál, pomocné aparatúry alebo ich kombinácia nevyhnutné na realizáciu procesu merania.

Meradlo – zariadenie používané na realizáciu meraní, samotné alebo v spojení s jedným alebo viacerými prídavnými zariadeniami.

POZN.: Meradlo môže byť indikačné meracie zariadenie alebo materializovaná miera.

Meraná veličina – veličina určená na meranie.

POZN. 1: Špecifikácia meranej veličiny vyžaduje poznatky o druhu veličiny, opis stavu javu, telesa alebo látky, ktoré sú nositeľom veličiny, vrátane akejkoľvek príslušnej zložky a obsiahnutých chemických entít.

POZN. 2: Meranie vrátane meracej sústavy a podmienok, za ktorých sa meranie vykonáva môže zmeniť jav, teleso alebo látku tak, že hodnota nameranej veličiny sa môže líšiť od hodnoty meranej veličiny tak, ako sa definuje. V tomto prípade je nevyhnutná primeraná korekcia.

POZN. 3: V chémii sa niekedy na označovanie meranej veličiny používajú termíny „analyt“ alebo názov látky alebo zlúčeniny. Toto označenie je chybné, pretože tieto termíny sa nevzťahujú na veličinu.

Meranie – proces experimentálneho získavania jednej alebo viacerých hodnôt veličiny, ktoré môžu byť k veličine odôvodnene priradené.

POZN. 1: Meranie sa nepoužíva pre menovité vlastnosti.

POZN. 2: meranie v sebe obsahuje porovnanie veličín a zahŕňa sčítavanie entít.

POZN. 3: Meranie predpokladá opis veličiny primeraný určenému použitiu výsledku merania, postupu merania a kalibrovaného meracieho systému pracujúceho podľa špecifikovaného postupu merania vrátane podmienok merania.

Meranie hluku na pracovisku – cieľom merania a hodnotenia hluku v pracovnom priestore je hodnotiť expozíciu zamestnancov v hlučnom prostredí.

Meranie hluku v životnom prostredí – hodnotenie a meranie emisií hluku vo vonkajšom prostredí s cieľom ochrany zdravia obyvateľov.

Meranie v prostredí – zber a analýza reprezentatívnych vzoriek ovzdušia v spoločných pracovných priestoroch v záujme stanovenia koncentrácií akýchkoľvek kontaminantov, ktoré sú tam prítomné.

Measuring equipment – measuring instrument, software, measurement standard, reference material or auxiliary apparatus or combination thereof necessary to realize a measurement process.

Measuring instrument – device used for making measurements, alone or in conjunction with one or more supplementary devices.

NOTE: A measuring instrument may be an indicating measuring instrument or a material measure.

Measurand – quantity intended to be measured.

NOTE 1: The specification of a measurand requires knowledge of the kind of quantity, description of the state of the phenomenon, body, or substance carrying the quantity, including any relevant component, and the chemical entities involved.

NOTE 2: The measurement, including the measuring system and the conditions under which the measurement is carried out, might change the phenomenon, body, or substance such that the quantity being measured may differ from the measurand as defined. In this case, adequate correction is necessary.

NOTE 3: In chemistry, “analyte”, or the name of a substance or compound, are terms sometimes used for “measurand”. This usage is erroneous because these terms do not refer to quantities.

Measurement – process of experimentally obtaining one or more values that can reasonably be attributed to a given quantity.

NOTE 1: Measurement does not apply to nominal properties.

NOTE 2: Measurement implies comparison of quantities and includes counting of entities.

NOTE 3: Measurement presupposes a description of the quantity commensurate with the intended use of a measurement result, a measurement procedure, and a calibrated measuring system operating according to the specified measurement procedure, including the measurement conditions.

Noise measurement at workplace – the aim of the noise measurement and the evaluation of noise in the work area is to assess the exposure of workers in noisy work environments.

Environmental noise measurement – an assessment and measurement of environmental noise in order to protect public health.

Area Sampling – collection and analysis of representative samples of air in general work areas in order to determine the concentrations of any contaminants that are present.

Mestské obyvateľstvo – percento z celkového počtu obyvateľov, ktorí žijú v oblastiach označovaných ako „mestské“ v danej krajine. Typicky ako „mestská“ je klasifikovaná populácia žijúca v mestách s počtom 2000 alebo viac obyvateľov alebo v národných a provinčných hlavných mestách. Vyjadrené v percentách.

Urban population – the percentage of the total population living in areas termed as “urban” by that country. Typically, the population living in towns of 2000 or more or in national and provincial capitals is classified as “urban”. Expressed as a percentage.

Metafáza – fáza mitózy alebo meiózy, v ktorej sa chromozómy pripútané na vlákna deliaceho vretienka usporiadajú do ekvatoriálnej roviny pred ich samotnou separáciou.

Metaphase – a phase of mitosis or meiosis, in which chromosomes attached to the spindle fibers are arranged in the equatorial plane prior to their separation.

Metaparadigma – najširší, najglobálnejší pohľad určitej disciplíny na skúmanie nejakého problému či javu; predmet disciplíny.

Metaparadigm – the broadest, most global view of a certain discipline on the research of some problem or phenomenon; the object of discipline.

Meteorologická situácia – základné údaje o prízemnej vrstve atmosféry, ktoré predstavujú stupeň vertikálne stálosti atmosféry (tzv. teplotný gradient), rýchlosť a smer vetra, teplotu vzduchu, teplotu pôdy, relatívnu vlhkosť vzduchu, prípadne ostatné údaje vo vzťahu k meteorologickej situácii.

Meteorological condition – basic data on the ground layer of the atmosphere, which represent the degree of vertical stability of the atmosphere (i. e. temperature gradient), velocity and direction of wind, air temperature, soil temperature, relative humidity, or other relevant data.

Meteorologická stanica – stanice, ktoré vykonávajú pravidelné pozorovania počasia (všetkých jeho zložiek). Pozorovania sa vykonávajú v jednom časovom okamžiku v časových termínoch záväzných medzinárodne pre všetky meteorologické stanice. Môžu to byť aj prenosné zariadenia na meranie meteorologickej situácie v teréne. ↗ Meteorologická situácia.

Weather station – facility carrying out regular measurements of atmospheric conditions. The measurements are taken at one point in time in all weather stations at time points that are internationally binding for all weather stations. They may also represent portable devices for measurements of meteorological conditions in the field. ↗ Meteorological condition.

Methoxim – 1,1-bis(4-hydroxyiminomethylpyridinium)-metan dihalogenid; reaktivátor acetylcholinesterázy. ↗ MMB-4, MMC.

Methoxime – 1,1-bis(4-hydroxy-imino-methyl-pyridinium)-methane dihalogenide; acetylcholinesterase reactivator. ↗ MMB-4, MMC.

Metóda Bow-tie – zobrazenie definujúce cesty medzi iniciačnými udalosťami a javmi, ktoré majú vplyv na výsledné javy. Graficky zobrazuje kauzálnu závislosť medzi potenciálnymi poruchami a udalosťami. Umožňuje kvalitatívny a kvantitatívny opis kauzality. Jedná sa o kombináciu stromu porúch (FTA) a stromu udalostí (ETA).

Bow-tie method – an image defining the route between initiating events and incidents that influence the resulting events. It is a graphical image of the causal dependence between potential breakdowns and events. It facilitates qualitative and quantitative description of causality. It is a combination of fault tree analysis (FTA) and event tree analysis (ETA).

Metóda CARVER – identifikuje najslabšie miesto systému. V praxi slúži na identifikáciu významne dôležitých objektov, ktorým je nutné venovať zvýšenú pozornosť. Hodnotenie sa uskutočňuje pomocou priradenia hodnôt v oblastiach C (criticality = kritickosť, miera dopadu na zdravie obyvateľstva a ekonomiku štátu, podniku), A (accessibility = prístupnosť, schopnosť fyzicky vykonať útok), R (recuperability = zotaviteľnosť, schopnosť systému zotaviť sa z útoku), V (vulnerability = zraniteľnosť, jednoduchosť prevedenia útoku), E (effect = efekt, rozsah priamych strát v dôsledku útoku meraný stratami vo výrobe), R (recognizability = jednoduchosť, jednoduchosť identifikácie cieľa).

CARVER method – identifies the weakest link in a system. In practice, it serves for identifying significant, important objects to which increased attention should be paid. Evaluation takes place by assigning values in the areas of C criticality (the rate of impact upon the health of the population and the economy of the state and company), A accessibility (the ability to physical carry out an attack), R recuperability (the ability of a system to recover from an attack, V vulnerability (the simplicity of an attack), E effect (the scope of direct loss as result of an attack, measured in production losses, R recognisability (the simplicity of identifying a target).

Metóda CEI – metóda vyvinutá spoločnosťou Dow Chemical Company na identifikáciu zdrojov akútneho ohrozenia zdravia a ich zoradenie podľa rizika (po ich prípadnom uvoľnení do prostredia) na základe týchto 5 faktorov: (1) miera toxicity, (2) množstvo materiálu, ktoré by sa mohlo uvoľniť, (3) vzdialenosť, (4) molekulová hmotnosť a (5) parametre technologického procesu, ktoré by mohli mať vzťah k riziku uvoľnenia materiálu (napr. teplota a tlak).

Metóda „Čo ak“ – štruktúrovaný brainstorming. Spôsob ako určiť, čo všetko sa môže pokaziť. Posudzuje sa pravdepodobnosť a následok týchto situácií. Služí ako podklad pre posúdenie prijateľnosti. Určí sa postup pre minimalizovanie rizík, ktoré sa považujú za neprijateľné. Patrí medzi skríningové metódy posudzovania rizík.

Metóda ETA – umožňuje kvantitatívne analyzovať udalosť, ktorej rozsiahlosť môže zahrnúť viac stavov, ktoré je možné samostatne riešiť. Umožňuje vytvoriť grafické zobrazenie sledovanej udalosti. Štandardným výstupom tejto metódy je výpočet podmienenej pravdepodobnosti sledovaných udalostí. V prípade, ak je nutné posúdiť riziko, je potrebné doplniť túto metódu o analýzu dôsledkov.

Metóda FEI – metóda využíva „Fire and Explosion Index“ spoločnosti Dow Chemical Company na zhodnotenie rizika jednotlivých prevádzok vzhľadom na riziko požiaru alebo explózie a slúži na usmernenie výberu ochranných opatrení.

Metóda FMEA – analýza potenciálnych porúch v systémoch, určenie ich vplyvu na fungovanie výrobku a identifikovanie opatrení na zmiernenie porúch. Patrí do skupiny metód založených na riadenom brainstormingu a je široko aplikovaná pre oblasť riadenia procesov, minimalizovania konštrukčných chýb. Pracovná skupina predvída, čo sa môže stať a definuje k tomu príslušné bodové ohodnotenie.

Metóda FTA – (analýza stromu poruchových stavov) skúma spoľahlivosť zložitých systémov vychádzajúc z kľúčového problému, ktorý rozkladá na predchádzajúce medzistupne a základné prvky (udalosti a prvotné javy). Umožňuje vytvoriť graficko-analytické zobrazenie konkrétnej kauzality a analýzu možných odchýliek v závislosti na zmene komponentov a funkčných väzieb medzi prvkami systému. Štandardným výstupom tejto metódy je výpočet pravdepodobnosti vrcholovej udalosti. Strom porúch dáva odpovede aj na otázky náhrady jednotlivých prvkov systému menej poruchovými prvkami.

CEI method – a method, developed by The Dow Chemical Company (Chemical Exposure Index) for identification and ranking of acute health hazards associated with potential chemical releases using following five factors: (1) a measure of toxicity, (2) the quantity of material available for the release, (3) the distance, (4) molecular weight, and (5) technological process variables related to the risk of release, e.g. temperature and pressure.

What If method – structured brainstorming. A method for determining what can go wrong. It evaluates the probability and consequences of these situations. It serves as a basis for evaluating acceptability and minimising risks considered to be unacceptable. It is one of the screening methods for risk assessment.

ETA method – Event Tree Analysis allows quantitative analysis of an event whose scope may include several outcomes that can be addressed individually. It allows constructing a graphical image (event tree) of a monitored event. A standard output of this method is the calculation of conditional probability of possible outcomes. If the risk assessment is necessary, analysis of consequences should follow ETA.

FEI method – a method developed by The Dow Chemical Company (Fire and Explosion Index) for ranking of the risk of individual process units to potential fire or explosion. It serves as a guide for the selection of methods for fire and explosion protection.

FMEA method – the analysis of potential breakdowns in systems, determining their influence upon the functioning of a product and identifying measures for lessening breakdowns. It is one of the methods based on controlled brainstorming and it is widely applied in process management and minimising construction defects. A working group predicts what may happen and defines the appropriate point evaluation. It is widely applied.

FTA method – Fault Tree Analysis examines the reliability of complex systems starting from top event (undesired outcome), which is deconvoluted to lower level events (intermediate and basic causes). It generates graphical analytical display of particular causality and allows analyzing possible outcome changes depending on changes in the components and functional links between system components. A standard output of this method is calculated probability of the top event. Fault tree analysis may suggest replacement of individual system components with less faulty components.

Metóda HAZOP – systematická analýza. Používa vočiace a kľúčové slovo (napr. malý prietok) na identifikáciu odchýlky od plánovaného stavu procesu. Táto technika je riadeným brainstormingom. Primárnym cieľom štúdie HAZOP je identifikácia procesných rizík v oblasti chémie, petrochémie. HAZOP je použiteľný v projekčnej aj prevádzkovej fáze životnosti technologického celku.

HAZOP method – systematic analysis. It uses a key word (e.g. weak flow) to identify deviations from the planned process status. This technique is a controlled brainstorming. The primary objective of the HAZOP study is to identify risks of processes in chemistry and petrochemistry. HAZOP can be used during design phase and the operational life of technological units.

Metóda Kontrolný zoznam – štruktúrovaný záznam položiek alebo krokov, podľa ktorých sa overuje stav prevádzky, procesu. Je vhodný ako vstupná a rýchla analýza problémov. Pre každý druh zariadenia, činnosti, procesu je možné vytvoriť checklist. Kompletný kontrolný list obsahuje odpovede na otázky áno, nie, bezpredmetné. Používa sa na zistenie súladu s predpismi a štandardmi. Je dôležitý ako spôsob, ktorým možno analyzovať zložité problémy a porovnáva ich s dopredu pripraveným záznamom.

Checklist method – a structured list of items or steps, used for the verification of the status of an operation or a process. It is suitable for initial and quick analysis of the problems. For each type of equipment, activity or process, a checklist can be prepared that contains answers in the form yes/no/not applicable. Checklist method is used to ascertain compliance with regulations and standards. It is important for analysis of complex problems and comparison with earlier records.

Metóda MOSAR – predstavuje postupnosť krokov. Systém sa rozčlení na podsystemy a identifikujú sa v nich ohrozenia. V druhom kroku sa analyzuje primeranosť bezpečnostných opatrení. V treťom kroku ich vzájomná závislosť. Štúdia zdôrazňuje možné nebezpečné stavy. Následne sa vypracujú scenáre. Opatrenia sa usporiadajú do logického stromu a zostatkové riziká sa analyzujú na základe dohody.

MOSAR method – represents a sequence of steps. The system is divided into sub-systems and threats are identified within them. The second step analyzes the adequacy of safety measures. The third step addresses their mutual dependence. The study focuses on hazardous conditions for which scenarios are subsequently developed and countermeasures are arranged into a logical tree. The remaining risks are analyzed by agreement.

Metódy HRA – metodické nástroje, ktoré identifikujú a kvantifikujú správanie sa človeka vo výrobnom procese za účelom hodnotenia bezpečnosti pri vysokorizikových aktivitách. Podľa rôznych taxonometrií (napr. Reason) sú vytvorené postupy pre kvantifikovanie ľudských chýb vo výrobnom procese.

HRA (Human Reliability Analysis) methods – methodological tools that identify and quantify behavior of operators in the production process for predicting safety in high-risk human activities. Depending upon various taxonomies (e.g. Reason), methods are created for quantification of human error in the production process.

Metrologia – veda o meraní a jej aplikácie.

POZN.: Metrologia zahŕňa všetky teoretické a praktické aspekty meraniam akúkoľvek nepresnosť merania a oblasť používania.

Metrology – the science of measurement and its application.

NOTE: Metrology includes all theoretical and practical aspects of measurement, whatever the measurement uncertainty and field of application.

Metrologická funkcia – funkcia s organizačnou a technickou zodpovednosťou za definovanie a zavedenie systému manažérstva merania.

POZN.: Slovo *definovanie* znamená *špecifikovanie*. Nepoužíva sa v terminologickom zmysle ako *definovanie pojmu*.

Metrological function – function with administrative and technical responsibility for defining and implementing the measurement management system.

NOTE: The word “defining” has the meaning of “specifying”. It is not used in the terminological sense of “defining a concept”.

Metrologická charakteristika – výrazná črta, ktorá môže ovplyvniť výsledky merania.

POZN. 1: Meracie zariadenie má zvyčajne niekoľko metrologických charakteristík.

POZN. 2: Metrologické charakteristiky môžu byť predmetom kalibrácie.

Metrological characteristic – distinguishing feature which can influence the results of measurement.

NOTE 1: Measuring equipment usually has several metrological characteristics.

NOTE 2: Metrological characteristics can be the subject of calibration.

Metrologická kompatibilita výsledkov – vlastnosť súboru výsledkov merania pre danú meranú veličinu tak, že absolútna hodnota rozdielu ľubovoľného páru hodnôt meranej veličiny pri dvoch rôznych výsledkoch merania je menšia ako určitý vybraný násobok štandardnej neistoty merania tohto rozdielu.

POZN. 1: Metrologická kompatibilita výsledkov merania nahrádza tradičný koncept nevychýliť sa z prípustnej chyby, nakoľko teraz reprezentuje kritérium na rozhodnutie, či sa dva výsledky merania vzťahujú na tú istú meranú veličinu, alebo nie. Ak v súbore meraní určitej veličiny považovanej za konštantu nameraný výsledok nie je kompatibilný s ostatnými, nebolo meranie v poriadku (napr. bola odhadnutá príliš nízka hodnota neistoty merania), alebo sa meraná veličina zmenila medzi dvoma meraniami.

POZN. 2: Korelácia medzi dvomi meraniami ovplyvňuje metrologickú kompatibilitu výsledkov merania. Ak merania sú úplne nekorelované, štandardná neistota merania ich rozdielu sa rovná druhej odmocnine aritmetického priemeru druhých mocnín ich štandardných neistôt merania, ale tá je menšia pre kladné kovariancie alebo väčšia pre záporné kovariancie.

M

Metrologická konfirmácia – súbor krokov požadovaných na zabezpečenie zhody meracieho zariadenia s požiadavkami na zamýšľané používanie.

POZN. 1: Metrologická konfirmácia zvyčajne zahŕňa kalibráciu alebo verifikáciu, akékoľvek nevyhnutné nastavenia alebo opravu a následnú rekalibráciu, porovnanie s metrologickými požiadavkami na zamýšľané používanie zariadenia, ako aj požadované plombovanie a označenie.

POZN. 2: Metrologická konfirmácia nie je dosiahnutá, kým a pokiaľ sa nepreukáže a nezdokumentuje vhodnosť meracieho zariadenia na zamýšľané použitie.

POZN. 3: Požiadavky na zamýšľané používanie zahŕňajú zohľadnenie takých skutočností ako je rozsah, citlivosť a maximálne dovolené chyby.

POZN. 4: Metrologické požiadavky sa zvyčajne odlišujú od špecifikovaných požiadaviek na produkt.

Metrologická nadväznosť – vlastnosť výsledku merania, pomocou ktorej sa výsledok môže vzťahovať na určenú referenciu prostredníctvom dokumentovaného neprerušeneho reťazca kalibrácií, z ktorých každá prispieva k určenej neistote merania.

POZN. 1: Na účely tejto definície „určenou referenciou“ môže byť definícia meracej jednotky prostredníctvom jej praktickej realizácie alebo postup merania zahrňujúci meraciu jednotku pre veličinu, ktoré nie je radová, alebo hodnota veličiny reprodukovanej etalónom.

POZN. 2: Metrologická nadväznosť vyžaduje vytvorenú hierarchiu kalibrácie. →

Metrological compatibility of measurement results, metrological compatibility – property of a set of measurement results for a specified measurand, such that the absolute value of the difference of any pair of measured quantity values from two different measurement results is smaller than some chosen multiple of the standard measurement uncertainty of that difference.

NOTE 1: Metrological compatibility of measurement results replaces the traditional concept of ‘staying within the error’, as it represents the criterion for deciding whether two measurement results refer to the same measurand or not. If in a set of measurements of a measurand, thought to be constant, a measurement result is not compatible with the others, either the measurement was not correct (e.g. its measurement uncertainty was assessed as being too small) or the measured quantity changed between measurements.

NOTE 2: Correlation between the measurements influences metrological compatibility of measurement results. If the measurements are completely uncorrelated, the standard measurement uncertainty of their difference is equal to the root mean square sum of their standard measurement uncertainties, while it is lower for positive covariance or higher for negative covariance.

Metrological confirmation – set of operations required to ensure that measuring equipment conforms to the requirements for its intended use.

NOTE 1: Metrological confirmation generally includes calibration or verification, any necessary adjustment or repair, and subsequent recalibration, comparison with the metrological requirements for the intended use of the equipment, as well as any required sealing and labelling.

NOTE 2: Metrological confirmation is not achieved until and unless the fitness of the measuring equipment for the intended use has been demonstrated and documented.

NOTE 3: The requirements for intended use include such considerations as range, resolution and maximum permissible errors.

NOTE 4: Metrological requirements are usually distinct from, and are not specified in, product requirements.

Metrological traceability – property of a measurement result whereby the result can be related to a reference through a documented unbroken chain of calibrations, each contributing to the measurement uncertainty.

NOTE 1: For this definition, a ‘reference’ can be a definition of a measurement unit through its practical realization, or a measurement procedure including the measurement unit for a non-ordinal quantity, or a measurement standard.

NOTE 2: Metrological traceability requires an established calibration hierarchy. →

POZN. 3: Špecifikácia určenej referencie musí zahŕňať čas, keď sa táto referencia použila na vytvorenie hierarchie kalibrácie, spolu s akoukoľvek relevantnou metrologickou informáciou o referencii, ako napr. kedy sa vykonala prvá kalibrácia v hierarchii kalibrácie.

POZN. 4: Pre meranie s viac ako jednou vstupnou veličinou v modeli merania by mala byť každá z hodnôt vstupnej veličiny samotná metrologicky nadviazaná a príslušná hierarchia kalibrácie môže tvoriť rozvetvenú štruktúru alebo sieť. Úsilie súvisiace s vytvorením metrologickej nadväznosti pre každú vstupnú veličinu by malo byť úmerné jej relatívnemu príspevku k výsledku merania.

POZN. 5: Metrologická nadväznosť výsledku merania nezabezpečuje, že neistota merania je zodpovedajúca danému účelu, ani to, že nedošlo k omylom.

POZN. 6: Porovnanie medzi dvomi etalónmi sa môže považovať za kalibráciu, ak sa porovnanie použije na kontrolu a v prípade potreby aj na korekciu hodnoty veličiny a neistoty merania priradenej jednému z etalónov.

POZN. 7: Medzinárodná spolupráca pre akreditáciu laboratórií (ILAC) považuje za prvky potvrdzujúce metrologickú nadväznosť neprerušovaný reťazec metrologickej nadväznosti k medzinárodnému etalónu alebo k národnému etalónu, dokumentovanú neistotu merania, dokumentovaný postup merania, akreditovanú technickú spôsobilosť, metrologickú nadväznosť na SI a kalibračné intervaly (pozri ILAC P-10:2002).

POZN. 8: Skrátený termín „nadväznosť“ sa niekedy používa pre „metrologickú nadväznosť“, ako aj pre iné pojmy, akými sú „nadväznosť vzorky“ alebo „nadväznosť dokumentov“, alebo „nadväznosť prístrojov“, alebo „nadväznosť materiálu“, kde sa má na myslí história daného predmetu. Z uvedeného dôvodu sa uprednostňuje sa úplný termín „metrologická nadväznosť“, pokiaľ existuje riziko zámien.

NOTE 3: Specification of the reference must include the time at which this reference was used in establishing the calibration hierarchy, along with any other relevant metrological information about the reference, such as when the first calibration in the calibration hierarchy was performed.

NOTE 4: For measurements with more than one input quantity in the measurement model, each of the input quantity values should itself be metrologically traceable and the calibration hierarchy involved may form a branched structure or a network. The effort involved in establishing metrological traceability for each input quantity value should be commensurate with its relative contribution to the measurement result.

NOTE 5: Metrological traceability of a measurement result does not ensure that the measurement uncertainty is adequate for a given purpose or that there is an absence of mistakes.

NOTE 6: A comparison between two measurement standards may be viewed as a calibration if the comparison is used to check and, if necessary, correct the quantity value and measurement uncertainty attributed to one of the measurement standards.

NOTE 7: The International Laboratory Accreditation Cooperation (ILAC) considers the elements for confirming metrological traceability to be an unbroken metrological traceability chain to an international measurement standard or a national measurement standard, a documented measurement uncertainty, a documented measurement procedure, accredited technical competence, metrological traceability to the SI, and calibration intervals (see ILAC P-10:2002).

NOTE 8: The abbreviated term “traceability” is sometimes used to mean ‘metrological traceability’ as well as other concepts, such as ‘sample traceability’ or ‘document traceability’ or ‘instrument traceability’ or ‘material traceability’, where the history (“trace”) of an item is meant. Therefore, the full term of “metrological traceability” is preferred if there is any risk of confusion.

Metrologická nadväznosť na jednotku merania – referenciou je definícia jednotky merania prostredníctvom jej praktickej realizácie.

POZN.: Vyjadrenie „metrologická nadväznosť na SI“ znamená preukázanie metrologickej nadväznosti na jednotku merania z Medzinárodnej sústavy jednotiek SI.

Metrologická porovnateľnosť nameraných výsledkov – porovnateľnosť výsledkov merania pre veličiny daného druhu, ktoré majú metrologickú nadväznosť na tú istú referenciu.

POZN.: Metrologická porovnateľnosť nameraných výsledkov nevyžaduje, aby hodnoty meranej veličiny a príslušných neistôt merania boli toho istého rádu.

Metrological traceability to a measurement unit – metrological traceability where the reference is the definition of a measurement unit through its practical realization.

NOTE: The expression “traceability to the SI” means ‘metrological traceability to a measurement unit of the International System of Units’.

Metrological comparability of measurement results – comparability of measurement results, for quantities of a given kind, that are metrologically traceable to the same reference.

NOTE: Metrological comparability of measurement results does not necessitate that the measured quantity values and associated measurement uncertainties compared be of the same order of magnitude.

Mezofilné baktérie – baktérie rastúce pri stredných teplotách (asi 20 °C – 40 °C).

Mier – stav spoločnosti, kedy sa protirečenia, spory a konflikty, ktoré existujú alebo vznikajú v dôsledku rozdielnosti záujmov jednotlivých politických subjektov riešia bez použitia ozbrojeného násillia.

Miera detekcie prípadov tuberkulózy na základe liečby pod priamym dohľadom v krátkodobom režime (DOTS) – percentuálny podiel zo stanovených nových prípadov infekčnej tuberkulózy zistených v rámci stratégie DOTS. Vyjadrené ako podiel počtu DOTS-odhalených prípadov k celkovému stanovenému/odhadovanému počtu nových prípadov. ↗ Detekcia prípadov tuberkulózy.

Miera detekcie prípadov tuberkulózy, celkovo – pomer nových náterovo-pozitívnych oznámených prípadov k stanovenému/odhadovanému počtu nových náterovo-pozitívnych prípadov pre daný rok.

Miera gramotnosti dospelých – percento osôb (mužov alebo žien alebo obe pohlavia) vo veku 15 a viac rokov, ktorí môžu s pochopením čítať a písať krátke jednoduché vyhlásenie o ich každodennom živote. Prípájajú sa poznámky, ak má krajina inú definíciu.

Miera incidencie tuberkulózy, všetky prípady – odhadovaný počet prípadov tuberkulózy vzniknutých v danom období. Zahŕňa všetky formy. Vyjadrená v pomere k počtu obyvateľov.

Miera oznamovania prípadov tuberkulózy pri náterovo-pozitívnom spúte – počet nových prípadov mikroskopicky pozitívnej pľúcnej tuberkulózy hlásených na 100 000 obyvateľov v danom roku.

Miera oznamovania prípadov tuberkulózy, všetky prípady – počet prípadov tuberkulózy hlásených na 100 000 obyvateľov v danom roku. Zahŕňa všetky formy TBC.

Miera populačného rastu – priemerný exponenciálny rast populácie v danom časovom období. Vyjadrené v percentách.

Miera používania kondómov z miery používania antikoncepcie – počet žien vo veku 15–49 rokov v manželskom alebo v nezosobášenom (konsenzuálnom) zväzku, ktoré praktizujú antikoncepciu pomocou kondómov ako podiel všetkých žien rovnakej vekovej skupiny v manželskom alebo inom konsenzuálnom zväzku, ktoré praktizujú alebo ktorých sexuálni partneri praktizujú akúkoľvek formu antikoncepcie.

Miera úmrtnosti na tuberkulózu – odhadovaný počet úmrtí v dôsledku tuberkulózy za daný rok. Zahŕňa úmrtia vyplývajúce zo všetkých foriem tuberkulózy a úmrtia na TBC u ľudí s HIV. Vyjadrené ako počet úmrtí na 100 000 obyvateľov za rok.

Mesophilic bacteria – bacteria growing at moderate temperatures (approximately 20 °C – 40 °C).

Peace – the state of society, when the contradictions, disputes and conflicts that exist or occur due to differences in the interests of particular political subjects are solved without use of armed violence.

Tuberculosis case detection rate under directly observed treatment, short-course (DOTS) – the percentage of estimated new infectious tuberculosis cases detected under the DOTS strategy. Expressed as a ratio of the number of DOTS-detected cases to the estimated number of new cases. ↗ Tuberculosis case detection.

Tuberculosis case detection rate, total – the ratio of new smear-positive cases notified to the estimated number of new smear-positive cases for a given year.

Adult literacy rate – the percentage of persons (male or female, or both sexes) aged 15 years and over who can, with understanding, both read and write a short simple statement on their everyday lives. Notes are made when a country has a different definition.

Tuberculosis incidence rate, all cases – estimated number of tuberculosis (TB) cases arising in a given period of time. Includes all forms of TB. Expressed as per capita rate.

Tuberculosis case notification rate, sputum-smear positive – the number of new smear-positive pulmonary tuberculosis cases reported per 100 000 population in a given year.

Tuberculosis case notification rate, all cases – the number of tuberculosis cases reported per 100 000 population in a given year. Includes all forms of TB.

Population growth rate – the average exponential population growth of the population in a given period of time. Expressed as a percentage.

Condom use rate of the contraceptive prevalence rate – the number of women aged 15–49 in marital or consensual unions who are practicing contraception by using condoms as a proportion of all women of the same age group in all consensual unions who are practicing, or whose sexual partners are practicing, any form of contraception.

Tuberculosis death rate – estimated number of deaths due to TB for a given year. Includes deaths from all forms of TB and deaths from TB in people with HIV. Expressed as deaths per 100 000 population per year.

M

Miera úspešnosti liečby tuberkulózy pri liečbe pod priamym dohľadom v krátkodobom režime (DOTS) – podiel nových mikroskopicky pozitívnych prípadov tuberkulózy registrovaných v systéme DOTS v danom roku, u ktorých bola úspešne dokončená liečba, či už s bakteriologickým dôkazom o úspechu (“vyliečený”) alebo bez neho (“liečba dokončená”). Vyjadrené v percentách.

Tuberculosis success rate under directly observed treatment, short-course (DOTS) – the proportion of new smear-positive tuberculosis cases registered under DOTS in a given year that successfully completed treatment, whether with bacteriologic evidence of success (“cured”) or without (“treatment completed”). Expressed as a percentage.

Miera vyliečenia tuberkulózy – ↗ Miera úspešnosti liečby tuberkulózy.

Tuberculosis cure rate – ↗ Tuberculosis success rate.

Miera/Pomerné číslo štandardizácie podľa veku – miera štandardizácie podľa veku je vážený priemer vekovo špecifických mier/pomerných čísel, kde váhami sú proporcie štandardnej populácie v príslušných vekových skupinách (pozri ďalej). Potenciálne zavádzajúci vplyv veku (confounder) je odstránený pri porovnávaní vekovo štandardizovaných mier/pomerných čísel vypočítaných s použitím rovnakej štandardnej populácie.

Age-standardized rate – an age-standardized rate is a weighted average of the age-specific rates, where the weights are the proportions of a standard population in the corresponding age groups. The potential confounding effect of age is removed when comparing age-standardized rates computed using the same standard population.

Mierové operácie – jedna z foriem opatrení OSN na udržanie medzinárodného mieru a bezpečnosti. Sú spojené s činnosťou tzv. mierových zborov (jednotiek) OSN a vojenských pozorovateľských misií OSN. Ich ustanovenie, vyslanie a riadenie patrí do kompetencie Rady bezpečnosti. Majú charakter dočasných opatrení podľa čl. 40 Charty OSN a predpokladajú súhlas štátu na ktorého území majú byť uskutočnené. Patria do kategórie preventívnych (nie donucovacích) prostriedkov, ktoré slúžia na dočasnú lokalizáciu, alebo zmrazenie konfliktu, nie však na jeho priame odstránenie, ani na bezprostredné vyriešenie základných problémov.

Peace operations – one of the UN measures for maintaining international peace and security. They are related to the activities of the UN peace corps and UN military observation missions. Their establishment, deployment and control belong to the competences of the UN Security Council. They have character of temporary measures according to the article 40 of the UN Charter, and they assume the agreement of the country on the territory of which this mission is to be realized. They belong to the category of preventive (not enforcing) measures that serve for temporary localizing or suppression of a conflict. However, they do not serve for its direct resolution or immediate solution of fundamental problems.

Mierové zbory OSN – vojensky organizované jednotky zložené z národných kontingentov ozbrojených síl členských štátov OSN, ktoré ich dali na základe zvláštnej dohody k dispozícii Rade bezpečnosti OSN. Sú určené na vykonávanie mierových operácií OSN s cieľom zaisťiť medzinárodný mier a bezpečnosť v prípadoch, kedy sa ďalšie prostriedky riešenia sporov ukazujú ako nedostatočné. Vyslanie a pôsobenie mierových zborov OSN v mieste operácie je podmienené súhlasom príslušného hostiteľského štátu. Rada bezpečnosti OSN ich zriaďuje ad hoc v konkrétnych krízových situáciách a ich úlohy sú časovo ohraničené stanoveným mandátom.

UN Peace Corps – militarily organized units composed of national contingents of the armed forces of the UN member states provided on the basis of a special agreement with the UN Security Council. They are designated for the UN peace operations with the goal to ensure international peace and security in cases when other means for solving disputes proved inadequate. Deployment and operations of the UN Peace Corps requires approval by the corresponding host state. The UN Security Council establishes Peace Corps ad hoc in specific crisis situations and their tasks are limited in time as specified in their mandate.

Mikroaerofilné – baktérie, ktoré vyžadujú prostredie s nižším obsahom kyslíka než zodpovedá zloženiu vzduchu (t. j. menej ako 20 %). Mnohé z nich vyžadujú aj vyšší obsah oxidu uhličitého.

Microaerophilic – bacteria that require environment with lower levels of oxygen than present in the atmosphere (i. e. less than 20%). Many microaerophiles require elevated concentration of carbon dioxide in the atmosphere.

Mikrobiológia – vedný odbor, ktorý skúma mikroorganizmy, ich štruktúru a fyziológiu, vlastnosti a životné prejavy ako aj ich význam pre život rastlín, zvierat a ľudí.

Microbiology – the science that studies microorganisms, their morphology, physiology, characteristics and their importance to the life of plants, animals and humans.

Mikroenkapsulácia – obalenie toxickéj látky (BOL) alebo biologického agensa filmom polyméru za vzniku mikrokapsúl (priemer rádovo v μm). Mikroenkapsulované agensy sú stabilnejšie voči vplyvu vonkajších podmienok.

Microencapsulation – enveloping of toxic chemical agent (CWA) or biological agent by polymer coating film to form microcapsules with diameter in μm scale. Microencapsulated agents display increased environmental stability.

Mikromycéty – všetky plesne, kvasinky a im podobné organizmy. Všetci pôvodcovia mykóz patria medzi mikromycéty.

Micromycetes – all molds, yeasts and similar organisms. All causative agents of fungal infections (mycoses) belong to micromycetes.

Mikroorganizmus – jednobunkový, len mikroskopicky viditeľný organizmus. K mikroorganizmom patria sinice, baktérie, riketsie, chlamýdie, mykoplazmy, vírusy a prvoky (protozóa).

Microorganism – unicellular only microscopically visible organism. The microorganisms include cyanobacteria, bacteria, rickettsia, chlamydia, mycoplasmas, viruses and protozoa.

Mimoriadna situácia – obdobie ohrozenia alebo obdobia pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti na život, zdravie alebo na majetok, ktorá je vyhlásená podľa zákona o civilnej ochrane, a počas ktorej sú vykonávané opatrenia na záchranu života, zdravia alebo majetku, na znižovanie rizík ohrozenia alebo činnosti nevyhnutné na zamedzenie šírenia a pôsobenia následkov mimoriadnej udalosti.

Emergency situation – situation that poses an immediate risk to life, health or property declared according to the law on civil protection. During emergency situations measures are carried out to protect life, health or property; to reduce risks of emergency situations and to prevent the spread and impact of their consequences.

Threat to life, health, property, environment, national economy or public administration in specific time and location in consequence of emergency incidents, which requires response using the procedures, tools, resources and forces available to crisis management.

Časovo a priestorovo determinované ohrozenie života, zdravia, majetku a životného prostredia, hospodárstva štátu, ako aj orgánov verejnej správy vyvolané pôsobením negatívnych následkov mimoriadnych udalostí, ktoré si vyžaduje použitie postupov, nástrojov, zdrojov a síl a prostriedkov krízového riadenia.

Emergency incident – an unexpected development that causes significant disruption of the stability and functionality of a system which results in significant damages and loss of human life, health, property or the environment. An emergency incident may be caused by natural disaster, technical or technological accident or a deliberate acts, for example in the form of terrorist attack. Emergency incidents are the basis of declaring emergency situation.

Mimoriadna udalosť – taký neočakávaný zvrät vo vývoji javu alebo priebehu procesu, ktorý spôsobí výrazné narušenie jeho stability a funkčnosti, čo má za následok značné škody a straty na životoch a zdraví osôb, majetku a životnom prostredí. Mimoriadna udalosť môže byť zapríčinená živelnou pohromou, technickou alebo technologickou haváriou alebo úmyselným konaním človeka napríklad formou teroristického útoku. Na základe mimoriadnej udalosti sa vyhlasuje mimoriadna situácia.

Extremely cold day – the day during which the air temperature drops below $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Mimoriadne chladný deň – deň, počas ktorého vonkajšia teplota vzduchu je nižšia ako $-15\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Emergency regulatory measures – set of contingencies undertaken during crisis situations to regulate the sales of necessities. Emergency regulatory measures may include locking the prices, controlled distribution of goods and services through rationing and other measures.

Mimoriadne regulačné opatrenia – systém opatrení, ktorými sa môže počas vyhláseného krízového stavu uskutočňovať regulácia predaja životne dôležitých výrobkov alebo tovarov; mimoriadnymi regulačnými opatreniami môžu byť napr. cenová stabilita výrobkov alebo tovarov, predaj obmedzeného množstva výrobkov alebo tovarov v sieti obchodných predajní na nákupné preukazy, predaj výrobkov alebo tovarov na prídel na prídelové lístky a ďalšie.

Extremely warm day – the day during which the air temperature in the shade exceeds $30\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Mimoriadne teplý deň – deň, počas ktorého vonkajšia teplota vzduchu v tieni prekračuje $30\text{ }^{\circ}\text{C}$.

Mimoriadne veterinárne opatrenia, MVO – súbor opatrení na ochranu pred nákazami alebo inými hromadnými ochoreniami zvierat a na zamedzenie ich šírenia. Vyhlasuje ho Ústredná protinákazová komisia neodkladne, ak sa vyskytne nákaza alebo iné hromadné ochorenie zvierat, havárie alebo iné udalosti ohrozujúce zdravie ľudí alebo zvierat vo viacerých krajoch. Na území kraja nariaďuje MVO Krajská veterinárna a potravinová správa, ak sa týkajú právnických alebo fyzických osôb na území viacerých okresov kraja.

Emergency veterinary measures – a set of measures to protect against infectious diseases or other mass animal diseases and prevent them from spreading. Emergency veterinary measures are declared by the Central Anti-infection Commission immediately if the infection, mass animal disease, accidents or other events endangering human or animal health occur in several regions. Regional Veterinary and Food Administration may declare Emergency veterinary measures within a region, if they affect legal entities or natural persons on the territory of several districts of the region.

Mimoriadny stav – právny stav vyhlásený príslušným orgánom miestnej štátnej správy, prípadne samosprávy na nevyhnutne dlhú dobu na riešenie následkov mimoriadnej situácie, v rámci ktorých je možné v nevyhnutnom rozsahu obmedziť základné práva a slobody a uložiť povinnosti občanom na postihnutom území, alebo bezprostredne ohrozenom území.

State of emergency – the legal status declared for limited time by state or local self-government authority to respond to emergency situation, during which some fundamental rights and freedoms may be restricted and duties may be imposed as necessary to the residents of affected or threatened areas.

Mimosústavová meracia jednotka – meracia jednotka, ktorá nepatrí do danej sústavy jednotiek.

Off-system measurement unit, off-system unit – measurement unit that does not belong to a given system of units.

Mimovládne neziskové organizácie – organizácie, pre ktoré je charakteristická rozsiahla oblasť ich pôsobnosti, preto nie je možné striktne vymedziť uvedený pojem, ale existujú ako súbežné aktivity a protiváha k niektorým vládny organizáciám (oblasť životného prostredia, sociálnej ochrany).

Non-governmental organizations, NGOs – organizations that are characterized by wide range of activities; therefore, it is not possible to exactly define the term, but in general the NGOs exist as a parallel or a balance to certain government agencies (e.g. in the area of environmental and social protection).

Minimálna mzda – najnižšia zákonom stanovená finančná čiastka, ktorá prináleží zamestnancovi za vykonanú prácu.

Minimum wage – the lowest statutory amount of money guaranteed to an employee.

MIRV (multiple independently targetable reentry vehicle) – systém umožňujúci jedinej balistickej strele dopraviť bojové hlavice na viaceré predefinované ciele. Prvýkrát bol takýto systém vyvinutý v USA v 60-tych rokoch.

MIRV (multiple independently targetable reentry vehicle) – a system that allows to deliver warheads on multiple pre-defined targets by a single ballistic missile. The first MIRV system has been developed in 1960s in the USA.

Mitóza – nepriame, nepohlavné delenie jadier eukaryotických buniek. Ide o zložitý spôsob delenia bunkového jadra (karyokinéza), za ktorým nasleduje delenie cytoplazmy (cytokinéza). Karyokinéza sa delí na 4 fázy – profáza, metafáza, anafáza, telofáza. Niektorí autori uvádzajú 5 štádií – vrátane prometáfázy, ktorá predchádza metafáze. Výsledkom mitózy sú dve dcérske jadrá s rovnakým počtom a kvalitou chromozómov, ako malo jadro materskej bunky. Počas mitózy dochádza ku kondenzácii duplikovaných chromozómov a k ich pripojeniu na kinetochórové vlákna deliaceho vretienka, ktoré oddelia kópie chromozómov za vzniku dvoch identických dcérskych bunkových jadier.

Mitosis – an indirect, asexual division of the nuclei of eukaryotic cells. It is a complex process of the division of cell nucleus (karyokinesis), which is subsequently followed by the division of the cytoplasm (cytokinesis). Karyokinesis is divided into the four phases – prophase, metaphase, anaphase, telophase. Some authors recognize five phases, including prometaphase that precedes metaphase. The result of mitosis are two daughter nuclei with the same number and quality of chromosomes as the parent cell. During mitosis, the duplicated chromosomes condense and attach to spindle fibers that pull each copy of the chromosome to the opposite pole yielding two identical daughter nuclei.

MMB-4 – bromidová soľ methoximu. ↗ MMC.

MMB-4 – bromide salt of methoxime. ↗ MMC.

MMC – chloridová soľ methoximu. ↗ MMB-4.

MMC – chloride salt of methoxime. ↗ MMB-4.

Mobilizácia – súbor pripravených činností a opatrení, ktorými sa kompetentné subjekty aktivizujú na riešenie krízovej situácie.

Mobilizácia ozbrojených síl – hromadné povolávanie vojakov v zálohe, vojakov povinnej vojenskej služby, ktorým bol jej výkon prerušený a odvedencov na výkon mimoriadnej služby, vojakom prípravnej služby a vojakom povinnej vojenskej služby a poskytnutie vecných prostriedkov právnickými a fyzickými osobami na jej zabezpečenie. Mobilizáciu môže nariadiť prezident SR na návrh vlády SR.

Podľa rozsahu môže byť mobilizácia všeobecná, alebo čiastočná. Všeobecná mobilizácia sa vzťahuje na všetkých vojakov mimo činnnej služby, ktorí nie sú oslobodení od mimoriadnej služby. Čiastočná mobilizácia sa dotýka len určených útvarov ozbrojených síl.

Mobilizačné rezervy – tvoria prostriedky určené pre subjekty hospodárskej mobilizácie na plnenie opatrení hospodárskej mobilizácie v období krízovej situácie. Mobilizačné rezervy sú majetkom štátu v správe Správy štátnych hmotných rezerv.

Sú to vybrané základné suroviny, materiály, stroje, výrobky, náradie, dokumentácia a nehnuteľnosti na ich zabezpečenie vo vlastníctve štátu a spravované štátom, vytvárané na plnenie opatrení hospodárskej mobilizácie, ktoré sú určené na zabezpečenie potrieb nevyhnutných na prežitie obyvateľstva, na zabezpečenie činnosti ozbrojených síl, ozbrojených zborov, ekonomiky a iných zložiek počas krízovej situácie.

Model merania – matematický vzťah medzi všetkými známymi veličinami, ktoré sú zahrnuté do merania.

POZN.: V komplexnejších prípadoch, kde sú dve alebo viac výstupných veličín v meracom modeli, model merania pozostáva z viac ako jednej rovnice.

Model národného zdravotného poistenia – tento model zdravotnej starostlivosti obsahuje prvky oboch predchádzajúcich modelov – Beveridgeovho aj Bismarckovho. Využíva súkromných poskytovateľov, ale platby pochádzajú z vládou riadeného poisťovacieho programu odvodeného z daní, kde prispieva každý občan. Takýto univerzálny poisťovací program má tendenciu byť lacnejší a je administratívne ľahšie zvládnuteľný v porovnaní s americkým poistením, ktoré je spojené s vytváraním zisku. Systém jedného platu má značnú obchodnú silu pri dohadovaní nízkych cien. Systém národného zdravotného poistenia je typický pre Kanadu a iné industriálne krajiny ako Taiwan a Južná Kórea.

Mobilization – a set of predetermined activities and measures that are employed to activate authorized subjects in response to crisis situation.

Mobilization of Armed Forces – activation that includes reserve call-up and conscription, as well as provision of materiel by legal entities and natural persons for mobilization support. Mobilization may be ordered by the President of the Slovak Republic based on the proposal by the Government of the Slovak Republic.

With respect to its extent, mobilization can be general or partial. The general mobilization activates all non-active duty reservists who are not exempt from the service. The partial mobilization involves only designated reserve units of the armed forces.

Mobilization resources – resources intended to be used by subjects of the economic mobilization during a crisis situation. The mobilization resources are the property administered by the Administration of the State Material Reserves.

They include selected raw materials, materiel, equipment, products, tools, documentation and real estate state property dedicated for the economic mobilization to ensure availability of necessities for survival of the population and continuing activities of armed forces, security forces, economy and other bodies during the crisis situation.

Measurement model, model of measurement – mathematical relationship among all quantities that are included in the measurement.

NOTE: In the more complex cases where there are two or more output quantities in a measurement model, the measurement model consists of more than one equation.

National Health Insurance model – this model contains elements of both previous models – the Beveridge and Bismarck. It uses private providers, but payments come from the government controlled insurance program, derived from taxes where every citizen contributes. Such a universal insurance program tends to be less expensive and much easier administratively manageable compared with US insurance with profit-making. Single payer system has significant commercial power in negotiating lower prices. The National Health Insurance is typical for Canada and other industrial countries such as Taiwan and South Korea.

Model pracovnej záťaže – koncom 70-tych rokov 20. storočia formuloval Karásek model, ktorý vysvetľoval, že stres súvisiaci s prácou má dve dimenzie: požiadavky práce vytvárajú psychologický konflikt spôsobený jednak pracovným tempom, pracovným zaťažením a na druhej strane možnosťou kontroly vykonávanej práce (alebo dĺžkou času na rozhodovanie pri práci), čo sa definuje ako kombinácia možnosti pracovníka robiť rozhodnutia a možnosti využitia pracovných schopností pracovníka na výkon práce.

Podľa tohto modelu sa tie práce, ktoré sa vyznačujú vysokými psychologickými pracovnými požiadavkami (vysoká produktivita) a nízkou možnosťou prijímať rozhodnutia (o využití schopností a kompetencií a o plánovaní času a organizácii práce) vyznačujú zvýšeným rizikom psychickej záťaže pri práci. Výskum v tejto oblasti postupne preukazuje, že z hľadiska znižovania mentálneho stresu je výhodnejšie zvýšenie rozhodovacieho oprávnenia ako znižovanie požiadaviek práce.

Na meranie rôznych zložiek pracovného zaťaženia podľa zamestnania vyvinul Karásek *dotazník obsahu zamestnania*, ktorý bol validovaný a často aplikovaný vo výskume stresu súvisiaceho s prácou a vo výskume jeho účinkov na správanie sa a na zdravie pracovníkov.

Tretiu dimenziu do tzv. Karáskovho modelu vniesli Johnson a Hall a nazvali ju „sociálna podpora na pracovisku“, čo pôsobí ako modifikátor účinku vyššie uvedených dvoch dimenzií stresu pri práci a obsahuje sociálnu podporu, ktorú dávajú spolupracovníci, nadriadený pracovník, vedúci a zamestnávateľia.

Model priamych platieb samoplatcov, OOP – z približne 200 krajín sveta má len asi 40 rozvinuté systémy zdravotnej starostlivosti. Väčšina národov na našej planéte je príliš chudobná a neorganizovaná na to, aby bola schopná poskytovať nejakú formu zdravotnej starostlivosti pre všetkých obyvateľov. Základným pravidlom v týchto krajinách je, že bohatí dostanú zdravotnú starostlivosť a chudobní zostanú chorí, alebo zomrú. V chudobných krajinách môže niekedy rodina pacienta zozbierať trochu peňazí na to, aby zaplatili lekára. Často platia v naturálnych produktoch alebo poskytujú služby ako formu úhrady.

Model príčiny smrti, CODMOD – štatistický model na prognózu širokého rozdelenia príčin smrti na základe pozorovaných historických údajov o vzťahoch medzi rozdelením príčin a celkovými úrovňami úmrtnosti a príjmu na obyvateľa.

Job strain model – in the late 1970s Karasek developed his Demand-Control Model to explain work related stress based on the two dimensions: job demands (time and workload) and decision latitude (combination of the worker's job decision making authority and the use of skills on the job). According to this model, jobs characterised by high “psychological workload demands” and low “decision latitude” increase risk for psychological job strain.

This model concludes that job strain is typical for jobs with high demands (the need to work quickly and hard) and low decision latitude (lack of control over skill use, time allocation and organizational decisions). Research in this area has consistently demonstrated that increased decision latitude is preferable to reduced job demand, in reducing mental strain.

To measure the various components of the job strain model Karasek developed the *Job Content Questionnaire*, which has been validated and frequently applied in the research of stress related to work and its effects on workers' behavior and health.

A third dimension was introduced into the Karasek's model by Johnson and Hall, named the “social support at work”, which acts as an effect modifier over the other two dimensions and represents the social support provided by co-workers, supervisors and employers.

Model of direct payments, OOP, out of pocket – out of approximately 200 countries in the world only about 40 have developed health care systems. Most nations on the planet are too poor and disorganized to be able to provide some form of health care for all residents. The basic rule in these countries is that the rich get health care and the poor remain ill or die. In poor countries the patient's family can sometimes collect a little money to pay a doctor. They often pay in natural products or provide the services.

Cause of Death Model, CODMOD – a statistical model for the prediction of the broad distribution of causes of death based on observed historical data on the relationships between cause distribution, and overall levels of mortality and per-capita income.

Modely zdravotnej starostlivosti – zdravotná starostlivosť je významnou zložkou sociálneho zabezpečenia. Spôsob, akým sa rieši problematika zdravotnej starostlivosti sa odlišuje v jednotlivých modeloch sociálneho a súkromného zabezpečenia. Model sociálneho zabezpečenia je závislý od politickej, ekonomickej a sociálnej dohody, ktorá býva často ovplyvňovaná lobizmom.

Vo vývoji spoločnosti (Vostatek, 2010) je možné rozlíšiť nasledujúce modely riešenia sociálneho a zdravotného zabezpečenia:

- ↗ Klasický liberálny model a rodinný model súkromného zabezpečenia,
- ↗ Služobný model sociálneho zabezpečenia,
- ↗ Bismarckov model sociálneho poistenia,
- ↗ Beveridgeov model,
- ↗ Model národného zdravotného poistenia,
- ↗ Americký trhový model,
- ↗ Holandský model povinného súkromného zdravotného poistenia,
- ↗ Holandský model povinného súkromného zdravotného poistenia,
- ↗ Model priamych platieb samoplatcov (OOP),
- ↗ Semaškov model centrálného riadenia a financovania zdravotníctva bývalých socialistických krajín.

Healthcare models – health care is an important component of social security. The way how the issue of health care is addressed is different in the models of social and private security. The model of social security depends on the political, economic and social agreement, which is often influenced by lobbying.

In the development of the society (Vostatek, 2010) it is possible to distinguish the following models of social and health security:

- ↗ Classical liberal model and the family model of private security,
- ↗ Staff model of social security,
- ↗ Bismarck's social insurance model,
- ↗ Beveridge model,
- ↗ Model National Health Insurance,
- ↗ The US market model,
- ↗ The Dutch model of compulsory private health insurance,
- ↗ Model of direct payments (OOP, out of pocket),
- ↗ Semashko model of central control and funding of health of the former socialist countries.

M

Modifikované bázy nukleových kyselín – bázy, ktoré vznikli modifikáciou 5 základných báz prítomných v DNA alebo RNA, napríklad 5-metylcytozín, N6-methyladenín, N4-metylcytozín (v DNA) a pseudouridín, 4-thiouridín, wyozín a queozín (v tRNA).

Modified nucleobases – bases produced by modification of 5 usual bases commonly found in DNA or RNA, e.g. 5-methylcytosine, N6-methyladenine, N4-methylcytosine (in DNA), and pseudouridine, 4-thiouridine, wyosine and queosine (in tRNA).

Modul 1 (skupina zisťovania chemických a rádioaktívnych látok) – mobilná skupina expertov s príslušným materiálo-technickým vybavením určená na meranie základných toxikologických a radiačných charakteristík na mieste a vyhodnocovanie parametrov prízemnej meteorologickej situácie.

Module 1 (chemical and radiological survey team) – the mobile team of experts equipped with necessary material and equipment designated to perform chemical and radiological survey and evaluation of the weather conditions in the field.

Modul 2 (mobilné laboratórium civilnej ochrany) – skupina expertov s príslušným materiálo-technickým vybavením určená na kvalitatívne a kvantitatívne vyšší stupeň laboratórnej kontroly, poskytovanie špecifických a náročných analýz v špecializovanom mobilnom laboratóriu. Slúži ako nadstavba Modulu 1. ↗ Modul 1.

Module 2 (mobile laboratory of civil protection) – the mobile team of experts equipped with necessary material and equipment designated to perform higher level laboratory analytical services (more advanced analyses) in specialized mobile laboratory. It complements the Module 1. ↗ Module 1.

Modus – najčastejšie sa vyskytujúca hodnota sledovaného znaku medzi hodnotami. Vzorke dát môže zodpovedať jeden modus, viac modusov alebo žiadny modus.

Mode – the value that occurs most often in a set of data. There can be one mode, several modes, or no mode.

Mokrý rozklad – sa vykonáva v zmesi koncentrovaných minerálnych kyselín a oxidačných činidiel za účelom prevedenia vzoriek do roztoku v otvorenom systéme (pri atmosférickom tlaku), alebo v uzavretom systéme (pri vyššom tlaku).

Wet decomposition, or acid digestion – involves the use of mineral acids and oxidizing agents to facilitate dissolution of samples. Wet decomposition can be performed with either open or closed systems. Closed system allow pressures above atmospheric to be developed in the vessel.

Molekula – elektricky neutrálne zoskupenie minimálne dvoch atómov spojených chemickými väzbami.

Molecule – an electrically neutral group of at least two atoms held together by chemical bonds.

Molekulárna epidemiológia – využíva biomarkery na sledovanie vplyvu genetických a environmentálnych faktorov na molekulárnej úrovni pri štúdiu etiologie a šírenia chorôb v populáciách.

MONICA štúdia – MONICA (monitorovanie kardiovaskulárnych ochorení) štúdia bola medzinárodným výskumným projektom koordinovaným Svetovou zdravotníckou organizáciou od polovice osemdesiatych rokov do polovice deväťdesiatych rokov minulého storočia, v ktorom tímy z 38 populácií v 21 krajinách študovali srdcové choroby, mŕtvice a rizikové faktory v týchto populáciách.

Monitorovací systém radiačnej alebo chemickej situácie – tvoria ho systémy radiačných alebo chemických sond, špeciálne jednotky určené na monitorovanie radiačnej alebo chemickej situácie na území a ich koordinovaný postup pri kontinuálnom zisťovaní zmien v určenom časovom horizonte.

Monitorovanie – 1. (pracovná hygiena) systematické meranie nebezpečných faktorov pre zdravie, ktorým sú pracovníci vystavení. Existujú dva typy merania, ktoré sa môžu použiť: biologické monitorovanie (odber vzoriek od ľudí) a monitorovanie prostredia (v pracovnom ovzduší).

2. (manažment) nepretržitý dohľad nad činnosťou s cieľom podpory riadenia a kontroly plnenia plánu. Monitorovania zahŕňa aj špecifikáciu metód na hodnotenie aktivít, využívania zdrojov a reakcie na služby oproti dohodnutým kritériám.

Monitorovanie výkonu – kontinuálny proces zhromažďovania a analyzovania dát na zhodnotenie toho do akej miery sú projekty, programy alebo zásady implementované oproti očakávaným výsledkom.

Monochromátor – optické zariadenie, ktoré prepúšťa mechanicky voliteľný úzky spektrálny interval vlnových dĺžok žiarenia dopadajúceho na jeho vstupnú štrbinu.

Monoklonálne protilátky – protilátky produkované skupinou buniek, ktorá vznikla z jedinej B bunky (bunkový klon). Monoklonálne protilátky sú monovalentné, t. j. špecifické voči tomu istému epitopu.

Monotrichá – baktérie s jedným bičikom na jednom póle (napr. pôvodca cholery *Vibrio cholerae*).

Mor – akútne infekčné zoonotické ochorenie prebiehajúce najčastejšie pod obrazom bubonickej alebo pľúcnej formy. Pôvodcom je *Yersinia pestis* – gramnegatívna, nesporulujúca, nepohyblivá, krátka kokobacilárna tyčinka s rozmermi $1,5 \times 0,7 \mu\text{m}$, vyskytujúca sa jednotlivou, ojedinelou v dvojiciach alebo reťazoch. Rastie za aeróbných i anaeróbných podmienok v teplotnom rozmedzí $14\text{--}37^\circ\text{C}$ (optimálna teplota rastu je 27°C).

Molecular epidemiology – uses biomarkers to investigate at the molecular level the effect of genetic and environmental factors on the etiology and distribution/dissemination of diseases in populations.

MONICA study – the MONICA (MONItoring Cardiovascular disease) Study was an international research project coordinated by the World Health Organization from the mid-1980s to the mid-1990s in which teams from 38 populations in 21 countries studied heart disease, stroke and risk factors in their populations.

Monitoring system of radiation or chemical situation – systems that consist of radiation or chemical probes and specialized units deployed for coordinated and ongoing chemical and radiological monitoring in specified time frame.

Monitoring – 1. (occupational hygiene) the systematic measurement of health hazards to which workers are exposed. There are two types of monitoring: biological monitoring (analysis of biological specimens from workers) and environmental monitoring (analysis of air in the workplace).

2. (management) the continuous oversight of an activity to assist in its supervision and to see that it proceeds according to plan. Monitoring involves the specification of methods to measure activity, use of resources, and response to services against agreed criteria.

Performance monitoring – the continuous process of collecting and analyzing data to compare how well a project, program, or policy is being implemented against expected results.

Monochromator – an optical device that transmits a mechanically selectable narrow range of wavelengths from a wider range of electromagnetic radiation entering the entrance slit.

Monoclonal antibodies – antibodies produced by group of cells that originated from a single B cell (cell clone). Monoclonal antibodies are monovalent, i. e. they display specificity for the same epitope.

Monotrichous – bacteria with a single flagellum at one pole (e.g. cholera causative agent *Vibrio cholerae*).

Plague – acute zoonotic infectious disease presenting most frequently in bubonic or pulmonary form. Its causative agent is *Yersinia pestis*, a Gram-negative, non-spore-forming, non-motile, short cocco-bacillary rod measuring $1.5 \times 0.7 \mu\text{m}$, occurring singly, occasionally in pairs or chains. It grows under aerobic and anaerobic conditions in the temperature range $14\text{--}37^\circ\text{C}$ (optimum growth temperature is 27°C).

Morfotyp (Morfovar) – kmeň daného druhu prokaryotického organizmu, ktorý sa od iných kmeňov odlišuje morfológickými vlastnosťami.

Morphotype (Morphovar) – specific strain of a prokaryotic organism that differs from other strains by its morphological characteristics.

Mortalita detí mladších ako 5 rokov – počet detí ktoré zomrú pred dosiahnutím veku piatich rokov na 1000 živo narodených detí a rok.

Under-5 mortality rate – the number of children who die before completing 5 years of life per thousand live births per year.

Mortalita dospelých (medzi 15. až 60. rokom života) – počet osôb vo veku 15 a viac rokov, ktoré zomrú pred dosiahnutím 60. roku života na 1000 obyvateľov a rok. Závaž ochorení na neprenosné choroby medzi dospelými v ekonomicky produktívnom veku v rozvojových krajinách rýchlo rastie v dôsledku starnutia a zdravotných zmien (transformácií). Preto sa mortalita dospelých stáva dôležitým ukazovateľom pre komplexné posúdenie charakteru mortality v populácii.

Adult mortality rate (ages between 15 and 60 years) – the number of persons 15 year and older who will die before reaching his/her 60th birthday per 1000 persons per year. Disease burden from non-communicable diseases among adults – the most economically productive age span – is rapidly increasing in developing countries due to aging and health transitions. Therefore, the level of adult mortality is becoming an important indicator for the comprehensive assessment of the mortality pattern in a population.

mRNA – mediátorová RNA, informačná RNA.

mRNA – messenger RNA.

Multifaktoriálne choroby – choroby, ktoré môžeme priradiť vplyvu viacnásobných genetických faktorov a faktorov životného prostredia.

Multifactorial diseases – diseases attributable to multiple genetic and environmental factors.

Multikultúrne ošetrovatelstvo – komparatívny, humanistický, praktický a teoretický odbor zameraný na podobnosti a rozdiely starostlivosti o rôzne kultúry s ich súborom hodnôt, životných zvyklostí a presvedčení, a to s cieľom poskytovať vhodnú, účinnú a individualizovanú podporu v zdraví a v chorobe.

Multicultural nursing – a nursing specialty that considers similarities and differences in care for patients from various cultures reflecting their set of values, rules and beliefs, in order to provide an appropriate, effective and individualized support in health and disease.

Multimorbidita – súčasný výskyt viacerých ochorení. Multimorbidita zvyšuje riziko: zlyhania orgánov, výskytu komplikácií, predĺženia hospitalizácie, polypragmázie a zvýšenej úmrtnosti.

Multimorbidity – the simultaneous occurrence of several diseases. Multimorbidity enhances risk of organ failure, complications, extended hospitalization, polypharmacy, and increased mortality.

Mutácie – spontánne alebo indukované zmeny na úrovni sekvencie DNA, štruktúry alebo počtu chromozómov, ktoré môžu viesť k zmene fenotypu.

Mutations – spontaneous or induced changes in DNA sequence, chromosome structure or number of chromosomes that may result in a change of phenotype.

Mutagén – faktor, ktorý spôsobuje náhle a trvalé zmeny genetickom materiáli, zvyčajne modifikáciou jedného alebo viacerých génov. Zmeny môžu, ale nemusia byť prenesené na potomstvo.

Mutagen – an agent that causes sudden and permanent changes to genetic material generally by modifying one or more genes. The changes may or may not be passed on to the offspring.

Mykoalergózy – stavy precitlivenosti na niektoré metabolické produkty hubového pôvodu (rôzne typy spór: konídie, arthrospóry).

Fungal allergies – hypersensitivity to certain metabolic products of fungal origin (different types of spores: conidia, arthrospores).

Mykológia – náuka o hubách (kvasinkách, plesniach).

Mycology – the science of fungi (yeasts, molds).

Mykoplazmy – mikroorganizmy príbuzné baktériám, na rozdiel od ktorých nemajú bunkovú stenu a ktoré u človeka vyvolávajú infekcie dýchacích ciest a močového a pohlavného systému. *Mycoplasma genitalium* je najjednoduchší známy živý mikroorganizmus schopný samostatnej reprodukcie.

Mycoplasmas – microorganisms related bacteria, in contrast to which they do not have a cell wall. Some mycoplasma species are causative agents of respiratory, urinary, and genital infections in humans. *Mycoplasma genitalium* is the simplest known living organism capable of self-reproduction.

Mykózy – pravé infekčné ochorenia spôsobené mikromycétami.

Mycosis – true infectious diseases caused by micro-mycetes.

Nábor – systém získavania, vyhodnocovania a výberu kandidátov, ktorí nepatria k organizácii, na obsadenie voľného pracovného miesta. Tento proces sa líši od toho, pri ktorom sa na voľné pracovné miesta vyberá už slúžiaci personál. ↗ Umiestnenie.

Nadácie – združenia, ktorých hlavnou úlohou je zhromažďovať finančné prostriedky, hmotný majetok, pre rozdeľovať ho a používať na verejnoprospešné účely; nadácia je účelové združenie majetku, ktorý slúži na podporu verejnoprospešného účelu, je to právnická osoba, ktorá sa zapisuje do registra nadácií, ktorý vedie Ministerstvo vnútra Slovenskej republiky.

Nádorová bunka – bunka, ktorá sa vymkla spod zákonitostí tkanivovej homeostázy a nadobudla tieto vlastnosti:

1. schopnosť stimulovať svoju vlastnú proliferáciu,
2. rezistenciu voči signálom inhibujúcim bunkovú proliferáciu,
3. schopnosť vyhnúť sa programovanej smrti,
4. neobmedzený replikatívny potenciál,
5. schopnosť stimulovať novotvorbu ciev,
6. schopnosť invázie a metastázovania,
7. abnormálny metabolizmus,
8. schopnosť vyhnúť sa mechanizmom imunitnej kontroly.

Tento súbor 8 vlastností predstavuje základné princípy nádorového fenotypu (tzv. „the hallmarks of cancer“) ako ich zhrnuli Hanahan a Weinberg vo svojom známom prehľadovom článku „The Hallmarks of Cancer“ publikovanom v časopise Cell v roku 2000 (PMID: 10647931).

Nadváha – stav, pri ktorom je vypočítaný index telesnej hmotnosti (Body Mass Index, BMI) väčší, alebo sa rovná 25 kg/m².

Nagana – protozoárne ochorenie zvierat vyvolané patogénnymi prvokmi druhu *Trypanosoma* (napr. *Trypanosoma brucei brucei*, *Trypanosoma congolense*, *Trypanosoma evansi*, *Trypanosoma equiperdum*, *Trypanosoma lewisi*, *Trypanosoma simiae*, *Trypanosoma suis* a *Trypanosoma vivax*) a prenášané bodavými muchami tse-tse (*Glossina* spp). Pôvodcovia nagany sú príbuzní pôvodcov vážnych chorôb človeka – spavej choroby a Chagasovej choroby (↗ Spavá choroba, Chagasova choroba), ale ich význam z hľadiska možnosti vyvolať ochorenie človeka je obmedzený (ochorenie človeka vyvoláva iba príležitostne *T. brucei brucei*, *T. congolense*, *T. evansi* a *T. lewisi*). Nagana má vážny ekonomický dopad na africké poľnohospodárstvo v oblasti, ktorej rozloha predstavuje asi 1/3 celkovej rozlohy afrického kontinentu, kde každoročne zabíja 3 milióny kusov dobytká a spôsobuje priame straty v živočíšnej výrobe vo výške až 1,2 miliárd USD. Nagana je významnou príčinou nedostatku proteínov v diéte afrických populácií.

Recruitment – system of attracting, assessing and selecting candidates external to the organization in order to fill vacancies. This process is distinct from the one whereby serving staff are selected to fill vacancies. ↗ Placement.

Foundations – the associations with main purpose to accumulate financial resources and tangible property, to allocate and use it for public welfare; the foundation is a special-purpose property association, that serves for the support of community aims; it is a legal entity, which is registered in the Register of the Associations administrated by the Ministry of Internal Affairs.

Cancer cell – a cell that escaped from the mechanisms controlling tissue homeostasis and acquired the following traits:

1. ability to stimulate its own growth,
2. resistance to anti – growth signals,
3. ability to evade apoptosis,
4. unlimited replicative potential,
5. ability to stimulate angiogenesis,
6. invasiveness and metastatic potential,
7. abnormal metabolism,
8. ability to evade the host immune system.

This set of 8 traits represents “the hallmarks of cancer” as summarized by Hanahan and Weinberg in their seminal review article “The Hallmarks of Cancer” published in Cell journal in 2000 (PMID: 10647931).

Overweight – a status when calculated body mass index (BMI) is greater than or equal to 25 kg/m².

Nagana disease – protozoan disease of animals caused by parasitic protozoa of *Trypanosoma* spp., including *Trypanosoma brucei brucei*, *Trypanosoma congolense*, *Trypanosoma evansi*, *Trypanosoma equiperdum*, *Trypanosoma lewisi*, *Trypanosoma simiae*, *Trypanosoma suis*, and *Trypanosoma vivax* and transmitted by tsetse fly (*Glossina* spp.) bites. The causative agents of Nagana are closely related to the *Trypanosoma* species causing severe human diseases (↗ Sleeping sickness, Chagas disease); however, they cause only occasional infections in humans (*T. brucei brucei*, *T. congolense*, *T. evansi* and *T. lewisi*). Nagana disease is economically significant with serious impact on the agricultural development. It affects about one-third of the Africa's total land area, where it causes about 3 million deaths in cattle and economic losses in cattle production alone up to US\$ 1.2 billion. Nagana significantly contributes to the protein deficient diets among the populations in Africa.

Náhodná chyba – chyby, ktoré sú premenlivé nereprodukovateľným spôsobom. Takéto chyby je možné štatisticky ošetriť pomocou zákonov pravdepodobnosti.

Náhodná chyba merania – zložka chyby merania, ktorá sa v opakovaných meraniach mení nepredpokladateľným spôsobom.

POZN. 1: Referenčnou hodnotou veličiny pre náhodnú chybu merania je aritmetický priemer, ktorý by mal vyplývať z nekonečného počtu opakovaných meraní danej veličiny.

POZN. 2: Náhodné chyby merania súboru opakovaných meraní vytvárajú štatistické rozdelenie, ktoré možno vyjadriť očakávanou hodnotou (ktorá sa vo všeobecnosti považuje za nulovú) a rozptylom.

POZN. 3: Náhodná chyba merania sa rovná chybe merania zmenšenej o systematickú chybu merania.

Najväčšia dovolená chyba meradla – extrémna hodnota chyby vzhľadom na referenčnú hodnotu veličiny uvedená v špecifikáciách alebo v predpisoch pre dané meranie alebo meradlo.

POZN. 1: Termín „najväčšia dovolená chyba“ alebo „medzná chyba“ sa zvyčajne používa tam, kde existujú dve extrémne hodnoty.

POZN. 2: Na označenie najväčšej dovolenej chyby sa nemal používať termín „tolerancia“.

Najvyššie prípustné expozičné limity NPEL – najvyššie prípustné hodnoty časovo váženého priemeru koncentrácie chemických látok vo vzduchu dýchacej zóny pracovníkov vo vzťahu k určenému referenčnému času, ktoré vo všeobecnosti nemajú škodlivé účinky na zdravie ľudí. Napriek tomu však, z dôvodu individuálnej citlivosti, môže malé percenta pracovníkov pociťovať diskomfort v koncentráciách na úrovni tohto limitu prípadne i nižších. Malé percento pracovníkov môže byť dotknuté viac závažne tým, že sa zhorší ich už predtým zmenený zdravotný stav. NPEL sa uvádzajú ako priemerné, ktoré platia pre osemhodinovú pracovnú zmenu a štyridsaťhodinový pracovný týždeň alebo ako hraničné, ktoré povolujú krátkodobé prekročenie NPEL (tzv. píkovej koncentráciu) pre niektoré chemické faktory.

Nameraná hodnota veličiny – hodnota veličiny reprezentujúca výsledok merania,

POZN. 1: Pri meraní, ktoré obsahuje opakované indikácie, každá indikácia sa môže použiť na poskytnutie zodpovedajúcej hodnoty meranej veličiny. Tento súbor jednotlivých hodnôt meranej veličiny je možné použiť na výpočet výslednej hodnoty meranej veličiny, ako je napríklad priemer alebo medián, zvyčajne so zmenšenou priradenou neistotou merania. →

Random error – errors that vary in a non-reproducible way. These errors can be treated statistically by use of the laws of probability.

Random measurement error, random error of measurement, random error – component of measurement error that in replicate measurements varies in an unpredictable manner.

NOTE 1: A reference quantity value for a random measurement error is the average that would ensue from an infinite number of replicate measurements of the same measurand.

NOTE 2: Random measurement errors of a set of replicate measurements form a distribution that can be summarized by its expectation, which is generally assumed to be zero, and its variance.

NOTE 3: Random measurement error equals measurement error minus systematic measurement error.

Maximum permissible measurement error, maximum permissible error, limit of error – extreme value of measurement error, with respect to a known reference quantity value, permitted by specifications or regulations for a given measurement, measuring instrument, or measuring system.

NOTE 1: Usually, the term “maximum permissible errors” or “limits of error” is used where there are two extreme values.

NOTE 2: The term “tolerance” should not be used to designate ‘maximum permissible error’.

Permissible exposure limits – the highest time-weighted average concentrations of chemical agents around the breathing zone of workers over a specified time of exposure, which generally do not induce adverse health effects. Because of individual susceptibility, however, a small percentage of workers may experience discomfort from substances in concentrations at or below the permissible exposure limits. A smaller percentage may be affected more seriously by aggravation of a pre-existing condition. Permissible exposure limits are usually defined as time-weighted averages for nominal working time of eight hours and forty hours week. Short-term exposure limits are defined for short periods of maximum permissible exposures.

Measured quantity value – a quantity value representing a measurement result.

NOTE 1: For a measurement involving replicate indications, each indication can be used to provide a corresponding measured quantity value. This set of individual measured quantity values can be used to calculate a resulting measured quantity value, such as an average or median, usually with a decreased associated measurement uncertainty. →

POZN. 2: Ak je rozsah pravých hodnôt veličiny malý v porovnaní s neistotou merania, nameraná hodnota veličiny sa môže považovať za hodnotu odhadu pravej hodnoty veličiny a je často vyjadrená priemerom alebo mediánom jednotlivých výsledkov získaných pri opakovanom meraní,

POZN. 3: V prípade, keď rozsah pravých hodnôt veličiny nie je malý v porovnaní s neistotou merania, je nameraná veličina často hodnotou odhadu priemeru alebo mediánu súboru pravých hodnôt veličiny.

NOTE 2: When the range of the true quantity values believed to represent the measurand is small compared with the measurement uncertainty, a measured quantity value can be considered to be an estimate of an essentially unique true quantity value and is often an average or median of individual measured quantity values obtained through replicate measurements.

NOTE 3: In the case where the range of the true quantity values believed to represent the measurand is not small compared with the measurement uncertainty, a measured value is often an estimate of an average or median of the set of true quantity values.

Napadnutie biologickými prostriedkami – použitie biologických látok v prípade vojnového konfliktu alebo teroristickým útokom s cieľom spôsobiť straty na obyvateľstve, zvieratách a poľných kultúrach, narušiť bežný chod života a ekonomiky, zničiť protivníka, znížiť jeho bojaschopnosť alebo spomaliť činnosť jeho síl vytvorením rozsiahlych kontaminovaných priestorov.

Biological attack – the use of biological agents or toxins as a method of warfare or terrorism; intended to cause casualties in humans, animals or cultivated plants, or to damage society, national economics; destroy adversary's military forces, stop or slow down their advance through large-scale area contamination.

Náprava – opatrenie na odstránenie zistenej nezhody.

Correction – action to eliminate a detected nonconformity.

POZN. 1: Náprava sa môže urobiť v spojení s nápravným opatrením.

NOTE 1: A correction can be made in conjunction with a corrective action.

POZN. 2: Náprava môže byť napríklad prepracovanie alebo prehodnotenie,

NOTE 2: A correction can be, for example rework or regrade.

Nariadenia – uloženie vonkajších obmedzení smerom k správaniu sa jednotlivca alebo organizácie, aby sa dosiahla zmena z ich preferovaného alebo spontánneho správania.

Regulation – the imposition of external constraints upon the behavior of an individual or an organization to force a change from preferred or spontaneous behaviour.

Narodenie mŕtveho plodu – pôrod mŕtveho dieťaťa sa rozumie narodenie mŕtveho plodu s hmotnosťou vyššou ako 1000 g do 0,25 rokov (13 týždňov) pred očakávaným narodením (zodpovedá 27. týždňu gestačného veku).

Stillbirth – refers to the birth of a dead fetus weighing more than 1 000 grams up to 0.25 years (13 weeks) prior to the expected time of birth (corresponding to 27 weeks of gestational age).

Národná stratégia v oblasti zdravia – tiež známa ako strategický plán národného zdravia alebo národný zdravotný plán; proces organizovania rozhodnutí a opatrení na dosiahnutie konkrétnych zámerov, stanovených v rámci politiky, poskytujúci „*model zamýšľanej budúcej situácie a preddefinovaný akčný program na dosiahnutie zamýšľanej situácie*“. Odkazuje na široké, dlhodobé smery opatrení na dosiahnutie vízie a cieľov pre zdravotníctvo, zahŕňajúce „*určenie vhodných miest pre intervencie, spôsoby, ako zabezpečiť zapojenie ďalších odvetví, rozsah politických, sociálnych, ekonomických a technických faktorov, rovnako ako aj obmedzenia a spôsoby, ako s nimi nakladať*“.

National health strategy – also known as a national health strategic plan or national health plan; a process of organizing decisions and actions to achieve particular ends, set within a policy, providing “*a model of an intended future situation and a programme of action predetermined to achieve the intended situation*”. Refers to the broad, long term lines of action to achieve the policy vision and goals for the health sector, incorporating “*the identification of suitable points for intervention, the ways of ensuring the involvement of other sectors, the range of political, social, economic and technical factors, as well as constraints and ways of dealing with them*”.

Národný etalón; štátny etalón – etalón uznaný národným orgánom ako základ na priradovanie hodnôt veličín iným etalónom predmetného druhu veličiny v štáte alebo v hospodárstve.

National measurement standard, national standard – measurement standard recognized by national authority to serve in a state or economy as the basis for assigning quantity values to other measurement standards for the kind of quantity concerned.

Národný strategický program kontroly chorôb – strategický plán na usmernenie kontroly určitého ochorenia alebo zdravotného problému na národnej úrovni, s plánovaním akcií na dosiahnutie cieľov daného programu. V ideálnom prípade zaradený do štátneho zdravotného strategického plánu.

Následky – zdravotné podmienky, ktoré môžu nastať u ľudí, ktorí sa nakazia nejakou chorobou alebo utrpia úraz. GBD sa zameriava na vyradenie následkov chorôb a úrazov; tie môžu zostať prítomné dlho po epizóde spúšťajúcej chorobu alebo po udalosti vedúcej k zraneniu.

Násobok jednotky – meracia jednotka získaná násobením danej meracej jednotky celým číslom väčším ako jedna.

Nastavenie priority – identifikácia, vyvažovanie a poradie priorít podľa zainteresovaných strán.

Návrh a vývoj – súbor procesov, ktoré transformujú požiadavky na špecifikované charakteristiky alebo špecifikáciu produktu, procesu alebo systému.

POZN. 1: Termíny *návrh a vývoj* sa niekedy používajú ako synonymá a niekedy sa používajú na definovanie rozličných etáp celkového procesu návrhu a vývoja.

POZN. 2: Aby sa označila podstata toho, čo sa navrhuje a vyvíja, môže sa použiť spresňujúci výraz (napr. návrh a vývoj produktu alebo návrh a vývoj procesu).

Neaklimatizovaný a aklimatizovaný zamestnanec – aklimatizovaný je zamestnanec, ktorý pracuje na pracovisku viac ako tri týždne. Za neaklimatizovaného zamestnanca sa považuje zamestnanec, ktorý je na pracovisku od nástupu do zamestnania menej ako tri týždne.

Nebezpečenstvo – vnútorná vlastnosť daného systému alebo jeho komponentov spôsobovať negatívne javy, ktoré narušujú bezpečnosť, ohrozujú stabilitu a fungovanie príslušného systému, prípadne aj jeho okolia. V oblasti priemyselných havárií pojem nebezpečenstvo reprezentuje vnútornú vlastnosť (fyzikálne a chemické vlastnosti) chemickej látky, alebo situáciu s potenciálom poškodenia ľudského zdravia, životného prostredia, majetku.

Nebezpečné chemické látky a nebezpečné chemické prípravky – látky a prípravky, ktoré môžu spôsobiť smrť alebo poškodenie zdravia ak sú vdychované, požité alebo absorbované pokožkou, prípadne predstavujú okamžité alebo neskoršie nebezpečenstvo pre jednu alebo viac zložiek životného prostredia, ak ho kontaminujú.

Nebezpečný materiál – akákoľvek látka, ktorá môže vyvolať škodlivý účinok na zdravie a/alebo bezpečnosť ľudí alebo prostredia.

National disease/programme strategy or national disease/programme strategic plan – strategic plan to guide the control of a particular disease or health problem at national level, with the intended actions to achieve the goals of a given programme. Ideally aligned to the national health strategic plan.

Sequelae – the medical conditions that can occur among people who contract a disease or suffer an injury. The GBD focuses on disabling sequelae of diseases and injuries; these may remain present long after the initiating disease episode or injury event.

Multiple of a unit – measurement obtained by multiplying a given measurement unit by an integer greater than one.

Priority setting – the identification, balancing and ranking of priorities by stakeholders.

Design and development – set of processes that transforms requirements into specified characteristics or into the specification of a product, process or system. NOTE 1: The terms “design” and “development” are sometimes used interchangeably and sometimes used to define different stages of the overall process of design and development.

NOTE 2: A qualifier can be applied to indicate the nature of what is being designed and developed (e.g. product design and development or process design and development).

Acclimated and unacclimated employee – an employee who has been working at the workplace for more than three weeks is considered to be an acclimated employee. Unacclimated employee has been working at the workplace for less than three weeks.

Hazard, threat – inherent feature of a given system or its components to cause adverse events that impair security, threaten the stability and functioning of the system, or its surroundings. In the context of industrial accidents, the term “hazard” represents physical and chemical properties of a chemical substances, or situations with potential to harm human health, the environment and the property.

Hazardous chemical substances and products – substances and mixtures that can cause death or health damage if they are breathed in, eaten/drunk or absorbed through the skin, or which represent hazard to the environment with immediate or delayed impact on one or more components of the environment if they contaminate it.

Hazardous material – any substance that can cause damage to the health and/or safety of persons or the environment.

Nebezpečný odpad – odpad (t. j. materiál, vec, ktorá už nemá hodnotu alebo ďalšie použitie, a ktorú je potrebné odstrániť), ktorý je nebezpečný pre ľudské zdravie po krátkodobej alebo dlhodobej expozícii odpadu samotnému, alebo produktom jeho rozkladu. K expozícii môže dôjsť priamo (t. j. kontaktom s odpadom) alebo nepriamo cez vylúhovanie do pôdy, podzemnej alebo povrchovej vody, uvoľnením do atmosféry, alebo akumulovaním v potravinovom reťazci.

Neformálna starostlivosť – druh opatrovateľskej starostlivosti, ktorú si poskytujú najmä členovia rodiny navzájom v rámci vzťahov bežnej rodinnej solidarity, spolupatričnosti a vzťahov prirodzenej závislosti. Zaraďujeme sem aj starostlivosť poskytovanú priateľmi a známymi v rámci nezištnej medziľudskej výpomoci.

Negatívna prediktívna hodnota diagnostického testu, NPV – pravdepodobnosť toho, že jedinci s negatívnym výsledkom diagnostického testu sú skutočne bez daného ochorenia

$$NPV = TN / (TN + FN)$$

TN: počet osôb bez daného ochorenia s negatívnym výsledkom testu)

FN: počet chorých s falošne negatívnym výsledkom testu

NPV je determinovaná senzitivitou (Se) a špecifickosťou (Sp) diagnostického testu ako aj prevalenciou (Pr) ochorenia v príslušnej populácii

$$NPV = [Sp \times (1 - Pr)] / \{[Sp \times (1 - Pr)] + [(1 - Se) \times Pr]\}$$

Negriho telieska – cytoplazmatické eozinofilné inklúzie s veľkosťou 0,25 – 27 μm, pozorované najčastejšie v pyramídových neurónoch hippocampu a Purkyňových bunkách kôry mozočka pri besnote.

Nehoda, havária – neplánovaná udalosť, ktorej výsledkom je poškodenie ľudí, zničenie vecí alebo iné straty.

Nehoda, stupeň 2 – technická porucha alebo odchýlka od prevádzkového režimu spojená so zlyhaním časti bezpečnostných systémov a opatrení, pričom však zostáva dostatok bezpečnostných bariér na zabránenie ďalšiemu zhoršovaniu stavu. Je to signál na prehodnotenie bezpečnostných opatrení.

Neistota merania nuly – neistota merania, ak sa špecifikovaná hodnota meranej veličiny rovná nule.

POZN. 1: Neistota merania nuly je spojená s nulovou indikáciou alebo indikáciou blízko nule a pokrýva interval, o ktorom nevieme, či je hodnota meranej veličiny príliš malá na detegovanie, alebo je indikácia meradla spôsobená iba šumom.

POZN. 2: Pojem neistoty merania nuly sa používa aj vtedy, ak sa dosiahol rozdiel medzi meraním reálnej vzorky a vzorky pozadia pre slepý pokus.

Hazardous waste – wastes (i. e. unwanted materials considered no longer to have value or utilisation and have to be disposed of), which pose danger to human health upon short-term or long-term exposures either to the wastes themselves or their decomposition products. Exposures may occur either directly (e.g. through contact with the waste) or indirectly (via seepage into soil, groundwater or surface water, release into atmosphere or accumulation in the food chain).

Informal care – a type of nursing care provided by family members to each other within the framework of family relations, family solidarity or inherent dependence. It also includes the care provided by friends and acquaintances as a selfless interpersonal assistance.

Negative predictive value of a diagnostic test, NPV – the probability that individuals scored by a diagnostic test as negative are truly free of a particular disease

$$NPV = TN / (TN + FN)$$

TN: the number of individuals without a given disorder scored negative by the diagnostic test (true negative)

FN: the number of individuals with a given disorder scored negative by the diagnostic test (false negative)

NPV is determined by sensitivity (Se) and specificity (Sp) of the diagnostic test and by disease prevalence (Pr) in a particular population

$$NPV = [Sp \times (1 - Pr)] / \{[Sp \times (1 - Pr)] + [(1 - Se) \times Pr]\}$$

Negri bodies – cytoplasmic eosinophilic inclusions with size of 0.25–27 μm found most frequently in pyramidal neurons of hippocampus and Purkinje cells in the cerebellum of rabies cases.

Accident – an unplanned event that results in harm to people, damage to property or other losses.

Accident, level 2 – a technical failure or a deviation from the operating regime accompanied with failure of some security systems and measures. However, there is enough remaining security barriers for preventing further deterioration of the situation. It is a signal for the re-evaluation the security and safety measures.

Null measurement uncertainty – measurement uncertainty where the specified measured quantity value is zero.

NOTE 1: Null measurement uncertainty is associated with a null or near zero indication and covers an interval where one does not know whether the measurand is too small to be detected or the indication of the measuring instrument is due only to noise.

NOTE 2: The concept of 'null measurement uncertainty' also applies when a difference is obtained between measurement of a sample and a blank.

N

Neistota výsledku merania – nezáporný parameter charakterizujúci rozptyl hodnôt meranej veličiny, priradený meranej veličine, založený na použitých informáciách.

POZN. 1: Neistota merania zahŕňa súvisiace zložky vznikajúce zo systematických vplyvov, ako napríklad zložky spojené s korekciami a hodnotami veličiny súvisiace s etalónom, tiež neistotu definícií. Niekedy známe systematické vplyvy nie sú nekorigované, ale sa začleňujú do neistoty výsledkov merania.

POZN. 2: Parameter môže byť napríklad smerodajná odchýlka nazývaná štandardná neistota merania (alebo jej špecifikovaný násobok) alebo polšírka intervalu s určenou pravdepodobnosťou pokrytia.

POZN. 3: Vo všeobecnosti neistota merania zahŕňa mnoho zložiek. Niektoré z nich sa môžu hodnotiť hodnotením neistoty merania typu A zo štatistického rozdelenia hodnôt veličiny zo série meraní a možno ich charakterizovať smerodajnými odchýlkami. Ostatné zložky, ktoré možno hodnotiť hodnotením neistoty merania typu B, takisto možno charakterizovať smerodajnými odchýlkami vyhodnotenými z funkcií hustoty pravdepodobnosti na základe skúseností alebo iných informácií.

POZN. 4: Vo všeobecnosti sa to pri danom súbore informácií chápe tak, že neistota merania je združená s určenou hodnotou veličiny, ktorá je priradená k meranej veličine. Zmena tejto hodnoty má za následok zmenu združenej neistoty.

Measurement uncertainty, uncertainty of measurement, uncertainty – non-negative parameter characterizing the dispersion of the quantity values being attributed to a measurand, based on the information used.

NOTE 1: Measurement uncertainty includes components arising from systematic effects, such as components associated with corrections and the assigned quantity values of measurement standards, as well as the definitional uncertainty. Sometimes estimated systematic effects are not corrected for but, instead, associated measurement uncertainty components are incorporated.

NOTE 2: The parameter may be, for example a standard deviation called standard measurement uncertainty (or a specified multiple of it), or the half-width of an interval, having a stated coverage probability.

NOTE 3: Measurement uncertainty comprises, in general, of many components. Some of these may be evaluated by Type A evaluation of measurement uncertainty from the statistical distribution of the quantity values from series of measurements and can be characterized by standard deviations. The other components, which may be evaluated by Type B evaluation of measurement uncertainty, can also be characterized by standard deviations, evaluated from probability density functions based on experience or other information.

NOTE 4: In general, for a given set of information, it is understood that the measurement uncertainty is associated with a stated quantity value attributed to the measurand. A modification of this value results in a modification of the associated uncertainty.

Nekompatibilný – termín používaný na opísanie materiálov, ktoré môžu spôsobiť nebezpečné reakcie ak prídu navzájom do priameho kontaktu.

Incompatible – a term used to describe materials that could cause dangerous reactions if they come in direct contact with one another.

Nekróza – je to neprogramovaná smrť buniek v dôsledku ich nenapraviteľného poškodenia (poranenie, infekcia, toxíny, zápal, nedostatok živín, žiarenie, ultrazvuk a pod.). Pre nekrózu je charakteristické spustenie zápalovej odpovede v okolitom tkanive.

Necrosis – accidental cell death due to its irreversible damage (trauma, infection, tumors, toxins, inflammation, lack of nutrients, radiation, ultrasound, etc.). Necrosis typically triggers inflammatory response in the surrounding tissue.

Nemocničné lôžko – ↗ Postel.

Hospital bed – ↗ Bed.

Neodkladná zdravotná starostlivosť – starostlivosť poskytovaná osobe pri náhlej zmene jej zdravotného stavu, ktorá bezprostredne ohrozuje jej život alebo niektorú zo základných životných funkcií, bez rýchleho poskytnutia zdravotnej starostlivosti môže vážne ohroziť jej zdravie, spôsobuje jej náhlu a neznesiteľnú bolesť alebo spôsobuje náhle zmeny jej správania a konania, pod ktorých vplyvom bezprostredne ohrozuje seba alebo svoje okolie. Neodkladná starostlivosť je aj zdravotná starostlivosť poskytovaná pri pôrode. Neodkladná starostlivosť je aj vyšetrenie osoby označenej za možný zdroj rýchlo sa šíriacej a život ohrozujúcej nákazy, diagnostika a liečba osoby s rýchlo sa šíriacou a život ohrozujúcou nákazou. Súčasťou neodkladnej →

Emergency medical services – services provided to persons experiencing sudden changes in their health status, which pose threat to their lives or to any vital function that would seriously endanger their health without rapid provision of health care; sudden and unbearable pain or sudden behavioural changes posing risk to the affected individuals or to others. Health care provided at childbirth is also an emergency health care. Emergency health care also includes medical examination of persons identified as a potential source of rapidly spreading and life-threatening infectious disease, as well as diagnosis and treatment of persons with rapidly spreading and life-threatening infectious disease. An integral part of the emergency care →

starostlivosti je neodkladná preprava osoby do zdravotníckeho zariadenia, neodkladná preprava medzi zdravotníckymi zariadeniami a neodkladná preprava darcov a príjemcov orgánov, tkanív a buniek určených na transplantáciu. Neodkladnú prepravu vykonávajú poskytovatelia záchranej zdravotnej služby.

Nepoužívaný žiarič – uzavretý žiarič, ktorý sa už nepoužíva alebo neplánuje používať na činnosť, na ktorú bola udelená autorizácia, ale naďalej si vyžaduje bezpečné zaobchádzanie.

Nepriame náklady – celková suma nákladov chorobnosti (tovar a služby, ktoré nie sú vytvorené pacientom z dôvodu choroby), náklady na úmrtnosť (tovar a služby, ktoré osoba mohla priniesť, ak by sa nevyskytla choroba alebo ak by osoba nezomrela predčasne) a náklady na produktivitu (spojené so stratou produktivity a vzniknuté u zamestnanca, ktorý opustí prácu, aby zabezpečil starostlivosť o pacienta).

Nervovo-paralytické otravné látky – bezfarebné až svetlohnedé kvapaliny, ktoré sa vyznačujú vysokou (sarin) alebo nízkou (VX) prchavosťou; majú nepatrný ovocný, alebo thiolový zápach, prípadne sú bez zápachu. Svojou toxicitou prevyšujú ostatné známe otravné látky. Do organizmu prenikajú všetkými bránami, vrátane neporušenej pokožky, pričom počas prenikania do organizmu nevyvolávajú žiadne miestne príznaky. Podstatou ich škodlivých vlastností je inhibícia cholinesterázy a ďalších enzýmov zo skupiny hydroláz, ktorá spôsobuje akumuláciu acetylcholínu s následnou stimuláciou a neskôr paralýzou prenosu niektorých nervových signálov.

Nesluchové (nešpecifické) účinky hluku na zdravie človeka – sú výsledkom stimulácie vegetatívneho nervového systému, retikulárnej formácie, kôrových a podkôrových mozgových centier hlukom. Medzi ne sa zaraďujú: zmena srdcovej činnosti, poruchy spánku, zmena hormonálnej sekrécie a ďalšie.

Nestabilný – tendencia materiálu rozpadnúť sa alebo dostať sa do nežiaduceho stavu chemických zmien počas bežnej manipulácie alebo uskladnenia.

Nešpecifická imunita (vrodenná imunita, prirodzená rezistencia) – vrodenný mechanizmus, ktoré bránia preniknutiu mikroorganizmov do tela, brzdia ich rozmnožovanie a škodlivé pôsobenie, a tiež mechanizmy umožňujúce rozpoznávať a ničť vlastné zmenené bunky (nádorové alebo vírusom napadnuté). Zahŕňa vonkajšie obranné bariéry (koža, sliznice, žalúdočná kyselina) nešpecifické celulárne mechanizmy (neutrofilné granulocyty, makrofágy, NK bunky) a nešpecifické humorálne mechanizmy (komplementový systém, interferón, lysozým, opsoníny).

Neuromediátor – látka, ktorá sa uvoľní na synapsii a spôsobí tak prenos vzruchu.

is urgent transport of persons to medical facilities, urgent transportation between health facilities and urgent transport of donors and recipients of organs, tissues and cells for transplantation. Urgent transport services are carried out by emergency medical service providers.

Disused source – a sealed source that is no longer used or intended to be used for the practice for which authorisation was granted but continues to require safe management.

Indirect costs – total sum of morbidity costs (goods and services not produced by the patient because of the illness), mortality costs (goods and services the person could have produced had the illness not been incurred and the person not died prematurely), and productivity cost (related to lost productivity incurred by an employee who leaves work to provide care for the patient).

Nerve agents – liquid agents with color ranging from colorless to light brown; volatility from high (sarin) to low (VX); odorless or possessing faint fruity or thiol-like odor. Their toxicity is higher than that of other known poisonous substances. They can enter the body via all possible routes, including penetration through the intact skin, without inducing local reactions. The underlying mechanism behind their harmful properties is the inhibition of acetylcholinesterases and other hydrolases, which results in the accumulation of acetylcholine with initial stimulation and subsequent paralysis of certain nerve transmissions.

Non-auditory effects of noise on human health – non-auditory effects of the noise are the result of stimulation of the autonomic nervous system, reticular formation, cortical and subcortical brain centers by noise. They include changes in heart rate, sleep disorders, hormonal changes and other.

Unstable – a tendency of a material to break down or to undergo other unwanted chemical changes during standard handling or storage.

Innate immunity – innate mechanisms that prevent the penetration of microorganisms into the body and suppress their reproduction and harmful effects; also mechanisms that recognize and destroy their own altered cells (malignant or virus-infected cells). It includes outer defensive barriers (skin, mucous membranes, stomach acid), non-specific cellular mechanisms (neutrophilic granulocytes, macrophages, NK cells) and nonspecific humoral mechanisms (complement system, interferon, lysozyme, opsonins).

Neuromediator – an endogenous substance released at the synapsis responsible for the nerve transmission.

Neutralizačné reakcie – sérologické reakcie, pri ktorých protilátky bránia niektorým biologickým účinkom antigénu, t. j. neutralizujú jeho účinok. Neutralizačný účinok je možné dokázať vo vhodnom biologickom systéme, napr. erythrocyty, bunkové kultúry a pokus na zvierati. Medzi neutralizačné reakcie patrí napr. stanovenie hladiny antistreptolyzínu O v sére, neutralizácia účinku difterického toxínu a vírus-neutralizačný test pri diagnostike niektorých vírusových ochorení. Pri vírus-neutralizačnom teste sa pomocou známeho infekčného vírusu, ktorý reaguje s protilátkami potenciálne prítomnými vo vyšetrovanom sére, dokazuje kontakt pacienta s daným antigénom. Vykonáva sa väčšinou na bunkových kultúrach. Keď sa v bunkovej kultúre po inkubácii neprejaví cytopatogénny efekt vírusu, znamená to, že vírus bol „neutralizovaný“ protilátkami nachádzajúcimi sa vo vyšetrovanom sére.

Neutralization reactions – serological reactions, in which antibodies prevent certain biological effects of corresponding antigens. Neutralizing activity of antibodies can be shown in appropriate biological systems such as erythrocytes, cell cultures and animal models. The neutralization reactions include determination of the level of antistreptolysin O in serum, neutralization of the effect of diphtheria toxin, and virus neutralization tests for the diagnosis of certain viral diseases. In virus neutralization tests, infectious viruses are used for the determination of corresponding antibodies, which are potentially present in patient sera, in order to provide an evidence for the patients' contact with a given viral antigen. This test is usually performed in cell culture format. If the cytopathic effect of the used virus fails to appear, the virus was "neutralized" by the corresponding antibodies, which indicates their presence in the tested serum.

Neutrón – jedna zo základných častíc tvoriacich atóm. Nachádza sa v jadre. Hmotnosť neutrónov a protónov je približne rovnaká, ale neutrón nemá elektrický náboj.

Neutron – one of the basic particles which make up an atom. The neutron is found in the nucleus. A neutron and a proton have about the same weight, but the neutron has no electrical charge.

Nezhoda – nesplnenie požiadavky.

Nonconformity – non-fulfilment of a requirement.

Nezisková organizácia poskytujúca verejnoprospešné služby – právnická osoba, založená na poskytovanie všeobecne prospešných služieb za vopred určených a rovnakých podmienok pre všetkých používateľov, jej zisk nie je možné použiť v prospech zakladateľov, členov orgánov, ani zamestnancov, ale na zabezpečenie všeobecne prospešných služieb, ktorými sú napr.:

Non-profit organization providing community services – legal person providing beneficial services to the public under predetermined and equal opportunity conditions; its profit is used for charitable services and cannot be used for the benefit of founders, members, or employees. The charitable services include:

- poskytovanie zdravotnej starostlivosti,
- výskum, vývoj, vedecko-technické služby a informačné služby,
- tvorba a ochrana životného prostredia a ochrana zdravia obyvateľstva,
- služby na podporu regionálneho rozvoja a zamestnanosti.

- provision of the health care,
- research, development, scientific, technical and information activities,
- development and protection of the environment and protection of the public health,
- services in support of regional development and employment.

Neziskové organizácie – organizácie, ktoré boli založené na iné účely, ako je podnikanie (napríklad rozpočtové a príspevkové organizácie, občianske združenia, záujmové združenia, nadácie, cirkvi a náboženské spoločnosti, politické strany a hnutia, verejnoprávne inštitúcie a ďalšie).

Non-profit organizations – organizations that have been created for purposes other than business (such as budgetary and contributory organizations, civic associations, professional associations, foundations, churches and religious communities, political parties and movements, public institutions, etc.).

Neziskové organizácie v zdravotníctve – organizácie, ktoré nie sú založené za účelom podnikania, zabezpečujú zdravotnú starostlivosť pre verejný prospech.

Non-profit organizations in health care – organizations not established for the purpose of business that provide health care for the benefit of general public.

Nezmyselné kódy – ICD kódy (pozri ďalej) pre zle ohraničené alebo reziduálne kategórie hlavných skupín ochorení (napr. kardiovaskulárnych ochorení), ktoré neposkytujú zmysluplné informácie o relevantných príčinách smrti spôsobenej ochorením alebo zranením. Medzi príklady patria zle ohraničené primárne miesta vzniku rakoviny a aterosklerózy.

Garbage codes – ICD codes for ill-defined or residual categories of major disease groups (e.g. cardiovascular diseases) that do not provide meaningful information on underlying disease or injury causes of death. Examples include ill-defined primary site of cancer and atherosclerosis.

Nízke a stredné príjmy – kategória v zoskupení krajín podľa príjmu podľa Svetovej banky, používaná pre krajiny s hrubým národným dôchodkom (HND) na obyvateľa menej ako 9 206 dolárov v roku 2001 (meny upravené podľa výmenného kurzu).

Low- and middle-income – a category in the World Bank income grouping of countries used for countries with Gross National Income (GNI) per capita of less than US\$ 9 206 in 2001 (Exchange rate adjusted currencies).

Nízkofrekvenčný zvuk – počuteľný zvuk, ktorého frekvenčné spektrum je v rozsahu 20–40 Hz.

Low frequency sound – an audible sound with frequency spectrum between 20–40 Hz.

Noblemairov princíp – základ použitý pre stanovenie podmienok výkonu služby zamestnancov medzinárodnej civilnej služby v odbornej a vyššej kategórii. V rámci uplatňovania tejto zásady sa profesionálne platy určujú s odvolaním sa na najvyššie platenú národnú civilnú službu.

Noblemaire principle – basis used for the determination of conditions of service of international civil servants in the professional and higher categories. Under the application of the principle, professional salaries are determined by reference with those of the highest paying national civil service.

Nočná práca – práca vykonávaná v čase medzi 22. hodinou a 6. hodinou.

Night shift work – work performed between 10 p.m. and 6 a.m.

Nominálny koeficient rizika – odhad celoživotného rizika pre reprezentatívnu populáciu, priemerovaný cez pohlavia a vek v čase expozície.

Nominal risk coefficient – sex-averaged and age-at-exposure-averaged lifetime risk estimate for a representative population.

NORM (v prírode sa vyskytujúci rádioaktívny materiál) – rádioaktívny materiál obsahujúci nevýznamné množstvo iných rádionuklidov ako tých, ktoré sú prírodnými rádionuklidmi. Do NORM sú zahrnuté aj také materiály, u ktorých sa koncentrácia prírodných rádionuklidov nejakým spracovaním zmenila.

NORM (naturally occurring radioactive material) – a radioactive material containing no significant amounts of radionuclides other than naturally occurring radionuclides. Materials in which the activity concentrations of the naturally occurring radionuclides have been changed by some process are included in NORM.

Normy v zdravotníckych zariadeniach – výkonové – predstavuje mieru výstupu, ktorú dosiahnu pracovníci prirodzene, bez nadmernej námahy, ako priemerné množstvo za celý deň alebo pracovnú zmenu.

Productivity standards in the health organizations – the output produced by employees without work overload as the averaged output for working day or work shift.

Nosič – človek alebo zvierka bez klinických príznakov ochorenia, ktorý vo svojich tkanivách prechováva a vylučuje infekčný agens a je potenciálnym zdrojom nákazy pre vnímavého hostiteľa. Nosičstvo môže existovať v priebehu akútnej inaparentnej infekcie (asymptomatický nosič), alebo počas inkubačnej doby (nosič v inkubácii), v rekonvalescencii, alebo u perzistujúcich infekcií (chronický nosič). Nosičstvo môže byť krátkodobé i dlhodobé s vylučovaním pravidelným i intermitentným.

Carrier – a person or animal without clinical signs of disease, which harbors infectious agent in his or her tissues and releases it; therefore, it represents a potential source of infection for susceptible hosts. Carriage may exist during inapparent infection (asymptomatic carrier), or during the incubation period (incubatory carrier), in convalescence, or at persistent infections (chronic carrier). Carriage can be short-term or long-term with regular or intermittent secretion of infectious agent.

Nosné systémy – prostriedky na dopravenie munície do priestoru napadnutia. Typickými nosnými systémami sú lietadlá, hlavňové a raketové delostrelectvo (delostrelecké neriadené rakety a raketometry) a riadené strely (balistické riadené strely, riadené strely s plochou dráhou letu).

Means of delivery – devices that deliver munition to the target. Typical means of delivery include aircraft, artillery (unguided artillery rockets and rocket launchers), guided missiles (ballistic guided missiles, guided cruise missiles).

Nosný plyn – mobilná fáza v plynovej chromatografii, ktorá zabezpečuje prenos zložiek vzorky kolónou. Pri náplňových kolónach sa ako nosný plyn najčastejšie používa dusík, kým pri kapilárnych kolónach sa používa vodík alebo hélium.

Carrier gas – the mobile phase in the Gas Chromatography whose purpose is to transport analyte through the column. Commonly used carrier gases are nitrogen for packed columns and hydrogen or helium for capillary columns.

Nová verejná správa – prístup k riadeniu verejného sektora, ktorý sa vyznačuje dereguláciou nalinkovaného riadenia; premena útvarov verejnej služby do voľne stojacich agentúr alebo podnikov; zmluvy o zodpovednosti založené na výkonnosti; konkurencia, privatizácia a zmenšovanie.

Novorodenecká úmrtnosť – počet úmrtí v novorodeneckom období na 1000 živo narodených v danom roku alebo časovom období.

Novorodenecké obdobie (novorodenec) – týka sa obdobia do 28 dní od narodenia. Včasné novorodenecké obdobie sa týka obdobia do 7 dní veku. Neskoré novorodenecké obdobie sa týka obdobia od ukončených 7 dní do 28 dní života.

Nozokomiálne infekcie – (tiež známe ako nemocničné infekcie spojené s pobytom v nemocničných zariadeniach) sa vyskytujú v dôsledku lekárskeho postupu vykonaného u pacientov, ktoré vedú k infekciám z pacientovej vlastnej (endogénnej) flóry, alebo v dôsledku kontaminácie infekčnými agensmi v nemocniciach. Zdrojom môžu byť zamestnanci, pacienti alebo kontaminované prostredie. Riziko získania infekcie sa zvyšuje u pacientov so zmenenou alebo zníženou imunitou.

NPL – nervovo-paralytická látka, letálne látky zo skupiny organofosfátov; napr. sarin, soman, VX atď.

Núdzové prežitie – dočasný spôsob prežitia obyvateľstva postihnutého následkami mimoriadnych udalostí alebo krízových situácií. Zahŕňa hlavne opatrenia núdzového ubytovania, zásobovania potravinami, pitnou vodou a energiami a organizovanie humanitárnej pomoci.

Núdzové zásoby ropy a ropných výrobkov – ropa, ropné polotovary a ropné výrobky vytvárané a spravované ako štátne hmotné rezervy, určené na riešenie stavu ropnej núdze.

Nukleárna bezpečnosť – opatrenia na odhalenie a reakciu na krádež, sabotáž, neoprávnený prístup, nezákonnú prepravu alebo iné protispoločenské činy týkajúce sa jadrového materiálu, rádioaktívnych látok a súvisiacich zariadení.

Nukleárna medicína – aplikácia otvorených rádioaktívnych látok v medicíne pre diagnostické alebo terapeutické účely.

Nukleázy – enzýmy štiepiace polynukleotidové reťazce (endonukleázy a exonukleázy).

Nukleoid – prokaryotické jadro, nie je ohraničené jadrovou membránou.

New Public Management – an approach to managing the public sector characterized by deregulation of line management; conversion of civil service departments into free-standing agencies or enterprises; performance-based accountability contracts; competition, privatization and downsizing.

Neonatal mortality rate – a number of deaths in the neonatal period per 1000 live births in a given year or period of time.

Neonatal Period (newborn) – it refers to the period of less than 28 days after the birth. Early neonatal period refers to the period before 7th day of age. Late neonatal period refers to the period from 7th to 28th day of life.

Nosocomial infections – (also known as hospital-acquired infections, associated with a hospital stay) are infections that occur as a result of medical procedures performed on patients that lead to infections from a patient's own (endogenous) flora or as a result of a contamination with infectious agents in the hospital. The source can be employees, patients or contaminated environment. The risk of acquiring an infection increases for patients with altered or compromised immunity.

NA – a nerve agent, CWA from organophosphate group; e.g. sarin, soman, VX, etc.

Emergency Survival – a temporary way of survival of the population affected by the consequences of emergencies or crisis situations. It includes primarily emergency accommodation, food, water and energy supply and organizing humanitarian aid.

Emergency stocks of crude oil and petroleum products – stocks of crude oil, oil semi-products and oil products created and managed as state material reserves, intended to deal with oil shortage.

Nuclear security – the measures to detect and respond to theft, sabotage, unauthorized access, illegal transfer, or other malicious acts involving nuclear material, radioactive substances, or their associated installations.

Nuclear medicine – an application of open or enclosed radioactive substances in medicine for diagnostic or therapeutic purposes.

Nucleases – enzymes cleavage polynucleotide chains (endonucleases, exonucleases).

Nucleoid – a prokaryotic nucleus, it is not enveloped by nuclear membrane.

Nukleokapsid – štruktúrny útvar vírusu tvorený bielkovinovým obalom (kapsidom), enzýmami a nukleovou kyselinou vírusu (DNA alebo RNA, niekedy aj negenómovými nukleovými kyselinami, napr. tRNA). Kapsid je tvorený kapsomérami. Proteíny asociované s nukleovými kyselinami sa nazývajú nukleoproteíny. U neobalených vírusov nukleokapsid predstavuje kompletný virión, kým obalené vírusy majú ďalší štruktúrny útvar označovaný ako vírusový obal. Vírusový obal výčajne pozostáva z bunkovej membrány hostiteľskej bunky (fosfolipidov a membránových proteínov) a vírusových glykoproteínov. Vírusový obal umožňuje vírusom vyhnúť sa imunitným mechanizmom hostiteľa, ale obalené vírusy sú menej odolné voči fyzikálnym a chemickým faktorom vonkajšieho prostredia.

Nukleotid – základná stavebná jednotka nukleových kyselín, pozostáva z purínovej alebo pyrimidínovej bázy spojenjej N-glykozidovou väzbou so sacharidom (ribóza, alebo deoxyribóza), na ktorú je viazaný zvyšok kyseliny fosforečnej.

Nukleozid – zlúčenina vzniknutá spojením purínovej alebo pyrimidínovej bázy s ribózou alebo deoxyribózou pomocou N-glykozidovej väzby.

Nuklid – druh atómu, ktorý má v atómovom jadre určitý konkrétny počet protónov (Z) a zároveň určitý konkrétny počet neutrónov (N).

Nulová expozícia – expozícia, ktorá je obmedzená na takú nízku úroveň, že si vyžaduje malú alebo žiadnu pozornosť.

Nulová hypotéza H₀ – hypotéza, podľa ktorej neexistuje žiadny vzťah medzi dvomi nameranými javmi, alebo žiadny rozdiel medzi dvomi alebo viacerými skupinami.

Zamietnutie nulovej hypotézy podporuje záver, že existuje vzťah medzi dvoma javmi, alebo rozdiely medzi dvomi alebo viacerými skupinami.

Občianske združenia vrátane odborných organizácií – občania môžu zakladať spolky, spoločnosti, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia, ako aj odborové organizácie, a združovať sa v nich, pričom členmi združenia môžu byť aj právnické osoby, samotné združenia sú právnickými osobami a do ich postavenia a činnosti môžu štátne orgány zasahovať len v medziach zákona.

Občiansky zákonník – upravuje majetkové vzťahy fyzických a právnických osôb, majetkové vzťahy medzi týmito osobami a štátom, ako aj vzťahy vyplývajúce z práva na ochranu osôb, pokiaľ tieto občianskoprávne vzťahy neupravujú iné zákony.

Nucleocapsid – a structure composed of viral protein shell (capsid) and the nucleic acid (DNA or RNA, sometimes also non-genomic nucleic acids, e.g. tRNA). The capsids consist of capsomeres. The proteins associated with the nucleic acids are called nucleoproteins. In non-enveloped viruses, the nucleocapsid represents a complete virion, while the enveloped viruses have viral envelopes as additional structures covering their nucleocapsids. Viral envelope usually consists of the host cell-derived membranes (phospholipids and membrane proteins) as well as viral glycoproteins. Viral envelopes allow viruses to evade host immune defences; however, the enveloped viruses are more sensitive to the harmful physical or chemical environmental factors.

Nucleotide – the building block of nucleic acids, consisting of purine or pyrimidine base linked by N-glycosidic bond to a carbohydrate (ribose or deoxyribose), to which phosphate group is bound.

Nucleoside – a compound formed by combining a purine or pyrimidine base with ribose or deoxyribose by N-glycosidic bond.

Nuclide – a species of atom in which the nuclear constitution is specified by the number of protons (Z) and the number of neutrons (N).

Zero exposure – an exposure limited to such a low level that it requires little or no attention.

Null hypothesis H₀ – the hypothesis that there is no relationship between two measured phenomena, or no difference among two or more groups.

Rejecting the null hypothesis supports the conclusion that there is an existing relationship between two phenomena or difference among two or more groups.

Civil associations including the professional organizations – citizens can create alliances, societies, unions, movements, clubs and other civil associations, as well as trade unions, and associate in these organizations (legal entities may be members of these organizations too). Civil associations are legal entities and the Government can interfere with their activities only to a limited extent specified by laws.

Civil Code – regulates relationships of natural and legal persons with respect to property; relationships between these persons and the State with respect to property, as well as the relationships resulting from the right on protection of individuals, unless related by other civil laws.

Obdobie batolaťa – vývojové obdobie od 1. roku do konca 3. roku po narodení.

Toddler period – developmental period from the 1st year to the end of the 3rd year after birth.

Obdobie mládeže, dorastu – vývojové obdobie od 15. roku do konca 19. roku života.

Adolescent period – developmental period from the 15th year to the end of 19th year of life.

Obdobie vnútramaternicového života – obdobie vnútramaternicového života počas 42 týždňov po počatí.

Intrauterine period – it refers to the period of 42 weeks after conception.

Obecný úrad (mestský) úrad – výkonný orgán obce (mestského) zastupiteľstva a starostu (primátora).

Municipal office (town office) – the executive body of the municipal (town) assembly and of the mayor.

Obézny/-a – osoba, ktorej vypočítaný index telesnej hmotnosti (Body Mass Index, BMI) je väčší, alebo sa rovná 30 kg/m².

Obese – a person whose calculated body mass index (BMI) is greater than equal to 30 kg/m².

Obchodný názov – meno obchodnej značky alebo komerčné označenie materiálu.

Trade name – the trademark name or commercial name for a material.

Obchodný register – verejný zoznam vedený na príslušnom súde, v ktorom sú zapísané subjekty zaoberajúce sa podnikateľskou činnosťou.

Public company register – public list of registered businesses maintained by a competent court.

Obidoxim – 1,3-bis(4-hydroxyiminometylpyridinium)-2-oxapropan chlorid, reaktivátor acetylcholinesterázy. ↗ Toxogonín.

Obidoxime – 1.3-bis(4-hydroxy-imino-methyl-pyridinium)-2-oxapropane chloride, acetylcholinesterase reactivator. ↗ Toxogonin.

Objekt ochrany – osoby, predmety, budovy, zariadenia alebo informácie, ktoré môžu byť ohrozené inými objektmi, prostredím alebo jemu nepriateľským subjektom a na ochrane ktorých má spoločnosť záujem.

Protected object – persons, objects, buildings, premises or information that can be endangered by other objects, environment or enemies and the society has interest in their protection.

Objekt osobitnej dôležitosti – strategický objekt kritickej infraštruktúry, stanovený vládou Slovenskej republiky na návrh určených orgánov štátnej správy, orgánov miestnej štátnej správy a samosprávy a iných právnických osôb, ktorého poškodenie alebo zničenie by ohrozilo bezpečnosť štátu a životne dôležité záujmy Slovenskej republiky a ktorý podlieha vládou SR schválenému spôsobu ochrany a obrany.

Object of special importance – the strategic object of critical infrastructure identified by the Slovak Government upon proposal by designated state administration bodies or local government or other legal entities. Damage to or destruction of such an object would pose threat to the national security and critical interests of the Slovak Republic and for this reason it is subject to protection and defense as approved by the Government of the Slovak Republic.

Objektívny dôkaz – údaje podporujúce existenciu alebo pravdivosť niečoho.

Objective evidence – data supporting the existence or verity of something.

POZN.: Objektívny dôkaz sa môže získať pozorovaním, meraním, skúškou alebo inými spôsobmi.

NOTE: Objective evidence may be obtained through observation, measurement, test, or other means.

Oblasť (rozsah) akreditácie – špecifikované služby posudzovania zhody, ktorých akreditácia sa očakáva, alebo ktorým bola priznaná.

Scope of accreditation – specific conformity assessment services for which accreditation is sought or has been granted.

Obligátny parazitizmus – vlastný každému parazitovi, v ktorého ontogenéze sa nevyhnutne vyskytuje aspoň jedna parazitická fáza, t. j. vývojové štádium, ktoré závisí od hostiteľa.

Obligate parasitism – characteristic to every parasite whose development must include at least one parasitic stage, i. e. the stage in which the organism depends on the suitable host.

Obmedzenie biorizika – zníženie výskytu rizík spojených s pôsobením biologických agensov a toxínov bez ohľadu na ich pôvod alebo zdroj (zahŕňa celú škálu biorizík).

Biorisk reduction – the reduction of the occurrence of risks associated with exposure to biological agents and toxins, whatever their origin or source, encompassing the full spectrum of biorisks.

Obmedzenie pohybu – opatrenia, akým je zastavenie verejnej dopravy (letísk, železníc atď.) v záujme zabránenia šírenia chorôb.

Restriction of movement – measures such as the closure of public transportation (airports, railways, etc.) in order to prevent the spread of disease.

Obmedzený priestor – priestor, v ktorom sa môžu hromadiť plyny, pary, prach alebo dym alebo v ktorom môže byť spotrebovaný kyslík z dôvodu konštrukcie priestoru, jej umiestnenia, obsahu alebo v ňom vykonávanej činnosti. Je to priestor, ktorý nebol konštruovaný na dlhší pobyt osôb a má obmedzené otváranie na vstup, východ a vetranie.

Obnova nákladov – príjem poskytovateľa zdravotnej starostlivosti od jednotlivcov alebo komunit za poskytnuté zdravotné služby. Môže byť vyjadrená v percentách výdavkov.

Obnova základných podmienok – proces vytvárania primeraných a dostatočných materiálnych predpokladov pre fungovanie spoločnosti na danom území po dobu niekoľkých týždňov alebo mesiacov.

Obnoviteľnosť – schopnosť systému vytvoriť pôvodnú funkcionálnu. Vyjadruje schopnosť návratu k pôvodným funkciám systému.

Obnovovacie práce – činnosti spočívajúce v revitalizácii životného prostredia a smerujúce k efektívnej obnove životného prostredia, spoločenského života a materiálnych hodnôt. Sú to činnosti, ktorých cieľom je obnova územia, systémov, prípadne zariadení a nadväzujú na záchranné práce.

Obohatenie profesie – prídanie jednej alebo viacerých súvisiacich činností k existujúcej profesii. Toto môže zahŕňať niektoré manažérske činnosti (napr. plánovanie, organizovanie, kontrolovanie).

Obrana – súbor činností, opatrení a mechanizmov, síl a prostriedkov na odvrátenie útoku na systém, zabránenie negatívnym vonkajším alebo vnútorným vplyvom ohrozujúcim jeho existenciu, stabilitu a fungovanie.

Obrana štátu – súbor činností, opatrení a mechanizmov, prostredníctvom ktorých štát vytvára predpoklady na zachovanie mieru a bezpečnosti, zvrchovanosti a územnej celistvosti a na zabezpečenie nedotknuteľnosti hraníc a splnenie záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu a ďalších medzinárodných zmlúv.

Oborné plánovanie – súbor činností, prostredníctvom ktorých príslušné štátne orgány vytvárajú krátkodobé, strednodobé a dlhodobé plány zabezpečenia úloh obrany štátu a určujú povinnosti subjektom vyčleneným na plnenie týchto úloh.

Obťažujúci prach alebo pevné častice – obťažujúci prach, ktorý však nespôsobuje ochorenie alebo škodlivé účinky, ak sa expozície udržiavajú na prijateľnej úrovni.

Confined space – a space in which a hazardous gas, vapor, dust or fume may collect or in which oxygen may be depleted due to its design, location, contents, or activities carried out. It is an area not intended for continuous human occupancy and it has limited ports for entry, exit or ventilation.

Cost-recovery – receipt, by a health provider, of income from individuals or the community in exchange for health services. It may be expressed as a percentage of expenditure.

Restoring basic conditions (rehabilitation) – a process of creating adequate and sufficient material conditions for functioning of society in a given area for several weeks or months.

Recuperability – the ability of a system to restore its original functionality. It expresses the ability to return to the system's original functions.

Reconstruction works – activities intended to revitalize environment, to recover life of society and material values. These activities, which aim at the remediation and recovery of areas, systems or equipment, are performed following rescue operations.

Job enrichment – adding one or more related tasks or functions to an existing job. These may include some managerial functions (e.g. planning, organizing, controlling).

Defense – a set of activities, measures, mechanisms, forces and resources to avert the attack on the system and prevent negative external or internal influences that threaten its existence, stability and functioning.

National defense – a set of activities, measures and mechanisms through which the state creates conditions to preserve peace, security, sovereignty and territorial integrity. It ensures inviolability of state borders and fulfillment of the obligations resulting from international treaties on common defense and other international treaties.

Defense planning – activities through which the responsible state authorities create short, medium and long-term plans for national defense tasks and define responsibilities of entities charged to perform these tasks.

Nuisance dusts – dust that does not cause disease or harmful effects when exposures are kept at reasonable levels.

Očakávaná dĺžka zdravého života, HALE – odhad priemerného počtu rokov, ktoré budú prežiť v plnom zdraví na základe očakávanej dĺžky života s prihliadnutím na roky prežité v neúplnom zdraví v dôsledku choroby alebo úrazu. Zvyčajne sa uvádza HALE pri narodení a pri dovŕšení 65 rokov života.

Očakávaná dĺžka života pri narodení – odhad priemerného počtu dožitých rokov, ktorý je možné očakávať u novonarodeného dieťaťa za predpokladu, že prevládajúce vekovo špecifické vzory úmrtnosti pri narodení zostanú rovnaké po celú dobu života dieťaťa.

Očakávané dožitie – odhad priemerného počtu zostávajúcich rokov života pre osoby, ktoré sa dožili určitého veku.

Očakávané dožitie bez postihnutia, DFLE – forma HE (pozri ďalej), ktorá dáva váhu s hodnotou 1 zdravotným stavom bez postihnutia nad explicitným alebo implicitným prahom a váhu s hodnotou 0 zdravotným stavom s akoukoľvek úrovňou postihnutia nad týmto prahom.

Očakávané dožitie podľa zdravotného stavu – všeobecný termín pre súhrnné miery zdravotného stavu obyvateľstva, ktorý odhaduje očakávané roky života prežité v rôznych zdravotných stavoch.

Odber – proces odoberania malého reprezentatívneho množstva plynu, kvapaliny alebo pevnej látky na účely analýzy.

Odborné oprávnenia – nákupné preukazy alebo prídelové lístky vydávané obcou jej občanom, za účelom nákupu životne dôležitých výrobkov alebo životne dôležitých tovarov počas krízových stavov, ak boli vládou Slovenskej republiky alebo okresným úradom na ich predaj vyhlásené mimoriadne regulačné opatrenia.

Odborný zástupca pre ochranu pred žiarením – osoba, ktorá je odborne spôsobilá vo veciach ochrany pred žiarením týkajúcich sa daného druhu činnosti, aby dozerala na vykonávanie opatrení v oblasti ochrany pred žiarením alebo ich sama vykonávala.

Odhad celoživotného rizika – na výpočet celoživotného rizika, že u jednotlivca vznikne konkrétna choroba spôsobená expozíciou, alebo že sám na ňu zomrie, môže byť použitých niekoľko typov odhadov:

- **Prevýšenie celoživotného rizika (Excess Lifetime Risk – ELR)**, je rozdiel medzi podielom ľudí exponovanej populácie, u ktorých vznikne choroba alebo na ňu zomrú a obdobným podielom ľudí v podobnej neexponovanej populácii,
- **Riziko smrti v dôsledku expozície (Risk of Exposure-Induced Death – REID)** je definované ako rozdiel v špecifickej (k príčine vzťahnutej) úmrtnosti exponovanej a neexponovanej populácie daného pohlavia a daného veku v čase expozície a prezentované ako úmrtie z dodatočnej príčiny pôsobiacej v populácii,
→

Health-Adjusted Life Expectancy, HALE – estimated average number of remaining years that a person can expect to live in full health considering current life expectancy and expected years of ill health. HALE is usually expressed at birth and at 65 years.

Life expectancy at birth – an estimate of the average number of years a newborn child can expect to live provided that the prevailing age-specific patterns of mortality at the time of birth were to stay the same throughout the child's life.

Life expectancy – the average number of years of life expected to be lived by individuals who survive to a specific age.

Disability-Free Life Expectancy, DFLE – a form of HE which gives a weight of 1 to states of health with no disability above an explicit or implicit threshold and a weight of 0 to states of health with any level of disability above that threshold.

Health Expectancy, HE – a generic term for summary measures of population health which estimate the expectation of years of life lived in various health states.

Sampling – a process of taking small representative specimens of a gas, liquid, or solid materials for further analysis.

Ration coupons – coupons issued by local authorities to their residents allowing them to purchase certain necessities during crisis state, if the Government of the Slovak Republic or its district offices declared emergency regulatory measures.

Radiation protection officer – an individual who is technically competent in radiation protection matters relevant for a given type of practice to supervise or perform the implementation of the radiation protection arrangements.

Lifetime risk estimates – several types of lifetime risk estimates can be used to calculate the risk over a lifetime that an individual will develop, or die from, a specific disease caused by an exposure:

- **Excess Lifetime Risk (ELR)**: the difference between the proportion of people who develop or die from the disease in an exposed population and the corresponding proportion in a similar population without the exposure,
- **Risk of Exposure-Induced Death (REID)**: the difference in a cause-specific death rate for exposed and unexposed populations of a given sex and a given age at exposure; presented as a risk of death from an additional cause introduced into a population,
→

- Strata dĺžky očakávaného života (Loss of Life Expectancy – LLE), ktorá popisuje zníženie očakávanej dĺžky života v dôsledku uvažovanej expozície,
- Celoživotne pripočítateľné riziko (Lifetime Attributable Risk – LAR) je aproximáciou prístupu REID a popisuje prevýšenie úmrtia (alebo prípadu choroby) počas sledovania oproti „pozadiu“, t. j. hodnotám úmrtnosti a frekvencie chorôb stanovených na základe skúseností u neexponovaných jedincov. Metóda LAR sa používa na odhad celoživotných rizík v ICRP 103 (Odporúčania Medzinárodnej komisie pre radiačnú ochranu z roku 2007).

- Loss of Life Expectancy (LLE): the decrease in life expectancy due to the exposure of interest,
- Lifetime Attributable Risk (LAR): an approximation of the REID that describes excess deaths (or disease cases) over a follow-up period with population background rates determined by the experience of unexposed individuals. The LAR was used in the ICRP 103 to estimate lifetime risks (The 2007 Recommendations of the International Commission on Radiological Protection).

Odhad expozície odborníkmi – hodnotenie prítomnosti, úrovne a pravdepodobnosti expozície nejakým faktorom (z ohraničeného zoznamu faktorov alebo bez ohraničenia) príslušným odborníkom na základe osobnej pracovnej anamnézy každej osoby zaradenej do sledovania. Odhad expozície odborníkmi pomáha najmä v situáciách, keď priame merania pracovnej expozície nie sú dostupné, napr. v prípade komunitných štúdií, ktoré vychádzajú iba z dotazníkových údajov. Hoci bol tento postup považovaný za jeden z presnejších prístupov k retrospektívnemu hodnoteniu expozícií, jeho doterajšia validácia s ohľadom na odborníkov hodnotiacich expozície bola iba minimálna.

Expert assessment of exposure – the process of experts' assessment of exposure shares common features to that applied for deriving jobs exposure matrices (JEMs). The experts assess presence, level, and probability of exposure to an open or fixed list of agents according to information gathered in the occupational history of each person in the study. Expert assessment is most useful in situations where direct exposure measurements are not available, such as in community based studies that rely on questionnaire information. Although this approach has been considered among the more accurate strategies for retrospective assessment of exposure in occupational epidemiology research, few attempts at validation have been made to illuminate the *black box* of the exposure assessor.

Odhadovaná populácia – ↗ Populácia (v štatistike).

Estimated population – ↗ Population.

Odchýlka, stupeň 0 – narušenie prevádzkového režimu v rámci povolených limitov a podmienok prevádzky, ktoré je bezpečne zvládnuté príslušnými prevádzkovými postupmi.

Deviation, level 0 – a disruption of the operating regime within permissible limits and conditions of operation, which is fully controlled by standard operating procedures.

Odliv mozgov – migrácia zdravotníckych pracovníkov s cieľom získania lepších životných štandardov, vyšších príjmov, dostupnosti k moderným technológiám a stabilnejším politickým podmienkam v inej časti sveta.

Brain drain – a migration of health care professionals with the aim to achieve better living standards, higher income, the access to modern technologies and stable political conditions in other parts of the world.

Odmietnutie práce – právo pracovníka odmietnuť vykonávať prácu, o ktorej sa domnieva, že by mohol byť ohrozený pri jej výkone.

Work refusal – the right of a worker to refuse to work when the worker has reason to believe that he or she would be endangered by performing that work.

Odolnosť – schopnosť systému, komunity alebo spoločnosti vystavenej nebezpečenstvu, odolávať, absorbovať, prispôbiť a zotaviť sa z účinkov nebezpečenstva včas a účinným spôsobom, a to aj prostredníctvom zachovania a obnovy svojich podstatných základných štruktúr a funkcií.

Resilience – the ability of a system, community or society exposed to hazards to resist, absorb, accommodate to and recover from the effects of a hazard in a timely and efficient manner, including through the preservation and restoration of its essential basic structures and functions.

Odôvodnenie (v kontexte radiačnej ochrany) – zhodnotenie, či plánovaná aktivita vedúca k ožiareniu je vcelku prínosná, t. j. či výhody pre jednotlivcov a spoločnosť prevážia nad rizikami vyplývajúcimi z tejto aktivity (vrátane efektu obáv z radiácie), alebo či je navrhované nápravné opatrenie v prípade ohrozenia alebo skutočnej expozície prospešné, t. j. či výhody pre jednotlivcov a spoločnosť (vrátane zníženia obáv z radiácie) prevýšia náklady a iné škody, ktoré toto nápravné opatrenie prinesie.

Justification (radiation protection context) – the process of determining whether the planned activity involving radiation is, overall, beneficial, i. e. whether the benefits to individuals and to society from introducing or continuing the activity outweigh the harm (including radiation detriment) resulting from the activity; or a proposed remedial action in an emergency or existing exposure situation is likely, overall, to be beneficial, i. e., whether the benefits to individuals and to society (including the reduction in radiation detriment) from introducing or continuing the remedial action outweigh its cost and any harm or damage it causes.

Odpadová voda – tekutý odpad pochádzajúci z domácností z činností súvisiacich s denným životom, t. j. kúpaním, umývaním, upratovaním, výživou, prípravou stravy, praním, osobnou hygienou. (ENHIS pre región EÚ. SZO 2002).

Waste water – a fluid waste originating from household activities associated with daily human life, e.g. bathing, washing, cleaning, nutrition, food preparation, laundering and personal hygiene (ENHIS for the EU region. WHO 2002).

Odписы – zníženie hodnoty investičného majetku prostredníctvom opotrebenia vo finančnom vyjadrení.

Depreciation – the reduction in value of a capital asset through wear and tear.

Odpočinkové a telovýchovné chvíľky v školách – ich cieľom je oddialiť začínajúcu únavu prostredníctvom vhodne usporiadaného pracovného režimu a prestávok počas pedagogického procesu.

Recreation and physical education at school – activities whose aim is to delay onset of fatigue through properly arranged work and rest intervals during the educational.

Odporúčané výživové dávky pre obyvateľstvo v Slovenskej republike – odporúčané množstvo energie a živín stanovené podľa: veku, pohlavia a úrovne fyzickej aktivity.

Recommended nutritional intake for the population of the Slovak Republic – recommended caloric and nutrient intake for specific groups based on age, sex, and level of physical activity.

Odvođená jednotka – meracia jednotka pre odvodenú veličinu.

Derived unit – a measurement unit for a derived quantity.

Odvođená koncentrácia vo vzduchu – rovná sa ročnému limitu príjmu rádionuklidu – ALI – delenému objemom vzduchu vdýchnutého referenčnou osobou za pracovný rok, t. j. $2,2 \times 10^3 \text{ m}^3$. Jednotkou DAC je Bq m^{-3} .

Derived Air Concentration, DAC – annual limit intake of a given radionuclide (ALI) divided by the volume of air inhaled by a reference person in one working year (i. e., $2,2 \times 10^3 \text{ m}^3$). The unit of DAC is Bq m^{-3} .

Odvođená veličina – veličina sústavy veličín definovaná prostredníctvom základných veličín danej sústavy.

Derived quantity – quantity, in a system of quantities, defined in terms of the base quantities of that system.

Odvrátená dávka – dávka, ktorej sa zabránilo alebo ktorá bola odvrátená zavedením ochranného opatrenia alebo súboru ochranných opatrení, t. j. rozdiel medzi predpokladanou dávkou pri neuplatnení ochranných opatrení a očakávanou zvyškovou dávkou.

Averted dose – the dose prevented or avoided by the application of a protective measure or set of protective measures, i. e., the difference between the projected dose if the protective measure(s) had not been applied and the expected residual dose.

OF – organofosfáty; organofosforové zlúčeniny schopné inhibovať aktivitu acetylcholinesterázy.

OP – organophosphates; organophosphorus compounds capable to inhibit acetylcholinesterase activity.

Ohnisko nákazy – lokalita, v ktorej sa uskutočňuje proces šírenia nákazy. Jej súčasťou je zdroj (zdroje) nákazy, vnímaví hostitelia, vektory ochorenia a faktory vonkajšieho prostredia dôležité pre šírenie nákazy.

Focus of infection – a place in which transmission of an infectious disease occurs. It contains the source (s) of infection, susceptible hosts, disease vectors and environmental factors needed for transmission of the infectious disease.

Ohnisko nákazy zvierat – celý kataster obce alebo mestská časť, v ktorom sa vyskytla nákaza zvierat potvrdená orgánmi veterinárnej starostlivosti.

Source of the animal infection – municipality or an administrative division of a city where an occurrence of animal infectious disease has been confirmed by the state veterinary authority.

Ohrozenie verejného zdravia – nepredvídané a nekontrolované ohrozenie verejného zdravia chemickými, biologickými alebo fyzikálnymi faktormi vrátane takého ohrozenia verejného zdravia, ktoré má medzinárodný dosah.

Ohrozenie vodou – možnosť takej zmeny na vodnom toku, keď hrozí vznik povodne alebo povodeň nastala a dá sa rozdeliť na:

Povodňovú situáciu – stav, keď hrozí nebezpečenstvo vzniku povodne alebo povodeň už vznikla. Je to stav charakterizovaný dosiahnutím jednotlivých stupňov povodňovej aktivity na vodných tokoch alebo na vodných stavbách. Za povodňovú situáciu sa považuje aj stav, pri ktorom je ohrozená alebo narušená stabilita a bezpečnosť vodnej stavby.

Nebezpečenstvo povodne – stav charakterizovaný dlhotrvajúcimi výdatnými atmosférickými zrážkami a ich rýchlym odtokom do vodných tokov, varovnou meteorologickou predpoveďou extrémnych zrážok, zvýšeným odtokom z topiaceho sa snehu a nebezpečným odchodom ľadov a rýchlym vzostupom hladiny vodného toku.

Ochrana – súhrn systémových opatrení, činností a prostriedkov na prevenciu a odstránenie následkov súčasných a potenciálnych vnútorných i vonkajších ohrození občanov i materiálnych a duchovných hodnôt.

Ochrana obyvateľstva – systém úloh a opatrení zameraných na ochranu života, zdravia a majetku, spočívajúcich najmä v analýze možného ohrozenia a v prijímaní opatrení na znižovanie rizík ohrozenia, ako aj určenie postupov a činností pri odstraňovaní následkov mimoriadnych udalostí.

Ochrana pred povodňami – súbor technických opatrení na vodných tokoch a organizačných opatrení orgánov štátnej správy a obcí, povodňových komisií, správcu vodných tokov, vlastníkov a správcov vodných stavieb, iných právnických a fyzických osôb na predchádzanie vzniku povodne a na zmiernenie jej následkov.

Ochrana zdravia – súhrn opatrení spočívajúcich v predchádzaní vzniku a šíreniu ochorení a v obmedzovaní ich výskytu a iných porúch zdravia, v zlepšovaní zdravia prostredníctvom starostlivosti o zdravé životné podmienky, pracovné podmienky a zdravý spôsob života a vo výkone štátneho zdravotného dozoru (Zákon č. 272/1994 Z. z.).

Ochrana zdravia detí a mládeže – vyžaduje harmóniu školských a mimoškolských aktivít detí, vyváženost psychických a fyzických aktivít a úpravu denného režimu a okolia v živote dieťaťa.

Threat to public health – unforeseen and uncontrolled public health risk posed by chemical, biological or physical factors including such threats to public health, that have international reach.

Flood (flood threat) – a possibility that normal confines of a river bed will be overflowed and flood will develop or has already developed. Following levels are to be distinguished:

Flood situation – a situation that poses an immediate threat of flood or situation when flood actually occurred. In this situation certain graded levels of flood activity have been reached in watercourses, or associated construction elements. Risk of damage or an actual damage to the construction elements is considered to be the flood situation as well.

Danger of flood – a situation characterised by continuous heavy rains and rapid runoff to the watercourses or the situation when heavy rains are forecasted or the increased flow of water is expected to develop from melting snow or ice.

Protection – a set of systemic measures, activities and means for prevention or recovery from consequences of current or potential internal or external threats to humans, material and intellectual property.

Population protection – the civil protection is represented by a system of tasks and measures designed to protect life, health and property which consists mainly in an analysis of impending dangers and in the adoption of risk reduction measures, and in the determination of procedures and activities aimed at the elimination of consequences of emergencies.

Flood protection – a set of technical measures on the watercourses and organizational measures taken by state administration, local government, flood committees, administrators of watercourses, owners and administrators of associated construction elements, other natural persons and legal entities for preventing floods and reducing their consequences.

Health protection – a set of measures aimed at disease prevention, prevention of disease transmission, and health improvement through better living conditions, better working conditions, adoption of healthy lifestyle and through the governmental oversight of the health care industry (Act No. 272/1994).

Children and youth health protection – requires properly designed school and after-school activities, balance in mental and physical activities and enrichment in daily routines of children and young people.

Ochránenie – použitie nejakého zariadenia alebo kombinácie zariadení na udržanie ktorejkoľvek časti tela pracovníka mimo nebezpečnú zónu stroja počas jeho pracovného cyklu. Obyčajne to zahŕňa ochranu miesta práce pevným uzatvorením a /alebo ochranou operátora a okolitých pracovníkov pred odlietavajúcimi fragmentmi.

Ochranné opatrenia na zníženie hluku – prostriedky a opatrenia na zníženie hluku v pracovnom priestore.

Ochranné pásmo – pásmo okolo ohrozeného územia, v ktorom je nevyhnutné vykonávať ochranné opatrenia aby sa zamedzilo ohrozeniu obyvateľstva účinkami nebezpečných látok alebo rozširujúcimi sa následkami mimoriadnej udalosti.

Ochranné stavby – stále alebo dočasne budované stavby slúžiace na ukrytie a ochranu osôb, zvierat, prípadne materiálnych hodnôt pred následkami krízových situácií.

Rozdelenie podľa druhu ochrany:

1. odolné úkryty,
2. plynosťné úkryty,
3. jednoduché úkryty budované svojpomocne,
4. chránené pracoviská, ktoré slúžia civilnej ochrane.

Ochranný / bariérový krém – krém určený na ochranu rúk a iných častí kože pred expozíciou škodlivým faktorom. Bariérový krém je tiež známy ako ochranný krém na ruky.

Ochranný súčiniteľ stavby K₀ – súhrnná hodnota všetkých činiteľov ovplyvňujúcich vlastnosti stavby z hľadiska radiačnej ochrany. Je vyjadrený číslom, ktoré udáva koľkokrát je úroveň radiácie pôsobiaca na človeka v kryte menšia ako vo voľnom teréne.

Okazakiho fragmenty – relatívne krátke fragmenty DNA (1000 – 2000 nt u prokaryotov a asi 150 nt u eukaryotov), ktoré sa tvoria počas syntézy oneskorujúceho sa reťazca pri replikácii DNA a po odstránení primerov sú spájané pomocou DNA ligázy, čím sa vytvorí súvislý DNA reťazec.

Okresné plánovanie – proces strategického a/alebo operačného plánovania zdravotníckych služieb na okresnej úrovni, v ideálnom prípade v súlade s národnou zdravotnou stratégiou/plánom, ktorý je miestne prispôbený.

Okresný zdravotnícky systém – 1. sieť zdravotníckych zariadení primárnej starostlivosti, ktoré poskytujú komplexnú škálu podporných, preventívnych a liečebných služieb zdravotnej starostlivosti definovanej populácii za aktívnej účasti komunity a pod dohľadom okresnej nemocnice a okresného zdravotno-manžárskeho tímu; →

Guarding – use of any device or combination of devices designed to keep any part of a worker's body out of the danger zone of a machine during its operating cycle. This usually involves guarding the point of operation, guarding power transmission components by fixed enclosures, and/or protecting the operator and nearby workers from flying fragments.

Noise reduction – methods implemented to minimize noise exposure of employers at workplaces.

Protective zone – a zone around endangered area in which safety measures must be implemented in order to reduce threat posed by hazardous materials or other emergencies.

Protective structures – permanent or temporary structures for sheltering and protection of humans, animals, or material values from the impact of crisis situations.

Classification by type of protection:

1. (blast) resistant shelters,
2. chemical shelters, fallout shelters,
3. simple self-built shelters,
4. fortified structures for civil protection.

Barrier cream / protective cream – a cream designed to protect the hands and other parts of the skin from exposure to harmful agents. Barrier cream is also known as protective hand cream.

Protective factor of building K₀ – a sum of all factors contributing to the overall radiation protection of the building. Its numerical value corresponds to a fold-decrease of radiation level in the building relative to the outdoor radiation level.

Okazaki fragments – relatively short DNA fragments (1000–2000 nt in prokaryotes and ~150 nt in eukaryotes) formed during the synthesis of the lagging strand during the DNA replication. After the removal of primers, Okazaki fragments are joined by DNA ligase to form a continuous DNA strand.

District planning – the process of strategic and/or operational planning of health services at the district level, ideally aligned with the national health strategy/plan of which it is the local expression.

District health system – 1. a network of primary care health facilities that deliver a comprehensive range of promotive, preventive and curative health care services to a defined population with active participation of the community and under the supervision of a district hospital and district health management team; →

2. sieť organizácií, ktoré poskytujú, alebo robia opatrenia na poskytovanie spravodlivých, komplexných a integrovaných zdravotníckych služieb definovanej populácii a sú ochotné niesť zodpovednosť za svoje klinické a ekonomické výsledky a za zdravotný stav obyvateľstva, ktorému slúžia. ↗ Integrované poskytovanie služieb siete.

2. a network of organizations that provides, or makes arrangements to provide, equitable, comprehensive and integrated health services to a defined population and is willing to be held accountable for its clinical and economic outcomes and for the health status of the population that it serves. ↗ Integrated service delivery network.

Oneskorená neurotoxická (neuropatia) – ↗ OPIDN.

Delayed neurotoxicity (neuropathy) – ↗ OPIDN.

Onkogény – gény, ktoré môžu prispieť k vývoju zhubných nádorov. Sú to protoonkogény modifikované prostredníctvom aktivujúcich mutácií, génových amplifikácií alebo zmien štruktúry chromozómov. Proteínové produkty onkogénov – onkoproteíny – podporujú delenie a prežívanie buniek, prípadne potláčajú diferenciáciu buniek a programovanú smrť buniek (apoptózu). Príklad: onkogén KRAS c.35G>A kóduje onkoproteín KRAS(p.G12D). ↗ Protoonkogény.

Oncogenes – genes that can contribute to the process of carcinogenesis. Oncogenes are proto-oncogenes modified by activating mutations, gene amplification, or chromosomal rearrangements. Through their protein products (oncoproteins), oncogenes support cell proliferation, survival, suppression of differentiation or evasion of apoptosis. Example: oncogene KRAS c.35G>A encodes oncoprotein KRAS(p.G12D). ↗ Proto-oncogenes.

Onkovírusy – vírusy schopné navodiť malígnu transformáciu buniek. DNA onkovírusy sú z čeľade *Papillomaviridae*, *Polyomaviridae*, *Adenoviridae*, *Herpesviridae*, *Hepadnaviridae*, kým RNA onkovírusy sú zastúpené čeľadou *Retroviridae*. Sú schopné navodzovať perzistentné infekcie ktoré môžu ale nemusia byť latentné. Prenášajú sa krvou, slinami a pohlavnou cestou. Pre ľudí sú významné napr. herpesvírus ľudí 4 (HHV4, vírus Epstein a Barrovej, EBV), ľudský herpesvírus 8 (HHV8, vírus Kaposiho sarkómu) a ľudský papillomavirus genotypu 5, 8, 16 a 18 (popri mnohých iných).

Oncogenic viruses – viruses capable to induce malignant transformation of cells. DNA oncoviruses are members of viral families *Papillomaviridae*, *Polyomaviridae*, *Adenoviridae*, *Herpesviridae*, and *Hepadnaviridae*, while RNA oncoviruses are represented by family *Retroviridae*. These viruses are able to induce persistent infections which may or may not be latent infections. They are transmitted via blood, saliva and sexual contact. Oncogenic viruses relevant for humans include Human herpes virus 4 (HHV4, Epstein-Barr virus), Human herpes virus 8 (HHV 8, Kaposi sarcoma virus), and human papillomavirus genotypes 5, 8, 16, and 18, among many others.

Opakovateľnosť merania – presnosť merania určená zo súboru podmienok opakovateľnosti merania.

Measurement repeatability, repeatability – measurement precision under a set of repeatability conditions of measurement.

Opakujúce sa výdavky / náklady – náklady, ktoré odkazujú na vstupy, ktoré trvajú menej ako jeden rok a sú pravidelne nakupované pre pokračovanie činnosti, ako sú platy, lieky a zásoby, údržba, opravy a iné.

Recurrent expenditures / costs – costs that refer to inputs which last less than one year and are regularly purchased for continuing an activity, such as salaries, drugs and supplies, repair maintenance, and others.

Opatrovateľ – osoba, ktorá poskytuje opatrovateľskú starostlivosť realizovanú formou podporného, neosobného a osobného opatrovania. Podporné opatrovanie zahŕňa zabezpečenie drobných opráv v domácnosti, dopravu (napr. na vyšetrenie) pomoc pri úradných záležitostiach. Neosobné opatrovanie obsahuje aktivity súvisiace so starostlivosťou o domácnosť, napr. upratovanie, pranie, kúrenie, varenie. Osobné opatrovanie zahŕňa osobnú hygienu, kŕmenie, polohovanie pomoc pri obliekaní a vyzliekaní, pohybe, starostlivosť o voľný čas, sprevádzanie na vyšetrenie, rehabilitáciu, ošetrovanie. Z formálneho hľadiska môže starostlivosť poskytovať profesionálny alebo neprofesionálny opatrovateľ.

Caregiver – a person providing care that includes small repairs in the household, transport (e.g. to the place of medical examination), help with official matters, cleaning, washing, heating, cooking, or personal care, which includes personal hygiene, feeding, changing positions, help with dressing and undressing, movement activities, leisure time activities, accompanying to medical examinations, rehabilitation, or treatment. Care can be provided by professional or non-professional caregiver.

Operačný plán – operačné plány sa zameriavajú na efektívne riadenie zdrojov, s krátkym časovým rámcom, konverziu cieľov do konkrétnych aktivít, a na opatrenia na monitorovanie realizácie a nakladania so zdrojmi. Špecifické významy zahŕňajú:

1. národný strategický plán definovaný v časovom horizonte jedného roka,
2. národný strategický plán definovaný na subnárodnej úrovni, napr. okresný plán, zvyčajne v kratšom časovom horizonte ako v národnom strategickom pláne,
3. časť národného strategického plánu, obmedzená na konkrétny program.

Operatívna teplota, t_o , [°C] – teplota uzavretého čierneho priestoru, v ktorom by medzi človekom a prostredím nastala výmena rovnakého množstva tepla prúdením a sálaním ako v skutočnom nehomogénnom prostredí.

Operatívna teplota sa vypočíta podľa vzťahu:

$$t_o = t_{r,m} + A(t_a - t_{r,m})$$

kde

t_o – operatívna teplota (°C),

$t_{r,m}$ – stredná teplota sárania,

t_a – priemerná hodnota teploty vzduchu

za časový interval,

A – koeficient, rýchlosti prúdenia vzduchu.

Operón – transkripčná jednotka génov, ktorých expresia je riadená tým istým promótorom.

OPIDN – organofosfátmi indukovaná oneskorená neurotoxicita (neuropatia); syndróm charakterizovaný poškodením senzitivnej aj motorickej inervácie periférneho nervového systému; manifestuje sa dňmi (týždne) po expozícii; je spájaný s inhibíciou neurotoxickej esterázy, nie však s inhibíciou AChE.

Oprava – činnosť vykonaná na nezhodnom produkte s cieľom urobiť ho prijateľným na zamýšľané použitie.

POZN. 1: Oprava zahŕňa aj aktivity na obnovenie funkčného stavu zhodného produktu, napr. ako súčasť údržby.

POZN. 2: Na rozdiel od prepracovania, oprava môže ovplyvniť alebo zmeniť časti nezhodného produktu.

Opsonín – látka schopná zvyšovať fagocytózu. Dva hlavné opsoníny sú protilátka, komplement.

Optické metódy – fyzikálno-chemické analytické metódy založené na využití interakcie elektromagnetického žiarenia (napr. viditeľného svetla) s analyzovanou látkou. Ako analytický signál slúži vhodne zvolená oblasť elektromagnetického žiarenia.

Operational plan – operational plans focus on effective management of resources with a short time framework, converting objectives into targets and activities, and arrangements for monitoring implementation and resource usage. Specific meanings include:

1. translation of the national strategic plan within a one – year time frame,
2. translation of the national strategic plan into a sub – national plan, e.g. a district plan, usually with a shorter time frame than the national strategic plan,
3. a subset of a national strategic plan, limited to a particular programme.

Operative temperature, t_o [°C] – the temperature inside a black space, where the same amount of heat would exchange between human and environment by air flow and heat radiation as in a real heterogeneous medium.

Mathematical expression for operative temperature:

$$t_o = t_{r,m} + A(t_a - t_{r,m})$$

where

t_o – operative temperature (°C),

$t_{r,m}$ – mean radiant temperature (°C),

t_a – average value of air temperature

during certain time interval,

A – coefficient of air flow.

Operon – transcriptional unit containing a cluster of genes under control of single promoter.

OPIDN – organophosphate-Induced Delayed Neurotoxicity (Neuropathy); syndrome characterized by damage to the sensory and motor nerves of the peripheral nervous system; it is manifested days or weeks after the exposure by organophosphates; it is associated with the inhibition of neurotoxic esterase but not connected with the AChE inhibition.

Repair – an action on a nonconforming product to make it acceptable for the intended use.

NOTE 1: Repair includes remedial action taken on a previously conforming product to restore it for use, for example as part of maintenance.

NOTE 2: Unlike rework, repair can affect or change parts of the nonconforming product.

Opsonin – a substance capable of increasing phagocytosis. Two major kinds of opsonins are antibodies and complement.

Optical methods – physico-chemical analytical methods based on the interaction of electromagnetic radiation (e.g. visible light) with analyte. Electromagnetic radiation of an appropriate range serves as an analytical signal.

Optimalizácia (ochrany) – proces stanovenia úrovne ochrany a bezpečnosti potrebnej na to, aby boli expozície (resp. pravdepodobnosť a veľkosť potenciálnych expozícií) také nízke, ako je rozumne dosiahnuteľné (ALARA), zohľadňujúc ekonomické a spoločenské faktory.

Optimalizácia ochrany (a bezpečnosti) – metóda na stanovenie úrovne ochrany a bezpečnosti, ktorá vedie z hľadiska pravdepodobnosti a závažnosti k takým nízkym expozíciám, aké sú rozumne dosiahnuteľné pri zvážení ekonomických a spoločenských hľadísk.

Optimálne mikroklimatické podmienky – podmienky, ktoré nezaťažujú termoregulačné mechanizmy človeka. Hodnotia sa vzhľadom na teplo a chlad. Pri zaťažení organizmu nadmernou tepelnou záťažou sa organizmus vyrovnáva týmto zmenám pomocou termoregulačných mechanizmov.

Opustený žiarič – uzavretý rádioaktívny žiarič, ktorý nie je pod administratívnou kontrolou, pretože jej nikdy nepodliehal alebo preto, že bola kontrola zanedbaná a žiarič bol opustený, stratený, nesprávne umiestnený, odcudzený alebo odovzdaný novému vlastníkovi bez riadneho oznámenia príslušnému orgánu, alebo bol odovzdaný prijímateľovi bez jeho upovedomenia.

Organizácia – skupina pracovníkov a zariadení s usporiadanou zodpovednosťou, právomocou a vzájomnými vzťahmi.

POZN. 1: Usporiadanie je vo všeobecnosti systematické.

POZN. 2: Organizácia môže byť verejná alebo súkromná.

POZN. 3: Táto definícia platí iba pre účely definované normami systému manažérstva kvality.

Organizmus – z dielčích prvkov zložená jednotka, voči okoliu zreteľne ohraničená, štruktúrne a funkčne integrovaná, obsahujúca nukleovú kyselinu, ktorá autonómne kontroluje vlastnú reprodukciu.

Orgány obce (mesta) – obecné (mestské) zastupiteľstvo tvoria poslanci obecného (mestského) zastupiteľstva; štatutárny orgán obce je starosta (primátor).

Orgány vyššieho územného celku – zastupiteľstvo vyššieho územného celku tvoria poslanci VÚC, predseda vyššieho územného celku je štatutárny orgán VÚC.

Ornitóza – obsolentný názov pre ochorenie vyvolávané *Chlamydia psittaci* prenosné na človeka z u nás žijúcich divých i domácich vtákov, včítane hydiny. Uvádza sa, že ornitóza má pri rovnakej inkubačnej dobe a príznakoch miernejší klinický priebeh ako psitakóza, v skutočnosti sa však nezistili žiadne konštantné signifikantné rozdiely v priebehu ochorenia získaných od exotických a u nás žijúcich divých a domácich vtákov.

Optimization (of protection) – the process of determining what level of protection and safety makes exposures, and the probability and magnitude of potential exposures, as low as reasonably achievable (ALARA), economic and societal factors being taken into account.

Optimization of protection (and safety) – the process to determine the level of protection and safety that results in the exposures as low as reasonably achievable, with regard to their probability and severity, and considering various economic and other societal factors.

Optimal microclimatic conditions – conditions that do not burden human thermoregulatory mechanisms, evaluated with respect to heat and cold. Human body adapts to the thermal stress by thermoregulatory mechanisms.

Abandoned source – a closed radioactive source which is not under administrative control because it was never subject to such control or because the control was neglected and the source abandoned, lost, incorrectly placed, stolen or given to a new owner without proper notification of the respective body or was given to the recipient without notification.

Organization – group of people and facilities with an arrangement of responsibilities, authorities and relationships.

NOTE 1: The arrangement is generally orderly.

NOTE 2: An organization can be public or private.

NOTE 3: This definition is valid for the purposes of quality management system standards.

Organism – a unit composed of various sub-systems, which possesses clearly demarcated boundary separating it from its environment. It is structurally and functionally integrated and contains nucleic acid that independently controls its own replication.

Municipal (city) authorities – municipal or city assembly members and the mayor (who is a statutory body of the municipality).

Institutions of higher territorial units – assembly of the higher territorial unit (composed of its members) and the chairman of the higher territorial unit (who is a statutory body of the higher territorial unit).

Ornithosis – an obsolete name for the disease caused by *Chlamydia psittaci* transmissible to humans from our local wild and domestic birds, including poultry. It was alleged that ornithosis has the same incubation period albeit milder clinical course than psittacosis; however, in fact no significant differences have been found in the course of diseases transmitted from exotic and local wild or domestic birds.

Osetlamivir – (originálny prípravok Tamiflu) je anti-virotikum, ktoré selektívne inhibuje neuraminidázu vírusov chrípky A a B a používa sa za určitých okolností na post-expozičnú profylaxiu a liečbu chrípky.

Oslnenie – nepriaznivý stav podmienok videnia, pri ktorých vzniká nepohoda alebo znížená schopnosť vidieť detaily alebo predmety. Je spôsobená nevhodným rozložením, rozsahom jasu alebo extrémnym kontrastom.

Osoba so zručnosťami pôrodnej asistentky – osoba, ktorá úspešne ukončila predpísaný kurz pre pôrodné asistentky a je schopná poskytnúť potrebný dohľad, starostlivosť a rady ženám počas tehotenstva, pôrodu a šestonedelia, viesť pôrody sama, poskytnúť život zachraňujúcu pôrodníčku starostlivosť a postarať sa o novorodenca a dojča.

Osobná pomoc – činnosť alebo služba bezprostrednej asistencie poskytovaná zasiahnutým osobám počas uskutočňovania záchranných prác a pri cvičení na výzvu veliteľa zásahu, prednostu okresného úradu alebo starostu obce. Je to tiež pomoc poskytnutá dobrovoľne bez výzvy, ale so súhlasom alebo s vedomím veliteľa zásahu, prednostu okresného úradu alebo starostu obce.

Osobné chrániče sluchu – osobné ochranné prostriedky na ochranu sluchu. Najčastejšie sú to zátkové chrániče sluchu alebo helmy na ochranu sluchu.

Osobné ochranné pracovné prostriedky – akýkoľvek prostriedok nosený pracovníkom na ochranu pred nebezpečným faktorom. Patria medzi ne zariadenia na ochranu očí (bezpečnostné okuliare, ochranné okuliare, tvárové štíty), kože (rukavice, zástery, celotelové obleky z nepriepustného materiálu), respiračného traktu (rozmanité zariadenia na ochranu dýchacieho traktu) atď.

Osobné zdravotné služby – zdravotnícke služby zamerané na jednotlivcov. Patria k nim, okrem iného: podpora zdravia, včasná prevencia ochorení, diagnostika, liečba, rehabilitácia, paliatívna starostlivosť, akútna starostlivosť a služby dlhodobej starostlivosti.

Osobný dávkový ekvivalent – dávkový ekvivalent v mäkkom tkanive (obvykle chápanom ako „ICRU guľa“) v príslušnej hĺbke d pod konkrétnym bodom ľudského tela. Jednotkou osobného dávkového ekvivalentu je joule na kg ($J\ kg^{-1}$) a jej špeciálny názov je sievert (Sv). Konkrétny bod je obyčajne daný miestom, kde sa nosí osobný dozimeter.

Osobný monitoring – stanovenie individuálnej osobnej expozície fyzikálnymi, chemickými, alebo biologickými faktormi. Odber sa realizuje pomocou zariadenia umiestneného na tele pracovníka (napr. osobný monitor), napr. monitoring expozície nebezpečnými chemickými látkami sa vykonáva v dýchacej zóne; monitoring vystavenia hluku sa robí v oblasti ucha.

Osetlamivir – (brand drug name Tamiflu) is an antiviral agent that selectively inhibits neuraminidase of influenza virus A and influenza virus B. Osetlamivir is indicated, under certain circumstances, for post-exposure prevention and treatment of influenza.

Flare – adverse viewing conditions that cause discomfort or decreased ability to see objects or details. It is caused by improper distribution of light, extreme brightness or contrast.

Person with midwifery skills – a person who has successfully completed the prescribed course in midwifery and is able to give the necessary supervision, care and advice to women during pregnancy, labour and the postpartum period, to conduct deliveries alone, to provide lifesaving obstetric care, and to care for the newborn and the infant.

Personal aid – an activity or service of an immediate assistance provided to the affected individuals during the course of rescue operations and exercise following the order by person in command, head of the district office or municipality mayor. It is also an aid provided on voluntary basis upon approval by person in command, head of the district office or municipality mayor.

Hearing protection – devices worn to protect hearing against the noise. The most common hearing protection is represented by ear plugs or earmuffs.

Personal Protective Equipment, PPE – any device worn by workers to protect against hazards. They include equipment to protect eyes (safety glasses, goggles, face shields), skin (gloves, aprons, full body suits made of impermeable materials), respiratory tract (variety of respiratory protective devices), etc.

Personal Health Services – health services targeted at the individual. These include, among others, health promotion, timely disease prevention, diagnosis and treatment, rehabilitation, palliative care, acute care and long-term care services.

Personal dose equivalent, Hp(d) – the dose equivalent in soft tissue, at an appropriate depth, d , below a specified point on the human body (commonly referred to as the “ICRU sphere”). The unit of personal dose equivalent is joule per kilogram ($J\ kg^{-1}$) and its special name is sievert (Sv). The specified point is usually given by the position where the individual’s dosimeter is worn.

Personal monitoring – determination of an individual’s exposure to a physical, chemical, or biological agent. This is done by means of a sampling device worn on the worker’s body (e. g., personal monitor). The monitoring of hazardous chemicals is done at the breathing zone; the monitoring of noise is done at the ears.

Osvedčená prax – inovačná politika, stratégia, program, proces alebo postup s preukázaným pozitívnym dopadom na výkon, v súčasnej dobe používaný aspoň jedným významným zamestnávateľom a ktorý je relevantný a použiteľný pre ostatných.

Best practice – an innovative policy, strategy, program, process or practice with demonstrated positive impact upon performance, currently being used by at least one major employer, and that is relevant and applicable to others.

Osvedčenie o akreditácii – oficiálny dokument alebo sada dokumentov potvrdzujúcich udelenie akreditácie na definovanú oblasť.

Accreditation certificate – a formal document or a set of documents, stating that accreditation has been granted for the defined scope.

Osýpky – tiež známe aj ako morbilli, sú vysoko nákazlivé vírusové horúčkovité exantémové ochorenie. Pred zavedením očkovania patrilo toto ochorenie k bežným chorobám detského veku, ktoré sa šíri v epidémiách kvapôčkovou infekciou. Zvýšený výskyt ochorenia bol v poslednom čase zaznamenaný vo viacerých krajinách v dôsledku zníženej compliance pacientov vplyvom antivakcinačných kampaní a vážavého prístupu rodičov. Vírus osýpok patrí do čeľade *Paramyxoviridae* do ktorého patria aj vírusy ružienky a mumpsu. Tento vírus výnimočne vyvoláva aj vážnu perzistujúcu infekciu CNS – subakútnu sklerotizujúcu panencefalitídu (SSPE).

Measles – (also known as morbilli) is highly contagious viral exanthematous and febrile disease. Before the introduction of vaccination, measles was one of the most common childhood diseases that spread widely causing epidemics via respiratory droplet transmission. Nevertheless, the number of measles cases has risen recently in several countries due to the substandard vaccination compliance following antivaccination campaigns and growing body of vaccination-hesitant parents. Measles virus belongs to the family of *Paramyxoviridae*, which also includes rubella (German measles) and mumps viruses. On rare occasions, the measles virus causes severe persistent infection of the central nervous system – Subacute Sclerosing Panencephalitis (SSPE).

Ošetrovateľská diagnóza – klinický záver o odpovediach jednotlivca, rodiny, komunity na aktuálne alebo potenciálne zdravotné problémy či životný proces. Tvorí základ pre výber ošetrovateľských činností na dosiahnutie výsledkov, za ktoré je sestra zodpovedná. Rozvojom a štandardizáciou ošetrovateľskej diagnostickej terminológie sa zaoberá NANDA International.

Nursing diagnosis – a clinical judgement about individual, family, or community responses to actual or potential health problems or life processes. It is the basis for the selection of nursing actions to achieve results for which the nurse is responsible. Nursing standardized diagnostic terminology is developed by NANDA International.

Ošetrovateľská etika – filozofická disciplína, cesta poznávania morálky, morálnych aspektov ľudského života, rozpoznávania a vyjadrovania hodnotových súdov o tom, čo je dobro a zlo, povinnosť, zodpovednosť a spravodlivosť v špecifickej oblasti poskytovania ošetrovateľskej starostlivosti jednotlivcovi, rodine a komunite v určitom sociálnom a kultúrnom kontexte.

Nursing ethics – a philosophical discipline, focusing on moral principles, recognizing and expressing value judgements about good and evil, obligation, responsibility, and justice in the field of nursing care provided to individuals, families and communities in specific social and cultural context.

Ošetrovateľská intervencia – činnosť alebo súbor činností sestry, ktoré realizuje na základe klinického posúdenia jednotlivca, rodiny, komunity a diagnostiky s cieľom dosiahnuť želané výsledky v zdravotnom stave, uspokojovaní potrieb a v podpore zdravia. Rozdeľujú sa na priame a nepriame, zamerané na jednotlivca, rodinu alebo komunitu, ktoré iniciuje sestra, lekár či iný poskytovateľ zdravotnej starostlivosti. Priama intervencia sa poskytuje v interakcii s pacientom. Nepriama intervencia je poskytovaná mimo pacienta, ale kvôli nemu a zahŕňa činnosti zamerané napr. na starostlivosť o prostredie alebo interdisciplinárnu spoluprácu. Tieto intervencie podporujú efektivitu priamych ošetrovateľských intervencií (*Ošetrovateľský slovník*, 2009, s. 104).

Nursing intervention – an action or a set of actions performed by a nurse on the basis of clinical judgment of individual, family or community in order to achieve desirable results in the health status, satisfaction of the needs and health promotion. Nursing interventions can be divided into (i) direct and indirect interventions; (ii) interventions focused on an individual, family or a community; and (iii) interventions initiated by a nurse, physician or other healthcare provider. Direct intervention is provided through interaction with the patient. Indirect intervention is provided away from the patient but on behalf of the patient and it includes actions focused on, for example environmental care or interdisciplinary collaboration. These interventions support the efficiency of direct nursing interventions.

Ošetrovateľská prax – praktické uskutočňovanie činnosti sestry a činnosti pôrodnej asistentky pri:

1. poskytovanie ošetrovateľskej starostlivosti a pôrodnej asistencii,
2. riadení a poskytovaní ambulantnej zdravotnej starostlivosti a ústavnej zdravotnej starostlivosti metódou ošetrovateľského procesu.

Ošetrovateľská prax zahŕňa aj:

- vyhodnocovanie ošetrovateľských potrieb a zdrojov ich zabezpečovania,
- vedenie ošetrovateľskej dokumentácie, ktorá je súčasťou zdravotnej dokumentácie, a vyhodnocovanie výsledkov ošetrovateľskej starostlivosti,
- výchovu pacienta k podpore, udržiavaniu a obnove zdravia a poskytovanie informácií o potrebnej ošetrovateľskej starostlivosti,
- výchovu zdravotníckych pracovníkov v ošetrovatelstve a k profesionálnej etike,
- spoluprácu s ostatnými zdravotníkmi a s inými odbornými pracovníkmi v zdravotníctve príslušného zdravotníckeho zariadenia a spoluprácu s inými fyzickými osobami a právnickými osobami pri plánovaní, poskytovaní, koordinácii a vyhodnocovaní ošetrovateľskej starostlivosti (Zákon č. 576/2004 Z. z.).

Ošetrovateľská starostlivosť – zdravotná starostlivosť, ktorú poskytuje sestra s odbornou spôsobilosťou podľa osobitného predpisu metódou ošetrovateľského procesu v rámci ošetrovateľskej praxe (Zákon č. 576/2004 Z. z.).

Ošetrovateľské štandardy – predstavujú úroveň kvality výkonu alebo služby, ktorá je želaná a dosiahnuteľná, a s ktorou sa porovnáva aktuálny výkon alebo služba. Štandard vymedzuje požadovanú normu na zabezpečenie kvality praxe a stanovuje minimálne požiadavky na zabezpečenie najvyššej úrovne bezpečnej a kvalitnej služby alebo výkonu, rozsahu a obsahu služby alebo výkonu. Štandard vypracováva pracovná skupina pre tvorbu štandardov v ošetrovatelstve a pôrodnej asistencii, ktorá je zložená z odborníkov z oblasti ošetrovatelstva, pôrodnej asistencie a podľa potreby aj iných odborníkov (Vestník MZ SR, 2004).

Ošetrovateľský audit – ukazovateľ kvality poskytnutej služby alebo výkonu. Ide o systematický, nezávislý a dokumentovaný proces. Cieľom auditu je zlepšiť a zefektívniť kvalitu praxe. Audit vykonáva manažér kvality v ošetrovatelstve alebo pôrodnej asistencii v spolupráci s vnútornými audítormi (Vestník MZ SR, 2004).

Ošetrovateľský proces – systematická, racionálna a individualizovaná metóda plánovania, poskytovania a dokumentovania ošetrovateľskej starostlivosti a pôrodnej asistencie. Jeho cieľom je určovať skutočné alebo predpokladané problémy osoby v súvislosti →

Nursing practice – practical performance of the activities of a nurse or midwife for:

1. the provision of nursing care and midwifery,
2. the management and provision of outpatient health-care and institutional healthcare by the method of nursing process.

Nursing practice also includes:

- the evaluation of nursing needs and sources of their supplying,
- keeping of nursing records, which are an integral part of medical records, and evaluation of the results of nursing care,
- education of patients about health promotion, maintenance and regeneration, and the provision of information on available nursing care,
- the education of medical professionals on nursing and professional ethics,
- the collaboration with other medical professionals and other specialists in health care, and collaboration with other natural and legal persons in planning, provision, coordination and evaluation of nursing care (Act No. 576/2004).

Nursing care – health care provided by a nurse with the professional qualifications in accordance with specific law by method of nursing process within nursing practice (Act No. 576/2004).

Nursing standards – quality level of nursing services that are desirable and achievable, and which serve as a reference for comparison with actually provided nursing services. This reference establishes the required standard to ensure quality of nursing practice and stipulates minimum requirements to ensure the highest level of the safe and quality service, and the extent and content of the service. The standard is developed by working group that includes specialists in nursing, midwifery and other specialists, as needed (*Bulletin of the Ministry of Health of the Slovak Republic*, 2004).

Nursing audit – a systematic, independent and documented process that serves as a quality indicator of the provided nursing service. The purpose of nursing audit is to improve and increase quality and efficiency of nursing practice. Audit is performed by nursing or midwifery care quality manager in collaboration with internal auditors (*Bulletin of the Ministry of Health of the Slovak Republic*, 2004).

Nursing process – a systematic, rational and individualized method of planning, provision and documenting of nursing or midwifery care. Its objective is (i) to determine existing or expected problems of an individual receiving health care, (ii) to plan how to satisfy →

so starostlivosťou o zdravie, naplánovať uspokojenie zistených potrieb, vykonať, dokumentovať a vyhodnotiť špecifické ošetrovateľské zásahy na ich uspokojenie. Súčasťou ošetrovateľského procesu je určenie sesterskej diagnózy (Zákon č. 576/2004 Z. z.).

Ošetrovatelstvo – integrovaná zdravotnícka disciplína, ktorej hlavným poslaním je vhodnými metódami systematicky a všestranne uspokojovať individuálne potreby človeka spôsobené chorobou a pomáhať tým, čo sa sami o seba nemôžu, nevedia alebo nechcú starať.

Ototoxické látky – chemické látky, ktoré poškodzujú sluch na základe toxických účinkov na vlásokové bunky Cortiho orgánu vo vnútornom uchu, alebo na sluchový nerv.

Zaraďujeme medzi ne aminoglykozidové antibiotiká (gentamicín), diuretiká (furosemid), antihistaminiká, tricyklické antidepresíva, antineoplastické chemoterapeutiká (cisplatina) a salicyláty.

Otrava – úmyselná alebo náhodná, krátkodobá alebo dlhodobá expozícia látke prirodzeného alebo antropogénneho pôvodu, na úrovni postačujúcej spôsobiť poškodenie zdravia alebo smrť (*Environmentálny a zdravotnícky informačný systém, ENHIS, pre región EÚ*, SZO, 2002).

Otvorený rádioaktívny žiarič – rádioaktívny žiarič, ktorý nespĺňa podmienky uzavretého rádioaktívneho žiariča.

Overenie (v metrológii) – preukázanie objektívneho dôkazu, že dané meradlo spĺňa predpísané požiadavky. POZN. 1: Všade tam, kde je to možné, musí sa neistota merania brať do úvahy.

POZN. 2: Predmetom môže byť napr. metóda, postup merania, materiál, zložka alebo meracia sústava.

POZN. 3: Predpísanou požiadavkou môže byť aj splnenie špecifikácií výrobcu.

POZN. 4: Overenie v legálnej metrológii, tak ako sa definuje v dokumente VIML všeobecne pri deklarácii o zhode, vzťahuje sa na skúšku a značku a na vydanie certifikátu o overení.

POZN. 5: Overenie by sa nemalo zamieňať s kalibráciou. Verifikácia nie je vždy aj validáciou.

POZN. 6: V chémii overenie identity zahrnutej látky alebo aktivity vyžaduje opis štruktúry alebo vlastností tejto látky alebo aktivity.

Oxidujúca látka – látka, ktorá ľahko uvoľňuje kyslík alebo redukuje vodík v iných zlúčeninách. Príkladmi oxidujúcich látok sú: peroxidy, chlorchlórany, dusičnany, manganistany. Oxidačná a redukčná reakcia prebiehajú v rovnakom čase.

Označené pásmo – priestor, ktorý je buď „kontrolovaným“ alebo sledovaným pásmom.

identified needs, and (iii) to perform, document and evaluate specific nursing interventions to satisfy these needs. A nursing diagnosis is an integral part of the nursing process (Act No. 576/2004).

Nursing – an integrated health care discipline whose main mission is to satisfy systematically all individual human needs that result from illness, using the appropriate methods, and to provide help to those who cannot or are not willing to care for themselves.

Ototoxic substances – chemical substances that may impair hearing through their toxic effects on the organ of Corti in the inner ear (hair cells) or the vestibulocochlear nerve.

Some ototoxic substances are: aminoglycoside antibiotics (gentamicin), diuretics (furosemide), antihistamines, tricyclic antidepressants, anti-neoplastic agents (e. g., cisplatin), and salicylates.

Poisoning – the deliberate or accidental, short- or long-term exposure to a substance of natural or anthropogenic origin at levels sufficient to cause illness and death (*Environment and Health Information System, ENHIS for the EU region*. WHO, 2002).

Open radioactive source – a radioactive source which does not satisfy the conditions of a closed radioactive source.

Verification (in metrology) – provision of objective evidence that a given item fulfils specified requirements. NOTE 1: When applicable, measurement uncertainty should be taken into consideration.

NOTE 2: The item may be, e.g. a process, measurement procedure, material, compound, or measuring system.

NOTE 3: The specified requirements may be, e.g. that a manufacturer's specifications are met.

NOTE 4: Verification in legal metrology, as defined in VIML, and in conformity assessment in general, pertains to the examination and marking and/or issuing of verification certificate for a measuring system.

NOTE 5: Verification should not be confused with calibration. Not every verification is a validation.

NOTE 6: In chemistry, verification of the identity of the entity involved, or of activity, requires a description of the structure or properties of that entity or activity.

Oxidizing agent – a substance that gives up oxygen easily. Some examples of oxidizing agents are peroxides, chlorates, perchlorates, nitrates and permanganates. Oxidation and reduction reactions always occur at the same time.

Designated area – an area that is either “controlled” or “under surveillance”.

Ožiarenie – vystavenie pôsobeniu ionizujúceho žiarenia.

Irradiation – the exposure to the effects of ionising radiation.

P4SR index – predpokladané množstvo potu vylúčené za štyri hodiny.

P4SR index, predicted four-hour sweat rate – an amount of sweat excluded during four hours.

Pacient – príjemca zdravotnej starostlivosti.

Patient – a recipient of the health care.

PAF – ↗ Priznateľná časť populácie.

PAF – ↗ Population Attributable Fraction.

Paliatívna starostlivosť – podľa WHO ide o prístup na zlepšenie kvality života pacientov a ich rodín, ktorí čelia problémom súvisiacim so život ohrozujúcou chorobou, a to prostredníctvom prevencie a uľahčenia utrpenia prostriedkami včasnej identifikácie a dokonalého posúdenia a liečby bolesti a ďalších problémov – fyzických, psychosociálnych a spirituálnych. Paliatívna starostlivosť je aktívna, celková starostlivosť v čase, keď už je kauzálna liečba ich choroby neúčinná. Potvrzuje život a chápe umieranie ako prirodzený proces (*Ošetrovateľský slovník*, 2009, s. 118).

Palliative care – according to WHO, it is an approach that improves the quality of life of patients and their families facing the problem associated with life-threatening illness, through the prevention and relief of suffering by means of early identification and impeccable assessment and treatment of pain and other problems, physical, psychosocial and spiritual. Palliative care is active, holistic care when causal treatment of the disease is no more effective. It affirms life and considers dying as a natural process.

Palindróm – úsek dvojvláknovej DNA (dsDNA), na ktorom je sekvencia jedného reťazca v smere od 5' do 3' konca totožná so sekvenciou komplementárneho reťazca v smere od 5' do 3' konca.

Palindrome – a sequence in double helix DNA (dsDNA), where reading from 5' to 3' end on one strand is the same as the reading from 5' to 3' end in the complementary strand.

PAM, 2-PAM – ↗ Pralidoxim.

PAM, 2-PAM – ↗ Pralidoxime.

Pandémia – veľmi rozsiahly výskyt ochorenia, ktorý spravidla prekračuje hranice štátov a niekedy aj kontinentov a na rozdiel od epidémie nie je priestorovo ohraničená. Pandémia vzniká rýchlym rozšírením pôvodcu, proti ktorému ešte nie je v populácii ani čiastočná imunita (napr. nové antigénne typy vírusu chrípky). V súčasnosti prebieha 7. pandémia cholery (od roku 1961), a 3. pandémia moru (asi od roku 1866).

Pandemic – a large-scale disease outbreak that crosses international boundaries. Unlike an epidemic, pandemic is not confined to a specific location and it can affect several countries and sometimes even several continents. Pandemic occurs by rapid spread of a causative agent in populations lacking even partial immunity (e.g. new antigenic types of influenza virus). At the present time, 7th pandemic of cholera (since 1961), and 3rd pandemic of plague (since about 1866) are ongoing.

PANPAL – profylaktické antidotum pre vojenské použitie; jedna tableta obsahuje pyridostigmin, druhá benactyzin a trihexyfenidyl.

PANPAL – a prophylactic antidote for military use; one tablet contains pyridostigmine and another benactyzine and trihexyphenidyle.

Panzootia – epizootia nákazlivého ochorenia postihujúca zvieratá na veľkom území, napr. na úrovni viacerých štátov alebo kontinentov.

Panzootic – an outbreak of animal infectious disease affecting large regions, e.g. several countries or even continents.

Papilomavírusy – neobalené dsDNA vírusy z čeľade *Papillomaviridae*. Ich DNA môže v infikovaných bunkách chronicky pretrvávajúť buď vo forme epizómov, alebo integrovaná do bunkového genómu. K prenosu týchto vírusov dochádza priamym kontaktom. Papilomavírusy ľudí (HPV) vyvolávajú rôzne typy bradavíc (napr. HPV 1, HPV 2, HPV 3 a HPV 7), ale aj anogenitálne a orofaryngeálne karcinómy (HPV 16, HPV 18, HPV 31 a HPV 33). Infekcia kože niektorými genotypmi rodu beta-HPV zrejme zvyšuje riziko vzniku skvamocelulárneho karcinómu.

Papillomaviruses – non-enveloped dsDNA viruses of family *Papillomaviridae*. Their DNA can persist in the infected cells in the form of episomes, or integrated into the host cell genome. The transmission of these viruses occurs through direct contact. Human papillomaviruses (HPV) are causative agents of various warts (e.g. HPV 1, HPV 2, HPV 3 and HPV 7), but also anogenital and oropharyngeal carcinomas (e.g. HPV 16, 18, 31, 33). Cutaneous infections by some beta-HPV genotypes likely increase the risk of development of squamous cell carcinoma (SCC) of the skin.

Parainfluenza – akútne respiračné ochorenie spôsobené vírusmi parainfluenzy 1, 2, 3 a 4 z čeľade *Paramyxoviridae*. Vyvolávajú asi 40 % akútnych respiračných infekcií horných a dolných dýchacích ciest rôzneho stupňa závažnosti, najmä u detí predškolského veku, prevažne koncom zimy alebo na jeseň.

Paramyxovírusy – patria k RNA vírusom. Sú obalené a citlivé na vonkajšie vplyvy. Čeľaď obsahuje viac rodov do ktorých patria významné ľudské aj zvieracie patogény. Takými sú u ľudí vírus osýpok, vírus parotitídy, vírusy parainfluenzy 1,2,3,4 a respiračný syncytiálny vírus. Šíria sa kvapôčkovou infekciou a väčšinou vyvolávajú ochorenia horných a dolných dýchacích ciest. Niekedy môžu spôsobiť ťažké systémové vírusové infekcie.

Parasympatolytikum – ↗ Anticholinergikum.

Paratyfus – horúčkovité infekčné ochorenie, klinicky podobné ľahko prebiehajúcemu brušnému týfusu. Pôvodcom nákazy je *Salmonella paratyphi A, B a C*.

Parazit – organizmus, ktorý sa dočasne alebo trvalo usídľuje na tele alebo v tele iného organizmu, ochudobňuje ho o potrebné živiny a navyše ho poškodzuje svojimi metabolitmi (toxínmi, inváziami).

Parazitológia – veda o parazitoch, nimi vyvolávaných ochoreniach a metódach boja s nimi.

Parita kúpnej sily, PPP – 1. miery konverzie, ktoré vyrovnávajú kúpnu silu v celom rade výrobkov a služieb obsiahnutých v celkových výdavkoch a hrubom domácom produkte krajiny.

2. premena ekonomických údajov na medzinárodné doláre, ktoré by mali mať v každej krajine rovnakú kúpnu silu ako jeden USD v Spojených štátoch.

Parížska deklarácia o účinnosti pomoci – medzinárodná dohoda, ktorú dodržiava viac ako sto ministrov, riaditeľov agentúr a ďalších vysokých úradníkov, a ktorá zaväzuje ich krajiny a organizácie naďalej zvyšovať úsilie o vlastníctvo, harmonizáciu, vyrovnanie, vzájomnú zodpovednosť a riadenie pomoci v súlade so súborom sledovateľných akcií a ukazovateľov, ktorý bol schválený dňa 2. marca 2005 na Druhom fóre na vysokej úrovni o efektívnosti pomoci.

Parotitída (prúšnice, mumps) – systémové vírusové ochorenie, ktoré spôsobuje zápal prúšných a ďalších slinných žliaz. Komplikáciami parotitídy sú zápaly mozgu, mozgových blán, semenníkov, vaječníkov, podžalúdkovej žľazy a iných orgánov a ochorenie môže spôsobovať hluchotu a neplodnosť. Patrí medzi ochorenia, ktorým je možné predchádzať očkovaním. Šíri kvapôčkovou infekciou a priamym kontaktom. Vírus parotitídy patrí do čeľade paramyxovírusov, rodu *Rubulavirus*.

Parainfluenza – acute respiratory disease caused by Human parainfluenza viruses 1, 2, 3, and 4 from the family *Paramyxoviridae*. They are responsible for about 40% of the acute upper and lower respiratory infections of varying severity, especially among pre-school children in late winter or fall.

Paramyxoviruses – belong to RNA viruses. They are enveloped and sensitive to environmental factors. The family has a number of genera, which include important human and animal pathogens such as measles virus, mumps virus, parainfluenza viruses 1, 2, 3, and 4, and respiratory syncytial virus. Their transmission is mediated via respiratory droplets and they usually cause diseases of the upper and lower respiratory tract. Occasionally they can cause severe systemic infections.

Parasympatholytic drug – ↗ Anticholinergic drug.

Paratyphoid – febrile infectious disease, clinically similar to typhoid fever with a mild course. Causative agent is *Salmonella paratyphi A, B and C*.

Parasite – an organism that temporarily or permanently colonizes the body of another organism or its surface; depletes its host of the necessary nutrients and exhibits harmful effects to the host by its metabolites (toxins, invasives).

Parasitology – the science of parasites, diseases induced by them and methods of combating them.

Purchasing power parity, PPP – 1. the rates of conversion that equalize purchasing power across the full range of goods and services contained in total expenditure and gross domestic product of a country.

2. conversion of economic figures to International Dollars, which inside each country should have the same purchasing power of one US\$ in the United States.

Paris declaration on Aid Effectiveness – an international agreement to which over one hundred ministers, heads of agencies and other senior officials adhered and committed their countries and organizations to continue to increase efforts in ownership, harmonization, alignment, mutual accountability and managing aid for development results with a set of monitorable actions and indicators, endorsed on 2 March 2005 at the Second High Level Forum on Aid Effectiveness.

Epidemic parotitis (Mumps) – systemic viral disease that causes the inflammation of parotid and other salivary glands. The infection may lead to complications that include encephalitis, meningitis, orchitis, oophoritis and pancreatitis. The disease may result in the loss of hearing and infertility. It is transmitted by respiratory droplets or direct contact, and it is preventable by vaccination. Mumps virus belongs to the family *Paramyxoviridae*, genus *Rubulavirus*.

Párovanie báz – tvorba vodíkových mostíkov medzi jednotlivými bázami dvojzvitnice.

Base pairing – formation of hydrogen bonds between paired bases of the double helix.

Párovanie kodón – antikodón – viazanie antikodónu s kodónom, prvý nukleotid antikodónu s tretím nukleotidom kodónu pri translácii na ribozóme.

Pairing codon – anticodon – a codon binding with anticodon, the first nucleotide of anticodon with the third nucleotide of codon during the translation on ribosome.

Parvovírusy – DNA vírusy z čelade *Parvoviridae*, ktoré patria medzi najmenšie známe vírusy. Sú veľmi odolné voči vplyvom vonkajšieho prostredia. Najznámejší infekčný agens, ktorý má medicínsky význam, je parvovírus B19, ktorý môže infikovať plod, ak je matka infikovaná počas tehotenstva, a spôsobí jeho ťažké poškodenie, až odumretie. U detí spôsobuje piatu chorobu – erythema infectiosum. Iný rod tejto čelade – *Dependoparvovirus* zahŕňa vírusy, ktoré nie sú schopné samostatnej replikácie (tzv. adenoasociované dependoparvovírusy), ktoré sa replikujú iba v prítomnosti adenovírusov (↗ Helper vírus). Ich patogenita nie je známa.

Parvoviruses – DNA viruses from family *Parvoviridae*, which are known to be among the smallest size viruses. They are very resistant in the environmental factors. The most known medically significant parvovirus agent is Parvovirus B19, which can be transmitted during pregnancy from mother to the fetus and cause severe fetal damage or death. This virus is a causative agent of the fifth disease in children – erythema infectiosum. Another member of the *Parvoviridae* family is *Dependoparvovirus*, which includes viral species that are not capable of the independent replication. Some of these species (the so-called adeno-associated dependoparvoviruses) replicate only in the presence of adenoviruses. Their pathogenicity is not known.

Pasívny transport – proces, ktorý prebieha v smere elektrochemického gradientu a nevyžaduje prísun energie (difúzia, uľahčená difúzia, prestup iónovými kanálmi a osmóza).

Passive transport – a process that takes place in the direction of the electro-chemical gradient (diffusion, facilitated diffusion, ion channels, and osmosis). It does not require cell energy input.

Pásmo necitlivosti, mŕtva zóna – maximálny rozsah, v rámci ktorého sa môže hodnota meranej veličiny meniť v oboch smeroch bez toho, aby vznikala detegovateľná zmena zodpovedajúcej indikácie.

Dead band – maximum interval through which a value of a quantity being measured can be changed in both directions without producing a detectable change in the corresponding indication.

POZN.: Pásmo necitlivosti môže závisieť od rýchlosti zmeny hodnoty meranej veličiny.

NOTE: Dead band can depend on the rate of change.

Pathotyp (Pathovar) – kmeň, ktorý sa vyznačuje patogénnymi vlastnosťami pre určitého hostiteľa.

Pathotype (Pathovar) – a strain that displays pathogenicity for a specific host.

Patogenéza – mechanizmus, ktorým etiologický agens vyvoláva ochorenie. Rozdiel medzi etiológiou a patogenézou spočíva v nasledujúcom: etiológia choroby spočíva na požadovanej (nutnej) príčine, ktorá uvádza do chodu (iniciuje, „spúšťa“) mechanizmy patogenézy. Kontrola tejto príčiny (úspešný boj proti tejto príčine) môže viesť k prevencii ochorenia.

Pathogenesis – a mechanism by which an etiological agent causes disease. The difference between etiology and pathogenesis is the following: the etiology of a disease is the necessary causative agent that initiates (triggers) mechanisms (pathogenesis), which lead to the disease state. Controlling the cause may prevent the disease.

Patogenéza vírusových ochorení – začína bránou vstupu vírusu do organizmu (sliznica dýchacieho, tráviaceho traktu a pod.). Vírus sa dostáva na miesto primárneho pomnoženia (pri lokálnych infekciách tu cesta vírusu končí) a odtiaľ krvou (primárna viremia) do lymfatických tkanív, kde spravidla dochádza k ďalšiemu množeniu vírusu. Nastáva sekundárna viremia a vírus sa dostáva do cieľového orgánu systémovej infekcie (CNS, koža, obličky, pľúca a pod.). Prostriedky nešpecifickej a špecifickej imunity zväčša môžu širenie infekcie v ktoromkoľvek štádiu zastaviť. Existuje však množstvo výnimiek, odlišujúcich patogenézu konkrétnych vírusových ochorení, napríklad vírus detskej obrny sa šíria z brány vstupu pozdĺž nervových vlákien do CNS.

Pathogenesis of viral diseases – the process that begins at the portal of entry of the virus (e.g. mucous membranes of the respiratory or digestive tract). The virus gets to the site of primary replication (in local infections this site is the endpoint). Thereafter, the virus disseminates via blood (primary viremia) into lymphatic tissues, where the virus further multiplies. Secondary viremia occurs and the virus gets into the target organ of the systemic infection (CNS, skin, kidneys, lungs, etc.). The non-specific and the specific immunity can usually stop the spread the progression of the infection at any stage. There are many exceptions that make pathogenesis of specific viral infections different from others; for instance, poliovirus spreads from its portal of entry along nerve fibers to the central nervous system.

Patogenita – choroboplodnosť, schopnosť určitého druhu infekčného agensa vyvolať u napadnutého vnímavého hostiteľského organizmu špecifický patologický proces. Patogenita je výsledkom vzťahu medzi mikróbom a hostiteľom a určujú ju jednak vlastnosti infikujúceho mikróba (virulencia) a jednak vlastnosti napadnutého organizmu (vnímavosť). Patogenita je druhovo špecifická s rôzne širokou špecifickosťou. Kým niektoré mikroorganizmy môžu vyvolať ochorenia rôznych druhov (pôvodca moru *Yersinia pestis*), iné napr. len človeka (pôvodca pravých kiahní vírus *Variola major/Variola minor*).

Patogény – mikroorganizmy, ktoré sú schopné vyvolať v napadnutom organizme za určitých podmienok ochorenie.

PCR – ↗ Polymerázová reťazová reakcia.

PCR multiplexná – PCR reakcia uskutočňovaná v jednej mikroskúmavke s použitím viac ako jedného páru primerov na simultánnu amplifikáciu viacerých segmentov DNA.

Penále – peňažný postih (pokuta), ktoré platí odberateľ alebo dodávateľ postihnutému subjektu, ak nedodrží dohodu alebo právny predpis.

Penetrancia – pojem používaný v genetike na vyjadrenie frekvencie jedincov, u ktorých sa určitý variant génu (alela, resp. genotyp) prejavil vo fenotype. Je to pravdepodobnosť, s akou sa daný variant génu alebo mutácia prejaví vo fenotype. Ak je penetrancia menšia ako 100 %, alela má neúplnú penetranciu.

Peptón – produkt enzymaticky alebo chemicky nadržaných proteínov obsiahnutých v mliečnych alebo mäsových výrobkoch, ktorý obsahuje zmes aminokyselín, peptidov a polypeptidov a používa sa ako zdroj dusíka v kultivačných pôdach.

Peptónová voda – slúži na prípravu sacharidových diagnostických kultivačných pôd. Obsahuje peptón (1–2 %), kuchynskú soľ a destilovanú vodu.

Percento HIV vo všeobecnej populácii založené na stanovení HIV u dospelých – podiel celkovej populácie pozitívnej na HIV. Pripájajú sa poznámky, ak bola skúmaná špecifická populácia, napr. prostitútky alebo injekční užívatelia drog.

Percento HIV vo vysokorizikovej skupine na základe sentinelového dohľadu – podiel obyvateľov vo vysokorizikovej skupine (osoby vykonávajúce prostitúciu, muži, ktorí majú sex s mužmi alebo injekční užívatelia drog, alebo ako je uvedené) infikovaných vírusom HIV na základe sentinelového dohľadu. Pripájajú sa poznámky, ak bola skúmaná špeciálna populácia, napr. pri sexuálne prenášaných infekciách.

Pathogenicity – the ability of a given species to cause a specific pathological process in a susceptible host. Pathogenicity results from the relationships between a microorganism and a host and it is determined by properties of both: agent (virulence) and host (susceptibility). Pathogenicity is species specific with variable range of specificity; while some microorganisms cause diseases of several different species (e. g., plague caused by *Yersinia pestis*), other microorganisms can infect only one host species (e.g. virus *Variola major / Variola minor*, the causative agent of smallpox infects only humans).

Pathogens – microorganisms capable of causing disease under certain conditions in the infected organism.

PCR – ↗ Polymerase chain reaction.

Multiplex polymerase chain reaction, Multiplex PCR – PCR reaction carried out in a single microtube that employs more than one pair of primers to amplify multiple DNA sequences simultaneously.

Penalties – fines payable by the buyer or supplier to an affected party, if he fails to comply with the agreement or laws.

Penetrance – the term used in genetics to express the proportion of individuals with certain gene variant (allele, or genotype) who express the corresponding phenotype. It is the probability of an event that a given gene variant or mutation is reflected in the phenotype. If the penetrance is less than 100%, the allele has an incomplete penetrance.

Peptone – a product of enzymatically or chemically hydrolyzed milk or meat proteins, which contains a mixture of amino acids, peptides and polypeptides and is used as a source of nitrogen in culture media.

Peptone water – used as a base for carbohydrate diagnostic culture media. It contains peptone (1–2%), table salt and distilled water.

HIV percentage in general population based on HIV estimates in adults – a proportion of the general population positive for HIV. Notes are made if a special population was surveyed, e.g. sex workers or injecting drug users.

HIV percentage in a high-risk group based on sentinel surveillance – a proportion of population in the high-risk group (sex workers, men who have sex with men or injecting drug users, or as indicated) infected with HIV based on sentinel surveillance. Notes are made if a special population was surveyed, e.g. sexually-transmitted infections.

Percento ľudí s HIV / AIDS s potrebou prijímať a prijímajúcich adekvátnu liečbu, vrátane antiretrovírusovej terapie, ART – podiel tých osôb s HIV/AIDS, ktorí stále žijú a ktorí potrebujú ART (t. j. ľudí s pokročilou infekciou HIV) a prijímajú adekvátnu liečbu, vrátane ART.

Percentage of people with HIV / AIDS in need of and receiving adequate treatment, including antiretroviral therapy, ART – the proportion of those with HIV/AIDS and still living who are in need of ART (i. e. people with advanced HIV infection) and receiving adequate treatment, including ART.

Percento novorodencov s hmotnosťou najmenej 2500 g pri narodení – percento novorodencov, ktorých pôrodná hmotnosť je rovná alebo väčšia ako 2500 g, meranie sa prednostne uskutočňuje v prvých hodinách života, predtým, než nastane významná popôrodná strata hmotnosti. Pripájajú sa poznámky, ak má daná krajina inú definíciu.

Percentage of newborn babies weighing at least 2500 grams at birth – the percentage of newborn babies whose birth weight is equal or greater than 2500 grams, the measurement being taken preferably within the first hours of life, before significant postnatal weight loss has occurred. Notes are made when a country has a different definition.

Percento obyvateľov s prístupom k bezpečnej vode – ↗ Podiel obyvateľov s trvalým prístupom ku kvalitnejšiemu/bezpečnému zdroju vody.

Percentage of the population with access to safe water – ↗ Proportion of the population with sustainable access to an improved water source.

Percento obyvateľov s prístupom k zariadeniu na nakladanie s ľudským odpadom – ↗ Podiel obyvateľov s prístupom ku kvalitnejším hygienickým zariadeniam/kanalizácii.

Percentage of the population with access to excreta disposal facilities – ↗ Proportion of the population with access to improved sanitation.

Percento populácie pod 15 rokov alebo nad 65 rokov veku – percento z celkového počtu obyvateľov, ktorí majú vek pod 15 rokov alebo nad 65 rokov v danom časovom období.

Percentage of the population below 15 years of age or above 65 years of age – the percentage of the total population below 15 years of age or above 65 years of age in a given period of time.

Percento tehotných žien očkovaných s toxoidom tetanu, TT2 – percento tehotných žien dostatočne očkovaných proti tetanu, ktoré dostali aspoň dve dávky toxoidu tetanu počas tehotenstva. Vyjadrené ako percentuálny podiel všetkých živo narodených detí, pretože počet tehotných žien vo všeobecnosti nie je k dispozícii.

Percentage of pregnant women immunized with tetanus toxoid, TT2 – the percentage of pregnant women adequately immunized against tetanus, having received at least two doses of tetanus toxoid during pregnancy. Expressed as a percentage of all live births since the number of pregnant women is generally not available.

Percento tehotných žien s anémiou – percento tehotných žien vo veku 15 až 49 rokov s koncentráciou hemoglobínu v krvi nižšou ako 110 g na liter (alebo 6,83 milimolov na liter), alebo hematokrit pod 33 %.

Percentage of pregnant women with anaemia – the percentage of pregnant women aged 15 to 49 years with a blood concentration of haemoglobin below 110 grams per liter (or 6.83 millimoles per liter) or haematocrit below 33%.

Percento tehotných žien v starostlivosti kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov – percento tehotných žien, ktorí mali aspoň jednu konzultáciu s kvalifikovaným zdravotníckym personálom počas tehotenstva. Vyjadrené ako percentuálny podiel všetkých živo narodených detí, pretože počet tehotných žien vo všeobecnosti nie je k dispozícii.

Percentage of pregnant women cared for by skilled health personnel – the percentage of pregnant women who have had at least one consultation with skilled health personnel during pregnancy. Expressed as a percentage of all live births since the number of pregnant women is generally not available.

Percento žien očkovaných minimálne 2 dávkami TT2+ – ↗ Percento tehotných žien očkovaných s toxoidom tetanu (TT2).

Percentage of women given at least 2 doses of TT2+ – ↗ Percentage of pregnant women immunized with tetanus toxoid (TT2).

Percento žien v reprodukčnom veku, ktoré používajú moderné antikoncepčné metódy – percento žien vo veku 15–49 rokov v manželskom zväzku alebo nezobášanom spoluzíťaní, ktoré praktizujú, alebo ktorých mužskí partneri praktizujú akúkoľvek formu modernej antikoncepcie, vrátane ženskej a mužskej sterilizácie, perorálnej antikoncepcie, injekčných foriem alebo implantátov, intrauterinných prostriedkov, kondómov, spermicídnych piien, želé, krémov a špongií, okrem iných. Pripájajú sa poznámky, ak sa špecifické ženské populácie týkali napr. len vydatých žien.

Percentage of women in the reproductive age group using modern contraceptive methods – the percentage of women aged 15–49 in marital or consensual unions who are practising, or whose male partners are practising, any form of modern contraception, including female and male sterilization, oral contraceptives, injectables or implants, intrauterine devices, condoms, spermicidal foams, jelly, cream, sponges, among others. Notes are made when specific female populations are pertained to, e.g. married women only.

Percentuálna distribúcia populácie mladšej ako 15 rokov – ↗ Percento populácie pod 15 rokov alebo nad 65 rokov veku.

Percentage distribution of population less than 15 years – ↗ Percentage of the population below 15 years of age or above 65 years of age.

Percentuálna distribúcia populácie nad 65 rokov – ↗ Percento populácie pod 15 rokov alebo nad 65 rokov veku.

Percentage distribution of population above 65 years – ↗ Percentage of the population below 15 years of age or above 65 years of age.

Percentuálna distribúcia populácie vo veku 60 a viac rokov podľa pohlavia – percento mužskej a ženskej populácie vo veku 60 a viac rokov v danom časovom období.

Percentage distribution of population aged 60 years or older by gender – the percentage of the male and the female population aged 60 years or older in a given period of time.

Percutaneous – perkutánný; prienik cez kožu (absorpcia).

Percutaneous – through the skin (absorption).

Perinatálna smrť – zahŕňa mŕtvo narodené deti a úmrtia novorodencov z akejkoľvek príčiny, vrátane tetanu a vrodenných vád. Perinatálne obdobie zahŕňa obdobie od 27. týždňa tehotenstva do 28 dní života.

Perinatal death – includes stillbirths and neonatal deaths from any cause, including tetanus and congenital malformations. The perinatal period includes the period from 27 weeks of gestation to 28 days of life.

Perinatálne obdobie – plynie od 22. týždňa (154. dňa) tehotenstva (doba, keď pôrodná hmotnosť je 500 g) a končí sa na 7. ukončený deň po narodení.

Perinatal Period – developmental period between 22nd week (154th day) of gestation (the time when the birth weight is 500 g) and 7th completed day after the birth.

Perinatálne príčiny alebo ochorenia – kategória príčin „Perinatálne príčiny“ sa vzťahuje ku skupine ICD príčin „Ochorenia vznikajúce v perinatálnom období“. Úmrtia z týchto príčin (najmä nízka pôrodná hmotnosť a pôrodná trauma/asfyxia) sa môžu objaviť v každom veku, ale do značnej miery sú obmedzené na perinatálne obdobie.

Perinatal causes or conditions – the cause category “Perinatal causes” refer to the ICD cause group “Conditions arising in the perinatal period”. Deaths from these causes (primarily low birth weight and birth trauma/asphyxia) may occur at any age, but are largely confined to the perinatal period.

Periodické parazity (striedavé) – parazitujú len v niektorom vývinovom štádiu životného cyklu.

Periodic parasites – organisms parasitic only in certain developmental stage of their life cycle.

Peritrichá – baktérie s bičikmi na celom povrchu bunky.

Peritrichous – bacteria with flagella distributed over all their surface.

Permisivita – permisivita bunky k určitému vírusu je daná jej metabolickým vybavením, ktoré umožňuje realizáciu úplného replikačného cyklu vírusu v danej bunke a tvorbu zreých viriónov.

Permissiveness – permissiveness of a cell for a given virus is the ability of cell’s metabolic system to support completion of the replication cycle of the virus and formation of mature virions.

Perorálne – podanie cez ústa.

PFIB – 1,1,3,3,3-pentafluór-2-(trifluórmetyl)-1-propén, toxická látka; kontrolovaná Dohovorom o zákaze chemických zbraní.

pH – číslo medzi 0 a 14, ktoré opisuje kyslosť vodného roztoku. Matematicky sa vyjadruje hodnota pH ako záporný dekadický logaritmus koncentrácie H_3O^+ iónov v roztoku.

P-hodnota – pravdepodobnosť, že rovnaká alebo ešte väčšia hodnota testovacej štatistiky sa dosiahne v prípade, že platí nulová hypotéza. Zjednodušene povedané, čím je p-hodnota nižšia, tým je nulová hypotéza menej pravdepodobná.

Pikornavírusy – vírusy z čeľade *Picornaviridae*, ktorá zahŕňa 29 rodov vrátane rodov *Aphthovirus* (vírus slintačky a krívačky), *Enterovirus* (druhy Enterovirus A-J, Rhinovirus A-C) a *Hepatovirus* (vírus hepatitídy A). Ako príklad možno uviesť druh *Enterovirus C*, ktorého sérotypy PV1, PV2 a PV3 vyvolávajú poliomyelitídu, kým iné subtypy (napr. EV-C105) môžu vyvolať akútne chabé obrny podobné paralytickej poliomyelitíde.

Pinocytóza – pohltenie rozpustných materiálov bunkami.

pI50 – negatívny dekadický logaritmus I50 (koncentrácia inhibítora, ktorá za definovaných podmienok spôsobí 50 % inhibície enzýmu). ↗ I50, IC50.

Plaky – ložiská, ktoré vytvárajú vírusy v monolayeri buniek *in vitro*. Plaková metóda sa používa na stanovenie počtu infekčných jednotiek v určitom objeme. Plaky sú viditeľné po ofarbení ako svetlá zóna na bunkovom povlaku, ktorá vzniká lýzou buniek infikovaných vírusom.

Plameňovo-ionizačný detektor, FID – plameňovo-ionizačný detektor pracuje na princípe merania zmeny elektrického prúdu medzi dvomi elektródami pri spaľovaní organických látok v plameni vodík-vzduch. Látky, ktoré vychádzajú z kolóny pri horení vytvárajú ióny, čím vzniká elektrický signál, ktorý sa meria.

Plán auditu – opis činností a opatrení auditu.

Plán kontinuity podnikania – plán, ktorého cieľom je zabezpečiť pokračovanie prevádzky organizácie na prijateľnej, alebo definovanej úrovni pri rôznych incidentoch. Plán definuje podmienky jeho aplikovania a potrebné ľudské a materiálne zdroje.

Peroral – administration by ingestion.

PFIB – 1,1,3,3,3-pentafluoro-2-(trifluoromethyl)-1-propene, toxic chemical controlled by the Chemical Weapons Convention.

pH – a number between 0 and 14 that describes the acidity of an aqueous solution. Mathematically, pH is equal to the negative decadic logarithm of the concentration of H_3O^+ ions in the solution.

P-value – the probability of getting test statistic equal or more extreme than the value actually observed, provided that the null hypothesis holds true. By simple words, the lower is the p-value, the less likely is that the null hypothesis holds true.

Picornaviruses – viruses from family *Picornaviridae*, which encompasses 29 viral genera, including *Aphthovirus* (foot-and-mouth disease virus – FMDV), *Enterovirus* (Enterovirus A-J and Rhinovirus A-C species) and *Hepatovirus* (hepatitis A virus – HAV). For instance, *Enterovirus C* serotypes PV1-PV3 cause poliomyelitis, while other subtypes such as EV-C105 can cause polio-like flaccid paralysis.

Pinocytosis – absorption of soluble materials by cells.

pI50 – negative decadic logarithm of I50 (concentration of an inhibitor causing in defined conditions 50% inhibition of the activity of an enzyme). ↗ I50, IC50.

Plaques – sites formed by viruses in cell monolayers *in vitro*. Plaque titration method is used to determine the number of infectious units in a given volume. The plaques are visible after staining as light areas on the cell sheets. They result from the cell lysis induced by viral infection.

Flame-Ionization Detector FID – the Flame Ionization Detector detects analytes by measuring change in the electric current between two electrodes, where organic compounds are combusted in a hydrogen flame. When separated compounds leave chromatographic column, they are directed into the FID detector where their combustion generates ions and subsequently increased electric current, which is measured.

Audit plan – a description of the activities and arrangements for an audit.

Business continuity plan – a plan to ensure continuity of operations on an acceptable or pre-defined level, if an organization is affected by different levels of disaster. The plan defines conditions for its application, as well as the necessary human and material resources.

Plán kvality – dokument špecifikujúci, ktoré postupy a súvisiace zdroje sa majú použiť, kto a kedy ich má použiť v konkrétnom projekte, produkte, procese alebo v zmluve.

POZN. 1: Tieto postupy všeobecne zahŕňajú postupy obsiahnuté v procesoch manažérstva kvality a v procesoch realizácie produktu.

POZN. 2: Plán kvality často odkazuje na časti príručky kvality alebo na dokumenty postupov.

POZN. 3: Plán kvality je všeobecne jedným z výsledkov plánovania kvality.

Plán ochrany obyvateľstva – súhrn dokumentov, ktoré obsahujú plán realizácie úloh a opatrení civilnej ochrany a protiradiačných, protichemických a protibiologických opatrení potrebných na zabezpečenie ochrany obyvateľstva pre prípad mimoriadnej udalosti.

Plánovaná expozičná situácia – každodenná situácia zahŕňajúca prevádzku zdrojov ionizačného žiarenia, vrátane ukončenia ich prevádzky, zneškodňovania rádioaktívnych odpadov a rekultivácie skôr použitého územia.

Plánovanie (národné zdravotné plánovanie) – etapa národného zdravotného plánovacieho cyklu, v ktorom je národná zdravotná politika/stratégia/plán (a v niektorých prípadoch jeho Rámec strednodobých výdavkov) prenesený do ročných operačných plánov.

Plánovanie kvality – časť manažérstva kvality, ktorá sa zameriava na vytvorenie cieľov kvality a ktorá špecifikuje nevyhnutné prevádzkové procesy a súvisiace zdroje na splnenie cieľov kvality.

Plánovanie zdravia – 1. riadny proces definovania zdravotných problémov, identifikácie neuspokojených potrieb a mapovanie zdrojov na ich splnenie, pri ktorom sa stanovujú prioritné ciele, ktoré sú realistické a uskutočniteľné, a tiež navrhovanie administratívnych opatrení týkajúcich sa nie len primeranosti, efektívnosti a účinnosti zdravotníckych služieb, ale aj s iných faktorov, ktoré ovplyvňujú zdravie jedinca a komunity (ekológia, sociálne a individuálne správanie);

2. proces prijímania rozhodnutí a opatrení na dosiahnutie konkrétnych cieľov, nastavených vnútri nariadenia;

3. kódové slovo pre verejné rozhodovanie smerom k budúcnosti, často zamieňané s tvorbou politiky a rozvojových stratégií a programov.

Plánovanie zdrojov – odhad vstupov zdrojov (ľudských zdrojov, lekárskeho prístrojov, lekárskeho vybavenia, liekov a zariadení) potrebných na poskytovanie očakávaných služieb.

Quality plan – a document specifying which procedures and associated resources shall be applied by whom and when to a specific project, product, process or contract.

NOTE 1: These procedures generally include those referring to quality management processes and to product realization processes.

NOTE 2: A quality plan often makes reference to parts of the quality manual or to procedure documents.

NOTE 3: A quality plan is generally one of the results of quality planning.

Civil protection plan – plan that specifies protective tasks and measures against radiological, chemical and biological threats to ensure the protection of population in emergency situations.

Planned exposure situations – everyday situations involving the planned operation of sources of radiation including decommissioning, disposal of radioactive waste and rehabilitation of the previously occupied land.

Programming – the stage of the national health planning cycle in which the National Health Policy/Strategy/Plan (and in some cases its Medium Term Expenditure Framework), is translated into annual operational plans.

Quality planning – a part of quality management focused on setting quality objectives and specifying necessary operational processes and related resources to fulfil the quality objectives.

Health planning – 1. the orderly process of defining health problems, identifying unmet needs and surveying the resources to meet them, establishing priority goals that are realistic and feasible, and projecting administrative action, concerned not only with the adequacy, efficacy and efficiency of health services but also with those factors of ecology and of social and individual behavior that affect the health of the individual and the community;

2. the process of organizing decisions and actions to achieve particular ends, set within a policy;

3. a code word for public decision making towards the future, often used interchangeably with policy formation or developing strategies and programmes.

Resource planning – the estimation of resource inputs (human resources, medical devices, medical equipment, pharmaceuticals and facilities) necessary to provide expected services.

Platby na báze výkonu (PBP), financovanie založené na výkone – úhrada alebo financovanie je podmienené vykonaním merateľnej akcie alebo dosiahnutím vopred stanoveného výkonnostného cieľa.

Plazmid – druh epizómu; malá kruhová štruktúra dvojlávkovej DNA v bakteriálnej bunke, ktorá môže existovať mimo chromozómu; je nositeľom niekoľkých génov a je schopná samostatne sa replikovať nezávisle od bakteriálneho chromozómu. Plasmidy predstavujú prídavnú, nie však nevyhnutnú genetickú informáciu. Sú často nositeľmi génov pre rezistenciu mikroorganizmov voči antibiotikám a môžu sa prenášať medzi jednotlivými bakteriálnymi bunkami (horizontálny prenos génov).

Pleiotropia – jav, keď je jeden gén zodpovedný za viacero odlišných a často zdanlivo nepríbuzných fenotypových znakov.

Plesne – obligátne aeróbne huby, ktoré sú zložené z rozvetvených navzájom prepletených hubových vlákien (hýf). Na tuhých kultivačných pôdach vytvárajú vláknité kolónie.

Ploštice (*Cimex*) – rod zahŕňajúci viac ako 100 druhov hematofágneho hmyzu, spomedzi ktorých človeka preferenčne napáda kozmopolitne rozšírená ploštica postelňá (*Cimex lectularius*) a ploštica tropická (*Cimex hemipterus*). Pri infestácii ľudských obydli sa ploštice vyznačujú tendenciou agregácie (nymfy všetkých vývojových štádií a dospelí jedinci obidvoch pohlaví sa zhlukujú), pričom majú kryptický spôsob života a zdržiavajú sa v krytých a málo prístupných miestach v blízkosti miesta spánku hostiteľa (zvyčajne do 2,4 m). Agregatívny feromón ploštíc obsahuje minimálne 5 prchavých zložiek (vrátane dimetyldisulfidu a dimetyltrisulfidu) a jednu neprchavú zložku (histamín). Na druhej strane sa ploštice vyznačujú aj tendenciou disperzie, vďaka ktorej aktívne prenikajú alebo sú pasívne zavlčené (napr. v batožine) na nové miesta. Disperzia súvisí s tendenciou samíc vyhnúť sa po párení ďalšej traumatickej inseminácii.

Najvyššia aktivita vo vzťahu k potrave je v čase medzi 3.00 a 5.00 hodinou. K hostiteľovi ich priťahuje CO₂ vo vydychovanom vzduchu a telesná teplota, a preto typické repelenty ako DEET nie sú proti nim účinné. Hostiteľa napadajú zvyčajne každých 3 – 7 dní, pričom dospelí jedinci sa kŕmia 5 – 10 minút. Krvou sa živia dospelí jedinci obidvoch pohlaví a nymfy všetkých vývojových štádií (1. – 5. štádiom).

Ploštice sa stali reemergentným problémom verejného zdravotníctva od konca 90. rokov 20. storočia, k čomu mohli prispieť cestovanie, obmedzené používanie insekticídov a vývoj rezistencie na zostávajúce používané insekticídy. Úvahy o možnej úlohe ploštíc pri prenose patogénnych mikroorganizmov (napr. *Coxiella burnetii*, *Aspergillus* spp., *Trypanosoma cruzi*, vírus hepatitídy B) zatiaľ neboli spoľahlivo preukázané a v niektorých prípadoch (HIV) boli aj vyvrátené.

Performance-based payment (PBP), performance-based funding – payment or funding conditional upon taking a measurable action or achieving a pre-determined performance target.

Plasmid – a type of episome, a small circular double-stranded DNA in the bacterial cell, which may exist outside the chromosome; it usually encodes a few genes and is able to self-replicate independently of the bacterial chromosome. Plasmids represent an additional but not an indispensable genetic information. They often carry genes for resistance of microorganisms to antibiotics and can be transferred between bacterial cells (horizontal gene transfer).

Pleiotropic – the phenomenon of the gene responsible for a number of different, often seemingly unrelated phenotypic traits.

Mold – obligate aerobic fungi, which are composed of branched mutually intertwined fungal filaments (hyphae). They grow as filamentous colonies on the solid culture media.

Bedbugs (*Cimex*) – genus that includes more than 100 species of hematophagous insect. Humans are preferred host for cosmopolitan common bedbug *Cimex lectularius* and tropical species *Cimex hemipterus*. In infested human dwellings bedbugs display aggregation behavior with both sexes of adult insects and all stages of nymphs aggregating, as well as cryptic lifestyle with inaccessible hiding places usually within 8 feet of the human host sleeping place. Bedbug aggregation pheromone contains at least 5 volatile components (including dimethyl disulfide and dimethyl trisulfide) and one non-volatile component (histamine). On the other hand, bedbugs also display behavioral tendency for dispersal that facilitates their active or passive transfer to new locations. Dispersal is driven, at least in part, by the avoidance behavior of mated females to avoid future traumatic inseminations.

The highest foraging activity occurs between 3.00 am and 5.00 am. Bedbugs are attracted to their hosts by CO₂ in the exhaled air and body heat; therefore, typical insect repellent such as those based on DEET are not efficient for repelling bedbugs. Bedbugs seek blood meal every 3–7 days and the adults feed for 5–10 minutes. All nymphal stages (stage 1–5) and adults of both sexes require blood for nutrition and development.

Bedbugs became a re-emergent public health problem in late 1990s, possibly due to international travel, reduced use of insecticides and development of resistance in bedbugs to existing and currently used insecticides. Bedbugs have been considered as a possible vector for transmission of several pathogenic microorganisms (e.g. *Coxiella burnetii*, *Aspergillus* spp., *Trypanosoma cruzi*, hepatitis B virus); however, their role in disease transmission has not yet been conclusively demonstrated and in some cases (HIV) it has been conclusively ruled out.

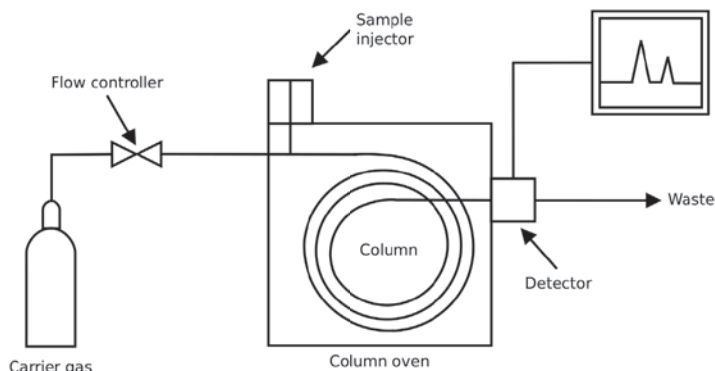
Pľuzgierotvorné látky – ↗ Vezikanty, pľuzgierotvorné látky.

Plyn – beztvárová látka, ktorá rozpínaním zaberá priestor v kontajneri, v ktorom je umiestnená (napríklad metán, acetylén).

Plynné znečisťujúce látky v ovzduší – látky prítomné ako plyny alebo výpary, t. j. ako jednotlivé malé molekuly, ktoré sú schopné prenikať cez filtre pokiaľ nie sú filtrami absorbované, alebo ak chemicky nereagujú s materiálmi tvoriacimi tieto filtre (*Pokyny pre kvalitu vzduchu*. SZO 2005).

Plynotesné úkryty – ochranné stavby, ktoré zabezpečujú plynotesnosť stavby, zabezpečujú dodávku filtrovaného vzduchu pre ukryvané osoby a utvárajú podmienky na krátkodobý pobyt ukryvaných osôb, a to najmenej na dva dni.

Plynná chromatografia – separačná metóda, ktorá pri separácii plynov a pár využíva rozdelenie zložiek medzi dve heterogénne fázy, stacionárnu a mobilnú, pričom mobilnou fázou je plyn. Stacionárnou fázou je najčastejšie kvapalina zakotvená na inertnom nosiči. Plynnou chromatografiou možno analyzovať plyny, kvapaliny a tuhé látky. Pri tuhých a kvapalných látkach sa vyžaduje, aby sa pri pracovnej teplote čiastočne vyparovali a nerozkladali sa. Zložky analyzovanej zmesi sa separujú na kolóne a po výstupe z nej dávajú analytický signál na detektore.

Plytvanie mozgami – stav, keď sa zahraničný zdravotnícky pracovník neuplatní v odbore, v ktorom má príslušné vzdelanie a je prinútený pracovať mimo zdravotníckeho sektora.

Blistering agents – ↗ Vesicants, blister agents.

Gas – a formless substance that expands to occupy the space of its container (e.g. methane, acetylene).

Gaseous air pollutants – substances present as gases or vapors, i. e. as individual small molecules capable of passing through filters provided they do not absorb to or chemically react with the filter medium (*Air Quality Guidelines*. WHO 2005).

Chemical shelters (fallout shelters) – safe buildings with filtered air supply and conditions that support short-term stay of sheltered individuals for at least two days.

Gas chromatography – separation technique based on the distribution of mixture components between two heterogeneous phases: stationary and mobile, of which the latter is gas. Stationary phase is usually formed by a liquid anchored on a solid support. Gas chromatography allows analyses of gaseous, liquid or even solid specimens, provided that they can partially evaporate at working temperatures without thermal decomposition. Components of analyzed mixtures, which are separated on a column, produce analytical signal in the detector.

Brain waste – the situation, when a foreign healthcare professional is not positioned in the area of his/her achieved education, but instead will have to work outside of the healthcare sector.

PM častice – tuhé prachové častice rozptýlené v ovzduší.

Podľa veľkosti aerodynamického priemeru poznáme:

PM₁₀ – častice s priemerom 10 µm alebo menším. Označujú sa aj ako torakálna frakcia.

PM_{2,5} – častice s priemerom 2,5 µm alebo menším. Označujú sa ako vysokorespirabilná frakcia.

PM_{1,0} – častice s priemerom 1,0 µm alebo menším.

POZN.: Častice s aerodynamickým priemerom 2,5 µm alebo menším prenikajú až do pľúcnych alveol, alebo sa dostávajú až do krvi.

PM, particle matters – solid dust particles dispersed in the air.

Based on aerodynamic diameter one can distinguish:

PM₁₀ – particles with aerodynamic diameter of 10µm or smaller.

PM_{2.5} – particles with aerodynamic diameter of 2.5 µm or smaller. Also it known as a thoracic fraction.

PM_{1.0} – particles with aerodynamic diameter of 1.0 or and smaller.

NOTE: Particles with aerodynamic diameter of 2.5 µm or smaller can penetrate into lung alveoli and blood circulation.

PMV index – skratka pre „Predicted Mean Vote“, t. j. predpoveď hodnoty, ktorá by zodpovedala priemeru hodnotenia teplotného komfortu daného prostredia dostatočne veľkou skupinou osôb, pričom jednotlivci uvádzajú svoje pocity v rozsahu od -3 (chladno) po 3 (horúco). Využíva sa pri plánovaní nových pracovísk. Odporúčaná hodnota je v rozsahu -0,5 až 0,5.

PMV index, Predicted Mean Vote – predicted value of the mean thermal comfort sensation on an adequately sized group of individuals in a given environment who report their thermal sensation on a scale from -3 (cold) to 3 (hot). It used for designing new workplaces. The recommended PMV index is between -0.5 and 0.5.

Počet dávok/cyklov hromadného podania lieku (MDA) pre lymfatickú filariózu – počet dávok/cyklov hromadného podania lieku dietylkarbamazínu alebo ivermektínu v kombinácii s albendazolom uskutočnených na lymfatickú filariózu.

Number of mass drug administration (MDA) rounds for lymphatic filariasis – a number of rounds of mass drug administration of diethylcarbamazine or ivermectin in combination with albendazole conducted for lymphatic filariasis.

Počet detí osirelých v dôsledku HIV/AIDS – odhadovaný počet detí, ktoré stratili jedného alebo oboch rodičov kvôli AIDS pred dovŕšením 15 rokov. Používa sa ako náhrada za MDG ukazovateľ pomeru sирôt k neosirelým, ktorí sú v škole, cez pomer školskej dochádzky sирôt ku školskej dochádzke neosirelých vo veku 0–14 rokov.

Number of children orphaned by HIV/AIDS – the estimated number of children who have lost one or both parents to AIDS before age 15. Used as a proxy to the MDG indicator ratio of orphans to non-orphans who are in school through the ratio of school attendance of orphans to school attendance of non-orphans aged 0–14.

Počiatok replikácie – špecifická nukleotidová sekvenčia, na ktorej začína replikácia DNA a ktorá je rozpoznávaná komplexom replikačných proteínov.

Origin of replication – a specific nucleotide sequence on which the process of DNA replication starts and which is recognized by a complex of replication proteins.

Počutelný zvuk – mechanické vlnenie v prostredí, ktoré u človeka vyvoláva sluchový vnem (frekvenčné pásmo približne v rozsahu 20 Hz až 20 kHz).

Audible sound – a vibration that propagates in the environment as a mechanical wave, which can be perceived as an auditory sensation by humans (frequency range approximately 20 Hz – 20 kHz).

Podiel detí vo veku 6 až 9 mesiacov, ktoré dostávajú materské mlieko a doplnkovú stravu – podiel detí vo veku 6 až 9 mesiacov, ktoré dostávajú materské mlieko a doplnkovú stravu, t. j. všetky potraviny, buď vyrobené alebo miestne pripravené, alebo komerčne alebo doma upravené náhradné potraviny alebo náhradu materského mlieka.

Proportion of babies aged 6–9 months receiving breast milk and complementary food – the proportion of babies aged 6–9 months receiving breast milk and complementary food i. e. any food, whether manufactured or locally prepared, or a commercial or home-modified replacement food or breast milk substitute.

Podiel detí výlučne dojčených po dobu prvých šiestich mesiacov – podiel detí výlučne dojčených v prvých šiestich mesiacoch, t. j. ktorým bolo dávané iba materské mlieko, s výnimkou kvapiek alebo sirupov obsahujúcich vitamíny, minerálne látky alebo lieky.

Proportion of babies exclusively breast-fed for the first six months – the proportion of babies exclusively breast-fed for the first six months i. e. given only breast milk except for drops or syrups consisting of vitamins, minerals or medicines.

Podiel domácností s prístupom k zabezpečenému vlastníctvu – je 1 mínus podiel mestského obyvateľstva, ktoré žije v slumoch. Vzhľadom ku chýbaniu údajov o počte obyvateľov slumov, Program OSN pre ľudské sídla (UN-HABITAT) vytvára odhady založené na definícii slumov, ktorá bola dohodnutá na stretnutí skupiny odborníkov pre mestské ukazovatele v roku 2002.

Podiel jednotky – meracia jednotka získaná delením danej meracej jednotky celým číslom väčším ako jeden.

Podiel obyvateľov s prístupom k cenovo dostupným základným liekom na udržateľnom základe – percento populácie, ktorá má prístup k minimálne dvadsiatim z najzákladnejších liekov. Prístup je definovaný ako mať lieky nepretržite k dispozícii a dostupné vo verejných alebo súkromných zdravotníckych zariadeniach alebo v predajni liekov, ktoré sú v okruhu jednej hodiny chôdze obyvateľstva. Základné lieky sú lieky, ktoré spĺňajú potreby zdravotnej starostlivosti väčšiny populácie.

Podiel obyvateľov s prístupom ku kvalitnejším hygienickým zariadeniam/kanalizácii – percento obyvateľov s prístupom k zariadeniam, ktoré hygienicky separujú ľudský odpad od kontaktu ľudí, zvierat a hmyzu. Podľa Reportu 2000 o zhodnotení globálnych zásob vody a sanitácie Svetovej zdravotníckej organizácie (WHO) a Detského fondu Organizácie spojených národov (UNICEF) sa zariadenia, ako sú kanalizácie alebo septiky, spláchnutie prúdom vody a jednoduché jamy alebo vetrané vylepšené odpadové jamy, považujú za primerané za predpokladu, že nie sú verejné. Aby boli zariadenia efektívne, musia byť správne vyrobené a riadne udržiavané.

Podiel obyvateľov s trvalým prístupom ku kvalitnejšiemu/bezpečnému zdroju vody – percento obyvateľov, ktorí využívajú niektorý z nasledujúcich typov zásobovania vodou na pitie: vodovod, verejný kohútik, vrt alebo pumpa, chránená studňa, chránený prameň alebo dažďová voda. Kvalitnejšie/bezpečné vodné zdroje nezahŕňajú predajcami dodávanú vodu, balenú vodu, cisternové vozne alebo nechránené studne a pramene.

Podiel obyvateľov v oblastiach rizikových pre maláriu s využitím účinných liečebných opatrení na maláriu – podiel detí vo veku 0–59 mesiacov, ktoré boli choré s horúčkou v posledných dvoch týždňoch pred prieskumom, a ktoré dostali vhodné antimalariká.

Podiel obyvateľov v oblastiach rizikových pre maláriu s využitím účinných preventívnych opatrení proti malárii – percento detí vo veku 0–59 mesiacov, ktoré spia pod sieťami ošetrovanými insekticídmi.

Proportion of households with access to secure tenure – is 1 minus the percentage of the urban population that lives in slums. In the absence of data on the number of slum dwellers, the United Nations Human Settlements Programme (UN-HABITAT) produces estimates based on a definition of slums as agreed by the Expert Group Meeting on Urban Indicators in 2002.

Submultiple of a unit – a measurement unit obtained by dividing a given measurement unit by an integer greater than one.

Proportion of the population with access to affordable, essential drugs on a sustainable basis – the percentage of the population that has access to a minimum of 20 of the most essential drugs. Access is defined as having drugs continuously available and affordable at public or private health facilities or drug outlets that are within one hour's walk of the population. Essential drugs are drugs that satisfy the health care needs of the majority of the population.

Proportion of the population with access to improved sanitation – the percentage of the population with access to facilities that hygienically separate human excreta from human, animal and insect contact. Facilities such as sewers or septic tanks, pour-flush latrines and simple pit or ventilated improved pit latrines are assumed to be adequate, provided that they are not public, according to the World Health Organization (WHO) and United Nations Children's Fund (UNICEF) *Global Water Supply and Sanitation Assessment 2000 Report*. To be effective, facilities must be correctly constructed and properly maintained.

Proportion of the population with sustainable access to an improved water source – the percentage of the population who use any of the following types of water supply for drinking: piped water, public tap, borehole or pump, protected well, protected spring or rainwater. Improved water sources do not include vendor-provided waters, bottled water, tanker trucks or unprotected wells and springs.

Proportion of population in malaria-risk areas using effective malaria treatment measures – proportion of children aged 0–59 months who were ill with the fever in the two weeks before the survey and who received appropriate antimalarial drugs.

Proportion of population in malaria-risk areas using effective malaria prevention measures – percentage of children aged 0–59 months sleeping under insecticide-treated bednets.

Podiel obyvateľov využívajúcich pevná palivá – podiel populácie, ktorá sa spolieha na biomasu (drevo, drevené uhlie, rastlinné zvyšky a trus) a uhlie ako primárny zdroj domácej energie na varenie a kúrenie.

Proportion of the population using solid fuels – the proportion of the population that relies on biomass (wood, charcoal, crop residues and dung) and coal as the primary source of domestic energy for cooking and heating.

Podiel pôrodov za účasti kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov – percento pôrodov pod dozorom pracovníkov vyškolených poskytnúť nevyhnutný dohľad, starostlivosť a rady ženám počas tehotenstva, pôrodu a popôrodného obdobia; viesť pôrody samostatne a postarať sa o novorodenca. Stanovený pomocou dvoch ukazovateľov:

Proportion of births attended by skilled health personnel – the percentage of deliveries attended by personnel trained to give the necessary supervision, care and advice to women during pregnancy, labour and the postpartum period; to conduct deliveries on their own; and to care for the newborn. Estimated using two indicators:

1. **Percento pôrodov doma za účasti kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov** – percento pôrodov, ktoré sa uskutočnia doma a sú pod dozorom personálu vyškoleného poskytnúť nevyhnutný dohľad, starostlivosť a rady ženám počas tehotenstva, pôrodu a popôrodného obdobia; viesť pôrody samostatne a postarať sa o novorodenca. Vyjadrené ako percento celkových pôrodov.
2. **Percento pôrodov v zdravotníckych zariadeniach.** Percento z celkových pôrodov vo verejných a súkromných nemocniciach, klinikách a zdravotných strediskách bez ohľadu na to, kto mal dohľad nad pôrodom v týchto zariadeniach.

1. **Percentage of deliveries at home attended by skilled health personnel** – the percentage of deliveries that take place at home and are attended by personnel trained to give the necessary supervision, care and advice to women during pregnancy, labour and the postpartum period; to conduct deliveries on their own; and to care for the newborn. Expressed as a percentage of total deliveries.
2. **Percentage of deliveries in health facilities** – percentage of total deliveries in public and private hospitals, clinics and health centres irrespective of who attended the delivery at those facilities.

Podiel vozidiel používajúcich bezolovnatý benzín [%] – podiel motorových vozidiel, ktoré používajú bezolovnatý benzín ako primárne palivo. Vyjadrené v percentách z celkového počtu motorových vozidiel.

Proportion of vehicles using unleaded gasoline [%] – the proportion of motor vehicles that use unleaded gasoline as their primary fuel. Expressed as a percentage of the total number of motor vehicles.

Podmienka intermediárnej presnosti merania – podmienka merania zo súboru podmienok, ktorá zahŕňa ten istý postup merania, to isté miesta merania a opakované merania na tom istom objekte alebo na obdobných objektoch v dlhšom časovom intervale, ale ostatné podmienky môžu byť zmenené.

Intermediate precision condition of measurement – a condition of measurement, out of a set of conditions that includes the same measurement procedure, same location, and replicate measurements on the same or similar objects over an extended period of time, but may include other conditions involving changes.

POZN. 1: Zmeny môžu zahŕňať nové kalibrácie, kalibrátory, iných operátorov a meracie systémy.

NOTE 1: The changes can include new calibrations, calibrators, operators, and measuring systems.

POZN. 2: Špecifikácia podmienok by mala v potrebnom rozsahu uvádzať zmenené i nezmenené podmienky.

NOTE 2: A specification for the conditions should contain the conditions changed and unchanged, to the extent practical.

Podmienka opakovateľnosti merania – podmienka merania zo súboru podmienok, ktorá zahŕňa ten istý postup merania, tých istých operátorov, ten istý merací systém, tie isté pracovné podmienky, to isté miesto a opakované merania na tom istom objekte alebo na obdobných objektoch v krátkom čase.

Repeatability condition of measurement – a condition of measurement, out of a set of conditions that includes the same measurement procedure, same operators, same measuring system, same operating conditions and same location, and replicate measurements on the same or similar objects over a short period of time.

POZN. 1: Podmienka merania je podmienkou opakovateľnosti iba v kontexte špecifikovaného súboru podmienok opakovateľnosti.

NOTE 1: A condition of measurement is a repeatability condition only with respect to a specified set of repeatability conditions.

POZN. 2: V chémii sa niekedy na označovanie tohto pojmu používa termín podmienka presnosti merania v rámci jednej série.

NOTE 2: In chemistry, the term “intra-serial precision condition of measurement” is sometimes used to designate this concept.

Podmienka reprodukovateľnosti merania – podmienka merania zo súboru podmienok, ktorá zahŕňa iné miesta merania, iných operátorov a iné meracie systémy, pričom opakované merania sú vykonané na tom istom objekte alebo na obdobných objektoch.

Reproducibility condition of measurement – a condition of measurement, out of a set of conditions that includes different locations, operators, measuring systems, and replicate measurements on the same or similar objects.

Podpora projektu – podpora tokov určených na konkrétne činnosti alebo určité skupiny činností, pre ktoré sú definované koherentné ciele, výstupy a vstupy potrebné na ich dosiahnutie.

Project aid – aid flows earmarked to specific activities or a discrete set of activities for which coherent objectives and outputs and the inputs required to achieve them are defined.

Podpora zdravia – proces umožňujúci jednotlivcom i populácii vytvárať podmienky pre udržiavanie, resp. zlepšovanie zdravia a kontroly nad ním. (*Slovník podpory zdravia*. SZO).

Health promotion – the process of enabling people and population to create conditions for maintenance or improvement of, and control over health (*Health Promotion Glossary*. WHO).

Podpora zdravia založená na dôkazoch – použitie informácií získaných z oficiálneho výskumu a zo systematického sledovania príčinných a prispievajúcich faktorov pre potreby zdravia a na vykonávanie čo najefektívnejších aktivít na podporu zdravia zameraných na cieľovú populáciu v danom kontexte (*Slovník podpory zdravia: nové termíny*. SZO, 2006).

Evidence-based health promotion – the use of information derived from formal research and systematic investigation to identify causes and contributing factors to health needs and the most effective health promotion actions to address these in given contexts and populations. (*WHO Health Promotion Glossary: new terms*. WHO, 2006).

Podváha-zakrpatenie-chronutie –

- **Podváha** – nízka hmotnosť v pomere k veku alebo hmotnosť v pomere k veku pod strednou hodnotou referenčnej (zdravej) populácie o viac ako dve štandardné smerodajné odchýlky.
- **Zakrpatenie** – nízka telesná výška v pomere k veku alebo výška v pomere k veku pod strednou hodnotou referenčnej (zdravej) populácie o viac ako dve štandardné smerodajné odchýlky.
- **Chronutie / hypotrofia** – nízka hmotnosť v pomere k výške alebo hmotnosť v pomere k výške pod strednou hodnotou referenčnej (zdravej) populácie o viac ako dve štandardné smerodajné odchýlky.

Underweight-stunting-wasting –

- **Underweight** – low weight for age or weight for age more than a standard deviation of 2 below the median value of the reference (healthy) population.
- **Stunting** – low height for age or height for age more than a standard deviation of 2 below the median value of the reference (healthy) population.
- **Wasting** – low weight for height or weight for weight for height more than a standard deviation of 2 below the median value of the reference (healthy) population.

Pohlavne prenosná infekcia, STI, STD – infekcia, ktorá môže byť prenesená z jednej osoby na druhú pohlavným stykom. Medzi pohlavne prenosné infekcie (STI) patria napr. HIV/AIDS, chlamýdie, genitálny herpes, kvapavka a syfilis. Termín „pohlavne prenosné infekcie (STI)“ zodpovedá staršiemu termínu „pohlavne prenosné choroby (STD)“.

Sexually Transmitted Infection, STI, STD – an infection that can be transferred from one person to another through sexual contact. Among the sexually transmitted infections (STIs) are, e.g. HIV/AIDS, chlamydia, genital herpes, gonorrhoea and syphilis. The term “sexually transmitted infection (STI)” corresponds to the older term “sexually transmitted disease (STD)”.

Pohotovostné zásoby – položky a technické prostriedky určené na okamžitú a bezodplatnú pomoc pri záchrane životov, zdravia a majetku obyvateľstva postihnutého krízovou situáciou, mimoriadnou udalosťou alebo 3. stupňom povodňovej aktivity na zabezpečenie jeho základných životných potrieb, pre záchranné zložky integrovaného záchranného systému alebo na poskytnutie humanitárnej pomoci.

Emergency supplies – items and technical means intended for immediate and free help to save lives, health and property during crisis situation, emergency situation, or the 3rd level of the flood activity to ensure essential needs for survival, for the activity of rescue brigades of the integrated rescue system or for the provision of humanitarian aid.

Pohotovostné zásoby sú:

Emergency supplies are:

1. návratné, ktoré tvoria položky a technické prostriedky na zabezpečenie akcieschopnosti základných záchranných zložiek a ostatných záchranných zložiek,
2. nenávratné, ktoré tvoria položky a technické prostriedky nevyhnutné na zabezpečenie prežitia osôb na postihnutom území Slovenskej republiky.

1. recoverable supplies, which consist of items and technical means necessary for the activity of rescue units,
2. irrecoverable supplies, which consist of items and technical means necessary for survival of population in the affected area of the Slovak Republic.

Poistenie – zmluvné poistenie, kde sa jedna strana zaväzuje poistiť inú stranu a dať záruku voči strate alebo poškodeniu pri nepredvídanej udalosti.

Pokrytie – rozsah interakcie medzi službou a ľuďmi, pre ktorých je určená. Pokrytie nemá byť obmedzené na konkrétny aspekt poskytovania služieb, ale pohybuje sa v rozmedzí od pridelovania zdrojov po dosiahnutie požadovaného cieľa.

Pokrytie DOTS pre tuberkulózu – percento celkového počtu obyvateľov žijúcich v oblastiach, kde zdravotnícke služby prijali stratégiu DOTS.

Pokrytie zdravotným poistením v % z celkového počtu obyvateľov – podiel obyvateľov, na ktorých sa vzťahuje zdravotné poistenie.

Pokuta – peňažný postih, ktorý musí organizácia zaplatiť po porušení určitých právnych predpisov.

Pokyny klinickej praxe – systematické odporúčania, založené na najlepších dostupných vedeckých poznatkoch, pre usmerňovanie rozhodnutí zdravotníkov i pacientov, pokiaľ ide o najvhodnejšie, efektívne zdravotné zásahy pre riešenie konkrétneho zdravotného problému za špecifických okolností.

Polarografia – elektrochemická analytická metóda, založená na sledovaní prúdu v závislosti od premenlivého vnútorného napätia pri elektrolýze skúmaného roztoku s použitím ortuťovej kvapkovej elektródy ako indikačnej elektródy.

Polčas premeny, T_{1/2} – čas, za ktorý klesne aktivita konkrétnej rádioaktívnej látky na jednu polovicu v dôsledku rádioaktívneho rozpadu.

Polhrúbka, HVL – hrúbka špecifikovaného materiálu potrebná na zníženie intenzity röntgenového alebo gama žiarenia na jednu polovicu svojej pôvodnej hodnoty.

Poliomyelitída (detská obrna, polyomyelitis anterior acuta, morbus Heine-Medin) – infekčné vírusové ochorenie vyvolané enterovírusom C sérotypu PV1, PV2 alebo PV3 (↗ Pikornavírusy). Vírus meria iba 20–30 nm a je veľmi odolný voči vonkajším vplyvom. Väčšina prípadov infekcie u detí prebieha asymptomaticky (72 %), menej často (asi u 24 % prípadov) sa vyvinie nezávažné, nešpecifické ochorenie bez známkov postihnutia centrálného nervového systému (tzv. abortívna forma poliomyelitídy), po prekonaní ktorého dochádza k úplnému uzdraveniu. Asi u 4 % infikovaných osôb sa vyvinie neparalytická aseptická meningitída a u menej ako 1 % sa vyvinie paralytická ochorenie s chabými obrnami. Paralytická detská obrna sa delí do troch typov: (1) spinálna (medulárna) forma detskej obrny sa vyznačuje asymetrickou paralýzou, ktorá najčastejšie zahŕňa nohy; (2) bulbárna (cerebrálna) forma obrny s postihnutím mozgového kmeňa alebo predĺženej miechy vedie k slabosti svalov postupujúcej od hlavových nervov a (3) bulbospinálna forma →

Insurance – a contract by which one party agrees to insure the other party against loss or damage from unpredictable events.

Coverage – the extent of interaction between the service and the people for whom it is intended. Coverage is not to be limited to a particular aspect of service provision, but ranges from resource allocation to the achievement of the desired objective.

Tuberculosis DOTS coverage – the percentage of the national population living in areas where health services have adopted the DOTS strategy.

Health insurance coverage as % of total population – the percentage of the population covered by health insurance.

Fine – monetary charges imposed upon organizations/ individuals for violation of the law.

Clinical Practice Guidelines – systematic recommendations, based on the best available scientific knowledge, to guide the decisions of both professionals and patients regarding the most appropriate, efficient health interventions for addressing a specific health-related problem given specific circumstances.

Polarography – an electrochemical analytical method based on the monitoring of current-potential relationship during the electrolysis of an analyte using the dropping mercury electrode as an indicator electrode.

Half-life, radioactive T_{1/2} – the time in which one-half of the activity of a particular radioactive substance is lost due to radioactive decay.

Half Value Layer, HVL – the thickness of any specified material necessary to reduce the intensity of an x-ray or gamma ray beam to one-half of its original value.

Poliomyelitis (infantile paralysis, acute anterior poliomyelitis) – an infectious viral disease caused by enterovirus C species, serotypes PV1, PV2, and PV3 (↗ Picornaviruses). This virus, which is sized only 20–30 nm, is very resistant to environmental factors. Most infections in children are asymptomatic (72%) and less frequently they present as mild disease (about 24%) with non-specific signs, no damage to the central nervous system and full recovery (also known as abortive poliomyelitis). About 4% of infected individuals develop non-paralytic aseptic meningitis and less than 1% develops paralytic disease with flaccid paralysis. There are three known major forms of paralytic poliomyelitis: (1) spinal form with asymmetric paralysis that most often involves legs; (2) bulbar form that affects brain stem or medulla oblongata leading to the paralysis of muscles through the cranial nerves, and (3) bulbospinal poliomyelitis, which is a combination of bulbar and spinal infantile paralysis. →

obrnny, ktorá je kombináciou bulbárnej a spinálnej formy detskej obrnny.

Prameňom nákazy je chorý človek. Ochorenie sa prenáša fekálno-orálnou cestou a v katarálnom štádiu tiež kvapôčkovou infekciou. Inkubačná doba je 7–12 dní. Riziko ochorenia sa znižuje očkovaním. Od roku 1988 prebieha pod záštitou Svetovej zdravotníckej organizácie program na eradikáciu poliomyelitídy.

Politický dialóg – 1. proces tvorby politiky alebo formovania politiky, t. j. uznanie spoločenského dopytu, transformácia do politického dopytu a nakoniec do formulácie vyhlásenia politiky, ktorá poskytuje usmernenie pre následné rozhodovanie o technickej implementácii (WHO 1982); a/alebo

2. sociálny dialóg a interakcie medzi zúčastnenými stranami, ktoré vedú k prenosu zásad do stratégií a plánov.

Politika – súbor pravidiel a dohôd ktoré sa prijímajú na spoločnom základe pre usmernenie konania verejnej alebo privátnej inštitúcie (*Regionálny úrad pre Európu*. SZO, 1999).

Politika kvality – celkové zámery a smer pôsobenia organizácie v oblasti kvality, oficiálne vyhlásenie vrcholovým manažmentom.

POZN.: Politika kvality je všeobecne v súlade s celkovou politikou organizácie a poskytuje rámec na formuláciu cieľov kvality.

Politika zdravia a bezpečnosti – vyjadrenie úmyslu a odhodlania plánovať koordinované riadenie činností. Politika má poskytnúť jasné zameranie cieľov v záujme zdravia a bezpečnosti. Takýmto spôsobom sa zabezpečí smerovanie programu pre zdravie a bezpečnosť.

Polycyklické aromatické uhľovodíky, PAU – skupina viac ako 100 rôznych organických zlúčenín obsahujúcich len uhlík a vodík, ktoré sú zložené z dvoch alebo viacerých kondenzovaných aromatických kruhov v lineárnom alebo klastrovom usporiadaní.

PAU sú znečisťujúce látky životného prostredia, ktoré vznikajú pri vysokých teplotách za pyrolytických podmienok pri nedokonalom spaľovaní organickej hmoty. Prírodné aj antropogénne zdroje, ako sú lesné požiare, sopečné erupcie, emisie v doprave, spaľovanie dreva, krakovanie ropy a priemyselné spaľovanie fosílnych palív prispievajú k uvoľňovaniu PAU do životného prostredia.

PAU sa nachádzajú vo všetkých zložkách životného prostredia – v ovzduší, vode, pôde a potravinách. Vzhľadom na karcinogénne a mutagénne vlastnosti niektorých PAU, sa tieto látky vo väčšine krajín systematicky monitorujú.

Polygénny – vyplývajúci zo spoločného pôsobenia dvoch alebo niekoľkých génov.

The reservoirs of infection are sick humans and the disease is transmitted generally by fecal-oral route, but also through respiratory droplets from sick individuals in catarrhal stage. Incubation period is 7–12 days. The risk of disease is reduced by prophylactic vaccination. In 1988 the WHO launched a global program for eradication of poliomyelitis (Global Polio Eradication Initiative).

Policy dialogue – 1. the process of policy making or policy formation, i. e. of recognition of social demand, transformation into political demand and, eventually, into formulation of a policy statement that provides guidance to subsequent decisions about technical implementation (WHO 1982); and/or,

2. the social debate and interaction between stakeholders that leads to translation of policy into strategies and plans.

Policy – a set of statements or commitments to pursue of action aimed at achieving defined goals of public or private institutions (*WHO Regional Office for Europe*. WHO, 1999).

Quality policy – the overall intentions and direction of an organization related to quality as formally expressed by top management.

NOTE: Generally the quality policy is consistent with the overall policy of the organization and provides a framework for the setting of quality objectives.

Health and safety policy – a statement of an intent and commitment to plan for coordinated management action. A policy should provide a clear indication of a company's health and safety objectives. This, in turn, will provide direction for the health and safety program.

Polycyclic Aromatic Hydrocarbons, PAHs – or Polynuclear Aromatic Hydrocarbons (PAHs) are a group of over 100 different organic compounds containing only carbon and hydrogen, that are composed of two or more fused aromatic rings in a linear or clustered arrangement.

They are environmental pollutants produced through incomplete combustion and pyrolysis of organic compounds. Both natural and anthropogenic sources such as forest fires, volcanic eruptions, vehicular emissions, residential wood burning, petroleum catalytic cracking and industrial combustion of fossil fuels contribute to the release of PAHs to the environment.

They are found throughout the environment in air, water, soil and food. Due to carcinogenic and mutagenic properties shown for certain PAHs, systematic monitoring is applied in most countries world wide.

Polygenic – resulting from the combined action of two or more genes.

Polymerázová reťazová reakcia, PCR – molekulárno-biologická bioanalytická metóda založená na amplifikácii vybraných úsekov nukleových kyselín ohraničených oligonukleotidovými primermi protismerne na oboch stranách templátu v termocykléri, ktorý umožňuje cyklické striedanie teplôt. Každý reakčný cyklus pozostáva z troch stupňov: denaturácia (komplementárne reťazce templátu alebo PCR produktu sú separované pri 94 – 98 °C), nasadenie primerov (primery sa špecificky hybridizujú na komplementárne oblasti templátu pri 50 – 65 °C) a extenzia (vlastná syntéza DNA pri teplote asi 70 °C katalyzovaná termostabilnou DNA polymerázou z termofilnej baktérie *Thermus aquaticus*). Pri optimalizovaných podmienkach je PCR reakcia vysoko špecifická a umožňuje namnožiť úsek nukleovej kyseliny z nepatrného množstva genetického materiálu tak, že sa jeho prítomnosť dá preukázať vhodne zvolenou detekčnou technikou.

Polymerase chain reaction, PCR – a molecular biology (bioanalytical) method that employs *in vitro* amplification of specific segments of nucleic acids delineated upstream and downstream by the oligonucleotide primers in opposing directions. The reactions are performed in thermocyclers to alternate the temperature of the reaction mixtures. Each reaction cycle consists of 3 steps: denaturation (separation of strands of double stranded template or PCR product at 94–98°C), annealing (primers specifically hybridize to the target at 50–65°C), and extension (DNA polymerization at about 70° catalyzed by a thermostable DNA polymerase from the thermophilic bacteria *Thermus aquaticus*). When the reaction conditions are optimized, PCR reactions are highly-specific and allow amplification of specific nucleic acid segments from tiny amounts genetic materials and their presence can be subsequently detected by adequate detection techniques.

Polyploidia – zvýšenie počtu celých súborov chromozómov v bunke, t. j. znásobenie celého haploidného chromozómového súboru. Normálna pohlavná bunka je haploidná 1n (u človeka 23 chromozómov), normálna somatická bunka je diploidná 2n (u človeka 46 chromozómov). Polyploidie: triploidná bunka má tri súbory chromozómov (3n), tetraploidná štyri (4n) atď.

Polyploidy – an increase in the number of complete sets of chromosomes in the cells, i.e., multiplication of the whole haploid chromosome set. Normal gamete is haploid – 1n (23 chromosomes in humans), normal somatic cell is diploid – 2n (46 chromosomes in humans). The polyploidy: triploid cell has three chromosome sets of (3n), tetraploid cell has four chromosome sets (4n), etc.

Pomer pracovníkov a chorôb, WDI – pomer pracovníkov v zdravotníctve v % k celkovej záťaži chorobami v %.

Worker-disease index, WDI – the ratio of healthcare workers in % to global burden of disease in %.

WDI index > 1 reprezentuje zvýšenú proporciu pracovníkov v porovnaní s celkovou záťažou ochorení. Rozvinuté krajiny na americkom kontinente, ako USA a Kanada, majú najväčšiu proporciu z celosvetového počtu zdravotníckych pracovníkov (37 %) a len 10 % celosvetovej záťaže ochoreniami, čo vytvára WDI index 3,7. Európa má WDI 2,8. Naopak Afrika má len 3 % celosvetovej pracovnej sily zdravotníkov, ale približne 24 % celosvetovej záťaže ochorení, čo predstavuje veľmi nízky WDI index 0,125. Afrika pritom vydá menej než 1 % z celosvetových výdavkov na zdravotnú starostlivosť pri takmer 24 % celosvetovej záťaži.

WDI index > 1 represents the higher proportion of the workers compared to global burden of disease. Developed countries on North American continent USA, Canada have highest proportion of global health professionals (37%) but only 10% of global burden of disease, which represents WDI index of 3.7. Europe has WDI 2.8. Contrary to this, Africa has only 3% of global health workforce, but approximately 24% of global burden of disease, which represents very low WDI index 0.125. Africa spends less than 1% of global expenditures on healthcare but has almost 24% of global burden of disease.

Pomerná závislosť staršieho veku – pomer medzi osobami staršími ako 65 rokov a osobami v pracovnom veku. V roku 2010 bolo vo svete na každých 100 dospelých ľudí vo veku 25–64 rokov 16 vo veku 65 rokov a viac (16/100). Podľa UNPD v roku 2035 tento pomer porastie na 26/100.

Relative dependence older age – the ratio between people over 65 and persons of working age. In 2010, there were 16 individuals aged 65 and over (16/100) for every 100 adults aged 25–64 years. According to the UNPD, this proportion will grow to 26/100 in 2035.

Pomoc – 1. podpora poskytovaná krajinami, medzinárodnými agentúrami, inštitúciami, mimovládnyimi organizáciami či nadáciami rozvojovým krajinám v podobe peňažných grantov, pôžičiek s nízkymi úrokovými sadzbami, v naturáliách alebo v ich kombinácii; →

Aid – 1. support provided by countries, international agencies, institutions, non-governmental organizations or foundations, to developing countries in the form of monetary grants, loans at low interest rates, in kind or a combination of these; →

2. skratka pre „zahraničnú rozvojovú pomoc“, teda toky zdrojov, ktoré sa kvalifikujú ako oficiálna rozvojová pomoc alebo oficiálna pomoc v súlade s kritériami používanými inštitúciami, ako sú OECD.

Pomoc v naturáliách – toky tovarov a služieb bez platby v peniazoch, alebo výmeny dlhových nástrojov. V niektorých prípadoch sú „tovarové podporné komodity“ (ako je napríklad obilie) predané a príjmy sú používané v rozpočte, alebo častejšie prostredníctvom osobitného fondu pre verejné výdavky.

Ponovorodenecké obdobie – osoby vo veku od 28 dní až do 1 roku sú v ponovorodeneckom období.

Poplach – oznámenie, že existuje alebo nastala potenciálna krízová situácia; pokyn pre príjemcu, aby bol pripravený na možnú aktiváciu plánu krízovej obnovy; formálna notifikácia, že došlo k incidentu, ktorý sa môže rozvinúť do katastrofy.

Poplachové systémy – inštalované alebo voľne umiestnené výstražné zariadenia, ktoré okrem iného zahŕňajú detektory dymu, oxidu uhoľnatého, spalín a iné detektory a bezpečnostné vybavenie.

Populácia – **1.** všetci obyvatelia danej krajiny alebo oblasti hodnotení spoločne. Stanovenia sú založené na poslednom sčítaní ľudu, oficiálnych národných údajoch, alebo na odhadoch OSN.

2. (v štatistike) kompletný súbor položiek, zdieľajúcich aspoň jednu spoločnú vlastnosť, ktorá je predmetom štatistickej analýzy.

Populačná genetika – zaoberá sa frekvenciou alel v populácii a analyzuje zákonitosti, ktorými sa riadi, resp. definuje mechanizmy, ktoré vedú k strate či vzniku nových alel v populácii, ako jedného z mechanizmov vývoja druhov.

Porucha, stupeň 1 – funkčná alebo prevádzková odchýlka od povolených limitov a podmienok prevádzky, ktorá nepredstavuje riziko a je zvládnutá bezpečnostnými systémami, ale poukazuje na drobné nedostatky v prevádzkových postupoch. (Podľa Medzinárodnej stupnice jadrových incidentov INES).

Posilňovanie zdravotníckeho systému – **1.** proces identifikácie a implementácie potrebných zmien princípov a praxe zdravotníckeho systému krajiny, aby krajina mohla lepšie reagovať na výzvy, ktoré sa dotýkajú svoje zdravie a výzvy pre zdravotnícky systém; **2.** akýkoľvek rad iniciatív a stratégií, ktoré zlepšujú jednu alebo viac funkcií zdravotníckeho systému, a ktoré vedú k lepšiemu zdraviu prostredníctvom zlepšenia v prístupe, pokrytí, kvalite, alebo efektívnosti.

2. shorthand for “Overseas Development Aid”, i. e. resource flows which qualify as Official Development Assistance or Official Aid according to criteria used by institutions such as the OECD.

Aid-in-kind – flows of goods and services with no payment in money, or debt instruments in exchange. In some cases, “commodity aid” goods (such as grain) are subsequently sold and the receipts are used in the budget or, more commonly through a special fund, for public expenditure.

Postneonatal period – persons between the age of 28 days and 1 year are in the postneonatal period.

Alarm – a notification that a potential emergency has occurred; direction for recipient to standby for possible activation of disaster recovery plan; a formal notification that an incident has occurred, which may develop into a disaster.

Alarm systems – warning devices installed or free-standing including but not limited to smoke detectors, carbon monoxide detectors, flue gas, and other spillage detectors, and security equipment.

Population – **1.** all the inhabitants of a given country or area considered together. Estimates are based on a recent census, official national data or United Nations projections.

2. (statistics) a complete set of items that share at least one property in common that is the subject of a statistical analysis.

Population genetics – deals with frequencies of alleles in the population and analyzes governing patterns or defines mechanisms leading to a loss of or appearance of new alleles in a population, as one of the mechanisms of the evolution of species.

Failure, level 1 – functional or operational deviation from the permissible limits and conditions of operation, which does not pose any risk and is managed by safety systems; nevertheless, it indicates small deficiencies in the operational procedures. (According to the International Nuclear Event Scale, INES).

Health systems strengthening – **1.** the process of identifying and implementing the changes in policy and practice in a country’s health system, so that the country can respond better to its health and health system challenges;

2. any array of initiatives and strategies that improves one or more of the functions of the health system and that leads to better health through improvements in access, coverage, quality, or efficiency.

Posteľ – posteľ pravidelne udržiavaná a obsadená na ubytovanie a celodennú starostlivosť postupnosti hospitalizovaných pacientov a ktorá sa nachádza na oddeleniach alebo v rámci nemocnice, kde sa poskytuje hospitalizovaným pacientom kontinuálna zdravotná starostlivosť. Celkový počet týchto lôžok tvorí bežne dostupné posteľový komplement nemocnice. Nie sú tu zahrnuté detské postielky a kočiare udržiavané pre zdravých novorodencov, ktorí nevyžadujú zvláštnu starostlivosť.

Bed – a bed regularly maintained and staffed for the accommodation and full-time care of a succession of inpatients and which is situated in wards or a part of the hospital where continuous medical care for inpatients is provided. The total of such beds constitutes the normally available bed complement of the hospital. Cribs and bassinets maintained for use by healthy newborn babies who do not require special care are not included.

Postojový, týkajúci sa držania tela – týka sa držania hlavy, hrdla, tela a dolných končatín vo vzťahu k zemi a ku kolkmi.

Postural – refers to the position of head, neck, trunk and lower limbs in relation to the ground and the vertical.

Postup – špecifikovaný spôsob vykonávania činnosti alebo procesu.

Procedure – specified way to carry out an activity or a process.

POZN. 1: Postupy sa môžu, ale nemusia zdokumentovať.

NOTE 1: Procedures can be documented or not.

POZN. 2: Keď sa postup zdokumentuje, často sa používa termín zapísaný postup alebo zdokumentovaný postup. Dokument, ktorý obsahuje postup, môže sa označiť ako dokument postupu.

NOTE 2: When a procedure is documented, the term “written procedure” or “documented procedure” is frequently used. The document that contains a procedure can be called a “procedure document”.

Posúdenie biorizika – postup určenia prijateľných a neprijateľných rizík (zahŕňajúci biobezpečnostné riziká (riziká nepredvídanej infekcie) a laboratórne biobezpečnostné riziká (riziká neoprávneného prístupu, straty, krádeže, zneužitia, sprenevery alebo úmyselného zverejnenia) a ich potenciálnych dôsledkov.

Biorisk assessment – a process of identification of acceptable and unacceptable biosafety risks (risks of accidental infection) and laboratory biosecurity risks (risks of unauthorized access, loss, theft, misuse, diversion or intentional release of biological agents) and their potential consequences.

Posudzovanie – proces založený na príslušnej norme alebo iných normatívnych dokumentoch, ktorý vykoná akreditačný orgán s cieľom posúdenia spôsobilosti orgánou posudzovania zhody v definovanej oblasti akreditácie.

Assessment – a process undertaken by an accreditation body to assess the competence of a Conformity Assessment Bodies – CABs, based on particular standard(s) and/or other normative documents and for a defined scope of accreditation.

Posudzovanie rizika – proces, ktorý sa skladá z nasledujúcich krokov: i) identifikácia ohrozenia, ii) charakterizovanie ohrozenia, iii) posúdenie expozície a iv) charakterizovanie rizika. Používa sa napr. na racionálne obmedzenie expozícií v pracovnom alebo životnom prostredí s ohľadom na ich zdraviu škodlivé účinky. Postupnosť krokov pri hodnotení rizika pre daný prípad expozície je takáto: (1) identifikácia ohrozenia, (2) hodnotenie vzťahu dávka – účinok, resp. hodnotenie dôkazov o existencii vzťahu medzi expozíciou a nepriaznivou zdravotnou odozvou, (3) hodnotenie expozície s ohľadom na cesty vstupu do organizmu, kvantitu a trvanie expozície, (4) charakterizácia rizika kombinujúca výstupy z hodnotenia expozície a vzťahu dávka – účinok na posúdenie miery rizika pre ľudí s danou expozíciou a následné stanovenie regulačných štandardov.

Risk assessment – a process that consists of the following steps: i) threat identification, ii) threat characterization, iii) exposure assessment, and iv) risk characterization. It is used to establish rationally defined limits for occupational or environmental health damaging exposures. Steps involved in the risk assessment for a specific exposure include: (1) hazard identification; (2) dose – response estimation, or examination of the evidence for association between the exposure and its adverse health effects; (3) evaluation of the exposure with respect to the routes, quantities and duration of the exposure, and (4) the risk characterization, which combines dose – response estimation with evaluation of the exposure, in order to assess risk of the exposure to human populations and the formulation of regulatory standards.

Posudzovanie zdravotníckych technológií, HTA – analýza nákladov a prospešnosti (CUA) je forma finančnej analýzy používaná pri rozhodovaní o tom, či daná liečba alebo intervencia s použitím nových farmaceutík alebo prístrojov bude pre pacienta prospešná alebo nie. Najčastejšie sa táto analýza používa vo farmakoekonomike a v posudzovaní zdravotníckych technológií (HTA) pri zadávaní verejných zákaziek. Táto metóda je považovaná za súčasť analýzy efektívnosti nákladov (cost-effectiveness analysis).

Analýza nákladov a prínosov (CBA) v zdravotnej starostlivosti je porovnanie nákladov na zdravotnú starostlivosť vo vzťahu k možným liečebným prínosom. Tieto analýzy sú užitočné a potrebné pri stanovovaní priorít v podmienkach limitovaných zdrojov. V rozhodovacom procese je potrebné odlišiť analýzu rizík a prínosov a nákladovo efektívnu zdravotnú starostlivosť. *Analýza rizík a prínosov (Risk-Benefit Analysis)* dáva do pomeru potenciálne nežiaduce výsledky a vedľajšie účinky a potenciálne pozitívne výsledky liečby. Je integrálnou súčasťou procesu nevyhnutného v poskytovaní kvalitnej zdravotnej starostlivosti. *Efektívna zdravotná starostlivosť* je metóda vzťahujúca sa k včasnosti poskytnutia potrebných zdravotných služieb a dodávok poskytnutých pri najmenších nákladoch pri dodržaní štandardov starostlivosti. *Nákladovo efektívna zdravotná starostlivosť* je metóda porovnávajúca niekoľko intervenčných stratégií použitím jednotiek nákladov a prínosov.

V *zdravotnej ekonomike* je potrebné odhadnúť pomer nákladov zdravotného zákroku ku prospešnosti tohto výkonu vyjadreného v počte rokov prežitých príjmom v plnom zdraví. Pri posudzovaní zdravotníckych technológií sa prospešnosť vyjadruje v *kvalitatívne upravených rokoch života (QALY)*.

Príklad: ak zákrok A dovoľuje pacientovi žiť o tri roky dlhšie, ale s kvalitou života o váhe 0,6, potom sa zákroku prideli $3 \times 0,6 = 1,8$ QALY na pacienta. Ak zákrok B dovoľí pacientovi žiť dva roky pri kvalite života o váhe 0,75, prideli sa zákroku B $2 \times 0,75 = 1,5$ QALY na pacienta. Čistý prospech zo zákroku A v porovnaní so zákrokom B je $1,8 - 1,5 = 0,3$ QALY.

Inkrementálny pomer nákladov a účinnosti (ICER) je pomer medzi rozdielom v nákladoch C a rozdielom v účinnosti E vyjadrený ako $(C1-C0)/(E1-E0)$, kde C0 a E0 reprezentujú náklady a účinnosť ak by nebol vykonaný žiaden zákrok, a C1 a E1 reprezentujú náklady a účinnosť pri vykonaní zákroku.

Príklad: Ak náklady a účinnosť sú 140 000 \$ a 3,5 QALYs, potom by ICER nadobudol hodnotu 40 000 \$ na QALY. Tieto hodnoty sú často používané zdravotníkmi ekonómami a riadiacimi pracovníkmi na určovanie priorít v rozhodovaní o liečbe daného ochorenia. Treba si uvedomiť, že CUA meria u pacienta alebo populácie relatívnu užitočnosť liečby alebo farmakoekonomického zákroku. Neudáva žiaden absolútny indikátor hodnoty určitej liečby.

Health technology assessment, HTA – cost-utility analysis (CUA) is a form of financial analysis used in deciding whether a given treatment or intervention with the use of new pharmaceuticals or devices will be beneficial to the patient or not. This analysis is most often used in pharmaco-economics and health technology assessment (HTA) when awarding public contracts. This method is considered part of the cost-effectiveness analysis.

Cost-Benefit Analysis (CBA) in health care is a comparison of health care costs in relation to the potential therapeutic benefit. These analyses are useful and necessary when setting priorities in terms of limited resources. The decision-making is necessary to distinguish risk-benefit analysis and cost-effective health care. *Risk-benefit analysis* gives the ratio of the potential adverse results and the side effects to potential positive results of treatment. It is an integral part of the process necessary in the provision of quality health care. *Effective Healthcare* is a method relating to the timing of the necessary medical services and supplies provided at the lowest cost in compliance with standards of care. *Cost-effective health care* is a method of comparing several intervention strategies using cost-benefit units.

Health economy is necessary to estimate the ratio of the cost of medical intervention to the benefit of the procedure expressed in the years of life lived by beneficiary in full health. When assessing health technologies, the success is expressed in *quality adjusted life years (quality-adjusted life years-QALYs)*.

Example: if intervention A allow the patient to live three years longer, but the quality of life is 0.6 units then the procedure receives $3 \times 0.6 = 1.8$ QALYs per patient. If procedure B allows the patient to live two years with quality of life of 0.75 units procedure B is assigned $2 \times 0.75 = 1.5$ QALYs per patient. The net benefit of the intervention A compared with intervention B is $1.8 - 1.5 = 0.3$ QALYs.

The incremental cost-effectiveness ratio (ICER) is the ratio between the difference in costs C and the difference in effectiveness E expressed as $(C1-C0)/(E1-E0)$ where C0 and E0 represent the cost and effectiveness, respectively with no intervention and C1 and E1 represent the cost and effectiveness with the intervention.

Example: if the costs and effectiveness, respectively, are \$ 140 000 and 3.5 QALYs, ICER would yield a value of \$ 40 000 per QALY. These values are often used by policy makers and hospital administrators to determine relative priorities when determining treatments for disease conditions. It is important to note that CUA measures for a patient or population relative utility of a treatment or pharmaco-economic intervention. Its results give no absolute indicator of the value of a certain treatment.

Posudzovateľ – osoba určená akreditačným orgánom posudzovať daný orgán posudzovania zhody sama alebo ako člen posudzujúcej skupiny.

Assessor – a person designated by an accreditation body to perform an assessment of conformity, alone or as part of an assessment team.

Poškodenia podporno-pohybového systému – poškodenia systému svalov, šliach, väzov, kĺbov, kostí a súvisiacich štruktúr ľudského tela. Často sa označujú ako *kostrovo-svalové poruchy (MSDs)*.

Musculoskeletal Injuries – injuries to the system of muscles, tendons, ligaments, joints, bones and related structures of the human body. Also known as *musculoskeletal disorders (MSDs)*.

Poškodenie z dlhodobej nadmernej, jednostrannej záťaže, DNJZ – zdravotný problém postihujúci svaly, šlachy, nervy končatín v dôsledku dlhodobého preťažovania. Príkladmi sú: syndróm karpálneho tunela a zápal šliach.

Repetitive strain injury – a health condition that affects muscles, tendons or nerves of extremities, which happens over time due to the overuse. Examples of repetitive strain injuries include carpal tunnel syndrome and tendonitis.

Potenciálna expozícia – radiačná expozícia, o ktorej sa nepredpokladá, že s určitou istotou nastane, ale ktorá môže vzniknúť z havárie pri zdroji alebo z nejakej udalosti, alebo sledu udalostí pravdepodobnostnej povahy vrátane porúch zariadení a prevádzkových omylov.

Potential exposure – a radiation exposure that is not expected to occur with absolute certainty, but it may result from a possible accident at a source or an event, or a sequence of stochastic events, including equipment failures and operating errors.

Potenciometria – fyzikálno-chemická analytická metóda, ktorá je založená na meraní rozdielu potenciálov dvojice elektród, pri zachovaní konštantného (spravidla takmer nulového) elektrického prúdu medzi elektródami. Potenciál pracovnej (indikačnej) elektródy zodpovedá aktivite analytu, kým potenciál referenčnej elektródy je konštantný.

Potentiometry – a physico-chemical analytical method based on the measurement of difference between the potentials of two electrodes, while the electric current between the two electrodes is maintained constant (normally nearly zero). The potential of the working (indicator) electrode responds to the analyte's activity, and the other electrode, the reference electrode, has a known and constant potential.

Potenciometrické stanovenie pH – je založené na meraní potenciálového rozdielu medzi dvomi elektródami, ktoré sú ponorené do meranej vzorky. Jedna z týchto elektród je indikačnou elektródou a jej potenciál je závislý od podmienok merania, teda sa mení. Potenciál indikačnej elektródy vzťahujeme k druhej z týchto elektród, nazývanej referenčná elektróda. Jej potenciál je za daných podmienok merania stály a dobre reprodukovateľný. Najbežnejšie používanou indikačnou elektródou pri stanovení pH je sklená elektróda. Ako referenčná elektróda sa často používa nasýtená kalomelová alebo argentochloridová elektróda.

Determination of pH – determination of pH is based on the measuring of the potential difference between two electrodes immersed in a tested sample. One of the electrodes is an indicator electrode whose potential depends on the measurement conditions. To determine pH, the potential of the indicator electrode is compared with the potential of the other electrode called reference electrode. A commonly used indicator electrode is the glass electrode. An often-used reference electrode is the saturated calomel electrode or silver chloride electrode. A reference electrode can be prepared with a consistently reproducible voltage.

Potravinová bezpečnosť štátu – stav, v ktorom sú zabezpečené výroba, obchod, preprava a skladovanie potravín v druhoch a množstvách, ktoré zabezpečujú plynulé zásobovanie obyvateľstva.

National food security – a state in which the production, trade, transport and storage of the food is ensured in types and quantities necessary for continuous supply to the general public.

Poučenie pacienta – povinnosť ošetrojúceho zdravotníckeho pracovníka informovať o účele, povahe, následkoch a rizikách poskytnutia zdravotnej starostlivosti, o možnostiach voľby navrhovaných postupov a rizikách odmietnutia poskytnutia zdravotnej starostlivosti.

Medical advice – an obligation of the attending medical staff to inform about the purpose, nature, consequences and risks of providing health care, about choice of the procedures and the risks of refusal of health care.

P

Povodeň – stav, keď nastane prechodné výrazné zvýšenie hladiny vodného toku, pri ktorom bezprostredne hrozí vyliatie vody z koryta vodného toku alebo sa voda z koryta vodného toku už vylieva. Stav, pri ktorom je dočasne zamedzený prirodzený odtok vody zo zrážok do recipienta a nastáva zaplavenie územia vodami, prípadne stav, pri ktorom z dôvodu odchodu ľadov, vzniku ľadových zátarás, ľadovej zápchy a iných prekážok v koryte vodného toku hrozí vyliatie vody z koryta alebo sa voda z koryta vodného toku už vylieva. Stav, pri ktorom z dôvodu extrémnej zrážkovej činnosti nastáva zaplavenie územia alebo stav, pri ktorom z dôvodu poruchy alebo havárie vodnej stavby hrozí vyliatie vody z koryta vodného toku alebo sa voda z koryta vodného toku vylieva.

Povodňová škoda – škoda na majetku alebo životnom prostredí v správe alebo vlastníctve štátu, obcí, právnických alebo fyzických osôb spôsobená povodňovými prietokmi, povodňovým odtokom zrážkových vôd, ľadochodom alebo vystúpením hladiny podzemných vôd a priesakových vôd nad terén, prípadne zosuvmi pôdy v dôsledku záplav, ako aj náklady nevyhnutné na zabezpečenie plynulého vodného toku po záplavách na neupravených vodných tokoch.

Povodňové zabezpečovacie práce – opatrenia na ochranu pred povodňami na vodných tokoch, vodných stavbách a na iných objektoch na vodných stavbách v inundačných a záplavových územiach na uvoľnenie alebo obnovenie voľného prietoku vodného toku.

Povodňové záchranné práce – opatrenia na záchranu životov, zdravia, majetku a životného prostredia počas hrozby povodne alebo v jej priebehu v bezprostredne ohrozenom území alebo už v zaplavených územiach.

Povolenie odchýlky – rozhodnutie povoľujúce odchýlku od pôvodne špecifikovaných požiadaviek na produkt pred jeho realizáciou.

POZN.: Povolenie odchýlky sa zvyčajne dáva na obmedzené množstvo produktov alebo na obmedzený čas a na osobitné používanie.

Povolenie výnimky – rozhodnutie povoľujúce používať alebo uvoľniť produkt, ktorý sa nezhoduje so špecifikovanými požiadavkami.

POZN.: Povolenie výnimky sa zvyčajne obmedzuje na dodávku produktu, ktorý má špecifické nezhodné charakteristiky v rámci špecifikovaných odchýlok, na schválený čas alebo na obmedzené množstvo produktu.

Povrchová teplota, t_s [°C] – teplota na povrchu telies, materiálov, strojov, technologických zariadení, stavebných konštrukcií, ktoré prichádzajú do kontaktu s organizmom.

Pozastavenie akreditácie – proces vedúci k dočasnej neplatnosti akreditácie v celej oblasti akreditácie alebo jej časti.

Flood – a situation when the water level considerably rises and there is an immediate threat of overflow or the overflow is already in progress. The situation when the natural flow of rain water to the recipient is temporarily limited and the inundation of normally dry land area occurs. Also a situation when moving ice sheets or ice jams or other obstructions cause the threat of overflow or overflow is already in progress on a watercourse. Also a situation when excessive rainfalls cause floods or situation when a failure or accident in associated water constructions causes threat or actual overflow from the river bed.

Flood damage – damage to the property or environment in the administration or ownership of the state, municipalities, legal entities or natural persons, which is caused by overflow of waters, runoff from rain or ice water, raising underground waters; collapse of land due to flood, as well as costs for remediation of continuous water flow after floods on non-regulated watercourses.

Anti-flood works – measures taken to protect against floods on watercourses, associated constructions and other objects in flood zones to release or renew the free flow of the watercourse.

Flood rescue works – measures for saving human lives, health, property and environment during a threat of flood or during flood in the immediately endangered territory or already flooded areas.

Deviation permit – permission to depart from the originally specified requirements of a product prior to realization.

NOTE: A deviation permit is generally given for a limited quantity of product or period of time, and for a specific use.

Concession – a permission to use or release a product that does not conform to specified requirements.

NOTE: A concession is generally limited to the delivery of a product that has nonconforming characteristics within specified limits for an agreed time or quantity of that product.

Surface temperature – the temperature on the surface of bodies, materials, machinery, or building constructions coming in contact with human body.

Suspending accreditation – process of temporarily making accreditation invalid, in full or for part of the scope of accreditation.

Pozitívna prediktívna hodnota diagnostického testu, PPV – pravdepodobnosť toho, že jedinci s pozitívnym výsledkom diagnostického testu sú skutočne chorí

$$PPV = TP / (TP + FP)$$

kde

TP: počet chorých s pozitívnym výsledkom testu

FP: počet osôb bez daného ochorenia s falošne pozitívnym výsledkom testu

PPV je determinovaná senzitivitou (Se) a špecifickosťou (Sp) diagnostického testu ako aj prevalenciou (Pr) ochorenia v príslušnej populácii:

$$PPV = (Se \times Pr) / [(Se \times Pr) + (1 - Sp) \times (1 - Pr)]$$

Positive predictive value of a diagnostic test, PPV – the probability that individuals scored by a diagnostic test as positive truly have the disease.

$$PPV = TP / (TP + FP)$$

where

TP: the number of individuals with a given disorder scored positive by the diagnostic test (true positive)

FP: the number of individuals without a given disorder scored positive by the diagnostic test (false positive)

PPV is determined by sensitivity (Se) and specificity (Sp) of the diagnostic test and by disease prevalence (Pr) in a particular population:

$$PPV = (Se \times Pr) / [(Se \times Pr) + (1 - Sp) \times (1 - Pr)]$$

Požiadavka – potreba alebo očakávanie, ktoré sa určia, všeobecne sa predpokladajú alebo sú povinné.

POZN. 1: Spojenie *všeobecne sa predpokladajú* znamená, že pre organizáciu, jej zákazníkov a ďalšie zainteresované strany je zvyčajné alebo bežnou praxou zahrnúť uvažovanej potreby alebo uvažovaného očakávania.

POZN. 2: Na označenie špecifického druhu požiadavky možno použiť spresňujúci výraz, ako napr. požiadavka na produkt, požiadavka na systém manažérstva kvality, požiadavka zákazníka.

POZN. 3: Určená požiadavka je napríklad taká, ktorá sa uvádza v dokumente.

POZN. 4: Požiadavky môžu predkladať rozličné zainteresované strany.

Requirement – need or expectation that is stated, generally implied or obligatory.

NOTE 1: “Generally implied” means that it is custom or common practice for the organization, its customers and other interested parties, that the need or expectation under consideration is implied.

NOTE 2: A qualifier can be used to denote a specific type of requirement, e.g. product requirement, quality management requirement, customer requirement.

NOTE 3: A specified requirement is one that is stated, for example in a document.

NOTE 4: Requirements can be generated by different interested parties.

Požiadavka na kompenzáciu – požiadavka na odškodnenie podaná príslušnej komisii zamestnancom alebo v jeho mene z dôvodu zneschopňujúceho úrazu, choroby, alebo úmrtia, ktoré vznikli v dôsledku práce alebo v priebehu výkonu práce.

Compensation claim – a claim filed with the workplace compensation board of a jurisdiction by or on behalf of an employee who has suffered a disabling injury or illness, or death, arising out of and in the course of work.

Požiar – každé nežiaduce horenie, pri ktorom hrozia alebo vznikajú škody na majetku, životnom prostredí, alebo ktorého následkom je usmrtená, alebo zranená osoba alebo uhybnuté zvierata.

Fire – any unwanted combustion which may cause or causes damage to the property or environment, or the death or injury of persons or animals.

Požiar bleskový – zhorenie mraku horľavých pár po jeho vznietení. Proces horenia je charakterizovaný pomalým šírením plameňa, bez zvýšenia okolitého tlaku.

Flash fire – the combustion of a cloud of flammable vapor after its ignition. The process of burning is characterised by a slowly spreading flame without increasing the ambient pressure.

Požiar mláky – postupné vyhorenie horľavej látky z mláky. Najčastejšie je to požiar nasledujúci po úniku kvapaliny, ktorá vytvorí mláku a tá je potom zapálená. Tepelný tok a toxicita spodín horenia určuje zloženie horiacej látky a podmienok, za ktorých požiar vznikol.

Pool fire – a gradual burning of a flammable liquid that forms a horizontal pool, most frequently following its leakage and ignition. The thermal flow and toxicity of combustion gases determines the composition of burning material and the conditions under which the fire has started.

Pôvodca nákazy – mikroorganizmy (vírusy, rickettsie, baktérie, huby), článkonožce a ďalšie organizmy schopné vyvolať nákazu ľudí, zvierat alebo rastlín.

Source of infection – microorganisms (viruses, rickettsia, bacteria, fungi), arthropods and other organisms capable to cause infectious diseases in humans, animals or plants.

PPD index – predpokladané percento nespokojných. Poskytuje informáciu o tepelnom diskomforte alebo nespokojnosti s tepelno-vlhkostnou mikroklímou.

ppm – koncentrácia, ktorá vyjadruje počet častíc zložky zmesi (napr. plynu alebo pary) v miliónoch častíc zmesi (napr. vzduchu). Napríklad plyn má koncentráciu 1 ppm vo vzduchu ak sa 1 cm³ plynu nachádza v 1 miliónoch kubických centimetrov (t. j. v 1 m³) vzduchu.

Práca nadčas – práca vykonávaná zamestnancom na príkaz zamestnávateľa alebo s jeho súhlasom nad určený týždenný pracovný čas vyplývajúci z vopred určeného rozvrhnutia pracovného času a vykonávaná mimo rámca rozvrhu pracovných zmien.

Pracovná anamnéza – v retrospektívnych pracovno-lekárskych epidemiologických štúdiách je dôležitá zozbierať presné pracovné anamnézy jednotlivcov zaradených do štúdie tak, aby sa správne zhodnotili študované expozície. Údaje o pracovnej anamnéze sa obyčajne získavajú z osobných záznamov (štúdie vykonávané v prostredí priemyslu) alebo sa môžu získať pomocou dotazníkov (štúdie vykonávané v komunitách).

Dôležitými položkami, ktoré musia byť obsiahnuté v pracovnej anamnéze sú druh priemyslu alebo typ podnikania (predmet ekonomickej činnosti), názov podniku a jeho adresa, dátum nástupu do a výstupu zo zamestnania, názvy profesií s dátumami nástupu a ukončenia danej práce, popis činností alebo vykonávaných prác a prehľad používaných materiálov, strojov a zariadení. V niektorých situáciách sa môžu získať také údaje týkajúce sa pracovných podmienok, ktoré môžu slúžiť ako determinanty expozície (napr. používanie osobných ochranných pracovných prostriedkov, alebo iné determinujúce údaje z hľadiska zdravia a bezpečnosti pri práci).

Zdravotnícke registre obyvateľstva ako sú napr. onkologické registre, registre vrodených vývojových chýb, a rutinne zbierané registre o vitálnom stave ako sú registre zomretých a narodených niekedy obsahujú aj určité informácie o pracovnej anamnéze. Úroveň detailov a presnosť informácií však môže byť veľmi variabilná.

Pracovná cesta – časovo obmedzená zmena v pracovnej zmluve dohodnutého alebo pravidelného miesta výkonu práce.

Pracovná povinnosť – zákonná povinnosť fyzickej osoby, ktorá má trvalý pobyt na území Slovenskej republiky, vykonávať určené práce (napr. zotrvať v zamestnaní a vykonávať prácu aj na inom ako dohodnutom mieste alebo prácu iného druhu) alebo prijať ponúknuté pracovné miesto v rozsahu potrebnom na riešenie krízovej situácie.

PPD, predicted percentage of dissatisfied – predicted percentage of dissatisfied. It provides information on thermal discomfort or dissatisfaction with microclimate conditions.

Parts Per Million, ppm – concentration expressed as the number of parts of some component of a mixture (e.g. gas or vapor) per million parts of the mixture (e.g. air). For example, a gas has concentration in the air of 1 ppm if 1 cm³ of gas is present in 1 million cubic centimeters (i. e. in 1 m³) of air.

Overtime work – the work performed by the employee at the employer's order or with his consent, beyond the regular weekly working time that reflects working hours scheduled in advance.

Occupational history – in retrospective occupational epidemiological studies it is crucial to collect accurate occupational histories of individuals in the study to properly assess occupational exposures of interest. Occupational history data are usually obtained from personal records in industry based studies, or may be obtained from questionnaires in community based studies.

Important items to be considered in occupational histories include industry or type of business, company name and location, dates of employment, job titles and associated dates started and stopped, tasks or activities developed, and equipment and materials used. In some situations information can also be gathered regarding specific working conditions that can act as exposure determinants (e.g. use of personal protection or other occupational health and safety determinants).

Population based registries, such as cancer or congenital malformations registries, and routinely collected vital records, such as death or birth certificates, sometimes include some information on occupational history. The degree of detail and accuracy of this information can greatly vary, however.

Business travel – time-limited change in the employment contract with respect to the negotiated regular place of work.

Civilian duty – a legal obligation of a natural person with permanent residency in the Slovak Republic to carry out determined activities (e.g. to stay at work and perform work at other than usual place or other than usual type) or to accept the job offer as deemed necessary to respond to the crisis situation.

Pracovná zmluva – dokument, ktorý zakladá pracovný pomer v zmysle § 43 zákona č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších predpisov. Uzatvára sa písomnou formou medzi zamestnancom a zamestnávateľom.

Employment contract – a legal document that establishes the employment in accordance with § 43 of the Act no. 311/2001 Col. as amended (Labour Code). It is concluded in writing between an employee and an employer.

Pracovné expozície – zahŕňajú fyzikálne podmienky (napr. nedostatočné osvetlenie), fyzickú záťaž (napr. manipuláciu s bremenami, alebo dlhodobé, jednostranné a nadmerné zaťaženie pohybového systému), fyzikálne faktory (napr. hluk, vibrácie, žiarenie), chemické faktory (napr. prach, kvapaliny alebo rozpúšťadlá), biologické faktory (napr. baktérie, vírusy) a psychosociálne faktory (napr. nedostatočné rozhodovanie vo vzťahu k pracovnými úlohám alebo zlá komunikácia so spolupracovníkmi. ↗ Model pracovnej záťaže.

Occupational exposures – these include physical conditions (e.g. deficient lighting), physical stress (e.g. lifting heavy weights or repetitive strain injuries), physical agents (e.g. noise, vibration, or radiation), chemicals (e.g. dusts or solvents), biological agents (e.g. bacteria or viruses), and psychosocial stressors (e.g. low control over job tasks or poor communication with workmates. ↗ Job strain model.

Although many occupational exposures may occur as environmental exposures for the general population, workers are usually exposed to higher levels and are therefore frequently the focus of research on health effects of these exposures and agents.

Hoci sa mnohé pracovné expozície môžu vyskytnúť aj v životnom prostredí a pôsobiť tak na bežnú populáciu, u pracovníkov sú tieto expozície zvyčajne vyššie a preto sú často predmetom výskumu zdravotných účinkov týchto faktorov.

Pracovné podmienky pre ustálený stav – pracovné podmienky meradla alebo meracieho systému, pri ktorých vzťah určený kalibráciou zostáva rovnako platný i v prípade, že sa meraný objekt mení v čase.

Steady-state operating condition – an operating condition of a measuring instrument or measuring system in which the relation established by calibration remains valid even for a measurand varying with time.

Pracovné postupy – postupy na výkon špecifických činností, ktorých dodržiavanie zabezpečí, že expozícia zamestnancov nebezpečným situáciám či biologickým, chemickým, fyzikálnym faktorom pri výkone práce bude pod kontrolou.

Work practices – procedures for carrying out specific tasks which, when followed, will ensure that workers' exposures to hazardous situations, substances or physical agents is controlled by the manner in which the work is carried out.

Pracovné právo – kodifikované odvetvie práva upravujúce vzťahy medzi ľuďmi pri uskutočňovaní ľudskej práce. Pracovné právo sa obyčajne zaraďuje do systému súkromného práva, ale má skôr zmiešaný charakter. Ten vyplýva predovšetkým z toho, že sa realizuje jednak v rovnocenných vzťahoch zakladaných dohodou (pracovnou zmlouvou), ale zároveň má pracovné právo ochrannú funkciu premietajúcu tak štátnu sociálnu politiku.

Labour law – the field of law that governs relationships in the conduct of human labour. Labour law is usually included in the system of private law; however, it does have somewhat mixed character. This is due to the fact that labour law provides equal relationships to the parties establishing the agreement (employment contract), but it also has its protective function that reflects social policies of the State.

Pracovné prostredie – súbor podmienok, v ktorých sa vykonáva práca.

Work environment – a set of conditions under which work is performed.

POZN.: Podmienky zahŕňajú fyzikálne, sociálne, psychologické a environmentálne faktory (ako je teplota, pravidlá oceňovania, ergonómia a zloženie ovzdušia).

NOTE: Conditions include physical, social, psychological and environmental factors (such as temperature, recognition schemes, ergonomics and atmospheric composition).

Pracovník (v zmysle radiačnej ochrany pri práci) – každá osoba, ktorá je zamestnaná u niektorého zamestnávateľa, bez ohľadu na to, či na plný alebo čiastočný úväzok, alebo na dobu určitú, a má priznané práva a povinnosti vo vzťahu k radiačnej ochrane zdravia pri práci.

Radiation worker – any person who is employed whether full time, part time or temporarily, by an employer, and who has recognized rights and duties in relation to occupational radiological protection.

Pracovníci v zdravotníctve –

- *Lekári* – všetci absolventi lekárskej fakulty či školy, aktuálne pracujúci v krajine v hociktovej medicínskej oblasti (prax, výučba, administratíva, výskum, laboratória a pod.).
- *Zubní lekári* – všetci absolventi fakulty či školy zubného lekárstva, odontológie alebo stomatológie, aktuálne pracujúci v krajine v hociktovej oblasti zubného lekárstva.
- *Lekárnici* – všetci absolventi farmaceutickej fakulty či školy, aktuálne pracujúci v krajine v lekárňach, nemocniciach, laboratóriách, priemysle atď.
- *Sestry* – všetky osoby, ktoré ukončili program základného vzdelávania sestier a sú kvalifikované a registrované alebo autorizované poskytovať zodpovedné a kompetentné služby na podporu zdravia, prevenciu chorôb, starostlivosť o chorých a rehabilitáciu a aktuálne pracujú v krajine.
- *Pôrodné asistentky* – všetky osoby, ktoré ukončili program vzdelávania pre pôrodné asistentky a získali potrebnú kvalifikáciu, aby mohli byť registrované a/alebo mať právnu licenciu na prax pôrodnej asistentky a aktuálne pracujú v krajine. Osoba môže alebo nemusí mať predchádzajúce ošetrovateľské vzdelanie.
- *Ostatní zdravotnícki pracovníci* – patria sem zdravotnícki asistenti, laboranti a rádiologickí technici, okrem iných.
- *Ostatní poskytovatelia zdravotnej starostlivosti (vrátane komunitných zdravotníkov)* – zahŕňajú všetkých zamestnancov, ktorí zodpovedajú národnej definícii poskytovateľov zdravotnej starostlivosti a nie sú lekármi, pôrodnými asistentkami, zdravotnými sestrami, zubármi a lekárnikmi.

Pracovný čas – časový úsek, v ktorom je zamestnanec k dispozícii zamestnávateľovi, vykonáva prácu a plní povinnosti v súlade s pracovnou zmluvou.

Pracovný etalón – etalón, ktorý sa bežne používa na kalibráciu alebo na overovanie meradiel alebo meračích systémov.

POZN. 1: Pracovné etalóny sa obvyčajne kalibrujú pomocou referenčných etalónov.

POZN. 2: V oblasti overovania sa takisto často používa výraz „kontrolný etalón“.

Pracovný povrch – povrch alebo plocha, na ktorej pracovník pracuje alebo po ktorej chodí.

Prah bolesti – najnižšia hodnota hladiny akustického tlaku, ktorá vyvoláva u poslucháča pocit bolesti. Prah bolesti sa pohybuje pri hladine hlasitosti 140 dB.

Healthcare workforce –

- *Physicians* – all graduates of any faculty or school of medicine, actually working in the country in any medical field (practice, teaching, administration, research, laboratory, etc.).
- *Dentists* – all graduates of any faculty or school of dentistry, odontology or stomatology, actually working in the country in any dental field.
- *Pharmacists* – all graduates of any faculty or school of pharmacy, actually working in the country in pharmacies, hospitals, laboratories, industry, etc.
- *Nurses* – all persons who have completed a programme of basic nursing education and are qualified and registered or authorized to provide responsible and competent service for the promotion of health, prevention of illness, care of the sick, and rehabilitation, and are actually working in the country.
- *Midwives* – all persons who have completed a programme of midwifery education, and have acquired the requisite qualifications to be registered and/or legally licensed to practise midwifery, and are actually working in the country. The person may or may not have prior nursing education.
- *Other paramedical staff* – this includes medical assistants, laboratory technicians and X-ray technicians, among others.
- *Other health care providers (including community health workers)* – include all workers who respond to the national definition of health care providers and are not physicians, midwives, nurses, dentists or pharmacists.

Working hours – the time period in which the employee is available to the employer, performs work and duties in accordance with the employment contract.

Working measurement standard, working standard – a measurement standard that is used routinely to calibrate or verify measuring instruments or measuring systems.

NOTE 1: A working measurement standard is usually calibrated with respect to a reference measurement standard.

NOTE 2: In relation to verification, the terms “check standard” or “control standard” are often used.

Working surface – a surface or an area on which an employee walks or works.

Pain threshold – the lowest value of the sound pressure level, which causes for the listener the sensation of pain. Pain threshold varies around noise level of 140 dB.

Prah počutia – najnižšia hladina akustického tlaku daného zvuku, ktorá je vnímaná ako zvukový vnem poslucháčom s normálnym sluchom.

Prah rozlíšenia – najväčšia zmena hodnoty meranej veličiny, ktorá nespôsobí detegovateľnú zmenu zodpovedajúcej indikácie.

Práhová dávka pre tkanivovú reakciu – odhadnutá dávka, ktorá vedie len k 1 % výskytu tkanivových reakcií.

Prach – jemné tuhé častice, ktoré majú schopnosť zostať rozptýlené v ovzduší. Veľkosť častíc prachu je väčšia ako u dymov. Prach vzniká mechanickým pôsobením ako je napr. mletie. Niektoré druhy prachu môžu mať škodlivé účinky na zdravie pracovníkov. ↗ Respirabilné častice.

Prachomer – prístroj na meranie koncentrácie prachu v ovzduší. Využívajú rôzne metódy merania, napr. gravimetrické, optické (rozptyl svetla, transmisia svetla), ďalej metódy založené na triboelektrickom jave či absorpcie β žiarenia.

Praktický postup – súbor pravidiel, ktoré napomáhajú pri výkone špecifických druhov práce.

Pralidoxim – 2-pyridinium aldoxim-N-metyl jodid (chlorid, bromid); PAM; 2-PAM; reaktivátor cholinesterázy.

Pravá hodnota veličiny – hodnota veličiny zhodná s definíciou veličiny.

POZN. 1: V hodnotení merania pomocou chýb opisujúcich meranie pravá hodnota veličiny sa považuje za jedinú a v praxi za nepoznatelnú. Hodnotenie merania pomocou neistôt pripúšťa, že v dôsledku inherentne neúplnej znalosti podrobností v definícii veličiny neexistuje jediná pravá hodnota veličiny, ale skôr súbor pravých hodnôt veličiny v súlade s jej definíciou. Avšak tento súbor hodnôt je spravidla v praxi nepoznatelný. Iné prístupy spoločne obchádzajú pojem pravej hodnoty veličiny a spoliehajú sa na koncept metrologickej kompatibility výsledkov merania pri určovaní ich validity.

POZN. 2: V špeciálnom prípade základnej konštanty sa veličina považuje za jedinú pravú hodnotu veličiny.

POZN. 3: Ak sa definičná neistota meranej veličiny považuje za zanedbateľnú v porovnaní s ostatnými zložkami neistoty merania, meraná veličina sa môže považovať, že má v zásade jedinečnú skutočnú hodnotu. Tento prístup je prevzatý z dokumentu GUM (*Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement – Príručka o vyjadrovaní neistoty merania*) a zo súvisiacich dokumentov, kde sa slovo „skutočná“ považuje za nadbytočné.

Threshold of hearing – the lowest value of the sound pressure level at which a tone will be detected by average ear with normal hearing.

Discrimination threshold – the largest change in a value of a quantity being measured that causes no detectable change in the corresponding indication.

Threshold dose for tissue reactions – a dose estimated to result in only 1% incidence of tissue reactions.

Dust – fine particles of a solid that can remain suspended in the air. The particle size of a dust is larger than that of a fume. Dusts are produced by mechanical action, such as grinding. Some dusts may be harmful to an employee's health. ↗ Respirable particles.

Dust concentration monitor – a device for measuring the concentration of dust in the air, which use different methods of measurement, for example gravimetric methods, optical methods (light scattering, light transmission), as well as methods based on triboelectric phenomenon or the absorption of β radiation.

Practice – a set of guidelines that are helpful in carrying out a specific type of work.

Pralidoxime – 2-pyridinium aldoxime-N-methyl iodide (chloride, bromide); PAM; 2-PAM; cholinesterase reactivator.

True quantity value, true value of a quantity, true value – quantity value consistent with the definition of a quantity.

NOTE 1: In the Error Approach to describing measurement, a true quantity value is considered unique and, in practice, unknowable. The Uncertainty Approach is to recognize that, owing to the inherently incomplete amount of detail in the definition of a quantity, there is not a single true quantity value but rather a set of true quantity values consistent with the definition. However, this set of values is, in principle and in practice, unknowable. Other approaches dispense altogether with the concept of true quantity value and rely on the concept of metrological compatibility of measurement results for assessing their validity.

NOTE 2: In the special case of a fundamental constant, the quantity is considered to have a single true quantity value.

NOTE 3: When the definitional uncertainty associated with the measurand is considered to be negligible compared to the other components of the measurement uncertainty, the measurand may be considered to have an “essentially unique” true quantity value. This is the approach taken from the GUM (*Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement*) and associated documents, where the word “true” is considered to be redundant.

Práva pacientov podľa Európskej charty – vychádzajú zo Všeobecnej deklarácie ľudských práv OSN v r. 1984.

Právo na prevenciu – každý jednotlivec má právo na poskytovanie primeraných služieb na prevenciu choroby.

Právo na prístup k zdravotníckym službám – každý jednotlivec má právo na prístup k takým zdravotníckym službám, aké si vyžaduje jeho zdravie. Zdravotnícke služby musia zaručovať rovnaký prístup každému, bez diskriminácie na základe finančných možností, miesta bydliska, druhu choroby alebo trvania prístupu k zdravotníckej starostlivosti.

Právo na informácie – každý jednotlivec má právo na prístup ku všetkým druhom informácií týkajúcich sa jeho zdravotného stavu, zdravotníckych služieb a ich využitia a všetkého, čo je dostupné na základe vedeckého výskumu a technických inovácií.

Právo vyjadriť súhlas – každý jednotlivec má právo na prístup ku všetkým informáciám, ktoré by mu umožnili aktívnu spoluúčasť pri rozhodovaní o svojom zdraví. Tieto informácie sú základnou podmienkou pred akoukoľvek procedúrou a liečbou vrátane účasti na vedeckom výskume.

Právo slobodného výberu – každý jednotlivec má právo slobodne si vybrať na základe dostatočných informácií spomedzi rôznych liečebných metód a poskytovateľov zdravotnej starostlivosti.

Právo na súkromie a zachovanie dôverného prístupu; Právo na rešpektovanie pacientovho času – každý jednotlivec má právo byť ošetrovaný v krátkom a vopred určenom čase.

Právo na dodržiavanie úrovne kvality – každý jednotlivec má právo na prístup k zdravotníckym službám vysokej kvality na základe špecifikácie a dodržiavania presne stanovených noriem.

Právo pacienta na bezpečnosť – každý jednotlivec má právo neutrpieť škodu spôsobenú nedostatočným fungovaním zdravotníckych služieb, zanedbaním lekárskej starostlivosti, ošetrovania a liečby, ktoré spĺňajú vysoko stanovené bezpečnostné normy.

Právo na inovácie – každý jednotlivec má právo na prístup k inovovaným metódam, vrátane diagnostických metód v zmysle medzinárodných noriem, nezávisle od ekonomických alebo finančných okolností.

Právo predchádzať zbytočnému utrpeniu a bolesti – každý jednotlivec má právo, pokiaľ je to len možné, predchádzať utrpeniu a bolesti vo všetkých etapách svojej choroby.

Právo na liečbu zohľadňujúcu osobné potreby – každý jednotlivec má právo na diagnostické a liečebné programy čo najviac prispôbené jeho osobným potrebám.

Právo sťažovať sa – každý jednotlivec má právo podávať sťažnosť vždy, keď utrpí škodu a má právo dostať odpoveď alebo inú formu spätnej väzby.

Právo na náhradu škody – každý jednotlivec má právo na dostatočnú náhradu škody v primerane krátkom čase vždy, keď utrpí telesnú, morálnu či psychickú ujmu spôsobenú ošetrovaním alebo liečbou pri poskytovaní zdravotníckej služby.

European Charter of Patients' Rights – they are based on the Universal Declaration of Human Rights adopted by the UN in 1984.

Right to Preventive Care – every individual has the right to a proper service in order to prevent illness.

Right of Access to the Health Care Service – every individual has the right of access to the health services that his or her health needs require. The health services must guarantee equal access to everyone, without discriminating on the basis of financial resources, place of residence, kind of illness or time of access to services.

Right to Information – every individual has the right to access all kinds of information regarding his or her state of health; the health services and how to use them, and all information available about scientific research and technological innovations.

Right to Consent – every individual has the right of access to all information that might enable him or her to actively participate in the decisions regarding his or her health; this information is a prerequisite for any procedure and treatment, including the participation in scientific research.

Freedom of Choice – every individual has the right to freely choose from among different treatment options and providers on the basis of adequate information.

Right to Privacy and Confidentiality, Right to Respect of Patients' Time – every individual has the right to receive necessary treatment within a swift and predetermined period of time.

Right to the Adherence to Quality Standards – every individual has the right of access to high quality health services on the basis of the specification and adherence to precise standards.

Right to Safety – every individual has the right to be free from harm caused by poor health care services, medical malpractice and medical errors, and the right of access to health services and treatments that meet high safety standards.

Right to Innovation – every individual has the right of access to innovative procedures, including diagnostic procedures, according to international standards and independently of economic or financial considerations.

Right to Avoid Unnecessary Suffering and Pain – every individual has the right to avoid as much suffering and pain as possible, in each phase of his or her illness.

Right to Personalized Treatment – every individual has the right to diagnostic or therapeutic programs tailored as much as possible to his or her personal needs.

Right to Complain – every individual has the right to complain whenever he or she has suffered harm, and the right to receive a response or other feedback.

Right to Compensation – every individual has the right to receive an adequate compensation within a reasonably short time whenever he or she has suffered physical or moral and psychological harm caused by a health care service.

Pravdepodobnosť – definuje počet skutočných udalostí k počtu možných udalostí. V teórii rizík sa používa aj frekvencia udalosti. Rozdiel medzi frekvenciou a pravdepodobnosťou je v počte analyzovaných javov. Pravdepodobnosť je udávaná ako číslo medzi 0 a 1 (0 označuje nemožnosť a 1 znamená istotu).

Pravdepodobnosť pokrytia – pravdepodobnosť, že súbor skutočných hodnôt meranej veličiny je obsiahnutý v určenom intervale pokrytia.

POZN. 1: Táto definícia sa týka prístupu zahŕňajúceho neistotu výsledku merania, ako sa uvádza v GUM (Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement – Príručka o vyjadrovaní neistoty merania).

POZN. 2: Pravdepodobnosť pokrytia sa v dokumente GUM niekedy nazýva „konfidenčná úroveň“ (resp. „úroveň spoľahlivosti“).

Pravdepodobnosť úmrtia – pravdepodobnosť, že jedinec žijúci vo veku x , bude mŕtvy skôr než dosiahne $(x+n)$ -té narodeniny, zvyčajne písaný vo forme „ nq_x “. $5q_0$ označuje pravdepodobnosť, že novonarodené dieťa zomrie skôr, ako dosiahne 5 rokov života.

Pravdepodobnostný pomer – vyjadruje do akej miery výsledok diagnostického testu modifikuje pravdepodobnosť choroby odhadovanú pred vykonaním testu. Pozitívny pravdepodobnostný pomer (PLR) je pomer pravdepodobnosti, že jedinec s danou chorobou má pozitívny výsledok testu a pravdepodobnosti, že jedinec bez tejto choroby má pozitívny výsledok testu. Negatívny pravdepodobnostný pomer (NLR) je pomer pravdepodobnosti, že jedinec s chorobou má negatívny výsledok testu a pravdepodobnosti, že jedinec bez choroby má negatívny výsledok testu.

$$PLR = Se / (1 - Sp)$$

$$NLR = (1 - Se) / Sp$$

Se: senzitivita diagnostického testu

Sp: špecifickosť diagnostického testu

Pozitívne výsledky diagnostických testov s $PLR > 10$ poskytujú vysoké a často konkluzívne zvýšenie pravdepodobnosti ochorenia oproti pravdepodobnosti pred vykonaním testu. Diagnostické testy s $NLR < 0,1$ poskytujú pri negatívnom výsledku vysoké a často konkluzívne zníženie pravdepodobnosti ochorenia oproti situácii pred vykonaním testu. Napríklad CT sken má pri diagnostike apendicitidy $PLR = 18,8$ a $NLR = 0,06$.

Pravdivosť merania – tesnosť zhody medzi priemernou hodnotou nekonečného počtu opakovane nameraných hodnôt veličiny a referenčnou hodnotou veličiny. →

Probability – defines the number of true events compared to the number of possible events. Risk theory also used the frequency of events. The difference between frequency and probability is the number of analyzed events.

Probability is quantified as a number between 0 and 1 (0 indicates impossibility and 1 indicates certainty).

Coverage probability – probability that the set of true quantity values of a measurand is contained within a specified coverage interval.

NOTE 1: This definition pertains to the Uncertainty Approach as presented in the GUM (Guide to the Expression of Uncertainty in Measurement).

NOTE 2: The coverage probability is also termed “level of confidence” in the GUM.

Probability of death – the probability of the event that an individual, who is alive at the age x , will be dead before his or her $(x + n)$ th birthday; usually written as nq_x . $5q_0$ denotes the probability that a newborn infant will die before his or her fifth birthday.

Likelihood ratios – the degree to which a diagnostic test result modifies pre-test probability of a disease.

Positive likelihood ratio (PLR) is the probability that an individual with a particular disease scores positive divided by the probability that an individual without disease scores positive in a particular diagnostic test. Negative likelihood ratio (NLR) is the probability that an individual with disease has negative test result divided by probability that an individual without disease has negative test result.

$$PLR = Se / (1 - Sp)$$

$$NLR = (1 - Se) / Sp$$

Se: sensitivity of diagnostic test

Sp: specificity of diagnostic test

Positive results of diagnostic tests with $PLR > 10$ provide large and often conclusive increase in the likelihood of disease relative to pre-test situation. Negative results of diagnostic tests with $NLR < 0,1$ provide large and often conclusive decrease in the likelihood of disease relative to pre-test situation. For instance, CT scan in the diagnosis of appendicitis has $PLR = 18,8$ and $NLR = 0,06$.

Measurement trueness, trueness of measurement, trueness – closeness of agreement between the average of an infinite number of replicate measured quantity values and a reference quantity value. →

POZN. 1: Pravdivosť merania nemá kvantitatívny charakter a nemôže sa vyjadriť číselne, ale miery tesnosti zhody sú uvedené v ISO 5725.

POZN. 2: Pravdivosť merania je v nepriamo úmernom vzťahu so systematickou chybou merania ale nesúvisí s náhodnou chybou merania.

POZN. 3: Pojem „správnosť merania“ by sa nemal zamieňať s pojmom „pravdivosť merania“.

NOTE 1: Measurement trueness is not a quantity and thus cannot be expressed numerically, but measures for closeness of agreement are given in ISO 5725.

NOTE 2: Measurement trueness is inversely related to systematic measurement error, but is not related to random measurement error.

NOTE 3: Measurement accuracy should not be used for “measurement trueness” and vice versa.

Právna subjektivita – platným právom priznaná a garantovaná možnosť byť nositeľom práv a právnych povinností, a tak byť účastníkom (subjektom) právneho vzťahu. Priznáva sa fyzickým a právnickým osobám. Rozlišuje sa jej pasívna a aktívna stránka.

Legal personality – a capability of having rights and obligations granted and guaranteed by laws and thus become a party of a legal action. This status is granted to natural and legal persons. One can distinguish passive component (having rights and obligations) and active component (having capability to become a party of legal actions).

Právne normy – pravidlá správania, ktoré sú vyjadrené v osobitnej štátom uznanej právnej forme a ktorých zachovávanie je vynútiteľné štátnou mocou. Spravidla sa skladá z troch častí: hypotézy (podmienka realizácie normy), dispozície (pravidlo správania) a sankcie (následky nedodržania normy).

Laws – rules that regulate the actions of members of society, expressed in a recognized format and enforceable by state authorities. They generally consist of the following three components: the conditions of implementation, the provision/the clause (required or proscribed action), and the penalty (punitive measures for non-compliance).

Právnická osoba – organizácia osôb alebo majetku, ktorá sa vytvára na určitý účel a ktorej objektívne právo priznáva vlastnú právnu subjektivitu. Obvykle je to podnik, organizácia, nadácia, ktorá je spôsobilá k právam a povinnostiam, má teda právnu subjektivitu.

Legal entity – an organization of persons or property, which has been created for a specific purpose, and which was legally granted the status of a legal person. Typically, the legal entity is a company, an enterprise or a foundation, which is capable of having legal rights and obligations, i. e. it has legal personality.

Na Slovensku je vznik právnickej osoby viazaný predpismi, ktoré sú špecifické pre každý typ právnickej osoby. Završením procesu vzniku právnickej osoby je evidencia na Štatistickom úrade SR a s ňou súvisiace pridelenie IČO (identifikačného čísla organizácie).

In Slovakia, the creation of a legal entity is bound by regulations that are specific to each type of legal entity. The process of creation of a legal entity is completed by its registration in the registry maintained by the Statistical Office of the Slovak Republic and by allocation of the registration ID number.

Právny rámec – základný právny systém, podľa ktorého organizácia funguje. Zahŕňa nástroj, prostredníctvom ktorého bola organizácia založená a iné doplnkové predpisy a pravidlá, vrátane súdnych precedensov.

Legal framework – basic system of law under which an organization functions. Includes the instrument by which the organization was established and any other subsidiary regulations and rules including judicial precedents.

PRCF (Korekčný faktor možného zotavenia) – faktor zodpovedajúci proporcii žiarením indukovaných mutácií v DNA zárodočných buniek, ktoré sú zlúčiteľné so životom a ukončením vývoja zárodka/plodu.

PRCF (Potential Recoverability Correction Factor) – a fraction of radiation-induced germ line mutations that are compatible with viability and can be recovered in live births.

Precipitácia – reakcia rozpusteného koloidného antigénu – precipitogénu so špecifickou protilátkou – precipitínom v tekutom alebo gélovom prostredí.

Precipitation – reaction of dissolved colloidal antigen – precipitogen with specific antibody – precipitin in a liquid or a gel environment.

Predmet auditu – rozsah a hranica auditu.

POZN.: Predmet auditu zvyčajne obsahuje opis fyzickej polohy, organizačných jednotiek, činností, procesov, ako aj zahrnutý časový interval.

Predpísané pracovné podmienky – pracovné podmienky, ktoré sa musia dodržať počas merania, aby meradlo alebo merací systém fungovali tak ako boli navrhnuté.

POZN.: Predpísané pracovné podmienky vo všeobecnosti špecifikujú intervaly hodnôt meranej veličiny a akýchkoľvek veličín, ktoré majú na ne vplyv.

Predpokladaná dávka – dávka, o ktorej sa predpokladá, že by nastala, keby sa nevykonali ochranné opatrenia.

Predškolský vek – vývojové obdobie od 3. roku do konca 5. roku života dieťaťa.

Preklúzia – zánik práva neuplatnením v zákonom stanovenom čase, ktorý nastáva len v zákonom stanovených prípadoch. Na preklúziu prihliada súd ex offio (teda aj bez námietky) a plnenie prekludovaného nároku zakladá bezdôvodné obohatenie.

Premenný hluk – hluk, ktorého hladina sa v danom mieste mení v závislosti od času o viac ako 5 dB.

Premlčanie – uplynutie času stanoveného v zákone na uplatnenie práva, ktorý uplynul bez toho, že by právo bolo bývalo vykonané, v dôsledku čoho povinný subjekt môže čeliť súdnemu uplatneniu práva námietkou premlčania. Použitie tejto námietky má za následok zánik nároku, t. j. zánik jeho súdnej vymáhateľnosti.

Prenosný etalón – etalón, občas špeciálnej konštrukcie, určený na prepravu medzi rôznymi miestami.

Prepracovanie – činnosť vykonaná na nezhodnom produkte s cieľom urobiť ho zhodným s požiadavkami.

POZN.: Oprava môže na rozdiel od prepracovania ovplyvniť alebo zmeniť časti nezhodného produktu.

Prepúšťanie (vrátane úmrtí) – počet osôb, živých alebo mŕtvych, ktorých pobyt v zdravotníckom zariadení bol ukončený a ktorých odchod bol oficiálne zaznamenaný.

Prerušovaný hluk – premenný hluk, ktorý sa skokovite mení v určitých časových intervaloch, napr. jedna sekunda a viac.

Audit scope – extent and boundaries of an audit.

NOTE: The audit scope generally includes a description of the physical locations, organizational units, activities and processes, as well as the time period covered.

Rated operating condition – operating condition that must be fulfilled during measurement in order that a measuring instrument or measuring system perform as designed.

NOTE: Rated operating conditions generally specify intervals of values for a quantity being measured and for any influence quantity.

Projected dose – the dose that would be expected to be incurred if no protective measures were to be taken.

Pre-school age – developmental period from the 3rd year to the end of 5th year of life.

Preclusion – the loss of the right by its non-application in the statutory time period, which may occur only in accordance with specific provisions of an act. Preclusion is executed by court even without motion for preclusion, and the compensations received for precluded obligations result in unjust enrichment.

Variable noise – the noise with pressure level changing more than 5 dB during the time of exposure.

Statute of limitations – the passage of time, which is stipulated in the act for exercising certain right, without the right being actually exercised. As a result, the liable entity may plead statute of limitations to the complaint at the court, which is an affirmative defense that defeats or mitigates the entitlement, i. e. its judicial enforceability.

Travelling measurement standard, travelling standard – measurement standard, sometimes of special construction, intended for transport between different locations.

Rework – an action undertaken on a non-conforming product to make it conform to the requirements.

NOTE: Unlike rework, repair can affect or change parts of the non-conforming product.

Discharges (including deaths) – the number of persons, living or dead, whose stay in a health care facility has terminated and whose departure has been officially recorded.

Intermittent noise – the variable noise, which stops and starts at certain time intervals, for example 1 second or more.

Preskúmanie – činnosť vykonávaná s cieľom určiť vhodnosť, primeranosť a efektívnosť daného opatrenia na dosiahnutie určených cieľov.

POZN.: Preskúmanie môže zahŕňať aj určenie účinnosti.

PRÍKLAD: Preskúmanie manažmentu, preskúmanie plánu a vývoja, preskúmanie požiadaviek klienta, preskúmanie nezhody.

Presnosť merania – tesnosť zhody medzi údajmi alebo nameranými hodnotami veličiny získanými opakovanými meraniami na rovnakých alebo podobných objektoch za špecifikovaných podmienok.

POZN. 1: Presnosť merania sa obyčajne vyjadruje číselne mierami variability, napr. smerodajnou odchýlkou, rozptylom alebo variačným koeficientom za špecifikovaných podmienok merania.

POZN. 2: Špecifikovanými podmienkami môžu byť napr. podmienky opakovateľnosti merania, podmienky intermediárnej presnosti merania alebo podmienky reprodukovateľnosti merania (pozri ISO 5725-3:1994).

POZN. 3: Presnosť merania sa používa na definovanie opakovateľnosti merania, intermediárnej presnosti merania alebo reprodukovateľnosti merania.

POZN. 4: Niekedy sa „presnosť merania“ nesprávne používa vo význame správnosť merania.

Review – an activity undertaken to determine the suitability, adequacy and effectiveness of the subject matter to achieve established objectives.

NOTE: Review can also include the determination of efficiency.

EXAMPLE: Management review, design and development review, review of customer requirements and nonconformity review.

Measurement precision, precision – closeness of agreement between indications or measured quantity values obtained by replicate measurements on the same or similar objects under specified conditions.

NOTE 1: Measurement precision is usually expressed numerically by measures of imprecision, such as standard deviation, variance, or coefficient of variation under the specified conditions of measurement.

NOTE 2: The “specified conditions” can be, for example, repeatability conditions of measurement, intermediate precision conditions of measurement, or reproducibility conditions of measurement (see ISO 5725-3:1994).

NOTE 3: Measurement precision is used to define measurement repeatability, intermediate measurement precision, and measurement reproducibility.

NOTE 4: Sometimes “measurement precision” is erroneously used to mean measurement accuracy.

Prestávka na odpočinok a jedenie – čas na odpočinok, ktorú je zamestnávateľ povinný poskytnúť zamestnancovi, ktorého pracovná zmena je dlhšia ako 6 hodín, v trvaní 30 minút. Nezapočítava sa do fondu pracovného času.

Break for rest and eating – rest periods, which the employer must provide the employee whose work shift is longer than 6 hours in duration of 30 minutes. It shall not be included in the fund of working time.

Presun HBM – zákonné a/alebo administratívne postupy a procedúry týkajúce sa dohľadu a schvalovacieho procesu pre presun úschovy a/alebo vlastníctva hodnotných biologických materiálov (↗ Hodnotné biologické materiály (HBM)) medzi krajinami, objektmi (organizácie, inštitúcie, zariadenia atď.) alebo jednotlivcami.

Transfer of VBM – legal rules and administrative policies and procedures related to the oversight and approval process for the transfer of custody or ownership of valuable biological materials (↗ Valuable Biological Materials (VBM)) between countries, entities (organizations, institutions, facilities, etc.) or individuals.

Pretriedenie – zmena triedy nezhodného produktu s cieľom urobiť ho zhodným s požiadavkami odlišnými od pôvodných požiadaviek.

Regrade – alteration of the grade of a non-conforming product in order to make it conform to requirements differing from the initial ones.

Prevalencia – pomer počtu všetkých prípadov ochorenia alebo úrazu prítomných v populácii v určitom čase (bodová prevalencia) alebo v určitom časovom intervale (intervalová prevalencia) k celkovému počtu obyvateľov v populácii. Celoživotná prevalencia je podiel počtu osôb, ktoré boli hocikedy počas života postihnuté daným ochorením alebo úrazom.

Prevalence – the proportion of cases of disease or injury present in a population at any particular moment in time (point prevalence), or during a given period of time (period prevalence). The lifetime prevalence is the proportion of population that experienced a particular disease or injury anytime in their life.

Prevalencia detí s podváhou vo veku do päť rokov – percento detí vo veku menej ako päť rokov, ktorých hmotnosť vzhľadom na vek je nižšia ako dve štandardné odchýlky od mediánu pre medzinárodnú referenčnú populáciu vo veku 0–59 mesiacov (často uvádzanú ako referenčná populácia Národného centra pre zdravotnú štatistiku/WHO referenčná populácia).

Prevalencia fajčenia u dospelých – podiel dospelých populácie (15 rokov a viac), ktorí sú fajčiari v určitom časovom bode (denní aj občasní fajčiari).

Prevalencia HIV medzi tehotnými ženami vo veku 15 až 24 rokov – percento tehotných žien vo veku 15–24 rokov, ktorých testy krvných vzoriek sú pozitívne na HIV.

Prevalencia malárie – počet prípadov malárie v danom čase na 100 000 obyvateľov.

Prevalencia užívania tabaku u mládeže – podiel mladých ľudí (vo veku 15–24 rokov), ktorí fajčili alebo používali iné tabakové výrobky počas 30 dní pred prieskumom. pripájajú sa poznámky v prípadoch, kedy sa bralo do úvahy iba fajčenie cigariet.

Prevenia nehôd/havárií – systematické uplatňovanie overených princípov na redukcii nehôd, havárií alebo potenciálu na ich vznik v nejakom systéme alebo organizácii.

Preventívna údržba – systém na prevenciu porúch stroja alebo zariadenia:

- plánovaná pravidelná údržba,
- vedomosti o spoľahlivosti jednotlivých častí,
- udržiavanie servisných záznamov,
- plánovaná výmena častí,
- udržiavanie inventára o najmenej spoľahlivých častiach zariadenia plánovaných na výmenu.

Preventívne opatrenia – opatrenie na odstránenie príčiny potenciálnej nehody alebo inej potenciálnej nežiadúcej situácie.

POZN. 1: Môže existovať viac ako jedna príčina potenciálnej nehody.

POZN. 2: Preventívne opatrenie sa prijíma s cieľom zabrániť výskytu, zatiaľ čo nápravné opatrenie sa prijíma s cieľom zabrániť opakovanému výskytu.

Prevládajúca rýchlosť vetra – stredná rýchlosť prízemného vetra meraná vo výške 10 m v ohrozenom priestore v období, kedy sa spracováva predpoveď.

Prevládajúci smer vetra – stredný smer prízemného vetra v ohrozenom priestore v období meraný vo výške 10 m.

Prevodový faktor medzi jednotkami – pomer dvoch meracích jednotiek pri veličinách rovnakého druhu.

Prevalence of underweight children under five years of age – percentage of children under five years of age whose weight for age is less than a standard deviation of 2 from the median for the international reference population (often referred to as the National Centre for Health Statistics/WHO reference population) aged 0–59 months.

Smoking prevalence among adults – the proportion of the adult population (15 years and over) who are smokers (both daily and occasional) at a point in time.

HIV prevalence among 15–24 year-old pregnant women – the percentage of pregnant women aged 15–24 whose blood samples test positive for HIV.

Malaria prevalence rate – the number of cases of malaria at certain time per 100 000 population.

Youth prevalence of tobacco use – the proportion of youths (aged 15–24 years) who smoked or used other tobacco products within 30 days preceding the survey. Notes are made for instances where only cigarette use was considered.

Accident Prevention – the systematic application of validated measures to reduce impact of incidents or accidents, or their risk in a system or organization.

Preventive Maintenance – a system for preventing machinery and equipment failure through:

- scheduled regular maintenance,
- knowledge of reliability of individual parts,
- maintenance of service records,
- scheduled replacement of parts,
- maintenance of inventories of the least reliable parts and parts scheduled for replacement.

Preventive action – an action to eliminate the cause of a potential nonconformity or other undesirable potential situation.

NOTE 1: There can be more than one cause for a potential nonconformity.

NOTE 2: Preventive action is taken to prevent occurrence whereas corrective action is taken to prevent recurrence.

Representative downwind speed – the mean surface downwind speed in the hazard area during the forecast period at the 10 m altitude.

Representative downwind direction – the mean surface downwind direction in the hazard area measured at 10 m altitude.

Conversion factor between units – a ratio of two measurement units for quantities of the same kind.

Prevýšenie absolútneho rizika – incidencia ochorení alebo mortalita v exponovanej populácii po odpočítaní incidencie zodpovedajúceho ochorenia alebo mortality v neexponovanej populácii.

Excess absolute risk – the disease incidence or mortality in an exposed population minus the disease incidence or mortality in an unexposed population.

Prevýšenie relatívneho rizika – incidencia ochorenia v exponovanej populácii delená incidenciou toho istého ochorenia v neexponovanej populácii mínus 1,0.

Excess relative risk – the rate of disease (incidence) in an exposed population divided by the rate of disease in an unexposed population, minus 1.0.

Presumpcia zavinenia – predpoklad zavinenia pri zodpovednosti za škodu.

Presumptions of fault – the presumption of fault in responsibility for damages.

Prchavé emisie – plyn, kvapalina, pevná látka, pary, dymy, zahmlenie, hmla alebo prach, ktoré vzniknú z výrobného zariadenia pracujúceho pri zvýšených tlakoch, zo zariadenia na emisnú kontrolu alebo z nejakého výrobku.

Fugitive Emission – a gas, liquid, solid, vapor, fume, mist, fog or dust that escapes from pressurized process equipment, emission control equipment or a product.

Prchavosť – tendencia alebo schopnosť nejakej kvapaliny rýchlo sa odparovať do ovzdušia. Medzi príklady prchavých látok patrí alkohol a benzín. Prchavé látky sa musia bezpečne používať a skladovať. Osobitnú pozornosť treba venovať teplote pri skladovaní.

Volatility – the tendency or ability of a liquid to quickly vaporize into the air. Examples of volatile liquids include alcohol and gasoline. Liquids that are volatile must be carefully dispensed and stored. This includes paying special attention to temperature.

Priame náklady – 1. interné náklady na činnosti alebo rozhodnutia, vrátane nákladov na pracovnú silu, ostatný tovar a služby, kapitál (zvyčajne považovaný za hodnotu nájomného) a spotrebný materiál. Priame náklady nezahŕňajú externé náklady, náklady na produktivitu, neuhradené ušlé zisky a prvky nákladov, ktoré môžu byť podhodnotené trhovými cenami;

Direct cost – 1. internal cost of an activity or decision including cost of labour, other goods and services, capital (usually considered as a rental value) and consumables. Direct cost excludes external costs, productivity costs, uncompensated forgone earnings and elements of cost that may be undervalued by market prices;

2. všetok tovar, služby a ďalšie zdroje, ktoré sú spotrebované pri poskytovaní konkrétnej služby alebo oblasti (napr. nemocničné zásoby), vrátane nákladov na zdravotnú starostlivosť (napr. platby poskytovateľom, materiál) a náklady na nezdravotnú starostlivosť (napr. dopravu do nemocnice).

2. all the goods, services and other resources that are consumed in the provision of a particular service or area (e.g. hospital supplies), including medical costs (e.g. payments to providers, material) and non-medical costs (e.g. transportation to hospital).

Príčiny chorobnosti – ↗ Hlavné príčiny chorobnosti.

Causes of morbidity – ↗ Leading causes of morbidity.

Príčiny skupiny I – hlavná skupina príčin závažných ochorení a úrazov/poškodení používaná v GBD (pozri vyššie). Zahŕňa prenosné, maternálne, perinatálne a nutričné ochorenia. Sú to príčiny, ktoré sú typicky bežné v tých populáciách, ktoré doteraz nedokončili epidemiologický prechod.

Group I causes – a major disease and injury cause group used in the GBD. It includes communicable, maternal, perinatal and nutritional conditions. These are causes characteristically common in populations who have not yet completed the epidemiological transition.

Príčiny skupiny II – hlavná skupina príčin závažných ochorení a úrazov používaná v GBD (pozri vyššie). Zahŕňa neprenosné ochorenia, vrátane zhubných nádorov, kardiovaskulárnych ochorení, chronických ochorení dýchacích ciest, ochorení tráviaceho systému, pohybového aparátu a urogenitálneho systému ako aj duševných porúch a neurologických ochorení.

Group II causes – a major disease and injury cause group used in the GBD. It includes non-communicable diseases, including malignant neoplasms, cardiovascular diseases, chronic respiratory diseases, digestive, musculoskeletal and genitourinary conditions, as well as mental and behavioral disorders and neurological conditions.

Príčiny skupiny III – hlavná skupina príčin závažných ochorení a zranení používaná v GBD (pozri vyššie). Zahŕňa neúmyselné a úmyselné zranenia.

Group III causes – a major disease and injury cause group used in the GBD. It includes unintentional and intentional injuries.

Príčiny úmrtí – ↗ Hlavné príčiny úmrtnosti.

Príčiny úmrtí rodičiek/matiek, počet a úmrtia – počet prípadov a úmrtí v dôsledku obštrukčného pôrodu u žien počas tehotenstva alebo do 42 dní po ukončení tehotenstva, bez ohľadu na dobu trvania alebo miesta tehotenstva. Materské príčiny smrti môžu byť rozdelené do dvoch skupín:

- **priame pôrodnice úmrtia**, ktoré vyplývajú z pôrodných komplikácií tehotenského stavu (tehotenstva, pôrodu a šestonedelia), zo zákrokov, zanedbania, nesprávnej liečby alebo z reťazca udalostí, ktoré vyplývajú z niektorého z vyššie spomenutých,
- **nepriame pôrodnice úmrtia** vyplývajúce z predtým existujúcej choroby alebo choroby, ktorá sa vyvinula počas tehotenstva a ktorá nebola spôsobená priamou pôrodnou príčinou, ale zhoršovala sa fyziologickým pôsobením tehotenstva.

Priemyselná hygiena / Hygiena práce – vedná disciplína, ktorá sa zaoberá predvídaním, rozpoznaním, hodnotením a kontrolou zdravotných rizík na pracoviskách. Tieto riziká môžu viesť k ochoreniam, úrazom, alebo spôsobiť nepohodu a neefektívny výkon pracovných činností.

POZN.: Na Slovensku sa zvyčajne používa názov *hygiena práce* a novšie *zdravie pri práci*.

Prierezové štúdie prípadov – alternatíva k tradičným štúdiám typu prípad – kontrola, v ktorých informácie o prípadoch a kontrolách sú zbierané od tej istej osoby. Popisujú sa ako „samopárovacie“ štúdie typu prípad – kontrola, pretože každý prípad si slúži za vlastnú kontrolu. Tento dizajn štúdie bol pôvodne vyvinutý na zhodnotenie účinkov prechodne pôsobiacich rizikových faktorov, ktoré spúšťajú akútne ochorenia alebo vedú k úrazom, ako je napr. fyzický stres predchádzajúci infarktu myokardu. Doposiaľ existuje iba niekoľko príkladov použitia takéhoto dizajnu pri štúdiu poškodenia zdravia pri práci a to najmä u akútnych poranení. Ako etiologicky relevantné expozičné okno je definovaný čas pred študovanou situáciou a zbierajú sa informácie o expozícii danému faktoru pôsobiacemu počas tohto okna a v ďalších časových intervaloch. Vzhľadom k tomu, že tieto informácie sú zbierané pre toho istého jedinca, nie je pravdepodobné, že by sa niektoré potenciálne zavádzajúce faktory (napr. psychologický profil alebo pracovné úlohy) významne menili v priebehu pozorovacieho obdobia. Príkladom zo súčasnosti je využitie tohto dizajnu pri štúdiu vplyvu prechodne pôsobiacich faktorov pri akútnom traumatickom poškodení ruky, pričom sa zistilo významne zvýšené riziko v súvislosti so zmenenými pracovnými podmienkami v priebehu minút alebo hodín predchádzajúcich úrazu.

Causes of mortality – ↗ Leading causes of mortality.

Maternal causes, number and deaths – the number of cases and deaths due to obstructed labour among women while pregnant or within 42 days of termination of pregnancy, irrespective of the duration or site of the pregnancy. Maternal causes of death may be subdivided into two groups:

- **direct obstetric deaths**, resulting from obstetric complications of the pregnant state (pregnancy, labour and the puerperium), from interventions, omissions, incorrect treatment or from a chain of events resulting from any of the above,
- **indirect obstetric deaths**, resulting from previous existing disease or disease that developed during pregnancy and which was not due to direct obstetric causes, but was aggravated by the physiological effects of pregnancy.

Industrial hygiene / Occupational hygiene – the field of science that deals with the anticipation, recognition, evaluation, and control of health hazards in the workplace. These hazards may cause disease, injury, discomfort and inefficient performance on the job.

Case-crossover studies – an alternative to the traditional case-control studies in which both case and control information are taken from the same person. It has been described as a “self-matched” case-control study, because each case serves as his or her own control. It was originally developed to evaluate the effect of transient exposures on the risk of an acute disease or injury triggering event, such as acute physical stress preceding a myocardial infarction. To date, there are only a few examples of this design applied to the study of occupational disorders, primarily acute injuries. An etiologically relevant exposure window is defined before the event of interest and information about exposures acting during this window and other time periods should be collected. As this information is obtained for the same subjects, some potential confounding factors (e.g. psychological profile or job tasks) are unlikely to change appreciably over the observation period. There is a recent example of this approach applied to the study of transient risk factors for acute occupational traumatic hand injury demonstrating markedly increased risks associated with changed work conditions in the minutes or hours preceding the event.

Prieskum – činnosť špecializovaných jednotlivcov alebo jednotiek pre získanie včasných, hodnoverných informácií o situácii na určitom území.

Priestor napadnutia – časť územia pri ozbrojených konfliktoch alebo pri teroristických útokoch, kde sa prejavujú priame účinky použitých prostriedkov napadnutia (konvenčných zbraní, chemických, biologických, jadrových zbraní alebo rádiologických disperzných zariadení).

Priestorový dávkový ekvivalent, H*(10) – dávkový ekvivalent v určitom bode poľa silne prenikavého žiarenia (elektromagnetického, neutrónového), ktorý by sa dosiahol z rozšíreného a usmerneného poľa žiarenia v štandardnej guli ICRU v hĺbke $d = 10$ mm na polomere smerujúcom proti časticiam homogénneho usmerneného poľa žiarenia. Jednotkou priestorového dávkového ekvivalentu je joule na kilogram ($J\ kg^{-1}$) a jej špeciálny názov je sievert (Sv).

Prietokomer – zariadenie na meranie objemového prietoku odobratej vzorky vzduchu. Existuje niekoľko druhov: rotametre, hmotnostné prietokomery, bublinkové prietokomery a suché plastové prietokomery.

Príjem – formálne prijatie pacienta zdravotníckym zariadením, ktorý má prijať lekársku alebo ošetrovateľskú starostlivosť pri obsadení postele zdravotníckeho zariadenia. Zdravé deti narodené v nemocnici by nemali byť započítané v prípade, ak nevyžadujú zvláštnu starostlivosť.

Príjem, I – aktivita (s ohľadom na rádiotoxicitu), ktorá vstúpi do tela cez respiračný alebo tráviaci trakt, alebo cez kožu. Akútny príjem je okamžitý jednorazový príjem vdýchnutím alebo požitím. Chronický príjem je príjem v priebehu špecifikovaného časového obdobia.

Príjem na obyvateľa – príjem na osobu v populácii. Príjem na obyvateľa je často používaný na meranie úrovne života danej krajiny.

Príjemca pomoci – hospodársky subjekt, orgán alebo podnik, či už verejnoprávny alebo súkromný, zodpovedný za začatie vykonávanie a ukončenie projektu, ktorému sú za účelom realizácie projektu poskytované prostriedky verejných rozpočtov.

Primárna prevencia – zníženie výskytu ochorení prostredníctvom všeobecne akceptovaných opatrení; (ochorenie nie je prítomné).

Reconnaissance – the activity of individual specialists or specialized units in order to collect timely and reliable information on the situation in a given territory.

Attack area – the part of territory in an armed conflict or terrorist attacks affected by direct effects of the means of attack (conventional weapons, chemical, biological or nuclear weapons, or radiological dispersion devices).

Ambient dose equivalent, H*(10) – the dose equivalent at a point of interest in the radiation field of strongly penetrating radiation (electromagnetic or neutron radiation) that would be produced by the corresponding aligned and expanded radiation field in the ICRU sphere at a depth of 10 mm on the radius vector opposing the direction of the aligned field. The unit of ambient dose equivalent is joule per kilogram ($J\ kg^{-1}$) and its special name is sievert (Sv).

Flow meter – the equipment for measurement of the volumetric flow rate of air specimens. Several types of flow meters include rotameters, mass flow meters and dry plastic flow meters.

Admission – a formal acceptance, by a health facility, of a patient who is to receive medical or paramedical care while occupying a health facility bed. Healthy babies born in hospital should not be counted if they do not require special care.

Intake, I – an activity (referring to radiotoxicity) that enters the body through the respiratory tract or the gastrointestinal tract or the skin. Acute intake is a single intake by inhalation or ingestion, taken to occur instantaneously. Chronic intake is an intake over a specified period of time.

Per capita income – an income per person in a population. Per capita income is often used to measure a country's standard of living.

Beneficiary – subject, body or company, whether public or private, responsible for the project funded from public resources. The responsibility includes initiation, implementation and completion of the project.

Primary prevention – reduction of disease incidence using widely accepted measures; (disease is not present).

Primárna starostlivosť – (často zamieňaná s prvou úrovňou starostlivosti)

1. súčasť systému zdravotníckych služieb, ktorá zaisťuje:
 - zdravotnú starostlivosť definovanej populácii v širšom časovom intervale a so zameraním sa na konkrétne osoby,
 - dostupnosť s cieľom uľahčiť prijímanie zdravotnej starostlivosti keď je potrebná,
 - komplexnú starostlivosť v tom zmysle, že iba zriedkavé alebo nezvyčajné prejavy zlého zdravotného stavu sú odporúčané inde, a
 - koordináciu starostlivosti tak, aby boli integrované všetky aspekty poskytnutej starostlivosti.

Kvalitné funkcie primárnej starostlivosti sú charakterizované účinnosťou, bezpečnosťou, uplatňovaním princípu „ľudí v centre starostlivosti“, úplnosťou, kontinuitou a integráciou;

2. poskytovanie integrovaných, dostupných služieb starostlivosti o zdravie zo strany zdravotných pracovníkov, ktorí sú zodpovední za riešenie veľkej väčšiny potrieb osobnej zdravotnej starostlivosti, rozvoj trvalého partnerstva s pacientmi a s vykonávaním praxe v rámci rodiny a komunity.

Primárne znečisťujúce látky v ovzduší – látky emitované do atmosféry zo zdroja ako je komín fabriky, výdych, alebo prostredníctvom rozptýlenia znečisteného prachu vetrom (*Pokyny pre kvalitu vzduchu*. SZO, 2005).

Primárny etalón – etalón zavedený pomocou primárnej referenčnej metódy alebo vytvorený ako prototyp na základe dohovoru.

Primárny referenčný postup – referenčný merací postup používaný na získanie výsledkov merania bez vzťahu k etalónu pre veličinu toho istého druhu.

POZN.: Poradný výbor pre látkové množstvo – Metrologia v chémii (CCQM) označuje tento koncept ako „primárnu metódu merania“.

Primer – ↗ DNA primer.

Primeraná starostlivosť – 1. starostlivosť, ktorá spĺňa zdravotné potreby celej populácie;

2. starostlivosť, ktorá je účinná a na základe najlepších dostupných vedeckých dôkazov;

3. zákroky, ktoré sú bezpečné, a ktoré nespôsobujú žiadne poškodenie alebo utrpenie; a priority pre pridelovanie a organizáciu zdrojov, ktoré sú založené na spravodlivosti a ekonomickej efektívnosti.

Primary care – (often used interchangeably with *first level of care*)

1. the part of a health services system that assures:
 - person focused care over time to a defined population,
 - accessibility to facilitate receipt of care when it is first needed,
 - comprehensiveness of care in the sense that only rare or unusual manifestations of ill health are referred elsewhere, and
 - coordination of care such that all facets of care (wherever received) are integrated.

Quality features of primary care include effectiveness, safety, people-centredness, comprehensiveness, continuity and integration;

2. the provision of integrated, accessible health care services by clinicians who are accountable for addressing a large majority of personal health care needs, developing a sustained partnership with patients, and practicing in the context of family and community.

Primary air pollutants – pollutants emitted into the atmosphere from a source such as factory chimney or exhaust pipe, or through suspension of contaminated dusts by the wind (*Air Quality Guidelines*. WHO, 2005).

Primary measurement standard, primary standard – measurement standard established using a primary reference measurement procedure, or created as an artifact, chosen by convention.

Primary reference measurement procedure, primary reference procedure – reference measurement procedure used to obtain a measurement result without relation to a measurement standard for a quantity of the same kind.

NOTE: The Consultative Committee for Amount of Substance – Metrology in Chemistry (CCQM) uses the term “primary method of measurement” for this concept.

Primer – ↗ DNA primer.

Appropriate care – 1. care that meets the health needs of the entire population;

2. care that is effective and based on the best available scientific evidence;

3. interventions that are safe and that do not cause any harm or suffering; and priorities for the allocation and organization of resources that are based on equity and economic efficiency.

Primozóm – komplex primázy a helikázy schopný iniciovať tvorbu RNA primeru na jednovláknovom DNA retazci počas replikácie.

Princíp merania – jav, ktorý slúži ako základ merania.

POZN.: Tento jav môže mať fyzikálnu, chemickú alebo biologickú podstatu.

Princípy ochrany – súbor princípov radiačnej ochrany, ktoré sa uplatňujú rovnakou mierou vo všetkých regulovateľných expozičných situáciách: princíp zdôvodnenia, princíp optimalizácie ochrany a princíp používania limitov maximálnych dávok v plánovaných situáciách.

Prionózy (transmisívne spongioformné encefalopatie) – neurodegeneratívne ochorenia spôsobené prionmi, ktoré sa klinicky manifestujú po dlhom období latencie. Encefalopatie spôsobené prionmi postihujú mozog a nervový systém ľudí a zvierat, pričom sa vytvárajú vakuolárne spongioformné zmeny spojené so stratou neurónov bez zápalových zmien. Ochorenie spôsobuje mozgové dysfunkcie v podobe zmien pamäte, osobnosti a problémov s hybnosťou. Ochorenie po nástupe príznakov spravidla rýchlo progreduje a končí smrťou. Ako prvé prionózy boli popísané ochorenie oviec scrapie (klusavka) a kuru objavené u obyvateľov Novej Guiney. Creutzfeldtova-Jakobova choroba (CJch) sa vyskytuje sporadicky alebo ako familiárna forma (viazaná na prítomnosť mutácie PrP génu). Nový variant Creutzfeldtvej-Jakobovej choroby (nvCJch) je ochorenie človeka súvisiace s bovinou spongioformnou encefalopatiou. Bovinná spongioformná encefalopatia (BSE, choroba šialených kráv) vyvolala v 80-tych rokoch minulého storočia epizootiu dobytka v Anglicku.

Priony – proteínové infekčné častice, ktoré vyvolávajú neurodegeneratívne ochorenie oviec scrapie (klusavka) a ďalšie transmisibilné spongioformné encefalopatie, ako napr. BSE (boviná spongioformná encefalopatia, choroba šialených kráv) a Creutzfeldtovu-Jakobovu chorobu.

Prioritné lieky – spoločný termín pre tie liekové produkty, ktoré sú potrebné z hľadiska verejného zdravia alebo verejnej zdravotnej starostlivosti, ale ktoré neexistujú, alebo ktoré neboli vyvinuté v dôsledku nedostatočnej perspektívnosti na trhu. Pod tento pojem patria určené na liečbu, prevenciu a diagnostiku zriedkavých ochorení (orphan drugs), lieky pre deti a starých a vakcíny proti veľkým zdravotným hrozbám spôsobeným infekčnými chorobami a bioterorizmom.

Primosome – protein complex of primase and helicase that initiates the formation of RNA primers on single stranded DNA during replication.

Measurement principle, principle of measurement – phenomenon serving as a basis of a measurement.

NOTE: The phenomenon can be of a physical, chemical, or biological nature.

Principles of protection – a set of principles of radiation protection that apply equally to all controllable exposure situations: the principle of justification, the principle of optimization of protection, and the principle of application of limits on maximum doses in planned situations.

Prionoses (transmissible spongiform encephalopathies) – neurodegenerative diseases caused by prions with clinical manifestations after long period of latency. Prionoses are type of encephalopathies that affect brain and nervous system in humans and animals forming vacuolar “spongiform” changes associated with neuronal loss but without inflammatory responses. The disease causes brain dysfunction such as memory loss, personality changes and movement disorders. After the onset, the disease generally progresses rapidly and results in death. Prionoses were first described in sheep (scrapie) and in humans in New Guinea (kuru). Creutzfeldt-Jacob disease (CJD) occurs as a sporadic and familial disease linked to the mutation in the PrP gene. The new variant of Creutzfeldt-Jacob disease (nvCJD) is a human disease related to the bovine spongiform encephalopathy. Bovine spongiform encephalopathy (BSE, the mad cow disease) caused major epizootics in cattle in England in the 1980s.

Prions – proteinaceous infectious particles that cause neurodegenerative disease of sheep scrapie and other transmissible spongiform encephalopathies, such as BSE (bovine spongiform encephalopathy, mad cow disease) and Creutzfeldt-Jacob disease.

Priority medicines (drugs) – the common term for the drug products that are necessary for public health or public health care, but that do not exist or have not been developed due to lack of viability of the market. The term include the medicines used for the treatment, prevention and diagnosis of rare diseases (orphan drugs), medicines for children and the elderly and vaccines against the major health threats caused by infectious diseases and bioterrorism.

Prípud tuberkulózy – pacient, u ktorého bola tuberkulóza bakteriologicky potvrdená alebo diagnostikovaná lekárom.

- **Všetky druhy, prípady a úmrtia** – celkový počet nových pľúcnych sterovo pozitívnych prípadov a úmrtí, relapsu, nových pľúcnych sterovo negatívnych a mimopľúcnych tuberkulózných prípadov a úmrtí.
- **Nové pľúcne tuberkulózne (náterovo-pozitívne), prípady a úmrtia** – celkový počet pacientov a úmrtí spomedzi tých, ktorí neboli nikdy liečení na tuberkulózu alebo užívali lieky proti tuberkulóze po dobu kratšiu ako štyri týždne, a ktorí majú jednu z nasledujúcich znakov:
 1. dve alebo viac počiatočných vyšetrení sterov spúta mikroskopicky pozitívnych na acidorezistentné bacily (AFB),
 2. jedno vyšetrenie spúta mikroskopicky pozitívne na AFB a röntgenové abnormality konzistentné s aktívnou tuberkulózou pľúc, ako je stanovené ošetrujúcim lekárom, alebo
 3. jedna vzorka spúta mikroskopicky pozitívna na AFB a aspoň jedna vzorka spúta, ktorá je kultivačne pozitívna na AFB.

Prípustné mikroklimatické podmienky – mikroklimatické podmienky, ktoré negarantujú teplotný komfort ale nedochádza pri nich k prekročeniu hraníc pre adaptabilitu.

Prírodné ionizujúce žiarenie – ionizujúce žiarenie prírodného zemského alebo kozmického pôvodu.

Prírodné ohnisko nákazy – oblasť s charakteristickým typom krajiny a s charakteristickými biotopmi, v ktorej patogénny agens prirodzene perzistuje a cirkuluje medzi rezervoárovými zvieratami prostredníctvom priameho alebo nepriameho prenosu, ale najmä prostredníctvom článkonožcov, ktoré sú vektormi (prenášačmi) nákazy. Prírodné ohniská nákazy existujú nezávisle od človeka a človek sa v prírodnom ohnisku môže nakaziť úplne náhodne. Do cirkulácie infekčného agensa v prírodnom ohnisku môžu zapojiť aj domáce zvieratá, ktoré sa infikujú napr. pri pasení v biotope prírodného ohniska.

Prírodná miera rastu – miera populačného rastu (v neprítomnosti migrácie) zahŕňa pripočítanie novorodencov k obyvateľstvu a odpočítanie úmrtia. Vyjadrené v percentách za rok.

Prírodná rádiácia pozadia – ionizačné žiarenie z terrestriálnych zdrojov a kozmické žiarenie ale nie žiarenie z umelých zdrojov vytvorených človekom.

Tuberculosis case – a patient in whom tuberculosis has been bacteriologically confirmed or diagnosed by a clinician.

- **All types, cases and deaths** – the total number of new pulmonary smear-positive pulmonary, relapse, new pulmonary smear-negative, and extrapulmonary tuberculosis cases and deaths.
- **New pulmonary tuberculosis (smear-positive), cases and deaths** – the total number of patients and deaths among those who have never received treatment for tuberculosis or have taken anti-tuberculosis drugs for less than four weeks and who have one of the following:
 1. two or more initial sputum smear examinations positive for acid fast bacilli (AFB),
 2. one sputum examination positive for AFB plus radiographic abnormalities consistent with active pulmonary tuberculosis, as determined by a treating medical officer, or
 3. one sputum specimen positive for AFB and at least one sputum specimen that is culture-positive for AFB.

Permissible microclimatic conditions – the microclimatic conditions, which no longer guarantee comfortable temperature but do not exceed the limits of physical adaptability.

Natural background ionising radiation – ionising radiation of natural terrestrial or cosmic origin.

Natural focus of infection – an area with a characteristic type of landscape and distinctive habitats in which pathogenic agent naturally persists and circulates between reservoir animals through direct or indirect transmission, but mainly by arthropods that represent vectors of infectious disease. Natural foci of infection exist independently of humans, which can get incidentally infected in the natural foci. In addition, farm animals and pets can get involved in the circulation of pathogenic agents in the natural foci, e.g. by infection through grazing in the area of natural foci.

Natural rate of increase – a measure of population growth (in the absence of migration) comprising addition of newborn infants to the population and subtraction of deaths. Expressed as a percentage per annum.

Natural background radiation – ionizing radiation from the terrestrial sources and cosmic radiation, but not from artificial man made sources.

Prírodný etalón – etalón založený na prirodzenej a reprodukovateľnej vlastnosti javu alebo látky.

POZN. 1: Hodnota veličiny je priradená prirodzenému etalónu na základe dohody a nemusí byť určená jeho porovnaním s iným etalónom rovnakého typu. Jeho neistota merania sa určí zhodnotením dvoch zložiek: prvá zložka je spojená s jeho dohodnutou hodnotou veličiny a druhá s jeho konštrukciou, implementáciou a udržiavaním.

POZN. 2: Prírodný etalón obvyčajne pozostáva zo systému vytvoreného podľa požiadaviek dohodnutého postupu a podlieha pravidelnej kontrole. Dohodnutý postup môže obsahovať ustanovenia o použití korekcií vyžadovaných pri implementácii.

POZN. 3: Prírodné etalóny založené na kvantových javoch majú zvyčajne vynikajúcu stabilitu.

POZN. 4: Prídavné meno „prírodný“ neznamená, že takýto etalón možno implementovať a používať bez osobitnej starostlivosti alebo že takýto etalón je odolný voči vnútorným a vonkajším vplyvom.

Intrinsic measurement standard, intrinsic standard – measurement standard based on an inherent and reproducible property of a phenomenon or substance.

NOTE 1: A quantity value of an intrinsic measurement standard is assigned by consensus and does not need to be established by relating it to another measurement standard of the same type. Its measurement uncertainty is determined by considering two components: the first associated with its consensus quantity value and the second associated with its construction, implementation, and maintenance.

NOTE 2: An intrinsic measurement standard usually consists of a system produced according to the requirements of a consensus procedure and subject to periodic verification. The consensus procedure may contain provisions for the application of corrections necessitated by the implementation.

NOTE 3: Intrinsic measurement standards that are based on quantum phenomena usually have outstanding stability.

NOTE 4: The adjective “intrinsic” does not mean that such a measurement standard may be implemented and used without special care or that such a measurement standard is immune to internal and external influences.

Príručka kvality – dokument špecifikujúci systém manažérstva kvality organizácie.

POZN.: Príručky kvality sa môžu líšiť v podrobnostiach a môžu mať rozličnú formu, aby vyhovovali veľkosti a zložitosti jednotlivých organizácií.

Quality manual – document specifying the quality management system of an organization.

NOTE: Quality manuals can vary in detail and format to suit the size and complexity of an individual organization.

Prístup (k zdravotníckym službám) – vnímanie a skúsenosť ľudí s tým, do akej miery sú im dostupné zdravotné služby a zdravotnícke zariadenia, pokiaľ ide o miesto, čas a jednoduchosť prístupu.

Access (to health services) – the perceptions and experiences of people as to their ease in reaching health services or health facilities in terms of location, time, and ease of approach.

Privatizácia v zdravotníctve – presun vlastníctva a vládnych funkcií z verejných na privátne inštitúcie, ktoré môžu fungovať ako ziskové a neziskové organizácie s rôznym stupňom štátnej regulácie. Je všeobecná zhoda v tom, že silná úloha štátu je dôležitá v budovaní efektívneho zdravotníckeho systému, v dohľade a kompenzáciách pri zlyhaní financovania cez poisťenie a v budovaní silnej primárnej starostlivosti.

Projekty verejného, privátneho partnerstva (PPP)
Mnohé nízko a strednoprijímové krajiny v snahe uspokojiť potreby občanov vstupujú do partnerstva s privátnym sektorom v poskytovaní starostlivosti a vytvárajú verejné privátne partnerstvá, všeobecne nazývané ako PPP (Public Private Partnerships). Pri modeli PPP →

Privatization of health – the transfer of ownership and government functions from public to private institutions that can act as profit and non-profit organizations with varying degrees of government regulation. It is generally agreed that the strong role of the state is important in the development of an effective health system in surveillance and compensation for the failure of financing via insurance and by building a strong primary care.

Public, Private Partnership Projects (PPP)
Many low and middle income countries, in order to meet the needs of citizens, enter into partnership with the private sector in the provision of care and create public private partnerships, commonly referred to →

privátna spoločnosť postaví nemocničné budovy, zároveň je ich fyzickým vlastníkom a zodpovedá za ich fungovanie, zatiaľ čo nemocničná rada je zodpovedná za poskytovanie služieb.

Zmluvné zabezpečovanie služieb (outsourcing)

V snahe o efektívne poskytovanie služieb môžu byť niektoré činnosti poskytované organizáciami mimo zdravotnej starostlivosti alebo v spolupráci s nimi. Najlepšie je zmluvne zabezpečiť služby, ktorých kvalita sa dá jednoducho kontrolovať, ako je to v stravovaní, laboratóriách a práčovniach. Omnoho ťažšie je posudzovanie kvality pri poskytovaní a riadení zdravotnej starostlivosti.

Akreditácia

Dôležitú úlohu v udržaní kvality poskytovanej starostlivosti zohráva akreditácia, ktorá predstavuje súbor kritérií na dodržiavanie štandardov pri činnosti jednotlivcov a organizácií v prospech pacienta a celého obyvateľstva. Na medzinárodnom poli sú rešpektované akreditačné organizácie ako Joint Commission International JCI (USA) a Accreditation Canada International.

Gatekeeping vs. koordinácia v primárnej starostlivosti

Regulácia prístupu v primárnej starostlivosti (Primary care gatekeeping) je postup, pri ktorom je cieľom lekára primárnej starostlivosti znížiť odporúčanie pacientov k špecialistom, a tým znížiť náklady. To už v súčasnosti nie je považované za adekvátny spôsob poskytovania zdravotnej starostlivosti. Naopak úloha lekárov ako koordinátorov primárnej starostlivosti umožňuje integrovať primárnu a špeciálnu starostlivosť s cieľom zlepšenia kvality.

as PPP (Public Private Partnerships). In the PPP model private companies build hospital buildings with their physical possession and responsibility for their operation, while the hospital board is responsible for providing the services.

Contractual provision of services (outsourcing)

In pursuit of efficient service provision may be some activities provided by organizations outside of health care or in co-operation with them. It is best to contract services whose quality can be easily controlled as it is by food providers, laboratories and laundries. To assess the quality in the provision and management of health care is much harder.

Accreditation

Accreditation plays an important role in maintaining the quality of care, which represents a set of criteria for compliance with standards in activities of individuals and organizations for the benefit of the patient and the entire population. On the international stage they are respected accreditation organizations such as JCI Joint Commission International (USA) and Accreditation Canada International.

Gatekeeping vs. coordination in primary care

Regulatory approaches in primary care (primary care gatekeeping) is a process in which the aim of primary care physician is to reduce the referrals of the patients to specialists, thereby reducing costs. Currently, it is not regarded as an adequate course for providing of care. On the contrary, the role of physicians as co-ordinators of primary care allows integration of primary and specialized care in order to improve the quality.

P

Priznateľná časť populácie, PAF – miera príspevku daného rizikového faktoru k vzniku ochorenia/úrazu vyjadrená ako proporcionálna redukcia ochorení alebo zranení, ktorá by nastala, ak by sa expozícia obyvateľstva rizikovým faktorom privedla k alternatívnemu rozdeleniu.

Population Attributable Fraction, PAF – measure of the contribution of a risk factor to a disease or injury expressed as a proportional reduction in disease or injury that would occur if population exposure to a risk factors were reduced to an alternative distribution.

Proband – člen rodiny so špecifickým fenotypom, ktorý je prvým objektom genetického vyšetrovania; jedinec, ktorý požaduje genetické poradenstvo.

Proband – a member of a group/family with a specific phenotype, who is the first object of the genetic investigation; the first individual who requested genetic counseling for a genetic disorder.

Proces – súbor vzájomne súvisiacich alebo vzájomne sa ovplyvňujúcich činností, ktoré transformujú vstupy na výstupy.

Process – a set of interrelated or interacting activities which transforms inputs into outputs.

POZN. 1: Vstupmi do procesu sú zvyčajne výstupy z iných procesov.

NOTE 1: Inputs to a process are generally outputs of other processes.

POZN. 2: Procesy v organizácii sa zvyčajne plánujú a realizujú v riadených podmienkach, aby pridali hodnotu.

NOTE 2: Processes in an organization are generally planned and carried out under controlled conditions to add value.

POZN. 3: Proces, v ktorom sa zhoda výsledného produktu nedá ľahko alebo ekonomicky overiť, sa často označuje ako špeciálny proces.

NOTE 3: A process where the conformity of the resulting product cannot be readily or economically verified is frequently referred to as a “special process”.

Proces kvalifikácie – proces, ktorým sa preukazuje schopnosť splniť špecifikované požiadavky.

POZN. 1: Termín *kvalifikovaný* sa používa na označenie príslušného stavu.

POZN. 2: Kvalifikácia sa môže týkať osôb, produktov, procesov alebo systémov.

Proces merania – súbor krokov s cieľom určiť hodnotu veličiny.

Procesná mapa (mapa procesov) – grafické alebo textové zobrazenie vzájomných väzieb medzi procesmi.

Prodromálne prejavy (prodromy) – nešpecifické začiatkové prejavy infekčných chorôb, ktoré sa niekedy zjavujú po inkubačnej dobe a ktoré prechádzajú do vlastného ochorenia.

Produkt – výsledok procesu.

POZN. 1: Jestvujú štyri všeobecné kategórie produktov:

- služby (napr. doprava),
- softvér (napr. počítačový program),
- hardvér (napr. mechanická časť motora),
- spracované materiály (napr. mazivo).

Mnohé produkty pozostávajú z prvkov prislúchajúcich rozličným všeobecným kategóriám produktov. Či sa potom produkt nazýva služba, softvér, hardvér, alebo spracovaný materiál závisí od dominantného prvku.

Softvér sa skladá z informácií, všeobecne je nehmotný a môže byť vo forme prístupov, transakcií, alebo postupov.

Hardvér je všeobecne hmotný a jeho množstvo je počítateľná charakteristika.

Spracované materiály sú všeobecne hmotné a ich množstvo je plynulá charakteristika. Hardvér a spracované materiály sa často označujú ako tovar.

POZN. 2: Služba je výsledkom aspoň jednej činnosti nevyhnutne vykonanej na rozhraní medzi dodávateľom a zákazníkom a všeobecne je nehmotná. Poskytnutie služby môže napríklad obsahovať:

- činnosť vykonanú na hmotnom produkte dodanom zákazníkom (napr. na automobile dodanom na opravu),
- činnosť vykonanú na nehmotnom produkte dodanom zákazníkom (napr. na vyhlásení o prijíme potrebnom na prípravu daňového priznania),
- dodávka nehmotného produktu (napr. dodávka informácií v súvislosti s prenosom vedomostí),
- vytvorenie prostredia pre zákazníka (napr. v hoteloch a reštauráciách).

Qualification process – process to demonstrate the ability to fulfil specified requirements.

NOTE 1: The term “qualified” is used to designate the corresponding status.

NOTE 2: Qualification can concern persons, products, processes or systems.

Measurement process – set of operations to determine the value of a quantity.

Process map (map of processes) – a graphical or text display of mutual links between the processes.

Prodromal symptoms (prodromes) – non-specific initial signs and symptoms of an infectious disease, which are sometimes present after the incubation period and which later change to signs and symptoms more specific for a given disease.

Product – the result of a process.

NOTE 1: There are four generic product categories, as follows:

- services (e.g. transport),
- software (e.g. computer program),
- hardware (e.g. engine mechanical part),
- processed materials (e.g. lubricant).

Many products comprise elements belonging to different generic product categories. Whether the product is then called service, software, hardware or processed material depends on the dominant element.

Software consists of information and is generally intangible and can be in the form of approaches, transactions or procedures.

Hardware is generally tangible and its amount is a countable characteristic.

Processed materials are generally tangible and their amount is a continuous characteristic. Hardware and processed materials often are referred to as goods.

NOTE 2: Service is the result of at least one activity necessarily performed at the interface between the supplier and customer and is generally intangible. Provision of a service can involve, for example, the following:

- an activity performed on a customer-supplied tangible product (e.g. automobile to be repaired),
- an activity performed on a customer-supplied intangible product (e.g. the income statement needed to prepare a tax return),
- the delivery of an intangible product (e.g. the delivery of information in the context of knowledge transmission),
- the creation of ambience for the customer (e.g. in hotels and restaurants).

Profág – špecifická genetická štruktúra temperovaného bakteriofágu lokalizovaná v baktériovom chromozóme alebo v cytoplazme vo forme samostatného epizómu.

Profáza – prvá fáza mitózy alebo meiózy, v priebehu ktorej dochádza ku kondenzácii chromatínu, k formovaniu deliaceho vretienka a k migrácii replikovaných centrozómov na opačné póly bunky.

Profesionálna expozícia – expozícia, ktorá sa vzťahuje na pracovníkov pri výkone práce s výnimkou vylúčených expozícií a expozícií zo zdrojov, na ktoré sa vzťahuje výnimka.

Profylaktické antidotum proti NPL – antidotum znižujúce (eliminujúce) efekt NPL, ak je podané pred expozíciou. ↗ Pyridostigmin, PANPAL, TRANSANT.

Profylaxia – opatrenia k zamedzeniu intoxikácie alebo infekcie.

Progenitorová bunka – nediferencovaná bunka, ktorá je schopná obmedzeného počtu delení.

Program auditu – jeden alebo viacero auditov plánovaných na konkrétny časový úsek a zameraných na konkrétny cieľ.

POZN.: Program auditu obsahuje všetky činnosti potrebné pre plánovanie, organizáciu a vykonanie auditov.

Program podpory – súbor zásahov, vrátane rozpočtovej podpory, odpúšťania dlhov a podpory platobnej bilancie, na podporu vyššej úrovne výdavkov. Finančné prostriedky sú účtované oproti dovozu výdavkov (platobná bilancia), alebo proti domácim verejným výdavkom (štátny rozpočet).

Program prevencie – preventívna činnosť, ktorej úlohou je zaistiť, aby prevádzka pracovala v súlade s právnymi požiadavkami na ochranu životného prostredia, zdravia a prevádzkovú bezpečnosť. Obsahuje ciele, zásady a opatrenia v oblastiach: organizačná štruktúra a zodpovednosti, identifikácia a hodnotenie ohrozenia ako zdrojov rizika možných priemyselných havárií, riadenie prevádzky, riadenie zmien, havarijné plánovanie, monitorovanie plnenia programu, audit a preskúmanie.

Program svetovej zdravotnej bezpečnosti, GHSA – vzhľadom na slabú mieru implementácie Medzinárodných zdravotných predpisov (IHR) z roku 2005, navrhli Spojené štáty spolu s 30 krajinami, medzinárodnými organizáciami, neštátnymi organizáciami, verejnými a súkromnými subjektami vo februári 2014 Program svetovej zdravotnej bezpečnosti (GSHA). Jeho cieľom bolo urýchliť pokrok smerom k svetovej bezpečnosti pred infekčnými chorobami. Tento program je päťročnou dohodou a záväzkom koordinovať medzinárodné úsilie s cieľom vytvárať politickú vôľu potrebnú k posilneniu hlavných kapacít IHR. Štandardy IHR boli →

Prophage – specific genetic structure of temperate bacteriophage localized in the bacterial chromosome or in the cytoplasm as a separate episome.

Prophase – the first phase of mitosis or meiosis, during which chromatin condensation occurs, mitotic spindle is formed and replicated centrosomes migrate to the opposite poles of the cell.

Occupational exposure – refers to the exposure incurred by all workers in the course of their work, with the exception of excluded exposures and exposures from exempt sources.

Prophylactic antidote – an antidote that decreases or eliminates effects of nerve agents if administered before the exposure; ↗ Pyridostigmine, PANPAL, TRANSANT.

Prophylaxis – measures to prevent intoxication or infection.

Progenitor cell – an undifferentiated cell capable of limited proliferation.

Audit programme – a set of one or more audits planned for a specific time frame and directed towards a specific purpose.

NOTE: An audit programme includes all activities necessary for planning, organizing and conducting the audits.

Programme aid – a range of interventions including budget support, debt relief and balance of payments support to support a higher level of expenditure. Funds are accounted for against import spending (balance of payments) or against domestic public expenditure (government budget).

Prevention programme – the preventative activity whose purpose is to ensure that facility operations are in compliance with the legal requirements for operational safety and protection of the health and environment. Its aims, principles and measures are reflected in the following areas: organizational structure, responsibilities, identification and evaluation of the risks of industrial accidents, operational management, change management, emergency planning, programme adherence monitoring, audit and inspection.

Global Health Security Agenda, GHSA – in response to the poor implementation of the IHR 2005 standards, the United States put forth the GHSA in February of 2014 along with 30 countries, international organizations, non-governmental organizations, and public and private entities “to accelerate the progress toward a world safe and secure from infectious disease threats”. The US-led agenda is a 5-year commitment to coordinate international efforts in order to generate the political will necessary to strengthen the IHR core capacities. The IHR standards were designed to create a globally linked system to respond to infectious →

navrhnuté tak, aby vytvorili globálne prepojený systém schopný reagovať na infekčné choroby. Napriek tomu však neboli získané potrebné zdroje, aby tieto normy boli vykonávané. Program má v úmysle vytvoriť kapitál s cieľom doplniť a zjednotiť existujúce snahy o napĺňanie cieľov Dohovoru o biologických zbraniach, Programu WHO a Globálneho partnerstva proti šíreniu zbraní a nástrojov hromadného ničenia. Od januára 2014 sa 44 krajín stalo súčasťou GHSA.

Program zdravia a bezpečnosti – systematická kombinácia činností, postupov a zariadení usporiadaných na zabezpečenie a udržanie bezpečného a zdravého pracoviska.

Programy, projekty – programy a projekty sú vyvinuté za účelom implementovania politiky. *Program* je obvykle súbor aktivít/projektov zameraných na špecifické účely (napr. program zameraný na blaho detí, alebo program kontroly tabaku). *Projekt* je obvykle definovaný oveľa užšie, hoci z hľadiska použitých zdrojov môže byť väčší alebo menší ako program (napr. vybudovanie rafinérie ropy, alebo malý tréningový kurz môžu byť definované ako projekty). (*Regionálny úrad SZO pre Európu, 1999*).

Projekt – jedinečný proces, ktorý sa skladá zo súboru koordinovaných a riadených činností s dátumom začatia a dokončenia, vykonávaných na dosiahnutie cieľa zodpovedajúceho špecifickým požiadavkám vrátane časových, nákladových a zdrojových obmedzení.

POZN. 1: Individuálny projekt môže byť súčasťou väčšej projektovej štruktúry.

POZN. 2: V niektorých projektoch sa ciele spresňujú a charakteristiky produktu sa definujú postupne s tým ako projekt postupuje.

POZN. 3: Výsledkom projektu môže byť jedna alebo niekoľko častí produktu.

POZN. 4: Prevzaté z ISO 10006:2003.

Projekt ľudského genómu, HGP – projekt zmapovania a sekvenovania celého ľudského genómu.

Prokaryot – organizmus bez pravého jadra, ktorý obsahuje genetickú informáciu vo forme jediného chromozómu neobaleného membránou. Typickými prokaryotmi sú baktérie, rickettsie, mykoplazmy, vírusy, sinice a prvozelené riasy.

Prometáfáza – fáza mitózy medzi profázou a metafázou. V prometáfáze sa rozpadne jadrový obal a v miestach centromér sesterských chromatíd sa vytvárajú mikrotubulové kinetochory, ktorými sa chromozómy pripájajú na vlákna deliaceho vretienka. Pokračuje proces špiralizácie chromozómov.

Promotor – regulačná oblasť DNA, na ktorú sa viaže RNA-polymeráza, prípadne iné proteíny podmieňujúce začiatok transkripcie.

disease. However, the necessary resources have not been generated to implement these standards. The agenda intends to raise the capital in order to complement and unite existing efforts to reach the goals of the Biological Weapons Convention, the WHO codes, the Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction, and others. As of January 2014, 44 countries are the part of the GHSA.

Health and Safety Program – a systematic combination of activities, procedures, and facilities designed to ensure and maintain safe and healthy workplace.

Programmes, projects – in order to implement policies, any number of programmes and projects may be developed. A *programme* is usually a set of actions/projects designed for a specific purpose (e.g. a child welfare programme, or tobacco control programme). A *project* is usually more narrowly defined, although in terms of resources used it may be larger or smaller than a programme (e.g. the building of an oil refinery, or a small training course might both be defined as projects). (*WHO Regional Office for Europe, 1999*).

Project – a unique process, consisting of a set of coordinated and controlled activities with start and finish dates, undertaken to achieve an objective conforming to specific requirements, including the constraints of time, cost and resources.

NOTE 1: An individual project can form part of a larger project structure.

NOTE 2: In some projects the objectives are refined and the product characteristics defined progressively as the project proceeds.

NOTE 3: The outcome of a project can be one or several units of product.

NOTE 4: Adapted from ISO 10006:2003.

Human Genome Project, HGP – the project of mapping and sequencing of the entire human genome.

Prokaryote – an organism without the true nucleus, which contains genetic information in the form of a single chromosome non-enveloped by a membrane. Typical prokaryotes are bacteria, rickettsia, mycoplasmas, viruses, cyanobacteria and prochlorophytes.

Prometaphase – a phase of mitosis between prophase and metaphase. The nuclear membrane disintegrates; kinetochores are formed in centromeres of sister chromatids and spindle fibers attach to the centromeres via the kinetochores. The process of coiling of chromosomes continues.

Promoter – a regulatory region in DNA to which RNA polymerase and other proteins bind, which initiates the process of transcription.

Proteíny (bielkoviny) – organické zlúčeniny – biopolyméry, ktoré plnia štruktúrne, enzymatické, regulačné, signálne, transportné, obranné a informačné úlohy. Predstavujú asi 45 – 50 % bunkovej sušiny.

Tvorí ich lineárny polypeptidový reťazec zložený z aminokyselín spojených peptidovými väzbami, alebo zoskupenie viacerých takýchto polypeptidových reťazcov.

Vlastnosti daného proteínu určuje nielen aminokyselínové zloženie, ale aj ich sekvencia (primárna štruktúra), ďalej lokálna konformácia (sekundárna štruktúra), celkový 3D tvar molekuly (terciárna štruktúra) a usporiadanie proteínových podjednotiek (kvartérna štruktúra).

Proteóm – súbor všetkých proteínov bunky alebo organizmu v určitom čase a za špecifických definovaných podmienok. Zatiaľ čo genóm je u mnohobunkových organizmov prakticky u všetkých buniek rovnaký, proteóm sa líši medzi rôznymi bunkovými typmi a podľa podmienok, ktorým sú bunky vystavené.

Protilátka – molekula bielkoviny vytvorená plazmatickými bunkami v dôsledku expozície „cudzorodej látky“, napríklad invadujúceho mikroorganizmu, alebo pri aktívnej imunizácii. Môže tiež byť prítomná v organizme aj ako výsledok pasívneho prenosu z matky na dieťa, alebo pri pasívnej imunizácii. Protilátky sa vyznačujú schopnosťou viazať sa špecificky na špecifické cudzorodé látky (antigény), ktoré vyvolali ich vznik, čím vlastne vytvára mechanizmus ochrany proti infekčnej chorobe. Protilátky majú veľký epidemiologický význam, pretože ich koncentrácie (titre) môžu byť určené u jednotlivcov alebo v populácii a zvýšené hodnoty svedčia napr. o aktívnej alebo prekonanej infekcii.

Protón – jedna zo základných častíc, ktoré tvoria atóm. Nachádza v jadre a má kladný elektrický náboj rovný zápornému náboju elektrónu. Hmotnosť je podobná hmotnosti neutrónu. Počet protónov v atóme definuje atómové číslo a teda aj druh prvku.

Protoonkogény – normálne bunkové gény, ktoré kódujú rastové faktory, receptory pre rastové faktory, proteíny zapojené do prenosu signálov, transkripčné faktory a antiapoptotické gény. Aktiváciou sa protoonkogény môžu premeniť na onkogény. ↗ Onkogén.

Protozoológia – náuka o prvokoch.

Prvá pomoc – okamžitá pomoc poskytnutá osobe, ktorá je poranená alebo náhle ochorela s cieľom zabrániť zhoršeniu stavu a podporiť jeho zlepšenie ešte predtým, ako je dostupná odborná zdravotnícka pomoc.

Prvá úroveň starostlivosti – vstupný bod do systému zdravotnej starostlivosti, na rozhraní medzi službami a komunitou. Ak prvá úroveň starostlivosti spĺňa rad kvalitatívnych kritérií, tak sa nazýva primárna starostlivosť. ↗ Primárna starostlivosť.

Proteins – organic compounds – biopolymers, which fulfill the structural, enzymatic, regulatory, signaling, transport, defensive and information roles. They account for about 45–50% of the cell dry weight.

They structurally represent linear polypeptide chains composed of amino acids connected by the peptide bonds, or arrangements of several polypeptide chains.

Properties of proteins are determined not only by their amino acid composition, but also by their amino acid sequence (primary structure), local structural conformation (secondary structure), overall three-dimensional shape of an entire protein (tertiary structure) and arrangement of protein subunits in larger complexes (quaternary structure).

Proteome – a set of all proteins in a cell or organism at a particular time and under specifically defined conditions. While the genome in multicellular organisms is virtually the same in all cells, the proteome varies between different cell types and different conditions.

Antibody – a protein molecule produced by plasmatic cells in response to exposure to foreign substances, such as invading microorganisms, or upon active immunization. It may also be present as a result of passive transfer from mother to child, or upon passive immunization. Antibodies can bind specifically to foreign substances (antigens) that induced their production. This process is one of the mechanisms of anti-infective immunity. Antibodies are of great epidemiological significance, as their concentrations (titers) can be measured on an individual or population levels and their increased values indicate active infections or convalescence.

Proton – one of the basic particles that make up an atom. The proton is found in the nucleus and has a positive electrical charge equal to the negative charge of an electron. It has a mass similar to that of a neutron. The number of protons in an atom defines the atomic number and hence the type of element present.

Proto-oncogenes – normal cellular genes, which encode growth factors, growth factor receptors, signal transduction proteins, transcription factors, and anti-apoptotic genes. Activation can convert proto-oncogenes to oncogenes. ↗ Oncogenes.

Protozoology – the science of protozoa.

First Aid – the immediate assistance given to a person who is injured or became suddenly ill to prevent the condition from worsening and promote recovery before urgent medical care is available.

First Level of Care – the entry point into the health care system, at the interface between services and community. Where the first level of care satisfies a number of quality criteria it is called primary care. ↗ Primary care.

PS – Chlóropikrín; dráždivá látka.

Pseudogén – nefunkčná kópia génu, ktorá netvorí proteínový produkt, pretože sa nemôže transkribovať alebo transkript nie je schopný translácie. Vznikajú následkom akumulácie mutácií v génoch, ktorých proteínové produkty nie sú potrebné na prežitie organizmu, alebo reverznou transkripciou mRNA a inzerciou vzniknutej cDNA späť do chromozómu.

Psitakóza (papagájá choroba) – zoonóza vyvolávaná chlamýdiami *Chlamydiophila psittaci*. Na človeka sa prenáša z exotických vtákov kvapôčkovou infekciou, prachom z kontaminovaného peria i priamym stykom. Po inkubačnej dobe 4–15 dní sa ochorenie klinicky prejavuje zimnicou, horúčkou, myalgiami, artralgiami, schvátenosťou a kašľom. Na pľúcach sa vyvinie obraz intersticiálnej pneumónie. Komplikáciami ochorenia môžu byť myokarditída, postihnutie pečene a zápal žíl.

Psychologický terorizmus – špecifická forma psychologickéj vojny, pri sledovaní svojich politických, ideologických, náboženských a ekonomických cieľov používa prostriedky špeciálnej propagandy a ďalšie psychologické metódy a nástroje na ovplyvnenie názorov, emócií, postojov, deformovanie vedomia a správania sa jednotlivcov a cieľových skupín tak, aby svojim následným konaním priamo alebo sprostredkovane ohrozovali a narúšali bezpečnosť, stabilitu a fungovanie štátu a jeho prvkov.

Psychotomimetické látky – zneschopňujúce látky, psychomimetiká, neletálne BOL ovplyvňujúce psychické funkcie a správanie. ↗ Psychotropné otravné látky.

Psychotropné otravné látky – látky, ktoré bez väčšej poruchy vedomia vyvolávajú u zdravého človeka zmeny myslenia, vnímania, emócií a správania bez výrazného ovplyvnenia fyzických funkcií. Ich toxicita je zvyčajne nízka a pôsobia niekoľko hodín až dní. Hlavným predstaviteľom sú dietylamid kyseliny d-lysergovej (LSD-25) a 3-chinuklidinyl benzilát (BZ).

Psychrofilné baktérie – baktérie, ktoré rastú optimálne pri teplote okolo 20 °C a prestávajú sa rozmnožovať pri teplote tesne nad bodom mrazu.

PTO – ↗ Kompromis osoby.

Pyridostigmin – liečivo používané na profylaxiu otráv NPL; reverzibilný inhibítor acetylcholinesterázy.

Q – sesquiperit; 1,2-bis-(2-chlóretyltio)-etán.

QALY – ↗ Roky života štandardizované na kvalitu.

PS – Chloropicrin; irritating agent.

Pseudogene – a non-functional copy of a gene that cannot be expressed into a protein product, because it cannot be transcribed, or the transcript is unable to be translated. They result from the accumulation of mutations in genes whose protein products are not necessary for survival of an organism, or by reverse transcription of mRNA and re-insertion of newly formed cDNA into the chromosome.

Psittacosis – a zoonotic disease caused by chlamydia *Chlamydiophila psittaci*. It is transmissible from exotic birds to humans by droplets, dust from contaminated feather, or direct contact. After an incubation period of 4–15 days, the disease clinically manifests with chills, fever, myalgia, arthralgia, malaise and cough. Interstitial pneumonia develops in the lungs and complications of the disease may include myocarditis, liver disease and phlebitis.

Psychological terrorism – a specific form of psychological warfare. It employs propaganda and other psychological methods to influence opinions, emotions, and attitudes, and to affect behavior of targeted individuals or groups in order to disrupt security, political stability and functioning of a state when it pursues its political, ideological, religious or economic goals.

Psychotomimetic agents – incapacitating agents, psychotomimetics, non-lethal CWA influencing mental and cognitive functions and behavior. ↗ Psychotropic chemical agents.

Psychotropic chemical agents – substances inducing in healthy individuals distortions in thinking, perception, emotional disruptions and behavioral changes without considerable impairment of physical functions. Their toxicity is usually low and their effects last a few hours to a few days. Representative psychoactive agents are lysergic acid diethylamide (LSD-25) and 3-quinuclidinyl benzilate (BZ).

Psychrophilic bacteria – bacteria that grow optimally at about 20 °C and stop growing at temperatures just above freezing point.

PTO – ↗ Person Trade-Off.

Pyridostigmine – drug used for the prophylaxis of intoxications by nerve agents; a reversible acetylcholinesterase inhibitor.

Q – sesquimustard; 1,2-bis-(2-chloroethylthio)-ethane.

QALY – ↗ Quality-Adjusted Life Years.

Q-horúčka – akútne horúčkovité ochorenie. Pôvodca *Coxiella burnetii* je pleomorfná obligátne intracelulárna gramnegatívna baktéria s rozmermi $0,3 \times 1,0 \mu\text{m}$, ktorá je veľmi odolná voči fyzikálnym vplyvom. Inkubačná doba je 1–3 týždne. Zdrojom nákazy pre človeka sú domáce zvieratá, ktoré vylučujú infekčný agens výkalmi, močom, hlienmi, mliekom a pri pôrodoch placentou. Prenos nastáva priamym kontaktom, dýchacím traktom, požitím kontaminovaného mlieka, a tiež transmissívne prostredníctvom infikovaných kliešťov. Najvýznamnejšie klinické formy ochorenia sú: pľúcna forma (intersticiálna pneumónia), gastrointestinálna forma a meningoencefalická forma (s obrazom seróznej meningoencefalitidy).

Rabdovírusy – obalené (-)ssRNA vírusy z čeľade *Rhabdoviridae*. Najznámejším ľudským vírusom je vírus besnoty (rod *Lyssavirus*). Vyvoláva akútne, prakticky vždy smrteľnú zoonózu postihujúcu CNS. Hlavným zdrojom nákazy sú netopiere a mäsožravé cicavce, na Slovensku hlavne líšky, menej psy a mačky. Prenos na človeka sa uskutočňuje slinami pri pohryznutí alebo aj infekčným aerosólom. Exponovaným osobám sa podáva aktívnu a/alebo pasívnu imunizáciu. Do čeľade *Rhabdoviridae* patria aj vezikulovírusy, ktoré spôsobujú epizootie domácich zvierat prenášané článko- nožcami a môžu vyvolať profesionálne nákazy u ľudí.

Rada – skupina kľúčových subjektov, pôsobiacich na istej administratívnej úrovni. Počas veľmi rozsiahlych verejno-zdravotníckych incidentov ju často treba vytvoriť na nadnárodnej úrovni, ktorá riadi širšie problémy než sú problémy národnej stratégie. Pre veľké incidenty ňou je Zložka zdravotného ohrozenia (Health Threats) Generálneho riaditeľstva pre zdravie a potravinovú bezpečnosť Európskej komisie (Directorate-General for Health and Food Safety, SANTE).

V terajšom kontexte existujú štyri vrstvy kľúčových subjektov, ktoré pripadajú do úvahy:

- koordinačné štruktúry a výbory EÚ,
- členské štáty; t. j.: ministerstvá zdravotníctva, inštitúty verejného zdravia alebo „kompetentné orgány“, laboratória, akademická obec,
- regionálne, krajské alebo okresné: riešia členské štáty,
- miestna úroveň alebo úroveň zložky, t. j.: prevádzkové zložky, ako sú nemocnice.

Radiácia, žiarenie – energia predávaná vlnami v prostredí alebo nejakom médiu. Rozlišujú sa dva druhy žiarenia: ionizačné (napr. röntgenové žiarenie, alebo rádioaktívne žiarenie) a neionizujúce žiarenie (napr. infračervené, ultrafialové, viditeľné žiarenie).

Radiačná nehoda – mimoriadna udalosť spôsobená stratou kontroly nad ionizujúcim žiarením alebo únikom rádioaktívnych látok do životného prostredia, ktoré môžu spôsobiť ožiarenie obyvateľov nad →

Q fever – an acute febrile disease. The causative agent *Coxiella burnetii* is a pleomorphic obligate intracellular Gram-negative bacteria with dimensions of $0.3 \times 1.0 \mu\text{m}$. It is highly resistant to the physical effects in the environment. Incubation period is 1 to 3 weeks. Humans can be infected from farm animals that secrete an infective agent by feces, urine, mucus, milk and placenta (during delivery). Transmission occurs by direct contact, through respiratory tract, by ingestion of contaminated milk, and also through infected ticks. Major clinical manifestations of the disease are: pulmonary form (interstitial pneumonia), gastrointestinal form, and meningoencephalitic form (which presents as serous meningoencephalitis).

Rhabdoviruses – enveloped (-)ssRNA viruses from the family *Rhabdoviridae*. The best known human pathogenic rhabdovirus is rabies virus (genus *Lyssavirus*), which causes an acute and generally lethal zoonosis affecting the CNS. The main source of infection are bats and carnivorous mammals; in Slovakia mainly foxes and less frequently dogs and cats. Transmission to humans occurs through saliva (bites or infectious aerosols). Exposed individuals receive active and/or passive immunization. The family *Rhabdoviridae* also includes vesiculoviruses, which cause arthropod-borne epizootic diseases in domesticated animals that can cause occupational diseases in humans.

Council – a group composed of key subjects functioning at the same administrative level. In case of large-scale public health incidents, it is often necessary to create councils at the international level, which can address problems of broader scope than from the point of national strategies. Large-scale incidents would be addressed by the Health Threats Unit of the Directorate-General for Health and Food Safety (SANTE).

In the present context, there are four key subjects that would be considered for creation of such councils:

- Co-ordination structures and committees of the EU,
- Member States, i. e. Ministries of Health, Institutes of Public Health or the “competent authorities”, laboratories, academia,
- Territorial, regional or district level: (created by Member States),
- Local or unit level: service units, such as hospitals.

Radiation – the energy transmitted by waves through space or some medium. There are two types of radiation: ionizing (e.g. X-Rays or radiation from a radioactive device), and non-ionizing radiation (e.g. infra-red radiation, ultraviolet radiation, or visible light).

Radiation accident – an emergency caused by the loss of control over ionizing radiation or by the release of radioactive materials into the environment, which may lead to radiation doses exceeding permissible limits →

úrovňou prípustných limitov u obyvateľstva a vyžadujú uskutočniť opatrenia na ochranu.

Tiež nehoda, pri ktorej boli ožiarení pracovníci so zdrojmi ionizujúceho žiarenia na úrovni limitov ožiarenia zamestnancov alebo vyššej.

Radiačná ochrana – ochrana ľudí a životného prostredia pred žiarením a pred jeho účinkami.

Radiačná ochrana, princípy – súbor zásad, ktoré platia pre všetky kontrolované a plánované expozície: princíp odôvodnenia, princíp optimalizácie a princíp limitovania maximálnej dávky v plánovaných situáciách.

Radiačná ujma – koncept používaný na kvantifikáciu škodlivých zdravotných účinkov radiačnej expozície v rôznych častiach ľudského tela. ICRP definuje radiačnú ujmu ako funkciu niekoľkých faktorov, vrátane incidencie zhubných nádorov alebo dedičných chorôb vyvolaných ionizujúcim žiarením, úmrtnosti, straty kvality života a skrátenia dĺžky života v dôsledku týchto prejavov.

Radiačný pracovník – zamestnanec alebo osoba samostatne zárobkovo činná, vystavená pri vykonávaní pracovnej činnosti ožiareniu, ktoré môže prekročiť niektorý z limitov ožiarenia ustanovených pre obyvateľov.

Radiačný váhový faktor, w_R – bezrozmerný faktor, ktorý zohľadňuje vyššiu biologickú účinnosť žiarenia s vysokým lineárnym prenosom energie (LET) v porovnaní so žiarením s nízkym LET. Používa sa na odvodenie ekvivalentnej dávky z absorbovanej dávky priemerovanej cez tkanivo alebo orgán.

Radialná imunodifúzia – test, pri ktorom antigén pasívne difunduje z centrálnej jamky do gélovej matrice a po reakcii so špecifickou protilátkou vytvorí imunokomplex v tvare kruhu.

Rádioaktivita – schopnosť niektorých atómových jadier samovoľne sa rozpadat a pritom emitovať energiu vo forme ionizačného žiarenia.

Rádioaktívna kontaminácia – kontaminácia ľubovoľného materiálu, povrchu alebo prostredia alebo jednotlivca rádioaktívnymi látkami; ak ide o ľudské telo, rádioaktívna kontaminácia zahŕňa vonkajšiu kontamináciu kože i vnútornú kontamináciu bez ohľadu na spôsob príjmu radionuklidov.

Rádioaktívna látka – každá látka, ktorá obsahuje jeden alebo viac radionuklidov, ktorých aktivita, alebo hmotnostná aktivita alebo objemová aktivita nie je z hľadiska radiačnej ochrany zanedbateľná.

Rádioaktívna stopa – následok rádioaktívnej kontaminácie terénu rádioaktívnym spádom z rádioaktívneho oblaku.

for the population and requires that protective measures be implemented.

Also an accident in which radiation workers were exposed to doses equal or exceeding permissible limits due to loss of control over ionizing radiation.

Radiation protection – the protection of people and environment from radiation and its effects.

Radiation protection, principle – a set of principles that apply equally to all controllable exposure situations: the principle of justification, the principle of optimization of protection, and the principle of application of limits on maximum doses in planned situations.

Radiation detriment – a concept used to quantify the harmful health effects of radiation exposure in different parts of the body. It is defined by the ICRP as a function of several factors, including incidence of radiation – related cancer or heritable effects, lethality of these conditions, quality of life, and years of life lost owing to these conditions.

Radiation worker – an employee or person with independent earnings exposed in the performance of the work activity to irradiation which may exceed one of the irradiation limits determined for the general population.

Radiation weighting factor, w_R – a dimensionless factor, which reflects the higher biological effectiveness of high LET (Linear Energy Transfer) radiation relative to the low LET radiation. It is used to derive the equivalent dose from the absorbed dose averaged over a tissue or organ.

Radial immunodiffusion – the test in which the antigen passively diffuses from the central well into the gel and produces circular immunocomplex upon the reaction with a specific antibody.

Radioactivity – the property of some nuclei to emit energy spontaneously in the form of ionizing radiation as a result of their radioactive decay (disintegration).

Radioactive contamination – contamination of any material, surface or environment or individual by radioactive substances; in case of a human body, radioactive contamination includes external contamination of the skin and internal contamination regardless of the method of intake of radionuclides.

Radioactive substance – each substance that contains one or more radionuclides the activity or specific activity or volume activity of which is not negligible in terms of radiation protection.

Fallout area – the consequence of radioactive contamination of the terrain by fallout from radioactive cloud.

Rádioaktívny materiál – materiál obsahujúci rádioaktívne látky.

Radioactive material – material incorporating radioactive substances.

Rádioaktívny odpad – rádioaktívny materiál v plynnej, kvapalnej alebo tuhej podobe, pre ktorý členský štát EÚ alebo právnická či fyzická osoba, ktorých rozhodnutie členský štát akceptuje, nepredpokladá ani nezvažuje ďalšie využitie a ktorý na základe legislatívneho a regulačného rámca členského štátu podlieha regulácii príslušného regulačného orgánu ako rádioaktívny odpad.

Radioactive waste – radioactive material in gaseous, liquid or solid form for which no further use is foreseen or considered by the member state of the EU or by a legal or natural person whose decision is accepted by the Member State, and which is regulated as radioactive waste by a competent regulatory authority under the legislative and regulatory framework of the Member State.

Rádioaktívny rozpad – spontánny proces rozpadu rádionuklidov vyžiareníím energie vo forme elektromagnetického žiarenia a/alebo častíc žiarenia. Rýchlosť rádioaktívneho rozpadu závisí od polčasu rozpadu.

Radioactive decay – describes the process whereby radioactive nuclides spontaneously decay with the release of energy in the form of electromagnetic radiation and/or particulate radiation. The rate of radioactive decay will depend on the half-life.

Rádioaktívny spád – častice rádioaktívnych látok s rozmermi rádovo v mikrometroch až desiatkach mikrometrov, ktoré vypadávajú z rádioaktívneho oblaku v podobe rádioaktívneho prachu.

Fallout – particulate radioactive substances with particle size in the range of a few micrometers up to several tenths of micrometers, which fall out of the radioactive cloud as a radioactive dust.

Rádioaktívny žiarič – rádioaktívna látka, ktorej aktivita a hmotnostná aktivita presahujú hodnoty aktivity a hmotnostnej aktivity špecifikovanej osobitným predpisom.

Radioactive source – a radioactive substance with an activity and specific activity that exceed the values of the activity and specific activity specified in a special regulation.

Rádiodiagnostický – týkajúci sa diagnostickej nukleárnej medicíny *in vivo*, lekárskej diagnostickej rádiológie využívajúcej ionizujúce žiarenie a dentálnej rádiológie.

Radiodiagnostic – pertaining to in-vivo diagnostic nuclear medicine, medical diagnostic radiology using ionising radiation, and dental radiology.

Rádiografia –

Radiography –

- *medicínska*: využitie energie žiarenia (röntgenové a gama-žiarenie) k zobrazeniu orgánov,
- *priemyselná*: používanie zdrojov žiarenia na zobrazenie vnútornej štruktúry materiálov.

- *medical*: the use of radiant energy (such as x-rays and gamma rays) to image body systems,
- *industrial*: the use of radioactive sources to photograph internal structures.

Rádioimunoanalýza – kvantitatívny test na detekciu reakcie antigénu s protilátkou za využitia rádioaktívne označenej protilátky.

Radioimmunoassay – quantitative assay for the detection of antigen-antibody reaction using a radiolabelled antibody.

Rádiologický útok – použitie rádioaktívneho materiálu na zlovoľné účely ako vydieranie, usmrtenie, sabotáž alebo terorizmus.

Radiological attack – the use of radioactive materials for malicious purposes, such as blackmail, homicide, sabotage, or terrorism.

Rádionuklid – nestabilná forma chemického prvku, ktorá podlieha rádioaktívnemu rozpadu spojenému s emisiou jadrového žiarenia. Tiež sa označuje ako **rádioizotop**.

Radionuclide – an unstable form of a chemical element that radioactively decays, resulting in the emission of nuclear radiation. Also called a **radioisotope**.

Rádiosenzitivita – relatívna vnímavosť buniek, tkaniva, orgánu, organizmu alebo materiálov k škodlivým účinkom rádioaktívneho žiarenia.

Radiosensitivity – the relative susceptibility of cells, tissues, organs, organisms, or other substances to the injurious action of radiation.

Rádioterapeutický – týkajúci sa rádioterapie vrátane nukleárnej medicíny na terapeutické účely.

Radiotherapeutic – pertaining to radiotherapy, including nuclear medicine for therapeutic purposes.

Rádiotoxicita – toxicita, ktorú je možné pripísať ionizujúcemu žiareniu emitovanému inkorporovaným rádionuklidom a jeho rozpadnými produktmi. Súvisí nielen s rádioaktívnymi charakteristikami rádionuklidu, ale tiež s jeho chemickými a fyzikálnymi vlastnosťami a s metabolizmom.

Radio toxicity – toxicity caused by ionizing radiation emitted by an incorporated radionuclide and its decay products. It is associated not only with the radioactive characteristics of the radionuclide, but also with its chemical and physical properties and with its metabolism.

Radová veličina – veličina definovaná konvenčným postupom merania, pre ktorú môže byť určené celkové usporiadanie vo vzťahu k iným veličinám rovnakého druhu podľa veľkosti, ale pre ktoré neexistujú nijaké algebrické operácie medzi týmito veličinami.

Raketometry – viachlavňové prostriedky delostrelectva slúžiace na odpalovanie neriadených rakiet jednotlivo, v sérii alebo v salve proti plošným cieľom. Ako príklad možno uviesť 250 mm raketomet BM-25 zavedený do výzbroje bývalej sovietskej armády.

Rakovina – veľká a rôznorodá skupina chorôb charakterizovaná nekontrolovanou proliferáciou abnormálnych buniek, ktoré majú schopnosť invadovať a infiltrovať okolité tkanivá a vytvárajú metastázy v lymfatických uzlinách a vo vzdialených orgánoch.

Rastová akcelerácia – rýchlejší rast v mladom veku v porovnaní s predchádzajúcimi generáciami.

Rastové faktory – molekuly, ktoré pôsobia na usmerňovanie delenia a diferenciácie buniek.

Reabsorpcia zamestnancov – návrat zamestnancov z medzirezortného dočasného preloženia a ich prevzatie príslušných povinností/funkcií v uvoľňujúcej organizácii.

Reagin – synonymum pre protilátku triedy IgE, označuje tiež protilátku, ktorá reaguje vo Wassermannovej reakcii s kardioliipinom (skriningový test na syfilis).

Reaktivátor acetylcholinesterázy – liečivo schopné znovu obnoviť aktivitu AChE inhibovanú NPL a inými organofosfátmi.

Reaktivita – schopnosť látky vstúpiť do reakcie s uvoľnením energie. Nežiaduce účinky zahŕňajú: vzostup tlaku, nárast tepla a tvorbu nebezpečných vedľajších produktov. Tieto účinky sa môžu objaviť ak reaguje látka na teplo, na zapálenie zdroja, alebo dôjde k priamemu kontaktu s inými chemickými látkami pri ich používaní alebo pri uskladňovaní.

Real-time PCR (qPCR, real-time-qPCR) – PCR v reálnom čase. Molekulárno-biologická (bioanalytická) metóda založená na PCR, ktorá sa používa na amplifikáciu a súčasnú kvantifikáciu nukleových kyselín. Princípom metódy je rýchla a presná kvantifikácia produktov PCR bezprostredne po ich vzniku v každom jednotlivom cykle PCR, t. j. v „reálnom čase“. Výsledok analýzy sa interpretuje z kvalitatívneho (prítomnosť nukleovej kyseliny) alebo kvantitatívneho (množstvo nukleovej kyseliny) hľadiska. Používa sa viacero metód detekcie PCR produktu: (i) pomocou fluorescenčných farbív, ktoré sa viažu k akejkoľvek dsDNA, alebo (ii) DNA sondy (značené oligonukleotidy), ktoré umožňujú detekciu po hybridizácii. Metóda sa používa vo výskumných i diagnostických laboratóriách. Podľa usmernenia MIQE (*Minimum Information for Publication of Quantitative Real-time PCR*) sa táto metóda nemá označovať ako RT-PCR. ↗ PCR, RT-PCR.

Ordinal quantity – quantity, defined by a conventional measurement procedure, for which a total ordering relation can be established, according to magnitude, with other quantities of the same kind, but for which no algebraic operations among those quantities exist.

Rocket launchers – multi barrel artillery weapon systems used for firing unguided rockets against surface targets individually or simultaneously in salvo (e. g., older soviet 250 mm rocket launcher BM-25).

Cancer – a large and heterogeneous group of diseases characterized by uncontrolled proliferation of abnormal cells with capacity to invade and infiltrate surrounding tissues and form metastases in lymph nodes and distant organs.

Growth acceleration – faster growth of contemporary children in comparison with previous generations.

Growth factors – molecules that control cell proliferation and differentiation.

Reabsorption of staff – return of staff members from inter-agency secondment and their assumption of appropriate duties/functions in the releasing organization.

Reagin – a synonym for IgE antibody, also referred to antibody, which reacts with cardiolipin in Wassermann reaction (screening assay for syphilis).

Reactivator of acetylcholinesterase – a drug able to restore the activity of AChE, which was inhibited by nerve agents or other organophosphates.

Reactivity – the capability of a substance to undergo a chemical reaction with the release of energy. Unwanted effects include: pressure build-up, temperature increase, and formation of harmful by-products. These effects may occur because of the reactivity of a substance to heat, an ignition source, or direct contact with other chemicals in use or in storage.

Real-Time PCR – a molecular biology (bioanalytical) method based on the PCR and used for amplification and simultaneous quantification of nucleic acids. The method employs rapid and accurate quantification of the PCR products (amplicons) immediately after their formation in each PCR cycle, i.e. in „real time“. The results are interpreted qualitatively (the presence of nucleic acid template) or quantitatively (the quantity of the template). PCR products can be quantified by various methods, such as (i) using fluorescent dyes that stain any dsDNA, or (ii) using DNA probes (labeled oligonucleotides) that allow the detection after hybridization. The method is used in research and diagnostic laboratories. According to the *Minimum Information for Publication of Quantitative Real-Time PCR Experiments* (MIQE) guidelines, this method should not be abbreviated as RT-PCR. ↗ PCR, RT-PCR.

Realizmus (ako črta národných zdravotných plánov) – ukazovateľ toho do akej miery je národný plán možný, vzhľadom na existujúce kapacity a zdroje, a je preto pravdepodobné, že bude implementovaný.

Realism (as a feature of national health plans) – the extent to which a national plan is feasible, given the existing capacity and resources and is therefore more likely to be implemented.

Recidíva – nové vzplanutie infekcie vyvolané pôvodným infekčným agensom, ktorý sa z organizmu neodstránil.

Relapse – recurrence of infection caused by the original infectious agent that has not been entirely eliminated.

Recipient – vnímavé zviera alebo človek, ktorý sa s patogénom stretáva po prvýkrát a nemá voči príslušnému ochoreniu imunitu.

Recipient – susceptible animal or person who encounters the pathogen for the first time and has no immunity against it.

Redukčná látka – látka, ktorá prijíma kyslík alebo uvoľňuje vodík počas chemickej reakcie. Oxidácia a redukcia sa vždy vyskytujú v rovnakom čase.
↗ Oxidujúca látka.

Reducing Agent – a substance that accepts oxygen or gives up hydrogen during a chemical reaction. Oxidation and reduction always occur at the same time.
↗ Oxidizing agent.

Redundancia – viacnásobný výskyt identickej funkcie, činnosti, vlastnosti systému. Požadovaná miera bezpečnosti sa dosahuje aplikovaním redundancie s diverzifikáciou princípov.

Redundancy – the existence of identical function, activity and property of a system in multiple copies. The required level of safety is achieved by applying redundancy with the diversification of principles.

Referenčná hodnota veličiny – hodnota veličiny použitá ako základ na porovnávanie s hodnotami veličín toho istého druhu.

Reference quantity value, reference value – a quantity value used as a basis for comparison with values of quantities of the same kind.

POZN. 1: Referenčná hodnota veličiny môže byť pravou hodnotou meranej veličiny, v takom prípade je neznáma, alebo konvenčnou hodnotou veličiny, v takomto prípade je známa.

NOTE 1: A reference quantity value can be a true quantity value of a measurand, in which case it is unknown, or a conventional quantity value, in which case it is known.

POZN. 2: Referenčná hodnota veličiny so združenou neistotou merania sa obvyčajne poskytuje s odkazom na:

NOTE 2: A reference quantity value with associated measurement uncertainty is usually provided with reference to:

- a) materiál, napr. na certifikovaný materiál,
- b) zariadenie, napr. na stabilizovaný laser,
- c) porovnanie etalónov.

- a) a material, e.g. a certified reference material,
- b) a device, e.g. a stabilized laser,
- c) a comparison of measurement standards.

Referenčná osoba – idealizovaná osoba, pre ktorú sú orgánové alebo tkanivové ekvivalentné dávky vypočítané priemerovaním zodpovedajúcich dávok referenčnému mužovi a referenčnej žene. Ekvivalentná dávka referenčnej osoby sa používa na výpočet efektívnej dávky, ktorá sa vypočítava vynásobením príslušných ekvivalentných dávok zodpovedajúcimi tkanivovými váhovými faktormi.

Reference person – an idealized person for whom the organ or tissue equivalent doses are calculated by averaging the corresponding doses of the Reference Male and Reference Female. The equivalent doses of the Reference Person are used for the calculation of the effective dose by multiplying these doses by the corresponding tissues weighting factors.

Referenčná úroveň – predstavuje v nehodových a existujúcich expozičných situáciách takú úroveň dávky alebo rizika, nad ktorými sa pokladá za nenáležité plánovať, že takéto situácie môžu nastať, a pod ktorými sa má uplatňovať princíp optimalizácie radiačnej ochrany. Zvolená hodnota referenčnej úrovne bude závisieť od bežných okolností uvažovanej expozície.

Reference level – in emergency exposure situations it represents the dose or risk level, which is considered unlikely to be exceeded. Lower doses and risk levels are considered for optimization of radiation protection. The value of reference level depends on circumstances of the exposure situation under consideration.

Referenčné pracovné podmienky – pracovné podmienky predpísané na hodnotenie kvality meradla alebo meracieho systému alebo na porovnanie výsledkov merania. →

Reference operating condition, reference condition – the operating condition prescribed for evaluating the performance of a measuring instrument or measuring system or for comparison of measurement results. →

POZN. 1: Referenčné pracovné podmienky špecifikujú intervaly hodnôt meranej veličiny a vplyvových veličín.

POZN. 2: V literatúre (IEC 60050-300, položka 311-06-02) sa termín „referenčné podmienky“ vzťahuje na pracovné podmienky, za ktorých sa dosahuje najnižšia možná hodnota prístrojovej zložky neistoty merania.

Referenčné živočíchy a rastliny – referenčný živočích alebo rastlina je hypotetická jednotka s predpokladanými základnými charakteristikami špecifického živočícha alebo rastliny tak, ako sú popisované všeobecne na taxonomickej úrovni čľade, s určenými anatomickými, fyziologickými a vývojovými znakmi. Táto modelová jednotka môže byť použitá pre príslušný typ živého organizmu pri prevode expozície na dávku a dávky na účinok.

Referenčný etalón – etalón určený na kalibráciu iných etalónov pre veličiny rovnakého druhu v danej organizácii alebo v danej oblasti.

Referenčný fantóm – voxelové fantómy ľudského tela (mužské a ženské voxelové fantómy vychádzajúce z údajov lekárskeho zobrazovania) s anatomickými a fyziologickými charakteristikami definovanými v správe pracovnej skupiny ICRP o referenčnom človeku (*Publikácia 89*. ICRP 2002).

Referenčný materiál, RM – materiál dostatočne homogénny a stabilný vzhľadom na špecifikované vlastnosti, ktorý sa vytvoril tak, aby vyhovoval jeho zamýšľanému používaniu pri meraní.

POZN. 1: Referenčný materiál s priradenou hodnotou veličiny alebo bez nej možno použiť na kontrolu opakovateľnosti merania, zatiaľ čo na kalibráciu alebo kontrolu pravdivosti merania možno použiť iba referenčné materiály s priradenými hodnotami veličiny.

POZN. 2: Referenčný materiál zahŕňa materiál stelesňujúci veličiny, ako aj nominálne vlastnosti.

POZN. 3: Niektoré referenčné materiály majú priradené hodnoty veličiny, ktoré sú metrologicky nadväzné na jednotky merania mimo systému SI. Príkladom takýchto materiálov sú očkovacie látky, ktorým boli pridelené medzinárodné jednotky (International Units, IU) Svetovou zdravotníckou organizáciou.

POZN. 4: Pri konkrétnom meraní môže byť referenčný materiál použitý buď na kalibráciu alebo na zaistenie kvality.

POZN. 5: Špecifikácia referenčného materiálu by mala zahŕňať jeho materiálovú nadväznosť s uvedením pôvodu a spôsobu spracovania.

NOTE 1: Reference operating conditions specify intervals of values of the measurand and of the influence quantities.

NOTE 2: In IEC 60050-300, item 311-06-02, the term “reference condition” refers to an operating condition under which the specified instrumental measurement uncertainty is the smallest possible.

Reference animals and plants – a model entity with assumed basic characteristics of a specific animal or plant, as generally described on the taxonomic level of family, with specified anatomical, physiological, developmental features. It can be used to represent a specific living organism for the purposes of relating exposure to dose, and dose to effects.

Reference measurement standard, reference standard – measurement standard designated for the calibration of other measurement standards for quantities of a given kind in a given organization or at a given location.

Reference phantom – voxel phantoms for the human body (male or female voxel phantoms based on medical imaging data) with the anatomical and physiological characteristics defined in the ICRP Task Group on Reference Man (*Publication 89*. ICRP 2002).

Reference material RM – material, sufficiently homogeneous and stable with reference to specified properties, which has been established to be fit for its intended use in measurement or in examination of nominal properties.

NOTE 1: Reference materials with or without assigned quantity values can be used for measurement precision control whereas only reference materials with assigned quantity values can be used for calibration or measurement trueness control.

NOTE 2: ‘Reference material’ comprises materials embodying quantities as well as nominal properties.

NOTE 3: Some reference materials have assigned quantity values that are metrologically traceable to a measurement unit outside a system of units. Such materials include vaccines to which International Units (IU) have been assigned by the World Health Organization.

NOTE 4: In a given measurement, a given reference material can only be used for either calibration or quality assurance.

NOTE 5: The specifications of a reference material should include its material traceability, indicating its origin and processing.

Referenčný merací postup – merací postup prijatý ako postup poskytujúci výsledky merania, ktoré sú vhodné na ich zamýšľané použitie na hodnotenie pravdivosti nameraných hodnôt meranej veličiny získaných pomocou iných meracích postupov pre tie isté veličiny, pri kalibrácii alebo pri charakterizácii referenčných materiálov.

Referenčný údaj – údaj týkajúci sa vlastností nejakého javu, telesa alebo látky, alebo súboru zložiek známeho zloženia, alebo štruktúry získané z identifikovaného zdroja, kriticky zhodnotené a s overenou správnosťou. POZN.: V tejto definícii správnosť zahŕňa napríklad správnosť merania a správnosť nominálnej hodnoty vlastností.

Reforma zdravotnej starostlivosti – predstavuje úpravy a zmeny v oblasti zdravotnej starostlivosti.

Reforma zdravotníctva – 1. hnutie zamerané na prekonfigurovanie zdravotníckych služieb, dominantné v 90. rokoch minulého storočia v rámci nového verejného riadenia a typicky zahŕňa nasledujúce komponenty: oddelovanie rolí financovania a poskytovania a prípadné zavedenie riadeného trhu; rozvoj alternatívnych mechanizmov financovania, najmä poplatkov za užívanie a zdravotné poistenie; decentralizácia; obmedzenie verejného sektora a podporu väčšej úlohy pre súkromný sektor; prednostné využívanie techník nákladovej efektívnosti;

2. zmena pravidiel hry a rovnováhy síl v rámci sektora zdravotníctva.

Reformy primárnej zdravotnej starostlivosti – politické reformy potrebné na zabezpečenie zdravia pre všetkých:

- smerom k všeobecnému pokrytiu a s cieľom prispieť k zdravotnej rovnosti, sociálnej spravodlivosti a ukončeniu exkluzivity,
- presun zabezpečovania služieb na primárnu starostlivosť so zameraním na ľudí tak, aby sa zdravotné služby stali spoločensky relevantnejšími a aby dokázali reagovať na meniaci sa svet, a pritom dosahovať lepšie výsledky,
- vo všetkých politických rozhodnutiach (resp. prijatých princípoch) zohľadniť potrebu zabezpečenia lepšieho zdravia komún, a to integráciou opatrení v oblasti verejného zdravia s primárnou starostlivosťou a zapojením ďalších odvetví,
- podpora inkluzívneho vedenia a riadenia cestou participatívneho vedenia vychádzajúceho z dohody, a ktoré by malo nahradiť neprimerané spoliehanie sa na direktívne riadenie a kontrolu plnenia, alebo nedbanlivosť štátu, ktorý odmieta participáciu zainteresovaných.

Regionálny úrad verejného zdravotníctva – rozpočtová organizácia štátu zapojená finančnými vzťahmi na rozpočet ministerstva zdravotníctva.

Reference measurement procedure – measurement procedure accepted as providing measurement results fit for their intended use in assessing measurement trueness of measured quantity values obtained from other measurement procedures for quantities of the same kind, in calibration, or in characterizing reference materials.

Reference data – data related to a property of a phenomenon, body, or substance, or to a system of components of known composition or structure, obtained from an identified source, critically evaluated, and verified for accuracy.

NOTE: In this definition, accuracy covers, for example, measurement accuracy and accuracy of a nominal property value.

Reform of health care – means modifications and changes in the health care system.

Health Sector Reform – 1. a movement aimed at reconfiguring health services, dominant in the 90s in the framework of the New Public Management, typically including the following components: separating the roles of financing and provision and the possible introduction of a managed market; developing alternative financing mechanisms, particularly user charges and health insurance; decentralization; limiting the public sector and encouraging a greater role for the private sector; prioritizing the use of cost-effectiveness techniques;

2. changing the rules of the game and the balance of power within the health sector.

Primary Health Care reforms – policy reforms needed to move towards health for all:

- moving towards universal coverage in order to contribute to health equity, social justice and the end of exclusion,
- shifting service delivery to people-centred primary care, to make health services more socially relevant and responsive to the changing world, while producing better outcomes,
- ensuring health in all policies to secure healthier communities by integrating public health actions with primary care and by pursuing healthy public policies across sectors,
- promoting inclusive leadership and governance, to replace disproportionate reliance on command and control or on laissez-faire disengagement of the state by participatory, negotiation based leadership.

Regional Authority of Public Health – the state budgetary organization financially linked to the budget of the Ministry of Health.

Registrácia – zapísanie zdravotníckeho pracovníka do príslušného zdravotníckeho registra a vydanie potvrdenia o registrácii.

Registration – the registration of health care worker (provider) in a relevant medical register and the issuance of the certificate of registration.

Registrácia zdravotníckeho pracovníka – povolenie na vykonávanie určitej činnosti v súlade s podmienkami stanovenými vo vnútroštátnych právnych predpisoch alebo určenými príslušným orgánom pre daný druh alebo kategóriu činnosti, ktoré udeľuje príslušný orgán vo forme dokladu prostredníctvom zjednodušeného postupu.

Registration of health care worker – permission granted in a document by the competent authority, or granted by national legislation, through a simplified procedure, to carry out a practice in accordance with conditions laid down in national legislation or specified by a competent authority for this type or class of practice.

Regulačné oblasti / elementy / sekvencie – sekvencie DNA alebo RNA, ktoré nesú informáciu pre naviazanie špecifických proteínov, napr. na signalizáciu začatia alebo ukončenia rôznych procesov (transkripcie, translácie a pod.). V týchto oblastiach dochádza k regulácii expície génov. Patria medzi ne napr.: promotory, terminátory, regulátory, enhancéry, silencéry, inzulátory.

Regulatory sequences – sequences of DNA or RNA they carry information for the binding of specific proteins, e.g. for initiation or termination of various processes, such as transcription, translation and others. Regulation of gene expression is located in these areas. They include, e.g. promoters, terminators, regulators, enhancers, silencers, and insulators.

Reinfekcia – nová infekcia toho istého organizmu tým istým infekčným agensom.

Reinfection – a new infection of the same organism with the same infectious agent.

Relatívna biologická účinnosť, RBE – pomer dávky referenčného žiarenia s nízkym LET k dávke skúmaného žiarenia, ktoré spôsobuje ten istý biologický účinok. Hodnoty RBE sa menia s dávkou, dávkovým príkonom a uvažovaným biologickým kritériom účinku. V radiačnej ochrane sa záujem sústreďuje na RBE pre stochastické účinky pri nízkych dávkach (RBE_M).

Relative biological effectiveness, RBE – the ratio of the dose of a low linear energy transfer (LET) reference radiation to the dose of the radiation under consideration, which gives an identical biological effect. RBE values vary with the dose, dose rate, and biological endpoint considered. In radiological protection, the RBE for stochastic effects at low doses (RBE_M) is of particular interest.

Relatívna strata života – pomer percenta pozorovaných rokov straty života u ľudí, ktorí zomreli na nejakú chorobu v exponovanej populácii k zodpovedajúcej percentu v podobnej kontrolnej populácii, ktorá nebola exponovaná.

Relative life cost – the ratio of the proportion of observed years of life lost among people dying of a disease in an exposed population and the corresponding proportion in a similar control population without the exposure.

Relatívna štandardná neistota merania – štandardná neistota merania delená absolútnou hodnotou meranej veličiny.

Relative standard measurement uncertainty – standard measurement uncertainty divided by the absolute value of the measured quantity value.

Relatívna vlhkosť vzduchu, Rh, [%] – miera nasýtenia vzduchu vodnou parou; určuje sa ako pomer medzi parciálnym tlakom vodnej pary vo vlhkom vzduchu a tlakom nasýtenej vodnej pary pri rovnakej teplote a tlaku; vyjadruje sa v percentách.

Relative humidity, Rh, [%] – a degree of saturation of air with water vapour. In other words it is the ratio between partial pressure of vapour in the wet air and pressure of saturated steam. The value of relative humidity is percentage.

Relatívne prežitie – pomer percenta pacientov, ktorí sa od stanovenia diagnózy dožijú určitého počtu rokov (napr. 5 rokov) k zodpovedajúcej percentu v porovnatelnom kontrolnom súbore jedincov.

Relative survival – the ratio of the proportion of patients who survive for a specific number of years after diagnosis (e.g. 5 years) to the corresponding proportion in control population.

Relatívne riziko, RR – relatívne riziko je miera sily asociácie. Vypočíta sa ako pomer rizika výskytu ochorenia alebo úmrtia medzi dvomi skupinami obyvateľstva, a to tou, ktorá je vystavená rizikovému faktoru a tou, ktorá mu nie je vystavená.

Relative Risk, RR – a measure of the strength of an association. It is calculated as a ratio of the risk of occurrence of a disease or death among two population groups, such as those exposed to a risk factor and those not exposed.

RENOL – metoxím, reaktivátor acetylcholinesterázy na vojenské účely.

RENOL – methoxime, acetylcholinesterase reactivator for military use.

Replikácia – tvorba kópií molekúl nukleových kyselín zaisťujúca prenos genetickej informácie z DNA do DNA alebo z RNA do RNA.

Reprezentatívna osoba – jednotlivec, ktorý dostane dávku reprezentatívnu pre najviac exponovaných jedincov v populácii (*Publikácia 101*. ICRP 2006a). Tento pojem je rovnocenný pojmu „priemerný príslušník kritickej skupiny“, ktorý sa používal v predchádzajúcich odporúčaní ICRP (International Commission on Radiological Protection).

Reprodukčná toxicita – vlastnosť látok, ktoré majú škodlivé účinky na sexuálne funkcie, plodnosť mužov a žien, spôsobujú vývojovú toxicitu u potomstva a môžu pôsobiť aj prostredníctvom materského mlieka.

Respirabilné častice – malé častice, ktoré môžu byť vdychnuté a môžu preniknúť do časti dýchacieho systému (pľúca), kde môžu mať škodlivé účinky.

Popis častíc podľa ich veľkosti:

Inhalovateľné častice prenikajú maximálne do priedušiek, pretože sú z dýchacích ciest odstraňované pomocou cilií. Ako častice prenikajúce do hrudníkovej časti dýchacieho systému (PM_{10}) sa označujú tie pevné častice, ktoré môžu na základe svojej veľkosti preniknúť až do terminálnych priedušíniek. Respirabilné častice ($PM_{2,5}$) sú tie, ktoré môžu preniknúť až do alveol, to znamená do oblasti výmeny plynov a tým do obehového systému.

PM_{10} : častice s mediánom priemeru 10 μm

$PM_{2,5}$: častice s mediánom priemeru 2,5 μm

Respiračný syncytiálny vírus, RSV – patrí do čeľade *Paramyxoviridae*. Spôsobuje závažné respiračné ochorenia dolných dýchacích ciest a nosokomiálne infekcie (zápaly pľúc, priedušiek a iné) hlavne u dojčiat a malých detí. Medzi časté komplikácie patrí zápal stredného ucha. U dospelých vyvoláva najčastejšie nádchu. Každoročné epidémie sa môžu objaviť v krajinách s miernym podnebí v zime a v tropických podmienkach počas obdobia dažďov.

Reštrikcia – akákoľvek obmedzenie alebo zakázanie výroby, používania alebo umiestňovania látky na trh. Látky obmedzené v používaní podľa REACH (*Nariadenia Európskeho parlamentu a Rady o registrácii, hodnotení, povolení a reštrikcii chemických látok*) a podmienky obmedzenia sú zahrnuté do prílohy XVII tohto predpisu.

Reťazec metrologickej nadväznosti – následnosť aplikácie etalónov alebo kalibrácií na vzťahovanie výsledkov merania k referencii.

POZN. 1: Reťazec metrologickej nadväznosti je definovaný pomocou hierarchie kalibrácie. →

Replication – generation of copies of the nucleic acid molecules associated with the transfer of genetic information from DNA to DNA or from RNA to RNA.

Representative person – an individual receiving a dose that is representative of the most highly exposed individuals in the population (*Publication 101*. ICRP 2006a). This term is the equivalent of, and replaces the term “average member of the critical group” described in previous recommendations of the International Commission on Radiological Protection (ICRP).

Reproductive toxicity – the property of agents which cause adverse effects on sexual function and fertility in males and females, developmental toxicity in the offspring (some of them may be delivered via lactation).

Respirable particles – small particles that can be breathed in and reach parts of the respiratory system (e.g. lungs) where they may have a harmful effect.

Description of particles by size:

Inhalable particles penetrate no further than the bronchi as they are filtered out by the cilia. Thoracic particles (PM_{10}) can penetrate right into terminal bronchioles whereas respirable particles ($PM_{2,5}$) can penetrate to alveoli, the gas exchange area, and hence the circulatory system.

PM_{10} : particles with median diameter of 10 μm

$PM_{2,5}$: particles with median diameter of 2.5 μm

Respiratory syncytial virus, RSV – member of viral family *Paramyxoviridae*. It causes severe respiratory disease of the lower respiratory tract and nosocomial infections (pneumonia, bronchitis, etc.), especially in infants and young children. The common complications include otitis media. In adults, this virus often causes common cold-like disease. Annual epidemics may occur in countries with temperate climate in winter, and in tropical areas during rainy season.

Restriction – any condition for or prohibition of the manufacture, use or placing on the market of a substance. The substances restricted under the *Regulation of the European Parliament and of the Council concerning the Registration, Evaluation, Authorization and Restriction of Chemicals (REACH)* and the conditions of their restrictions are included in Annex XVII of the Regulation.

Metrological traceability chain, traceability chain – a sequence of measurement standards and calibrations that is used to relate a measurement result to a reference.

NOTE 1: A metrological traceability chain is defined through a calibration hierarchy. →

POZN. 2: Reťazec metrologickej nadväznosti sa používa na určenie metrologickej nadväznosti nameračných výsledkov.

POZN. 3: Porovnanie medzi dvomi etalónmi je možné považovať za kalibráciu, keď sa porovnanie používa na kontrolu, a ak je nevyhnutné, na korekciu hodnoty veľičiny a nameranej neistoty jedného z týchto etalónov.

Retrovírusy – obalené RNA vírusy z čelade *Retroviridae*, pre ktoré je charakteristická prítomnosť špeciálneho enzýmu, reverznej transkriptázy, ktorý umožňuje transkripciu vírusovej RNA na cDNA vo vnútri postihnutej bunky. cDNA sa vo forme provírusu integruje do hostiteľskej DNA. Niektoré retrovírusy sú schopné vyvolať nádory (↗ Onkovírusy), napr. ľudský T-lymfotropný vírus (HTLV-1). Najvýznamnejším ľudským retrovírusom je vírus ľudskej imunodeficiencie HIV, ktorý vyvoláva ochorenie AIDS. V súčasnosti má šírenie vírusu HIV-1 charakter pandémie. K prirodzenej infekcii dochádza výlučne sexuálnym stykom, resp. vertikálnym prenosom z matky na dieťa. Prenos sa môže uskutočniť aj krvou a krvnými derivátmi. Ďalšími z čelade sú spumavírusy, u ktorých zatiaľ nebola stanovená asociácia s ochorením človeka.

Reverzná transkripcia – prepis informácie z RNA do DNA. Prirodzene sa to deje u niektorých RNA vírusov (retrovírusov), ktorých RNA sa pomocou reverznej transkriptázy prepíše do DNA a tá sa potom začlení do DNA hostiteľa.

Reverzná transkriptáza – enzým, ktorý katalyzuje reverznú transkripciu, čiže spätný prepis genetickej informácie z RNA na DNA.

Rezervoár nákazy – každá osoba, zviera, článkonožec, rastlina, pôda, alebo materiál (predmet), resp. ich kombinácie, kde choroboplodný zárodok normálne žije a kde sa rozmnožuje, resp. od ktorých primárne závisí prežitie mikroorganizmu a z ktorých sa zárodoky môžu preniesť na vnímavých hostiteľov. Prirodzené miesto existencie infekčného agensa.

Riadené balistické strely – bezpilotné nosné systémy, ktoré dopravujú na cieľ bojovú hlavicu, pričom ich pohyb po skončení propulzívnej fázy letu sleduje balistickú trajektóriu. Ich letová dráha je v určitých fázach letu riadená externými alebo internými mechanizmami.

Riadené strely s plochou dráhou letu – bezpilotné nosné systémy ktoré sa pohybujú v jednej alebo viacerých predefinovaných konštantných letových výškach. Na spaľovanie paliva využívajú vzdušný kyslík.

NOTE 2: A metrological traceability chain is used to establish metrological traceability of a measurement result.

NOTE 3: A comparison between two measurement standards may be viewed as a calibration if the comparison is used to check and, if necessary, correct the quantity value and measurement uncertainty attributed to one of the measurement standards.

Retroviruses – enveloped RNA viruses from family *Retroviridae* characterized by the presence of reverse transcriptase, a special enzyme that allows transcription of the viral RNA to cDNA within an infected cell. cDNA can subsequently integrate as a provirus into the host cell DNA. Some viruses from this family belong to oncoviruses as they are capable to induce malignant transformation of their host cells (↗ Oncogenic viruses), e. g., human T-lymphotropic virus (HTLV-1). The most significant human retrovirus is the human immunodeficiency virus HIV, which causes AIDS. At present time, the HIV-1 virus displays pandemic pattern of transmission. The infection naturally spreads via sexual intercourse and vertical transmission from mother to child, exclusively. However, the transmission can also occur via infected blood and blood products. Other genus from the family *Retroviridae* is Spumavirus, whose species have not yet been associated with human diseases.

Reverse transcription – the transcription from RNA into DNA. It occurs naturally in RNA viruses from the family Retroviridae that use reverse transcriptase to transcribe viral RNA into cDNA, which is subsequently incorporated into the host DNA.

Reverse transcriptase – an enzyme that catalyzes the reverse transcription, i. e. “retro” flow of genetic information from RNA to DNA.

Reservoir of infection – every person, animal, arthropod, plant, soil or material (fomite), or their combinations where pathogenic microorganisms live, reproduce, or on which these microorganisms primarily depend on their survival. Pathogenic microorganisms can be transferred from these reservoirs to the susceptible hosts. Natural place of the presence of an infectious agent.

Guided ballistic missiles – unmanned means of delivery, which deliver warhead to a target following ballistic trajectory upon completion of the propulsive phase of the mission. Their flight path is controlled in some stages of flight by internal or external mechanisms.

Guided cruise missiles – unmanned means of delivery that move in one or more predefined constant flight altitudes. The atmospheric oxygen is used for the combustion of fuel.

Ribozóm – organela, ktorá pozostáva z dvoch podjednotiek zložených z niekoľkých molekúl rRNA a niekoľkých desiatok molekúl ribozómových proteínov. Na tejto komplexnej organeli prebieha syntéza polypeptidových reťazcov (translácia mRNA na proteíny).

Ricin – toxický proteín kontrolovaný podľa Dohovoru o zákaze chemických zbraní.

Riedidlo – tekutina obvyčajne založená na organickom rozpúšťadle, ktorá sa používa na rozpustenie farieb, náterov, cementu alebo iných materiálov na požadovanú konzistenciu. Väčšina riedidiel je horľavých.

Riketsie – obligátne intracelulárne mikroorganizmy z radu *Rickettsiales*, čelade *Rickettsiaceae*. Sú podobné gramnegatívnym tyčinkovitým baktériám a sú primárnymi parazitmi článkonožcov. Pre človeka sú patogénne tri rody riketsií: *Rickettsia*, *Coxiella* a *Ehrlichia* a pri ich prenose sa uplatňujú článkonožce (kliešte, roztoče, blchy, vši). Patogénne riketsie v ľudskom organizme často zasahujú endotelové bunky malých ciev a kapilár kože, srdca, centrálneho nervového systému, ale aj iných orgánov, preto sa prejavujú najmä kožnými exantémami. Ochorenia vyvolané rodom *Rickettsia* sa rozdeľujú na skupinu škvrniviek (škvrnitý týfus, murinný týfus), skupinu purpurových horúčok (horúčka Skalistých hôr, marseillská horúčka, riketsiové kiahne) a na japonskú riečnu horúčku. Rod *Coxiella* obsahuje iba jeden druh, *Coxiella burnetii*, ktorý u človeka vyvoláva horúčku Q. Jednotlivé druhy z rodu *Ehrlichia* vyvolávajú horúčku sennetsu (*Ehrlichia sennetsu*), ehrlichiozu (*Ehrlichia chaffeensis*) a granulomatóznú ehrlichiozu (HGE).

Rinovírusy – patria do skupiny RNA vírusov, do čelade pikornavírusov. Reprezentujú najmenšie vírusy; sú neobalené a značne rezistentné na vonkajšie vplyvy. Najmenej 100 odlišných sérotypov patrí medzi najčastejších vyvolávateľov nádchy a ochorení „z nachladnutia“. Širia sa kvapôčkovou infekciou.

Riziko – kombinácia pravdepodobnosti a dôsledku príslušného javu. Pojem riziko sa používa na vyjadrenie miery bezpečnosti. Vysoká miera bezpečnosti znamená nízke riziko a naopak. Riziko má kvalitatívny alebo kvantitatívny charakter. Pojem riziko pochádza z arabského slova „al-rizg“, skutočnosť, ktorá nečakane prináša úžitok, prípadne osudný zvrät deja. Pôvodne toto slovo označovalo tak priaznivú, ako aj nepriaznivú udalosť v živote človeka.

V Grécku, slovo „rhiza“ znamenalo neistotu, úzke miesto, možnosť straty. V krajinách, kde sa v minulosti používal latinský jazyk sa používali identické pojmy pre riziko a nebezpečenstvo. Z týchto dôb ostalo v hovorovej reči zamieňanie si týchto pojmov. Pojem riziko je nutné spájať minimálne s dvoma veličinami: s pravdepodobnosťou (frekvenciou) a dôsledkami príslušného javu.

Ribosome – an organelle that consists of two subunits composed of several molecules of rRNA and several tens of molecules of ribosomal proteins. This complex organelle serves for biosynthesis of polypeptide chains (translation of mRNA into proteins).

Ricin – a protein toxin controlled by the Chemical Weapons Convention.

Thinner – a liquid usually solvent-based that is used to dilute paint, varnish, cement or other material to a desired consistency. Most thinners are flammable.

Rickettsia – obligate intracellular microorganisms of the order *Rickettsiales*, family *Rickettsiaceae*. They are similar to Gram-negative rod-shaped bacteria and they are the primary parasites of the arthropods. Three genera of rickettsia are pathogenic for humans: *Rickettsia*, *Coxiella*, and *Ehrlichia* and they are often transmitted by arthropod vectors (ticks, mites, fleas, lice). Pathogenic rickettsia often interfere with endothelial cells of small blood vessels and capillaries of the skin, heart, central nervous system, but also other organs in human body, therefore rickettsial diseases often present as exanthematous diseases. Diseases caused by *Rickettsia* genus are divided into the typhus group (epidemic typhus, murine typhus), the spotted fever group (Rocky Mountain spotted fever, Marseilles fever, rickettsialpox) and the Japanese river fever (scrub typhus). *Coxiella* genus contains only one species, *Coxiella burnetii*, which causes Q fever in humans. Individual species of the genus *Ehrlichia* cause Sennetsu fever (*Ehrlichia sennetsu*), ehrlichiosis (*Ehrlichia chaffeensis*) and granulocytic ehrlichiosis (HGE).

Rhinoviruses – belong to the RNA viruses family *Picornaviridae*. They represent the smallest viruses; they are non-enveloped and highly resistant to environmental factors. About 100 different serotypes are the most common causative agents of common cold and common cold-like diseases, which are transmitted from human to human by respiratory droplets.

Risk – a combination of the probability and consequences of a particular event. The term “risk” is used to express the level of safety. A high level of safety means low risk and vice versa. Risk has a qualitative or quantitative nature. The term ‘risk’ comes from the Arabic word ‘Al-rizg’, an event, which unexpectedly brings benefits, or possibly a fatal twist of events. This word originally described a fortunate as well as unfortunate event in a person’s life.

In Greece, ‘rhiza’ meant uncertainty, a narrow place, or a possibility of loss. In countries where Latin was used in the past, identical terms for risk and danger were used. From these times, these two terms have been used interchangeably in the spoken language.

The term ‘risk’ has to be understood as associated with two characteristics: probability (frequency) of a particular adverse event and its consequences.

Riziko, matica (matica rizík) – zobrazuje kombinácie pravdepodobnosti (frekvencie) a dôsledkov rizík. Parametre pravdepodobnosti a dôsledkov môžu mať charakter kvalitatívny, kvantitatívny alebo semikvantitatívny. V matici rizík sa znázorňujú aj hranice akceptovateľnosti a neakceptovateľnosti rizík.

Riziko, minimalizovanie – predstavuje súbor opatrení na dosiahnutie požadovanej úrovne rizika, napr. dosiahnutie akceptovateľnej úrovne rizika. Hranica efektivity opatrení je definovaná parametrami ALARA, resp. ALARP.

Riziko, posúdenie – proces identifikácie ohrození/hrozieb a im príslušných dôsledkov. Posúdenie sa vzťahuje na konkrétnu hodnotu (etalón v príslušnej oblasti bezpečnosti). Existujú tri typy prístupov k posúdeniu rizík; kvalitatívne, semikvantitatívne a kvantitatívne.

Riziková optimalizačná medza – do budúcnosti smerujúce a k zdroju žiarenia vztiahnuté obmedzenie individuálneho rizika (v zmysle pravdepodobnosti ujmy v dôsledku potenciálnej expozície) zo zdroja. Predstavuje základnú úroveň ochrany jednotlivcov vystavených najvyššiemu riziku zo zdroja a slúži ako horná medza individuálneho rizika v optimalizácii ochrany pred týmto zdrojom. Toto riziko je funkciou pravdepodobnosti vzniku nežiadúcej udalosti spôsobujúcej dávku a pravdepodobnosti ujmy spôsobenej touto dávkou. Riziková optimalizačná medza je obdobná dávkovej optimalizačnej medzi, ale vzťahuje sa k potenciálnym expozíciám.

Rizikový faktor – rizikovým faktorom je atribút alebo expozícia, ktorá je príčinne spojená so zvýšenou pravdepodobnosťou choroby alebo úrazu.

RNA – ribonukleová kyselina.

RNA transkript – transkripciou (prepisom) vzniknutá sekvencia, môže byť primárny (ešte podlieha zostrihu – úprave), alebo sekundárny, ktorý je konečný.

RNA-polymeráza – enzým predlžujúci vznikajúci reťazec mRNA na matrici DNA v procese transkripcie (tiež známa ako DNA-dependantná RNA polymeráza).

RNA-primer – krátky oligoribonukleotid poskytujúci 3'-koniec na začatie syntézy polynukleotidového reťazca pri DNA replikácii.

ROC krivka – grafické znázornenie závislosti medzi senzitivitou (true positive rate) a 1-spcifickosťou (false positive rate) diagnostického testu pre všetky prípustné hodnoty separačného kritéria (hranica rozhodovania). Diagnostický test je tým správnejší, čím je plocha pod ROC krivkou väčšia.

Risk matrix – any visualization of the combinations of probability (frequency) and consequences of risks. Measures of probability and consequences may be of qualitative, semi-quantitative, or quantitative nature. A risk matrix also displays limits of unacceptability/acceptability of risks.

Risk minimization – a set of measures to achieve a desired level of risk, e.g. an acceptable level of risk. The effectiveness of these measures is determined by ALARA or ALARP parameters.

Risk evaluation – the process of threats and their possible outcomes. The evaluation is related to a particular value (a standard in the appropriate area of safety). Three types of approaches for evaluating risk are: qualitative, semi-quantitative and quantitative.

Risk constraint – a prospective and radiation source-related restriction on the individual risk (in the sense of probability of detriment due to a potential exposure) from a source, which provides a basic level of protection for the individuals most at risk in optimization of protection for that source. This risk is a function of the probability of an unintended event causing a dose, and the probability of detriment due to that dose. Risk constraints correspond to dose constraints but refer to potential exposures.

Risk Factor – a risk factor is an attribute or exposure causally associated with an increased probability of a disease or injury.

RNA – ribonucleic acid.

RNA transcript – the sequence created by transcription; it may be primary (still subjected to splicing – modification), or secondary, which is the final.

RNA polymerase – an enzyme extending the nascent mRNA chain using DNA as a template during transcription (also known as DNA-dependent RNA-polymerase).

RNA primer – a short oligoribonucleotide providing 3'-end for the initiation of the biosynthesis of polynucleotide chain during DNA replication.

ROC curve (Receiver Operating Characteristic curve) – a plot that illustrates the relationship between sensitivity (true positive rate) and 1-specificity (false positive rate) of a diagnostic test for all possible threshold values (cutoff levels). The higher is the area under ROC curve, the higher is the quality (accuracy) of the diagnostic test.

Ročná miera rastu HDP na obyvateľa [%] – ročná miera rastu vypočítaná z lineárneho trendu HDP určeného metódou najmenších štvorcov, počítaná zo stálych cien HDP v miestnych menových jednotkách.

GDP per capita annual growth rate [%] – the least squares annual growth rate, calculated from constant price GDP in local currency units.

Ročná miera rastu populácie – ↗ Miera populačného rastu.

Annual population growth rate – ↗ Population growth rate.

Ročný príjem, AI – množstvo konkrétneho rádionuklidu, ktoré vstúpi do ľudského tela požitím alebo vdychovaním v priebehu jedného roka.

Annual intake, AI – the amount of a specified radionuclide entering the human body by ingestion or inhalation within one year.

Roky prežité v invalidite, YLD – zložka DALY (pozri vyššie), ktorá meria stratené roky zdravého života prostredníctvom žitia v zdravotných stavoch, ktoré majú nižšiu úroveň než úplné zdravie.

Years Lived With Disability, YLD – the component of the DALY that measures lost years of healthy life through living in health states of less than full health.

Roky života štandardizované na kvalitu, QALY – miera prežitých rokov života (alebo získaných prostredníctvom zásahu) nastavená na kvalitu života pomocou preferencií zdravotného stavu v rozmedzí medzi 0 (stavy ekvivalentné smrti) až 1 (plné zdravie). QALY bolo vyvinuté na posúdenie nákladovej efektívnosti zásahov v zdravotníckej ekonomike. Hodnoty QALY získané a hodnoty DALY odvrátené prostredníctvom zásahu sú vypočítané veľmi podobným spôsobom a hlavné rozdiely sa týkajú výkladu váh. Zatiaľ čo váhy postihnúť v DALY kvantifikujú stratu zdravia, zodpovedajúce váhy v QALY sú často interpretované z hľadiska „dobrého života“, kvality života alebo prospešnosti.

Quality-Adjusted Life Years, QALY – a measure of years of life lived (or gained through an intervention) adjusted for quality of life using health state preferences ranging between 0 (states equivalent to death) through to 1 (full health). QALYs were developed for the assessment of the cost-effectiveness of interventions in health economics. QALYs gained and DALYs averted through an intervention are calculated in very similar ways, and the main differences relate to the interpretation of the weights. Whereas the disability weights in the DALY quantify loss of health, the corresponding QALY weights are often interpreted in terms of well-being, quality of life, or utility.

Roky života/dožitia štandardizované na invaliditu, DALY – miera deficitu v zdravých rokoch života prežitých populáciou v porovnaní s normatívnym štandardom. Formálnejšie, DALY je časová miera, ktorá spočíta dokopy roky života stratené v dôsledku predčasnej úmrtnosti s ekvivalentným počtom rokov života prežitých v invalidite alebo v chorobe.

Disability Adjusted Life Year, DALY – a measure of the gap in healthy years of life lived by a population as compared with a normative standard. More formally, DALYs are a time based measure that adds together years of life lost due to premature mortality with the equivalent number of years of life lived with disability or illness.

Röntgenové žiarenie – elektromagnetické žiarenie s extrémne krátkymi vlnovými dĺžkami (10^{-11} – 10^{-8} m) a vysokou frekvenciou (3×10^{16} – 3×10^{19} Hz).

X-ray – electromagnetic radiation of extremely short wavelength (10^{-11} – 10^{-8} m) and high frequency (3×10^{16} – 3×10^{19} Hz).

Vzniká urýchlením (alebo spomalením) nabitých častíc, napríklad pri zabrzdení elektrónov na kovovo-terčíku v röntgenovej lampe.

X-rays are commonly produced by accelerating (or decelerating) charged particles; for example a beam of electrons striking a metal plate in an X-ray tube.

Navyše, vysoko excitované atómy môžu vyžarovať röntgenové žiarenie s vlnovou dĺžkou, ktorá je charakteristická pre rozdiel energií hladín v atómech.

In addition, highly excited atoms can emit X-rays with discrete wavelengths characteristic of the energy level spacings in the atoms.

Ropná bezpečnosť štátu – stav, v ktorom sú zabezpečené ťažba, výroba, obchod, preprava, skladovanie ropy, ropných polotovarov a výrobkov v stanovených druhoch, množstvách a objemoch za určené obdobie a v ktorom je zabezpečené plynulé zásobovanie týmito produktmi.

Oil security of the state – a state of secured production, trade, transport and storage of crude oil, petroleum semi-finished products and petroleum products of specified types and quantities to ensure their continuous supply for a specific period of time.

Rotavírusy – sú najčastejšou príčinou hnačiek u detí a dojčiat. Poznáme 8 druhov rotavírusov A, B, C, D, E, F, G, a H. Vírus sa prenáša fekálno-orálnou cestou. Imunita sa rozvíja po každej infekcii špecifickým druhom, takže v dospelosti sa vyskytuje menej infekcií. Vírus napáda črevné bunky, poškodzuje ich a spôsobuje gastroenteritídy. Priebeh ochorenia býva mierny. Vírusy tiež infikujú zvieratá.

Rovnomernosť osvetlenia – pomer minimálnej osvetlenosti (jasu) danej plochy k priemernej osvetlenosti (jasu) tejto plochy.

Rovnosť kompenzácie – spravodlivý a zhodný kompenzačný balík pre zamestnancov v podobnom postavení, obzvlášť v súlade s ich prínosom a v porovnaní s ostatnými.

Rovnosť v zdraví – 1. vyjadruje ideu, že každý/každá má mať rovnakú a spravodlivú príležitosť na dosiahnutie svojho plného zdravotného potenciálu, a pri dosahovaní tohto potenciálu nesmie byť nikto znevýhodnený. Je to fenomén silných morálnych a etických rozmerov (*Regionálny úrad SZO pre Európu, 1999*).

2. neprítomnosť systémových alebo potenciálne odstrániteľných rozdielov v zdravotnom stave, v prístupe k zdravotnej starostlivosti a k prostrediu upevňujúcemu zdravie a k liečbe v jednom alebo viacerých aspektoch zdravia medzi populáciami alebo skupinami obyvateľstva, ktoré sú definované sociálne, ekonomicky, demograficky alebo geograficky v jednej krajiny alebo viacerých krajín;

3. opatrenie, do akej miery sú zdravotné politiky schopné spravodlivo distribuovať „dobrý stav“.

Rovnováha (v rámci štátnej zdravotnej politiky/stratégie/plánu – NHPSP) – rozsah v ktorom podrobnosti rôznych zložiek NHPSP a im priradené priority zaisťujú náležitú a primeranú pozornosť rôznym prioritám identifikovaným v danej krajine.

Rovnováha pohlavia – pokračujúce úsilie organizácií Všeobecného systému na zvýšenie zastúpenia žien pracujúcich na všetkých úrovniach medzinárodných organizácií, ale predovšetkým na úrovni vyšších pozícií a pozícií spojených s rozhodovaním o pravidlách.

Rozbor pracovnej činnosti – postup používaný na identifikáciu, hodnotenie a odstraňovanie nebezpečenstiev z výkonu pracovných úloh v záujme zdravia a bezpečnosti. Analýza pracovnej úlohy systematicky rozdeľuje úlohu na jej základné komponenty, čo umožňuje dôkladné zhodnotenie každého pracovného kroku.

Rotaviruses – most common cause of diarrhea in children and infants. There are 8 known species of rotaviruses (A, B, C, D, E, F, G, and H). These viruses are transmitted by the fecal-oral route. Immunity develops after each infection to a particular species, which results in less frequent infections in adults. Virus infects and damages intestinal cells causing gastroenteritis. Management of the uncomplicated cases is straightforward. The viruses also infect animals.

Uniformity of illumination – the ratio of the lowest value for the illuminance of the plane and the average illuminance of that plane.

Compensation equity – fair and consistent compensation package for similarly situated employees, in particular in accordance with their contribution and by comparison with others.

Equity in health – implies that everyone should have a fair opportunity to attain his or her full health potential, and that no one should be disadvantaged from achieving this potential. This term has clear moral and ethical dimension. (*WHO Regional Office for Europe, 1999*).

2. the absence of systematic or potentially remediable differences in health status, access to healthcare and health-enhancing environments, and treatment in one or more aspects of health across populations or population groups defined socially, economically, demographically or geographically within and across countries;

3. a measure of the degree to which health policies are able to distribute well-being fairly.

Balance (within a national health policy/strategy/plan – NHPSP) – the extent to which the level of detail of the different components of the NHPSP and the weight given to different priorities provides due and proportional attention to the different priorities identified by the country.

Gender balance – continuing efforts by common system organizations to increase the representation of women serving at all levels of international organizations, but especially at senior and policy-making ones.

Task Analysis (job task analysis) – a technique used to identify, evaluate, and control health and safety hazards linked to particular tasks. A task analysis systematically breaks the tasks down into their basic components, which allows for each step of the process to be thoroughly evaluated.

Rozlíšenie – najmenšia zmena hodnoty meranej veličiny, ktorá spôsobí vnímateľnú zmenu zodpovedajúcej indikácie.

POZN.: Rozlíšenie môže byť napríklad závislé od šumu alebo od trenia. Môže závisieť aj od hodnoty meranej veličiny.

Rozlíšiteľnosť zobrazovacieho zariadenia – najmenší rozdiel medzi zobrazovanými indikáciami, ktorý možno rozoznať.

Rozpočtová a príspevková organizácia – rozpočtová organizácia je právnická osoba štátu, obce alebo vyššieho územného celku, svojimi príjmami a výdavkami je zapojená na štátny rozpočet, rozpočet obce alebo vyššieho územného celku, hospodári samostatne podľa schváleného rozpočtu s prostriedkami, ktoré jej určí zriaďovateľ v rámci svojho rozpočtu.

Príspevková organizácia pôsobí analogicky ako rozpočtová organizácia s tým rozdielom, že menej ako 50 % prevádzkových nákladov sa kryje z vlastných tržieb, produkcie.

Rozpočtová podpora – 1. priama rozpočtová podpora je definovaná ako spôsob financovania rozpočtu partnerskej krajiny prostredníctvom prevodu prostriedkov z externej finančnej agentúry do štátnej pokladnice partnerskej vlády. Takto presunuté finančné prostriedky sú spravované v súlade s rozpočtovými postupmi príjemcu. Finančné prostriedky presunuté do štátnej pokladnice na financovanie programov alebo projektov, ktoré sú riadené podľa iných rozpočtových postupov než zodpovedajú rozpočtovým postupom príjemcu (s cieľom ich vyčlenenia na špecifické účely) nie sú súčasťou priamej rozpočtovej podpory;

2. všeobecná rozpočtová podpora: podkategória priamej rozpočtovej podpory so zameraním na celkové politické a rozpočtové priority;

3. sektorová rozpočtová podpora: podkategória priamej rozpočtovej podpory cestou spolufinancovania štátneho rozpočtu určitého odvetvia. Podpora je tak nominálne vyčlenená pre určité odvetvie a použitá v súlade s vnútroštátnymi predpismi a postupmi riadenia verejných výdavkov.

Rozpustené látky sušené pri 105 °C, RL 105 – látky, ktoré zostanú zachytené na filtri po filtrácii vzorky vody a vysušení pri 105 °C do konštantnej hmotnosti. Výsledky sa vyjadrujú v mg/l. Pri výsledku sa uvádza stredná veľkosť pórov použitého filtra (napr. 0,45 µm).

Rozpustené látky žíhané pri 550 °C, RL 550 – látky, ktoré pri žíhaní rozpustených sušených látok RL 105 pri teplote 550 °C ostali stabilné.

Resolution – the smallest change in a quantity being measured that causes a perceptible change in the corresponding indication.

NOTE: Resolution can depend on, for example, noise (internal or external) or friction. It may also depend on the value of a quantity being measured.

Resolution of a displaying device – the smallest difference between displayed indications that can be meaningfully distinguished.

Budgetary and contributory organizations – budgetary organization is a legal entity of the State, municipality or the higher territorial unit, with revenues and expenditures linked to the state budget, the budget of the municipality or the higher territorial unit. It manages its resources independently in accordance with its approved budget, which is allocated by the founder from his own budget.

Contributory organizations operate in a way similar to budgetary organizations with the only difference that up to 50% of their operating costs are covered from their own revenues or production.

Budget Support – 1. direct budget support is defined as a method of financing a partner country's budget through a transfer of resources from an external financing agency to the partner government's national treasury. The funds thus transferred are managed in accordance with the recipient's budgetary procedures. Funds transferred to the national treasury for financing programs or projects managed according to different budgetary procedures from those of the partner country, with the intention of earmarking the resources for specific uses, are not part of direct budget support;

2. general budget support: a subcategory of direct budget support focusing on overall policy and budget priorities;

3. sector budget support: a subcategory of direct budget support co-funding the national budget of a particular sector. The support is thus nominally earmarked, for the sector and used according to the national public expenditure management rules and procedures.

Total suspended solids dried at 105 °C, RL 105 – solids retained on the filter after filtration of water sample and drying at 105 °C to a constant weight. Results are expressed as mg/L. The mean pore size of the filter needs to be specified (e.g. 0.45 µm).

Suspended solids unaffected by ignition at 550 °C, RL 550 – solids that remain stable after ignition of total solids dried at 105 °C (RL 105) at 550 °C.

Rozšírená neistota merania – súčin kombinovanej štandardnej neistoty merania a koeficienta väčšieho ako číslo jeden.

POZN. 1: Koeficient závisí od typu rozdelenia pravdepodobnosti výstupnej veličiny v modeli merania a od zvolenej pravdepodobnosti pokrytia.

POZN. 2: Pojem „koeficient“ sa v tejto definícii vzťahuje na koeficient pokrytia.

Rozvojová pomoc v zdravotníctve, DAH – je poskytovaná donormi a medzinárodnými agentúrami na zlepšenie zdravotného stavu obyvateľov nízko a strednopriemerných krajín. Táto pomoc, ktorá je poskytovaná formou grantov, nízkonákladových pôžičiek, tovarov a služieb, napomáha financovať zdravotnícke systémy a základné potreby zdravotnej starostlivosti.

Rozvojové ciele tisícročia, MDGs – osem cieľov, na ktorých sa dohodlo všetkých 191 členských štátov OSN, s tým, že sa pokúsia dosiahnuť ich do roku 2015. Deklarácia tisícročia Organizácie Spojených národov, ktorá bola podpísaná v septembri 2000, zaväzuje svetových lídrov k boju proti chudobe, hladu, chorobám, negramotnosti, environmentálnej degradácii a diskriminácii žien. MDGs sú odvodené z tejto deklarácie a všetky majú špecifické ciele a ukazovatele:

- odstrániť extrémnu chudobu a hlad,
- dosiahnuť, aby všetci získali základné vzdelanie,
- presadzovať rovnosť pohlaví a podporiť ženy,
- znížiť úmrtnosť detí,
- zlepšiť starostlivosť o ženy počas tehotenstva a pôrodu,
- bojovať proti HIV/AIDS, malárii a iným infekčným ochoreniam,
- zabezpečiť udržateľnosť životného prostredia,
- vytvoriť globálne partnerstvo pre rozvoj.

RP – ↗ Verejné výdavky na zdravotníctvo.

RR – ↗ Relatívne riziko.

rRNA – ribozómová RNA.

RT-PCR (reverzná transkripcia s následnou PCR) – technika PCR s reverznou transkripciou, pri ktorej je východiskovým materiálom RNA, ktorá je v prvom kroku pomocou reverznej transkriptázy prepísaná *in vitro* do cDNA a v ďalšom kroku nasleduje vlastná PCR. ↗ PCR, Real-time-PCR.

Rubeola (ružienka) – exantémové vysoko nákazlivé horúčkovité ochorenie s charakteristickou vyrážkou, ktoré sa šíri kvapôčkovou infekciou. V minulosti patrila medzi bežné detské ochorenia, ale po zavedení očkovania sa ochorenie vyskytovalo iba sporadicky. Jej pôvodca je vírus rubeoly, ktorý patrí do čeľade *Togaviridae*, rodu *Rubivirus*. Ochorenie v prvých mesiacoch tehotenstva môže viesť k infekcii plodu a následne k jeho vážnemu poškodeniu, čo sa nazýva kongenitálny rubeolový syndróm.

Expanded measurement uncertainty, expanded uncertainty – a product of a combined standard measurement uncertainty and a factor larger than the number one.

NOTE 1: The factor depends upon the type of probability distribution of the output quantity in a measurement model and on the selected coverage probability.

NOTE 2: The term “factor” in this definition refers to a coverage factor.

Development Assistance for Health, DAH – is provided by donors and international agencies to improve the health status of the population of low and middle-income countries. The assistance is offered by means of grants, low cost loans, goods and services, which help to finance healthcare systems and basic need of the healthcare.

Millennium Development Goals, MDGs – eight goals that all 191 UN member states have agreed to try to achieve by the year 2015. The United Nations Millennium Declaration, signed in September 2000 commits world leaders to combat poverty, hunger, disease, illiteracy, environmental degradation, and discrimination against women. The MDGs are derived from this Declaration, and all have specific targets and indicators:

- to eradicate extreme poverty and hunger,
- to achieve universal primary education,
- to promote gender equality and empower women,
- to reduce child mortality,
- to improve maternal health,
- to combat HIV/AIDS, malaria, and other diseases,
- to ensure environmental sustainability, and
- to develop a global partnership for development.

PHE – ↗ Public Expenditure on Health.

RR – ↗ Relative Risk.

rRNA – ribosomal RNA.

RT-PCR (Reverse Transcription-PCR) – the PCR with reverse transcription starts with RNA template, which is in the first reverse-transcribed into cDNA by reverse transcriptase *in vitro*. In the next step, this cDNA is amplified by the PCR. ↗ PCR and Real-time-PCR.

Rubella (German measles) – an exanthematous highly contagious febrile disease with typical rash, transmitted via respiratory droplets. In the past, rubella used to be a frequent childhood disease; however, it has only been occurring sporadically since the effective vaccine had been introduced. Its causative agent Rubella virus (RuV) belongs to the family *Togaviridae*, genus *Rubivirus*. Rubella in the first months of pregnancy can cause infection in the developing fetus and subsequently congenital rubella syndrome (CRS) with serious fetal damage.

Ruská jarno-letná encefalitída – staršie označenie ochorenia, ktoré sa v súčasnosti nazýva ďalekovýchodná kliešťová encefalitída. Ide o akútne vírusové ochorenie prenášané kliešťami, rodu *Ixodes* (najčastejšie *I. persulcatus*) charakterizované postupným priebehom, horúčkou, strnutím šije, slabosťou a obrnami končatín. Letalita je vyššia ako pri stredo európskej kliešťovej encefalitíde a dosahuje až 20–40 %. Častejšie sú aj ťažké neurologické komplikácie. Pôvodca ochorenia je RNA vírus z čeľade *Flaviviridae* rodu *Flavivirus*, komplexu kliešťových encefalitíd východného typu, veľkosť 40–50 nm. Ochorenie je endemické v ďalekovýchodných regiónoch Ruskej federácie, v Číne a Japonsku a rezervoárom sú drobné i väčšie divoko žijúce cicavce.

Rušívosť – pocit nepohody spojený s akýmkoľvek podnetom alebo podmienkami, známymi alebo vnímanými jednotlivcom alebo skupinami ako nepriaznivo na nich pôsobiace. (*Pokyny ohľadom nočného hluku pre Európu*. SZO, 2009).

Rýchlosť prízemného vetra – rýchlosť vetra v prízemnej vrstve atmosféry do výšky 10 m nad povrchom.

Samoevakuácia, samovoľná evakuácia – samovoľné, neorganizované opustenie ohrozeného priestoru alebo oblasti ohrozenia.

Samovražda – spôsobenie smrti vlastným a dobrovoľným konaním. Samovražda je výrazom extrémneho zlyhania adaptácie.

Sanitárny kordón – uzavretie definovanej geografickej oblasti v ktorej sa šíri prenosné ochorenie, čím sa má zabrániť pohybu ľudí smerom von z tejto oblasti a obmedziť pohyb osôb smerom do tejto oblasti. Ide o represívne a zastaralé verejnozdravotnícke opatrenie, ktoré bolo v Európe naposledy uskutočnené v roku 1918 medzi Poľskom a Ruskom na zabránenie šírenia epidémie škvrnitého týfu. V roku 2014 sa sanitárne kordóny vytvorili v Sierra Leone a Libérii na zabránenie šíreniu horúčky Ebola.

Saprofity – organizmy, ktoré sa živia na odumretom alebo odumierajúcom organickom materiáli.

Sarin – O-isopropyl metyl fluorofosfonát; látka zo skupiny NPL. ↗ GB.

SARS (závažný akútny respiračný syndróm) – akútne ochorenie dolných dýchacích ciest spôsobené SARS koronavírusom (SARS-CoV), ktoré sa prejavuje sa po asi 5-dňovej inkubačnej dobe (rozsah 2 až 10 dní) chrípkovými príznakmi, ktoré vyúsťujú do respiračného tiesne s letalitou asi 10 % (u osôb starších ako 65 rokov je letalita vyššia ako 50 %). Ochorenie je závažné z hľadiska verejného zdravotníctva s ohľadom na ťažký priebeh, respiračný prenos nákazy z človeka na človeka a tendenciu k nozokomiálnemu šíreniu. U prežívajúcich osôb sa môžu vyvinúť dlhodobé komplikácie →

Russian spring-summer encephalitis – an older name for Far eastern tick-born encephalitis (TBEV-FE), an acute viral disease, transmitted by ticks of genus *Ixodes* (most often by *I. persulcatus*). The disease is characterized by gradual onset, fever, stiff neck, weakness and paralysis of the limbs. Lethality can reach 20–40%, which is higher than that of central European tick-born encephalitis, and severe neurological sequelae are also more frequent. Causative agent of the disease is an RNA virus of the genus *Flavivirus* from the family *Flaviviridae*; size 40–50 nm. The disease is endemic in far-eastern Russia, China and Japan, and its reservoir consists of small and larger wild mammals.

Annoyance – a feeling of displeasure associated with any agent or condition, known or believed by an individual or group to adversely affect them. (*Night noise guidelines for Europe*. WHO, 2009).

Wind speed at ground level, 10-meter wind speed – wind speed measured 10 m above the ground level.

Self-evacuation – a spontaneous, unorganized movement of people away from threat or disaster area.

Suicide – the deliberate act of taking one's own life voluntarily. Suicide is a consequence of an extreme failure of adaptation.

Sanitary cordon/Cordon sanitaire – a closure of defined geographical area in order to prevent the movement of people out of this area and to control access of people from outside of this area. It is a repressive and obsolete public health measure that has been for the last time imposed in Europe in 1918, in border area between Poland and Russia to prevent spread of louse-born typhus. In 2014, sanitary cordons were established in Sierra Leone and Liberia in an attempt to control spread of Ebola fever.

Saprophytes – the organisms that lives on dead or decaying organic matter.

Sarin – O-isopropyl methylphosphonofluoridate; a chemical from the group of nerve agents. ↗ GB.

SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) – an acute infection of the lower respiratory tract caused by SARS coronavirus (SARS-CoV). The incubation period is approximately 5 days (range 2–10 days). The disease presents as a flu-like syndrome that develops into the respiratory distress with overall lethality of 10% (in 65 years and older patients the lethality exceeds 50%). SARS is of significant public health concern due to its severe clinical course, respiratory human-to-human transmission and tendency to spread as a nosocomial infection. SARS survivors may be affected by long-term →

napr. fibrotické pľúcne zmeny, anxiózne a depresívne syndrómy a avaskulárne osteonekrózy (tie sú pravdepodobne následkom liečby kortikosteroidmi). Podobné ochorenie vyvoláva aj koronavírus MERS (MERS-CoV). ↗ Koronavírusy.

sequelae, e.g. lung fibrosis, anxiety and depressive disorders and avascular osteonecrosis (latter likely resulting from the treatment by corticosteroides). Similar disease “MERS” is caused by the Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV). ↗ Coronaviruses.

Satelity – subvírusové štruktúry tvorené molekulou nukleovej kyseliny (DNA alebo RNA), obalenej vlastným (satelitné vírusy) alebo cudzím kapsidom, ktorých množenie závisí od pomocného (helper) vírusu, ktorý pre ne kóduje niektoré esenciálne enzýmy, resp. ďalšie proteíny. Príkladom je vírus hepatitídy delta (HDV), ktorý pre svoju replikáciu vyžaduje súčasnú infekciu bunky vírusmi hepatitídy B.

Satellites – subviral structures comprised of a molecule of nucleic acid (DNA or RNA), coated by own (satellite viruses) or foreign capsid, whose propagation entirely depends on the auxiliary (helper) virus that encodes some essential enzymes, or other proteins for them. An example is the hepatitis delta virus (HDV), which requires simultaneous co-infection of the cell with hepatitis B viruses for its replication.

Saxitoxíny – skupina neurotoxínov s unikátnym tricyklickým perhydropurínovým skeletom z rôznych druhov planktónu a siníc. Týmito organizmami sa živia morské mäkkýše (lastúrniky), ktoré sa tak stávajú sekundárne toxickými a sú príčinou otráv „Paralytic Shellfish Poisoning“ u ľudí. Majú aj určitý vojenský význam, pretože sa používali ako náplň toxického streľiva pre špeciálne operácie a sú kontrolované podľa Dohovoru o zákaze chemických zbraní. Mechanizmus toxického účinku spočíva v reverzibilnom blokovaní napäťovo-riadených sodíkových kanálov v membránach nervových a svalových buniek.

Saxitoxins – a group of neurotoxins with unique tricyclic perhydropurine moiety, produced by plankton. Upon feeding on the plankton, marine mollusks (e.g. oysters, mussels) attain secondary toxicity and cause Paralytic Shellfish Poisoning in humans. Saxitoxins are also militarily significant, as they have been used in toxic dart ammunition for special operations and they are subject to control by the Convention on the Prohibition of Chemical Weapons. Central to the mechanism of their toxicity is blocking of voltage-gated sodium channels in the membranes of neuronal and muscle cells.

Scenár – predstavuje vzorový program, plán, postup činnosti pri riešení konkrétnych krízových situácií najčastejšie variantným spôsobom. Využíva sa aj v rámci praktickej odbornej prípravy prvkov krízového manažmentu vo forme ukážok alebo cvičení.

Scenario – introduces an exemplified program, plan, or activity aimed at resolving specific crisis situations, most commonly using various approaches. It is also used for professional training in crisis management using demonstration or drill format.

SD – ↗ Smerodajná odchýlka.

SD – ↗ Standard Deviation.

Sebaochrana – činnosť zameraná na ochranu vlastnej osoby a jej najbližšieho okolia počas krízovej situácie s využitím vlastných síl a prostriedkov.

Self-protection – an activity of individuals during crisis situation to protect themselves and their immediate surroundings using their own means and resources.

Segmentácia (zdravotníckych systémov) – koexistencia subsystémov s rôznymi spôsobmi financovania, príslušnosti a poskytovania zdravotnej starostlivosti, pričom každá z nich je „špecializovaná“ na rôzne vrstvy obyvateľstva podľa ich zamestnania, úrovne príjmov, platobnej schopnosti a sociálneho statusu. Tento druh inštitucionálneho usporiadania konsoliduje a prehĺbuje nerovnosť v prístupe k zdravotnej starostlivosti u rôznych skupín obyvateľstva. Z organizačného hľadiska je segmentácia koexistenciou jedného alebo viacerých verejných subjektov (v závislosti od stupňa decentralizácie alebo dekoncentrácie), sociálneho zabezpečenia (zastupovaného jedným alebo viacerými subjektmi), rôznych financovateľov/poistovateľov a súkromných poskytovateľov (v závislosti od rozsahu trhových mechanizmov a riadenia podnikov zavedených počas sektorovej reformy).

Segmentation (of health systems) – the coexistence of subsystems with different modalities of financing, affiliation and health care delivery, each of them “specializing” in different strata of the population according to their type of employment, income level, ability to pay, and social status. This kind of institutional arrangement consolidates and deepens inequity in access to health care services across different population groups. In organizational terms, segmentation is the coexistence of one or more public entities (depending on the degree of decentralization or deconcentration), social security (represented by one or more entities), different financers/insurers, and private providers (depending on the extent of market and business management mechanisms introduced during sectoral reforms).

Sekulárny trend – trend pozorovaný v priebehu dlhšieho časového obdobia, minimálne 10 rokov. Napr. sekulárny trend zvyšujúceho sa rastu detí bol pozorovaný za posledných 100 rokov u detí všetkých vekových skupín. Tomuto sekulárnemu trendu sa pripisuje znižovanie priemerného veku nástupu puberty.

Sekundárna a terciárna zdravotná starostlivosť – zahŕňa široké spektrum špecializovaných medicínskych služieb, ktoré nie sú bežne zabezpečované rodinnými/praktickými lekármi alebo poliklinikami (všeobecného lekárstva), ako sú urgentná starostlivosť, diagnostické vyšetrenia, špecializovaná liečba, rehabilitačné služby, konzultácie či paliatívna starostlivosť. Tieto služby sú poskytované v nemocniciach, v sekundárnych a vysoko špecializovaných terciárnych zdravotníckych zariadeniach.

Sekundárna prevencia – opatrenia zamerané na redukciu negatívnych následkov ochorenia.

Sekundárne hrozby, riziká – druhotné riziká, ktoré sa objavujú ako dôsledok iných rizík – požiare a zosuvy pôdy po dlhotrvajúcich dažďoch, epidémie nasledujúce po záplavách, po dlhodobých vojnách a pod.

Sekundárne znečisťujúce látky v ovzduší – látky tvorené v samotnej atmosfére, kde vznikajú chemickými reakciami primárnych znečisťujúcich látok s možným príspevom prirodzených zložiek atmosféry, najmä kyslíka a vody. Najznámejším príkladom je ozón, ktorý vzniká výhradne pri chemických reakciách, ktoré sa odlišujú podľa nadmorskej výšky (*Pokyny pre kvalitu vzduchu*. SZO, 2005).

Sekundárny etalón – etalón zavedený prostredníctvom kalibrácie s použitím primárneho etalónu pre rovnaký druh veličiny.

POZN. 1: Kalibrácia sa môže uskutočniť buď priamo medzi primárnym a sekundárnym etalónom, alebo zahrnutím meracieho systému ako medzičlánku, ktorý je okalibrovaný primárnym etalónom a následným priradením výsledku merania sekundárnemu etalónu.

POZN. 2: Etalón, ktorý má priradenú hodnotu veličiny pomocou pomerového primárneho referenčného postupu merania, je sekundárny etalón.

Sekvenácia – určenie poradia nukleotidov v polynukleotidovom reťazci alebo aminokyselín v polypeptidovom reťazci.

Sekvencia – úsek makromolekulárneho reťazca vyznačujúci sa určitým poradím jednotlivých stavebných zložiek (napr. sekvencia nukleotidov, aminokyselín).

Secular trend – a trend observed over a long-term time frame, usually at least 10 years. For instance, secular trend in increasing body height was observed over past 100 years in children of all age groups. This secular trend is considered to be a cause of decreasing average age of puberty over time.

Secondary and tertiary care – covers a broad spectrum of specialized medical services that are not commonly provided by family physicians or clinics, such as urgent care, diagnostic tests, specialized treatment, rehabilitation services, counseling and palliative care. These services are provided in hospitals, secondary and highly specialized tertiary health care facilities.

Secondary Prevention – measures reducing adverse sequelae of diseases.

Secondary hazards, risks – secondary risks that appear consequent to other risks, e.g. fires and landslides after long rains, epidemics following the floods or after long wars.

Secondary air pollutants – pollutants formed within the atmosphere itself. They arise from chemical reactions of primary pollutants, possibly involving the natural components of the atmosphere, especially oxygen and water. The most familiar example is ozone, which arises almost entirely from chemical reactions that differ with altitude within the atmosphere (*Air Quality Guidelines*. WHO 2005).

Secondary measurement standard, secondary standard – measurement standard established through calibration with respect to a primary measurement standard for a quantity of the same kind.

NOTE 1: Calibration may be obtained directly between a primary measurement standard and a secondary measurement standard, or involve an intermediate measuring system calibrated by the primary measurement standard and assigning a measurement result to the secondary measurement standard.

NOTE 2: A measurement standard having its quantity value assigned by a ratio primary reference measurement procedure is a secondary measurement standard.

Sequencing – determination of the sequence of nucleotides in the polynucleotide chain or amino acids in the polypeptide chain.

Sequence – segment of macromolecular chain characterized by a certain order of particular building blocks (e. g., the sequence of nucleotides or amino acids).

Selektívnosť meracieho systému – vlastnosť meracieho systému používaná spolu s určeným postupom merania, ktorý poskytuje namerané hodnoty jednej alebo viacerých veličín tak, že hodnoty každej meranej veličiny sú nezávislé od ostatných meraných veličín, alebo nezávislé od iných veličín v rámci skúmaného javu, telesa, alebo látky.

Semaškov model centrálneho riadenia a financovania zdravotníctva bývalých socialistických krajín – tento model zdravotného zabezpečenia sa uplatňoval v bývalých socialistických krajinách. V oblasti verejného zdravotníctva bol dôraz kladený na prevenciu ochorení a sledovanie epidemiologickej situácie v krajine. To viedlo k veľmi dobrým výsledkom v oblasti kontroly prenosných ochorení. Primárna starostlivosť podporovala programy verejného zdravotníctva, vakcinácie a liečbu jednoduchých ochorení s odporúčaním pacientov do nemocničných zariadení so špeciálnou starostlivosťou. Trojstupňový systém poskytovania zdravotnej starostlivosti uprednostňoval sekundárnu a terciárnu starostlivosť s vysokým počtom lôžok na jedného obyvateľa. Financovanie bolo založené na rozpočte, poprípade výbere poistenia cez jednu poisťovňu. K prednostiam Semaškovho modelu patrilo bezplatné poskytovanie zdravotnej starostlivosti celej populácii, dôsledná kontrola prenosných ochorení a finančná podpora v chorobe a invalidite.

Senzitivita (citlivosť) analytická – schopnosť analytického testu detegovať príslušný analyt (zložku, ktorej prítomnosť vo vzorke sa má testom dokázať). Má dve neekvivalentné definície: (1) najnižšia koncentrácia analytu vo vzorke, ktorá v danom teste poskytuje analytický signál štatisticky signifikantne odlišný od šumu zodpovedajúcemu nulovej koncentrácii analytu (detekčný limit) a (2) smernica kalibračnej krivky, t. j. závislosti analytického signálu od koncentrácie analytu v určitom záujmovom bode (predstavuje schopnosť testu rozlíšiť malé rozdiely v koncentracii analytu pri určitej hodnote koncentrácie). Analytická a diagnostická senzitivita sa často nesprávne zamieňajú. ↗ Senzitivita (citlivosť) diagnostického testu.

Senzitivita (citlivosť) diagnostického testu – schopnosť testu preukázať prítomnosť ochorenia u chorých osôb; predstavuje podiel chorých osôb, ktoré test diagnostikuje ako pozitívne; nadobúda hodnoty od 0 do 1 (resp. 0–100 %)

$$Se = TP / (TP + FN)$$

Se: senzitivita diagnostického testu

TP: počet chorých s pozitívnym výsledkom testu

FN: počet chorých s falošne negatívnym výsledkom testu

Selectivity of a measuring system, selectivity – property of a measuring system, used with a specified measurement procedure, whereby it provides measured quantity values for one or more measurands such that the values of each measurand are independent of other measurands or other quantities in the phenomenon, body, or substance being investigated.

Semashko model of central control and funding of health of the former socialist countries – Semashko model was applied in the former socialist countries. In the field of public health it has been the emphasis on preventing disease and monitoring the epidemiological situation in the country. This has led to very good results in the control of communicable diseases. Primary care supported programs of public health, vaccination and treatment of diseases with referring the patients to hospitals with special care. Three tier system of health care favoured secondary and tertiary care with a high number of hospital beds per capita. Financing was based on the national budget, eventually collecting the insurance premiums through one insurance company. The advantages of Semashko model included the provision of free health care throughout the population, consistent control of communicable diseases and financial support in sickness and disability.

Sensitivity (analytical) – the ability of an assay to detect a target analyte (i. e. the component of the specimen that is to be detected by the assay). Analytical sensitivity has two non-equivalent definitions: (1) the smallest concentration of an analyte in a sample that in a specific assay produces analytical signal statistically beyond the noise limits of the signal at zero concentration (also known as the detection limit), or (2) the slope of the calibration curve (signal vs. concentration plot) at the concentration of interest (i. e. the ability of an assay to discriminate between small differences in analyte concentration at a particular concentration). Analytical sensitivity and the sensitivity of diagnostic test are often confused with each other. ↗ Sensitivity of diagnostic test.

Sensitivity of a diagnostic test – ability of the test to detect individuals who have a given disorder as positive; also known as the true positive rate; its values range from 0 to 1 (or 0–100%).

$$Se = TP / (TP + FN)$$

Se: sensitivity of a diagnostic test

TP: the number of individuals with a given disorder scored positive by the diagnostic test (true positive)

FN: the number of individuals with a given disorder scored negative by the diagnostic test (false negative)

Septikémia – sepsa, stav, pri ktorom sa z infekčného ložiska v tele občas alebo trvalo uvoľňujú choroboplodné zárodky (baktérie, vzácne patogénne huby) do krvi. Prejavuje sa najmä prudkými vzostupmi vysokej horúčky, celkovou schvátanosťou a príznakmi postihnúťia jednotlivých orgánov. Nebezpečnou komplikáciou septikémie je septický šok.

Sérokonzverzia – zvrät séronegativity na séropozitivitu voči špecifickému antigénu. Dochádza k nej pri stretnutí s prirodzenou infekciou, ako aj po aktívnej i pasívnej imunizácii.

Sérológia – náuka o sérových protilátkach a možnostiach ich dôkazu na diagnostické účely.

Sérologická reakcia – reakcia antigénu s protilátkou zistiteľná laboratórnym testom. Sérologické reakcie slúžia na detekciu infekčných agensov vo vyšetrovanom materiáli pomocou známych protilátok, resp. na zistenie protilátkovej odpovede organizmu pomocou známeho antigénu.

Sérotyp (sérovar) – kategórie na klasifikáciu mikroorganizmov toho istého druhu na základe odlišnosti v ich antigénnej skladbe. Odlišné sérotypy toho istého druhu mikroorganizmov vyvolávajú v makroorganizme tvorbu odlišných protilátok. V prípade pôvodcu cholery *Vibrio cholerae* skupiny O1 sa rozlišujú dva špecifické sérotypy Ogawa a Inaba (tretí sérotyp Hikojima môže byť zmesou prvých dvoch). Znalosť sérotypu má často význam pri epidemiológii infekčných chorôb.

Sesquiperit – 1,2-bis(2-chlóretylthio) etan; analóg S-yeperitu; pluzgierotvorná chemická látka kontrolovaná podľa Dohovoru o zákaze chemických zbraní; ↗ Q.

Sestra – zdravotnícky profesionál s odbornou spôsobilosťou na výkon pracovných činností v zdravotníckom povolani „sestra“. Odborná spôsobilosť na výkon odborných pracovných činností sa získava nadobudnutím a) vyššieho odborného vzdelania v študijnom odbore diplomovaná všeobecná sestra, b) vysokoškolského vzdelania prvého stupňa v bakalárskom študijnom programe v študijnom odbore ošetrovatelstvo, alebo c) vysokoškolského vzdelania druhého stupňa v magisterskom študijnom programe v študijnom odbore ošetrovatelstvo, ktoré nadväzuje na získanie vzdelania podľa písmena b). Sestra, ktorá získala odbornú spôsobilosť na výkon odborných pracovných činností, samostatne vykonáva odborné pracovné činnosti spojené s poskytovaním ošetrovateľskej starostlivosti, ktoré zodpovedajú rozsahu a obsahu získaného vzdelania (Nariadenie vlády č. 296/2010 Z. z.).

SET (štandardná efektívna teplota) – teplota prostredia s 50 % relatívnou vlhkosťou, v ktorom by osoba oblečená v odevy štandardizovanom na výkon určitého druhu činností mala rovnaký tepelný stres a termoregulačný záťaž ako v reálnom prostredí.

Septicaemia – sepsis, a condition in which germs (bacteria, rarely also pathogenic fungi) are intermittently or continuously released from the infectious focus in a body to the blood. It is manifested mainly by rapid rise of fever, total malaise, and signs of lesions of specific organs. Dangerous complication of septicaemia is septic shock.

Seroconversion – a reversion of serological negativity to serological positivity against specific antigen. It occurs upon encountering natural infection as well as after an active or passive immunization.

Serology – the science of serum antibodies and their diagnostic identification.

Serological reaction – an antigen-antibody reaction detectable by laboratory test. Serological reactions are used for the detection of infectious agents in the examined material using known antibodies, or to detect antibody response of the organism using known antigens.

Serotype (serovar) – categories for classifying microorganisms of the same species based on differences in their antigenic composition. Different serotypes of the same species of microorganisms cause the production of different antibodies in the macroorganism. Two specific serotypes Ogawa and Inaba are distinguished in the case of the cholera agent *Vibrio cholerae* serogroup O1 (third serotype Hikojima can be a mixture of the first two). Knowing the serotype is often important in the epidemiology of infectious diseases.

Sesquimustard – 1,2-bis(2-chloroethylthio)ethane; blistering chemical agent (vesicant) controlled by the Convention on the Prohibition of Chemical Weapons; ↗ Q.

Nurse – a medical professional with a qualification for nursing health care. The professional qualification of nurses is acquired through: a) higher vocational education in the field of study Certified General Nurse, b) Bachelor degree level university education in the field of study of nursing or c) Master degree level university education in the field of nursing, which is a continuation of the education as per letter b). The nurse, who acquired the professional qualification for nursing health care, performs her professional activities independently to the extent and content of his or her acquired education (Decree of the Government No. 296/2010).

SET (Standard Effective Temperature) – the temperature of environment at 50% relative humidity, under which a subject, wearing clothing standardized for the activity concerned, has the same heat stress and thermoregulatory strain as in the actual environment.

Sezónnosť výskytu infekčného ochorenia – kolísanie výskytu infekcie v priebehu roka, napr. sezónny vrchol výskytu chrípky býva v januári a v marci, zatiaľ čo sezónny vrchol výskytu bacilárnej úplavice je zvyčajne v auguste – septembri.

Schválenie (národnej politiky/stratégie/plánu) – schválenie a podpísanie národnej politiky/stratégie/plánu zo strany príslušných orgánov (parlament, Ministerstvo zdravotníctva, ostatné).

Sieť poskytovania integrovaných zdravotníckych služieb – sieť organizácií, ktoré poskytujú, alebo robia opatrenia, aby poskytli spravodlivé, komplexné a integrované zdravotnícke služby definovanej populácii a sú ochotné niesť zodpovednosť za svoje klinické a ekonomické výsledky a zdravotný stav populácie, ktorej slúžia.

Sieť služieb – súbor poskytovateľských jednotiek, ktoré sú funkčne koordinované; hierarchicky organizované podľa úrovne zložitosti; majú spoločný geografický referenčný bod; sú riadené jedným prevádzkovateľom; zdieľajú prevádzkové normy, informačné systémy a ďalšie logistické zdroje; a zdieľajú spoločný cieľ.

Sievert, Sv – osobitný názov jednotky ekvivalentnej alebo efektívnej dávky. Jeden sievert zodpovedá jednému joulu na kilogram: $1 \text{ Sv} = 1 \text{ J} \cdot \text{kg}^{-1}$.

Signál všeobecného ohrozenia – varovný signál civilnej ochrany, ktorým sa vyhlasuje ohrozenie obyvateľstva pred akoukoľvek mimoriadnou udalosťou. Realizuje sa varovacím systémom civilnej ochrany – dvojinútovým kolísavým tónom sirén pri ohrození alebo pri vzniku mimoriadnej udalosti, ako aj pri možnosti rozšírenia následkov mimoriadnej udalosti. Vždy je sprevádzaný hovorenou informáciou prostredníctvom hromadných informačných prostriedkov.

Signalizácia poškodenia DNA – interaktívne biochemické procesy, ktoré rozpoznávajú poškodenie DNA v bunkách a sprostredkujú reakciu na ne, napríklad tým, že zastavia bunkový cyklus.

Sily a prostriedky – organizované nevojenské a vojenské skupiny s príslušným technickým vybavením využívané v procese riešenia krízových javov na úseku obrany štátu, ochrany občanov, majetku a životného prostredia a v procese zabezpečovania vnútornej bezpečnosti.

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) – nezávislá výskumná inštitúcia, ktorá sa zaoberá štúdiom problematiky proliferácie zbraní hromadného ničenia a odzbrojenia.

Siréna – zariadenie, ktoré svojimi technickými parametrami zabezpečí akustický výstup a tým varovanie obyvateľstva dohodovými signálmi.

Sírný yperit – yperit, H, HD; horčicový plyn.

Seasonality of infectious disease occurrence – a variation of the infection occurrence during year, for example seasonal peak of influenza incidence resides in January and March, while seasonal peak of incidence of bacillary dysentery is usually in August – September.

Endorsement (of a national Policy/Strategy/Plan) – the approval and signing off on the National Policy/Strategy/Plan by relevant authorities (parliament, ministry of health, others).

Integrated Health Services Delivery Network – a network of organizations that provides, or makes arrangements to provide, equitable, comprehensive and integrated health services to a defined population and is willing to be held accountable for its clinical and economic outcomes and for the health status of the population that it serves.

Network of Services – a set of provider units that: are functionally coordinated; are hierarchically organized according to level of complexity; have a common geographic point of reference; are commanded by a single operator; share operating standards, information systems and other logistical resources; and share a common purpose.

Sievert, Sv – the special name of the unit of equivalent or effective dose. One sievert is equivalent to one joule per kilogram: $1 \text{ Sv} = 1 \text{ J} \cdot \text{kg}^{-1}$.

Signal of general alarm – a warning by civil protection authority that notifies population of any approaching emergency event. It is executed by two-minute siren with ascending and descending tone whenever danger or emergency occur or when their impacts are expected to expand. Signal of general alarm is always accompanied by verbal message through other means of mass communications.

DNA damage signalling – the interacting biochemical processes that recognize and respond to the DNA damage in cells, e.g. by inducing cell cycle arrest.

Forces and means – organized military and non-military groups with corresponding technical equipment deployed in response to crisis situations in state defence, protection of population, property and environment, and to ensure internal security.

SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute) – an independent research institute that conducts studies on the proliferation of the weapons of mass destruction weapons and disarmament.

Siren – the device with technical parameters allowing acoustic output for warning of population using agreed acoustic signals.

Mustard gas – yperite, sulphur mustard, H, HD.

Situačná analýza (zdravia a systému zdravotníctva) – analýza súčasného stavu a odhad očakávaných trendov v oblasti zdravia a zdravotníckeho systému krajiny. V ideálnom prípade zahŕňa:

1. posudzovanie súčasných a budúcich zdravotných potrieb a determinanty zdravia,
2. posúdenie očakávaní a dopytu služieb,
3. hodnotenie výkonnosti, kapacít a prostriedkov zdravotníckeho systému a nedostatkov pri odpovedi na súčasné a budúce potreby a očakávania a analýzu pozícií zúčastnených strán.

Skladovanie – uchovávanie rádioaktívneho materiálu vrátane vyhoreného paliva, rádioaktívneho žiariča alebo rádioaktívneho odpadu v zariadení, pričom sa plánuje jeho vybratie.

Skopolamin – liečivo zo skupiny parasimpatolytík; anticholinergikum; používa sa ako doplnok liečby na zmiernenie príznakov intoxikácií organofosfátmi.

SKT – ↗ Systolický krvný tlak.

Skúška – určenie jednej alebo viacerých charakteristík podľa postupu.

Skúšobná doba – časový úsek, v ktorom dochádza k spoznávaniu sa zamestnávateľa a zamestnanca a overeniu si vhodnosti pracovného pomeru. Ak jedna alebo druhá zmluvná strana zastane názor, že pracovný pomer jej nevyhovuje, môže ho ukončiť jednoduchým písomným oznámením druhej strane. Relatívna voľnosť procesu ukončenia pracovného pomeru v skúšobnej dobe je daná jeho účelom, teda overením si zmluvných strán vhodnosti uzavretia pracovného pomeru.

Sledované pásmo – definovaný priestor neoznačený ako kontrolované pásmo, v ktorom sú sledované podmienky profesionálnej expozície, aj keď žiadne konkrétne ochranné alebo bezpečnostné opatrenia nie sú za normálnych podmienok potrebné.

Sledovateľnosť – schopnosť sledovať históriu, použitie alebo umiestnenie niečoho.

POZN.: Ak sa uvažuje o produkte, sledovateľnosť sa môže týkať:

- pôvodu materiálov alebo častí,
- histórie spracovania,
- distribúcie a umiestnenia produktu po dodávke.

Sledovateľnosť HBM – zaručuje, že hodnotné biologické materiály (↗ HBM) sú kontrolované a spätne atributovateľné v súlade so zámerom, a to prostredníctvom formálneho spájania špecifikovaných materiálov k jednotlivcami, ktorí zabezpečujú dozor a sú za ne zodpovední.

Situation analysis – the analysis of the current status and expected trends in a country's health and health system. Ideally includes:

1. assessment of current and future health needs and determinants of health,
2. assessment of expectations and demand of services,
3. assessment of the health system performance, health sector capacity and health system resources, and the gaps in responding to current and future needs and expectations; and analysis of stakeholder positions.

Storage – the holding of radioactive material, including spent fuel, a radioactive source or radioactive waste, in a facility with the intention of retrieval.

Scopolamine – parasympholytic drug; anticholinergic drug; used as an adjunct drug to mitigate the toxic sequelae of intoxications by organophosphorus agents.

SBP – ↗ Systolic Blood Pressure.

Test – determination of one or more characteristics according to a procedure.

Trial period – the time period, during which the employer and the employee are getting to know each other and verify suitability of each other. If either party finds the employment not to be right, it may terminate the employment by simply notifying the other party. The relative freedom of the process of termination in the trial period reflects the purpose of this provision, which is the verification of suitability of the other party.

Supervised area – a defined area not designated as controlled area, for which the occupational exposure is monitored, although no specific protection measures or safety precautions are normally needed.

Traceability – an ability to trace the history, application or location of the subject is under consideration.

NOTE: When considering product, traceability can relate to:

- the origin of materials and parts,
- the processing history,
- the distribution and location of the product after delivery.

Accountability of VBM – ensures that valuable biological materials (↗ VBM) are controlled and traced as intended, by formally associating the specified materials with the individuals who provide oversight and are held responsible for them.

Slovenské ústredie radiačnej a monitorovacej siete, SÚRMS – organizačná zložka na Vedecko-výskumnej základni Slovenskej zdravotníckej univerzity – Ústave preventívnej a klinickej medicíny v Bratislave. Má medzirezortnú pôsobnosť a zodpovedá za koordináciu monitorovania a hodnotenia radiačnej situácie v prípade mimoriadnych udalostí (napr. pri úniku rádioaktívnych látok do životného prostredia).

Slub – záväzný prísľub, alebo dohoda, čím sa získa grant alebo pôžička.

Slúchadlový chránič – chránič sluchu pozostávajúci z dvoch zvukoizolačných častí, prikladaných zvonka na ušnicu.

Sluchové (špecifické) účinky hluku na zdravie človeka – poškodenia vnútorného ucha, ktoré sú spôsobené dlhodobou alebo krátkodobou expozíciou hluku pri rôznych intenzitách. Zaraďujeme sem napr. sluchovú únavu, preťaženie sluchu, dočasný posun sluchového prahu, trvalý posun sluchového prahu, akútnu akustickú traumu.

Sluchové pole – oblasť, v ktorej je akustický stimul vnímaný ako zvuk. Je ohraničené intenzitou a frekvenciou. Ľudské ucho dokáže vnímať zvuk vo frekvenčnom pásme 16,0 Hz – 20,0 kHz, pričom ucho najlepšie vníma zvuk v oblasti frekvencií 1,0 kHz – 3,0 kHz.

Z hľadiska intenzity je sluchové pole ohraničené prahom počutia (0 dB) a prahom bolesti (140 dB). Každý človek má špecifické sluchové pole počutia.

Slum – slumová domácnosť je definovaná podľa UN-HABITAT ako skupina jednotlivcov, ktorí žijú pod jednou strechou, ktorým chýba jedna alebo viacero (v niektorých mestách dve alebo viac) z nasledujúcich podmienok: bezpečnosť vlastníctva, kvalita konštrukcie a trvanlivosť príbytkov, prístup k bezpečnej vode, prístup k hygienickým zariadeniam a dostatočný obytný priestor.

Služby verejného zdravotníctva – zdravotnícke služby zamerané na populáciu ako celok. Patria k nim, okrem iného, analýza zdravotného stavu, zdravotný dohľad, podpora zdravia, preventívne služby, kontrola infekčných chorôb, ochrana životného prostredia a sanitácia, pripravenosť a odpoveď na katastrofy a pracovné zdravie.

Slovak Center of Radiation and Monitoring Network – the organizational unit of scientific research body of the Slovak Medical University – the Institute of Preventive and Clinical Medicine in Bratislava. The center performs cross-departmental activities and is primarily responsible for co-ordination of monitoring and evaluation of the radiation situation in emergency situations (e.g. upon release of radioactive substances into the environment).

Pledge – a binding promise or agreement to give a grant or loan.

Ear-muff – hearing protector consisting of cups pressed against each ear or against the head around each ear.

Auditory effects of noise on human health – any damage to the inner ear resulting from the long-term or short-term noise exposure of various intensities. It includes auditory fatigue, temporary or permanent threshold shift, and acute acoustic trauma.

Auditory field/human auditory field – the space or range, within which stimuli will be perceived as sound. Auditory field is bounded intensity of sound and frequency.

Human ear can sense sound in frequency range from 16 kHz to 20 kHz, especially in the frequency range from 1.0 kHz to 3.0 kHz.

In terms of sound intensity, the human auditory field ranges from 0 dB (threshold of hearing) to 140 dB (threshold of pain). Auditory field for each individual is specific.

Slum – a slum household is defined by UN-HABITAT as a group of individuals living under the same roof who lack one or more (in some cities, two or more) of the following conditions: security of tenure, structural quality and durability of dwellings, access to safe water, access to sanitation facilities and sufficient living area.

Public Health Services – the health services targeted at the population as a whole. These include, among others, health situation analysis, health surveillance, health promotion, prevention services, infectious disease control, environmental protection and sanitation, disaster preparedness and response, and occupational health.

Služobný model sociálneho zabezpečenia – vyvinul sa s nástupom nemajetných úradníckych vrstiev do štátnych služieb, keď vznikla potreba zabezpečenia úradníkov v chorobe a starobe. Tak v období absolutistických monarchií vznikol štátny zaopatrovací systém pre štátnych úradníkov.

K prvkom služobného modelu platil celoživotný služobný pomer, lojalita, dôchodok, ktorý bol považovaný za určitú formu platu, možnosť povolávania zamestnanca vo výslužbe do aktívnej služby a poskytovanie dávok hradených štátom bez príspevku zamestnanca. Charakteristickým rysom bolo poskytovanie vysokej úrovne starostlivosti. Finančné zabezpečenie bolo poskytované z výdavkov na verejnú správu. Služobný model zabezpečoval podporu v invalidite a starobe. V prípade prechodnej pracovnej neschopnosti systém vyplácal zamestnancom plat počas ochorenia. U príslušníkov vojska sa tieto výhody vzťahovali aj na rodinných príslušníkov. Služobný model pretrváva v niektorých krajinách dodnes, napr. v Nemecku pre štátnych zamestnancov.

Smerná hodnota (v kontexte radiačnej ochrany) – stanovená hodnota ukazovateľa alebo kritérium, ktorého nespĺnenie alebo prekročenie spravidla vyžaduje vykonanie primeraného opatrenia na zabezpečenie radiačnej ochrany.

Smerné hodnoty tepelno-vlhkostnej mikroklimy – hodnoty, ktorých prekročenie upozorňuje na pravdepodobnosť zvýšenia záťaž zamestnancov teplotou a na potrebu prijatia operatívnych a ochranných opatrení, vrátane posúdenia primeranosti záťaž vo vzťahu k individuálnej zdravotnej spôsobilosti zamestnancov.

Smerodajná odchýlka, SD – miera rozptylu alebo rozloženia hodnôt premennej (napr. telesnej hmotnosti) okolo strednej hodnoty populácie.

Smerový dávkový ekvivalent, H'(d, Ω) – dávkový ekvivalent v určitom bode radiačného poľa, ktorý by rozšírené pole spôsobilo v hĺbke d v štandardnej ICRU guľi v okruhu smerujúcom príslušným smerom Ω . Jednotkou smerového dávkového ekvivalentu je joule na kg ($J\ kg^{-1}$) a jeho špeciálny názov je sievert (Sv).

SMPH – ↗ Súhrnné meranie zdravotného stavu obyvateľstva.

Smrť – zánik jednotlivca. Podľa zákona sa smrťou rozumie biologická smrť mozgu.

Smrteľná dávka – množstvo toxického chemickej látky alebo inej nebezpečnej látky, prípadne úroveň dávky ožiarenia, ktorá je pre organizmus smrteľná. Dávka, ktorá zodpovedá určitému percentu usmrtených z celkovej počtu exponovaných sa vyjadruje indexom LD_x. Pre 50 % usmrtených sa nazýva stredná letálna dávka (LD₅₀).

Staff model of social security – it has evolved with the advent of poor clerical groups to state services when the need arose to secure officials in sickness and old age. So during the absolutist monarchies, a state prudential system for civil servants was developed.

To the components of professional model belong lifelong service relationship, loyalty, pension once regarded as a form of salary, possibility of recruiting retired employee to active duty, providing benefits were paid by the state without the staff contributions. Its characteristic feature was to provide a high level of care. Financial security was provided from expenditure on public administration. Staff model provided support in the invalidity and old age. In the case of temporary work incapacity, the system paid to staff salary for the duration of disease. For military personnel, these benefits applied to the family members. Staff model persists in some countries today, for example in Germany for civil servants.

Guidance value (radiation protection context) – the defined value of an indicator or criterion which, if not observed or exceeded, requires the execution of an appropriate measure for ensuring radiation protection.

Indicative values of hygrothermal microclimate – these values, when exceeded, indicate higher probability of the increased heat load for workers, and the need to take protective measures, including the evaluation of reasonable heat loads with respect to the individual health status of each employee.

Standard Deviation, SD – a measure of the dispersion or spread of values of a variable (e.g. body weight) around a population mean value.

Directional dose equivalent, H'(d, Ω) – the dose equivalent at a point in a radiation field that would be produced by the corresponding expanded field in the ICRU sphere at a depth, d , on a radius in a specified direction, Ω . The unit of directional dose equivalent is joule per kilogram ($J\ kg^{-1}$) and its special name is sievert (Sv).

SMPH – ↗ Summary Measures of Population Health.

Death – the termination of an individual. By law, death means a biological brain death.

Lethal dose – the dose of a toxic chemical substance or ionizing radiation, which is lethal for an organism. The dose corresponding to a certain proportion of deaths among exposed individuals is expressed as LD_x. The medium lethal dose (LD₅₀) is the dose at which 50% of exposed people die.

Smrtnosť (letalita) – podiel prípadov ochorenia alebo zranenia, pri ktorých dochádza k úmrtiu v dôsledku tohto ochorenia či zranenia v priebehu určitého časového obdobia.

Sociálna geriatria – zaoberá sa sociálnymi súvislosťami, ktoré sprevádzajú vznik, priebeh a následky ochorenia vo vyššom veku a výraznou mierou determinujú prognózu a kvalitu života pacienta. Kým sociálna gerontológia sa zaoberá populačnou skupinou, sociálna geriatria sa zaoberá konkrétnym jedincom.

Sociálna smrť – ako sociálne umieranie označujeme stavy, keď človek síce žije, ale je vylúčený z dôležitých sociálnych a interpersonálnych vzťahov, je izolovaný od spoločnosti. Sociálna smrť je situácia, keď tieto zmeny sú trvalé a nezvratné.

Sociálne determinanty zdravia – faktory zdravia populácie vzťahujúce sa na sociálne faktory a fyzikálne faktory prostredia v ktorom ľudia žijú a ktoré majú dopad na ich zdravie a kvalitu života.

Sociálne zabezpečenie na zdravie – poistné platené zamestnancami a zamestnávateľmi na povinné systémy zdravotnej starostlivosti a zdravotnícky tovar pre veľkú skupinu obyvateľov, kde nie sú oddelené ako výdavky financované z daní a príspevky od štátu.

Sociálny gradient v zdravotníctve – znamená, že zdravie sa progresívne zlepšuje s lepšou sociálno-ekonomickou situáciou ľudí a ich komunit. Takže je zrejmé, že nerovnosti v zdravotnej starostlivosti postihujú všetkých. Toto je globálny fenomén, ktorý možno aplikovať na všetky krajiny sveta bez ohľadu na príjem.

Soman – O-pinacolyl metyl fluorofosfonát; látka zo skupiny NPL. ↗ GD.

Sondy – ↗ Hybridizačné sondy.

Soviet V-gas – ↗ VR, Russian VX, substancia 33, R-33; látka zo skupiny NPL.

Case Fatality Rate – the proportion of cases of a disease or injury that die as a result of their disease or injury over a specified time period.

Social geriatrics – deals with social circumstances, which accompany the onset, development and sequelae of diseases in old age, and which determine the prognosis and quality of life of the patient. While social gerontology deals with the population, social geriatrics deals with particular individuals.

Social death – social dying is the state of a human being alive, but being excluded from important social and interpersonal relationships, and therefore isolated from society. Social death is a situation when these changes are permanent and irreversible.

Social determinants of health – social factors and physical conditions of the environment where people live and which impact wide range of health, functioning and quality-of-life outcomes.

Social Security on Health – premiums paid by employees and employers for compulsory schemes of medical care and medical goods for a sizeable group of population and, where these are not isolated as tax funded outlays, contributions by the state supplementing the latter.

Social gradient in health – means that health gets progressively better as the socio-economic position of people and/or communities improve. Thus health inequities affect everyone. This is a global phenomenon that applies to all countries, irrespective of income.

Soman – O-pinacolyl methylphosphonofluoridate; chemical from the group of nerve agents. ↗ GD.

Probes – ↗ Hybridization probes.

Soviet V-gas – ↗ VR, Russian VX, substance 33, R-33; chemical from the group of nerve agents.

Spavá choroba – africká trypanosomóza (↗ Trypanosomózy), termín zahŕňa dve odlišné protozoárne ochorenia vyvolané odlišnými poddruhmi *Trypanosoma brucei*: západoafrickú spavú chorobu (pôvodca je *Trypanosoma brucei gambiense*, tiež známa ako Trypanosóma spavivná) a východoafrickú spavú chorobu (pôvodca je *Trypanosoma brucei rhodesiense*). Africká trypanosomóza sa vyskytuje v 36 krajinách subsaharskej Afriky, kde ohrozuje asi 70 miliónov ľudí. Obidve ochorenia sú prenášané bodavými muchami tse-tse (*G. morsitans* pri západoafrickej a *G. palpalis* pri východoafrickej trypanosomóze). Východoafrická trypanosomóza je zoonotické ochorenie, ktorého rezervoárom sú divé zvieratá, a ktoré sa príležitostne preniesu na človeka, pričom ochorenie má potenciál vyvolať ľudské epidémie a prebieha ako akútne ochorenie, ktoré bez liečby skončí smrťou v priebehu 6 mesiacov. Naproti tomu, západoafrická trypanosomóza je prevažne antroponóza, pri ktorej sú domáce zvieratá rezervoárom s menším epidemiologickým významom. Západoafrická trypanosomóza má chronický priebeh a priemerne trvá asi 3 roky. Obidve ochorenia prebiehajú v dvoch štádiách: hemolymfatické štádium (kratšie v východoafrickej trypanosomóze) a meningoencefalitické štádium sprevádzané progredujúcim poškodením CNS. Choroba bola pomenovaná podľa porúch spánku, ktoré sa typicky vyskytujú v neskorom štádiu ochorenia, ktorého patologickým substrátom je meningoencefalitída. Na liečbu sa v súčasnosti používajú štyri účinné látky: suramín, pentamidín, melarsoprol a difluórmetylornitín. Jediným liečivom účinným v neskorom štádiu obidvoch ochorení je melarsoprol, ktorý však u 10 % liečených vyvoláva poliekovú reaktívnu encefalopatiu s letalitou asi 50 %).

Spektrofotometria – oblasť spektroskopie, ktorá sa zaoberá meraním žiarivej energie prechádzajúcej cez prostredie alebo odrazenej od prostredia v závislosti od vlnovej dĺžky.

Spektrofotometrický detektor s diódovým poľom – detektor HPLC, založený na kontinuálnom meraní absorpcie mobilnej fázy v prietokovej kyvete pri definovanom rozsahu vlnových dĺžok žiarenia.

Spirochéty – vlnovito stočené baktérie radu *Spirochaetales*, čelade *Spirochetaceae* a *Leptospiraceae*. Niektoré spirochéty sú pôvodcami infekčných chorôb človeka významných z hľadiska verejného zdravotníctva, napr. syfilisu (*Treponema pallidum*), návratnej horúčky (*Borrelia recurrentis*), lymfatickej boreliózy (*Borrelia burgdorferi*) a Weilovej choroby (*Leptospira icterohaemorrhagiae*).

Sleeping sickness – Human African Trypanosomiasis (HAT) (↗ Trypanosomiasis); this term includes two different diseases caused by two different subspecies of *Trypanosoma brucei*: West African trypanosomiasis (causative agent: *Trypanosoma brucei gambiense*) and East African trypanosomiasis (causative agent: *Trypanosoma brucei rhodesiense*). Sleeping sickness occurs in 36 countries in sub-Saharan Africa, where about 70 million people are at risk of developing the disease. Both types of HAT are transmitted by the blood-sucking tsetse flies of the genus *Glossina* (*G. morsitans* and *G. palpalis* groups in West African trypanosomiasis and East African trypanosomiasis, respectively). East African HAT is a zoonotic disease with wild animals as the reservoir, which accidentally occurs in humans; however, the disease has an epidemic potential and an acute course that usually progresses to death within 6 months. On the other hand, West African trypanosomiasis is largely an anthroponosis with minor role of domestic animals as disease reservoir and chronic course that usually progresses to death in 3 years. Both diseases have two stages: hemo-lymphatic (shorter in East African HAT) and meningo-encephalic stage accompanied by progressive neurological damage. The disease name reflects sleep abnormalities that are typical of HAT in late-stage sleeping sickness, whose pathologic substrate is a meningoencephalitis. Current treatment of HAT is based on four drugs (suramin, pentamidine, melarsoprol, and difluoromethylornithine). The only effective drug in the late stage of HAT is melarsoprol, which causes severe post-treatment reactive encephalopathy in up to 10% of cases, with a fatality of about 50%.

Spectrophotometry – a branch of spectroscopy that deals with measurement of the radiant energy transmitted or reflected by a body as a function of the wavelength.

Spectrometric detector with diode array – a type of detector in HPLC, which continuously records absorbance of the mobile phase in detector flow cell within a defined range of wavelengths.

Spirochetes – bacteria with thin flexible spiral shape from the order of *Spirochaetales*. They are classified into the families *Spirochetaceae* and *Leptospiraceae*. Several spirochete species are causative agents of human infectious diseases relevant from the public health standpoint, e.g. syphilis (*Treponema pallidum*), tick-borne relapsing fever (*Borrelia turicatae*), louse-borne relapsing fever (*Borrelia recurrentis*), Lyme disease (*Borrelia burgdorferi*) and Weil's disease (*Leptospira icterohaemorrhagiae*).

Spokojnosť zákazníka – zákazníkom vnímaná úroveň, do akej sa splnili jeho požiadavky.

POZN. 1: Sťažnosti zákazníka sú všeobecným ukazovateľom nedostatočnej spokojnosti, ich nejestvovanie však nevyhnutne neznamená vyššiu spokojnosť zákazníka.

POZN. 2: Aj keď požiadavky zákazníka boli schválené a splnené, nemusí to znamenať jeho vyššiu spokojnosť.

Spôľahlivosť – spoločenská vlastnosť zahŕňajúca pohotovosť a faktory, ktoré ju ovplyvňujú: bezporuchovosť, udržiavateľnosť a zabezpečenosť údržby.

POZN.: Spôľahlivosť sa používa len na všeobecný nekvantifikovaný opis.

Spóra – rezistentná pokojová forma baktérií s veľmi redukovaným metabolizmom s cieľom prežitia v nepriaznivých podmienkach.

Spôsobilosť – schopnosť organizácie, systému alebo procesu vytvárať produkt, ktorý spĺňa požiadavky naň kladené.

POZN.: Termíny týkajúce sa spôsobilosti procesu z oblasti štatistiky sa definujú v norme ISO 3534-2.

Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti – resp. byť nositeľom práv a povinností, pasívna stránka právnej subjektivity vzniká narodením, za určitých okolností aj pred narodením v tele matky za predpokladu, že sa dieťa narodí živé, napr. určitá ochrana života, právo dediť; zaniká smrťou, resp. vyhlásením za mŕtveho – v niektorých prípadoch môže trvať aj po smrti, napr. povinnosť vykonať poslednú vôľu vyjadrenú v platnom zavelte, právo na ochranu ľudskej dôstojnosti, autorské práva.

Spôsobilosť fyzickej osoby na právne úkony – aktívna stránka právnej subjektivity, čiže vlastnými úkonmi nadobúdať práva a brať na seba povinnosti vzniká v plnom rozsahu plnoletosťou. Spôsobilosť na právne úkony v plnom rozsahu na Slovensku nadobúdajú fyzické osoby dovŕšením 18. roku alebo osoby staršie ako 16 rokov, ktoré majú povolenie súdu na uzavretie manželstva. Maloletí majú obmedzenú spôsobilosť len na také právne úkony, ktoré sú primerané rozumovej a vôľovej vyspelosti zodpovedajúcej ich veku. Plnoleté osoby možno vo výnimočných prípadoch čiastočne alebo úplne pozbaviť spôsobilosti právne konať, a to len súdnym rozhodnutím v dôsledku duševnej poruchy alebo nadmerného požívania alkoholických či iných omamných látok. Konajú za nich zákonní zástupcovia alebo súdom určení opatrovníci. Právne úkony osoby pozbavenej právne konať sú absolútne neplatné.

Customer satisfaction – customer's perception of the degree to which the customer's requirements have been fulfilled.

NOTE 1: Customer complaints are a common indicator of low customer satisfaction, but their absence does not necessarily imply high customer satisfaction.

NOTE 2: Even when customer requirements have been agreed with the customer and fulfilled, this does not necessarily ensure high customer satisfaction.

Dependability – a collective term used to describe the availability performance and its influencing factors: reliability performance, maintainability performance and maintenance support performance.

NOTE: Dependability is used only for general descriptions in non-quantitative terms. [IEC 60050-191:1990].

Spore – a resistant resting form of bacteria with highly reduced metabolism produced as a method of surviving unfavourable conditions.

Capability – an ability of an organization, system or process to realize a product that will fulfil the requirements for that product.

NOTE: Process capability terms in the field of statistics are defined in ISO 3534-2.

Natural persons' rights and obligations – a passive component of legal subjectivity of natural persons established at birth, and under certain circumstances even before the birth in mother's womb, provided that the child is born alive (e.g. some protection of life and the right to inherit). It expires with death or presumption of death; however, some provisions can be in force even after the death (e.g., the obligation to carry out the will expressed in the valid last will, the right to the protection of human dignity and copyrights).

Natural persons' legal capacity – an active component of legal subjectivity of natural persons, which allows them to gain rights and assume duties by their own actions, which is achieved at full legal age. Full legal capacity in Slovakia is given to individuals who reached 18 years of age. Natural persons over 16 years can enter into marriage upon permission of the court. Legal capacity of minors is limited to those legal actions that are appropriate to their intellectual and mental maturity corresponding to their age. Adults can be deprived of legal capacity only in exceptional cases and only by decision of the court, as a result of mental or behavioural disorder or abuse of alcohol or other drugs. These persons are represented by court-appointed guardians obliged to act in their interest. Legal actions of persons deprived of legal capacity are null and void.

Správcovstvo – samotná podstata dobrej vlády... starostlivé a zodpovedné riadenie blaha obyvateľstva. Zahŕňa: formuláciu zdravotnej politiky (definujúcu víziu a smer zdravotníckeho systému), reguláciu (stanovujúcu spravodlivé pravidlá hry za rovnakých podmienok) a informácie (posudzovanie výkonnosti a zdieľanie informácií). ↗ Riadenie.

Správna výživa – príjem makronutrientov (sacharidy, proteíny, tuky) a mikronutrientov (vitamíny, minerály, stopové prvky), ktoré umožňujú telu prežívať a metabolizovať.

Správnosť diagnostického testu – schopnosť testu preukázať dané ochorenie u chorých osôb a jeho neprítomnosť u „zdravých osôb“ (osôb bez tohto ochorenia); nadobúda hodnoty od 0 do 1 (resp. 0–100 %)

$$\text{správnosť} = (TP+TN) / (TP+TN+FP+FN)$$

TP: počet chorých s pozitívnym výsledkom testu

TN: počet osôb bez daného ochorenia s negatívnym výsledkom testu

FP: počet osôb bez daného ochorenia s falošne pozitívnym výsledkom testu

FN: počet chorých s falošne negatívnym výsledkom testu

Správnosť merania – tesnosť zhody medzi nameranou hodnotou veličiny a pravou hodnotou veličiny.

POZN. 1: Termín „správnosť merania“ nie je veličina, ktorá má hodnotu. Meranie sa označuje za správnejšie ak poskytuje menšiu chybu merania.

POZN. 2: Termín „správnosť merania“ by sa nemal používať vo význame „pravdivosť merania“ a termín „presnosť merania“ by sa nemal používať namiesto termínu „správnosť merania“.

Spravodajská služba – špeciálne inštitúcie štátu, ktorých činnosť je zameraná na ochranu ústavného zriadenia, hospodárstva, vnútornej bezpečnosti a poriadku v štáte, ktorá sa uskutočňuje utajovaným spôsobom v súlade s príslušnými právnymi normami.

SSB proteín (single-strand binding protein) – proteín viažuci sa na jednoreťazcové úseky DNA aby sa zabránilo ich predčasnému annealingu počas replikácie, rekombinácie alebo opravy poškodenej DNA.

ssRNA – jednovláknová RNA.

Stewardship – the very essence of good government... the careful and responsible management of the well-being of the population. Includes: health policy formulation (defining the vision and direction of health system), regulation (setting fair rules of the game with a level playing field) and intelligence (assessing performance and sharing information). ↗ Governance.

Proper nutrition – an intake of macronutrients (carbohydrates, proteins, fats) and micronutrients (vitamins, minerals, trace elements) which enable the body to carry out its life-sustaining and metabolic activities.

(Overall) accuracy of a diagnostic test – ability of the test to detect individuals who have a given disorder as positive and individuals who do not have the disorder as negative; the ability of a diagnostic test to discriminate between disease and health; its values range from 0 to 1 (or 0–100%).

$$\text{accuracy} = (TP+TN) / (TP+TN+FP+FN)$$

TP: the number of individuals with a given disorder scored positive by the diagnostic test (true positive)

TN: the number of individuals without a given disorder scored negative by the diagnostic test (true negative)

FP: the number of individuals without a given disorder scored positive by the diagnostic test (false positive)

FN: the number of individuals with a given disorder scored negative by the diagnostic test (false negative)

Measurement accuracy, accuracy of measurement, accuracy – closeness of agreement between a measured quantity value and a true quantity value of a measurand.

NOTE 1: The concept ‘measurement accuracy’ is not a quantity and is not given a numerical quantity value. A measurement is said to be more accurate when it offers a smaller measurement error.

NOTE 2: The term “measurement accuracy” should not be used for measurement trueness and the term measurement precision should not be used for ‘measurement accuracy’.

Intelligence Service – specialized government institution, which performs activities focused on the protection of the constitutional system, economy, internal security and the order in the state. The activities are performed in a classified (covert) manner in accordance with the relevant laws.

SSB protein (single-strand binding protein) – protein binding single-stranded regions of DNA to prevent premature annealing during DNA replication, recombination, or repair.

ssRNA – single-stranded RNA.

Stabilita biologického agensa – miera odolnosti viability mikroorganizmu počas výroby, skladovania a diseminácie z munície, ako aj po diseminácii, kedy je agens vystavený účinku rôznych environmentálnych faktorov (teplota, vlhkosť, slnečné svetlo, polutanty v atmosfére). Kvantitatívne sa vyjadruje rýchlosťou biologického „rozpadu“ (rýchlosťou straty biologickej aktivity). Vysokú stabilitu má napr. *Bacillus anthracis*, *Coxiella burnetii* a vírus *Variola*. Nízkou stabilitou sa vyznačuje napr. *Yersinia pestis* a *Francisella tularensis*.

Stability of biological agent – an ability of a microorganism to maintain its viability during production, storage, dissemination from ammunition as well as after the dissemination when the agent is exposed to environmental effects (e. g., temperature, humidity, sunlight, pollutants in the atmosphere). It is expressed quantitatively as the rate of biological decay (rate of the loss of biological activity). For example, *Bacillus anthracis*, *Coxiella burnetii*, and *Variola* virus have all very high stability, while *Yersinia pestis* and *Francisella tularensis* display poor stability.

Stabilita meradla; stálosť meradla – vlastnosť meradla charakterizovaná tým, že jeho metrologické parametre sa nemenia v čase.

POZN.: Stabilita sa môže kvantifikovať viacerými spôsobmi.

Stability of a measuring instrument, stability – a property of a measuring instrument, whereby its metrological properties remain constant in time.

NOTE: Stability may be quantified in several ways.

Stabilný – tendencia materiálu zostať v rovnakej podobe za náležitých podmienok uskladnenia alebo používania. Opakom je *nestabilný*.

Stable – the tendency of a material to remain in the same form under reasonable conditions of storage or use. Compare with *unstable*.

Stacionárne podmienky mikroklimatických faktorov – podmienky v prostredí, v ktorom sa jednotlivé mikroklimatické veličiny nelíšia v priebehu času (dňa) viac ako o 5 percent od ich aritmetického alebo časovo váženého priemeru.

Stationary conditions of microclimatic factors – the conditions in environment (e.g. work environment), values of which do not differ in the course of time (e. g., during the day) from their average or time-weighted average by more than 5 percent.

Stafylokoková enterotoxikóza – otrava, akútny gastrointestinálny syndróm sprevádzaný bolesťami brucha, vracaním, hnačkou a niekedy aj bolesťami hlavy a horúčkou. Vyvoláva ho požitie potravy kontaminovanej stafylokokovým enterotoxínom produkovaným toxigénnymi kmeňmi *Staphylococcus aureus*. Toxín je vytváraný pri pomnožení baktérií v potravinách a je tepelne stabilný. Inkubačná doba je 30 minút až 8 hodín. Symptómy zvyčajne ustúpia v priebehu 12 hodín. Je známych 5 klasických (A, B, C, D, a E) a 16 „nových“ typov toxínu, ale klinické ochorenie bolo doteraz popísané iba u typov A – E a H.

Staphylococcal food poisoning – an acute gastrointestinal syndrome with abdominal cramps, vomiting, diarrhea and sometimes headache and fever. It is caused by ingestion of food contaminated with staphylococcal enterotoxin produced by toxicegenic strains of *Staphylococcus aureus*. Toxin is produced when bacterium multiplies on the food and is heat resistant. Incubation period is 30 minutes to 8 hours. Symptoms usually last less than 12 hours. Five classical (A, B, C, D and E) and 16 “new” toxin types have been described, but clinical enterotoxicosis have only been reported for types A – E and H.

Stála skupina – skupina, ktorá je schopná veľmi rýchlo sa stretnúť (do 24 hodín).

Standing Group – a group able to meet rapidly (within 24 hours).

Stále monitorovacie miesto – stále miesto, kde je umiestnený merač radiačnej situácie.

Permanent monitoring place – a permanent place where radiation detector is installed.

Stále zlepšovanie – opakovaná činnosť zameraná na zvyšovanie schopnosti plniť požiadavky.

Continual improvement – a recurring activity to increase the ability to fulfil requirements.

POZN.: Proces určovania cieľov a hľadania príležitostí na zlepšovanie je stály proces, ktorý využíva zistenia auditu a závery auditu, analýzu údajov a závery auditu, analýzu údajov, preskúmania manažmentom a ďalšie prostriedky a všeobecne vedie k nápravnému opatreniu alebo preventívnemu opatreniu.

NOTE: The process of establishing objectives and finding opportunities for improvement is a continual process through the use of audit findings and audit conclusions, analysis of data, management reviews or other means and generally leads to corrective action or preventive action.

Stanica na dekontamináciu dopravných prostriedkov – stacionárne alebo mobilné zariadenie alebo objekt, ktorý slúži na odstránenie chemických, biologických rádioaktívnych alebo nukleárných materiálov z povrchov dopravných prostriedkov pod maximálne prípustné hodnoty.

Civil protection decontamination station for vehicles – the mobile or stationary system for removal of chemical, biological, radiological or nuclear (CBRN) materials from the surface of means of transportation to the levels below the maximum permissible limits.

Stanica na dekontamináciu odevov – zariadenie alebo objekt, ktoré slúži na odstránenie rádioaktívnych, chemických alebo biologických alebo nukleárných materiálov z povrchov odevov pod maximálne prípustné hodnoty.

Civil protection station for garment decontamination – the facility or object for removal of chemical, biological, radiological or nuclear (CBRN) materials from the garments below the maximum permissible limits.

Stanica na vykonávanie hygienickej očisty osôb – zariadenie alebo objekt, ktoré slúži na odstránenie rádioaktívnych, chemických alebo biologických alebo nukleárných materiálov z povrchu tela pod maximálne prípustné hodnoty.

Civil protection station for personal decontamination – the facility or object for removal of chemical, biological, radiological or nuclear (CBRN) materials from the body surface below the maximum permissible limits.

Stanovenie chemickej spotreby kyslíka (CHSK) manganistanom draselným podľa Kubela (CHSKMn) – na nepriame stanovenie organických látok v pitnej vode alebo v čistých povrchových vodách sa používa oxidácia manganistanom, tzv. Kubelova metóda (CHSKMn) v prostredí H_2SO_4 . Látky schopné oxidácie sú oxidované manganistanom draselným za varu v prostredí zriedenej kyseliny sírovej. Množstvo spotrebovaného $KMnO_4$ sa zistí spätnou titráciou pridaného nespotebovaného množstva odmerným roztokom kyseliny šťavelovej.

Determination of chemical oxygen demand – indirect quantitative determination of organic compounds in potable or clean surface water based on their oxidation by boiling permanganate in the presence of diluted sulphuric acid (Kubel's method, CODMn). The amount of consumed $KMnO_4$ is determined by back titration of the excess $KMnO_4$ with oxalic acid with known concentration.

Stanovenie kyanidov vo vode absorpciou spektrofotometriou – stanovenie kyanidov vo vzorkách vody založené na ich reakcii s chlóraminom T za vzniku chlórkyanu (CNCl), ktorý dáva s pyridínom a kyselinou barbiturovou červenofialové zafarbenie vhodné na fotometrické meranie pri vlnovej dĺžke 578 nm.

Spectrophotometric determination of cyanide in water – determination of cyanides in water specimens based on their conversion through the reaction with chloramine-T to cyanogen chloride (CNCl). Cyanogen chloride reacts with pyridine and barbituric acid forming purple products that allow spectrophotometric quantification through absorbance read at 578 nm.

Stanovenie obsahu chemických prvkov v ovzduší metódou AAS – alikvótna časť vzorky sa podľa druhu chemického prvku dávkuje do grafitovej kvety elektrotermického atomizátora, alebo nasáva a rozprašuje v plameni acetylén-vzduch a meria sa absorbanca čiary charakteristickej pre príslušný chemický prvok. Nameraná absorbanca je úmerná koncentrácii chemického prvku v skúšobnej vzorke.

Determination of heavy metals in the air samples by the AAS – an aliquot amount of specimen is supplied to the graphite furnace or sprayed into the acetylen-air flame and the absorbance of electromagnetic radiation at characteristic line corresponding to a specific element is measured. The absorbance is proportional to the concentration of the element in an analyte.

Stanovenie polyaromatických uhľovodíkov vo vodách – polyaromatické uhľovodíky (PAU) sa analyzujú HPLC metódou s fluorescenčným detektorom. Okrem šiestich z hygienického hľadiska najvýznamnejších PAU (benzo(a)pyrén, benzo(b)fluorantén, benzo(k)fluorantén, benzo(g,h,i)perylén, fluorantén a indeno(1,2,3-c,d)pyrén) je týmto postupom možné stanoviť celkovo 16 derivátov v pitnej, povrchovej alebo odpadovej vode.

Determination of polycyclic aromatic hydrocarbons in water – polycyclic aromatic hydrocarbons (PAHs) are determined by HPLC using the fluorescence detection. This method allows to determine 16 PAH compounds in potable, surface and waste water in addition to the 6 major PAHs that are the most relevant to the public health [(benzo(a)pyrene, benzo(b)fluoranthene, benzo(k)fluoranthene, benzo(g,h,i)perylene, fluoranthene, indeno(1,2,3-c,d)pyrene)].

Polyaromatické uhľovodíky sa izolujú z vody extrakciou hexánom (extrakcia kvapalina-kvapalina, LLE) alebo extrakciou tuhou fázou (SPE). Pri LLE sa hexánový extrakt odparí, odparok sa rozpustí v acetonitrile a podrobí sa chromatografickej analýze na špeciálnej kolóne za podmienok gradientovej elúcie v zmesi acetonitril-voda. Jednotlivé deriváty PAU sa detegujú fluorescenčným detektorom. Pri SPE sa využívajú kolónky s C18 fázou, na ktorej sa zachytia PAU a vymyjú metanolom.

PAHs are extracted from water samples by either liquid-liquid extraction (LLE) using hexane, or by solid phase extraction (SPE) using C18 columns. When PAHs are isolated by LLE, hexane extracts are evaporated, residue dissolved in acetonitrile and analyzed by HPLC using the gradient elution program in acetonitrile-water mixture. Individual PAHs are detected by fluorescence detector. In SPE extraction, the PAHs absorbed on C18 columns are eluted with methanol.

Stanovenie prchavých halogénovaných uhľovodíkov vo vodách metódou GC – prchavé halogénované uhľovodíky sa z vody extrahujú vhodným organickým rozpúšťadlom (pentán) technikou mikroextrakcie pomocou zariadenia na separáciu tenkej vrstvy rozpúšťadla, tzv. Hrivnákov nadstavec. Extrakt sa priamo dávkuje na kolónu GC s detektorom ECD.

Starnutie – vo vzťahu k acetylcholinesteráze inhibovanej NPL vyjadruje reakciu, ktorá vedie k neschopnosti reaktívácie enzýmu účinkom reaktivátorov.

Starnutie organizmu – biologický asynchrónny a ireverzibilný proces, ktorý vedie od počatia k smrti. Starnutie môžeme rozdeliť na biologické, psychické a sociálne.

Stavebné kamene zdravotníckeho systému – analytický rámec používaný WHO na popisovanie zdravotníckych systémov, ktorý sa rozdeľuje do 6 hlavných častí: vedenie a správa (správcovstvo), poskytovanie služieb, pracovné sily v zdravotníctve, zdravotnícky informačný systém, zdravotnícke výrobky, vakcíny a technológia a financovanie zdravotníckeho systému.

STD – ↗ Pohlavne prenosná infekcia.

Sterilizácia – zničenie všetkých živých buniek v systéme vrátane spór.

STI – ↗ Pohlavne prenosná infekcia.

Stochastické účinky žiarenia – náhodne sa vyskytujúce účinky, ktorých veľkosť nezávisí na veľkosti dávky. Dochádza k nim zvyčajne bez toho, aby musela byť prekročená nejaká prahová dávka, pričom pravdepodobnosť, že tieto účinky budú pozorované, rastie s veľkosťou dávky.

Závažnosť poškodenia je nezávislá od dávky.

K hlavným stochastickým účinkom patria zhubné nádory a genetické účinky.

Strata očakávanej dĺžky života – v dôsledku úmrtia pred dosiahnutím veku 65 rokov: opisuje vplyv predčasného úmrtia na očakávané dožitie a meria potenciálny počet rokov, ktoré by mohli byť pridané ku očakávanému dožitiu v čase narodenia, ak by sa vylúčili všetky úmrtia pred dosiahnutím veku 65 rokov.

Stratégia – súbor širšie vymedzených smerov činností, ktoré sú určené na dosiahnutie súboru cieľov stanovených v rámci politiky alebo programu.

Determination of volatile halogenated hydrocarbons – volatile halogenated hydrocarbons are extracted from water specimens by microextraction into an appropriate solvent (e. g., pentane) in a volumetric flask equipped with solvent thin layer separator. Thereafter, the extract is directly injected into the GC column equipped with ECD detector.

Ageing – with respect to acetylcholinesterase inhibited with nerve agents, this process means reaction that leads to the inability of reactivators to restore the activity of the inhibited enzyme.

Ageing of the organism – an asynchronous and an irreversible biological process leading from the conception to the death. Ageing can be recognized as biological, mental, or social.

Health system building blocks – an analytical framework used by WHO to describe health systems, disaggregating them into 6 core components: leadership and governance (stewardship), service delivery, health workforce, health information system, medical products, vaccines and technologies, and health system financing.

STD – ↗ Sexually Transmitted Infection.

Sterilization – the destruction of all living cells in the system including spores.

STI – ↗ Sexually Transmitted Infection.

Stochastic effects of radiation – effects that occur on a random basis with magnitude being independent of the dose. The effect typically has no threshold and is based on probabilities, with the chances of seeing the effect increasing with dose.

The severity is independent of the dose.

In the context of radiation protection, the main stochastic effects are cancer and genetic effects.

Loss of life expectancy – due to deaths before the age of 65 years: describes the effect of premature death on life expectancy, and it measures the potential number of years that could be added to life expectancy at birth if all deaths before the age of 65 were eliminated.

Strategy – a series of broad lines of action intended to achieve a set of goals and targets set out within a policy or programme.

Stratégia Svetovej organizácie pre zdravie zvierat na znížovania biologického ohrozenia (biologickej hrozby) – Svetová organizácia pre zdravie zvierat (OIE) je medzivládna organizácia zodpovedná za štandardizáciu opatrení na ochranu zdravia zvierat a združuje 178 členských štátov. V januári 2012 OIE rozvinula Stratégiu znížovania biologického ohrozenia, podporenú Piatym strategickým plánom, ktorý usmerňuje pracovný program do roku 2015. Cieľom OIE je vytvoriť „svet, ktorý je bezpečný a chránený od náhodného alebo úmyselného rozšírenia zvieracích patogénov, vrátane zoonóz“.

Ochorenia zvierat sú vážnou hrozbou pre verejné zdravie. Okrem zoonóz, patogény, ktoré ohrozujú dobytok, poškodzujú potravinovú bezpečnosť a majú potenciál viesť k závažným ekonomickým dopadom. Tiež je tu dlhá história použitia ochorení zvierat ako biologickej zbrane. Stratégia znížovania biologického ohrozenia OIE rozvíja prostriedky pre včasnú detekciu a odpoveď na zvieracie patogény, čo zahŕňa množstvo oblastí spojených s biobezpečnosťou. Navyše stanovuje aj ďalšie kroky pre určovanie pôvodu epidémií zvieracích ochorení – prirodzených, úmyselných alebo náhodných.

Stratené roky života, YLL – zložka DALY, ktorá meria roky života stratené v dôsledku predčasnej úmrtnosti.

Stravovací režim detí a mládeže – zaraďovanie všetkých energeticky a biologicky primeraných jedál (raňajky, desiata, obed, olovrant, večera) do celodenného stravovania detí a mládeže vo vhodnom dennom časovom úseku.

Stredná teplota sálania, $t_{r,m}$, [°C] – homogénna teplota okolitých plôch, pri ktorej je výmena tepla sálaním medzi povrchom ľudského tela a okolitými plochami rovnaká ako v skutočnom heterogénnom prostredí.

Stredne prísne anaeróby – (napr. *Bacteroides fragilis*) môžu žiť a rozmnožovať sa v prostredí s obsahom kyslíka do 2,5 %, zatiaľ čo striktné anaeróby znášajú kyslík iba v koncentracii nižšej ako 1 % (napr. *Clostridium haemolyticum*).

Stres – súbor reakcií v organizme, ktoré sú odpoveďou na požiadavky, ktoré sú naň kladené. Tieto reakcie pripravujú telo na akciu.

V medicínskom alebo biologickom zmysle znamená stres telesné, duševné alebo emocionálne napätie. Stres môže byť vonkajší (z prostredia), psychologický, alebo vyplývajúci zo sociálnej situácie, alebo vnútorný (choroba, stres z lekárskeho procesu). Stres môže iniciovať odpoveď typu „boj alebo útek“ – akútnu stresovú reakciu s celým komplexom reakcií nervového a endokrinného systému.

OIE Biological Threat Reduction Strategy – The World Organisation for Animal Health (OIE) is an inter-governmental organisation responsible for standard-setting related to animal health for its 178 Member Countries. In January of 2012 the OIE developed a Biological Threat Strategy which is supported by its Fifth Strategic Plan that guides the work program until 2015. The goal of the OIE is to create “a world that is safe and secure from accidental or deliberate release of animal pathogens, including zoonoses“.

Animal diseases are a serious threat for public health. In addition to the zoonotic diseases, pathogens that threaten livestock compromise food security and have the potential for large economic impact. There also been a long history of using animal disease agents as bioweapons. The OIE Biological Threat Reduction Strategy develops the means for early detection and response of animal pathogens, which include a number of areas related to biosafety. Additionally steps are laid out for determining the origin of animal disease outbreak – whether it is natural, deliberate or accidental.

Years of Life Lost, YLL – the component of the DALY that measures years of life lost due to premature mortality.

Children and youth’s nutrition regime – the inclusion of all energetically and nutritionally appropriate meals (breakfast, snack, lunch, afternoon snack, and dinner) in all-day dining of children and youth at appropriate daily timeframe.

Mean radiant temperature, $t_{r,m}$, [°C] – homogeneous temperature of surrounding area, at which the heat transfer by thermal radiation between human body surface and surrounding area is the same as would be in the real heterogeneous environment.

Moderate anaerobes – (e.g. *Bacteroides fragilis*) can live and reproduce in an environment with up to 2.5% of oxygen, while strict anaerobes tolerate only oxygen concentrations of less than 1% (e.g. *Clostridium haemolyticum*).

Stress – a set of reactions that take place in the body in response to the demands that are placed on it. These reactions prepare the body for an action.

In medical or biological context, stress is a physical, mental, or an emotional pressure triggered by external (environmental) factors, psychological and social factors, or internal conditions (disease). Stress can initiate the “fight or flight” response, an acute stress response with complex reaction of endocrine and nervous systems.

Stresor (stresujúci faktor) – fyzikálny, chemický alebo biologický faktor schopný navodiť stresovú reakciu organizmu.

Stressor – a physical, chemical or biological factor that can induce a stress response of an organism.

Striedanie zamestnaní – presúvanie zamestnanca na jednu alebo viac súvisiacich prác počas pracovnej zmeny.

Job Rotation – moving an employee to one or more related jobs during a work shift.

Studentov t-test – parametrický test významnosti rozdielu medzi priermi dvoch vzoriek alebo medzi priemerom a hypotetickou hodnotou.

Student's t-test – a parametric test for the significance of difference between means of two groups or between a mean and a hypothesized value.

Predpokladom je, že (i) hodnoty musia byť normálne rozdelené a (ii) smerodajné odchýlky by mali byť pre obidve vzorky približne rovnaké. Ak tieto predpoklady nie sú splnené, môžu sa použiť neparametrické ekvivalenty Studentovho t-testu (napr. Mann-Whitneyov U-test).

Test assumptions are as follows: (i) the values must be normally distributed, and (ii) the standard deviations of the two samples should be approximately equal. If these assumptions are not met, non-parametric equivalents of the Student's t-test can be used (e.g. Mann-Whitney U-test).

Stupnica hodnôt veličiny – usporiadaný súbor hodnôt veličín pri veličinách rovnakého druhu používaných na ich usporiadanie podľa veľkostí.

Quantity-value scale, measurement scale – ordered set of quantity values of quantities of a given kind of quantity used in ranking, according to magnitude, quantities of that kind.

Subjekt hospodárskej mobilizácie – ústredný orgán štátnej správy určený vládou Slovenskej republiky, krajský a obvodný úrad, obec, Národná banka Slovenska, Slovenská televízia a Slovenský rozhlas a ďalšie podnikateľské právnické a fyzické osoby, štátne rozpočtové alebo príspevkové organizácie určené ako subjekt hospodárskej mobilizácie rozhodnutím ústredného orgánu alebo písomným príkazom vedúceho ústredného orgánu v priebehu krízovej situácie, ktoré plnia úlohy hospodárskej mobilizácie.

Subject of Economic Mobilization – a central body of the state administration designated by the Slovak government, regional or county office, municipality, National Bank of Slovakia, Slovak Television and Radio, as well as other entrepreneurial legal entities and natural persons designated as subjects of economic mobilization by the decision of a central body or by written order of the head of a central body during crisis situation to fulfil the tasks of the economic mobilization.

Substance 33, R-33 – ↗ VR, Soviet V-gas; látka zo skupiny NPL.

Substance 33, R-33 – ↗ VR, Soviet V-gas; nerve chemical warfare agent.

Substitúcia – náhrada toxického alebo nebezpečného materiálu, stroja, alebo procesu takým, ktorý je menej škodlivý.

Substitution – the replacement of toxic or hazardous materials, equipment or processes with those that are less harmful.

Súdržnosť (národnej zdravotnej politiky/stratégie/plánu) – 1. rozsah, v akom sú navrhované stratégie v súlade s prioritami stanovenými situačnou analýzou; 2. rozsah, v akom sú plány v rámci programov v súlade s národnou zdravotnou stratégiou a plánom; 3. miera vzájomného súladu rôznych programových stratégií v národnej zdravotnej politike (stratégii), resp. v národnom pláne zdravia.

Coherence (of a national health policy/strategy/plan) – 1. the extent to which proposed strategies are aligned with the priorities identified in the situation analysis; 2. the extent to which program plans are aligned with the national health strategy and plan; 3. the extent to which the different programmatic strategies in the national health policy/strategy/plan are coherent among each other.

Súhrnné meranie zdravotného stavu obyvateľstva, SMPH – ukazovatele, ktoré sumarizujú zdravie populácie do jediného čísla. SMPH kombinuje informácie o úmrtnosti a zdravotných stavoch populácie. Môžu zhrnúť buď priemernú úroveň zdravia alebo nerovnosť zdravia pre obyvateľstvo. Dvoma hlavnými triedami súhrnných meraní sú očakávané dožitie podľa zdravotného stavu a meranie deficitov v oblasti zdravia, z ktorých DALY je najznámejším príkladom.

Summary Measures of Population Health, SMPH – indicators that summarize the health of a population into a single number. SMPH combine information about mortality and population health states. They may summarize either the average health level or health inequality for a population. The two main classes of summary measures are health expectancies and health gap measures, of which the DALY is the best-known example.

Súkromné výdavky na zdravotníctvo – súčet celkových výdavkov na zdravie zo strany súkromných subjektov, najmä komerčného poistenia, neziskových inštitúcií, domácností, ktoré pôsobia ako doplňujúci investori k vyššie uvedeným inštitúciám, alebo ktoré vyplácajú jednostranne na zdravotné komodity. Zahrnuté sú výdavky na zdravotníctvo v hotovosti, spoluúčasť pacienta, príplatky súkromného zdravotného poistenia a zdravotné výdavky od mimovládnych organizácií.

Súkromné výdavky na zdravotníctvo ako % z celkových výdavkov na zdravotníctvo – percentuálny podiel súkromných výdavkov na zdravotníctvo na celkových výdavkoch na zdravotníctvo.

Súkromné zdravotné poistenie – poisťné zozbierané od zamestnávateľov, domácností alebo niekedy iných zástupcov na predplatenie zdravotníckych a iných súvisiacich služieb, vrátane prevádzkových nákladov týchto systémov.

Súkromný statok – je zmenšiteľný a má rivalitný charakter (spotreba statku jedným spotrebiteľom robí statok nedostupným pre druhého spotrebiteľa); má charakter vylúčiteľnosti (spotrebiteľia môžu byť vylúčení zo spotreby). Príklad: osobné auto, potraviny atď.

Sullivanova metóda – metóda výpočtu očakávaných dožití podľa zdravotného stavu s využitím údajov o aktuálnom výskyte zdravotných stavov v populácii spolu s úmrtnostnou tabuľkou pre obyvateľstvo.

Superantigén – antigén, ktorý nevyžaduje pre svoju interakciu s imunitným systémom spracovanie antigén-prezentujúcimi bunkami, napr. enterotoxíny a toxín toxického šoku *Staphylococcus aureus*, pyrogénne toxíny *Streptococcus pyogenes*, superantigény mykoplazmiem, pseudomonád atď.

Superinfekcia – infekcia, ktorá sa vyvíja v priebehu inej už prebiehajúcej infekcie, pričom jej vznik mohlo umožniť oslabenie organizmu prvou infekciou alebo jej liečba, napr. antibiotikami, ktoré narušili rovnováhu medzi mikroorganizmami. Môže ísť o infekciu odlišným infekčným agensom, alebo aj o infekciu odlišným antigénnym typom toho istého druhu, ktorý vyvolal pôvodnú infekciu (napr. iným typom pyogénneho streptokoka).

Súpis podkladov a podmienok – popis cieľa a štruktúry projektu, komisie, porady, vyjednávania, alebo podobného zoskupenia ľudí, ktorí sa dohodli, že budú spolu pracovať.

Surveillance (zvýšený epidemiologický dohľad / kontrola) – kontinuálna (nepretržitá) analýza, interpretácia a spätná väzba systematicky zozbieraných údajov – za predpokladu sústavného využívania metód, ktoré sa vyznačujú uskutočniteľnosťou, uniformitou a rýchlosťou (hoci niekedy aj na úkor presnosti resp. úplnosti). →

Private health expenditure – the sum of total outlays on health by private entities, notably commercial insurance, non-profit institutions, households acting as complementary funders to the previously cited institutions or disbursing unilaterally on health commodities. This would include out-of-pocket health expenditure, patient co-payments, private health insurance premiums, and health expenditures by non-governmental organizations.

Private expenditure on health as % of total expenditure on health – the percentage share of the private expenditure on health to the total expenditure on health.

Private Health Insurance – the premiums collected from employers, households or sometimes other agents to prepay medical and paramedical benefits including the operating costs of these schemes.

Private goods – are divisible and rivalrous (their use by one consumer does eliminate their availability for other consumers); they are excludable in that person can be excluded from their use. Example: personal automobile, the foods, etc.

Sullivan's method – a method of calculating health expectancies using data on the current prevalence of health states in a population together with a period life table for the population.

Superantigen – an antigen that does not require processing by the antigen presenting cells for its interaction with the immune system, e.g. enterotoxins and toxic shock toxin of *Staphylococcus aureus*, pyrogenic toxins of *Streptococcus pyogenes*, superantigens of mycoplasmas, pseudomonas.

Superinfection – a new infection that develops in the course of an existing infection of an organism. The new infection may be facilitated by debilitating effects of the first infection or by treatment of the first infection with antibiotics, which may disturb the microbial balance of the macroorganism. Superinfection may be caused by other microbial species than those that had caused the first infection, or by different antigenic types of the same species (e. g., other type of pyogenic streptococcus).

Terms of Reference – describe the purpose and the structure of a project, committee, meeting, negotiation, or any similar groups of people who have agreed to work together.

Surveillance (surveillance, increased epidemiological surveillance / supervision) – a continuous (permanent) analysis, interpretation and feedback of systematically gathered data – providing continuous use of methods characterized by feasibility, uniformity and speed (although sometimes at the expense of accuracy or completeness). →

Pozorovaním trendov v priebehu času, v danom mieste a v danej populácii, možno dospieť k zisteniu alebo predpovedaniu (anticipácii) zmien, čo umožní vykonať primerané opatrenia vrátane investigatívnych a kontrolných opatrení (zameraných na boj proti danej chorobe). Pramene údajov môžu byť v priamej súvislosti s chorobou alebo s faktormi, ktoré výskyt choroby ovplyvňujú. Môže teda ísť o:

- informácie o úmrtnosti a chorobnosti na základe úmrtných listov, chorobopisov, správ „sentinelových“ („vzorových“) praktických lekárov, resp. hlásení),
- laboratórne diagnózy,
- správy o epidémiách,
- údaje o zaočkovanosti a o vedľajších účinkoch (reakciách) vakcinácie,
- záznamy o neprítomnosti (v práci) z titulu choroby,
- determinanty choroby ako biologické zmeny agensa, vektora alebo rezervoáru,
- vnímavosť voči chorobe na základe kožných testov alebo sérologických prehľadov (napríklad sérové banky).

Surveillance choroby – neprerušovaný dohľad nad všetkými aspektmi výskytu a šírenia danej choroby, ktorý je integrálnou súčasťou účinného boja proti nej.

Sem patrí systematický zber a vyhodnocovanie:

- správ o chorobnosti a úmrtnosti,
- osobitných správ o vyšetřovaní epidémií a o vyšetřovaniach jednotlivých prípadov ochorenia v teréne,
- záznamov o izolácii a identifikácii infekčných agensov zo strany laboratórií,
- údajov o dostupnosti, využiteľnosti a neprimeraných účinkoch vakcín alebo toxoidov, imunoglobulínov, insekticídov a ďalších látok používaných v boji proti chorobám,
- informácií ohľadne hladín imunity v rozličných častiach populácie a
- ďalších relevantných epidemiologických údajov.

Vypracováva sa súhrnná správa o týchto údajoch, ktorá sa rozošle všetkým spolupracujúcim osobám a ďalším (orgánom, inštitúciám), ktorí majú poznať výsledky činnosti (účinnosti opatrení) vykonávaných v rámci surveillance. Tento postup sa týka všetkých inšancií verejného zdravotníctva od miestnych po medzinárodné. Sérologická surveillance identifikuje charakteristiku práve prebiehajúcej infekcie a infekcie, ku ktorej došlo v minulosti, pomocou sérologických testov.

Sústava jednotiek – súbor základných jednotiek a odvodených jednotiek spoločne s ich násobkami a podielmi definovanými podľa pravidiel pre danú sústavu veličín.

Sústava veličín – súbor veličín spolu so súborom vzájomne si neodporúčajúcich rovníc týkajúcich sa týchto veličín.

POZN.: Ordinalne veličiny, ako napríklad tvrdosť C podľa Rockwella, sa zvyčajne nepovažujú za súčasť sústavy veličín, pretože sú s ostatnými veličinami spojené iba prostredníctvom empirických vzťahov.

By observation of trends over time in a given place and a given population one can detect or predict (anticipate) changes that warrant necessary measures, including investigative and control measures to control disease. Data sources can be directly related to the disease or to the factors that influence the occurrence of disease, including:

- information on the mortality and morbidity based on death certificates, medical records, reports or notifications by “sentinel” (representative) general practitioners,
- laboratory diagnosis,
- reports on the epidemic,
- data on vaccination and vaccination side effects,
- records on sick leave (from work),
- determinants of diseases such as biological changes of agents, vectors or reservoir,
- susceptibility to the disease determined by skin tests or serological surveys (e.g. serum banks).

Surveillance of disease (disease surveillance) – a continuous supervision of all aspects of occurrence and spread of the disease, which is an integral part of an effective fight against it.

This includes systematic collection and assessment of:

- the reports on the morbidity and mortality,
- special reports on the investigation of epidemics and field investigations of particular cases of the disease,
- laboratory records on the isolation and identification of infectious agents,
- data on the availability, usability, and inadequate effects of vaccines or toxoids, immunoglobulins, insecticides and other substances used in the fight against diseases,
- information on the immunity in different parts of the population and
- other relevant epidemiological data.

A summary report containing these data and assessments is produced and distributed to all collaborating persons (authorities, institutions) who need to be informed about the activities and their results (measures efficiency). This procedure applies to public health activities at all levels from local to international. Serological surveillance identifies the characteristics of the ongoing infection and infections that occurred in the past, using serological tests.

System of units – a set of base units and derived units, together with their multiples and submultiples, defined in accordance with given rules, for a given system of quantities.

System of quantities – a set of quantities together with a set of non-contradictory equations relating those quantities.

NOTE: Ordinal quantities, such as Rockwell C hardness scale, are usually not considered to be part of a system of quantities because they are related to other quantities through empirical relations only.

Svetelný tok, [lm] – celkové množstvo energie vyžiareného viditeľného svetla (380 nm – 780 nm) zo zdroja do okolitého priestoru za 1 s.

Luminous flux, [lm] – the energy (J) per unit time (s) radiated over visible wavelengths (380 nm – 780 nm).

Svetlo – viditeľná časť spektra elektromagnetického žiarenia s vlnovou dĺžkou v intervale (380 nm – 780 nm). Vyvoláva v ľudskom oku vnem.

Light – the visible part of the spectrum of electromagnetic radiation in the wavelength range 380 nm – 780 nm, which causes a visual perception.

Svetová zdravotnícka organizácia – špecializovaná medzivládna organizácia systému OSN zaoberajúca sa problematikou zdravia.

World Health Organization – a specialized intergovernmental organization of the UN system focused on the health issues.

Svrab (Scabies) – ektoparazitické kontagiózne ochorenie zapríčinené infestáciou roztočom zákožka svrabová (*Sarcoptes scabiei* var. *hominis*) a niekedy aj *Sarcoptes scabiei* var. *canis* (obidva z čeľade *Sarcoptidae*). Mikroskopické roztoče sa zavrtávajú do pokožky (do vrstvy stratum corneum). K interhumánnemu prenosu dochádza najčastejšie prenosom oplodnených samíc pri dlhšom kontakte s kožou infikovaných osôb, ale v prípade tzv. nórskeho svrabu môže dôjsť k prenosu z človeka na človeka aj pri krátkom kontakte, akým je napr. podanie rúk. Svrab sa niekedy klasifikuje ako sexuálne prenosné ochorenie. K prenosu môže dôjsť aj prostredníctvom kontaminovaných predmetov, napríklad posteľnej bielizne a oblečenia, ktoré môžu byť významným zdrojom reinfekcie u vyliečených pacientov (roztoče prežívajú v prostredí mimo tela až 3 dni). Nórsky svrab je vysoko kontagiózne a ťažká forma ochorenia, ktorá sa zvyčajne vyvinie u imunokompromitovaných pacientov. Inkubačná doba je asi 3 týždne po prvotnej infekcii, ale pri reinfekcii sa príznaky zjavujú už po niekoľkých dňoch. Ochorenie je pomerne časté a vyskytuje sa celosvetovo, najmä v podmienkach preplnenia, napr. v ústavoch sociálnej starostlivosti, väzenských zariadeniach a v ústavoch pre dlhodobu chorých.

Scabies – ectoparasitic contagious disease of humans caused by an infestation of the skin by mite *Sarcoptes scabiei* var. *hominis* and occasionally by *Sarcoptes scabiei* var. *canis* (both from family *Sarcoptidae*). The microscopic mites burrow into epidermis (up to the stratum corneum). Human-to-human transmission occurs primarily by the transfer of impregnated females after prolonged skin-to-skin contact; however, in case of crusted (Norwegian) scabies transmission can occur even after brief contact, such as handshake. It is sometimes classified as a sexually transmitted disease. Transmission may occasionally occur via fomites (bedding, clothing), which may be a significant source of reinfections in cured patients (mites can survive out of skin for up to 3 days). Norwegian scabies is a highly contagious and severe form of scabies that may develop in immunocompromised patients. Incubation period is about 3 weeks upon initial infection but just a few days after reinfection. Scabies is relatively common condition worldwide and spreads easily under crowded conditions in institutions such as nursing homes, prisons and extended-care facilities.

Symbiôza – prospešné spolunažívanie dvoch organizmov (symbiontov), z ktorého majú obaja úžitok prevyšujúci nevýhody spolunažívania. Príkladom symbiontov sú mikroorganizmy ktoré využívajú odpadové produkty makroorganizmu, pričom makroorganizmus využíva ich niektoré metabolity. Napr. *Escherichia coli* v hrubom čreve syntetizuje vitamín K a niektoré vitamíny skupiny B, a to v takom množstve, že kryje celú spotrebu organizmu.

Symbiosis – beneficial coexistence of two organisms (symbionts), in which the mutual advantages normally outweigh the disadvantages. An example of symbiont is a microorganism that utilizes waste products of a macroorganism, while macroorganism uses some of its metabolites. For example, bacteria *Escherichia coli* in the large intestine synthesize vitamin K and some vitamins B in amounts that fully cover the needs of an organism.

Syndróm – komplex príznakov (symptómov), pri ktorých znaky resp. príznaky koexistujú častejšie než ako by sa očakávalo ak by išlo o dielo náhody bez existujúcej závislosti (t. j. za predpokladu ich vzájomnej nezávislosti).

Syndrome – a complex of signs (symptoms) occurring together more often than would be expected by chance without their mutual dependence (i. e. as if they were mutually independent).

Synonymum – alternatívny názov, pod ktorým je materiál známy. Napr. metylalkohol sa nazýva aj metanol alebo drevný lieh.

Synonym – another name or names by which a material is known. For example, methyl alcohol is also known as methanol or wood alcohol.

Synthetáza – ligáza; enzým katalyzujúci spájanie dvoch molekúl za vzniku chemickej väzby, pričom túto reakciu sprevádza hydrolytické štiepenie funkčnej skupiny u jednej alebo oboch reagujúcich molekúl.

Synthetase – ligase; an enzyme that catalyzes a reaction, in which two molecules are joining by forming a new chemical bond with accompanying hydrolysis of a functional group in one or both reacting molecules.

Syntéza DNA – proces, pri ktorom vznikajú molekuly DNA, napr. DNA replikácia, PCR reakcia, chemická syntéza DNA (resp. oligodeoxyribonucleotidov), alebo reverzná transkripcia.

Synthesis of DNA – the process of synthesis of DNA molecules, e.g. DNA replication, PCR reaction, chemical synthesis of DNA (oligodeoxyribonucleotides) or reverse transcriptase.

Systém – súbor vzájomne previazaných, alebo vzájomne pôsobiacich prvkov plniacich cieľovú funkciu, na ktorú bol systém vytvorený.

System – a set of interconnected components and/or components with combined actions that fulfil an intended function or role for which the system was created.

Systém bezpečnosti – vytvorenie stavu, ktorý nespôsobí smrť, úraz, chorobu z povolania, poškodenie alebo stratu majetku, alebo poškodenie životného prostredia.

Safety system – creation of conditions that prevent death, injury, occupational disease, damage to the property, loss of property, or damage to the environment.

Systém biologickej ochrany – tvoria ho organizačné, technické, protiepidemické, protiepzootické, hygienické a iné súvisiace opatrenia, opatrenia na zabezpečenie varovania obyvateľstva a vyzrozumia určených osôb, nepretržitého pozorovania a monitorovania, individuálnej a kolektívnej ochrany na obmedzenie a odstránenie následkov napadnutia biologickými prostriedkami teroristickým spôsobom v dobe mieru alebo v prípade vojnového konfliktu.

System of biological protection – a system composed of organizational, technical, anti-epidemic and anti-epizootic and other measures, arrangements to ensure early warning of population and reporting to the designated personnel, and ongoing monitoring of the status of individual and collective protection in order to limit consequences of the hostile use of biological agents or toxins in bioterror attacks or armed conflicts.

Systém ekologický – funkčná sústava živých a neživých zložiek životného prostredia, ktoré sú navzájom spojené výmenou látok a tokom energie.

Ecosystem – a functional system of biotic (living) and abiotic (non-living) factors in a particular environment, which are mutually connected through material cycling and energy flow.

Systém manažérstva – systém na určenie politiky a cieľov a na dosiahnutie týchto cieľov.

Management system – a system to establish policy and objectives and to achieve those objectives.

POZN.: Systém manažérstva organizácie môže zahŕňať rozličné systémy manažérstva, ako je systém manažérstva kvality, systém manažérstva financií alebo systém environmentálneho manažérstva.

NOTE: A management system of an organization can include different management systems, such as a quality management system, a financial management system or an environmental management system.

Systém manažérstva kvality – systém manažérstva na usmerňovanie a riadenie organizácie s ohľadom na kvalitu.

Quality management system – a system to direct and control an organization with regard to quality.

Systém manažérstva merania – súbor súvisiacich a previazaných prvkov nevyhnutných na dosiahnutie metrologicky konfirmácie a trvalého riadenia procesov merania.

Measurement management system – a set of inter-related and interacting elements necessary to achieve metrological confirmation and continual control of measurement processes.

Systém obrany štátu – súhrn prvkov, opatrení štátu a vzťahov medzi nimi, prostredníctvom ktorých ministerstvá, ostatné orgány štátnej správy, súdy, prokuratúra, orgány miestnej štátnej správy, obce, vyššie územné celky, právnické a fyzické osoby vytvárajú predpoklady na zabezpečenie obrany štátu a zdroje, prostriedky a podmienky pre ozbrojené sily SR a ich spojencov pri plnení záväzkov vyplývajúcich z medzinárodných zmlúv o spoločnej obrane proti napadnutiu a z ďalších zmlúv, ktorými je SR viazaná. Je súčasťou bezpečnostného systému štátu.

National defence system – a set of established measures and their mutual relationships to create conditions for the national defence, including resources and means necessary for the armed forces of the Slovak Republic and its allies in fulfilling their obligations from international treaties on collective defence against aggression and from other treaties binding to the Slovak Republic. It involves ministries, other state administration bodies, courts, prosecutor's office, local state administration authorities, municipalities, higher territorial units, legal entities and natural persons. It is a component of the national security system.

Systém otvorený – systém, ktorý si s okolím vymieňa informáciu, látku a energiu. Má definované okolie, t. j. má definovaný aspoň jeden vstup a jeden výstup.

Open system – a system with transfers of information, material and energy with its surroundings. It has defined surroundings, i. e., it has at least one defined input and output.

Systém protichemickej ochrany – tvoria ho organizačné a technické opatrenia na zabezpečenie varovania obyvateľstva a vyrozumienia určených osôb, nepretržité pozorovania a monitorovania, individuálnej a kolektívnej ochrany a na obmedzenie a odstránenie následkov napadnutia chemickými zbraňami.

Systém súkromného financovania zdravotníckych služieb – má dve podoby, ktorými sú:

- financovanie na základe priamych platieb,
- financovanie prostredníctvom súkromného poistenia.

Systém včasného varovania v rámci surveillance danej choroby – špecifická procedúra, ktorá čo najskoršie odhalí každú odchýlku od zvyčajnej alebo bežnej (normálnej) pozorovanej frekvencie určitého javu. Napríklad rutinné monitorovanie počtov úmrtí na pneumóniu a chrípku vo veľkých amerických mestách sa používa ako včasný varovný systém na identifikáciu epidémie chrípky. V rozvojových krajinách je zmena priemernej hmotnosti detí včasným varovaním signálom podvýživy.

Systém verejného financovania zdravotníckych služieb – má dve podoby, ktorými sú:

- financovanie na základe daňovej ceny (formou všeobecného alebo miestneho zdanenia, prípadne ich kombinácie),
- financovanie na základe verejného poistenia.

Systém viaczdrojového financovania zdravotníckych služieb – ide o financovanie zdravotníctva viacerými zdrojmi, pričom jednotlivé druhy výdavkov systému možno hradiť z týchto zdrojov:

- priame platby občana,
- nepriame platby občana, vybrané formou daní a realizované prostredníctvom štátneho rozpočtu,
- nepriame platby občana vybrané formou poistenia a realizované zdravotnými poisťovňami,
- priame a nepriame platby zamestnávateľov v prospech svojich zamestnancov,
- charitatívne zdroje (nadácie, donátorstvo, sponzorship).

Systematická chyba – chyby, ktoré sa opakujú a majú tendenciu posunúť výsledky jedným smerom. Príčiny systematických chýb sa môžu určiť aspoň principiálne a majú stále a premenlivé zložky. Tieto chyby sa väčšinou nedajú ošetriť štatisticky.

Systematická chyba merania – zložka chyby merania, ktorá v opakovaných meraniach zostáva nemenná alebo sa mení odhadnuteľným spôsobom.

POZN. 1: Referenčná hodnota veličiny pre systematickú chybu merania je pravá hodnota veličiny alebo nameraná hodnota etalónu, ktorá má zanedbateľnú neistotu merania, alebo konvenčná hodnota veličiny.

→

System of chemical protection – a system composed of organizational and technical measures to ensure early warning of population and reporting to the designated personnel, and ongoing monitoring of the status of individual and collective protection in order to limit consequences of the hostile use of chemical weapons.

Private financing of health services – has two forms, namely:

- financing on the basis of direct (out-of-pocket) payments,
- financing through private insurance.

Early Warning System in context of disease surveillance – a specific procedure for early detection of all deviations from the usual or common (normal) frequency of certain phenomenon. For example, routine monitoring of the numbers of deaths from pneumonia and influenza in major U.S. cities is used as an early warning system for the identification of influenza epidemic. In developing countries, change in the average weight of children is an early warning signal of malnutrition.

System of the public financing of the health services – has two forms, which are:

- financing based on the tax price (general or local taxation, or their combination),
- financing based on the public insurance system.

Multi-source financing of health services – the health care financed by multiple sources where different types of expenditures can be paid from the following sources:

- direct payments of citizens,
- indirect payments of citizens levied in taxes and regulated in the state budget,
- indirect payments of citizens collected through the health insurance and executed through the health insurance companies,
- direct and indirect payments made by employers for the benefit of their employees,
- charitable sources (foundations, donations, sponsorship).

Systematic error – errors that are reproducible and tend to bias a result in one direction. Their causes can be assigned, at least in principle, and they can have constant and variable components. Generally these errors cannot be treated statistically.

Systematic measurement error, systematic error of measurement, systematic error – a component of measurement error that in replicate measurements remains constant or varies in a predictable manner.

NOTE 1: A reference quantity value for a systematic measurement error is a true quantity value, or a measured quantity value of a measurement standard of →

POZN. 2: Systematická chyba merania a jej príčina môžu byť známe alebo neznáme. Pri známej systematickej chybe sa môže vykonať korekcia na jej kompenzáciu.

POZN. 3: Systematická chyba merania sa rovná chybe merania zmenšenej o náhodnú chybu merania.

negligible measurement uncertainty, or a conventional quantity value.

NOTE 2: Systematic measurement error, and its causes, can be known or unknown. A correction can be applied to compensate for a known systematic measurement error.

NOTE 3: Systematic measurement error equals measurement error minus random measurement error.

Systémový – vzťahujúci sa na celý systém; pôsobiaci v celom tele.

Systemic – related to the entire system; affecting the body generally.

Systolický krvný tlak, SKT – krvný tlak počas stiahnutia srdca. Je to najvyšší arteriálny tlak počas kontrakcie ľavej srdcovej komory.

Systolic Blood Pressure, SBP – the blood pressure when the heart is contracting. It is specifically the maximum arterial pressure during contraction of the left ventricle of the heart.

Šanca – pravdepodobnosť, že nejaká udalosť nastane delená pravdepodobnosťou, že táto udalosť nenastane. Napríklad udalosť s pravdepodobnosťou 25 % (0,25) má šancu $0,25/(1-0,25) = 0,333\dots$, čo sa vyjadruje pomerom 1:3.

Odds – the probability that an event will occur divided by the probability that the event will not occur. For example, the odds of an event, whose probability is 25% (0.25), is $0.25/(1-0.25) = 0.333\dots$, which can be expressed as 1:3.

Šírka integrácie – počet rôznych funkcií a služieb poskytovaných počas trvania starostlivosti.

Breadth of integration – number of different functions and services provided along the continuum of care.

Škoda – rozsah poškodenia, najčastejšie vo forme finančných strát s ohľadom na poškodený objekt.

Damage – the scope of harm, most frequently in the form of financial loss related to a damaged object.

V oblasti bezpečnosti práce je definovaná škoda ako fyzické zranenie a/alebo poškodenie zdravia alebo majetku. V environmentalistike je to merateľná nepriaznivá zmena prírodného zdroja, alebo merateľné zhoršenie funkcií prírodného zdroja, ku ktorým môže dôjsť priamo, alebo nepriamo.

In the area of work safety, damage is defined as a physical injury and/or impairment of the health or property. In the environmental science or engineering, damage is a measurable adverse change to a natural resource, which can be incurred directly or indirectly.

Škodlivosť alkoholu – *Epizódy pitia nadmerných dávok alkoholu (HED)*.

Toxicity of alcohol – *Heavy episodic drinking (HED)*.

Úmrtia spôsobené alkoholom (AAD) sú definované ako počet úmrtí v dôsledku požívania alkoholu.

Alcohol attributable deaths (AAD) defined as the number of deaths due to the use of alcohol.

Frakcia pripísateľná požívaniu alkoholu (AAF) je časť všetkých ochorení a úmrtí, ktoré sú pripísateľné požívaniu alkoholu. Miera AAF je používaná na kvantifikáciu prispievania alkoholu ako rizikového faktora k ochoreniam a smrti. Sú kalkulované na základe hladín, expozície k alkoholu a rizikových vzťahov medzi hladinami, expozíciou a inými ochoreniami.

Alcohol attributable fraction (AAF) is part of all diseases and deaths attributable to use of alcohol. AAF is used to quantify the attribution of alcohol as a risk factor to the diseases and deaths. They are calculated based on levels, exposure of alcohol and risk relations between levels, exposure to alcohol and other diseases.

Školská zdravotná starostlivosť – činnosť praktického lekára pre deti a dorast spočívajúca v starostlivosti o detskú kolektívu v oblasti prevencie, zdravotnej výchovy a pri manažovaní akútnych i chronických zdravotných problémov. Je orientovaná na podporu zdravia žiakov a študentov, na predchádzanie vzniku úrazov a zdravotných problémov a na zabezpečenie zdravotnej starostlivosti pre žiakov a študentov.

School Health Service – the activity of a physician for children and adolescents providing health care to group of children, preventive services, health education, management of acute and chronic health conditions. Designed to promote health of students, identify and prevent health problems and injuries, and ensure health care for students.

Školský vek, mladší – vývojové obdobie od 5. roku do konca 10. roku života.

School age, younger – developmental period from the 5th year to the end of 10th year of age.

Školský vek, starší – vývojové obdobie od 10. roku do konca 15. roku života.

School age, older – developmental period from the 10th year to the end of 15th year of age.

Špecifickosť analytická – schopnosť testu detegovať alebo kvantifikovať konkrétny analyt a nie iné zložky vzorky, resp. miera, do akej je test pre daný analyt neovplyviteľný interferenciou s kontaminujúcimi analytickými signálmi zo vzorky.

Specificity (analytical) – the ability of an assay to detect or quantify a particular analyte rather than others in a sample i. e. the degree to which an assay for a particular analyte is free from interference from other contaminating signals in a sample.

Špecifickosť diagnostického testu – schopnosť testu preukázať neprítomnosť ochorenia u osôb, ktoré sú bez tohto ochorenia; nadobúda hodnoty od 0 do 1 (resp. 0–100 %)

Specificity of a diagnostic test – ability of the test to detect individuals who do not have a given disorder as negative; also known as the true negative rate; its values range from 0 to 1 (or 0–100%)

$$Sp = TN / (TN + FP)$$

$$Sp = TN / (TN + FP)$$

kde

Sp: špecifickosť diagnostického testu

TN: počet osôb bez daného ochorenia s negatívnym výsledkom testu)

FP: počet osôb bez daného ochorenia s falošne pozitívnym výsledkom testu)

where

Sp: specificity of a diagnostic test

TN: the number of individuals without a given disorder scored negative by the diagnostic test (true negative)

FP: the number of individuals without a given disorder scored positive by the diagnostic test (false positive)

Špecifikácia – dokument obsahujúci požiadavky.

POZN.: Špecifikácia sa môže týkať činnosti alebo produktov.

Specification – document stating requirements.

NOTE: A specification can be related to activities or products.

Štandard – založená, prijatá a na dôkazoch založená technická špecifikácia alebo základ pre porovnanie. Referenčný bod používaný na porovnanie.

Standard – an established, accepted and evidence-based technical specification or basis for comparison. A point of reference used for comparison (benchmark).

Štandardizovaná úmrtnosť, SDR – miera úmrtnosti (obvykle na 100 000 obyvateľov) upravená na vekovú štruktúru štandardnej európskej populácie.

Standardized death rate, SDR – a death rate (usually per 100 000 population) adjusted to the age structure of a standard European population.

Štandardizovaný podiel úmrtnosti – pomer počtu úmrtí pozorovaných v špecifikovanej populácii k počtu úmrtí, ktorý by sa očakával ak by sledovaná populácia mala takú istú úmrtnosť ako štandardná populácia.

Standardized Mortality Ratio, SMR – the ratio of the number of deaths observed in a specified population to the number that would be expected if that population had the same mortality rate as a standard population.

Štandardná neistota merania – neistota merania vyjadrená ako smerodajná odchýlka.

Standard measurement uncertainty, standard uncertainty of measurement, standard uncertainty – measurement uncertainty expressed as a standard deviation.

Štandardná populácia – štruktúra populácie, ktorá sa používa na zabezpečenie konštantnej distribúcie veku alebo kovariantu (premennej) tak, že vekovo a pohlavne-špecifické pomery v rámci rôznych populácií sa môžu na ňu aplikovať a môžu sa porovnať bez zavádzajúcich vplyvov (konfounderov) spôsobených rôznym rozdelením (distribúciami) veku alebo kovariantu (premennej) v populáciách.

Standard Population – a population structure that is used to provide a constant age or covariate distribution, so that the age- and sex-specific rates within different populations can be applied to it and can be compared without confounding by the different age or covariate distributions of the populations.

Štandardné riziko – metóda na ohodnotenie zdravotných stavov na základe axiémov očakávanej teórie užitočnosti. Štandardné riziko žiada respondentov vybrať si tak, že porovnajú zlepšenia zdravia proti riziku smrti.

Standard Gamble, SG – a method for valuation of health states based on the axioms of expected utility theory. The standard gamble asks respondents to make choices that weigh improvements in health against mortality risks.

Štandardný referenčný údaj – referenčný údaj, ktorý vydal uznávaný orgán.

Standard reference data – reference data issued by a recognized authority.

Štandardy starostlivosti o duševné zdravie – normatívne kvalitatívne vyhlásenia o tom, čo predstavuje prijateľnú a primeranú starostlivosť o duševné zdravie (Lund et al, 1998).

Štatistická sila – pravdepodobnosť, že štúdia odhalí nejaký efekt ako štatisticky významný na určitej hladine významnosti, pokiaľ tento efekt existuje. Čím je štatistická sila väčšia, tým je menšia pravdepodobnosť, že štúdia neodhalí efekt, ktorý reálne existuje (chyba II. druhu).

Štatistická významnosť – pozorovaný rozdiel je štatisticky významný, keď je dokázané, že pravdepodobnosť náhodného získania takéhoto rozdielu je relatívne nízka.

Štátna moc – zvrchovaný mechanizmus, ktorý spravuje vývoj na určitom území. Štátna moc sa delí na 3 zložky: zákonodarná (parlament), výkonná (vláda, prezident) a súdna (súdy). Súčasťou delby moci je aj nezlučiteľnosť (inkompatibilita) funkcií (napr. sudca nemôže byť aj poslancom).

Štátna pokladnica – orgán štátnej správy zriadený v zmysle zákona č. 291/2002 Z. z. o Štátnej pokladnici a o zmene a doplnení niektorých zákonov zabezpečujúci sústavu činností v rámci systému Štátnej pokladnice, najmä centralizáciu riadenia verejných financií, realizáciu rozpočtu subjektov verejnej správy, vedenie a správu účtov klientov a realizáciu platobného styku klientov.

Štátne hmotné rezervy – hmotné rezervy, mobilizačné rezervy a pohotovostné zásoby spravované štátom za účelom ochrany ekonomiky štátu, pre potreby ozbrojených síl, ozbrojených zborov a obyvateľstva na riešenie krízových situácií, vytvárané, dopĺňané, uložené a ochraňované na území Slovenskej republiky ako vybrané majetkové hodnoty (napr. základné suroviny, materiály, stroje, výrobky, náradie, dokumentácia a nehnuteľnosti).

Štátny zdravotný dozor – dozor nad dodržiavaním ustanovení Zákona o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia, všeobecne záväzných právnych predpisov vydaných na jeho vykonanie a iných všeobecne záväzných právnych predpisov upravujúcich ochranu verejného zdravia.

Štruktúra dráhy – priestorové charakteristiky depozície energie v prostredí pozdĺž trajektórie pri prechode ionizujúceho žiarenia.

Štruktúralne úpravy – súbor princípov prijatých Medzinárodným menovým fondom (MMF) a Svetovou bankou od roku 1980 s cieľom posilniť vonkajšiu životaschopnosť ekonomík nastavujúcich sa krajín a stabilitu medzinárodného finančného systému, v súlade so zastrešujúcou liberálnou ideológiou, ktorá riadi →

Standards of mental health care – normative qualitative statements about what constitutes acceptable and adequate mental health care (Lund et al., 1998).

Statistical power – the probability that a study will detect an effect as statistically significant at some level of significance, if the effect exists. The higher statistical power means the lower probability that a study fails to identify a true effect (type II error).

Statistical significance – a finding is described as statistically significant, when it can be demonstrated that the probability of obtaining such a difference by chance only is relatively low.

State authority – a sovereign mechanism that administers development of specific land. State authority is divided into three components: legislative (the Parliament), executive (the Government, the President) and judicial (courts). Separation of powers is provided through incompatibility of offices (e.g. a judge cannot be a member of Parliament).

State treasury – government body created in accordance with the Act no. 291/2002 on the State Treasury, which ensures running of the set of activities within the State Treasury system, especially the centralized management of public finances, operating the budgets of government entities; management and administration of its client accounts, and the execution of payment transactions of its clients.

State Material Reserves – material reserves, mobilization reserves and emergency reserves controlled by the government in order to protect the national economy, to cover the needs of armed forces, and general public during crisis. They are created, replenished, stored and protected in the territory of the Slovak Republic as selected material assets (e.g. raw materials, materiel, equipment, products, tools, documentation, and real estate).

State health supervision – the oversight of the compliance with the provisions of the Act on the protection, promotion and the development of public health, binding regulations issued for its implementation, and other laws regulating the protection of public health.

Track structure – spatial patterns of energy deposition in mater along the track from the passage of ionizing radiation.

Structural adjustment – a set of policies adopted by the International Monetary Fund (IMF) and the World Bank since the 1980s with the aim of enhancing the external viability of the adjusting countries' economies and the stability of the international financial system, consistent with the overarching liberal ideology →

globalizačné procesy vo finančných a obchodných odvetviach; tieto princípy zahŕňajú devalváciu, zníženie verejných výdavkov, zvýšenie daní a prísnejšiu menovú politiku, a zníženie úlohy štátu.

that drives globalization processes in the financial and trade sectors; these policies involve devaluation, public spending reduction, tax increases, and tighter monetary policy, and a reduction of the role of the state.

Štúdie založené v priemyselných podmienkach – epidemiologické priemyselné štúdie, ktoré zbierajú informácie o zdraví a expozíciách od pracujúcej populácie v konkrétnom priemyselnom odvetví. Pri týchto štúdiách sú k dispozícii presnejšie údaje o expozíciách na pracoviskách a o determinantoch týchto expozícií ako pri štúdiách realizovaných v komunite.

Industry based studies – epidemiological industry based studies collect health and exposure information from a population of workers employed in a particular industry. In industry based studies accurate data on workplace exposures and exposure determinants are more easily available than for community based studies.

T-1123 – toxický karbamát; potenciálna BOL; 3-dietylamino-fenyl-N-metylkarbamát metyl jodid.

T-1123 – toxic carbamate; potential CWA; 3-diethylamino-phenyl-N-methylcarbamate methyl iodide.

Tabun – ethyl N-dimethylfosforamidokyanidát; etylester kyseliny dimetylamidokyanfosforečnej. ↗ GA; látka zo skupiny NPL.

Tabun – ethyl N-dimethylphosphoramidocyanide. ↗ GA; a chemical from the group of nerve agents.

Taq polymeráza – DNA polymeráza pochádzajúca z organizmu *Thermus aquaticus*.

Taq polymerase – DNA polymerase derived from *Thermus aquaticus*.

TCDD – ↗ Dioxín.

TCDD – ↗ Dioxin.

Technická kontrola – kategória kontroly nebezpečenstva, ktorá uplatňuje fyzikálne/inžinierske metódy na minimalizáciu nebezpečenstva. Príkladmi objektov technickej kontroly sú: ventilácia, izolácia, eliminácia, uzavretie, nahradenie a konštrukcia pracovísk alebo prístrojov a zariadení.

Engineering Control – a category of hazard control that uses physical/engineering methods to eliminate or minimize the hazard. Examples of engineering controls include: ventilation, isolation, elimination, enclosure, substitution and design of the workplace or equipment.

Technický expert – osoba, ktorá auditorskému tímu poskytuje špecifické vedomosti alebo skúsenosti.

Technical expert – a person providing specific knowledge or expertise to the audit team.

POZN. 1: Špecifické vedomosti alebo skúsenosti sa týkajú organizácie, procesu alebo činnosti, ktoré sa majú auditovať, alebo aj jazyka a kultúry.

NOTE 1: Specific knowledge or expertise relates to the organization, the process or activity to be audited, or language or culture.

POZN. 2: Technický expert nepôsobí ako audítor v auditorskom tíme.

NOTE 2: A technical expert does not act as an auditor in the audit team.

Telofáza – posledná fáza mitózy, resp. meiózy, pri ktorej sa na póloch bunky zostavia úplné diploidné súbory chromozómov, ktoré sa obalia jadrovými obalmi, de-kondenzujú a dochádza k zostaveniu nových jadriok.

Telophase – the last phase of mitosis or meiosis, in which the full diploid chromosomal sets are assembled at the opposite poles of the cell; these chromosome sets are enveloped by nuclear membranes and decondensed; new nucleoli are assembled.

Teloméry – špecializované koncové úseky lineárnych chromozómov u väčšiny eukaryotických organizmov a u niektorých prokaryotov. Charakteristická je pre ne prítomnosť repetitívnych sekvencií bohatých na guanín (napr. 5'-TTAGGG-3'). Teloméry chránia chromozóm pred degradáciou a fúziou s inou DNA a pomáhajú zabezpečiť úplnú replikáciu terminálnych sekvencií. V priebehu starnutia buniek dochádza ku skracovaniu telomér pri každom delení bunky. Ná-dorové bunky sa dokážu vyhnúť skracovaniu telomér a replikatívnej senescencii rôznymi mechanizmami, napríklad aktiváciou telomerázy.

Telomeres – a specialized end portions of linear chromosomes in most eukaryotic organisms and some prokaryotes. They are characterized by the presence of guanine-rich repetitive sequences (e.g. 5'-TTAGGG-3'). Telomeres protect the chromosomes from degradation and fusion with other DNA. They help to ensure the complete replication of terminal sequences. During the aging of cells, telomere shortening occurs at each cell division. Cancer cells are able to avoid telomere shortening and replicative senescence by various mechanisms, including the activation of telomerase.

Tempo rastu – ↗ Miera populačného rastu.

Growth rate – ↗ Population growth rate.

Teoretická (minimálna) distribúcia expozície riziku – rozloženie expozície obyvateľstva rizikovému faktoru, ktoré by viedlo k najnižšiemu zaťaženiu populácie ochorením.

Theoretical (minimum) risk exposure distribution – the population distribution of exposure to a risk factor that would result in the lowest population disease burden.

Teplno-vlhkostná mikroklíma, TVM – súčasť mikroklímy pracovného prostredia, ktorej najdôležitejšie faktory sú: teplota vzduchu, stredná teplota sálania, relatívna vlhkosť vzduchu a rýchlosť prúdenia vzduchu.

Hygrothermal microclimate – the component of microclimate in the workplaces; its most important factors are: air temperature, mean temperature of radiation, relative humidity and wind speed.

Teplno-vodivostný detektor – detektor v plynovej chromatografii založený na zmene tepelnej vodivosti plynu vystupujúceho z kolóny v porovnaní s čistým nosným plynom.

Thermal-conductivity detector – a detector used in gas chromatography (GC) based on measuring difference in thermal conductivity between gas stream exiting chromatography column and that of pure carrier gas.

Teplný úpal – potenciálne smrteľný stav v dôsledku prehriatia organizmu pri nadmernej expozícii vysokým teplotám vo vonkajšom prostredí v spojení s dehydratáciou, čo vedie k zrúteniu schopnosti organizmu regulovať teplotu. Telesná teplota tela stúpa na veľmi vysoké (smrteľné) hodnoty – teplota telesného jadra môže byť viac ako 40 °C. Je to stav postihujúci centrálny nervový systém. Príznaky sú: suchá koža, závrate, bolesti hlavy, smäd, nevoľnosť, svalové kŕče; ďalšími bežnými príznakmi sú zmätenosť, dezorientácia a niekedy aj poruchy vedomia.

Heat stroke – a potentially deadly condition in which over-exposure to a very hot environment frequently with dehydration breaks down the body's ability to control its temperature and cool itself sufficiently. The body temperature rises to a very high (deadly) level – a core body temperature greater than 40 °C. It is a condition involving the central nervous system. The symptoms are: dry skin, vertigo, headache, thirst, nausea, and muscular cramps; other common symptoms include confusion, disorientation, and sometimes loss of consciousness or coma.

Teplé a chladné obdobie roka – za teplé obdobie roka sa považuje obdobie s priemernou vonkajšou teplotou vzduchu 13 °C a vyššou. Ak klesne priemerná denná teplota počas dvoch po sebe nasledujúcich dní pod 13 °C, hodnotí sa ako chladné obdobie roka.

Warm and cold period of the year – the warm period of the year is the period when the average daily outdoor temperature reaches 13 °C or more. If the average daily outdoor temperature decreases below 13 °C during two consecutive days, the period is considered as the cold period of the year.

Teplota mokrého teplomeru (psychrometrická teplota), t_w [°C] – teplota snímaná nútene vetraným, navlhčeným tepelným senzorom. Používa sa na určenie vlhkosti vzduchu psychrometrickou metódou.

Wet bulb temperature, t_w [°C] – the temperature measured by wet sensor at forced ventilation. It is used to determine the relative humidity of the air by psychrometric method.

Teplota rosného bodu, t_{dp} [°C] – teplota, pri ktorej sa vyrovnáva rýchlosť kondenzácie vodnej pary a rýchlosť odparovania vody. Teplota rosného bodu je zvyčajne nižšia ako teplota vzduchu a tieto dve teploty sú rovnaké ak relatívna vlhkosť vzduchu dosiahne 100 %.

Dew point temperature, t_{dp} [°C] – the temperature at which the water vapor in the air condenses into liquid at the same rate at which it evaporates. Dew point temperature is usually lower than the air temperature, and their values are equal when the relative humidity reaches 100%.

Teplota varu – teplota, pri ktorej sa kvapalina mení na paru.

Boiling Point – the temperature at which a liquid changes to a vapor.

Teplota vzduchu, t_a [°C] – suchá teplota vzduchu meraná senzorom, ktorý je chránený pred vlhkosťou a sálaním tepla.

Dry bulb temperature, t_a [°C] – the temperature measured by thermometer protected from moisture and heat radiation.

Teplotný gradient – rozdiel teploty vzduchu vo výške 50 cm a 200 cm nad terénom.

Temperature gradient – the difference in the air temperature at 50 cm and 200 cm above ground level.

Teratogén – faktor, ktorý spôsobuje vrodené chyby tým, že pôsobí škodlivo na vyvíjajúce sa dieťa v čase zárodku (embryo) alebo plodu (fetus). Medzi teratogénne faktory patrí ionizačné žiarenie, niektoré infekcie v materstve a niektoré chemické látky.

Teratogen – any agent that can interfere with prenatal development of an embryo or fetus and cause the formation of developmental abnormalities. The examples include ionizing radiation, some maternal infections, and chemicals.

Teratogénny účinok – vrodené poruchy, ktoré nie sú odovzdané ďalším generáciám.

Teratogenic effect – birth defects that are not passed on to future generations.

Terciárna prevencia – opatrenia zamerané na minimalizáciu následkov existujúceho ochorenia alebo úrazu. Väčšina medicínskych intervencií spadá do tejto kategórie.

Terčový útvar, Ti – anatomický útvar vo vnútri tela (referenčného fantómu), v ktorom sa žiarenie absorbuje. Anatomickým útvarom môže byť orgán alebo konkrétne tkanivo, napr. v gastrointestinálnom trakte, v močovom mechúre, v kostre alebo v dýchacom systéme.

Terminácia – ukončenie (replikácie, transkripcie, translácie).

Terminátor – regulačná oblasť DNA, na ktorej sa končí prepis mRNA.

Termofilné – baktérie a archea optimálne rastúce pri teplotách vyše 50 °C (až do 85 °C).

Termoregulácia – súbor mechanizmov organizmu udržiavajúcich rovnováhu medzi produkciou (príjmom) tepla a jeho výdajom, a tým aj stálu teplotu telesného jadra.

Terorizmus – organizované použitie násillia alebo hrozby jeho použitia, obvykle zamerané proti nezúčastneným osobám, s cieľom vyvolať strach, ktorého prospeďníctvom majú byť splnené politické, náboženské alebo ideologické požiadavky vo vnútroštátnom alebo v medzinárodnom meradle.

Terrestrialne žiarenie – žiarenie emitované z rádioaktívnych materiálov prirodzene sa vyskytujúcich v zemi.

Tetanolyzín – jeden z dvoch exotoxínov *Clostridium tetani*. Je to cytolytický toxín vyvolávajúci zmeny permeability biologických membrán a následne lýzu postihnutých buniek. Postihuje autonómny nervový systém a vyvoláva príznaky autonómnej dysfunkcie ako napr. srdcové dysrhythmie, nestabilný tlak krvi, profúzne potenie a horúčku.

Tetanospazmín – neurotoxín produkovaný grampozitívnymi baktériami *Clostridium tetani* v anaeróbných podmienkach, ktorého účinkom sa u postihnutých rozvíja tetanus. Tetanospazmín vstupuje do centrálného nervového systému retrográdnym axonálnym transportom po absorpcii z nervovo-svalovej platničky. V postihnutých neurónoch toxín blokuje uvoľňovanie inhibičných neurotransmiterov GABA a glycinu, čo nakoniec vedie ku generalizovaným kŕčom priečne pruhovaných svalov.

Tienenie – jeden zo základných spôsobov ochrany pred ionizujúcim žiarením pochádzajúcim z externých zdrojov.

Použitie pohlcujúceho materiálu alebo prekážky medzi zdrojom žiarenia a detektor alebo príjemcom. Tienenie absorbuje žiarenie a znižuje intenzitu dopadajúceho žiarenia.

Tertiary prevention – measures taken to minimize the consequences of an existing disease or injury. Most medical interventions fall into this category.

Target region, Ti – anatomical region within the body (reference phantom) in which radiation is absorbed. The region may be an organ or a specified tissue as in the gastrointestinal tract, urinary bladder, skeleton, and respiratory tract.

Termination – completion (of replication, transcription, or translation).

Terminator – regulatory sequence of DNA where the transcription of mRNA is terminated.

Thermophilic – bacteria or archaea growing optimally at temperatures above 50 °C, up to about 85 °C.

Thermoregulation – a set of mechanisms, which control the balance between heat production and heat loss, and allow maintaining core internal temperature of an organism.

Terrorism – the use of violence or threat against individuals, who are usually not part of a conflict, to induce fear and enforce compliance with political, religious or ideological demands of perpetrators on the national or international level.

Terrestrial radiation – radiation emitted by naturally occurring radioactive materials in the earth.

Tetanolysin – one of the two exotoxins of *Clostridium tetani*. It is a cytolytic toxin causing permeability changes of biological membranes and consequently lysis of affected cells. It affects the autonomic nervous system and causes signs of autonomic dysfunction such as cardiac dysrhythmia, unstable blood pressure, profuse sweating and fever.

Tetanospasmin – neurotoxin produced by the Gram-positive bacteria *Clostridium tetani* in anaerobic conditions. Its effects are responsible for major clinical signs of tetanus. Tetanospasmin enters the central nervous system by retrograde axonal transport after its absorption from neuromuscular junction. The toxin blocks the release of inhibitory neurotransmitters GABA and glycine in affected neurons, which leads to the generalized convulsions of skeletal muscles.

Shielding (radiation) – one of the key principles for protection from external radiation sources of ionising radiation.

The use of absorbing material or obstruction between a source of radiation and the detector or recipient. Shielding absorbs radiation and reduces the intensity of the incident radiation.

Tieňové ceny – ceny, ktoré boli upravené z rôznych dôvodov, vrátane darov, skreslených kurzov a dotácií, na získanie ekonomických nákladov, ktoré lepšie odrážajú hodnotu daného tovaru.

Tinnitus (ušné šelesty) – pociťovanie zvukov v ušiach ako hučanie, zvonenie alebo pískanie, aj keď v skutočnosti nedochádza k nijakému prenosu zvuku.

Titrácia vírusu – stanovenie množstva vírusu napr. v suspenzii z infikovaných myších mozgov, v tekutine z naočkovaného kuracieho embrya, alebo v médiu z infikovanej tkanivovej kultúry.

Tkanivový ekvivalent – termín používaný v súvislosti s meracími zariadeniami v radiačnej ochrane; označuje látku, ktorá pohlcuje a rozptyľuje dopadajúce žiarenie, podobne ako biologické tkanivo.

Tkanivový váhový faktor, w_T – faktor, ktorým je vážená ekvivalentná dávka v tkanive alebo orgáne, aby sa dala vyjadriť ako relatívny príspevok tohto tkaniva alebo orgánu k celkovej zdravotnej ujme zodpovedajúcej rovnomernému ožiareniu celého tela (ICRP 1991b).

Tlaková vlna – systém stlačeného a zriedeného vzduchu, ktorý sa šíri od centra jadrového výbuchu (alebo výbuchu konvenčných vysokoexplozívnych materiálov) rýchlosťou zvuku alebo nadzvukovou rýchlosťou. Rázová tlaková vlna sa šíri nadzvukovou rýchlosťou a má nespojitý priebeh v čase a priestore.

TMB-4 – reaktivátor acetylcholinesterázy. ↗ Trimedoxim.

TNT ekvivalent – množstvo TNT (trinitrotoluénu), ktoré by vyprodukovalo rovnaké poškodenie ako sledovaný výbuch. Používa sa ako vzťažný ekvivalent poškodenia pre výbuchy látok v nekondenzovanom stave a má význam len v určitej vzdialenosti od zdroja výbuchu, kde je povaha vygenerovanej tlakovej vlny porovnateľná s vlnou vygenerovanou pri detonácii TNT.

Togavírusy – obalené ssRNA vírusy pozitívnej polarity z čeľade *Togaviridae*, rodu *Alphavirus* a *Rubivirus*. Alfavírusy infikujú ľudí a mnohé stavovce a ich prenášačmi sú najmä komáre (patria medzi arbovírusy). Tento rod zahŕňa aj druhy významných z hľadiska biologickej vojny a bioterorizmu napr. vírus venezuelskej encefalitídy koní (VEEV), vírus západnej encefalomyelitídy koní (WEEV), vírus východnej encefalomyelitídy koní (EEEV) a vírus Chikungunya. Rod *Rubivirus* obsahuje jediný druh – vírus ružienky (rubeoly), ktorý infikuje iba človeka a ochorenie sa šíri kvapôčkovým prenosom (nie článkonožcami).

Toxicita – vlastnosť niektorých látok spôsobovať po vniknutí do organizmu chorobné zmeny alebo smrť; kvantitatívne sa vyjadruje pre rôzne miesta podania (brány vstupu) napr. ako LD50 alebo LCt50.

Shadow prices – prices that have been adjusted for various reasons, including donations, distorted exchange rates, subsidies, to yield an economic cost that better reflects the value of a given goods.

Tinnitus (ringing in the ears) – a sound in one ear or both ears, such as buzzing, ringing, or whistling, sensed without an external stimulus.

Virus titration – determination the quantity of virus, for example in the suspension from infected mice brains, in the fluid from inoculated chicken embryo, or in the medium from infected tissue culture.

Tissue equivalent – term from radiation protection measuring technology; denotes a substance, with absorbing and scattering properties for a given radiation that sufficiently match those of a certain biological tissue.

Tissue weighting factor, w_T – the factor by which the equivalent dose in a tissue or an organ is weighted to represent the relative contribution of that tissue or organ to the total health detriment resulting from uniform irradiation of the body (ICRP 1991b).

Blast wave – the system of compressed air and negative pressure air that propagates from the center of nuclear explosion (or detonation of high explosive materials) at speed of sound or supersonic speed. Shock wave propagates at supersonic speed and displays discontinuous change of pressure in time and space.

TMB-4 – acetylcholinesterase reactivator. ↗ Trimedoxime.

TNT equivalent – the amount of TNT (trinitrotoluene), which would produce the same damage as the monitored explosion. It is used as a reference with respect to the damage from explosion of substances in a non-condensed state and it is only relevant at certain distances from the center of explosion, where the nature of the generated blast wave is comparable to the wave generated by the detonation of TNT.

Togaviruses – enveloped positive strand ssRNA viruses from family *Togaviridae*, genera *Alphavirus* and *Rubivirus*. Alphaviruses infect humans and various vertebrates and their transmission occurs mainly via mosquitoes (they belong to arboviruses). This genus includes species relevant with respect to biological warfare and bioterrorism, e.g. Venezuelan equine encephalitis virus (VEEV), Western equine encephalitis virus (WEEV), Eastern equine encephalitis virus (EEEV) and Chikungunya virus. Genus *Rubivirus* only includes one species – Rubella virus (RuV), which is pathogenic only for humans and transmitted by respiratory droplets (not an arthropod-borne disease).

Toxicity – a property of some substances to induce pathological changes or death upon entering the organism; it is quantitatively expressed for different routes of administration, e.g. by LD50 or LCt50.

Toxicitný súčin – miera expozície toxickou chemickou látkou inhalačnou cestou – predstavuje súčin koncentrácie toxickéj chemickej látky v miligramoch na meter kubický a času expozície v minútach. Udáva sa v $\text{mg}\cdot\text{min}\cdot\text{m}^{-3}$.

Toxická dávka – množstvo toxickéj chemickej látky, ktoré po vniknutí do organizmu niektorou z možných brán vstupu vyvolá príznaky otravy. Rozoznávame prahové toxické dávky (PD), efektívne toxické dávky (ED) a smrteľné toxické dávky (LD).

Toxické chemické látky – akékoľvek chemické látky (pevné, kvapalné alebo plynné), ktoré môžu prostredníctvom svojho chemického pôsobenia na životné procesy zapríčiniť smrť, vyvolať dočasnú nevládnosť alebo trvale následky ľuďom, zvieratám alebo zničenie či poškodenie rastlín. Zahŕňajú bojové chemické látky, látky na zaistenie poriadku a bezpečnosti, herbicidy a niektoré priemyslové nebezpečné látky.

Toxický – jedovatý.

Toxický šokový syndróm, TSS – život ohrozujúce ochorenie sprevádzané bolesťami hlavy a svalov, horúčkou, zimnicou, zmätenosťou, hypotenziou, gastrointestinálnymi ťažkosťami, kožným exantémom, konvulziami a multiorgánovým zlyhaním. V etiológii sa uplatňujú toxíny *Staphylococcus aureus* s charakterom superantigénov, najmä toxín TSST-1 a menej často stafylokokové exotoxíny. Rizikovými faktormi vzniku ochorenia sú: používanie vysokoabsorbčných menštruačných tampónov, používanie antikoncepčných pesarov, stav po pôrode alebo potrate a kožné poranenia. Syndróm príbuzný toxickému šokovému syndrómu vyvolávajú aj toxíny *Streptococcus pyogenes* (pyrogénny exotoxín A, B, C a streptokokový superantigén SSA), najčastejšie u osôb s infikovanými kožnými léziami.

Toxigenita mikroorganizmov – schopnosť mikroorganizmov produkovať toxíny.

Toxíny – toxické látky prírodného pôvodu proteínového alebo nízkomolekulového charakteru, produkované živočíchmi (zootoxíny), rastlinami (fytotoxíny), hubami (mykotoxíny), fytoplanktómom a inými nižšími rastlinami (fykotoxíny) a baktériami (baktériové toxíny). Ich pôsobením na organizmus dochádza k intoxikáciám (v organizme sa nereplikujú a neprenášajú z človeka na človeka!).

Toxogonín – reaktivátor acetylcholinesterázy.
↗ Obidoxim.

Transakčné náklady – akékoľvek použitie prostriedkov potrebných na vyjednanie a presadenie dohody, vrátane nákladov na informácie, ktoré sú potrebné na ulahčenie rokovacej stratégie, čas strávený vyjednávaním, a nákladov na to, aby sa zabránilo podvázaniu zo strany zjednávajúcich strán.

TRANSANT – profylaktické antidotum proti NPL, obsahujúce reaktivátor HI-6.

Ct – a measure of inhalational exposure to a toxic chemical agent – it represents a product of the concentration of the chemical agent in milligrams per cubic meter of the air and the duration of exposure in minutes. It is presented in $\text{mg}\cdot\text{min}\cdot\text{m}^{-3}$.

Toxic dose – the quantity of a toxic chemical substance, which causes intoxication upon entering the organism. Depending on the outcome, one can distinguish threshold toxic doses (TD), effective toxic doses (ED) and lethal toxic doses (LD).

Toxic chemical agents – all chemical agents (solid, liquid or gaseous), which can cause death, incapacitation or permanent health damage to humans, animals or plants. This group includes chemical warfare agents, riot control agents, herbicides and some hazardous industrial chemicals.

Toxic – poisonous.

Toxic shock syndrome, TSS – a life threatening disease with headaches, myalgia, fever and chills, confusion, hypotension, gastrointestinal problems, rash, seizures and multi-organ failure. The causative agents involved in the etiology of TSS are superantigens produced by *Staphylococcus aureus*, mainly the toxin TSST-1, and less frequently also staphylococcal exotoxins. Risk factors include the use of highly-absorbing menstrual tampons, the use of diaphragm for contraception, recent childbirth, abortion/miscarriage or skin lesions. Toxic shock-like syndrome (TSLs) is caused by *Streptococcus pyogenes* toxins, including pyrogenic exotoxin of serotype A, B, C or streptococcal superantigen (SSA), usually in persons with infected skin lesions.

Toxigenicity of microorganisms – an ability of microorganisms to produce toxins.

Toxins – naturally occurring low molecular or proteinaceous substances produced by animals (zootoxins), plants (phytotoxins), fungi (mycotoxins), phytoplankton and other lower plants (phycotoxins), and bacteria (bacterial toxins). Their action on living organisms results in intoxication; however, they do not replicate in the organisms and they are not transmitted from person to person.

Toxogonin – acetylcholinesterase reactivator.
↗ Obidoxime.

Transaction costs – any use of resources required to negotiate and enforce agreements, including the cost of information needed to facilitate a bargaining strategy, the time spent haggling, and the costs of preventing cheating by the parties to the bargain.

TRANSANT – prophylactic antidote against nerve agents containing reactivator HI-6.

Transfer (medzirezortný) – pohyb zamestnanca z jednej medzinárodnej organizácie do druhej za podmienok, ktoré nedávajú právo vrátiť sa do uvoľňujúcej organizácie.

Transfer (inter-agency) – movement of a staff member from one international organization to another under conditions which do not give a right to return to the releasing organization.

Transkripcia – je prvý stupeň expsie génov, pri ktorom sa prepisuje informácia z DNA do RNA.

Transcription – the first step of gene expression, in which the information is transcribed from DNA to RNA.

Transkript – transkripciou vzniknutá molekula RNA.

Transcript – RNA molecule produced by transcription.

Translácia – preklad genetickej informácie z poradia nukleotidov mRNA do poradia aminokyselín v polypeptidovom reťazci; preklad z RNA do proteínov.

Translation – translation of genetic information from the nucleotide sequence in mRNA to the amino acid sequence in polypeptide; translation from RNAs into proteins.

Transmisívne nákazy – prenosné ochorenia, pri ktorých šírení sa aktívne (biologicky) uplatňujú článkonožce (napr. mor, škvrnitý týfus, malária). Nepatria medzi ne nákazy prenášané článkonožcami pasívne (napr. bacilárna dyzentéria prenášaná pasívne/mechanicky muchou domovou).

Vector-born contagious diseases (caused by blood-born pathogens) – contagious diseases transmitted by arthropods through an active biological process (e.g. plague, louse-born typhus, and malaria). This group does not include diseases transmitted by arthropod vectors passively, such as bacillary dysentery, which is transmitted passively/mechanically by house-fly *Musca domestica*.

Transovariálna infekcia – prenos infikujúceho mikroorganizmu z infikovanej samice článkonožca na potomstvo. Príkladom je prenos pôvodcu horúčky Skalístých hôr *Rickettsia rickettsii* z infikovanej samice kliešťa na potomstvo. Naproti tomu v prípade malárie k transovariálnej infekcii nedochádza.

Transovarial transmission – transmission of the disease-causing microorganism from infected female arthropod to her offspring. For instance, the causative agent of Rocky mountain spotted fever *Rickettsia rickettsii* is passed from parent female tick to her offspring, while causative agents of malaria are not passed through the transovarial transmission.

Transport HBM – postupy a činnosti na správne triedenie, balenie, dokumentovanie a spoľahlivý a bezpečný transport hodnotných biologických materiálov z jedného miesta na iné, podľa platných národných a/alebo medzinárodných predpisov.

Transport of VBM – procedures and practices employed to correctly categorize, pack, document and safely and securely transport the valuable biological materials (VBMs) from one place to another, in accordance with the applicable national and/or international regulations.

Transport rizika (v radiačnej hygiene) – použitie koeficientu rizika odhadnutého v jednej populácii pre inú populáciu s odlišnými charakteristikami.

Transport of risk (radiation hygiene) – taking a risk coefficient estimated for one population and applying it to another population with different characteristics.

Trestný čin – protiprávny čin, ktorého znaky sú uvedené v Trestnom zákone, ak tento zákon neustanovuje inak. Trestný čin sa dá deliť podľa závažnosti na prečin a zločin.

Criminal offence – an illegal act with characteristics specified in the Criminal Code, unless stipulated otherwise. The crime can be divided according to the seriousness to misdemeanor or felony.

Tretí sektor – zahŕňa organizácie a inštitúcie, ktoré možno charakterizovať ako mimovládne, odbreňujú vládu od činností, ktoré by musela zabezpečovať sama.

Third sector – includes the organizations and institutions that can be characterized as non-governmental and that relieve the Government from activities, which would otherwise have to be taken by the Government.

Trh zdravotníckych služieb – trh, ktorý sa vyznačuje niekoľkými špecifikami:

Health care market – a market with following characteristics (components):

- pacient – príjemca zdravotnej starostlivosti nie je jej priamym platcom,
- neexistuje tu princíp vyrovnania ponuky a dopytu,
- zdroje na financovanie zdravotnej starostlivosti sú prísne regulované.

- patient, who is the recipient of the health care, is not a direct payer,
- non-existent principle of balancing supply and demand,
- resources to finance health care are strictly regulated.

Trhové zlyhanie – zlyhanie trhu pri dosahovaní efektívnej alokácie zdrojov alebo sociálnych cieľov. Poskytuje ekonomické argumenty pre reguláciu a intervenciu štátom.

Trieda – kategória alebo poradie priradované rozličným požiadavkám na kvalitu produktov, procesov alebo systémov, ktoré plnia rovnaké funkcie na používanie. Príklady: cestovná trieda letenky a kategória hotela.

Trieda správnosti – trieda meradiel, ktoré spĺňajú určené metrologické požiadavky na neprekročenie chýb merania alebo zložiek neistôt meradla v rámci špecifikovaných limitov za určených pracovných podmienok. POZN. 1: Trieda správnosti sa zvyčajne označuje číslom alebo konvenčne prijatou značkou.

POZN. 2: Trieda správnosti sa používa niekedy aj pre materializované miery.

Trihexyfenidyl – liečivo zo skupiny parasymptolytik; anticholinergikum; súčasť antidota PANPAL.

Trichotecény – skupina asi 60 seskviterpénových mykotoxínov produkovaných rôznymi druhmi saprofytických i parazitických plesní, napr. z rodu *Fusarium*, *Myrothecium*, *Phomopsis*, *Stachybotrys*, *Trichoderma*, *Trichotecium*. Patria medzi ne makrocyclické trichotecény (napr. verucaríny, satratoxíny, roridíny a atranóny) a nemakrocyclické trichotecény (napr. T-2 toxín, neosolaniol a nivalenol). Trichotecény sú účinné inhibítory proteosyntézy v eukaryotických bunkách. Akútne intoxikácie sa klinicky prejavujú ako dermatitída, dermatonekróza, lézie horného úseku GIT, poškodenie rohovky, poruchy hemostázy, poškodenie kostnej drene, poruchy CNS, imunosupresia, poškodenie reprodukčných orgánov, hypotenzia a šoku. Pri chronickej expozícii sa uplatňujú aj mutagénne a karcinogénne účinky. Z hľadiska vojenskej toxikológie sa trichotecény zaraďujú medzi pluzgierotvorné látky, pričom dermálna toxicita T-2 toxínu je vyššia ako v prípade lewisitu a S-yperitu. Navyše je T-2 toxín asi 400-krát účinnejšia pluzgierotvorná látka než S-yperit.

Trimedoxim – 1,3-bis(4-hydroxyiminometylpyridinium)-propan dibromid, reaktivátor acetylcholinesterázy, TMB-4.

tRNA – transferová ribonukleová kyselina, pomáha dekodovať mRNA do polypeptidového reťazca.

Tropizmus – preferencia mikroorganizmov vo vzťahu k určitým orgánom a tkanivám. Napríklad *Streptococcus mutans* je prítomný v zubnom plaku ale nie na epiteli sliznice jazyka, zatiaľ čo *Streptococcus salivarius* kolonizuje epitel jazyka a nenachádza sa v dentálnom plaku.

Trvalo udržateľný rozvoj – rozvoj, ktorý uspokojuje potreby dneška bez toho, aby ohrozil schopnosť budúcich generácií uspokojovať svoje vlastné potreby. Obsahuje v sebe mnoho zložiek a všetky sektory, vrátane zdravotníckeho, ktoré musia prispieť k jeho dosiahnutiu.

Market failure – the failure of market to achieve an efficient allocation of resources or to reach social goals, providing the economic case for regulation and intervention of the state.

Grade – category or rank given to different quality requirements for products, processes or systems having the same functional use. Examples: Class of airline ticket and category of hotel in a hotel guide.

Accuracy class – a class of measuring instruments or measuring systems that meet stated metrological requirements that are intended to keep measurement errors or instrumental uncertainties within specified limits under specified operating conditions.

NOTE 1: An accuracy class is usually denoted by a number or symbol adopted by convention.

NOTE 2: Accuracy class applies to material measures.

Trihexyphenidyle – parasympholytic drug; anticholinergic drug; a component of antidote PANPAL.

Trichothecenes – a group of about 60 sesquiterpene (three isoprene unit-containing) mycotoxins produced by various saprophytic and parasitic fungi, e.g. those from genera *Fusarium*, *Myrothecium*, *Phomopsis*, *Stachybotrys*, *Trichoderma*, and *Trichotecium*. The group includes macrocyclic trichothecenes (e.g. verucarines, satratoxins, roridins, atranones) and non-macrocyclic trichothecenes (e.g., T-2 mycotoxin, neosolaniol and nivalenol). They are potent inhibitors of protein synthesis in eukaryotic cells. Acute intoxications result in dermatitis, dermonecrosis, upper GIT lesions, corneal damage, impaired hemostasis, bone marrow damage, CNS impairment, immunosuppression, reproductive damage, hypotension and shock. Chronic toxicity includes carcinogenicity and mutagenicity. Trichothecenes are militarily significant blister agents (vesicants) and dermal toxicity of T-2 mycotoxin is higher than that of sulfur mustard and lewisite. In addition, the vesicant potency of T-2 mycotoxin is 400-times higher than that of sulfur mustard.

Trimedoxime – 1,3-bis(4-hydroxyiminomethylpyridinium)-propane dibromide, acetylcholinesterase reactivator, TMB-4.

tRNA – transfer ribonucleic acid; it helps decode mRNA into a polypeptide chain.

Tropism – preference of microorganisms in relation to certain organs and tissues. For example, *Streptococcus mutans* is present in dental plaque but not on the epithelium the tongue mucosa, while *Streptococcus salivarius* colonizes the epithelium of the tongue but it is not present in the dental plaque.

Sustainable development – development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs. It incorporates many elements and all sectors, including the health sector, which must contribute to this goal.

Trvalý posun prahu počutia – vzniká pri hladinách hluku vyšších ako 85 dB pri dlhodobej expozícii. Trvalý posun prahu počutia vedie k trvalej strate sluchu.

Trypanosomózy – infekčné ochorenia stavovcov vyvolané patogénnymi protozoami druhu *Trypanosoma*. Medzi choroby človeka patrí africká trypanosomóza (↗ Spavá choroba) a americká trypanosomóza (↗ Chagasova choroba), kým hospodárske zvieratá v krajinách subsaharskej Afriky postihuje africká trypanosomóza zvierat (↗ Nagana).

Tryptón – produkt hydrolyzy kazeínu (komplex mliečnych proteínov) trypsinom (pankreatický proteolytický enzým). Tryptóny sa pripravujú natrávením sušeného mlieka trypsinom a slúžia ako zdroj dusíka, energie a uhlíka v kultivačných pôdach.

Tryptónová voda – zmes tryptónov a vody, slúži na prípravu diagnostických a produkčných kultivačných pôd pre mnohé baktérie.

Tryskový požiar – únik stlačených horľavých plynov, pár, alebo kvapalín po okamžitom vznietení unikajúceho prúdu média do voľného priestoru z otvoru.

TTO – ↗ Časový kompromis.

Tularémia – akútne infekčné ochorenie ktorého klinická forma závisí od brány vstupu infekcie do organizmu (rozlišuje sa glandulárna, ulceroglandulárna, oku-loglandulárna, pleuropulmonálna, oroglandulárna, abdominálna alebo tyfoidná forma). Pôvodcom je *Francisella tularensis* – drobná, striktnie aeróbná nepohyblivá nesporulujúca tyčinka s rozmermi $0,7 \times 0,2 \mu\text{m}$. Na bežných pôdach nerastie, ale dobre rastie na krvnom agare s glukózou a cysteín hydrochloridom. Prameňom pôvodu môže byť viac ako 100 druhov živočíchov (v SR najmä drobné hlodavce) a v prenose sa môžu uplatniť aj kliešte alebo iné článkonozčce. Inkubačná doba je najčastejšie 2–10 dní. Ochorenie sa neprenáša z človeka na človeka.

Tumor-supresorové gény – gény, ktoré v normálnych bunkách obmedzujú proliferáciu a nádorový fenotyp bunky.

Turbidimetria – stanovenie obsahu analytu v suspenzii meraním množstva svetla, ktoré prešlo vzorkou.

Tvrdosť vody – celkový obsah rozpustených alkalic-kých zemin (horčík, vápnik, stroncium, a bárium) vo vode vo forme uhličitanov, síranov, chloridov, dusičnanov a fosforečnanov. Pre nejednoznačnosť významu a odlišné definície v rôznych štátoch sa od tohto termínu upúšťa. Vo vode rozpustený vápnik a horčík sa spoločne stanovujú chelatometrickou titráciou na eriochromovú čerň T pri pH 10. Vápnik sa →

Permanent hearing threshold shift – the results from prolonged exposures to the noise levels higher than 85 dB. Permanent hearing threshold shift can lead to the complete loss of hearing.

Trypanosomiasis – infectious diseases of vertebrates caused by protozoan parasites of *Trypanosoma* genus. Human trypanosomiasis include African trypanosomiasis (↗ Sleeping sickness) and American trypanosomiasis (↗ Chagas disease), while African animal trypanosomiasis (AAT) affects cattle, pigs, camels, goats, sheep and horses in sub-Saharan Africa (↗ Nagana disease).

Tryptone – a product of hydrolysis of casein (milk proteins complex) by trypsin (pancreatic proteolytic enzyme). Tryptone is produced by trypsin-mediated digestion of milk powder and serves as a source of nitrogen, energy and carbon in culture media.

Tryptone water – a mixture of tryptones and water used for the preparation of diagnostic and production culture media for many bacteria.

Jet fire – a fire that occurs when flammable gases, vapors or liquids, which are rapidly released from containers, are immediately ignited.

TTO – ↗ Time trade-off.

Tularemia – acute infectious disease with clinical form depending on the portal of entry of infectious agent to the host (following forms of disease are recognized: glandular, ulceroglandular, oculoglandular, pleuropulmonary, oroglandular, abdominal and typhoid form). The causative agent is *Francisella tularensis* – a small, strictly aerobic and non-motile, non-spore-forming rod measuring $0.7 \times 0.2 \mu\text{m}$. It does not grow on common culture media but it grows well on blood agar with glucose and cysteine hydrochloride. The reservoir of infection can be over 100 animal species (in the Slovak Republic it is mostly small rodents) and the disease transmission can be also mediated by ticks and other arthropods. Incubation period is usually 2–10 days. The disease is not contagious (there is not human-to-human transmission).

Tumor suppressor genes – genes that in a normal cells reduce proliferation or cancer cell phenotype.

Turbidimetry – determination of the amount of an analyte in suspension by measuring the amount of light that passed through the sample.

Water hardness – total amount of dissolved alkaline earths (magnesium, calcium, strontium and barium ions) in water bound as carbonates, sulfates, chlorides, nitrates, and phosphates. Due to ambiguities and differences in the definition of this term in various countries, its use becomes abandoned. The total amount of dissolved calcium and magnesium is determined by complexometric titration using Eriochrome Black T →

samostatne stanovuje chelatometricky pri pH 12 až 13 na indikátor HSN a obsah horčíka sa vypočíta z rozdielu oboch stanovení.

indicator at pH 10. Calcium alone is determined by complexometric titration at pH 12–13 using HSN indicator and the amount of magnesium is calculated as the difference of the two results.

Tymín – pyrimidínová báza; súčasť molekúl DNA.

Thymine – a pyrimidine base; a component of DNA.

Tymínové diméry – typ mutácie vyvolanej ultrafialovým žiarením (↗ Ultrafialové žiarenie), pri ktorej dochádza k vzniku kovalentných väzieb medzi susediacimi tymínovými zvyškami v tom istom vlákne DNA.

Thymine dimers – type of mutation induced by the ultraviolet radiation (↗ Ultraviolet radiation), in which adjacent thymine bases in a DNA strand become covalently linked to one another.

Typická infekcia – infekcia, ktorej priebeh má pre dané ochorenie typické klinické príznaky.

Typical infection – an infection with typical clinical course (typical clinical pattern).

Týranie – forma násillia, môže byť fyzické a psychické. Fyzické týranie sa prejavuje údermi, bitím, kopaním. Psychické týranie sa prejavuje hrozbami, príkormi, nátlakom, snahou o inštitucionalizáciu alebo zbavenie svojprávnosti.

Maltreatment – a form of abuse, which can be physical or emotional. Physical maltreatment is manifested by hitting, beating, kicking. Emotional maltreatment is characterized by threats, injustice, coercion, attempts to commit to an institution (institutionalize) or deprive of legal capacity.

Účinnosť – miera, do akej konkrétna intervencia, postup, režim alebo služba, vytvára zamýšľaný výsledok za ideálnych podmienok.

Efficacy – the extent to which a specific intervention, procedure, regimen or service, produces the intended result under ideal conditions.

Účinnosť pomoci – účinnosť rozvojovej pomoci pri dosahovaní vývojových cieľov, ekonomického alebo ľudského rozvoja. Podľa Parížskej deklarácie o účinnosti pomoci (pozri nižšie), je kľúčom k zlepšeniu účinnosti pomoci päť princípov:

Aid effectiveness – effectiveness of development aid in achieving economic or human development or development targets. According to the Paris declaration on Aid Effectiveness (see below) five principles are key to improved aid effectiveness:

- *vlastníctvo* (partnerské krajiny uplatňujú efektívne riadenie rozvojových politík a stratégií a koordinujú rozvojové aktivity),
- *nasmerovanie* (celková pomoc darcov je orientovaná na národné rozvojové stratégie, inštitúcie a postupy prijímajúcich partnerských krajín),
- *harmonizácia* (akcie darcov sú zosúladené, transparentné a kolektívne efektívne),
- *riadenie orientované na výsledky* (partnerské krajiny a darcovia presunú pozornosť na výsledky v oblasti rozvoja a výsledky budú merané) a
- *vzájomná zodpovednosť* (darcovia, partneri a krajiny sú zodpovední za výsledky v oblasti rozvoja). ↗ Parížska deklarácia.

- *Ownership* (partner countries exercise effective leadership over their development policies, and strategies and coordinate development actions),
- *Alignment* (donors base their overall support on partner countries' national development strategies, institutions and procedures),
- *Harmonization* (donors' actions are more harmonized, transparent and collectively effective),
- *Managing for results* (partner countries and donors shift focus to development results and results get measured) and
- *Mutual Accountability* (donors, partners and countries are accountable for development results). ↗ Paris declaration.

Údaj – hodnota veličiny poskytnutá meradlom alebo meracím systémom.

Indication – quantity value provided by a measuring instrument or a measuring system.

POZN.: Údaj a zodpovedajúca hodnota veličiny, ktorá sa má merať, nemusia byť nevyhnutne hodnotami veličín rovnakého druhu.

NOTE: An indication and a corresponding value of the quantity being measured are not necessarily values of quantities of the same kind.

Udalosť informačnej bezpečnosti – identifikovaný výskyt stavu systému, služby alebo siete, ktorý signalizuje možnosť porušenia politiky informačnej bezpečnosti, zlyhania opatrení alebo doposiaľ nezaznamenanú situáciu, ktorá môže byť relevantná z hľadiska bezpečnosti.

Information security incident – an identified event in the system, service or network, which indicates possibility of violation of information security policies, failure of measures or any situation that had not occurred in the past but may be relevant in terms of security.

Udelenie licencie (na výkon zdravotníckej praxe) – proces, pri ktorom vládny orgán udelí povolenie individuálnemu praktickému lekárovi, alebo organizácii →

Licensure – a process by which a governmental authority grants permission to an individual practitioner or health care organization to operate or to engage →

zdravotnej starostlivosti, pracovať alebo sa zapojiť do zamestnania či povolania. Licenčné predpisy sú všeobecne stanovené tak, aby zabezpečili, že organizácia alebo jednotlivec spĺňajú minimálne štandardy pre ochranu verejného zdravia a bezpečnosti. Udelenie licencie jednotlivcom je zvyčajne poskytované po nejakej forme skúšky alebo dokladu o vzdelaní a môže byť pravidelne obnovované zaplatením poplatku a/alebo dokladu o ďalšom vzdelávaní alebo odbornej spôsobilosti. Licencia sa organizácii udeľuje na základe kontroly na mieste, či boli splnené minimálne štandardy ochrany zdravia a bezpečnosti.

Udržateľnosť – potenciál pre udržanie priaznivých výsledkov na dohodnutú dobu na prijateľnej úrovni záťaže zdrojov v prijateľných organizačných a komunitných možnostiach.

Udržiavanie poriadku na pracovisku – spôsob zvládnutia nebezpečenstiev na celej ceste medzi zdrojom a pracovníkom. Dobré udržiavanie znamená nemať nepotrebné veci na pracovisku a držať všetky potrebné veci na správnom mieste. K tomu patrí aj správne čistenie, kontrola prašnosti, nakladanie s odpadmi, čistenie po rozliati kvapalín a údržba priechodnosti uličiek, východov a pracovných priestorov.

Úhrnná plodnosť na jednu ženu – je priamo vypočítaná ako súčet vekovo špecifických mier plodnosti.

Úhrnná/Celková plodnosť – počet detí, ktoré by sa narodili jednej žene v prípade, že by žena žila až do konca jej plodných rokov a plodila by deti v každom veku v súlade s platnými vekovošpecifickými mierami plodnosti.

Uchovávanie/udržiavanie etalónu – súbor činností nevyhnutných na zachovanie metrologických vlastností etalónu v rámci určených limitov. Uchovávanie zvyčajne zahŕňa pravidelné overovanie metrologických vlastností alebo kalibráciu, uskladnenie za vhodných podmienok a špecifickú ochranu pri používaní.

Ukazovateľ WBGT – miera tepelného stresu v priamom slnečnom svite, ktorá zohľadňuje teplotu, vlhkosť, rýchlosť vetra, výškový uhol slnka a oblačnosť. Používa sa hygienikmi v priemysle alebo v ozbrojených silách na posúdenie bezpečnosti práce v priamom slnečnom svite.

Úkrytie – komplex opatrení určených na ochranu osôb v ochranných stavbách pred možnými následkami krízových situácií. Zákon č. 297/1994 Z. z., o stavebno-technických požiadavkách na stavby a o technických podmienkach zariadení vzhľadom na požiadavky ČO, § 6, ods. 1, stanovuje nový spôsob členenia ochranných stavieb ČO (odolné úkryty, plynotesné úkryty, jednoduché úkryty budované svojpomocne a chránené pracoviská slúžiace civilnej ochrane).

in an occupation or profession. Licensure regulations are generally established to ensure that an organization or individual meets minimum standards to protect public health and safety. Licensure to individuals is usually granted after some form of examination or proof of education and maybe renewed periodically through payment of a fee and/or proof of continuing education or professional competence. Organizational licensure is granted following an on-site inspection to determine if minimum health and safety standards have been met.

Sustainability – the potential for sustaining beneficial outcomes for an agreed period at an acceptable level of resource commitment within acceptable organizational and community contingencies.

Housekeeping – a way of controlling hazards along the path between the source and the worker. Good housekeeping means having no unnecessary items in the workplace and keeping all necessary items in their proper places. It includes proper cleaning, control of dust, disposal of wastes, clean-up of spills and maintaining clear aisles, exits, and work areas.

Total fertility rate per woman – is directly calculated as the sum of age-specific fertility rates.

Total fertility rate – the number of children who would be born per woman if the woman was to live to the end of her child-bearing years and bear children at each age in accordance with prevailing age-specific fertility rates.

Conservation/maintenance of a measurement standard – a set of operations necessary to preserve the metrological properties of a measurement standard within specified limits. Conservation commonly includes periodic verification of predefined metrological properties or calibration, storage under suitable conditions, and specified care in use.

Wet Bulb Globe Temperature – a measure of the heat stress in direct sunlight that accounts for the effects of temperature, humidity, wind speed, sun elevation angle and cloud cover. It is used by industrial hygienists and the military to assess safe workload in direct sunlight.

Sheltering – a set of measures designed to protect persons in protective structures against possible consequences of crisis situations. Act No. 297/1994 On the structural and technical requirements for structures and on technical conditions of facilities with regard to the requirements of Civil Protection in paragraph 6, section 1 defines new classification of protective structures (resistant shelters, gas-proof shelters, simple self-help built shelters and secure workplaces that serve for civil protection purposes).

U

Úloha – súbor súvisiacich krokov, ktoré tvoria konkrétnu časť práce. Každá práca (profesia) pozostáva zo súboru pracovných úloh, resp. pracovných činností. Napr. odpovedanie na telefón, alebo vkladanie dát do počítača sú súčasťou práce sekretárky.

Task – a set of related steps that make up a discrete part of a job. Every job is made up of a collection of tasks. For example, answering a phone or entering data into a computer are tasks of a secretary's job.

Ultrafialové žiarenie – elektromagnetické žiarenie s vlnovou dĺžkou 10–400 nm, ktorá je nižšia ako zodpovedá viditeľnému svetlu a vyššia ako zodpovedá röntgenovému žiareniu. UV-A (dlhovlnné ultrafialové žiarenie) zodpovedajú vlnové dĺžky 320–400 nm, UV-B (strednovlnné ultrafialové žiarenie) má vlnové dĺžky v intervale 290–320 nm a UV-C (krátkovlnné ultrafialové žiarenie) má vlnové dĺžky 100–290 nm. Žiarenie s vlnovými dĺžkami 10–100 nm sa označuje ako extrémne UV žiarenie. Slnecné popáleniny najúčinnejšie vyvoláva UV s vlnovou dĺžkou < 300 nm. Nemelanómové zhubné nádory kože najúčinnejšie vyvoláva UV v rozsahu 250–300 nm s maximom pri 300 nm. UV-B dokáže priamo poškodiť bunkovú DNA a lokálne potlačiť imunitu inhibíciou efektorových a pamäťových T buniek. Naproti tomu UV-A má zrejme škodlivejšie účinky ako sa pôvodne predpokladalo a tiež dokáže poškodiť bunkovú DNA (nepriamo), pričom má aj vyššiu prenikavosť do kože.

Ultraviolet radiation – an electromagnetic radiation with wavelength $\lambda=10-400$ nm, which is longer than that of X-ray but shorter than that corresponding to visible light. It is classified into: UV-A (long-wave UV; $\lambda=320-400$ nm), UV-B (medium-wave UV; $\lambda=290-320$ nm), and UV-C (short-wave UV; $\lambda=100-290$ nm). Electromagnetic radiation with $\lambda=10-100$ nm is known as the extreme UV radiation. UV with wavelength < 300 nm has highest efficacy in inducing sunburn (solar dermatitis). UV with wavelengths of 250–300 nm induces non-melanoma skin cancers with highest potency at 300 nm. UV-B can directly damage DNA and suppress local immunity by inhibiting effector and memory T cells. UV-A is likely more hazardous than previously thought and it can damage cell DNA as well (albeit indirectly) and it displays higher penetration into skin than UV-B.

Ultrazvuk – zvuk, ktorého frekvenčné pásmo je nad fyziologickou hranicou vnímania zvuku (od 20 kHz do 10 MHz a viac). Významnou vlastnosťou ultrazvuku je odraz zvukových vln od prekážok a ich absorpcia v prostredí (využitie v medicíne pri ultrazvukovej diagnostike).

Ultrasound – sound with frequency above the threshold of hearing of healthy young adults (from about 20 kHz up to 10 MHz or more). An important property of ultrasound is its reflection from and absorption in the environment (used for medical imaging).

Umelé osvetlenie – osvetlenie umelými zdrojmi svetla.

Artificial lighting – lighting by artificial light sources.

Umelý zdroj ionizujúceho žiarenia – zdroj ionizujúceho žiarenia iný ako prírodný zdroj ionizujúceho žiarenia.

Artificial source of ionising radiation – a source of ionising radiation other than a natural source of ionising radiation.

Umieranie – neurčito ohraničený proces smerujúci k smrti.

Dying – dying is vaguely defined process leading to death.

Umiestnenie – systém hodnotenia a výberu, podľa ktorého sú voľné miesta obsadzované pracovníkmi slúžiacimi v medzinárodnej organizácii. Obyčajne sa odvoláva na vnútorné obsadzovanie voľných pracovných miest na rozdiel od externého nábora.

Placement – system of assessment and selection by which vacancies are filled by staff serving in an international organization. Commonly refers to internal filling of vacancies as distinguished from external recruitment.

Úmrtnosť – odhad podielu populácie, ktorá zomrie počas stanoveného obdobia. V čitateli je počet osôb umierajúcich v priebehu daného obdobia; v menovateli je celkový počet ľudí v populácii, zvyčajne stanovený ako medziročný (polročný) stav obyvateľstva. Tento podiel predstavuje osobo-časovú úmrtnosť, t. j. úmrtnosti na 10^n osoborokov. Ak je nízka, predstavuje tiež dobré stanovenie kumulatívnej úmrtnosti. Tento podiel jen označovaný aj ako Hrubá úmrtnosť.

Mortality rate – an estimate of the proportion of a population that dies during a specified period. the numerator is the number of persons dying during the period; the denominator is the total number of people in the population, usually estimated as the mid-year population. This rate is an estimate of the person-time death rate, i. e., the death rate per 10^n person-years. If the rate is low, it is also a good estimate of the cumulative death rate. This rate is also called the crude death rate.

Úmrtnosť na maláriu – počet úmrtí na maláriu na 100 000 obyvateľov a rok.

Malaria death rate – the number of malaria deaths per 100 000 population and calendar year.

Univerzálne pokrytie – všeobecný prístup k zdravotníckym službám so sociálnou zdravotnou ochranou.

Universal coverage – universal access to health services with social health protection.

Únosné zaťaženie územia – také zaťaženie územia ľudskou činnosťou, pri ktorom nedochádza k poškodzovaniu životného prostredia, najmä jeho zložiek, funkcií ekosystémov alebo ekologickej stability.

Bearable load of an area – the load to an area caused by human activity which does not cause damage to the environment, mainly its components, the functions of the ecosystem or ecological stability.

UNSCEAR (Vedecký výbor OSN pre účinky atómového žiarenia) – vydáva pravidelné správy o zdrojoch a účinkoch ionizujúceho žiarenia.

UNSCEAR (United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation) – publishes periodic reports on sources and effects of ionizing radiation.

Úplné zdravie – zdravotný stav (pozri ďalej), ktorý je charakterizovaný optimálnymi úrovňami fungovania alebo spôsobilosti vo všetkých dôležitých oblastiach zdravia a bez akéhokoľvek druhu ochorenia alebo choroby. „Optimálne“ úrovne fungovania sú definované ako také, nad ktorými by už nemalo byť (všeobecne) ďalšie zvýšenie považované za zlepšenie zdravia. Štádiá výnimočného fungovania nad týmito úrovňami sú teda považované za talent alebo výnimočné schopnosti, nie za lepší stav zdravia.

Full health – a health state characterized by optimal levels of functioning or capacity in all the important domains of health, and freedom from any type of illness or disease. The “optimal” levels of functioning are defined as those levels above which further gains would not (in general) be regarded as improvements in health. States of exceptional functioning above these levels are thus considered to be talents or exceptional abilities, not higher states of health.

Úprava pracoviska – plánovanie štruktúry a vybavenia pracovného prostredia tak, aby sa znížila pravdepodobnosť alebo vylúčila možnosť úrazu alebo ochorenia.

Workplace Design – the planning of workplace environments, structures and equipment so that the potential for injury and illness is reduced or eliminated.

Uracil – pyrimidínová báza; súčasť RNA.

Uracil – a pyrimidine base; a component of the RNA.

Úrad verejného zdravotníctva SR – rozpočtová organizácia štátu s pôsobnosťou pre územie SR so sídlom v Bratislave, ktorá je zapojená finančnými vzťahmi na rozpočet ministerstva zdravotníctva, odborne a metodicky riadi, usmerňuje a kontroluje výkon štátnej správy v oblasti verejného zdravotníctva uskutočňovaný regionálnymi úradmi verejného zdravotníctva v SR.

Public Health Authority of the Slovak Republic – a state budgetary organization acting on the territory of the Slovak Republic, located in Bratislava; financially linked to the budget of the Ministry of Health; it manages, directs, and controls the performance of public health administration carried out by the regional offices of public health.

Úrazy, všetky typy – počet zaznamenaných ochorení/úrazov a úmrtí alebo ich odhadovaný počet, ktoré súvisia s automobilovými a inými dopravnými nehodami; samovraždami; vraždami a násilím a pracovnými úrazmi.

Injuries, all types – the number of recorded or estimated number of diseases/injuries and deaths related to motor and other vehicle accidents; suicide; homicide and violence; and work accidents.

- **Automobilové a iné dopravné nehody, prípady a úmrtia** – celkový počet prípadov, ktoré sa vzťahujú na úrazy (bez následku smrti a smrteľných) z automobilových a iných dopravných nehôd, zatiaľ čo celkový počet úmrtí sa vzťahuje len na smrteľné zranenia.
- **Samovraždy, prípady a úmrtia** – celkový počet prípadov a úmrtí v dôsledku sebapoškodzovania s úmyslom vziať si život. Tiež vyjadrené ako podiel na celkovej populácii.
- **Vraždy a násilie, prípady a úmrtia** – celkový počet prípadov a úmrtí v dôsledku zranení vznikajúcich v dôsledku vrážd a ďalších foriem násillia.
- **Úrazy z povolania, prípady a úmrtia** – celkový počet prípadov a úmrtí v dôsledku zranení, ktoré vyplývajú z práce alebo vznikajú v priebehu práce.

- **Motor and other vehicular accidents, cases and deaths** – the total number of cases refers to injuries (non-fatal and fatal) from motor and other vehicular accidents, while total number of deaths refers only to the fatal injuries.
- **Suicide, cases and deaths** – total number of cases and deaths from self-inflicted injuries with the intention of taking one's life. Also expressed as a proportion to the general population.
- **Homicide and violence, cases and deaths** – total number of cases and deaths from injuries resulting from homicides and other forms of violence.
- **Occupational injuries, cases and deaths** – total number of cases and deaths due to injuries arising out of or in the course of work.

Úrazy spôsobené teplom – spektrum rôznych ochorení, ktoré vznikajú expozíciou organizmu nadmerným teplom. Patrí medzi ne vyčerpanie z tepla a tepelný úpal (klasický alebo námahový). Tepelný úpal sa na rozdiel od vyčerpania z tepla vyznačuje tým, že pri ňom dochádza k zlyhaniu termoregulácie a rozvíjajú sa poruchy CNS.

Úrčenie súvislosti v procesoch – postup na posúdenie pozície hodnoteného objektu v príslušnom prostredí alebo systéme, ako aj jeho strategických cieľov a významu pre spoločnosť.

Úroveň biologickej ochrany 1, BL 1 – zahŕňa vyučovanie a ďalšie laboratória, kde sa pracuje so známymi presne definovanými kmeňmi, ktoré nie sú známe ako pôvodcovia chorôb u zdravých dospelých ľudí. Veľa pôvodcov chorôb človeka, ktoré spĺňajú kritériá BL-1, vyvoláva iba oportúnne infekcie alebo sa jedná o vakcinačné kmene. Osobitné vybavenie laboratórií nie je potrebné.

Úroveň biologickej ochrany 2, BL 2 – zahŕňa pracovné metódy, zariadenia a konštrukčné riešenia použiteľné pre klinické, diagnostické, výukové a iné laboratória, v ktorých sa pracuje so širokým spektrom v danej oblasti pôvodných mikroorganizmov spôsobujúcich ochorenie ľudí. Pri dodržiavaní správnych mikrobiologických postupov je možná práca na otvorených pracovných stoch a riziko z aerosólov je nízke. Primárne riziko pre pracovníkov pracujúcich s týmito pôvodcami spočíva v perkutánnej alebo slizničnej expozícii, a tiež v ingestcii infekčného materiálu. Väčšina pôvodcov, s ktorými sa pracuje na úrovni BL-2, sa nešíri aerosólom alebo kvapôčkami. Pre minimalizáciu expozície pracovníkov sa využívajú bezpečnostné boxy a bezpečné odstredivky.

Úroveň biologickej ochrany 3, BL 3 – zahŕňa pracovné metódy, zariadenia a konštrukčné riešenia použiteľné pre klinické, diagnostické, výukové, výskumné a výrobné laboratória, v ktorých sa pracuje s pôvodnými alebo exotickými pôvodcami chorôb s potenciálnou možnosťou vzdušného prenosu nákazy a ktoré môžu spôsobiť potenciálne smrteľné ochorenie. Primárne riziko pre pracovníkov vyplýva z autoinokulácie, ingestcie a inhalácie infekčného aerosólu. Na úrovni BL-3 je kladený väčší dôraz na primárne a sekundárne bariéry k ochrane spoločnosti a prostredia pred expozíciou infekčnými aerosólmi. Všetky laboratórne úkony musia byť vykonávané v biologických bezpečnostných boxoch alebo v iných uzavretých zariadeniach (napr. v aerosólovej komore). Sekundárne bariéry zahŕňujú kontrolovaný vstup do laboratória a ventilačné zariadenia, ktoré minimalizujú možnosť úniku infekčného aerosólu z laboratória.

Úroveň biologickej ochrany 4, BL 4 – zahŕňa pracovné metódy, vybavenie a konštrukčné riešenia umožňujúce prácu s nebezpečnými a exotickými patogénmi, ktoré môžu spôsobiť život ohrozujúce ochorenia, →

Heat illness – the spectrum of disorders due to excessive heat exposure. They include heat exhaustion and heat stroke (both classic and exertional). Heat stroke differs from heat exhaustion by the failure of thermoregulation and the presence of CNS dysfunction.

Recognition of context in processes – a procedure for assessing the position of the assessed object in the corresponding environment or system as well as its strategic goals and importance for the society.

Biosafety level 1, BSL 1 – includes teaching and other laboratories in which work is being done with known well-characterized strains that are not known to cause disease in healthy adult humans. Many causative agents associated with human disease that meet the criteria of BSL-1 are causative agents of opportunistic infections or they represent the vaccine strains. Special laboratory equipment is not necessary.

Biosafety level 2, BSL 2 – includes methodology, equipment and design solutions applicable to clinical, diagnostic, teaching, and other laboratories in which work is being done with a wide range of microorganisms indigenous in the area that cause human diseases. The work on open bench tops is possible with good microbiological practice; the risk of aerosols is low. The primary risk to personnel working with these causative agents consists of percutaneous or mucosal exposure as well as ingestion of infectious material. Most of the causative agents with whom the work is being done at BSL-2 level is not spread by aerosol or droplets. Safe equipment with biosafety cabinets and safe centrifuges used to minimize the exposure of workers.

Biosafety level 3, BSL 3 – includes methodology, equipment and design solutions applicable to clinical, diagnostic, teaching, research and production laboratories in which work is being done with indigenous or exotic causative agents with the potential possibility of the transmission through the air and that can cause a potentially lethal disease. The primary risks for personnel result from autoinoculation, ingestion and inhalation of infectious aerosol. More emphasis is put on primary and secondary barriers at the BSL-3 level to protect society and environment from exposure to infectious aerosol. All laboratory operations must be performed in biosafety cabinets or other enclosed facilities, e.g. aerosol chamber. Secondary barriers include controlled access to the laboratory and ventilation system minimizing the possibility of the release of an infectious aerosol from the laboratory.

Biosafety level 4, BSL 4 – includes methodology, equipment and design solutions to allow the work with dangerous and exotic pathogens that can cause life threatening diseases transmitted by aerosol →

ktoré môžu byť prenesené aerosólom a proti ktorým nie je dostupná vakcinácia alebo účinná terapia. Primárne riziko pre pracovníkov predstavuje expozícia infekčným aerosólom, expozícia poranenej kože a sliznic infikovanými kvapôčkami a autoinokulácia. Každá manipulácia s potenciálne infekčným diagnostickým materiálom, izolátmi a s infikovanými zvieratami a zvieracími modelmi predstavuje vysoké riziko pre laboratórnych pracovníkov, spoločnosť i prostredie.

Kompletná ochrana pracovníkov pred infekčným aerosólom je zabezpečená prácou v biologickom bezpečnostnom kabine 3. triedy alebo použitím filtro-ventilačného pretlakového odevu. Stavebne je laboratórium umiestnené v samostatnej budove alebo v úplne izolovanej zóne so špeciálnym ventilačným zariadením a prevádzkou riadenou tak, aby bolo minimalizované riziko kontaminácie prostredia živými pôvodcami nebezpečných nákaz.

Úroveň radiácie – dávkový prikon, ktorý sa meria 1 meter nad úrovňou terénu.

Úroveň zdravotnej gramotnosti podľa Nutbeama –

Funkčná zdravotná gramotnosť – sa týka výsledku tradičnej zdravotnej výchovy spočívajúcej v poskytovaní informácií o zdravotných rizikách a o tom, ako si počínať v zdravotníckom systéme. Cieľom je rozšíriť a prehĺbiť znalosti ľudí o zdravotných rizikových faktoroch a viesť ich k ochote prijímať predpísané opatrenia. Takýto prístup nevyžaduje obojstrannú komunikáciu, neposilňuje samostatnosť osôb, ani nerozvíja ich schopnosť riešiť neštandardné zdravotné problémy. V mnohých prípadoch je však spomínaný prístup účinný a napomáha k zlepšeniu zdravia jednotlivca, ako aj celej populácie (napr. účasť na očkovaní, dodržiavanie harmonogramu preventívnych prehliadok). Typickými nástrojmi zdravotníckych pracovníkov v tejto oblasti sú napr. informačné letáky aj brožúrky a tradičná zdravotná výchova pacientov.

Interaktívna zdravotná gramotnosť – zámerom je rozvíjať schopnosti občanov konať samostatne, najmä posilniť ich motiváciu a zodpovednosť pri rešpektovaní pokynov. Nejde tu teda len o poslušnosť a snahu vyhovieť všetkým dobre mieneným radám zdravotníkov, ale o rozvoj svojbystnosti a samostatnosti pri rozhodovaní a o upevňovanie vnútornej motivácie v snahe prispieť k zlepšeniu zdravia. Patria sem niektoré zdravotno- výchovné programy orientované na konkrétne problémy konkrétnych populačných skupín, napr. svojpomocné skupiny pacientov. Zdravotnícki pracovníci tu nepôsobia ako dominantní učitelia, ale skôr ako konzultanti poukazujúci na možnosť voľby a na očakávané prínosy aj riziká jednotlivých aktivít.

Kritická zdravotná gramotnosť – rozvíja u jedincov také schopnosti, ktoré sa týkajú ich individuálneho správania, sociálne a politicky orientovaných činností, ktorých zmyslom je podieľať sa na vytváraní zdravotne priaznivého sociálneho prostredia. Obsahom zdravotnej výchovy v tomto kontexte je poskytovanie →

and against which no vaccination and therapy are available. The primary risk to personnel is represented by exposure to infectious aerosol, exposure of wounded skin and mucous membranes by infected droplets and autoinoculation. The whole handling of potentially infectious diagnostic materials, isolates, infected animals and models represent a high risk to laboratory personnel, society and environment.

Complete protection of workers against infectious aerosol is ensured by working in class III biosafety box (biological safety cabinet) or using filter ventilating positive pressure suits. The laboratory is located in a separate standing building or in completely isolated zone with special ventilation equipment and operation managed so as to minimize the risk of environment contamination by viable causative agents of dangerous infections.

Radiation level – a dose rate measured 1 meter above the ground level.

Levels of health literacy by Nutbeam –

Functional health literacy – relates to the result of traditional health education to provide information on health risks and how to behave in the health system. The aim is to broaden and deepen people's knowledge on health risk factors and lead them to a willingness to take action prescribed. Such an approach does not require two-way communication; does not strengthen personal autonomy, nor does it develop their ability to address substandard health problems. In many cases the latter approach effective and helps to improve the health of individuals and the entire population (e.g. participation in the vaccination, compliance with the schedule of preventive examinations). Typical tools of health workers in this area are, e.g. leaflets and brochures and traditional health education of patients.

Interactive health literacy – the aim of this is to develop the ability of citizens to act independently, in particular, increase their motivation and accountability to follow the instructions. It is not just about obedience and efforts to meet all the well-meaning medical advice, but focuses on the development of sovereignty and autonomy in decision making, and on strengthening internal motivation in order to contribute to the improvement of health. These include some health education programs focused on specific problems of certain population groups, e.g. self-help groups of patients. Health workers here do not act as dominant teachers, but rather as consultants indicating the choice and the expected benefits and risks of individual activities.

Critical health literacy – helps to develop individual skills related to their individual behaviour, and socially and politically oriented activities, whose purpose is to participate in the creation of a health favourable social environment. The content of health education in this context is to provide information and develop →

informácií aj rozvíjanie komunikácie o zdraví. Dôležité je tiež rozvíjanie schopnosti navrhnuť aj posúdiť organizačnú a politickú životaschopnosť opatrení, ktoré by mali mať vplyv na sociálne, ekonomické a ďalšie determinanty zdravia a životného prostredia.

Urýchľovač – je prístroj alebo zariadenie, v ktorom sa urýchľujú častice, pričom sa emituje ionizujúce žiarenie s energiou vyššou ako 1 megaelektrónvolt (MeV).

Ustálený hluk – hluk, ktorého hladina sa v danom mieste nemení o viac ako 0,5 dB.

Ústavná pohotovostná služba – zdravotná starostlivosť, ktorou sa zabezpečuje nepretržitá dostupnosť ústavnej starostlivosti v nemocnici.

Úväzok efektívnej dávky, $E(\tau)$ – súčet súčinov úväzkov orgánových alebo tkanivových ekvivalentných dávok a príslušných tkanivových váhových faktorov (w_T), kde τ je trvanie integrácie v rokoch po prijíme rádioaktívneho materiálu. Časové obdobie úväzku je pre dospelých 50 rokov po prijíme a u detí 70 rokov.

Úväzok ekvivalentnej dávky, $HT(\tau)$ – časový integrál príkonu ekvivalentnej dávky v konkrétnom tkanive alebo orgáne, ktorému bol vystavený jedinec po prijíme rádioaktívnej látky do tela vypočítanom na modeli referenčnej osoby, kde τ je trvanie integrácie v rokoch.

Uvoľnenie – povolenie postúpiť do ďalšej etapy procesu.
POZN.: Ak ide o počítačový softvér, v angličtine sa termín „release“ často používa v súvislosti s verziou daného softvéru.

Uzatvorenie – opatrenie na minimalizovanie kontaktov medzi osobami v rámci kontroly šírenia epidémií. Môže zahŕňať uzatvorenie verejných priestorov ako sú školy, niektoré pracoviská atď.

Uzavretý žiarič – rádioaktívny žiarič, v ktorom je rádioaktívny materiál trvalo uzavretý v kapsule alebo začlenený do pevnej formy s cieľom zabrániť za bežných podmienok používania akémukoľvek uvoľneniu rádioaktívnych látok.

Územná samospráva – tvorí ju obec (mesto) a vyšší územný celok. Uskutočňuje sa:

- na zhromaždeniach obyvateľov obce (mesta),
- miestnym referendum alebo referendom na území vyššieho územného celku,
- orgánmi obce (mesta) alebo orgánmi vyššieho územného celku.

Uzemňovanie – elektrické spojenie jedného alebo viacerých objektov so zemou pomocou kovového kábla alebo iným zariadením.

Uznesenie Svetového zdravotníckeho zhromaždenia 58.29. – uznesenie Svetového zdravotníckeho zhromaždenia 58.29 k Zvýšeniu laboratórnej biologickej →

communication about health. It is also important to develop the ability to design and evaluate organizational and political viability of measures that should affect the social, economic and other determinants of health and the environment.

Accelerator – equipment or installation in which particles are accelerated, emitting ionising radiation with energy higher than 1 mega-electron volt (MeV).

Steady noise – the noise whose sound pressure level in a given location does not change by more than 5 dB.

Inpatient emergency medical service – health care provided to ensure ongoing availability of the inpatient care in hospitals.

Committed effective dose, $E(\tau)$ – the sum of the products of the committed organ or tissue equivalent doses and the appropriate tissue weighting factors (w_T), where τ is the integration time in years following the intake of radioactive material. The commitment period is taken to be 50 years for adults and to age 70 years for children.

Committed equivalent dose, $HT(\tau)$ – the time integral of the equivalent dose rate in a particular tissue or organ that will be received by an individual following intake of radioactive material into the body by a Reference Person, where τ is the integration time in years.

Release – permission to proceed to the next stage of a process.

NOTE: In English, in the context of computer software, the term “release” is frequently used to refer to a version of the software itself.

Closure – a measure to minimize contacts between individuals in order to control epidemics; It may include the closure of public facilities such as schools, some workplaces, etc.

Sealed source – a radioactive source in which the radioactive material is permanently sealed in a capsule or incorporated in a solid form with the objective of preventing, under normal conditions of use, any dispersion of radioactive substances.

Local self-government – consists of municipality (city) and higher territorial unit. It is performed by:

- meetings of inhabitants (city),
- referendum (city or higher territorial unit),
- municipal authorities (city), or by authorities of higher territorial unit.

Grounding – an electrical connection of one or more conductive objects to the earth through the use of metal grounding rods or other devices.

WHA 58.29. – the 2005 World Health Assembly resolution 58.29 on the “Enhancement of Laboratory Biosafety”, directly deals with biosafety in the 194 WHO →

bezpečnosti z roku 2005, priamo súvisí s biologickou bezpečnosťou v 194 členských štátoch Svetovej zdravotníckej organizácie, ktoré zahŕňajú všetkých členov Organizácie Spojených národov, s výnimkou Lichtenštajnska. Uznesenie uznáva, že uvoľnenie biologických agensov a toxínov môže mať globálne dôsledky, a má za cieľ zabrániť prepuknutiu vznikajúcich a znovu sa objavujúcich ochorení, ako je napríklad SARS.

Váha postihnutia – meranie relatívneho ohodnotenia zdravotného stavu na časovej priamke. V GBD (pozri ďalej) ohodnotenie zdravotného stavu leží medzi 0 (úplné zdravie – pozri ďalej) a 1 (stavy ekvivalentné smrti). Váha postihnutia kvantifikuje úsudky o celkovej úrovni zdravia v súvislosti s rôznymi zdravotnými stavmi (pozri ďalej), nie úsudky o relatívnych hodnotách prežívaného života, osôb, alebo celkového blahobytu, kvality života alebo prospešnosti. Váha postihnutia podľa GBD je určená tak, aby odrážala priemerné globálne ohodnotenie.

Váhy podľa veku – faktor určujúci relatívnu hodnotu roku zdravého života v rôznom veku. DALY môže obsahovať nehomogénne váhy podľa veku, ktoré dávajú menšiu váhu rokom života v ranom detstve a vo vyššom veku.

Vakcína (očkovacia látka) – imunologický prípravok používaný na aktívnu imunizáciu zavedením živých (modifikovaných, atenuovaných) alebo usmrtených infekčných mikroorganizmov alebo toxínov (vo forme toxoidov) do organizmu. Podľa spôsobu prípravy existujú tieto hlavné druhy vakcín:

1. *živé atenuované vakcíny* – obsahujú živé oslabené baktériové alebo vírusové kmene, ktoré stratili virulenciu, napr. vakcína proti osýpkam, rubeole, mumpsu, žltej zimnici, BCG vakcína proti tuberkulóze,
2. *usmrtené vakcíny* – obsahujú suspenziu usmrtených baktérií (bakteríny) alebo vírusov, napr. vakcína proti čiernemu kašľu, celovírusová vakcína proti chrípke,
3. *toxoidy* – obsahuje chemicky modifikovaný toxín, ktorý modifikáciou stratil toxicitu, ale jeho antigenicita zostala zachovaná, napr. vakcína proti záškrtu, tetanu,
4. *subjednotkové vakcíny* – obsahujú purifikované fragmenty vírusových partikul, napr. subjednotková vakcína proti chrípke,
5. *chemovakcíny* – purifikované antigénne komponenty mikroorganizmov zodpovedné za ich imunogenitu, napr. polysacharidové vakcíny proti meningokokom,
6. *syntetické vakcíny* – chemicky pripravené syntetické antigény,
7. *rekombinantné vakcíny* – produkované produkčnými mikroorganizmami po inzercii génu kódujúceho vhodný antigén, napr. vakcína proti vírusovej hepatitíde B,
8. *hybridné vírusové vakcíny* – živé vakcíny proti vírusovým chorobám odvodené od geneticky modifikovaných iných vírusov (napr. vírusu vakcinie).

Member States, which include all members of the United Nations except Liechtenstein. The resolution acknowledges that the release of microbiological agents and toxins may have global ramifications, and aims to prevent outbreaks of emerging and re-emerging diseases such as SARS.

Disability weight – a measure of the relative valuations of a health state on an interval scale. In the GBD, health state valuations lie between 0 (full health) and 1 (states equivalent to death). The disability weight quantifies judgments about overall levels of health associated with different health states, not judgments on the relative values of lives lived, persons, or of overall well-being, quality of life or utility. The GBD disability weights are intended to reflect average global valuations.

Age weights – the factor specifying the relative value of a year of healthy life lived at different ages. The DALY can incorporate non-uniform age weights which give less weight to years of life lived in early childhood and at older ages.

Vaccine – immunological agents (biologicals) used to induce immune response (immunization) through the introduction of viable (modified or attenuated) or killed disease-causing microorganisms, or toxins (in the form of toxoids) into an immunized organism. According to their method of production, the main existing vaccine types are:

1. *live attenuated vaccines* – contain live attenuated bacterial or viral strains that have lost virulence (e.g. measles, rubella, mumps, yellow fever, BCG vaccine against tuberculosis),
2. *killed vaccines* – contain suspension of killed bacteria (bacterins), or viruses (e.g. pertussis vaccine, the whole-virus influenza vaccine),
3. *toxoids* – contain chemically modified toxins that had lost toxicity but retained their immunogenicity (e.g. diphtheria vaccine, tetanus vaccine),
4. *subunit vaccines* – contain fragments of purified viral particles (e.g. subunit vaccine against influenza),
5. *chemovaccines* – contain purified antigenic components of microorganisms, which are directly responsible for their immunogenicity (e.g. meningococcal polysaccharide vaccines),
6. *synthetic vaccines* – contain chemically synthesized antigens,
7. *recombinant vaccines* – produced by microorganisms after the insertion of a gene encoding for an appropriate antigen (e.g. vaccine against hepatitis B virus),
8. *hybrid viral vaccines* – live vaccines against viral diseases derived from other genetically modified viruses (e.g. vaccinia virus).

Validácia; potvrdenie platnosti – potvrdenie cestou poskytnutia objektívneho dôkazu, že sa splnili požiadavky na špecifické zamýšľané používanie alebo aplikáciu.

POZN.: Podmienky používania pri validácii môžu byť skutočné alebo simulované.

Variabilita (premenlivosť) – odlišnosť jedincov toho istého druhu v znakov morfológických, fyziologických, biochemických a u človeka aj psychických.

Variola (pravé kiahne) – exantémové vysoko kontagiózne ochorenie, ktoré bolo v roku 1977 celosvetovo eradikované. Toto ochorenie v počiatočnej fáze prebiehalo ako chrípkové ochorenie, pričom v druhej fáze sa po poklese teploty objavil typický exantém a následne po 4–7 dňoch pri opätovnom vzostupe teploty zomieralo 15–40 % chorých v dôsledku obehového zlyhania alebo iných komplikácií. Pôvodcom je vírus varioly, ktorý patrí do čeľade *Poxviridae* rodu Orthopoxvirus. Boli známe dve varianty vírusu/ochorenia: variola major (spôsoboval závažné ochorenia s vysokou mortalitou a zanechával trvalé jazvy) a variola minor, resp. alastrím (spôsoboval ochorenie s miernejším priebehom a zvyčajne bez trvalých jaziev). Prameňom pôvodcu nákazy bol chorý človek a ochorenie sa šíriilo ako kvapôčková i aerosólová nákaza s inkubačnou dobou 7–17 dní.

Vážna havária s účinkami na okolie, stupeň 6 – únik rádioaktívnych látok do okolia jadrovej elektrárne alebo jadrového zariadenia, ktorý si vyžaduje okamžite začať uskutočňovať všetky opatrenia podľa plánov na ochranu obyvateľstva za účelom obmedzenia alebo zníženia následkov na zdravie obyvateľstva. Podľa stupnice INES.

Vážna nehoda, stupeň 3 – únik rádioaktívnych látok do okolia jadrovej elektrárne alebo jadrového zariadenia nad povolené limity, pričom nie je potrebná realizácia opatrení na ochranu obyvateľstva. Podľa stupnice INES.

Väzba komplementu – sérologická reakcia, ktorej podstatou je väzba komplementu na komplex antigénu s protilátkou. Podľa charakteru antigénu môže po väzbe komplementu nastať cytolýza (hemolýza, bakteriolyza a pod.).

VE – látka zo skupiny V látok; O-etyl-S-(2-dietylami-noetyl) etylfosfonothioltát.

Vedenie prevádzky – osoba alebo skupina osôb, ktorá riadi, kontroluje a vyhodnocuje organizáciu na najvyššej úrovni. Medzi mnohé alternatívne označenia patrí generálny riaditeľ, prevádzkový riaditeľ, hlavný vedúci a riadiaca skupina.

Validation – confirmation, through the provision of objective evidence, that the requirements for a specific intended use or application have been fulfilled.

NOTE: The use conditions for validation can be real or simulated.

Variability – the difference between individuals of the same species in morphological, physiological, biochemical and psychological (humans) traits.

Variola (smallpox) – an exanthematous highly contagious disease, which had been globally eradicated in 1977. In its early stage the disease presented as a flu-like syndrome; in the second phase typical rash occurred (after fever had subsided transiently). Usually 4–7 days later fever resumed and 15–40% of patients died due to circulatory failure or other complications. The causative agent is variola virus that belongs to the family *Poxviridae* genus Orthopoxvirus. The virus (and the disease) was known in two variant forms: variola major virus (caused severe disease with higher mortality rate and permanent skin scars) and variola minor virus (caused milder disease also known as “alastrim” usually without permanent scars). The reservoir of the disease were sick humans and the transmission was mediated by respiratory droplets and aerosols. Incubation period: 7–17 days.

Serious accident with environmental impact, level 6 – escape of radioactive material to the environment surrounding the nuclear power plant or other nuclear facility that requires immediate implementation of emergency plans to protect the population and reduce its health sequelae (*INES scale*).

Serious incident, level 3 – escape of radioactive material to the environment surrounding the nuclear power plant or other nuclear facility exceeding permissible limits. Implementation of the population protection measures is not needed (*INES scale*).

Complement binding – serological reaction based on the binding of complement to an antigen-antibody complex. Depending on the nature of antigen, complement binding may result in cytolysis (e.g. hemolysis or bacteriolysis).

VE – chemical from group of V agents; O-ethyl-S-(2-diethylaminoethyl) ethylphosphonothiolate.

Operating management – the person or group of persons that directs, controls, and assesses an organization at the highest level. Many different terms are used, including, e.g. chief executive officer (CEO), director general (DG), managing director (MD), and executive group.

Vedľajší produkt – produkt vytvorený alebo uvoľnený počas použitia materiálu v nejakom procese. Vedľajší produkt je vyrobený popri základnom výrobku. Vedľajší produkt môže byť toxický, horľavý alebo výbušný.

Vektory nákazy – organizmy (článkonožce), ktoré sa uplatňujú pri prenose nákazy z prameňov pôvodcu (rezervoárov) na vnímavých hostiteľov. Prenos nákazy vektormi môže byť pasívny (mechanický), alebo aktívny (biologický). Pri pasívnom prenose sa článkonožce kontaminujú pri kontakte s kontaminovanými predmetmi a povrchmi a prenášajú infekčné agensy na povrchu tela, na nožičkách, krídlach, ciciaku, resp. v tráviacom trakte, pričom v organizme článkonožcov zvyčajne nedochádza k množeniu alebo k ďalšiemu vývoju infekčných agensov (napr. prenos cholery muchou domovou). Pri aktívnom prenose sa infekčný agens musí v organizme vektora pomnožiť (napr. vírus žltej zimnice v komárovi *Aedes aegypti*), prípadne musí prejsť určitým vývojom (Plazmódia – pôvodcovia malárie v komároch rodu *Anopheles*). Pri niektorých nákazách sú článkonožce vďaka transovariálnemu prenosu z infikovanej samice na potomstvo nie len vektorom ale aj rezervoárom nákazy (napr. kliešte pri klieštovej encefalitíde).

Veličina – vlastnosť javu, telesa alebo látky, ktorá má hodnotu (velkosť) a môže byť vyjadrená ako číslo a referencia.

POZN. 1: Referenciou môže byť meracia jednotka, metodika merania, referenčný materiál alebo ich kombinácia.

POZN. 2: Značky veličín sa uvádzajú v normách radu ISO 80000 a IEC 80000 „Veličiny a jednotky“. Značky veličín sa píšou kurzívou. Daná značka môže označovať rôzne veličiny.

POZN. 3: Preferovaným formátom IUPAC-IFCC pri označovaní veličín v medicínskych laboratóriách je „systém – zložka; druh veličiny“.

POZN. 4: Takto definovaná veličina je skalárom. Za veličiny sa považujú aj vektor alebo tenzor, ak ich zložky tvoria veličiny.

POZN. 5: Termín „veličina“ možno genericky roztriediť napr. na „fyzikálne veličiny“, „chemické veličiny“ a „biologické veličiny“ alebo na základné veličiny a odvodené veličiny.

By-product – the product formed or released by a material during use in a process. This is produced in addition to the principle product. A by-product may be toxic, flammable or explosive.

Vectors of infection – organisms (arthropods) participating in the transmission of infectious agents from their reservoirs to susceptible hosts. The mode of transmission of vector-borne diseases may be passive (mechanical) or active (biological). In passive transmission, the arthropods are contaminated through the contact with contaminated materials or surfaces (fomites) and subsequently carry infectious organisms on their body surfaces, legs, wings, mouthparts, or within their gastrointestinal system, but there is usually no replication or further development of infectious microorganisms in vectors (example: transmission of cholera by a common housefly *Musca domestica*). In active transmission, the infectious agent has to multiply in the vector (e.g. yellow fever virus in *Aedes aegypti* mosquito) or it has to undergo some developmental process (e.g. *Plasmodium* spp. – causative agents of malaria in mosquitoes of *Anopheles* genus). Due to transovarial transmission of disease agents from an infected female arthropod to her offspring, some arthropods act not only as vectors, but also as reservoirs of some infections (e.g. ticks in tick-borne encephalitis).

Quantity (measurable) – a property of a phenomenon, body, or substance, where the property has a magnitude that can be expressed as a number and a reference.

NOTE 1: A reference can be a measurement unit, a measurement procedure, a reference material, or a combination of such.

NOTE 2: Symbols for quantities are given in the ISO 80000 and IEC 80000 series *Quantities and units*. The symbols for quantities are written in italics. A given symbol can indicate different quantities.

NOTE 3: The preferred IUPAC-IFCC format for designations of quantities in laboratory medicine is “System – Component; kind-of-quantity”.

NOTE 4: A quantity as defined here is a scalar. However, a vector or a tensor, the components of which are quantities, is also considered to be a quantity.

NOTE 5: The concept “quantity” may be generically divided into, e.g. “physical quantity”, “chemical quantity”, and “biological quantity”, or base quantity and derived quantity.

Veličina s rozmerom jeden – veličina, v ktorej rozmere sú exponenty všetkých faktorov zodpovedajúcich základným veličinám rovné nule.

POZN. 1: Výraz „bezrozmerová veličina“ sa bežne používa a zachováva z historických dôvodov. Vyplýva to zo skutočnosti, že všetky exponáty v symbolickom vyjadrení rozmeru takejto veličiny sa rovnajú nule. Výraz „veličina s rozmerom jeden“ ja odrazom konvencie, v ktorej symbolickým vyjadrením rozmeru takýchto veličín je symbol 1 (pozri ISO 31-0:1992, 2.2.6).

POZN. 2: Meracie jednotky a hodnoty veličín s rozmerom jeden sú čísla, ale takéto veličiny poskytujú viac informácií ako číslo.

POZN. 3: Niektoré veličiny s rozmerom jeden sa definujú ako pomer dvoch veličín rovnakého druhu.

Veličiny ochrany – dávkové veličiny, ktoré pre radiačnú ochranu zaviedla Medzinárodná komisia pre radiačnú ochranu (ICRP) a ktoré umožňujú kvantifikovať rozsah expozície ľudského tela ionizujúcim žiarením, a to z celotelového i čiastočného vonkajšieho ožiarenia a z príjmu rádionuklidov.

Veľmi vážna havária s účinkami na okolie, stupeň 7 – vážna havária s únikom veľkého množstva rádioaktívnych materiálov do okolia jadrovej elektrárne alebo iného jadrového zariadenia, ktorá môže viesť k rozsiahlym zdravotným a environmentálnym následkom. Vyžaduje si okamžité uskutočňovanie opatrení podľa plánov na ochranu obyvateľstva (*stupnica INES*).

Ventilácia – dodávanie a odvádzanie vzduchu v tom istom čase do uzatvoreného zariadenia, miestnosti alebo celej budovy.

Existujú dva typy ventilácie:

- *Celková* – kontaminanty vo vzduchu sú v podniku riedené prirodzenou alebo mechanickou výmenou vzduchu. Táto metóda nie je vhodná pre vysokotoxické kontaminanty.
- *Lokálne odsávanie* – kontaminanty sú zachytávané pri ich zdroji obvyčajne v bezpečnostných boxoch alebo pomocou nasávacieho zariadenia umiestneného blízko alebo priamo nad zdrojom škodlivín. Táto metóda sa preferuje v prípadoch, kde vznikajú toxické kontaminanty a je možnosť expozície pracovníka.

Verbálna autopsia (slovná pitva) – metóda vyšetrovania na zistenie pravdepodobnej príčiny smrti v populáciách, kde vitálna registrácia úmrtí je neúplná a nespoľahlivá. Príbuzným zosnulého sa kladú otázky týkajúce sa symptómov a príznakov, ktoré sa vyskytli u zosnulého pred smrťou, z ktorých je zostavená diagnóza pravdepodobnej príčiny smrti.

Quantity of dimension one, dimensionless quantity – a quantity for which all the exponents of the factors corresponding to the base quantities in its quantity dimension are zero.

NOTE 1: The term “dimensionless quantity” is commonly used and is kept here for historical reasons. It stems from the fact that all exponents are zero in the symbolic representation of the dimension for such quantities. The term “quantity of dimension one” reflects the convention in which the symbolic representation of the dimension for such quantities is the symbol 1 (see ISO 31-0:1992, 2.2.6).

NOTE 2: The measurement units and values of quantities of dimension one are numbers, but such quantities convey more information than a number.

NOTE 3: Some quantities of dimension one are defined as the ratios of two quantities of the same kind.

Protection quantities – dose quantities that the International Commission on Radiological Protection (ICRP) has developed for radiological protection that allow quantification of the extent of exposure of the human body to ionizing radiation from both whole and partial body external irradiation and from intakes of radionuclides.

Major Accident, level 7 – a major accident with significant external release of radioactive materials to the environment surrounding nuclear power plant or other nuclear facility with possible widespread health and environmental effects. It requires immediate implementation of protective measures according to the plans for population protection (*INES scale*).

Ventilation – supplying and exhausting of air at the same time to an enclosed machine, room, or an entire building.

There are two types of ventilation:

- *General or Dilution* – the air contaminants are diluted by natural or mechanical air exchange in the plant. This method is not appropriate for highly toxic contaminants.
- *Local Exhaust* – the contaminant is captured at its source, usually by the use of hoods, ducts or vents located near or directly over the source. This is the preferred method where toxic contaminants are released and there is the potential for worker exposure.

Verbal autopsy – a method of inquiry to ascertain the likely cause of death in populations where vital registration of deaths is incomplete and unreliable. Relatives of the deceased are interviewed about symptoms and signs experienced by the deceased prior to death, from which a diagnosis of the probable cause of death is made.

Verejné obstarávanie – postupy definované v zákone č. 25/2006 Z. z. o verejnom obstarávaní pre zadávanie zákaziek na dodanie tovaru, na uskutočnenie stavebných prác a na poskytnutie služieb.

Verejné právo – právne normy, ktoré upravujú vzťahy medzi štátom ako nositeľom štátnej moci a občanmi. – vymedzuje súhrn právnych noriem, ktoré upravujú vzťahy medzi štátmi, ich vzťahy k medzinárodným organizáciám.

Do verejného práva patrí: ústavné (štátne), správne, trestné, finančné a medzinárodné verejné právo.

Verejné príjmy – slúžia na financovanie verejných výdavkov, ktorými sa zabezpečuje realizácia aktivít verejného sektora.

Verejné výdavky – ide o finančné prostriedky, ktoré sú v rámci verejnej rozpočtovej sústavy alokované na realizáciu rôznych fiškálnych funkcií štátu (resp. vlády, VÚC, miest a obcí) na princípe nenávratnosti a neekvivalencie.

Verejné výdavky na zdravotníctvo, RP – súčet výdavkov na zdravotníctvo ako výdavkov na zdravotnú starostlivosť financovaných z daní, sociálneho zabezpečenia a z externých zdrojov. Zahŕňa výplatu miezd a plátov nemocničným a dispenzárnym zamestnancom, náklady na správu systému zdravotnej starostlivosti, investície do zdravotníckych zariadení, financovanie väčšiny mimorozpočtových programov, dotácie na úhradu časti prevádzkových nákladov zdravotníckych zariadení a / alebo na zaplatenie deficitov týchto zariadení.

Verejné zdravie – úroveň zdravia spoločnosti, ktorá zodpovedá úrovni poskytovanej zdravotnej starostlivosti, ochrany a podpory zdravia a ekonomickej úrovni spoločnosti.

Verejné zdravotnícke zariadenia – ↗ Zdravotnícka infraštruktúra.

Verejné zdravotníctvo – organizovaná činnosť najmä prostredníctvom kompetentných verejných orgánov, ktorej cieľom je zlepšiť, podporovať, chrániť a obnovovať zdravie obyvateľstva prostredníctvom aktivít, ktoré zahŕňajú analýzu zdravotného stavu, zdravotný dohľad, podporu zdravia, preventívne služby, kontrolu infekčných chorôb, ochranu životného prostredia a sanitáciu, pripravenosť a odpoveď na katastrofy a pracovné zdravotné služby.

V modernom poňatí sa vyvinulo v polovici 19. storočia v niektorých krajinách (Veľká Británia, kontinentálna Európa a USA) ako súčasť sociálnych reforiem a rozširovania poznatkov v biológii a medicíne (najmä príčiny a manažment infekčných chorôb). Dopomohli k tomu štyri základné faktory: →

Public procurement – procedures defined in the Act. 25/2006 Coll. on the public procurement, which regulates the purchase of goods, construction works and services.

Public law – a set of rules that govern relationship between the State as holder of public power and its citizens. It defines the summary of laws governing relations between the states and their relation to international organizations.

Public law includes: Constitutional (state) law, administrative law, criminal law, financial law, public international law.

Public incomes/revenues – serve for the financing of the public expenses and ensure the activities of public sector.

Public expenses – financial resources allocated for the various fiscal functions of the State (the government functions, local government functions, functions of municipalities) within the public budget system on the principles of non-return and non-equivalence.

Public Expenditure on Health, PHE – the sum of outlays on health as tax funded health expenditure, social security and external resources. It includes the payment of wages and salaries to hospital and dispensary staff, the costs of the administration of the health system, investments in medical facilities, the funding of most extra-budgetary schemes, subsidies to cover part of the operating costs of medical facilities and/or to pay for deficits of these facilities.

Community health status – the level of the health of the community, which corresponds to the level of the provided health care, protection and promotion of the health and socioeconomic development.

Public health facilities – ↗ Health infrastructure.

Public health – an organized effort by society, primarily through its public institutions, to improve, promote, protect and restore the health of the population through collective action. It includes services such as health situation analysis, health surveillance, health promotion, prevention, infectious disease control, environmental protection and sanitation, disaster and health emergency preparedness and response, and occupational health, among others. Public health in the modern sense emerged in the mid-19th century in several countries (England, continental Europe, and the USA) as part of both social reform movements and the growth of biological and medical knowledge (in particular the causes and management of infectious diseases). Four factors helped to establish this discipline: →

- rozhodovanie sa na základe údajov a dôkazov (demografických údajov, epidemického dohľadu a vyšetrovania a laboratórnych výsledkov),
- zameranie na populáciu viac ako na jednotlivcov,
- snaha o vytvorenie sociálnej spravodlivosti a rovnomeného rozdelenia,
- dôraz na prevenciu viac ako na liečbu.

Verejné zdravotníctvo sa zameriava na prevenciu, komunitný prístup a zdravie ako verejné dobro. Je chápané ako zdravotná starostlivosť o celú populáciu špecifickej krajiny, komunity.

Achesonova definícia verejného zdravotníctva: „...veda a umenie prevencie chorôb, predlžovania života a podpory zdravia organizovaným úsilím spoločnosti“.

Verejnoprávne inštitúcie – právnické osoby právne a/alebo inštitucionálne oddelené od štátu, je to druh právnickej osoby, v slovenskom právnom systéme nemá verejnoprávna organizácia legálnu definíciu.

Verejný ochranca práv – alebo ombudsman je nezávislý ústavný orgán (úradník), ktorý na základe podnetov (sťažností občanov) alebo z vlastnej iniciatívy kontroluje a namieta výkon činnosti exekutívy a ďalších orgánov štátnej správy a samosprávy, a prípadne aj preveruje zneužívanie verejnej moci, bez toho, aby tieto negatíva mohol meniť alebo odstrániť.

Verejný poriadok – úroveň spoločenských vzťahov vznikajúcich a prejavujúcich sa pri správaní ľudí prevažne na verejnosti, regulovaných sociálnymi normami, ktoré sú podľa charakteru miesta, času a verejnej mienky nevyhnutnou podmienkou pre fungovanie verejnej správy, činnosť právnických a podnikajúcich fyzických osôb, pre život občanov v súlade so zásadami stanovenými právnym poriadkom, ale aj s názormi spoločnosti na správanie ľudí.

Verejný statok – je nezmenšiteľný a nemá rivalitný charakter (spotreba jedným spotrebiteľom neznižuje dostupnosť pre druhých spotrebiteľov), má charakter nevylúčiteľnosti (zo spotreby nemožno vylúčiť nikoho, ani toho, kto neprispel – tzv. „čierneho pasažiera“). Príklad: most, obrana štátu a pod.

Verifikácia – potvrdenie poskytnutím objektívneho dôkazu, že sa splnili špecifikované požiadavky.

POZN. 1: Termín verifikovaný sa používa na označenie príslušného stavu.

POZN. 2: Potvrdenie môže zahŕňať činnosti, ako sú:

- vykonanie alternatívnych výpočtov,
- porovnanie špecifikácie nového návrhu so špecifikáciou podobného overeného návrhu,
- vykonanie skúšok a predvedenie,
- revízia dokumentov pred ich vydaním.

- decision making based on data and evidence (vital statistics, surveillance and outbreak investigations, laboratory science),
- a focus on populations rather than individuals,
- a goal of social justice and equity and
- an emphasis on prevention rather than curative care.

Public health concentrates on the prevention, community approach and health as a public good. It is established as a health care for entire population of specific country, community.

Definition of public health by Acheson: „...science and art of the prevention of diseases, prolonging the life and health support by organized approach of the society“.

Public institutions – legal persons separated from the state on legal or organizational grounds. There is no legal definition of public institutions in the Slovak legal system.

Public Defender of Rights – or the Ombudsman is an independent constitutional authority (official) who acts upon complaints from citizens or on his own initiative and may raise objections to the actions of executive and other state and local authorities and may examine the abuse of authority but has no power to take remedial actions.

Public order – behaviors (mostly public behaviors) regulated by social norms, which form a necessary condition for the functioning of public administration and businesses operated by legal or natural persons, and for the life of citizens in accordance with laws and public opinions on the human behaviors, with respect to particular place and time.

Public goods – are indivisible and non-rival (their use by one consumer does not eliminate their availability for other consumers); they are non-excludable in that no person can be excluded from their use even if the person has not contributed (free rider). Example: the bridge, national defense, etc.

Verification – confirmation, through the provision of objective evidence, that specified requirements have been fulfilled.

NOTE 1: The term “verified” is used to designate the corresponding status.

NOTE 2: Confirmation can comprise activities such as:

- performing alternative calculations,
- comparing a new design specification with a similar proven design specification,
- undertaking tests and demonstrations, and
- reviewing documents prior to issue.

Vertikálna integrácia – koordinácia funkcií, činnosti alebo prevádzkových jednotiek, ktoré sú v rôznych fázach procesu produkcie služieb. Príklady tohto typu integrácie sú väzby medzi nemocnicami a zdravotníckymi skupinami, centra ambulancie chirurgie a agentúry domácej starostlivosti.

Vertikálny prenos – priamy prenos infekčného agensa z matky na embryo, plod alebo novorodenca transplacentárne, perinatálne, poprípade postnatálne materským mliekom. Vertikálnym prenosom je napr. aj transovariálny prenos vírusu kliešťovej encefalitídy zo samice kliešťa na jej potomstvo.

Vezikanty, pľuzgierotvorné látky – letálne BOL, medzi ktoré patria S-yperity (napr. HD), N-yperity (napr. HN3), dichlórazíny (napr. lewisit), trichotecény (napr. T-2 toxín) a fosgénoxím.

VG – látka zo skupiny V látok; O,O-dietyl-S-(2-diethylaminoetyl) fosforothiolát, tiež známy ako Amiton alebo Tetram, je v minulosti používaný vysokotoxický insekticíd, ktorý je v súčasnosti považovaný za nebezpečný pre použitie v poľnohospodárstve a podlieha kontrole v zmysle Dohovoru o zákaze chemických zbraní.

Viacstupňový rozvoj nádoru – postupná akumulácia bunkových alebo molekulárnych zmien, ktoré môžu viesť k vzniku zhubného nádoru. Tento proces pri chemickej karcinogéze zahŕňa iniciáciu (genetické lézie s tvorbou iniciovaných buniek), promotiu (klonálnu expanziu iniciovaných buniek) a progresiu (ďalšie zmeny ktoré vedú k strate kontroly proliferácie, invazivite a k nadobudnutiu metastatického potenciálu).

Viaczdrojový systém financovania – ide o systém financovania viacerými zdrojmi, rozhodujúcu úlohu v ňom hrajú príspevky do fondu zdravotného poistenia.

Vibrácie – mechanický pohyb (kmitanie) nejakého objektu sem a tam (napr. prostriedku, prístroja, stroja alebo jeho časti), ktorý sa vyskytuje v predvídateľnej podobe alebo spôsobe. Nadmerná expozícia vibráciám môže byť škodlivá pre vystavenú časť tela (napr. prsty ruky) alebo môže postihovať celé telo.

Vidlica replikačná – miesto v dsDNA, kde dochádza k rozstupu komplementárnych DNA reťazcov, vplyvom prerušenia vodíkových väzieb medzi nimi pri replikácii DNA.

Vertical integration – the coordination of the functions, activities or operational units that are in different phases of the service production process. Examples of this type of integration are the links between hospitals and medical groups, outpatient surgery centres and home-based care agencies.

Vertical transmission – direct transmission of an infectious agent from mother to embryo, fetus or a newborn transplacentally, perinatally, or postnatally by breast milk. Vertical transmission also includes transovarial transmission of tick-borne encephalitis virus from female tick female to her offspring.

Vesicants, blister agents – lethal CWA that include sulfur mustards (e.g. HD), nitrogen mustards (e.g. HN3), dichloroarsines (e.g. lewisite), trichothecenes (e.g. T-2 mycotoxin), and fosgen oxime.

VG – a chemical from the group of V agents; O,O-diethyl-S-(2-diethylaminoethyl) phosphorothiolate (also known as Amiton or Tetram) is a highly toxic compound that had been used in the past as an insecticide. This agent is considered too toxic for agricultural use nowadays and it is listed as a controlled agent by the Chemical Weapons Convention.

Multistage tumorigenesis – the stepwise acquisition of cellular and/or molecular changes that can lead to the development of malignant tumors. In chemical carcinogenesis this process involves initiation (genetic lesions leading to initiated cells), promotion (clonal expansion of initiated cells) and progression (subsequent changes leading to the loss of control of cell proliferation, invasiveness and acquisition of metastatic potential).

Multi-source funding system – a system based on multiple sources of funding, in which contributions to the health insurance system play the most significant role.

Vibration – a back and forth motion of an object (e.g. tool, machinery or other piece of equipment) that occurs in a predictable pattern or manner. Over-exposure to vibration can harm a part of the body (e.g. the fingers) or it can affect the whole body.

Replication fork – segment of dsDNA where complementary DNA strands separate due to disruption of hydrogen bonds between them during DNA replication.

Viroidy – vysoko infekčné molekuly krátkej cirkulárnej jednovláknovej RNA s vysokou komplementaritou báz, ktoré sa v infikovanom organizme replikujú, ale nekódujú žiadne proteíny. Sú tiež známe ako subvírusové patogény (spolu so satelitmi, príónmi a defektnými interferujúcimi časticami). Viroidy boli doteraz potvrdené ako pôvodcovia niektorých chorôb vyšších rastlín, napr. viroid vretenovitosti zemiakov (PSTVd) napáda asi 160 rôznych druhov rastlín z čeľade *Solanaceae* a považuje sa za rizikový biologický agens z hľadiska možného zneužitia pre biologickú vojnu alebo agroterrorizmus.

Viroológia – náuka o vírusoch.

Virulencia – miera patogenity konkrétneho kmeňa infekčného agensa pre konkrétneho hostiteľa. Schopnosť mikroorganizmu vyvolať v danom hostiteľovi ochorenie je daná jeho invazivitou a/alebo toxigenitou. Rozličné kmene určitého patogénneho mikróbného druhu sa odlišujú svojou virulenciou, napríklad Sternov kmeň patogénnej baktérie *Bacillus anthracis* nie je virulentný pre človeka.

Vírus Epstein a Barrovej – (Herpesvírus ľudí 4, EBV, HHV-4) je dsDNA vírus z čeľade Herpesviridae, rod Lymfokryptovirusy. Jediným známym rezervoárom vírusu je chorý človek, ktorý ho vylučuje slinami. Vírus infikuje epitelové bunky a B-lymfocyty. Vyvoláva infekčnú mononukleózu (inkubačná doba 30 – 50 dní) a za určitých okolností Burkittov lymfóm, nazofaryngeálny karcinóm a Hodgkinovu chorobu.

Vírus Chicungunya, CHIKV – (+)ssRNA vírus z čeľade *Togaviridae* rod *Alfavírus*. Vyvoláva horúčku chicungunya, ktorá sa klinicky podobá na horúčku dengue (↗ Dengue). Inkubačná doba je 2 – 12 dní (najčastejšie 3 – 7 dní). Rezervoárom vírusu sú vtáky, hlodavce, primáty a pri epidémiách chorý človek s virémiou. Vektorom ochorenia sú komáre *Aedes aegypti* a *Aedes albopictus* (výskyt *A. albopictus* bol zaznamenaný v SR). Menej často dochádza k vertikálnemu prenosu v tehotenstve alebo pri pôrode. Epidémie sa zvyčajne vyskytujú v subsaharskej Afrike a juhovýchodnej Ázii, ale v roku 2007 sa epidemický prenos potvrdil aj v severovýchodnom Taliansku a importované prípady sú každoročne diagnostikované vo viacerých európskych krajinách. Horúčka chicungunya má tendenciu vyskytovať sa vo väčších epidémiách s vysokým attack rate (↗ Attack rate), pričom priemerná letalita je asi 0,4 % (2,8 % u detí a 1,6 % u starších osôb). Vakcína je iba v skorých štádiách vývoja. Horúčka chicungunya predstavuje potenciálne významné budúce verejno-zdravotnícke riziko vo viacerých európskych krajinách, vrátane SR.

Viroids – highly infectious short circular single-stranded RNA molecules with high degree of base complementarity, which replicate in the infected organisms but do not encode proteins. They are also known as sub-viral pathogens (together with satellites, prions and defective interfering particles). Viroids have been confirmed so far as causative agents of some plant diseases; e. g., PSTVd (Potato Spindle Tuber Viroid). This agent infects about 160 different species from plant family *Solanaceae* and it is of concern as a prospective threat agent for biological warfare or agroterrorism.

Virology – the science of viruses.

Virulence – the degree of pathogenicity of a particular strain of infectious agent to a particular host. It is an ability of the microorganism to induce a disease in given host given its invasiveness and/or toxigenicity. Different strains of a particular pathogen differ in their virulence; for example Sterne strain of pathogenic bacteria *Bacillus anthracis* is not virulent to humans.

Epstein-Barr virus – (human herpesvirus 4, EBV, HHV-4) is a dsDNA virus from family Herpesviridae genus Lymphocryptovirus. Infected humans are the only known reservoirs of the virus, which is transmitted through saliva. EBV infects epithelial cells and B lymphocytes. It is a causative agent of infectious mononucleosis and, (under certain circumstances), of Burkitt's lymphoma, nasopharyngeal carcinoma and Hodgkin's lymphoma. Incubation period of infectious mononucleosis is 30 to 50 days.

Chicungunya virus, CHIKV – (+)ssRNA virus from family *Togaviridae* genus *Alfavírus*; causative agent of chicungunya fever, which is clinically similar to dengue fever (↗ Dengue). Incubation period is 2–12 days (most frequently 3–7 days). The reservoirs of the virus include birds, rodents, non-human primates and viremic humans during epidemics. The disease is transmitted by mosquito species *Aedes aegypti* and *Aedes albopictus* (the occurrence of the latter has been recorded in Slovakia). Less frequently, the infection is vertically transmitted during pregnancy or delivery. Chicungunya fever outbreaks usually occur in Sub-Saharan Africa and South-East Asia; however, an outbreak was also reported in northeastern Italy in 2007, and imported cases among tourists are diagnosed each year in several European countries. The disease tends to spread in large epidemics with high attack rate (↗ Attack rate). The average case fatality rate is 0.4% (2.8% in children and 1.6% in elderly people). Chicungunya vaccine is in early stages of development. In the future, Chicungunya fever may become a significant public health problem in several European countries, including the Slovak republic.

Vírus neutralizačný test – protilátka neutralizuje infekčnosť vírusu, takže zvieratá alebo tkanivové kultúry naočkované zmesou vírusu a protilátky zostanú bez zmeny (infekcie).

Vírus O'nyong-nyong, ONNV – (+)ssRNA vírus z čeľade *Togaviridae* rod Alfavírus, príbuzný vírusu Chicungunya – ↗ Vírus Chicungunya. Vyvoláva horúčkovitú ochorenie s makulopapulóznym exantémom, lymfadenitídou a artritídou postihujúcou prevažne veľké kĺby. Ochorenie sa vyskytovalo v subsaharskej Afrike v epidémiách s 30 až 50-ročným cyklom, ale zaznamenali sa aj laboratórne infekcie a ojedinelé importované prípady ochorenia cestovateľov v Európe. Vektorom sú komáre z rodu *Anopheles* (*Anopheles funestus* a *Anopheles gambiae*). Inkubačná doba je asi 8 dní. Ochorenie má dobrú prognózu, zanecháva dlhodobú imunitu a chorí sa uzdravujú bez následkov. Ochorenie sa bez vektora nešíri a v Európe nebol doteraz zaznamenaný výskyt *Anopheles funestus* alebo *Anopheles gambiae*, ale existuje riziko, že *Aedes aegypti*, ktorý je rozšírený v niektorých častiach Európy, by mohol byť kompetentným vektorom ONNV.

Vírus Sindbis, SINV – (+)ssRNA vírus z čeľade *Togaviridae* rod Alfavírus. Vyvoláva horúčku sindbis, známu aj pod názvom pogosta (Fínsko), ocklebo (Švédsko) a karelská horúčka (Rusko), kde sa ochorenie vyskytlo v epidémiách. Vektorom vírusu sú komáre *Culex* a *Culiseta*. Na Slovensku bol vírus izolovaný zo sťahovavých vtákov a bol potvrdený prirodzený prenos na domáce vtáky.

Vírusová infekcia – interakcia vírusu a vnímavej bunky, ktorá môže mať nasledujúce formy:

1. Cytocídna produktívna infekcia, lytická, pri ktorej sa uskutoční kompletná morfogénéza nových vírusových častíc a bunka je natoľko poškodená, že hynie.
2. Produktívna infekcia bez cytotódných zmien, ktorá prebieha tak ako predchádzajúca, avšak bunka nehynie, ale sa po infekcii zotaví.
3. Perzistentná infekcia je taká, kde vírusové častice sú trvalo prítomné a množia sa v bunke za špecifických podmienok, pričom ju nepoškodia a môžu prechádzať pri jej množení do dcérskych buniek.
4. Abortívna infekcia, pri ktorej vírus prenikne do bunky, ale pre chýbanie niektorých faktorov (napr. enzýmov) v bunke nemôžu vzniknúť kompletne virióny. Tvoria sa iba nekompletné, defektné častice.
5. Transformujúca interakcia vírusu s bunkou spôsobuje zmeny vlastností bunky (morfológie, antigénnej výbavy, karyotypu a pod.) a dochádza k poruchám regulácie bunkového delenia, rastu a diferenciácie.

Vírus neutralization test – an antibody neutralizes the infectivity of a virus, and consequently the animals or tissue cultures inoculated with a mixture of the virus and the antibody remain not infected.

O'nyong-nyong virus, ONNV – (+)ssRNA virus from family *Togaviridae* genus Alphavirus closely related to the Chicungunya virus – ↗ Chicungunya virus. ONNV is a causative agent of febrile disease with maculopapular skin rash, lymphadenitis and arthritis affecting primarily the big joints. Disease was found in Sub-Saharan Africa in epidemics with 30–50 year cycles, but infections acquired in laboratories and sporadic imported cases of disease in travellers have been recorded in Europe. Disease vectors are anopheline mosquitoes *Anopheles funestus* and *Anopheles gambiae*. Incubation period is about 8 days. The disease is self-limiting with full recovery and long-lasting immunity. Transmission without disease vector does not occur and the occurrence of *Anopheles funestus* and *Anopheles gambiae* has not been reported in Europe. However, there is possibility that *Aedes aegypti*, found in some parts of Europe, might be a competent vector for ONNV.

Vírus Sindbis, SINV – (+)ssRNA virus from family *Togaviridae* genus Alphavirus; causative agent of sindbis fever, also known as Pogosta disease (Finland), Ocklebo disease (Sweden) and Karelian fever (Russia) in countries where disease outbreaks have occurred. SINV is transmitted by mosquitoes of *Culex* and *Culiseta* genera. In Slovakia, SINV has been isolated from migratory birds and its natural transmission to the domestic birds has been confirmed.

Viral infection – interaction of the virus and susceptible cells, which can take the following forms:

1. Productive lytic cytocidal infection, in which the complete morphogenesis of new virus particles takes place and the cell is damaged.
2. Productive infection without cytocidal changes, which has the similar course as productive cytocidal infection, but the infected cell recovers following infection.
3. Persistent infection, in which the virus is continuously present and multiplies in the host cell (under specific conditions) without damaging the cell. Virus may pass from the parental cell to daughter cells during cell replication.
4. Abortive infection, in which the virus penetrates the cells, but complete virions cannot be produced due to the absence of certain necessary factors (e. g., enzymes) in the host cell (only incomplete or defective particles can be produced).
5. Transforming interaction of the virus with a cell are accompanied with changes in properties (morphology, antigens, karyotype, etc.) and interfere with the regulation of cell proliferation, growth and differentiation.

Vírusový genóm – tvorený DNA alebo RNA, ktoré môžu byť: (i) dvojvláknové alebo jednovláknové, (ii) lineárne alebo cirkulárne, (iii) celistvé alebo segmentované, (iv) pozitívnej alebo negatívnej polarity jednovláknovej nukleovej kyseliny, (v) s bežným prenosom genetickej informácie alebo s reverznou transkripciou. Podľa týchto vlastností genómu sa vírusy klasifikujú do nasledujúcich 8 kategórií (Baltimorova klasifikácia vírusov):

1. vírusy s dvojvláknovou DNA (dsDNA),
2. vírusy s jednovláknovou DNA (ssDNA),
3. vírusy s čiastočne ssDNA a čiastočne dsDNA s reverznou transkripciou,
4. vírusy s jednovláknovou RNA pozitívnej polarity ((+)ssRNA),
5. vírusy s jednovláknovou RNA pozitívnej polarity ((+)ssRNA) s reverznou transkripciou,
6. vírusy s jednovláknovou RNA negatívnej polarity ((-)ssRNA),
7. vírusy s jednovláknovou RNA negatívnej polarity ((-)ssRNA) so segmentovaným genómom,
8. vírusy s dvojvláknovou RNA (dsRNA).

Vírusový obal – (vírusová membrána) je štruktúra tvorená lipidovou dvojvrstvou s glykoproteínmi, ktoré tvoria výčnelky (peploméry) na povrchu viriónu, líšiac sa podľa typu vírusu. Vírusový obal získavajú virióny pri prestupe cez membrány hostiteľskej bunky. Glykoproteíny na povrchu vírusového obalu slúžia na identifikáciu a väzbu s membránovými receptormi hostiteľských buniek. Vírusy, ktoré majú obal sa nazývajú obalené vírusy a sú vo všeobecnosti citlivejšie na vonkajšie vplyvy (fyzikálne a chemické) ako vírusy neobalené.

Vírusy – submikroskopickí (20–300 nm) pôvodcovia infekčných ochorení, ktorí potrebujú živú bunku a jej metabolizmus na svoju reprodukciu. Kompletná vírusová častica (virión) sa skladá z nukleovej kyseliny (DNA alebo RNA) obalenej proteínovým kapsidom (nukleokapsid), ktorý môže byť obalený lipoproteínovým plášťom. Vírusy vyvolávajú infekcie u všetkých známych organizmov (ľudí, zvierat, rastlín, baktérií, húb, protozoí). Je možné ich kultivovať a množiť iba na bunkových substrátoch (pokusné zvieratá, kuracie embryá, bunkové kultúry).

Vírusy hepatitídy – spôsobujú infekčný zápal pečene – hepatitídu, ktorá môže mať akútnu alebo chronickú formu. Vírusy hepatitídy A, B, C, D, E a G patria do rôznych čeľadí vírusov a nemajú žiadne spoločné antigény. Sú morfológicky aj biologicky značne odlišné, no napriek tomu sú klinické prejavy infekcie týmito vírusmi v zásade rovnaké. →

Viral genome – a structure represented by DNA or RNA that can be (i) single-stranded or double-stranded; (ii) linear or circular; (iii) non-segmented or segmented; (iv) positive-sense or negative-sense of single-stranded nucleic acid; (v) with or without reverse transcription. Based on these properties of viral genome, viruses are classified to the following 8 categories (Baltimore classification):

1. double-stranded DNA (dsDNA) viruses,
2. single-stranded DNA (ssDNA) viruses,
3. viruses with ssDNA/dsDNA and reverse transcription,
4. single-stranded positive-sense ((+)ssRNA) viruses,
5. single-stranded positive-sense ((+)ssRNA) viruses with reverse transcription,
6. single-stranded negative-sense ((-)ssRNA) viruses,
7. single-stranded negative-sense ((-)ssRNA) viruses with segmented genome,
8. double-stranded (dsRNA) viruses.

Virus envelope – (viral membrane) is a lipid bilayer structure with glycoproteins, which form protuberances on the surface of the virions (spikes, peplomers) and differ across different types of viruses. Viral envelopes are formed when viruses exit host cells by budding from their cell membranes. Glycoproteins on the surface of envelope help to identify and bind to receptor sites on the host membrane. Viruses that contain envelope (enveloped viruses) are generally more sensitive to environmental factors (physical and chemical) than non-enveloped viruses.

Viruses – a submicroscopic (20–300 nm) infectious agents that require living cell and its metabolism for their reproduction. The complete viral particle (virion) consists of nucleic acid (DNA or RNA) of the capsid (nucleocapsid), which may be enveloped with a lipoprotein envelope. Viruses infect all known living organisms (humans, animals, plants, bacteria, fungi, protozoa). They can be cultured and propagated only in live cells using experimental animals, chicken embryos, or cell cultures.

Hepatitis viruses – cause inflammation of the liver – hepatitis, which may exist in acute and chronic forms. Hepatitis A, B, C, D, E and G belong to different families of viruses, without any mutually shared antigens. While they differ morphologically and biologically, clinical manifestations of infections with these viruses are similar. →

1. Vírus hepatitídy A patrí medzi pikornavírusy (čelad' *Picornaviridae*, rod *Hepatovirus*, neobalené RNA vírusy) spolu s enterálnymi vírusmi. Vyvoláva hepatitídu A, celkové ochorenie s nevoľnosťou, horúčkou a žltáčkou, ktorá sa prenáša fekálno-orálnou cestou. Ochorenie neprechádza do chronicity a končí úplným uzdravením (s výnimkou fulminantných foriem). Ochorenie je preventabilné očkovaním.
2. Vírus hepatitídy B (obalený DNA vírus) patrí do čelade hepadnavírusov (čelad' *Hepadnaviridae*, rod *Orthohepadnavirus*). Šíri sa hlavne krvnou cestou (aj sexuálnym stykom) a vyvoláva hepatitídu B s tendenciou k chronicite a k trvalému poškodeniu pečene. Komplikáciou je cirhóza a hepatocelulárny karcinóm. Ochorenie je preventabilné očkovaním.
3. Vírus hepatitídy C (obalený RNA vírus) z čelade flavivirusov (*Flaviviridae*, rod *Hepacivirus*). Delí sa na niekoľko typov a množstvo subtypov. Vyvoláva hepatitídu C s podobným, ale miernejším priebehom ako pri hepatitíde B, s častejším prechodom do chronickej fázy a následnými komplikáciami. Prenáša sa krvou a prechádza cez placentu. Sexuálnym stykom sa pravdepodobne neprenáša. Symptómy ochorenia sú závažné, ak je pacient navyše infikovaný vírusom hepatitídy A alebo B.
4. Hepatitídu D spôsobuje defektný RNA vírus delta, ktorý nie je schopný samostatnej replikácie a vyskytuje sa iba za prítomnosti vírusu hepatitídy B v tej istej hostiteľskej bunke pri koinfekcii alebo superinfekcii. Spôsobuje ťažké hepatitídy a chronické nosičstvo s rozvojom cirhózy.
5. Vírus hepatitídy E (neobalený RNA vírus) z čelade *Hepeviridae*, rod *Orthohepevirus*. Priebeh a šíri sa podobne ako hepatitída A, vyskytuje sa hlavne v Ázii a v Afrike, u nás vzácné.
6. Vírus hepatitídy GB-C (GBV-C) je obalený RNA vírus z čelade flavivirusov (*Flaviviridae*, rod *Pegivirus*). Infikuje ľudí, ale nespája sa s ochorením. Medzi iné vírusy, ktoré spôsobujú hepatitídu patrí cytomegalovírus, Epstein-Barrovej vírus a vírus žltej zimnice (↗ Žltá zimnica).
1. Hepatitis A virus belongs to picornaviruses (family *Picornaviridae*, genus *Hepatovirus*, non-enveloped RNA viruses). The virus causes hepatitis A, with nausea, fever and jaundice. The virus is transmitted by fecal-oral route. The disease is acute; it does not develop into chronicity and full recovery is usually achieved (except for fulminant forms). The disease is preventable with vaccination.
2. Hepatitis B virus (enveloped DNA virus) belongs to the family *Hepadnaviridae*, genus *Orthohepadnavirus*. It is usually transmitted as a blood-born (and also sexually-transmitted disease with a tendency to chronicity and permanent liver damage. Complications include cirrhosis and hepatocellular carcinoma. The disease is preventable with vaccination.
3. Hepatitis C virus (enveloped RNA virus) belongs to the family *Flaviviridae*, and genus *Hepacivirus*. It is divided into several types and subtypes. Hepatitis C virus induces disease with similar but milder signs and symptoms than those caused by hepatitis B virus. Transition to chronic stage and subsequent complications occur frequently. The disease can be transmitted as a blood-born and trans-placental infection; however, it is not likely transmitted by sexual intercourse. Symptoms of the disease are more severe if the patients additionally acquire Hepatitis A or Hepatitis B infections.
4. Hepatitis D virus is a defective RNA virus, which is not capable of replication without the presence of hepatitis B virus in the same host cell in the form of co-infection or superinfection. It causes severe hepatitis, and chronic carriers status with high risk of the development of cirrhosis.
5. Hepatitis E virus (non-enveloped RNA virus) belongs to the family *Hepeviridae* genus *Orthohepevirus*. The mode of virus transmission and the clinical course is similar to hepatitis A virus. Disease occurs mainly in Asia and Africa and only rarely in the Slovak Republic.
6. Hepatitis GB virus C (GBV-C) is an enveloped RNA virus from the family *Flaviviridae*, genus *Pegivirus*. It infects humans but it is not known to be associated with a disease. The other viruses that cause hepatitis include cytomegalovirus, Epstein-Barr virus, and yellow fever virus (↗ Yellow fever).

Vitálna registrácia – systém na evidenciu vitálnych udalostí v populácii, vrátane pôrodov a úmrtí, so zdravotným osvedčením o príčine smrti v súlade s pravidlami a postupmi ICD.

Vízia – inšpiratívne vyhlásenie, ktoré artikuluje hlavné ciele podľa priorít a hodnoty s ohľadom na to, čo chce vláda dosiahnuť pre svoje obyvateľstvo, a to tak v oblasti verejného zdravia, ako aj v podmienkach systému zdravotnej starostlivosti.

Vital registration – a system for the registration of vital events in a population, including births and deaths, with medical certification of the cause of death according to the rules and procedures of the ICD.

Vision – an inspirational statement that articulates main prioritized goals as well as values for what government wants to achieve for its population, both in public health and healthcare system terms.

Vizuálna analógová škála – metóda na ohodnotenie zdravotných stavov, pri ktorej sú respondenti požiadaní, aby priamo posúdili zdravotné úrovne spojené s rôznymi zdravotnými stavmi. Jednotlivci ich umiestňujú na 0–1 škále predstavujúcej kontinuum od zdravotných stavov považovaných za rovnocenné so smrťou až do plného zdravia.

Visual analogue scale – a method for valuation of health states in which respondents are asked to directly assess health levels associated with different health states. Individuals place these on a 0 to 1 scale representing a continuum from health states considered equivalent to death through to full health.

Vládne výdavky na zdravotníctvo – súčet výdavkov vládnych subjektov na nákup zdravotníckej starostlivosti a tovar, najmä ministerstva zdravotníctva a agentúr sociálneho zabezpečenia. Základná zložka príjmov môže pokrývať viac zdrojov, vrátane externých fondov (↗ Externý zdroj vládnych/verejných výdavkov na zdravotníctvo). Spôsoby vyjadrenia:

Government expenditure on health – the sum of outlays by government entities to purchase health care services and goods, notably by ministries of health and social security agencies. the revenue base may comprise multiple sources, including external funds (↗ External source of government health expenditure). Expressed as:

1. Suma – vládne výdavky na zdravotníctvo vyjadrené v amerických dolároch alebo inej uvedenej mene.
2. Vládne výdavky na zdravotníctvo ako % z celkových výdavkov na zdravotníctvo – percentuálny podiel vládnych výdavkov na zdravotníctvo na celkových výdavkoch na zdravotníctvo.
3. Vládne výdavky na zdravotníctvo ako % z celkových vládnych výdavkov – percentuálny podiel vládnych výdavkov na zdravotníctvo na celkových vládnych výdavkoch.

1. Amount – government expenditure on health expressed in US dollars or another indicated currency.
2. Government expenditure on health as % of total expenditure on health – the percentage share of the government expenditure on health to the total expenditure on health.
3. Government expenditure on health as % of total general government expenditure – the percentage share of government expenditure on health to the total government expenditure.

Vládnutie – 1. výkon politickej, ekonomickej a správnej právomoci vo vedení záležitostí krajiny na všetkých úrovniach, ktorý zahŕňa zložité mechanizmy, procesy, vzťahy a inštitúcie, prostredníctvom ktorých občania a skupiny formulujú svoje záujmy, uplatňujú svoje práva a povinnosti a riešia svoje nezrovnalosti;

Governance – 1. the exercise of political, economic and administrative authority in the management of a country's affairs at all levels, comprising the complex mechanisms, processes, relationships and institutions through which citizens and groups articulate their interests, exercise their rights and obligations and mediate their differences;

2. tradície a inštitúcie, pomocou ktorých sa moc v krajine vykonáva pre spoločné dobro, vrátane procesov, ktorými sú vyberaní, monitorovaní a vymieňaní tí, ktorým bola táto moc zverená; schopnosť vlády efektívne spravovať svoje zdroje a prijímať ‚zdravé‘ princípy; rešpekt občanov a štátu k inštitúciám, ktoré riadia ich ekonomické a sociálne interakcie;

2. the traditions and institutions by which authority in a country is exercised for the common good, including the processes by which those in authority are selected, monitored and replaced; the capacity of the government to effectively manage its resources and implement sound policies; and the respect of citizens and the state for the institutions that govern economic and social interactions among them;

3. proces vytvárania vízie a poslania organizácií – aké budú a čo budú robiť – vrátane definovania cieľov a zámerov, ktoré by mali byť splnené, aby boli tieto vízie naplnené; proces definovania organizácie, jej vlastníkov a zásad, ktoré sú odvodené z týchto hodnôt (zásady týkajúce sa možností, ktoré by jej členovia mali mať v záujme dosiahnutia požadovaných výsledkov) a prijatie riadenia potrebného na dosiahnutie týchto výsledkov a hodnotenie výkonnosti manažérov a organizácie ako celku. ↗ Správcovstvo.

3. the process of creating an organizational vision and mission – what it will be and what it will do – in addition to defining the goals and objectives that should be met to achieve the vision and mission; of articulating the organization, its owners and the policies that derive from these values – policies concerning the options that its members should have in order to achieve the desired outcomes; and adopting the management necessary for achieving those results and a performance evaluation of the managers and the organization as a whole. ↗ Stewardship.

Vlnová dĺžka, λ , [m] – pomer fázovej rýchlosti a frekvencie vlnenia. Vzorec:

Wavelength, λ , [m] – the ratio of the phase velocity and the frequency of a wave. Mathematical expression:

$$\lambda = v/f$$

$$\lambda = v/f$$

kde
 λ – vlnová dĺžka
 v – fázová rýchlosť vlnenia (m/s)
 f – frekvencia (Hz)

where
 λ – wavelength
 v – phase velocity (m/s)
 f – frequency (Hz)

VM – látka zo skupiny V látok; ; O-etyl-S-(2.dietylaminoetyl) metylfosfonothiolát.

Vnorené štúdie prípadov a kontrol – epidemiologické štúdie prípadov a kontrol vnorené do vopred definovanej, vymedzenej a ďalej sledovanej kohorty.

POZN.: Cieľom je dosiahnuť efektívnosť. Detailné informácie sa zbierajú iba pre prípady so študovanou udalosťou (chorobou) vzniknuté v kohorte a u vyvážených kontrol bez udalosti z tej istej kohorty v čase, keď sa udalosť danému prípadu stala. Jedinci v kohortovej štúdii majú mať rozdielnu mieru expozície alebo rozdielne druhy expozície.

Voda určená na ľudskú spotrebu – pitná voda je voda v jej pôvodnom stave alebo po úprave určená na pitie, varenie, prípravu potravín alebo na iné domáce účely bez ohľadu na jej pôvod a na to, či bola dodaná z rozvodnej siete, cisterny alebo ako voda balená do spotrebiteľského balenia a voda používaná v potravinárskych podnikoch pri výrobe, spracovaní, konzervovaní alebo predaji výrobkov alebo látok určených na ľudskú spotrebu (Smernica rady EÚ 98/83).

Vodou prenosné ochorenia – ochorenia prenášané vodou kontaminovanou ľudskými alebo zvieracími fekáliami, alebo močom infikovanými patogénnymi vírusmi, baktériami alebo parazitmi, ktoré sú priamo prenášané pri pití vody, alebo pri jej používaní na prípravu jedál, alebo na rekreačné účely.

Vojna – stav spoločnosti, ktorý je charakteristický bezprostrednou hrozbou použitia alebo použitím ozbrojenej sily ako násilného prostriedku dosahovania politických cieľov rozhodujúcich politických subjektov.

Voltametria – elektrochemická analytická metóda pre dôkaz prítomnosti a stanovenie obsahu analytov založená na meraní prúdu, ktorý preteká elektrochemickým článkom pri lineárnej zmene potenciálu pracovnej elektródy.

Voxelový fantóm – výpočtový model ľudského tela založený na medicínskom tomografickom zobrazení, v ktorom je anatómia popisovaná malými trojrozmernými priestorovými jednotkami (voxelmi).

Vplyv na životné prostredie – akýkoľvek priamy alebo nepriamy vplyv na životné prostredie vrátane vplyvu na zdravie, flóru, faunu, biodiverzitu, pôdu, klímu, ovzdušie, vodu, krajinu, prírodné lokality, hmotný majetok, kultúrne dedičstvo a vzájomné pôsobenie medzi týmito faktormi.

Vplyvová veličina – veličina, ktorá pri priamom meraní neovplyvňuje skutočne meranú veličinu, ale ovplyvňuje vzťah medzi indikáciou a výsledkom merania.

VR (Sovietsky V-gas, Substancia 33, R-33) – O-isobutyl S-2-dietylaminoetyl metyl fosfonothiolát.

VM – chemical from group of V agents; O-ethyl-S-(2-diethylaminoethyl) methylphosphonothiolate.

Nested case-control studies – epidemiological case-control studies nested within an appropriate cohort, which has been already defined, enumerated, and followed up.

NOTE: The aim is to gain efficiency. Detailed information is only collected for incident cases generated in the cohort and matched controls without the condition of interest at the times when the cases arose. Individuals in the cohort should have had different levels of exposure or different types of exposures.

Water intended for human consumption – all water either in its original state or after treatment, intended for drinking, cooking, food preparation or other domestic purposes, regardless of its origin and whether it is supplied from a distribution network, from a tanker, or in bottles or containers; all water used in any food-production undertaking for the manufacture, processing, preservation or marketing of products or substances intended for human consumption (EU Directive 98/83).

Waterborne diseases – diseases that arise from the contamination of water by human or animal fecal matter or urine infected by pathogenic viruses, bacteria or protozoa, and which are directly transmitted when the water is drunk or used in the preparation of food, or for recreational purposes (ENHIS for the WHO EU region.WHO, 2002).

War – a state characterized by an immediate threat of the use or by the use of armed forces as means to achieve political goals of the decisive political subjects.

Voltammetry – an electrochemical analytical method that detects or quantifies analyte via measuring the current when potential applied to the working electrode is varied linearly in time.

Voxel phantom – a computational model of human body based on medical tomographic images where the anatomy is described by small 3D volume elements (voxels).

Influence upon the environment – any direct or indirect influence upon the environment, including an influence upon health, flora, fauna, biodiversity, soil, climate, atmosphere, water, countryside, natural locations, tangible property, cultural heritage and their mutual interactions.

Influence quantity – a quantity that, in a direct measurement, does not affect the quantity that is actually measured, but affects the relation between the indication and the measurement result.

VR (Soviet V-gas, Substance 33, R-33) – O-isobutyl S-2-diethylaminoethyl methyl phosphonothiolate.

Vrcholová hladina akustického tlaku – najvyššia hodnota absolútnej okamžitej hodnoty hladiny akustického tlaku v danom časovom intervale. Vrcholová hladina akustického tlaku umožňuje posúdiť účinky expozície krátkym, veľmi hlasným zvukom. Meria sa pri frekvenčnom vážení C.

Vrcholový manažment – osoba alebo skupina osôb, ktorí usmerňujú a riadia organizáciu na najvyššej úrovni.

Vstup – kvantifikované množstvo zdrojov vložených do procesu.

Vstupná veličina v modeli merania – veličina, ktorá sa musí merať, alebo veličina, ktorej hodnota sa môže získať aj iným spôsobom, aby sa vypočítala hodnota meranej veličiny.

Príklad: ak je meranou veličinou dĺžka ocelevej tyče pri určitej teplote, potom sú vstupnými veličinami v modeli merania aktuálna teplota, dĺžka tyče pri aktuálnej teplote a koeficient lineárnej teplotnej rozťažnosti tyče.

POZN. 1: Vstupná veličina modelu merania je často výstupnou veličinou meracieho systému.

POZN. 2: Indikácie, korekcie a ovplyvňujúce veličiny môžu byť vstupné veličiny modelu merania.

VX – O-etyl S-2-diisopropylaminoetyl metyl fosfonthiolát; NPL; štrukturálne mierne odlišné sú tiež čínske a sovietske VX.

Vybrané ochorenia v rámci rozšíreného programu WHO na imunizáciu (EPI), počet prípadov a úmrtí – počet prípadov ochorenia a úmrtia v dôsledku určitého ochorenia zo skupiny vybraných preventabilných ochorení (záškrt, čierny kašeľ, tetanus, neonatálny tetanus, detská obrna, Hib meningitída, osýpky, mumps, rubeola a kongenitálny rubeolový syndróm) v určitej krajine alebo oblasti v priebehu daného roka.

Vybrané prenosné choroby, prípady a úmrtia – počet nových prípadov a úmrtí v dôsledku vírusovej hepatitídy typu A, B a C a bližšie neurčených hepatítid, cholery, brušného týfusu, encefalitídy, moru, syfilisu, kvapavky, malomocenstva, malárie a dengue/DHF v danom roku.

Výbuch – prudká oxidácia, alebo rozkladná reakcia, vyvolávajúca zvýšenie teploty, tlaku, alebo oboch súčasne. Uvoľnenie energie, ktorej hlavná zložka je tlakové pôsobenie.

Výbušná atmosféra – zmes horľavých látok vo forme plynu, pary, hmly, prachu, alebo vlákien so vzduchom za atmosférických podmienok, v ktorej sa prudké horenie po iniciácii rozšíri do celej nespálenej zmesi. Musí byť splnená podmienka dosiahnutia potrebnej koncentrácie plynov alebo prachu v zmesi so vzduchom.

Peak sound level – the maximum value of continuous sound pressure levels during the time interval of measurement. Peak sound pressure level allows assessing the effects of the exposure to short, very loud sounds. Peak sound pressure level is measured at the frequency weighting C.

Top management – person or group of persons who directs and controls an organization at the highest level.

Input – a quantified amount of a resource put in a process.

Input quantity in a measurement model, input quantity – a quantity that must be measured, or a quantity, the value of which can be otherwise obtained, in order to calculate a measured quantity value of a measurand.

Example: When the length of a steel rod at a specified temperature is the measurand, the actual temperature, the length at that actual temperature, and the linear thermal expansion coefficient of the rod are input quantities in a measurement model.

NOTE 1: An input quantity in a measurement model is often an output quantity of a measuring system.

NOTE 2: Indications, corrections and influence quantities can be input quantities in a measurement model.

VX – O-ethyl S-2-diisopropylaminoethyl methyl phosphonothiolate; nerve agent; structurally slightly different are Chinese VX and Soviet VX.

Selected diseases under the WHO expanded programme on immunization (EPI), cases and deaths – the number of cases and deaths due to a specific disease among selected preventable diseases (diphtheria, pertussis, tetanus, neonatal tetanus, poliomyelitis, Hib meningitis, measles, mumps, rubella and congenital rubella syndrome) in a specific country or area over a given year.

Selected communicable diseases, cases and deaths – the number of new cases and deaths due to hepatitis viral types A, B and C and unspecified, cholera, typhoid fever, encephalitis, plague, syphilis, gonorrhoea, leprosy, malaria and dengue/DHF in a given year.

Explosion – sudden oxidation and/or a decomposition that results in rapid increase in temperature, pressure or both simultaneously; high energy is released with mechanical pressure as the major component.

Explosive atmosphere – a mixture of flammable substances in the form of gas, vapor, mist, dust or fibers with air under atmospheric conditions, in which the intense burning expands to the entire mixture after initiation. The condition that has to be met is reaching necessary concentrations of gases or dusts in air mixtures.

Výbušný – látka, zmes alebo zlúčenina, ktorá je schopná spôsobiť explóziu.

Explosive – a substance, mixture or compound that is capable of producing an explosion.

Výčerpanie z tepla – typ úrazu spôsobeného teplom.

Heat Exhaustion – a type of heat illness.

Kombinovaný vplyv vysokej teploty a fyzickej aktivity vedie k dehydratácii a/alebo k strate solí a tento stav sa môže rozvinúť do tepelného úpalu.

Combined effect of high environmental temperature and physical activity leading to dehydration (water depletion) and/or salt depletion which may progress to heat stroke.

Vydanie zákazu konzumovania a používania nechránených potravín, krmív a vody pre osoby a domáce zvieratá – opatrenie, ktoré zamedzí ohrozeniu života a zdravia osôb a zvierat po havárii jadrového zariadenia alebo pri inej mimoriadnej udalosti, podľa rozhodnutia orgánov zodpovedných za ochranu zdravia obyvateľstva alebo veterinárnu starostlivosť.

Ban on consuming and using of unprotected food, fodder and water for humans and animals – a measure intended to mitigate danger to human and animal health and life after incidents or accidents at nuclear facilities or in other emergency situations, taken by the decision of authorities responsible for the protection of human and animal health.

Výdavky na zdravotníctvo – peňažné prostriedky vynaložené za účelom financovania zdravotníctva.

Health care expenses – the financial resources used for the health care financing.

Výdavky na zdravotníctvo financované z daní – všetky ostatné verejné výdavky z centrálnej / federálnej, provinciálnej / regionálnej / štátnej / okresnej, miestnej / miestnej vlády na zásahy v oblasti zdravia, siete medzivládnych transferov, vrátane dotácií producentom zdravotníckych výrobkov a služieb, investovanie v zdravotníckych zariadeniach, platby transferov do domácností, aby sa vykompenzovali náklady lekárskej starostlivosti a mimorozpočtové fondy.

Tax-funded Health Expenditure – all other public outlays by Central/Federal, Provincial/Regional/State/District, Municipal/Local Governments for interventions in health, net of inter-governmental transfers, including subsidies to producers of medical goods and services, investment in medical facilities, transfer payments to households to offset medical care costs and extra-budgetary funds.

Výdavky na zdravotníctvo na jedného obyvateľa – ↗ Celkové výdavky na zdravotníctvo.

Health expenditure per capita – ↗ Total health expenditure.

Výdavky na zdravotníctvo na obyvateľa [USD] – priemerné výdavky na zdravotníctvo (v amerických dolároch) na osobu za rok. ↗ Celkové výdavky na zdravotníctvo.

Per capita health expenditure, US\$ – the average health expenditure (in United States dollars) per person in a year. ↗ Total expenditure on health (THE).

Výdavky v hotovosti / vlastné výdavky (platené z vlastného vrecka) – priame výdavky domácností vrátane sprepitného a platieb v naturáliách pre zdravotníckych pracovníkov a dodávateľov liečiv, liečebných pomôcok a ďalšieho tovaru a služieb, ktorých hlavným zmyslom je prispieť k obnove alebo zlepšeniu zdravotného stavu jednotlivcov alebo skupín obyvateľstva. Tieto výdavky zahŕňajú platby domácností pre verejné služby, neziskové inštitúcie alebo mimovládne organizácie. Výdavky v hotovosti nezahŕňajú platby od podnikov, ktoré poskytujú zdravotnícke a nemocničné benefity svojim zamestnancom, nariadené alebo nenariadené podľa zákona.

Out-of-pocket payments – the direct outlays of households including gratuities and payments in-kind made to health practitioners and suppliers of pharmaceuticals, therapeutic appliances, and other goods and services whose primary intent is to contribute to the restoration or to the enhancement of the health status of individuals or population groups. These outlays include the payments made to public services, non-profit institutions or non-governmental organizations by households. OOPS does not include the payments made by enterprises which deliver medical and paramedical benefits, mandated by law or not, to their employees.

POZN. Heslo má širšiu globálnu platnosť a jeho niektoré časti sa nevzťahujú na zdravotníctvo v SR.

NOTE: This term has global meaning and some of the provided explanations/examples do not reflect the healthcare system in the Slovak Republic.

Vyhľadávanie a záchrana obetí – proces lokalizácie miest postihnutia, vyhľadávania, zachraňovania a poskytovanie nevyhnutnej zdravotnej a psychologickkej pomoci.

Search and rescue of victims – a process of localization of accidents, finding, rescuing victims and providing them with a necessary medical care and psychological support.

Vyhodnotenie neistoty merania spôsobom A – vyhodnotenie zložky neistoty merania štatistickou analýzou hodnôt meranej veličiny získaných za definovaných podmienok merania.

POZN.: Rôzne druhy podmienok merania sú napr. podmienka opakovateľnosti merania, podmienka intermediárnej presnosti merania a podmienka reprodukovateľnosti merania.

Vyhodnotenie neistoty merania spôsobom B – vyhodnotenie zložky neistoty merania iným spôsobom ako A.

Výhrada svedomia – právo vyhnúť sa zákonnej povinnosti v mene vyššej povinnosti, ktorú ukladá svedomie.

Výkonnosť zdravotníckeho systému – 1. úroveň výkonu zdravotníckeho systému vzhľadom k zdrojom;
2. miera, do akej zdravotnícky systém vykonáva svoje funkcie (poskytovanie služieb, vytváranie zdrojov, financovanie a správcovstvo) na dosiahnutie svojich cieľov.

Vylúčenie – zámerné vyňatie konkrétnej kategórie expozície z oblasti pôsobnosti nejakého regulačného usmernenia.

Výnimka – rozhodnutie regulačného orgánu, že určitý zdroj alebo činnosť so zdrojom žiarenia sa nemusí podrobovať niektorým stránke alebo všetkým stránkam regulačného usmernenia.

Výnimočný stav – je možné vyhlásiť na určitom alebo celom území štátu v čase prírodnej alebo ľudskej činnosťou spôsobenej katastrofy, počas občianskych nepokojov, alebo po vypovedaní vojny, alebo v situácii hromadného násilného protiprávneho konania, ktoré svojím rozsahom alebo následkami podstatne ohrozuje alebo narušuje bezpečnosť štátu, ak ho nemožno odvrátiť činnosťou orgánov verejnej moci. V takom prípade je možné zrušiť alebo zmeniť činnosť štátnych a samosprávnych orgánov a inštitúcií, hospodárskych subjektov a spoločenských organizácií, v nevyhnutnom rozsahu a na nevyhnutný čas obmedzovať základné práva a slobody a ukladať povinnosti, spresniť úlohy ozbrojených síl na postihnutom alebo bezprostredne ohrozenom území. Vyhlasuje ho prezident na návrh vlády SR a vzťahuje sa len na postihnuté alebo bezprostredne ohrozené územie.

Vyplácanie – uvoľnenie finančných prostriedkov pre príjemcov alebo nákup tovaru alebo služieb pre nich (a tým zvýšenie účelovo minutých prostriedkov).

Vyplácanie zohľadňuje skutočný medzinárodný prenos finančných prostriedkov, alebo tovarov a služieb, ktorých hodnota zodpovedá nákladom darcu. V prípade činností vykonávaných v darcovských krajinách, →

Type A evaluation of measurement uncertainty; type A evaluation – an evaluation of a component of measurement uncertainty by a statistical analysis of measured quantity values obtained under defined measurement conditions.

NOTE: For various types of measurement conditions, see repeatability condition of measurement, intermediate precision condition of measurement, and reproducibility condition of measurement.

Type B evaluation of measurement uncertainty; type B evaluation – an evaluation of a component of measurement uncertainty determined by means other than a Type A evaluation of measurement uncertainty.

Conscientious objection – the right to avoid legal obligations on the grounds of higher law imposed by the conscience.

Health system performance – 1. the level of achievement of the health system relative to resources;

2. the degree to which a health system carries out its functions (service provision, resource generation, financing and stewardship) to achieve its goals.

Exclusion – the deliberate exclusion of a particular category of exposure from the scope of an instrument of regulatory control.

Exemption – a ruling by a regulatory body that a radioactive source or an activity involving the source is exempt from some or all aspects of regulatory control.

State of emergency – can be declared in a specific area or in the whole country in time of natural or anthropogenic (man-made) disaster, civil unrest, following the declaration of war, or in a situation of mass violence, if their extent or consequences substantially impair national security or if they cannot be controlled by the authorities. In these situations, some functions of state or local government, businesses or public institutions can be suspended or changed; fundamental rights and freedoms can be limited to the extent and for the time necessary; nonmilitary national service may be imposed and armed forces may be ordered to perform specific missions in the affected or threatened area. The state of emergency is declared by the President of the Slovak Republic upon proposal by the Government of the Slovak Republic and it only applies to the affected or threatened areas.

Disbursement – the release of funds to, or the purchase of goods or services for a recipient; by extension, the amount thus spent.

Disbursements record the actual international transfer of financial resources, or of goods or services valued at the cost to the donor. In the case of activities carried out in donor countries, such as training, →

ako sú napríklad školenia, administratíva alebo programy na zvýšenie povedomia verejnosti, sa vyplácanie považuje za realizované, keď boli finančné prostriedky prevedené na poskytovateľa služieb alebo príjemcu. Môže byť zaznamenané ako hrubé (na celkovú sumu vyplatenú v danom účtovnom období) alebo čisté (hrubú sumu zníženú o splátky istiny úveru alebo výnosy z grantov získaných počas rovnakého obdobia).

administration or public awareness programmes, disbursement is taken to have occurred when the funds have been transferred to the service provider or the recipient. They may be recorded gross (the total amount disbursed over a given accounting period) or net (the gross amount less any repayments of LOAN principal or recoveries on GRANTS received during the same period).

Výpočet veličiny – súbor matematických pravidiel a operácií aplikovaný na veličiny iné ako ordinálne veličiny.

Quantity calculus – a set of mathematical rules and operations applied to quantities other than ordinal quantities.

POZN.: Pri výpočte veličiny sa uprednostňujú rovnice s veličinami pred rovnicami s číselnými hodnotami, pretože rovnice s veličinami sú nezávislé od voľby meracích jednotiek, naproti tomu rovnice s číselnými hodnotami nie sú nezávislé (pozri ISO 31-0:1992, 2.2.2).

NOTE: In quantity calculus, quantity equations are preferred to numerical value equations because quantity equations are independent of the choice of measurement units, whereas numerical value equations are not (pozri ISO 31-0:1992, 2.2.2).

Výpoved' – jednostranný právny úkon na základe ktorého je možné skončiť pracovný pomer tak zo stany zamestnávateľa ako aj zamestnanca.

Termination of employment – a unilateral action by which the employment can be terminated by either employer or employee.

Výpovedná lehota – časový úsek, ktorý uplynie od oznámenia o výpovedi až do skutočného skončenia pracovného pomeru. Počas výpovednej doby pracovný pomer trvá a všetky práva a povinnosti zamestnanca aj zamestnávateľa zostávajú zachované.

Notice period – the period of time elapsing between the notification of termination to the actual termination of employment. During the notice period the employment lasts and all rights and obligations of the employer shall be kept.

Vyrozumenie – proces upovedomenia prvkov riadenia i príslušných výkonných zložiek Bezpečnostného systému SR o vzniku krízovej situácie a ich aktivovanie na plnení úloh, prostredníctvom telekomunikačných a rádiokomunikačných prostriedkov.

Notification – process of notification of management and respective executive bodies of the Security system of the Slovak Republic about crisis occurrence and their activation for performance of the tasks via telecommunication and radio communication systems.

Výskyt (frekvencia výskytu) – frekvencia výskytu nejakej choroby v populácii v stanovenom časovom období, často vyjadrovaná ako počet nových prípadov ochorení na 100 000 jednotlivcov za rok.

Incidence (incidence rate) – the rate of occurrence of a disease in a population within a specified period of time, often expressed as a number of new cases of a disease per 100 000 individuals per year.

Výsledky – zmeny vo fungovaní, chorobnosti a úmrtnosti ľudí s duševnými poruchami v dôsledku zásahu zdravotnej starostlivosti, prípadne vrátane opatrení týkajúcich sa spokojnosti so starostlivosťou.

Outcomes – the changes in functioning, morbidity and mortality of people with mental disorders as a result of service intervention, possibly including measures of satisfaction with services.

Výsledná teplota guľového teplomeru, t_g [°C] – teplota v okolí ľudského tela nameraná guľovým teplomerom, ktorá zohľadňuje súčasné pôsobenie teploty vzduchu, povrchovej teploty z okolitých plôch a rýchlosť prúdenia vzduchu.

Wet-bulb globe temperature, t_g [°C] – the external temperature of a person measured by a wet-bulb globe thermometer. This temperature simultaneously takes into account the air temperature, surface temperature, and air flow.

Výsledok merania – súbor hodnôt veličín prislúchajúci meranej veličine spoločne so všetkými dostupnými relevantnými informáciami.

Measurement result, result of measurement – a set of quantity values being attributed to a measurand together with any other available relevant information.

POZN. 1: Výsledok merania vo všeobecnosti obsahuje „relevantné informácie“ o súbore hodnôt tak, že niektoré môžu viac reprezentovať meranú veličinu ako iné. To môže byť vyjadrené vo forme hustoty pravdepodobnosti. →

NOTE 1: A measurement result generally contains “relevant information” about the set of quantity values, such that some may be more representative of the measurand than others. This may be expressed in the form of a probability density function (PDF). →

POZN. 2: Výsledok merania je vo všeobecnosti vyjadrený ako jediná nameraná hodnota veličiny a neistota merania. Ak sa neistota merania pre niektorý účel považuje za zanedbateľnú, výsledok merania sa môže vyjadriť ako jediná hodnota meranej veličiny. V mnohých oblastiach je to bežný spôsob vyjadrovania výsledku merania.

POZN. 3: V tradičnej literatúre a v predchádzajúcom vydaní VIM (International Vocabulary of Metrology) sa výsledok merania definoval ako hodnota priradená k meranej veličine a podľa kontextu sa interpretoval ako indikácia, nekorigovaný výsledok, alebo korigovaný výsledok.

Vysoko príjmová ekonomika – príjmová kategória krajín podľa Svetovej banky, do ktorej patria krajiny s hrubým národným dôchodkom (HND) na obyvateľa 12 735 amerických dolárov alebo viac (meny upravené podľa výmenného kurzu) v roku 2014.

Vysokofrekvenčný zvuk – počuteľný zvuk vo frekvenčnom pásme od 8 kHz do 20 kHz.

Výstup – množstvo a kvalita činností vykonávaných programom.

Výstupná veličina v modeli merania – veličina, ktorej nameraná hodnota sa vypočíta použitím hodnôt vstupných veličín modelu merania.

Výšetrovanie nehody – proces systematického zberania a analyzovania informácií o nehode. Vykonáva sa za účelom identifikácie príčin a prijatia opatrení na zabránenie opakovania sa nehody.

Výška výbuchu – vertikálna vzdialenosť od povrchu zeme alebo cieľa k jadrú výbuchu.

Vyskolená tradičná pôrodná ošetrujúca osoba – tradičná pôrodná ošetrujúca osoba (TBA), ktorá pôvodne získala svoje schopnosti tým, že sa zúčastňovala pôrodov sama alebo prostredníctvom učenia sa od iných tradičných pôrodných ošetrujúcich osôb, a ktorá prešla následným rozsiahlym školením a je teraz integrovaná do oficiálneho systému zdravotnej starostlivosti.

Vytváranie odpadu zdravotnou starostlivosťou – celková hmotnosť všetkých pevných a kvapalných odpadov vytváraných všetkými verejnými a súkromnými zariadeniami zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych výskumných zariadení a laboratórií súvisiacich so zdravotníctvom plus odpad vytvorený činnosťou domácej zdravotnej starostlivosti ako je dialýza, inzulínové injekcie atď. počas priebehu kalendárneho roka. Vyjadrené ako metrické tony za rok.

Vzájomná zodpovednosť – situácia, keď sú všetci – vlády, darcovia a zainteresované strany – zodpovední navzájom za výsledky v oblasti rozvoja. ↗ Parížska deklarácia.

NOTE 2: A measurement result is generally expressed as a single measured quantity value and a measurement uncertainty. If the measurement uncertainty is considered to be negligible for some purpose, the measurement result may be expressed as a single measured quantity value. In many fields, this is the common way of expressing a measurement result.

NOTE 3: In the traditional literature and in the previous edition of the VIM (International Vocabulary of Metrology), measurement result was defined as a value attributed to a measurand and explained to mean an indication, or an uncorrected result, or a corrected result, according to the context.

High income economy – category in the World Bank income grouping of countries used for countries with Gross National Income (GNI) per capita of US\$ 12,735 or more (exchange rate adjusted currencies) in 2014.

High frequency sound – audible sound with frequency range 8 kHz to 20 kHz.

Output – the quantity and quality of activities carried out by a programme.

Output quantity in a measurement model – quantity, the measured value of which is calculated using the values of input quantities in a measurement model.

Incident/Accident investigation – the process of systematic gathering and analyzing of information related to an incident or accident. This investigation is conducted to identify causes and produce recommendations that may help to prevent similar incidents/accidents to occur in the future.

Explosion altitude – the vertical distance from the ground or target to the point of explosion.

Trained traditional birth attendant – a traditional birth attendant (TBA) who initially acquired her ability by delivering babies herself or through apprenticeship to other TBAs and who has undergone subsequent extensive training and is now integrated into the formal health care system.

Health care waste generation – the total weight of all solid and liquid waste generated by all public and private health care establishments, health research facilities, and health-related laboratories plus waste generated by home health care activities such as dialysis, insulin injections, etc. during the course of a calendar year. Expressed as metric tons per year.

Mutual accountability – situation where governments, donors and involved stakeholders are all accountable to each other for development results. ↗ Paris declaration.

Vzdelávací a technický ústav krízového manažmentu a civilnej ochrany – zariadenie Ministerstva vnútra Slovenskej republiky pre vzdelávanie a prípravu v oblasti civilnej ochrany a integrovaného záchranného systému, krízového manažmentu, vykonávanie skúšok a opráv materiálu civilnej ochrany a spojovacej techniky a na vykonávanie laboratórnej kontroly nebezpečných rádioaktívnych látok.

Vzdialenosť – jeden z troch kľúčových princípov ochrany pred externým ionizujúcim žiarením (čas, vzdialenosť a tienenie). Jednoducho povedané, zväčšenie vzdialenosti medzi statickým zdrojom ionizujúceho žiarenia a absorbujúcim prostredím (napr. osobou) vedie k zníženiu ožiarenia prostredia (osoby).

Pre určité vymedzené geometrie zdroja, (napr. bodový zdroj) platí inverzný zákon štvorca (druhej mocniny), podľa ktorého ak sa vzdialenosť od zdroja zvýši dvojnásobne, dávka klesne štvornásobne.

Weberov-Fechnerov zákon – intenzita fyziologického vnímania podnetu je úmerná logaritmu intenzity fyzikálneho podnetu.

Western blot – analytická metóda detekcie a kvantifikácie proteínov v zložitých zmesiach (bunkové a tkanivové homogenáty, sérum a podobne). Proteíny sa separujú gélovou elektroforézou v natívnych alebo denaturovaných podmienkach, po redukcii alebo bez redukcii a následne sa prenesú (preblotujú) na nitrocelulózovú alebo PVDF membránu, na ktorej sa detegujú na základe interakcie so špecifickými protilátkami.

WHO manuál biologickej bezpečnosti – Svetová zdravotnícka organizácia (WHO) od roku 1983 zostavuje, aktualizuje a členským štátom poskytuje manuál týkajúci sa biologickej bezpečnosti. V súčasnosti je platné jeho tretie vydanie. Manuál je voľne dostupný na webovej stránke WHO: <http://www.who.int/entity/csr/resources/publications/biosafety/Biosafety7.pdf?ua=1>

Táto príručka poskytuje praktické usmernenia v oblasti biologickej bezpečnosti pre výskumné a zdravotnícke laboratóriá. Manuál zahŕňa odpovede na otázky ohľadom hodnotenia rizík, rekombinantnej DNA (rDNA) a pomoc pri akreditácii laboratórií. Verzie manuálu sú k dispozícii v angličtine, francúzštine, španielčine, portugalčine, čínštine, ruštine, taliančine, japončine, švédčine a vietnamčine. Príručka obsahuje potrebné informácie pre bezpečnú prácu vo výskumných aj zdravotníckych laboratóriách. Obsahuje informácie o rôznych úrovniach bezpečnosti v laboratóriách (úrovne biologickej bezpečnosti 1–4), o rôznych druhoch biologických bezpečnostných kabinetov, správnych laboratórnych technikách ako aj princípy dezinfekcie a sterilizácie laboratórnych zariadení.

Training and Technical Institute of Crisis Management and Civil Protection – the facility of the Ministry of Interior of the Slovak Republic for training of personnel in the field of civil protection, integrated rescue system and crisis management. It also provides evaluation and maintenance services for civil protection materiel and communication equipment, and laboratory examination of hazardous radioactive substances.

Distance – one of the three key principles of protection against external radiation hazards (time, distance, shielding). In simple terms, increasing the distance between a static source of ionising radiation and the absorbing medium (e.g. a person) will reduce the exposure to that person.

For certain defined geometries, (e.g. point source), the inverse square law can be applied, which can be stated as: “double the distance, quarter the dose!”

Weber-Fechner law – perceived intensity of a stimulus is proportional to the logarithm of its physical intensity.

Western blot – bioanalytical method for detection and quantification of proteins in complex mixtures (cell and tissue homogenates, serum, etc.). Proteins are first separated by gel electrophoresis in denaturing or native conditions with or without reduction and subsequently transferred onto nitrocellulose or PVDF membrane where they are detected through binding of specific antibodies.

WHO Biosafety Guidance – the World Health Organization has been developing and updating the biosafety guidance for its member states since 1983, and its current 3rd edition of the Laboratory Biosafety Manual is freely available on the WHO website: <http://www.who.int/entity/csr/resources/publications/biosafety/Biosafety7.pdf?ua=1>

The manual provides practical guidance on biosafety for research and clinical laboratories, and covers topics such as the risk assessment, recombinant DNA (rDNA), and the guidance for laboratories to receive an accreditation. Manual is available in English, French, Spanish, Portuguese, Chinese, Russian, Italian, Japanese, Swedish and Vietnamese. The manual provides information that the research or clinical laboratory workers would need in order to be safe in the laboratory. There is information about the different levels of containment laboratories (Biosafety levels 1–4), different types of biological safety cabinets, good microbiological laboratory techniques and on the principles of disinfection and sterilization of laboratory equipment.

WHO regióny – členské štáty WHO sú zoskupené do 6 geografických regiónov AFR (Afrika), AMR (Severná a Južná Amerika), EMR (Východné Stredomorie), EUR (Európa) SEAR (Juhovýchodná Ázia) WPR (Západné Tichomorie).

Nízko a strednopriemové krajiny (LMIC) podľa WHO regiónov: 6 WHO regiónov je použitých na oddelenie vysoko príjmových krajín v každom danom regióne do 7. skupiny: „Vysoko AFR, AMR, EMR, EUR, SEAR a WPR“.

WHO región podľa príjmu: členské krajiny WHO v každom zo 6 WHO regiónov sú rozdelené na vysokopriemové alebo nízko a strednopriemové krajiny vytvárajúc 10 skupín: AFR (LMIC); AMR (High, LMIC); EMR (High, LMIC); EUR (High, LMIC); SEAR (LMIC); a WPR (High, LMIC).

Príjmové skupiny Svetovej banky: všetky členské krajiny sú rozdelené do 4 príjmových skupín na základe hrubého národného príjmu na obyvateľa z roku 2004 na nízko, nízko-stredno, vysoko-stredno a vysoko príjmové.

Regióny Svetovej banky: krajiny sú triedené na 6 regiónov Svetovej banky s vyčlenením vysokopriemových krajín ako 7. skupiny: vysokopriemové, Východná Ázia a Tichomorie, Európa a centrálna Ázia, Latinská Amerika a Karibik, Stredný východ a Severná Afrika, Južná Ázia a subsaharská Afrika.

Widalova reakcia – metóda laboratórnej diagnostiky brušného týfusu a paratyfusu na základe priamej aglutinácie v dôsledku reakcie aglutinínov v sére infikovaných pacientov so suspenziou somatických (O) alebo flagelárných (H) antigénov baktérií *Salmonella typhi* alebo *Salmonella paratyphi*. Táto metóda sa v súčasnosti používa najmä v rozvojových krajinách.

YLD – ↗ Roky prežité v invalidite.

YLL – ↗ Stratené roky života.

Yperit – bis-(2-chlórethyl) sulfid; horčicový plyn, sírny yperit, H, HD.

Zabezpečené vlastníctvo – zahŕňa domácnosti, ktoré vlastní alebo si práve kupujú domov, alebo žijú v súkromnom prenájme, v sociálnom bývaní, alebo sú to podnájomníci. Domácnosti bez zabezpečeného vlastníctva sú definované ako nezákonní osadníci (či už platia, alebo neplatia nájom), bezdomovci a domácnosti bez formalizovanej dohody.

Zabezpečenie kvality – časť manažmentu kvality zameraná na poskytovanie dôvery, že požiadavky na kvalitu budú splnené.

Zachovanie výrobných schopností – systém opatrení na udržiavanie v mieri nevyužívaných výrobných a iných nevyhnutných zariadení a kapacít v prevádzky-schopnom stave, ktoré sú potrebné na zabezpečenie výroby a náhradu spotreby a strát materiálu ozbrojených síl, ozbrojených bezpečnostných zborov a ostatných zložiek v krízových situáciách.

WHO regions – WHO member states are grouped into 6 geographical regions: AFR (Africa), AMR (Americas), EMR (Eastern Mediterranean), EUR (Europe), SEAR (South-East Asia) and WPR (Western Pacific).

Low and Middle-Income Countries (LMIC) by WHO region: the 6 WHO regions are used separating out high-income countries within each of these regions into a 7th group: High, AFR, AMR, EMR, EUR, SEAR and WPR.

WHO regions by income: WHO Member States within each of the 6 WHO regions are divided into high-income or low- and middle-income countries creating 10 groups: AFR (LMIC); AMR (High, LMIC); EMR (High, LMIC); EUR (High, LMIC); SEAR (LMIC); and WPR (High, LMIC).

World Bank income groups: all Member States are divided into 4 income groups based on 2004 Gross National Income (GNI) per capita: low, lower middle, upper middle, and high.

World Bank regions: countries are separated into 6 World Bank regions, separating out high-income countries as a 7th group: High Income, East Asia and Pacific, Europe and Central Asia, Latin America and the Caribbean, Middle East and North Africa, South Asia and Sub-Saharan Africa.

Widal test – laboratory diagnostic test for typhoid and paratyphoid fever based on the direct agglutination mediated by agglutinins in the serum of infected patients and suspension of somatic (O) or flagellar (H) antigens of bacteria *Salmonella typhi* or *Salmonella paratyphi*. At the present time, this method is used mostly in developing countries.

YLD – ↗ Years Lived With Disability.

YLL – ↗ Years of Life Lost.

Mustard agent – bis(2-chloroethyl)sulfide; sulfur mustard; mustard gas, H; HD.

Secure tenure – refers to households that own or are purchasing their homes, are renting privately, are in social housing or are subtenants. Households without secure tenure are defined as squatters (whether or not they pay rent), the homeless and households with no formal agreement.

Quality assurance – a part of quality management focused on providing confidence that quality requirements will be fulfilled.

Preservation of production capability – a system of measures for maintaining manufacturing and other inevitable equipment and capacities in operational status during peacetime, which are necessary for ensuring the production and replacement of the consumption and losses of materiel by armed forces, armed security corps and other units during the crisis situations.

Základná incidencia – incidencia v pozorovanej populácii (počet prípadov na počet osôb a rok) bez vplyvu činiteľa, ktorého účinok je sledovaný.

Základná jednotka – meracia jednotka základnej veličiny, ktorá sa prijala konvenciou.

POZN. 1: V každej koherentnej sústave jednotiek existuje pre každú základnú veličinu iba jedna základná jednotka.

POZN. 2: Základná jednotka sa môže používať aj pre odvodenú jednotku rovnakého rozmeru veličiny.

Základná príčina – skutočná, pôvodná príčina (príčiny) vzniknutého stavu, situácie. Odlišuje sa od bezprostrednej príčiny, ktorá je obyčajne celkom zrejmalá.

Základná veličina – veličina v konvenčne zvolenej pod-sústave danej sústavy veličín, v ktorej žiadnu veličinu podsústavy nemožno vyjadriť prostredníctvom iných veličín.

POZN. 1: Podsústava uvedená v tejto definícii sa nazýva „sústava základných veličín“.

POZN. 2: Základné veličiny sa uvádzajú ako vzájomne nezávislé, pretože základnú veličinu nemožno vyjadriť ako súčin mocnín iných základných veličín.

Základné funkcie verejného zdravotníctva – funkcie verejno-zdravotníckeho úradu, pri ktorých ide o:

1. monitorovanie, hodnotenie a analýzu zdravotného stavu,
2. dohľad, výskum a riadenie rizík a ohrození verejného zdravia,
3. podporu zdravia,
4. sociálnu účasť na zdraví,
5. vývoj zásad a inštitucionálnej kapacity na plánovanie a riadenie verejného zdravia,
6. posilňovanie regulácie verejného zdravia a kapacity na vynútenie opatrení,
7. hodnotenie a podporu rovnakosti prístupu k potrebným zdravotníckym službám,
8. rozvoj ľudských zdrojov a vzdelávania v oblasti verejného zdravia,
9. zabezpečenie kvality zdravotníckych služieb pre populáciu i jednotlivcov,
10. výskum v oblasti verejného zdravia, a
11. zníženie vplyvu mimoriadnych udalostí a katastrof na zdravie.

Základné princípy financovania zdravotnej starostlivosti – sa odlišujú podľa použitého modelu. Vo väčšine štátov sveta sú jednotlivé formy financovania usporiadané v rôznom pomere v závislosti od stavu ekonomického vývoja v danej krajine.

Financovanie štátom priamo z verejných daní

Zdravotná starostlivosť je financovaná priamo z daní. Štát, región, resp. provincia distribuuje finančné prostriedky formou rozpočtu cez jednu finančnú inštitúciu k poskytovateľom zdravotnej starostlivosti na základe stanovených kritérií a potrieb. →

Baseline rates – the annual disease incidence observed in population in the absence of exposure to the agent under study.

Base unit – measurement unit that is adopted by convention for a base quantity.

NOTE 1: In each coherent system of units, there is only one base unit for each base quantity.

NOTE 2: A base unit may also serve for a derived quantity of the same quantity dimension.

Root cause – the real or underlying cause(s) of an event, distinguished from immediate cause(s), which are usually quite apparent.

Base quantity – quantity in a conventionally chosen subset of a given system of quantities, where no subset quantity can be expressed in terms of the others.

NOTE 1: The subset mentioned in the definition is termed the “set of base quantities“.

NOTE 2: Base quantities are referred to as being mutually independent since a base quantity cannot be expressed as a product of powers of the other base quantities.

Essential Public Health Functions – the health authority's functions with regard to:

1. monitoring, evaluation and analysis of health status,
2. surveillance, research and control of the risks and threats to public health,
3. health promotion,
4. social participation in health,
5. development of policies and institutional capacity for public health planning and management,
6. strengthening of public health regulation and enforcement capacity,
7. evaluation and promotion of equitable access to necessary health services,
8. human resources development and training in public health,
9. quality assurance in personal and population-based health services,
10. research in public health, and
11. reduction of the impact of emergencies and disasters on health.

Basic principles of health care financing – vary according to the model used. In most countries of the world are different forms of financing arranged in varying proportions depending on the economic development of the country.

State funding directly from government tax

Health care is financed directly from taxes. Country, region, province distributes funds through the budget in the form of budget through one financial institution to a healthcare provider based on defined criteria and needs. →

Zdravotné poistenie

Druhým kľúčovým prvkom vo financovaní zdravotníctva je zdravotné poistenie. Vo všeobecnosti to znamená, že jednotlivci prispievajú do poisťovacieho plánu s cieľom, aby im v budúcnosti boli pri ochorení alebo poskytnutí zdravotnej starostlivosti uhradené liečebné náklady. Prispievanie do poisťovacieho fondu sa uskutočňuje na princípe solidarity, kde niektorí jednotlivci využívajú z týchto prostriedkov viac a iní menej. Vo všeobecnosti sa zdravotné poistenie rozdeľuje na verejné a súkromné poistenie.

Verejné poistenie sa realizuje prostredníctvom platieb priamo od zamestnancov a zamestnávateľov a je kontrolované, riadené a prerozdeľované vládou určenými organizáciami. Verejné poistenie je obvyčajne povinné a za nezamestnaných, nepľnoletých a dôchodcov odvádza dávky do poisťovacieho fondu štát.

Súkromné zdravotné poistenie sa realizuje prostredníctvom platieb priamo od jednotlivcov alebo zamestnávateľov. Pri privátnom poistení zabezpečujú rozdeľovanie financií mimovládne alebo súkromné spoločnosti. Súkromné zdravotné poistné zmluvy môžu byť kontrolované a riadené formou neziskových alebo ziskových schém.

Priame platby (OOP) – pri priamych platbách pacient uhrádza náklady spojené s poskytovaním zdravotných služieb z vlastného vrecka.

Health insurance

The second key element in the financing of health care is health insurance. Generally, this means that individuals contribute to an insurance plan in order to have them available in the future when a disease or providing health care costs would be reimbursed. Contributing to the welfare fund is carried out on the principle of solidarity where some individuals may use the funds more and others less. In general, the health insurance split into public and private insurance.

Public insurance is implemented through payments directly from employers and employees and is controlled, managed and redistributed by government designated organizations. Public insurance is usually mandatory and for the unemployed, dependants and retirees the benefits to insurance fund are paid by the state.

Private insurance is implemented through payments directly from individuals or employers. For private insurance, the finance distribution is provided by non-governmental or private organizations and units. Private insurance plans can be controlled and managed in the form of non-profit or profit schemes.

Direct payments (OOP, out of pocket) – the patient pays the costs associated with the provision of health services out of his/her own pocket.

Základný systém biologickej ochrany obyvateľstva – systém biologických, protiepidemických, protiepzootických, organizačných, technických, finančných a iných opatrení, ktorý má za úlohu minimalizovať dôsledky napadnutia biologickými prostriedkami na obyvateľstvo v prípade ich teroristického alebo vojenského použitia.

Basic system of biological protection of population – a system of biological, anti-epidemic, anti-epizootic, organizational, technical, financial and other measures, aimed at minimizing impacts of the use of biological threat agents in terrorist incidents or armed conflicts.

Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia – ustanovuje organizáciu a výkon verejného zdravotníctva, vykonávanie prevencie ochorení a iných porúch zdravia, zriaďovanie a činnosti komisií na preskúšanie odbornej spôsobilosti, požiadavky na odbornú spôsobilosť a vydávanie osvedčení o odbornej spôsobilosti, požiadavky na zdravé životné podmienky a zdravé pracovné podmienky, požiadavky na radiačnú ochranu, opatrenia orgánov štátnej správy na úseku verejného zdravotníctva pri ohrozeniach verejného zdravia, povinnosti fyzických osôb a právnických osôb pri ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia, výkon štátneho zdravotného dozoru, priestupky a iné správne delikty na úseku verejného zdravotníctva.

Act on the Protection, Promotion and Development of Public Health – defines the organization and the practice of public health system, prevention of diseases; committees for the examination of relevant proficiency, proficiency requirements and issuance of proficiency certificates; requirements for healthy living conditions and healthy working conditions; requirements for radiation protection; state administrative measures in response to public health threats; obligations of natural and legal persons in the protection, promotion and development of public health; execution of state health oversight; enforcement related to misdemeanors and other infractions relevant to public health.

Zákon o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov – upravuje poskytovanie zdravotnej starostlivosti a služieb súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti, práva a povinnosti fyzických osôb a právnických osôb pri poskytovaní zdravotnej starostlivosti, postup pri úmrtí a výkon štátnej správy na úseku zdravotnej starostlivosti.

Zákonné požiadavky – patria sem všetky požiadavky kladené na osoby alebo organizácie, ktoré sú ustanovené v štatúte, predpise, zákone alebo vyhláske.

Zamestnávateľ – organizácia, korporácia, združenie, firma, asociácia, trust, poľnohospodárske zariadenie, verejná alebo súkromná inštitúcia, skupina, politická alebo administratívna jednotka, alebo iná fyzická či právnická osoba, ktoré sa ustanovujú v súlade s národnou legislatívou zodpovednosťou so záväzkami a povinnosťami voči pracovníkom pri výkone ich povolání na základe vzájomne dohodnutého vzťahu. Fyzická osoba ako samostatný podnikateľ sa pokladá súčasne za zamestnávateľa i pracovníka.

Zanedbávanie – deficit v citových vzťahoch, nedostatok podpory, starostlivosti, prejavov rodinnej súdržnosti, alebo ak dochádza k neposkytovaniu základných potrieb.

Zápalný – schopnosť vznietiť sa a horieť, väčšinou u materiálov, ktoré majú bod vzplanutia vyšší ako 37,8 °C. ↗ Horľavý.

Zápis zo schôdze – písomný záznam výsledkov rokovania.

Zapříčinenie nehody, havárie – mnoho faktorov spolupôsobí pri vzniku nehôd/ havárií. Tieto zahŕňajú: ľudské faktory, faktory práce a nedostatky v riadení.

- *Ľudské faktory:*
 - nezodpovedajúce schopnosti,
 - nedostatok vedomostí/zručností,
 - nedostatočná motivácia,
 - stres.
- *Faktory práce:*
 - nevhodné vedenie alebo dohľad,
 - nevhodné technické vybavenie,
 - nedostatky v zaobstarávaní,
 - nedostatočná údržba,
 - nevhodné pracovné postupy/ procesy,
 - nedostatočná kontrola nebezpečenstiev.
- *Nedostatky v riadení:*
 - nevhodný program,
 - nevhodný program štandardných postupov,
 - nedostatočný súlad so štandardnými postupmi,
 - nedostatočná kontrola nebezpečenstiev.

Act on the Health Care and Associated Services – governs provision of the health care and associated services, as well as the rights and obligations of natural and legal persons in relation to the provision of health care; procedures relevant to the death; the role of state administration in the field of health care.

Legal requirement – anything that is demanded of a person or an organization by statute, regulation, law or ordinance.

Employer – an organization, corporation, partnership, firm, association, trust, estate, public or private institution, group, political or administrative entity, or other natural or legal person established in accordance with national laws and assuming responsibility, commitment, and duties towards employees through mutually agreed relationship. Natural person that is self-employed in a business is regarded as being both an employer and an employee.

Neglect – deficit in emotional relationships, lack of support, lack of care, lack of expressions of family cohesion, or failure to provide basic needs.

Combustible – capable of catching fire and burning; usually a material that has a flash point above 37.8 °C. ↗ Flammable.

Minutes of meeting – a written record of the outcome of a meeting.

Accident causation – many factors act together to cause accidents. They include: personal factors, job factors, and managerial deficiencies.

- *Personal factors:*
 - ineptitude,
 - lack of knowledge or skills,
 - improper motivation,
 - stress.
- *Job factors:*
 - inadequate leadership or supervision,
 - inadequate equipment or engineering,
 - inadequate acquisition/purchasing,
 - inadequate maintenance,
 - inadequate work standards/procedures,
 - inadequate hazard control.
- *Managerial deficiencies:*
 - inadequate program,
 - inadequate program standards,
 - inadequate compliance with standards,
 - inadequate hazard controls.

Zariadenia civilnej ochrany – ochranné a ďalšie stavby alebo ich časti a technologické zariadenia, ktoré sú predurčené na plnenie úloh civilnej ochrany (CO). Zahŕňajú riadiace pracoviská CO, ochranné stavby všetkých kategórií a typov, chránené pracoviská CO, objekty skladovania materiálu CO, prostriedky varovania a vyrozumienia, komunikačné prostriedky a ďalšie.

Civil protection facilities – protective and other buildings, their parts and technological equipment, which are intended to be used for civil protection purposes. They include civil protection control centers, protective buildings of all categories and types, protected workplaces of the civil protection, civil protection storage facilities, equipment for warning and communication, etc.

Zariadenia školského stravovania – zariadenia, ktoré poskytujú stravovanie detí a žiakov v čase ich pobytu v škole alebo v školskom zariadení.

School dining facilities – facilities that provide food services (meals) to students.

Zásobovanie pitnou vodou – plánovanie a prijímanie preventívnych opatrení na zabezpečenie dodávky pitnej vody pre obyvateľov, pre subjekty hospodárskej mobilizácie, pre ozbrojené sily, pre ozbrojené bezpečnostné zbory a pre ostatné zložky.

Drinking water supply – planning and implementation of preventive measures to ensure supplies of potable water for general public, subjects of economic mobilization, armed forces, armed security forces and other units.

Zásoby – množstvo tovaru v určitom systéme, vyjadrené v kvantitatívnych alebo finančných ukazovateľoch.

Stock/inventory – the quantity of goods in a certain system, expressed by quantitative or financial indicators.

Zástupca pre zdravie a bezpečnosť – vybraný zástupca zamestnancov podľa ustanovení zákona o bezpečnosti a ochrane zdravia pri práci.

Health and safety representative – a representative of employees selected under provisions of the Act on the occupational health and safety.

Zástupcovia zamestnancov – zamestnanci riadne volení zamestnancami ako celok, aby zastupovali ich záujmy týkajúce sa prosperity zamestnancov, vrátane pracovných podmienok, všeobecných životných podmienok a ďalšej personálnej politiky.

Staff representatives – staff members duly elected by the staff at large to represent their interests relating to staff welfare, including conditions of work, general conditions of life and other personnel policies.

Záťaž choroby – miera rozdielu medzi aktuálnym zdravotným stavom a ideálnou situáciou, keď každý žije do vysokého veku, bez choroby a invalidity. ↗ Globálna záťaž chorôb.

Burden of disease – a measurement of the gap between current health status and an ideal situation where everyone lives into old age, free of disease and disability. ↗ Global Burden of Disease.

Závažná priemyselná havária – špecifická mimoriadna udalosť – havária, ktorá môže nastať jedine v podniku, ktorý podlieha právnej úprave v zmysle zákona č. 261/2002 Z. z. o prevencii závažných priemyselných havárií v znení neskorších predpisov. Je špecifikovaná ako udalosť, akou je najmä nadmerná emisia, požiar alebo výbuch s prítomnosťou jednej alebo viacerých vybraných nebezpečných látok, vyplývajúca z nekontrolovateľného vývoja v prevádzke ktoréhokoľvek z podnikov, na ktoré sa vzťahuje tento zákon, a ktorá vedie bezprostredne alebo následne k vážnemu poškodeniu alebo ohrozeniu života alebo zdravia ľudí, životného prostredia alebo majetku v rámci podniku alebo mimo neho.

Major industrial accident – specific emergency, an accident that can arise only in facilities specified by the Act No. 261/2002 on the prevention of major industrial accidents. It is specified as an event such as excessive emission, fire or explosion, in which one or more specified hazardous substances are involved. It results from an uncontrolled development on the premises of any of the facilities to which this law applies, and which immediately or subsequently leads to a serious damage or threat to lives or health of people, damage to environment or property within or outside of the facility.

Záver auditu – výstup z auditu poskytnutý auditorským tímom po zvážení cieľov a všetkých zistení auditu.

Audit conclusion – an output of an audit provided by the audit team after considering of the audit objectives and all audit findings.

Zavinenie – vnútorný psychický vzťah k vlastnému protiprávnemu konaniu, ktoré môže byť úmyselné alebo z nebanlivosti.

Culpability – the perpetrator's perspective toward his or her own unlawful action, which may be intentional or negligent.

Záznam – dokument opisujúci dosiahnuté výsledky alebo poskytujúci dôkaz o vykonaných činnostiach.

POZN. 1: Záznamy sa môžu použiť napríklad na zdokumentovanie sledovateľnosti a na poskytnutie dôkazu o verifikácii, preventívnej a nápravnej činnosti.

POZN. 2: Záznamy nemusia všeobecne podliehať riadeniu revízie.

Zaznamenaná dávka, $H_p(10)$ – efektívna dávka pracovníka stanovená ako súčet nameranej osobnej ekvivalentnej dávky $H_p(10)$, úvahku efektívnej dávky retrospektívne určenej pre referenčnú osobu s použitím výsledkov osobného monitorovania pracovníka a referenčnej biokinetiky a dozimetrických výpočtových modelov ICRP. Zaznamenaná dávka môže byť stanovená z parametrov expozície špecifických pre dané pracovisko, ako je typ materiálu a AMAD (veľkosť častíc), ale parametre referenčnej osoby musia byť fixné tak, ako je to definované ICRP. Zaznamenaná dávka sa pripisuje pracovníkovi do záznamov pre potreby prípadného hlásenia a retrospektívneho dokazovania zhody so záväznými dávkovými limitmi.

Záznamy o expozícii – záznamy vedené zamestnávateľom, alebo lekárom či sestrou pracovnej zdravotnej služby o expozícii zamestnancov nebezpečnými látkami alebo fyzikálnymi faktormi pri práci. Tieto záznamy preukazujú čas, úroveň a dĺžku expozície každou látkou alebo prítomným faktorom.

Zbrane hromadného ničenia, ZHN – súhrnný výraz pre jadrové zbrane, chemické zbrane, biologické zbrane a rádiologické zbrane. Ich použitie môže spôsobiť masové zdravotné straty, zničenie materiálu a rozsiahle škody v infraštruktúre. Ničivé účinky jednotlivých zbraní hromadného ničenia sa významne líšia.

Zdôvodnenie (radičná hygiena) – metóda, ktorou sa určuje (1) či je plánovaná činnosť so zdrojmi žiarenia vo svojom úhrne prínosná, t. j. či prínos pre jednotlivca a spoločnosť po zavedení aktivity alebo jej pokračovaní preváži nad nepriaznivými dôsledkami (vrátane ujmy z ožiarenia) z nej vyplývajúcimi; alebo (2) či navrhované nápravné opatrenia pri nehode alebo v existujúcej expozičnej situácii majú šancu byť prínosom, t. j. či prínosy pre jednotlivca a spoločnosť (vrátane zníženia ujmy z ožiarenia) po zavedení nápravných opatrení alebo ich pokračovaní prevážia nad nákladmi protipatrení a všetkými spôsobenými nepriaznivými následkami a škodami.

Zdravé životné podmienky a zdravé pracovné podmienky – podmienky, ktoré nepôsobia nepriaznivo na zdravie ľudí, ale ho chránia a kladne ovplyvňujú (Zákon č.355/2007 Z. z.).

Zdravie – stav úplnej fyzickej, duševnej a sociálnej pohody a nie iba neprítomnosť choroby alebo postihnutia (WHO, 1948).

Record – a document stating results achieved or providing evidence of activities performed.

NOTE 1: Records can be used, for example, to document traceability and to provide evidence of verification, preventive action and corrective action.

NOTE 2: Generally records need not be under revision control.

Dose of record, $H_p(10)$ – the effective dose of a worker assessed by the sum of the measured personal dose equivalent $H_p(10)$ and the committed effective dose retrospectively determined for the reference person using results of individual monitoring of the worker and the ICRP reference biokinetic and dosimetric computational models. Dose of record may be assessed with site – specific parameters of exposure, such as the type of materials and AMAD (particle size), but the parameters of the reference person shall be fixed as defined by the ICRP. Dose of record is assigned to the worker for purposes of recording, reporting and retrospective demonstration of compliance with regulatory dose limits.

Exposure records – the records kept by an employer, or company doctor or nurse of an employee's exposure to a hazardous material or physical agents in the workplace. These records show the time, level and length of exposure for each substance or agent involved.

Weapons of Mass Destruction, WMD, NCBR Weapons – term that includes nuclear weapons, chemical weapons, biological weapons and radiological weapons. Their use may cause mass casualties in humans, destruction of material and large devastation of infrastructure. Destructive effects of WMD differ significantly across their particular types.

Justification (radiation hygiene) – the process of determining whether either (1) a planned activity involving radiation is, overall, beneficial, i. e. whether the benefits to individuals and to society from introducing or continuing the activity outweigh the harm (including radiation detriment) resulting from the activity; or (2) a proposed remedial action in an emergency or existing exposure situation is likely, overall, to be beneficial, i. e., whether the benefits to individuals and to society (including the reduction in radiation detriment) from introducing or continuing the remedial action outweigh its cost and any harm or damage it causes.

Healthy living conditions and healthy working conditions – conditions which do not affect human health negatively but protect and affect it positively (the Act No. 355/2007).

Health – the state of complete physical, mental and social well-being without any disease or disability (WHO, 1948).

Zdravie 2020 – európsky politický rámec na podporu vládných a spoločenských aktivít pre zdravie a prosperitu.

Strategické ciele Zdravia 2020

- Zlepšovanie zdravia pre všetkých a znižovanie nerovnosti v oblasti zdravia,
- Zvyšovanie kvality riadenia a zapojenie občanov do účasti na riadení zdravotníctva.

Zdravie 2020 je založené na štyroch prioritných oblastiach politických opatrení

- *Prioritná oblasť 1:* Investovanie do zdravia počas celého života a vytváranie možností pre posilňovanie zodpovednosti občanov za ich zdravie.
- *Prioritná oblasť 2:* Riešenie najväčších zdravotných výziev v Európe: infekčných a neinfekčných ochorení.
- *Prioritná oblasť 3:* Posilňovanie zdravotníckych systémov, ktorých centrom záujmu sú ľudia, posilňovanie kapacity verejného zdravotníctva a pripravenosti, dohľadu a schopnosti reagovať na núdzové situácie.
- *Prioritná oblasť 4:* Vytváranie zdravých komunit a zdravie podporujúceho prostredia.

Zdravie pre všetkých – hnutie za reformu zdravotníctva začalo v Alma-Ata v roku 1978 s cieľom dosiahnuť zdravie pre všetkých.

1. 1978: Základná zdravotná starostlivosť na základe praktických, vedecky hodnoverných a spoločensky prijateľných metód a univerzálne dostupných technológií jednotlivcom a rodinám v komunite za ich plnej účasti a za cenu, ktorú si komunita a štát môžu dovoliť udržiavať v každej fáze ich vývoja v duchu sebestačnosti a sebaurčenia. Tvorí neoddeliteľnú súčasť systému zdravotníctva krajiny, ktorého je centrálnou funkciou, s hlavnou pozornosťou na celkový sociálny a ekonomický rozvoj komunity;
2. 1980: súbor aktivít je uvedený v Deklarácii z Alma-Aty – vzdelávanie týkajúce sa prevládajúcich zdravotných problémov a metód na ich prevenciu a kontrolu; podpora dodávok potravín a správnej výživy; dostatočný prísun pitnej vody a základnej sanitácie; zdravotná starostlivosť o matku a dieťa, vrátane plánovania rodiny; imunizácia proti závažným infekčným ochoreniam; prevencia a kontrola lokálne endemických chorôb; vhodná liečba bežných chorôb a úrazov; a poskytovanie základných liekov;
3. 1990: úroveň starostlivosti, ktorá je miestom vstupu do systému zdravotnej služby; ↗ Primárna starostlivosť
4. 2008: súbor politických opatrení a reforiem potrebných k tomu, aby sa smerovalo k zdraviu pre všetkých – smerovanie k univerzálnemu pokrytiu; presunutie poskytovania služieb na primárnu zdravotnú starostlivosť, v ktorej centre pozornosti sú ľudia; zohľadnenie problematiky zdravia vo všetkých politických rozhodnutiach; podpora inkluzívneho vedenia a riadenia. ↗ Reformy primárnej zdravotnej starostlivosti

Health 2020 – a European policy framework supporting governmental and societal activities for improved health and well-being.

Strategic objectives of Health 2020

- Improving health for all and reducing health inequalities,
- Improving leadership and participatory governance for health.

Health 2020 is based on common policy priorities for health

- *Priority area 1.* Investing in health through the whole life and creating opportunities for strengthening citizen health responsibilities.
- *Priority area 2.* Tackling Europe's major health challenges: infectious and non-infectious diseases.
- *Priority area 3.* Strengthening people-centered health systems, public health capacity and emergency preparedness, surveillance and response.
- *Priority area 4.* Creating healthy communities and supportive environments.

Health For All – a health reform movement launched at Alma-Ata in 1978 to move towards health for all.

1. 1978: Essential health care based on practical, scientifically sound, and socially acceptable methods and technology made universally accessible to individuals and families in the community through their full participation and at a cost that the community and country can afford to maintain at every stage of their development in the spirit of self-reliance and self-determination. It forms an integral part of both the country's health system, of which it is the central function and the main focus and of the overall social and economic development of the community;
2. 1980: the set of activities outlined in the Declaration of Alma-Ata – education concerning prevailing health problems and the methods of preventing and controlling them; promotion of food supply and proper nutrition; an adequate supply of safe water and basic sanitation; maternal and child health care, including family planning; immunization against the major infectious diseases; prevention and control of locally endemic diseases; appropriate treatment of common diseases and injuries; and provision of essential drugs;
3. 1990: a level of care, that is the point of entry to the health services system; ↗ Primary care
4. 2008: a set of policy orientations and reforms needed to move towards health for all: moving towards universal coverage; shifting service delivery to people-centred primary care; ensuring health in all policies; promoting inclusive leadership and governance. ↗ Primary Health Care reforms

Zdravie pri práci – tvorba, podpora a udržanie zásad a programov pracovného prostredia, ktoré zabezpečia telesnú, duševnú a emociálnu pohodu zamestnancov.

Tieto zásady a programy sa snažia:

- zabrániť škodlivým účinkom na zdravie, lebo pracovné prostredie má chrániť zamestnancov pred zdravotnými rizikami pri výkone práce danej profesie na pracovisku a pracovné prostredie má byť primerané k ich fyzickým a duševným možnostiam,
- prijímať opatrenia voči ďalším faktorom, ktoré môžu mať vplyv na zdravie a pracovnú pohodu ako sú neefektívna organizácia práce, obťažovanie a násilie na pracoviskách,
- dosiahnuť vyváženosť medzi prácou a zodpovednosťou v rodine (napr. starostlivosť o starých, o deti), podpora zdravého životného štýlu.

Zdravotná dokumentácia – súbor údajov o zdravotnom stave osoby, o zdravotnej starostlivosti a o službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti.

Zdravotná gramotnosť – schopnosť čítať, rozumieť a konať na základe zdravotných informácií (*Center for Health Care Strategies*). Zdravotná gramotnosť je schopnosť získať, interpretovať a rozumieť základným zdravotným informáciám aj službám a zručnosť využiť tieto informácie a služby na zlepšenie zdravia (*United States Department of Health and Human Services – USDHHS*).

Zdravotná gramotnosť znamená kognitívnu a sociálnu zručnosť, ktorá determinuje motiváciu a schopnosť jednotlivcov získavať prístup k zdravotným informáciám, rozumieť im a využívať ich na rozvoj a udržanie dobrého zdravia (*WHO*).

Zdravotná gramotnosť je chápaná ako schopnosť urobiť správne zdravotné rozhodnutia v kontexte každodenného života (*Holčík, 2010*).

Zdravotná gramotnosť je významný determinant zdravia. Vysoká zdravotná gramotnosť je prínosom pre celú spoločnosť. Zdravotná gramotnosť (do značnej miery podmienená schopnosťou čítať) súvisí so sociálnym gradientom. Jej nízka úroveň prispieva k prehĺbeniu doterajších sociálnych a zdravotných nerovností. Rozvoj osobnej zdravotnej gramotnosti je celoživotný proces. Zručnosti súvisiace so zdravotnou gramotnosťou sa líšia v nadväznosti na kultúru, miestnu situáciu a ďalšie okolnosti. Obmedzená zdravotná gramotnosť vedie k vyšším nákladom na zdravotnú starostlivosť. Zdravotná gramotnosť sa týka všetkých rezortov (whole-of-government approach) a všetkých komponentov spoločnosti (whole-of-society approach).

↗ Úrovně zdravotnej gramotnosti podľa Nutbeama

Occupational health – the development, promotion, and maintenance of workplace policies and programs that ensure the physical, mental, and emotional well-being of employees.

These policies and programs strive to:

- prevent harmful health effects because of the work environment protect employees from health hazards while on the job place employees in work environments that are suitable to their physical and mental make-up,
- address other factors that may affect an employee's health and well-being, such as: ineffective organization of work, harassment and violence in the workplace,
- the need to balance work and family responsibilities (e.g. elder care, child care) promote healthy lifestyles.

Medical records – a set of data on the health status of a person, on the provided health care and services related to the health care.

Health literacy – the ability to read, understand and act on health information (*Center for Health Care Strategies*). Health literacy is the ability to access, interpret and understand basic health information and services and the skill to use such information and services to improve health (*United States Department of Health and Human Services – USDHHS*).

Health literacy represents the cognitive and social skill, which determines the motivation and ability of individuals to access health information, understand it and use it to develop and maintain good health (*WHO*).

Health literacy is the ability to make proper health decision in the context of everyday life (*Holčík, 2010*).

Health literacy is an important determinant of health. High health literacy is important for the whole society. Health literacy (largely determined by the ability to read) is associated with social gradient. Its low level contributes to deepening existing social and health inequalities. Development of personal health literacy is a lifelong process. Skills related to health literacy vary according to the culture, the local situation and other circumstances. Limited health literacy leads to higher healthcare costs. Health literacy refers to all sectors (whole-of-government approach) and all components of society (whole-of-society approach).

↗ The levels of health literacy by Nutbeam

Zdravotná inflácia – potenciálne možnosti zdravotnej starostlivosti sú vždy v predstihu pred rozpočtovými obmedzeniami zo strany štátu, obyvateľstva a ostatných subjektov, v dôsledku čoho dochádza k zdravotnej inflácii. Skôr sa považovalo za takmer samozrejmé, že univerzálna zdravotná starostlivosť má byť poskytovaná každému v plnom rozsahu a kvalite. Dnes dominuje *nový univerzalizmus*, podľa ktorého je možné poskytovať všetkým len základnú starostlivosť, nie celkovú.

Zdravotná pasca chudoby – v krajinách s limitovaným pokrytím poistenia sú náklady na zdravotnú starostlivosť bežnou príčinou chudoby. Milióny rodín sú vo svete uvrhnuté do chudoby v dôsledku ochorenia člena rodiny.

Zdravotná poisťovňa – verejnoprávna inštitúcia, ktorej úlohou je zabezpečovať vykonávanie zdravotného poistenia.

Zdravotná politika – 1. súbor rozhodnutí alebo záväzkov prijatých na zlepšenie zdravia, s uvedením alebo naznačením hodnôt, ktoré sú základom týchto rozhodnutí. Zdravotná politika môže ale nemusí definovať zdroj financovania, ktorý je možné použiť, riadiace opatrenia a plánovanie potrebné na jej implementáciu, ani príslušné inštitúcie, ktoré je potrebné zapojiť;

2. vyjadrenie porozumenia, ktoré vyplýva z dohody alebo konsenzu medzi príslušnými partnermi na základe ktorého sa budú prijímať ďalšie rozhodnutia, prístupy a stratégie.

Zdravotná starostlivosť – súbor pracovných činností, ktoré vykonávajú zdravotnícki pracovníci, vrátane poskytovania liekov, zdravotníckych pomôcok a diietických potravín s cieľom predĺženia života jednotlivca, zvýšenia kvality života a zdravého vývoja budúcich generácií; zdravotná starostlivosť zahŕňa prevenciu, dispenzarizáciu, diagnostiku, liečbu, biomedicínsky výskum, ošetrovateľskú starostlivosť a pôrodnú asistenciu.

Zdravotná turistika – vo všeobecnosti predstavuje spôsob cestovania do cudzej krajiny so základným cieľom získania zdravotných služieb súčasne s pridaným bonusom návštevy krajiny a prázdnin. Tí, ktorí v danej krajine ochorejú alebo sú zranení počas návštevy alebo cestovania, nie sú vo všeobecnosti považovaní za zdravotných turistov. Väčšina výkonov zdravotnej turistiky je dopredu plánovaná. V súčasnosti bežne zahŕňa asistenciu agentúry, ktorá sa zaoberá zdravotnou turistikou, alebo využitie internetových služieb.

Medical inflation – potential possibilities of health care are always ahead of the budgetary constraints imposed by the state, public and other bodies, which consequently results in medical inflation. Earlier, it was considered, that universal health care should be provided to everybody in full scope and quality. Nowadays, *new universalism* dominates, according to which, it is possible to provide only basic care to all, not complete care.

Medical poverty trap – in countries with limited insurance coverage, the cost of health care is a common cause of poverty. Millions of families around the world are thrown into poverty due to illness of a family member.

Health insurance company – is the public institution that is empowered to provide health care insurance to the general public.

Health policy – 1. a set of decisions or commitments to pursue courses of action aimed at achieving defined goals for improving health, stating or inferring the values that underpin these decisions; the health policy may or may not specify the source of funding that can be applied to the action, the planning and management arrangements to be adopted for implementation of the policy, and the relevant institutions to be involved;

2. a general statement of understanding to guide decision making that results from an agreement or consensus among relevant partners on the issues to be addressed and on the approaches or strategies to deal with them.

Health care – the activities performed by health care professionals that include prescription and administration of medications, medical aids and dietetic foods to prolong the life of individuals, to improve the quality of life and healthy development of future generations. The healthcare also includes prevention, active follow-up of persons at risk, diagnostics, treatment, biomedical research, nursing care and midwifery.

Health tourism – in general a way of travelling to a foreign country for the primary purpose of obtaining health services in parallel with the added bonus of the country visit and holidays. Those who are in the country ill or are injured while visiting or travelling, are generally not considered health tourists. Most procedures of medical tourism are planned in advance. Currently, it usually includes assistance agencies dealing with health tourism, or the use of Internet services.

Zdravotná ujma (radičná hygiena) – celkové poškodenie zdravia postihujúce exponovanú skupinu a jej potomkov v dôsledku expozície tejto skupiny zdrojom žiarenia. Ujma je viacrozmernejší koncept, ktorého základnými zložkami sú tieto stochastické veličiny: pravdepodobnosť fatálnych zhubných nádorov vyvolaných žiarením, vážená pravdepodobnosť vyliečiteľných zhubných nádorov vyvolanej žiarením, vážená pravdepodobnosť závažných dedičných poškodení a stratené roky života, keď sa poškodenie prejaví.

Zdravotná výchova – súhrn výchovno-vzdelávacích aktivít zameraných na formovanie vedomostí, postojov a konaní osôb, smerujúce k podpore zdravia a pri jeho poškodení k liečeniu a obnove zdravia a jeho rozvoja u jednotlivcov, skupín a celej spoločnosti.

Zdravotné poistenie – zmluva medzi poisteným a poisťovateľom v tom zmysle, že v prípade určitých zmluvne stanovených udalostí poisťovateľ vyplatí náhradu škody buď poisťencovi alebo na poskytovateľovi zdravotníckych služieb. Existujú dve hlavné formy zdravotného poistenia. Jedným z nich je súkromné zdravotné poistenie, pri ktorom je poisťné určené na základe individuálnych alebo skupinových rizík. Druhou formou je verejné zdravotné poistenie, ktorého princípom je združovanie rizík spoločnosti s príspevkami jednotlivcov, ktoré zvyčajne závisia od ich schopnosti platiť.

Zdravotné potreby – nedostatky v oblasti zdravia, ktoré si vyžadujú zdravotnú starostlivosť v rozsahu od prevencie až po paliáciu.

Osobne vnímané zdravotné potreby: potreby zdravotných služieb tak ako sú počítované jednotlivcami; vnímané potreby sa môžu ale nemusia zhodovať s profesionálne definovanými alebo vedecky potvrdenými potrebami.

Profesionálne definované zdravotné potreby: potreby zdravotných služieb tak ako sú rozpoznané zdravotníkmi a zahŕňajú rady, preventívne opatrenia, manažment chorôb a ich liečbu. Profesionálne definované potreby sa môžu ale nemusia zhodovať s vnímanými alebo vedecky potvrdenými potrebami.

Vedecky potvrdené zdravotné potreby: potreby potvrdené objektívne na základe biologických, antropometrických alebo psychologických faktorov, alebo na základe názoru expertov. Všeobecne sa akceptuje, že vedecky potvrdené zdravotné potreby zodpovedajú nosologickým jednotkám, ktoré môžu byť klasifikované v súlade s Medzinárodnou klasifikáciou chorôb.

Zdravotné prehliadky – pravidelné zdravotné prehliadky a vyšetrenia, ktoré môžu pomôcť zistiť zdravotné problémy pred ich prejavom. Môžu tiež pomôcť zistiť problémy včas, keď sú šance na liečbu a vyliečenie lepšie.

Detriment – the total harm to health experienced by an exposed group and its descendants as a result of the group's exposure to a radiation source. Detriment is a multidimensional concept. Its principal components are the stochastic quantities: probability of attributable fatal cancer, weighted probability of attributable non-fatal cancer, weighted probability of severe heritable effects, and length of life lost if the harm occurs.

Health education – a set of educational activities intended to develop knowledge, attitudes and behaviors towards health promotion and, in case of health damage, towards treatment and recovery, as well as health enhancement in individuals, groups and the entire society.

Health insurance – a contract between the insured and the insurer to the effect that in the event of specified events (determined in the insurance contract) occurring the insurer will pay compensation either to the insured person or to the health service provider. There are two major forms of health insurance. One is private health insurance, with premiums based on individual or group risks. The other is social security, whereby in principle society's risks are pooled, with contributions by individuals usually dependent on their capacity to pay.

Health needs – deficiencies in health that require health care, from prevention to palliation.

Personally perceived health needs: the need for health services as experienced by the individual and which he/she is prepared to acknowledge; perceived need may or may not coincide with professionally defined or scientifically confirmed need.

Professionally defined health needs: the need for health services as recognized by health professionals from the point of view of the benefit obtainable from advice, preventive measures, management or specific therapy; professionally defined need may or may not coincide with perceived or scientifically confirmed need.

Scientifically confirmed health needs: the need confirmed by objective measures of biological, anthropometric or psychological factors, or expert opinion; they are generally considered to correspond to those conditions that can be classified in accordance with the International Classification of Diseases.

Medical check-ups – regular health exams and tests that can help find health problems before they start. They also can help find problems early, when chances for treatment and cure are better.

Zdravotné stavy – úroveň fungovania jednotlivca v rámci súboru oblastí zdravia, ako sú mobilita, kognitívne funkcie, bolesť, emocionálne fungovanie, vlastnej starostlivosti atď. Presnejšie povedané, z hľadiska ICF konceptov (pozri ďalej) zdravotný stav je definovaný ako schopnosť jednotlivca vo všetkých dôležitých sférach zdravia, kde takéto sféry môžu zahŕňať oblasti štruktúry a funkcie tela a oblasti činnosti/účasti. Zdravotné stavy nezahŕňajú rizikové faktory, choroby, prognózy alebo vplyv zdravotných stavov na celkovú kvalitu života, blaho alebo uspokojenie.

Zdravotné výskumné systémy – osoby, inštitúcie a činnosti, ktorých primárnym účelom je vytvárať vysoko kvalitné poznatky, ktoré môžu byť použité na podporu, obnovu a/alebo udržanie zdravotného stavu populácie.

Zdravotnícka infraštruktúra –

- *Všeobecné nemocnice* – nemocnice, ktoré poskytujú širokú škálu služieb pre pacientov rôznych vekových skupín a s rôznymi chorobnými stavmi,
- *Špecializované nemocnice* – nemocnice, ktoré sú určené predovšetkým pre pacientov, ktorí trpia špecifickou chorobou alebo postihnutím jedného systému, alebo nemocnice vyhradené pre diagnostiku a liečbu ochorení postihujúcich určitú vekovú skupinu alebo ochorení dlhodobého charakteru.
- *Odporúčané nemocnice prvej úrovne* – nemocnice na prvom stupni odporúčania, ktoré sú zodpovedné za okres alebo vymedzenú zemepisnú oblasť, v ktorej žije definovaná populácia a je riadená politicko-administratívnou organizáciou, ako je napr. tím okresnej zdravotníckej správy. Úloha okresných nemocníc v primárnej zdravotnej starostlivosti bola rozšírená nad rámec prevažne liečebných a rehabilitačných činností a zahŕňa propagačné, preventívne a vzdelávacie úlohy ako súčasť prístupu primárnej zdravotnej starostlivosti. Okresné nemocnice majú tieto funkcie:
 1. sú dôležitou podporou pre iné zdravotnícke služby a zdravotnú starostlivosť vo všeobecnosti v danom okrese.
 2. poskytujú širokú technickú a administratívnu podporu a vzdelávanie a odbornú prípravu pre primárnu zdravotnú starostlivosť.
 3. poskytujú efektívne, cenovo dostupné služby zdravotnej starostlivosti pre definovanú populáciu, s ich plnou účasťou, v spolupráci s organizáciami v okrese, ktoré majú podobné záujmy.
- *Primárne centrum zdravotnej starostlivosti* – centrum poskytujúce služby, ktoré predstavujú zvyčajne prvý bod kontaktu so zdravotným pracovníkom. Patria medzi ne služby poskytované praktickými lekármi, zubármi, komunitnými sestrami, lekárnikmi a pôrodnými asistentkami, okrem iných.

Zdravotnícka služba – akákoľvek služba (t. j. nie je obmedzená na lekárske alebo klinické služby), ktorej cieľom je prispieť k zlepšeniu zdravia, diagnostike, liečbe a rehabilitácii chorých.

Health states – health states refer to an individual's levels of functioning within a set of health domains such as mobility, cognition, pain, emotional functioning, self-care, etc. More specifically, in terms of ICF concepts, health states are defined as the capacities of an individual in all important domains of health, where such domains may include domains of body structure and function, and domains of activities/participation. Health states do not include risk factors, diseases, prognosis or the impact of health states on overall quality of life, well-being or satisfaction.

Health research systems – personnel, institutions, and activities whose primary purpose is to generate high-quality knowledge that can be used to promote, restore and/or maintain the health status of populations.

Health infrastructure –

- *General hospital* – a hospital providing a range of different services for patients of various age groups and with varying disease conditions,
- *Specialized hospital* – a hospital admitting primarily patients suffering from a specific disease or affection of one system, or reserved for the diagnosis and treatment of conditions affecting a specific age group or of a long-term nature.
- *District/first-level referral hospital* – a hospital at the first referral level that is responsible for a district or a defined geographical area containing a defined population and governed by a politico-administrative organization such as a district health management team. the role of district hospitals in primary health care has been expanded beyond being dominantly curative and rehabilitative to include promotional, preventive and educational roles as part of a primary health care approach. the district hospital has the following functions:
 1. It is an important support for other health services and for health care in general in the district.
 2. It provides wide-ranging technical and administrative support and education and training for primary health care.
 3. It provides an effective, affordable health care service for a defined population, with their full participation, in cooperation with agencies in the district that have similar concerns.
- *Primary health care centre* – a centre that provides services, which are usually the first point of contact with a health professional. they include services provided by general practitioners, dentists, community nurses, pharmacists and midwives, among others.

Health service – any service (i. e. not limited to medical or clinical services) aimed at contributing to improved health or to the diagnosis, treatment and rehabilitation of sick people.

Zdravotnícke informačné systémy – súbory softvérových a hardvérových a iných prostriedkov určených na evidenciu, kontrolu, spracovanie a poskytovanie údajov týkajúcich sa zdravotníctva.

Zdravotnícke povolanie – súbor pracovných činností, ktoré vykonáva zdravotnícky pracovník pri:

1. poskytovaní zdravotnej starostlivosti,
2. zabezpečovaní záchranej zdravotnej služby,
3. ochrane zdravia ľudí,
4. lekárskej posudkovej činnosti,
5. zaobchádzaní s liekmi a zdravotníckymi pomôckami,
6. výkone kontroly poskytovania zdravotnej starostlivosti, ochrany zdravia ľudí a lekárskej posudkovej činnosti a pri výkone dohľadu nad zdravotnou starostlivosťou.

Súčasťou zdravotníckeho povolania môže byť aj vedecká činnosť a pedagogická činnosť podľa osobitných predpisov a riadenie a organizácia poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Zdravotnícke služby – majú charakter zmiešaného statku, v prípade, že akceptujeme faktor nevylúčiteľnosti z ich spotreby, nie sú nedeliteľné, kapacity sú limitované, spotreba služieb jedným pacientom limituje spotrebu iným. ↗ Súkromný statok, Verejný statok.

Zdravotnícke zariadenia – ↗ Zdravotnícka infraštruktúra.

Zdravotnícky pracovník – fyzická osoba vykonávajúca zdravotnícke povolanie:

1. lekár,
2. zubný lekár,
3. farmaceut,
4. sestra,
5. pôrodná asistentka,
6. fyzioterapeut,
7. verejný zdravotník,
8. zdravotnícky laborant,
9. asistent výživy,
10. dentálna hygienička,
11. rádiologický technik,
12. zdravotnícky záchranár,
13. zubný technik,
14. technik pre zdravotnícke pomôcky,
15. optometrista,
16. farmaceutický laborant,
17. masér,
18. očný optik,
19. ortopedický technik,
20. zdravotnícky asistent,
21. zubný asistent,
22. sanitár.

→

Medical information systems – software, hardware and other components allocated for registration, validation, processing and provision of the data related to health care system.

Health care profession – a set of work activities carried out by health care professionals in:

1. providing health care,
2. providing emergency medical services,
3. protection of human health,
4. medical assessment activities,
5. handling of medicines and medical devices,
6. inspecting quality of health care, human health protection, medical assessment activities and oversight of healthcare.

Medical profession may include scientific research and teaching activities regulated by specific provisions, as well as the management and organization of health care provision.

Health care services – have a character of a mixed goods, if we accept their non-excludable character. They are not indivisible in that their capacities are limited and their consumption by one patient limits their availability to other consumers. ↗ Private goods, Public goods.

Health facilities – ↗ Health infrastructure.

Health Care Professional – an individual working in the healthcare profession:

1. physician,
2. dentist,
3. pharmacist,
4. nurse,
5. midwife,
6. physical therapy specialist, chiropractor,
7. public health professional,
8. clinical laboratory technician,
9. dietician,
10. dental hygienist,
11. radiological technician,
12. paramedic,
13. dental technician,
14. biomedical equipment (engineering) technician (technologist),
15. optometrist,
16. pharmacy technician,
17. medical massage therapist,
18. optometry technician,
19. orthopedic technician,
20. medical assistant,
21. dental assistant,
22. medical orderly (nurse assistant).

→

Zdravotnícky pracovník je aj fyzická osoba, ktorá vykonáva povolanie logopéd, psychológ, liečebný pedagóg, fyzik a laboratórny diagnostik v zdravotníckom zariadení a splnila podmienku podľa § 33 ods. 3 zákona č. 578/2004 Z. z. (ďalej len „iný zdravotnícky pracovník“).

Zdravotníckym pracovníkom je aj profesionálny vojak, ktorý vykonáva príslušné zdravotnícke povolanie podľa odsekov 1 a 2 v štátnej službe profesionálneho vojaka ozbrojených síl Slovenskej republiky vo vojenskom zdravotníctve a spĺňa požiadavky podľa osobitného predpisu.

Zdravotnícky systém – 1. všetky činnosti, ktorých hlavným účelom je podporovať, obnoviť a/alebo udržiavať zdravie;

2. ľudia, inštitúcie a prostriedky, usporiadané v súlade so zásadami zavedenými na zlepšenie zdravia obyvateľstva, ktorým slúžia, a zároveň reagujú na legitímne očakávanie ľudí a chránia ich pred nákladmi z narušeného zdravia prostredníctvom rôznych aktivít, ktorých hlavným zámerom je zlepšiť zdravie.

V dnešnom zložitom svete môže byť ťažké presne povedať, čo je zdravotnícky systém, aký je, z čoho sa skladá, kde začína a končí. Podľa WHO (2000) má štyri kľúčové funkcie: poskytovanie služieb, tvorba ľudských a materiálnych zdrojov na poskytovanie služieb, tvorba a združovanie finančných prostriedkov použitých na úhradu zdravotnej starostlivosti a správcovstvo – vytváranie a presadzovanie pravidiel hry pre strategické nasmerovanie všetkých aktérov.

Tri základné ciele zdravotníckeho systému sú: (1) udržať ľudí zdravých, (2) liečiť chorých a (3) chrániť systém pred finančným zruinovaním z nákladov na zdravotnú starostlivosť.

Zdravotnícky systém založený na primárnej zdravotnej starostlivosti, PHC – zdravotnícky systém organizovaný a prevádzkovaný tak, aby sa naplnilo právo na najvyššiu dosiahnuteľnú úroveň zdravia pri maximalizácii spravodlivosti a solidarity. PHC sa skladá zo základného súboru štrukturálnych a funkčných prvkov, ktoré zaručujú univerzálne pokrytie a rovnaký prístup k službám, ktoré sú prijateľné pre obyvateľstvo. Poskytuje komplexnú, integrovanú a primeranú starostlivosť v priebehu času, kladie dôraz na prevenciu, podporu zdravia a primárnu starostlivosť, a tiež na medziodvetvové opatrenia na ovplyvnenie ďalších determinantov zdravia a spravodlivosti.

Zdravotný dohľad – sledovanie a hodnotenie zdravotných rizík a zdravotného stavu obyvateľstva a jeho jednotlivých skupín vo vzťahu k expozícií faktorom zo životných a pracovných podmienok.

Health professional is also an individual who works as a logopedist (speech therapist), psychologist, educational counsellor, medical physicist and medical laboratory scientist in a health care facility and met the conditions under § 33 paragraph. 3 of the Act No. 578/2004 (hereinafter referred to as “other health workers”).

Healthcare worker is also professional active-duty military personnel who carry out relevant health care profession according to paragraphs 1 and 2 in the armed forces of the Slovak Republic in the military medical service and meets the requirements under the special regulation.

Health system – 1. all the activities whose primary purpose is to promote, restore and/or maintain health,

2. the people, institutions and resources, arranged together in accordance with established policies, to improve the health of the population they serve, while responding to people’s legitimate expectations and protecting them against the cost of ill-health through a variety of activities whose primary intent is to improve health.

In today’s complex world it can be difficult to say exactly what the health system as it is, what it consists of, where it begins and ends. According WHO (2000) has four key functions: providing services, creation of human and material resources for the provision of services, creation and pooling of funds used to pay for health care and stewardship – setting up and enforcing the rules of the game for the strategic alignment of all stakeholders.

The three basic objectives of the health system are: (1) to keep people healthy, (2) treat the sick and (3) protect against financial ruining from health care costs.

Primary Health Care Based Health System – health system organized and operated so as to make the right to the highest attainable level of health the main goal while maximizing the equity and solidarity. A PHC-based health system is composed of a core set of structural and functional elements that guarantee universal coverage and access to services that are acceptable to the population and that are equity-enhancing. It provides comprehensive, integrated and appropriate care over time, emphasizes prevention, promotion, and first contact primary care as well as intersectoral actions to address other determinants of health and equity.

Health oversight – monitoring and the evaluation of the health risks, of the health status of the population and individual sub-populations in relation to the exposures by various factors from the living and working environment.

Zdravotný dohľad pri práci – účelom zdravotného dohľadu pri práci je včas identifikovať okolnosti, ktoré by mohli predstavovať riziko nepriaznivých zdravotných účinkov súvisiacich s pracovnou činnosťou. Zdravotný dohľad pri danej práci je buď odporúčaný alebo vyžadovaný a to v závislosti od typu vykonávanej práce, trvania pracovnej činnosti, používaných materiálov a možností expozície. Dôležitou zložkou zdravotného dohľadu sú lekárske preventívne prehliadky (LPP). LPP sú vo všeobecnosti klinicky zamerané (napr. zdravotná a pracovná anamnéza, fyzikálne vyšetrenie, vyšetrenie biologického materiálu), pričom klinické informácie sa využijú na monitorovanie a analýzu zložiek zdravotného dohľadu.

POZN.: NIOSH (Národný ústav bezpečnosti a zdravia pri práci, USA) definuje zdravotný dohľad pri práci ako „sledovanie celého procesu vzniku a priebehu úrazov, chorôb, nebezpečenstiev a expozícií pri práci“.

Zdravotný skrining – jedna zo zložiek komplexného programu zdravotného dohľadu; metóda hromadného zisťovania určitých porúch zdravia v začiatkových štádiách. Základným cieľom zdravotného skriningu je včasná diagnóza a liečba jednotlivcov.

Zdravotný stav – všeobecný termín označujúci všetky aspekty zdravia osôb alebo populácií. Obvykle je chápaný tak, že zahŕňa riziká úmrtnosti, choroby, zdravotné stavy (pozri vyššie), postihnutia a invalidity. Môže tiež zahŕňať niektoré rizikové faktory alebo prognostické informácie.

Zdravotný výkon – ucelená činnosť zdravotníckeho pracovníka, ktorá predstavuje základnú jednotku poskytovania zdravotnej starostlivosti.

Zdroj vzplanutia – zdroj energie ako je teplo, oheň, iskra alebo statická elektrina, ktoré sú schopné spôsobiť, že zmes paliva začne horieť.

Zdroj žiarenia – objekt, ktorý môže spôsobiť ožiarenie napríklad emitovaním ionizujúceho žiarenia alebo uvoľňovaním rádioaktívneho materiálu.

Zdroje – vstupy potrebné pre fungovanie zdravotníckych systémov (ľudské a finančné zdroje, lieky, zásoby, vybavenie a infraštruktúra).

Medical surveillance at work – the purpose of medical surveillance at work is the early identification of conditions, if any, that could present an increased risk of adverse health effects related to the task being performed. Based on the type of work being performed, including consideration of factors such as the duration of the task, the materials being used, and the potential for exposure, medical surveillance is either recommended or required for the job. The fundamental purpose of surveillance is to detect and eliminate the underlying causes such as hazards or exposures at work and thus has a *prevention focus*. Important component of medical surveillance are medical preventive checkups. The requirements are generally clinically focused (e. g., medical and work histories, physical assessment, biological testing) with information obtained from the clinical processes used in the monitoring and analysis elements of medical surveillance.

NOTE: NIOSH (The National Institute for Occupational Safety and Health) defines occupational health surveillance as “the tracking of occupational injuries, illnesses, hazards, and exposures”.

Medical screening – one component of a comprehensive medical surveillance program; a strategy used for early identification of possible presence of particular diseases in the population. The fundamental purpose of medical screening is early diagnosis and treatment of an individual.

Health status – a general term referring to all aspects of the health of individuals or populations. Usually understood to include mortality risks, diseases, health states, impairments and disability. May also include some risk factors or prognosis information.

Health care service – a basic unit of the health care provision.

Ignition source – a source of energy, such as heat, flame, sparks or static electricity, that is capable of causing a fuel mixture to burn.

Radiation source – an entity that may cause exposure, such as by emitting ionising radiation or by releasing radioactive material.

Resource – the inputs required to make health systems work (human and financial resources, drugs, supplies and equipment, and infrastructure).

Zdroje ohrozenia – prírodné alebo umelo vytvorené zdroje, ktorý môže spôsobiť ohrozenie, značné škody alebo únik nebezpečných látok do okolia. Môžeme ich deliť napríklad na:

- *prírodné* – živelné katastrofy a pohromy (kozmičné, atmosférické, geosférické, hydrosférické, biologické),
- *antropogénne* – technogénne ako napr. moderné energetické a materiálové zdroje (atómové elektrárne, elektrárne, sklady ropných látok a produktov, sklady toxických látok a pod.), agrogénne ako napr. ničenie pôdneho a rastlinného krytu, neopodstatnené zábery pôdy, monokultúrne pôdohospodárstvo, chemické a biologické zásahy – vrátane genetických úprav, mutácií a pod., sociogénne ako napr. vojensko-politické, národnostné, etnické, náboženské, sociálno-psychologické a pod.,
- *kombinované* – prírodné a antropogénne.

Zdrojový útvar, Si – anatomická oblasť vnútri referenčného fantómu, ktorá obsahuje rádionuklidy po ich príjme. Útvárom môže byť orgán alebo tkanivo, obsah tráviaceho ústrojenstva alebo močového mechúra, alebo povrchy tkanív, ako sú kostra, tráviace ústrojenstvo alebo dýchacie ústrojenstvo.

Združené osvetlenie – je tvorené súčasne denným aj umelým svetlom.

Zdvojujúca dávka, DD – dávka žiarenia (Gy), ktorá je potrebná na vyvolanie rovnakého množstva dedičných mutácií, ako vzniká spontánne v priebehu jednej generácie.

Zhoda – splnenie požiadavky.

Zhoršenie počutia – typicky definované ako nárast prahu počutia.

Zhubné nádory a hemoblastózy, prípady a úmrtia – počet prípadov a úmrtí v dôsledku všetkých typov a konkrétnych typov zhubných nádorov a hemoblastóz v priebehu posledného roka, pre ktorý sú k dispozícii platné štatistické údaje.

Zistenia auditu – výsledky posúdenia zozbieraných dôkazov auditu v porovnaní s kritériami auditu.

POZN.: Zistenia auditu môžu indikovať zhodu alebo nezhdodu s kritériami auditu alebo príležitosti na zlepšenie.

Zlepšovacie kvality – časť manažérstva kvality zameraná na zvyšovanie schopnosti plniť požiadavky na kvalitu.

POZN.: Požiadavky sa môžu týkať akéhokoľvek aspektu, ako je efektívnosť, účinnosť alebo sledovateľnosť.

Threat sources – natural or artificial sources that may cause threat, major damage or release of dangerous materials into the environment. Threat sources can be classified into:

- *natural* – natural catastrophe and disasters, cosmic, atmospheric, geospheric, hydrospheric, biological,
- *anthropogenic* – technogenic, e.g. modern energy and material sources (nuclear power plants, power plants, storage facilities for oil and petroleum products, storage facilities for toxic substances, etc.); destruction of soil and vegetation, improper land acquisitions/development, monocultural farming, chemical and biological interventions, including genetic modifications, mutations, etc.; sociogenic such as military, political, national, ethnical, religious, social, psychological,
- *combined* – both natural and anthropogenic.

Source region, Si – an anatomical region within the reference phantom body which contains the radionuclide following its intake. The region may be an organ, a tissue, the contents of the gastrointestinal tract or urinary bladder, or the surfaces of tissues as in the skeleton, the alimentary tract, and the respiratory tract.

Mixed lighting – a combination of daily and artificial light.

Doubling dose, DD – the dose of radiation (Gy) that is required to produce as many heritable mutations as those arising spontaneously in a generation.

Conformity – compliance with a requirement.

Hearing impairment – typically defined as an increase in the threshold of hearing.

Cancers, cases and deaths – the number of cases and deaths due to all types and specific types of cancer during the most recent year for which valid statistics are available.

Audit findings – results of the evaluation of the collected audit evidence against audit criteria.

NOTE: Audit findings can indicate either conformity or non-conformity with audit criteria or opportunities for improvement.

Quality improvement – part of quality management focused on increasing the ability to fulfill quality requirements.

NOTE: The requirements can be related to any aspect such as effectiveness, efficiency or traceability.

Zmena – prechod z jedného stavu do druhého. Forma zmeny určuje odolnosť a zraniteľnosť systému. Zmena sa môže uskutočniť dvoma spôsobmi (postupná a skoková zmena). Systémy s potenciálom skokovej zmeny majú aj schopnosť samoorganizácie. Táto schopnosť má predpoklady a obmedzenia. Zmeny nadobúdajú len tri stavy; vznik nového, pokračovanie (kvázi pôvodného, s vnútornými zmenami, po transformácii) a zánik.

Zmena skoková – celý systém prejde skokom z jedného stavu do iného v dôsledku zmeny vonkajších podmienok. Skoková zmena sa uskutočňuje v otvorených systémoch. Synergetika ako vedná disciplína popisuje podmienky pre tieto druhy zmien v rôznych systémoch (sociálne, ekonomické, technické ap.).

Zmiešaný statok – má čiastočne charakter súkromného a čiastočne verejného statku. ↗ Súkromný statok, Verejný statok.

Zmluva – záväzná dohoda.

Zmluvné dojednania – typy zmlúv, ktoré sa používajú na nábor pracovníkov na obdobie, ktoré je v rozmedzí od krátkodobých zmlúv, alebo na rezervovanie ich služieb na poskytnutie konkrétneho konečného produktu. Zmluvy môžu byť časovo ohraničené (na určitú dobu alebo bez časového limitu) alebo sú viazané na dokončenie určitej udalosti/úlohy.

Znak – (gen.) každá definovateľná vlastnosť organizmu. Napr. krvná skupina, farba očí, výška, rozštep pery a pod.

Znečistenie ovzdušia – prítomnosť znečisťujúcich látok alebo kontaminantov vo vzduchu, ktoré môžu zasahovať do ľudského zdravia a kvality života, alebo môžu mať iné škodlivé účinky na životné prostredie.

Zneschopňujúce bojové látky – chemické alebo biologické agenty, ktorých použitie vedie prevažne k dočasnému fyzickému alebo psychickému vyradeniu živej sily na krátku alebo dlhú dobu, pričom k smrti zasiahnutých osôb dochádza iba výnimočne. Medzi chemické zneschopňujúce látky patria psychotomimetiká (LSD-25 a anticholinergné glykoláty, napr. BZ), lakrimátory (CA, CS, CR), sternity (DA, DC, DM) a kalmatíva (deriváty fentanylu). Medzi biologické zneschopňujúce agenty patrí stafylokokový enterotoxín B, *Brucella* spp, *Coxiella burnetii* a vírus venezuelskej konskej encefalomyelitídy (VEE).

Zneschopňujúce poranenie – poranenie, ktoré bráni osobe vrátiť sa do práce alebo si plniť obvyklé pracovné povinnosti.

Zneužitie hodnotných biologických materiálov – nevhodné alebo nelegitímne použitie hodnotných biologických materiálov v rozpore s existujúcimi dohodami, zmluvami a dohovormi.

Transition – the transfer from one state to another. The form of transition determines the resistance and vulnerability of a system. A transition may be occurring in two ways (gradual and spontaneous transition). Systems with the potential for spontaneous transition also have a self-organizing ability. This ability has conditions and limitations. Transitions only have three states: creation of new, proceeding (quasi-original, with internal changes after transformation), cessation.

Spontaneous transition – the whole system is spontaneously transferred from one state to another due to changes in external conditions. Spontaneous transition takes place in open systems. Synergetics is a scientific discipline that describes conditions for these types of transitions in various systems (social, economic, technical, etc.).

Mixed goods – they possess characteristics of both private and public goods. ↗ Private goods, Public goods.

Contract – a binding agreement.

Contractual arrangements – types of contracts that are used to hire individuals for periods ranging from short-term, or to engage their services for the provision of a specific end product. The contracts may be time-based (fixed-term or without time limit) or linked to the completion of a specific event/task.

Trait – (gen.) each definable feature or trait of the organism acquired or inherited. E.g. blood type, eye color, height, cleft lip, etc.

Atmospheric pollution – the presence of contaminants or pollutant substances in the air that interfere with human health or welfare, or produce other harmful environmental effects.

Incapacitating warfare agents – chemical or biological agents that induce temporary physical or mental incapacitation of target personnel for a shorter or longer period of time with rarely occurring lethal effects. Chemical incapacitating agents include psychotomimetics (LSD-25 and anticholinergic glycolates such as BZ), lachrymatory agents (CA, CS, CR), vomiting agents (DA, DC, DM), and calmatives (fentanyl derivatives). Biological incapacitating agents include staphylococcal enterotoxin B (SEB), *Brucella* spp, *Coxiella burnetii* and Venezuelan equine encephalitis virus (VEE).

Disabling injury – an injury that prevents a person from returning to his or her work or performing his or her usual job duties.

Misuse of valuable biological material – their inappropriate or illegitimate use, despite existing and valid agreements, treaties and conventions.

Zneužívanie – použiť niečo na nesprávny účel, spôsobom, ktorý druhému škodí alebo je morálne zlý; zachádzať s inou osobou kruto alebo násilne.

Abuse – to use something for a wrong purpose, in a way that is harmful or morally wrong; to treat someone cruelly or violently.

Znižovanie rizík – veľmi rôznorodý proces, ktorý je jednoznačne závislý od charakteru konkrétneho rizika, od pravdepodobnosti vzniku krízového javu, ktorý môže spôsobiť i od jeho predpokladaných negatívnych dôsledkov, pričom sa uskutočňuje prostredníctvom presadzovania aktívnej protikrízovej politiky a uplatňovaním špecifických postupov a metód. Je to proces, v ktorom sa uplatňujú konkrétne manažérske postupy, špecifické metódy, techniky a nástroje na zníženie pravdepodobnosti vzniku alebo dôsledkov konkrétneho krízového javu.

Risk mitigation (or risk reduction) – a very diverse process that clearly depends on the specific nature of a particular risk, the probability of the occurrence of a crisis event due to the risk the anticipated negative consequences of the risk. It is implemented by the enforcement of active anti-crisis policy and specific procedures and methods. The process involves specific procedures and tools aimed at reducing the probability of crisis occurrence or its consequences.

Znovuobjavujúce sa / vynárajúce sa patogény – tento termín opisuje rad infekčných mikroorganizmov, ktoré sa v nedávnom čase dostali do zvýšenej pozornosti infektológov a epidemiológov. Niektoré z nich ako ľudský vírus nedostatočnosti imunity (HIV), *Borrelia burgdorferi* (vyvoláva Lymeskú horúčku) a hantavírusy už majú podrobne definované epidemiologické vlastnosti. Epidemiologické štúdie môžu bezpochyby objasniť príčiny a naznačiť protiopatrenia proti mnohým takýmto patogénom, či už sú naozaj „nové“, t. j., že ide o novovzniknuté (resp. novoobjavené alebo novozistené) mikroorganizmy alebo o už dávno existujúce „staré“ mikroorganizmy, o ktorých sa však len nedávno zistilo, že sú spôsobilé infikovať ľudí alebo ktoré sa opätovne dostali do stredobodu pozornosti lekárov.

Emerging pathogens (re-emerging / emerging pathogens) – this term describes a variety of infectious microorganisms, which have received increasing attention by epidemiologists and infection disease specialists in recent times. Some of them, such as Human Immunodeficiency Virus (HIV), *Borrelia burgdorferi* (causative agent of Lyme disease) and hantaviruses have already been well-characterized with respect to their epidemiological characteristics. Epidemiological studies can explain the causes and suggest countermeasures against a number of such pathogens, whether they are really “new” (i. e. newly occurred, newly discovered or newly identified) microorganisms, or they have been existing for a long time (“old” microorganisms), but only recently have been found capable of infecting humans or otherwise medically significant.

Zobrazovacie meradlo – indikačný merací prístroj, ktorého výstupný signál sa prezentuje vizuálnou formou.

Displaying measuring instrument – indicating measuring instrument where the output signal is presented in visual form.

Zodpovednosť – pojem, ktorý v sebe zahŕňa prevzatie vlastníctva všetkých povinností a rešpektovanie záväzkov; poskytovanie výstupov, za ktoré má zamestnanec zodpovednosť v stanovenej lehote, nákladoch a kvalitatívnych štandardoch, pôsobenie v súlade s organizačným poriadkom a pravidlami, podporu podriadených, poskytovanie dohľadu a nesenie zodpovednosti za zverené úlohy, prijatie osobnej zodpovednosti za osobné nedostatky a prípadne aj nedostatky pracovnej skupiny.

Accountability – a concept that implies taking ownership of all responsibilities and honoring commitments; delivering outputs for which the staff member has responsibility within prescribed time, cost and quality standards; operating in compliance with organizational regulations and rules; supporting subordinates, providing oversight and taking responsibility for assignments; taking personal responsibility for personal shortcomings and, where applicable, those of the work unit.

Zodpovednosť pracovníkov v zdravotníctve – výsledok procesu, ktorý zabezpečuje, že zdravotnícki pracovníci prevezmú zodpovednosť za to, čo sú povinní robiť a sú zodpovední za svoje činy.

Accountability of healthcare professionals – the result of the process, which ensures that health actors take responsibility of what they are obliged to do and are made answerable for their actions.

Zoonóza – infekčná choroba prenosná za prirodzených podmienok človekom a zvieratom (napr. besnota, mor, žltá zimnica).

Zoonosis – infection or infectious disease transmissible from animals – vertebrates to humans under natural conditions (such as rabies, plague, yellow fever).

Z hľadiska ekosystému v ktorom patogén cirkuluje sa rozlišujú synantropické zoonózy (patogén cirkuluje v ľudských sídlach, napr. niektoré dermatofytózy) a exantropické zoonózy (patogén cirkuluje v prírodnom ohnisku, napr. mor a tularémia). Niektoré zoonózy →

According to the ecosystem, in which zoonotic pathogens circulate, zoonotic diseases can be classified into synanthropic zoonoses (pathogens circulate in human habitats, e.g. ringworm) and exoanthropic zoonoses (pathogens circulate outside human habitats, →

dokážu cirkulovať ako synantropické i exantropické (napr. Chagasova choroba a žltá zimnica).

Od zoonóz je potrebné odlišovať saponózy, pri ktorých patogény nie sú prenášané medzi človekom a zvieratom ale medzi človekom a abiotickým prostredím (voda, pôda, rozkladajúci sa organický materiál), pričom patogény v danom abiotickom prostredí nie len prežívajú (na rozdiel od kontaminovaných predmetov), ale sa v ňom dokážu pomnožiť (napr. pôvodcovia systémových mykóz – *Coccidioides immitis* a *Histoplasma capsulatum* v pôde v endemických oblastiach).

Zostatkové riziko – miera rizika, ktorá zostane po vykonaní všetkých vhodných personálnych, organizačných, materiálnych a technických preventívnych opatrení. Je to zostávajúca úroveň rizika po skončení procesu znižovania neakceptovateľného rizika pomocou preventívnych opatrení a iných nástrojov na to určených. Je potrebné o ňom informovať dotknuté osoby, resp. dotknutú verejnosť.

Zostavovanie rozpočtu – proces vypracovania podrobného finančného plánu pre budúcnosť, uvádzajúceho ako budú zdroje získané a použité počas určitého časového obdobia, vyjadrené vo formálnych, merateľných podmienkach.

Zrková úloha – vizuálne aspekty vykonávanej činnosti. Hlavné vizuálne aspekty sú: veľkosť predmetu, jeho jas, jeho kontrast oproti pozadiu a čas jeho trvania.

Zraniteľnosť – komplexná vlastnosť, odrážajúca slabé miesta systému, jeho zníženú odolnosť voči možnému narušeniu jeho funkcie, poškodeniu alebo zničeniu. Vyjadruje mieru poškodenia systému v prípade vzniku nebezpečného javu.

Zrážacie titrácie – titrácie založené na zrážacích reakciách, pri ktorých vznikajú málo rozpustné látky. Sem patrí napr. argentometria, pri ktorej je titračným činidlom roztok striebornej soli zrážajúci stanovovanú látku (napr. chloridy za vzniku vo vode nerozpustného chloridu strieborného – AgCl).

Zrušenie akreditácie – proces zrušenia akreditácie v celom rozsahu.

Zúčastnené strany – jednotlivec, skupina alebo organizácia, ktorá má záujem na organizácii a poskytovaní zdravotnej starostlivosti.

Zvuk – mechanické vlnenie častíc pružného prostredia. Ľudské ucho vníma zvuk ako vnem vo frekvenčnom rozsahu od 16 Hz do 20 kHz. Najvyššia citlivosť ucha je v rozsahu frekvencií od 1 kHz do 3 kHz.

Prostredie, v ktorom sa šíri zvuk, má plynné, kvapalné alebo tuhé skupenstvo. Zvuk sa šíri v prostredí v podobe zvukových vln vo zvukovom poli.

Zvukomer – merací prístroj na určovanie hladiny akustického tlaku.

e. g., plague and tularemia). However, some zoonoses can circulate in both urban/domestic and natural cycles (e. g., Chagas disease and yellow fever).

From zoonoses we should distinguish saponoses, a group of diseases that are transmitted between humans and abiotic environment in which they not only persist (as on the contaminated objects) but also proliferate (e.g. causative agents of systemic mycoses – *Coccidioides immitis* and *Histoplasma capsulatum* in soil of endemic areas).

Residual risk – an extent of a risk remaining after all suitable personal, organizational, material and technical preventive measures were implemented. It is the risk level still threatening after the process of minimizing the unacceptable risks by preventive measures and other tools determined for this purpose have been completed. It is necessary to inform the affected persons or public about it.

Budgeting – the process of elaborating a detailed plan for the future showing how resources will be acquired and used during a specific time period, expressed in formal, measurable terms.

Visual task – visual aspects of an activity. The main visual aspects include the size of an object, its brightness, contrast against the background and its duration.

Vulnerability – a complex property reflecting the weaknesses of the system, its reduced resistance against any disruption of its function, damage or destruction. It expresses the extent of the damage to the system if a dangerous event occurs.

Precipitation titrations – titrations based on reactions, which produce low solubility products that precipitate out of solution. They include e.g. argentometry, which uses silver (I) cation as a titrant that precipitates analyte (e.g. chloride anion forming insoluble silver chloride – AgCl).

Withdrawing accreditation – process of cancelling accreditation in full.

Stakeholder – an individual, group or an organization that has an interest in the organization and delivery of health care.

Sound – mechanical vibrations of particles of a flexible medium. Human ear can sense the frequency range of 16 Hz to 20 kHz. The highest sensitivity of the human ear is in the frequency range of 1–3 kHz.

The environment, in which the sound propagates, can be gaseous, liquid or solid. Sound propagates in the form of sound waves in an acoustic field.

Sound level meter – an instrument that measures sound pressure level.

Zvuková odrazivosť – schopnosť zvukovej vlny odraziť sa po dopade na povrch pevného materiálu.

Sound reflection – the ability of the longitudinal sound wave to reflect when striking a surface of solid material.

Zvuková pohltivosť – schopnosť materiálov absorbovať zvukovú energiu pri dopade zvukovej vlny na povrch materiálu.

Sound absorption – the ability of materials to absorb energy of the sound wave at the impact on the surface of the materials.

Zvykové právo (nepísané právo) – pravidlo správania, ktoré sa v dôsledku opakovaného používania za dlhšie časové obdobie vžilo vo vedomí a správaní ľudí a je všeobecne akceptované spoločnosťou a štátom. Historicky najstarší prameň práva.

Customary law – rule which, through its repeated use over a longer period of time, was caught in the minds and actions of the people and became generally accepted by society and the state. It is historically the oldest source of laws.

Zvyšková dávka – dávka, ktorá sa očakáva, že bude spôsobená aj po úplnom uplatnení ochranných opatrení (alebo po rozhodnutí nezavádzať žiadne ochranné opatrenia).

Residual dose – the dose expected to be incurred after protective measure(s) have been fully implemented (or a decision has been taken not to implement any protective measures).

Zvyšková kontaminácia – kontaminácia, ktorá zostáva i po vykonaní úkonov, ktoré ju mali odstrániť. Takýmto úkonom môže byť aj čakanie, kým kontaminácie samovoľne zanikne.

Residual contamination – contamination that remains after steps have been taken to remove it. These steps may consist of nothing more than allowing the contamination to decay normally.

Zvyškové žiarenie – rádioaktívne žiarenie pôsobiace po viac ako jednej minúte od jadrového výbuchu, pochádzajúce hlavne zo spádu výbuchom rozptýleného radioaktívneho materiálu.

Residual radiation – ionizing radiation emitted more than one minute after the nuclear detonation, resulting mainly from the fallout of dispersed radioactive material.

Ženy v reprodukčnom veku (alebo ženy v plodnom veku) – týka sa všetkých žien vo veku 15 až 49 rokov, pokiaľ nie je uvedené inak.

Women of reproductive age (or women of a child-bearing age) – refers to all women aged 15 to 49 years, unless otherwise specified.

Žiara – osľňujúce svetlo, ktoré zabraňuje schopnosti vidieť. Žiara spôsobuje nepohodu a môže viesť k namáhaniu očí a bolestiam hlavy.

Glare – bright light that interferes with a person's ability to see. Glare causes discomfort and can lead to eyestrain and headaches.

Živný agar – základ pevných pôd na kultiváciu mikroorganizmov. Obsahuje extrakt z hovädzieho mäsa, peptón a agar vo vode (2–5 %).

Nutrient agar – basis of solid culture media used for culturing microorganisms. It consists of beef extract, peptone and agar in water (2–5%).

Živný bujón – (mäsopeptónový bujón), je základná tekutá pôda slúžiaca na prípravu ďalších kultivačných pôd. Obsahuje hovädzí odvar, peptón (1–2 %) a kuchynskú soľ. Napríklad pečenevý bujón = živný bujón + kúsok morčacej pečene; krvný bujón = živný bujón + krv; ascitový bujón = živný bujón + ascitová tekutina; glukózový bujón = živný bujón + glukóza.

Nutrient broth – (beef-peptone broth) is the basic liquid medium used for preparation of other culture media. It contains beef extract, peptone (1–2%) and table salt. For example, liver broth = nutrient broth + pieces of turkey liver; blood broth = nutrient broth + blood; ascitic broth = nutrient broth + ascitic fluid; glucose broth = nutrient broth + glucose.

Živo narodené dieťa – úplné vypudenie alebo vyňatie výsledku/produktu počatia z matkinho tela, bez ohľadu na trvanie tehotenstva, ktoré po takomto oddelení dýcha alebo vykazuje iné známky života, ako je tlkot srdca, pulzovanie pupečnej šnúry bolo prerušené, alebo je pripojená placenta. Každý produkt takéhoto pôrodu sa považuje za živo narodené dieťa.

Live birth – the complete expulsion or extraction from its mother of a product of conception, irrespective of the duration of the pregnancy, which, after such separation, breathes or shows other evidence of life, such as beating of the heart, pulsation of the umbilical cord has been cut or the placenta is attached. Each product of such a birth is considered liveborn.

Životne dôležité výrobky alebo životne dôležité tovary – výrobky alebo tovary, stanovené rozhodnutím vlády Slovenskej republiky alebo krajského úradu, určené v minimálnych množstvách na prežitie stanovených kategórií osôb počas krízovej situácie a dodávané →

Essential products or goods – products or goods designated by the Government of the Slovak Republic or regional government to support survival of selected categories of persons in minimal amounts during crisis, and distributed to citizens as rations, if emergency →

občanom na odberné oprávnenia, ak boli na ich predaj vyhlásené mimoriadne regulačné opatrenia (napr. pitná voda, múka, tuky, mlieko, mäso, vajcia, cukor, zemiaky, ryža, soľ a ďalšie).

Životne dôležité zdroje – ľudské, prírodné, materiálne, technické, technologické a iné zdroje, výrobky a produkty nevyhnutné na zabezpečenie života obyvateľov, fungovanie ekonomiky a orgánov verejnej správy štátu.

Životné podmienky – každodenné životné prostredie, v ktorom ľudia žijú, trávia voľný čas a pracujú. Sú výsledkom sociálnych a ekonomických podmienok a fyzikálneho životného prostredia – každá z nich môže mať vplyv na zdravie – a sú prevažne mimo kontroly jednotlivca (*Slovník podpory zdravia*. SZO, 1988).

Životné prostredie – súbor vonkajších fyzikálnych, chemických, biologických faktorov a procesov, ktoré pôsobia na zdravie človeka.

Životné prostredie podporujúce zdravie – životné prostredie, ktoré ľuďom poskytuje ochranu pred ohrozeniami zdravia a umožňuje ľuďom rozvíjať ich možnosti a vyvinúť sebestačnosť v zdraví. Tvorí ho prostredie v ktorom ľudia žijú, ich miestna komunita, domov, kde pracujú a trávia voľný čas, vrátane zdrojov pre zdravie a možností jeho posilňovania (*Slovník podpory zdravia*. SZO, 1988).

Životnosť – schopnosť zariadenia, prvku, prípadne systému plniť plánované funkcie pri stanovených vnútorných a vonkajších podmienkach počas určenej doby.

Životný štýl – spôsob života človeka alebo skupiny ľudí v danom spoločenskom systéme, ktorý zahŕňa vzdelanie, správanie, návyky, vzťahy, stravovanie a všetky aktivity priradené k určitej kultúre.

Žltá zimnica – akútne vírusové hemoragické ochorenie prenášané komármi rodu *Aedes* a *Haemagogus*. Pôvodcom je vírus žltej zimnice – arbovirus z čeľade *Flaviviridae*, rod *Flavivirus*. Prameňom pôvodcu nákazy je chorý človek (mestská forma) alebo primáty (džungľová forma). Vyskytuje sa v endemických oblastiach Latinskej Ameriky a subsaharskej Afriky. Letalita ochorenia je asi 20 %. Ochorenie je preventabilné účinnou živou atenuovanou vakcínou (kmeň 17D), ktorá poskytuje protektívnu imunitu minimálne na 10 rokov. Žltá zimnica spolu s morom a choleroou patrila medzi ochorenia s oznamovacou povinnosťou vo vzťahu k Svetovej zdravotníckej organizácii. Bez vhodného vektora a vhodných ekologických podmienok sa toto ochorenie nešíri z človeka na človeka a z tohto hľadiska je izolácia chorých alebo ich kontaktov úplne nezmyselné opatrenie.

regulatory measures for their sale have been declared (e.g. drinking water, flour, fats, milk, meat, eggs, sugar, potatoes, rice, salt, and other).

Essential resources – human, natural, material, technical, technological and other resources, articles, and products necessary to support life of general public, functioning of the economy and of public authorities.

Living conditions – everyday environment of people, where they live, play and work. These living conditions are a product of social and economic circumstances and the physical environment – all of which can impact upon health – and are largely outside of the immediate control of individual (*Health promotion glossary*. WHO, 1988).

Environment – a set of external physical, chemical, and biological factors and processes that affect human health.

Supportive environments for health – environments that offer people protection from threats to health, and enabling people to expand their capabilities and develop self-reliance in health. They encompass environments where people live, their local community, their home, where they work and play, including the access to resources and opportunities to invigorate their health. (*Health promotion glossary*. WHO, 1988).

Life cycle – an ability of a device, element or system to fulfil the planned functions within defined internal and external conditions during a determined period of time.

Lifestyle – a way of life of a person or a group in a given social system, including education, behavior, habits, relationships, feeding, and all activities belonging to a certain culture.

Yellow fever – acute viral hemorrhagic disease transmitted by mosquitoes from genera *Aedes* and *Haemagogus*. The causative agent is yellow fever virus (YFV) – an arbovirus from family *Flaviviridae*, genus *Flavivirus*. The reservoir is sick humans (urban form) or non-human primates (jungle or sylvatic form). The disease is endemic in Latin America and sub-saharan Africa. The case-fatality rate is around 20%. Yellow fever is a preventable disease through highly efficient live attenuated vaccine (strain 17D) that provides protective immunity for at least 10 years. Yellow fever, together with plague and cholera, belonged to the internationally notifiable diseases according to the WHO regulations. However, the disease cannot be transmitted from human to human without appropriate vector and permissive ecological conditions; therefore, the isolation of cases and their contacts would be an inappropriate measure.

**ENGLISH-SLOVAK
INDEX OF HEADWORDS**

**ANGLICKO-SLOVENSKÝ
INDEX HESIEL**

2,3-Dimercaptopropanol, DMP	2,3-Dimercaptopropanol, DMP	Act on the Health Care and Associated Services	Zákon o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti
2,4,5-T	2,4,5-T		
2,4-D	2,4-D	Act on the Protection, Promotion and Development of Public Health	Zákon č. 355/2007 Z. z. o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia
3' end	Koniec 3'	Activation	Aktivácia
5' end	Koniec 5'	Active transport	Aktívny transport
7-MEOTA	7-MEOTA	Activity Median	Aktívny medián
AB toxins (type III exotoxins)	A-B toxíny (exotoxíny typu III)	Aerodynamic Diameter (AMAD)	aerodynamického priemeru
Abandoned source	Opustený žiarič	Activity of a given radionuclide, A	Aktivita rádionuklidu, A
Absence of criminal background check disqualifiers for health care providers	Bežuhonnosť zdravotníckeho pracovníka	Activity, A	Aktivita, A
Absorbed dose, D	Absorbovaná dávka, D	Acute acoustic trauma	Akútna akustická trauma
Absorption	Absorpcia	Acute effect	Akútne účinky
Abuse	Zneužívanie	Acute exposure	Akútna expozícia
AC	AC	Acute respiratory infections, cases and deaths	Akútne respiračné infekcie, prípady a úmrtia
Accelerator	Urýchľovač	Adamsite	Adamsit
Acceptable risk	Akceptovateľné riziko	Adaptation	Adaptácia
Access (to health services)	Pristup (k zdravotníckym službám)	Adaptive response	Adaptívna odpoveď
Accessibility (of health services)	Dostupnosť (zdravotných služieb)	Additive effects	Aditívne účinky
Accident	Havária	Adenine	Adenín
Accident	Nehoda, havária	Adequate excreta disposal facilities	Adekvátne odstraňovanie ľudských exkrétov
Accident causation	Zapríčinenie nehody, havária	Administrative controls	Administratívne opatrenia
Accident consequences	Dôsledky havárií	Admission	Prijem
Accident Prevention	Prevenca nehôd/havárií	Adolescent period	Obdobie mládeže, dorastu
Accident with impact on surroundings, level 5	Havária s účinkami na okolie, stupeň 5	Adsorption	Adsorpcia
Accident with serious impact on nuclear power plant, level 4	Havária s vážnymi účinkami na jadrové zariadenie, stupeň 4	Adult literacy rate	Miera gramotnosti dospelých
Accident, level 2	Nehoda, stupeň 2	Adult mortality rate (ages between 15 and 60 years)	Mortalita dospelých (medzi 15. až 60. rokom života)
Accidental exposure	Havarijné ožiarenie	Aerial spraying equipment	Letecké rozprašovacie zariadenia
Acclimated and unacclimated employee	Neaklimatizovaný a aklimatizovaný zamestnanec	Aerobic bacteria	Aeróbne baktérie
Accountability	Zodpovednosť	Aerosol	Aerosól
Accountability of healthcare professionals	Zodpovednosť pracovníkov v zdravotníctve	Aerotolerant bacteria	Aerotolerantné baktérie
Accountability of VBM	Sledovateľnosť HBM	Agar	Agar
Accreditation	Akreditácia	Agarose	Agaróza
Accreditation (of the health care organization)	Akreditácia (organizácie zdravotnej starostlivosti)	Age weights	Váhy podľa veku
Accreditation body	Akreditačný orgán	Ageing	Starnutie
Accreditation body logo	Logo akreditačného orgánu	Ageing of the organism	Starnutie organizmu
Accreditation certificate	Osvedčenie o akreditácii	Ageism	Ageizmus
Accreditation symbol	Akreditačná značka	Agenda	Agenda/program
Accuracy class	Trieda správnosti	Agent	Faktor, činiteľ
Acetylcholine	Acetylcholin	Agent orange	Agent orange
Acetylcholinesterase, AChE	Acetylcholinesteráza, AChE	Age-standardized rate	Miera/Pomerné číslo štandardizácie podľa veku
Acid-base titrations	Acidobázické titrácie	Agglutination	Aglutinácia
Acoustical field	Akustické pole	Agglutinin	Aglutínin
Acquisition	Akvízia	Agreement on health care provision	Dohoda o poskytovaní zdravotnej starostlivosti
		Agreement on the provision of general outpatient care	Dohoda o poskytovaní všeobecnej ambulantnej starostlivosti
		Agroterrorism	Agroterorizmus

AChE	AChE	Antitoxins	Antitoxíny
Aid	Pomoc	ANTIVA	ANTIVA
Aid effectiveness	Účinnosť pomoci	Antivirals	Antivirotiká
Aid-in-kind	Pomoc v naturáliách	Apoptosis	Apoptóza
AIDS (Acquired Immuno- nodeficiency Syndrome)	AIDS	Appropriate care	Primeraná starostlivosť
ALARA	ALARA	Arboviruses	Arbovírusy
Alarm	Poplach	Area Sampling	Meranie v prostredí
Alarm systems	Poplachové systémy	Arithmetic mean (mean, average)	Aritmetický priemer
Alleles	Alely	Artificial lighting	Umelé osvetlenie
Allergen (sensitizer)	Alergén (senzibilizujúci faktor)	Artificial source of ionising radiation	Umelý zdroj ionizujúceho žiarenia
Allocative efficiency	Efektívnosť rozdeľovania	Artillery rockets	Delostrelecké rakety
Alpha particle	Alfa častica	Asoxime	Azoxim
Alternative hypothesis	Alternatívna hypotéza	Assessment	Posudzovanie
Ambient dose equivalent, H*(10)	Priestorový dávkový ekvivalent, H*(10)	Assessment (evaluation)	Hodnotenie
Amino Acids	Aminokyselina	Assessor	Posudzovateľ
Amitosis	Amitóza	Assets	Aktíva
Amperometry	Ampérometria	Assistance	Asistencia
Amphitrichous	Amfítrichá	Asymmetric attack	Asymetrický útok
Amplification	Amplifikácia	Asymmetric threat	Asymetrická hrozba
Anabolism	Anabolizmus	Atmospheric pollution	Znečistenie ovzdušia
Anaerobic bacteria	Anaerózne baktérie	Atom	Atóm
Analysis of possible source of threat	Analýza potenciálneho zdroja ohrozenia	Atom cell	Atomizátor
Anaphase	Anafáza	Atomic absorption spectrometry, AAS	Atómová absorpčná spektrometria, AAS
Anatoxin	Anatoxín	Atomic number	Atómové číslo
Aneuploidy	Aneuploidia	ATP-45	ATP-45
Annoyance	Rušivosť	Atrichous	Atrichá
Annual intake, AI	Ročný príjem, AI	Atropine	Atropín
Annual population growth rate	Ročná miera rastu populácie	Attack area	Priestor napadnutia
Another important object	Ďalší dôležitý objekt	Attack rate	Attack rate
ANOVA	ANOVA	Attenuated strains	Atenuované kmene
Anthrax (syn. anthrax, coal scuttle, blue pox, wool sorter's disease)	Antrax (syn. sneť slezinná, uhlák, modré kiahne, choroba triedičov vlny)	Attenuation factor	Koeficient zoslabenia
Anthrax toxin	Antraxový toxín	Atypical infection	Atypická infekcia
Anthroponose	Antroponóza	Audible sound	Počuteľný zvuk
Antibiotics, ATB	Antibiotiká, ATB	Audiogram	Audiogram
Antibody	Protilátka	Audiometer	Audiometer
Anticodon	Antikodón	Audiometric testing	Audiometrické vyšetrenia
Antidote	Antidotum	Audiometry	Audiometria
Anti-flood works	Povodňové zabezpečovacie práce	Audit	Audit
Antigen	Antigén	Audit client	Klient auditu
Antigenemia	Antigenémia	Audit conclusion	Záver auditu
Antigenic determinant (epitope)	Antigénny determinant (epitop)	Audit evidence	Dôkaz auditu
Antigenic drift	Antigénny posun (drift)	Audit findings	Zistenia auditu
Antigenic shift	Antigénny skok (shift)	Audit plan	Plán auditu
Antigenicity (immunogenicity)	Antigenicita (imunogenicita)	Audit programme	Program auditu
Anticholinergic drug	Anticholinergikum	Audit scope	Predmet auditu
Antimicrobial resistance	Antimikrobiálna rezistencia	Audit team	Auditorský tím
Antiphobic	Antifóbický	Audited organization	Auditovaná organizácia
		Auditor	Auditor
		Auditory effects of noise on human health	Sluchové (špecifické) účinky hluku na zdravie človeka
		Auditory field/human auditory field	Sluchové pole
		Australia antigen	Austrálsky antigén
		Australia Group	Austrálska skupina

Authorization	Autorizácia	Biological aerosol	Biologický aerosól
Autoclave	Autokláv	Biological age	Biologický vek
Autoinjector	Autoinjektor	Biological agents	Biologické agensy
Autosomal inheritance	Autozómová dedičnosť	Biological attack	Napadnutie biologickými prostriedkami
Autosome	Autozóm	Biological effect of dust on the health	Biologické účinky prachu na zdravie
Autotrophs	Autotrofné organizmy	Biological Exposure Indices (BEIs)	Biologické ukazovatele expozície
Averted dose	Odvrátená dávka	Biological half-life	Biologický polčas
BA	BA	Biological laboratory	Biologické laboratórium
Bacillary dysentery	Bacilárna dyzentéria	Biological limit value	Biologická medzná hodnota, BMH
Bacillus	Bacil	Biological monitoring of radionuclides	Biologické monitorovanie rádionuklidov
Background noise	Hluk pozadia	Biological monitoring of workers	Biologický monitoring pracovníkov
Bacteria	Baktérie	Biological reconnaissance	Biologický prieskum
Bacterial capsule	Baktériové puzdro	Biological safety (biosafety, biocontainment)	Biologická bezpečnosť (biosafety, biocontainment)
Bacteriology	Bakteriológia	Biological threat	Biologické ohrozenie
Bacteriophages	Bakteriofágy	Biological war	Biologická vojna
BAL	BAL	Biological weapon	Biologická zbraň
Balance (within a national health policy/strategy/ plan – NHPS)	Rovnováha (v rámci štátnej zdravotnej politiky/ stratégie/plánu – NHPS)	Biological Weapons Convention (BWC, also BTWC)	Biologická dohoda, BWC, BTWC
Ban on consuming and using of unprotected food, fodder and water for humans and animals	Vydanie zákazu konzumovania a používania nechránených potravín, krmív a vody pre osoby a domáce zvieratá	Biopolymers	Biopolyméry
Barrier cream / protective cream	Ochranný / bariérový krém	Bioregulators	Bioregulátory
Barrier nursing care	Bariérová ošetrovateľská starostlivosť	Biorisk	Bioriziko
Base	Báza	Biorisk assessment	Posúdenie biorizika
Base pairing	Párovanie báz	Biorisk management	Maňazment biorizika
Base quantity	Základná veličina	Biorisk reduction	Obmedzenie biorizika
Base unit	Základná jednotka	Biosafety level 1, BSL 1	Úroveň biologickej ochrany 1, BL 1
Baseline rates	Základná incidencia	Biosafety level 2, BSL 2	Úroveň biologickej ochrany 2, BL 2
Basic objectives of civilian emergency planning	Ciele civilného núdzového plánovania	Biosafety level 3, BSL 3	Úroveň biologickej ochrany 3, BL 3
Basic principles of health care financing	Základné princípy financovania zdravotnej starostlivosti	Biosafety level 4, BSL 4	Úroveň biologickej ochrany 4, BL 4
Basic system of biological protection of population	Základný systém biologickej ochrany obyvateľstva	Biosecurity	Biologická bezpečnosť (biosecurity)
Bearable load of an area	Únosné zaťaženie územia	Bioterrorism	Bioterorizmus
Becquerel, Bq	Becquerel, Bq	Biotropism	Biotropizmus
Bed	Posteľ	Biotype (Biovar)	Biotyp (Biovar)
Bedbugs (<i>Cimex</i>)	Ploštice (<i>Cimex</i>)	Bismarck's social insurance model	Bismarckov model sociálneho poistenia
Benactyzine	Benactyzin	Blank indication, background indication	Indikácia pozadia
Beneficiary	Prijímateľ pomoci	Blast wave	Tlaková vlna
Benzodiazepines	Benzodiazepíny	BLEVE	BLEVE
Bergey's manual of systematic bacteriology	Bergeyho manuál systematickej bakteriológie	Blistering agents	Pluzgierotvorné látky
Best practice	Osvedčená prax	Blot, Western, Northern, Southern ("Western blot", "Northern blot", "Southern blot")	Blot, Western, Northern, Southern ("Western blot", "Northern blot", "Southern blot")
Beta particles	Beta častice	BMI	BMI
Beveridge model	Beveridgeov model	Body mass index, BMI	Index telesnej hmotnosti, BMI
Bicyclic phosphates	Bicyklické fosfáty		
Bilateral work stoppage	Bilaterálne zastavenie práce		
Binary chemical munitions	Binárna chemická munícia		
Biocenosis	Biocenóza		
Biocrime	Biozločin		
Bioethics	Bioetika		

Boiling liquid expanding vapor explosion	BLEVE efekt	Catabolism	Katabolizmus
Boiling Point	Teplota varu	Catastrophe, disaster	Katastrofa
Bomb	Bomba	Categories of exposure	Kategórie expozícií
Bona fide (Latin)	Bona fide (lat.)	Categorization of territory	Kategorizácia územia
Botulinum toxins	Botulotoxíny	Cause of Death Model, CODMOD	Model príčiny smrti, CODMOD
Bow-tie method	Metóda Bow-tie	Causes of morbidity	Príčiny chorobnosti
Brachytherapy	Brachyterapia	Causes of mortality	Príčiny úmrtí
Brain drain	Odliv mozgov	CBMs, Confidence	CBM, Opatrenia
Brain waste	Plytvanie mozgami	Building Measures	posilňujúce dôveru
Breadth of integration	Šírka integrácie	CBRN	CBRN
Break for rest and eating	Prestávka na odpočinok a jedenie	cDNA (complementary DNA)	cDNA (komplementárna DNA)
Breathing zone	Dýchacia zóna	CEI method	Metóda CEI
Bremsstrahlung radiation	Brzdné žiarenie	Cell	Bunka
Brill-Zinser disease	Brillova-Zinserova choroba	Cell cycle	Bunkový cyklus
Brombenzylcyanide	Brombenzylkyanid	Cell division	Bunkové delenie
Brucellosis	Brucelóza	Cell monolayer	Jednovrstvová kultúra buniek
Budget Support	Rozpočtová podpora	Cellular differentiation	Diferenciácia buniek
Budgetary and contributory organizations	Rozpočtová a príspevková organizácia	CEN Workshop Agreement on Laboratory Biorisk Management (CWA 15793)	Dohoda CEN týkajúca sa manažmentu laboratórnych rizík
Budgeting	Zostavovanie rozpočtu	Central dogma of molecular biology	Centrálna dogma molekulárnej biológie
Burden of disease	Závaž choroby	Centromere	Centroméra
Business continuity plan	Plán kontinuity podnikania	Centrosome	Centrozóm
Business travel	Pracovná cesta	Certification	Certifikácia
Butyrylcholinesterase	Butyrylcholinesteráza	Certified Reference Material, CRM	Certifikovaný referenčný materiál, CRM
BWC, BTWC	BWC, BTWC	CG	CG
By-product	Vedľajší produkt	Circulatory system diseases, number and cases	Choroby obehového ústrojenstva, počet a prípady
BZ	BZ látka	Civil associations including the professional organizations	Občianske združenia vrátane odborných organizácií
CA	CA	Civil Code	Občiansky zákonník
Calibration	Kalibrácia	Civil emergency planning	Civilné núdzové plánovanie
Calibration curve	Kalibračná krivka	Civil protection	Civilná ochrana
Calibration diagram	Kalibračný diagram	Civil protection decontamination station for vehicles	Stanica na dekontamináciu dopravných prostriedkov
Calibration hierarchy	Hierarchia kalibrácie	Civil protection facilities	Zariadenia civilnej ochrany
Calibrator	Kalibrátor	Civil protection plan	Plán ochrany obyvateľstva
Caliciviruses	Kalicivírusy	Civil Protection Regional Geographic Information System	Geografický informačný systém civilnej ochrany, CIPREGIS
Calmatives	Kalmatíva	Civil protection station for garment decontamination	Stanica na dekontamináciu odevov
Cancer	Rakovina	Civil protection station for personal decontamination	Stanica na vykonávanie hygienickej očisty osôb
Cancer cell	Nádorová bunka	Civil protection unit	Jednotka civilnej ochrany, CO
Cancers, cases and deaths	Zhubné nádory a hemoblastózy, prípady a úmrtia	Civil protection units for operation of civil protection evacuation facilities	Jednotky civilnej ochrany na činnosť evakuačných zariadení civilnej ochrany
Capability	Spôsobilosť	Civilian duty	Pracovná povinnosť
Capital expenditure	Kapitálové výdavky	CK	CK
Capsid	Kapsid	Clark I, II	Clark I, II
Carbamates	Karbamáty		
Carcinogen	Karcinogén		
Carcinogenesis	Karcinogenéza		
Cardiovascular disease, CVD	Kardiovaskulárne choroby, KVCH		
Care Maps	Mapy starostlivosti		
Caregiver	Opatrovateľ		
Carrier	Nosič		
Carrier gas	Nosný plyn		
CARVER method	Metóda CARVER		
Case Fatality Rate	Smrtnosť (letalita)		
Case Management	Manažment prípadu		
Case-crossover studies	Prierezové štúdie prípadov		

Classical liberal model and the family model of private security	Klasický liberálny model a rodinný model súkromného zabezpečenia	Comorbidity	Komorbidita
Classification	Klasifikácia	Compensation claim	Požiadavka na kompenzáciu
Clinical audit	Klinický audit	Compensation equity	Rovnosť kompenzácie
Clinical Integration	Klinická integrácia	Compensation package	Kompenzačný balík
Clinical microbiology	Klinická mikrobiológia	Competence	Kompetentnosť
Clinical Practice Guidelines	Pokyny klinickej praxe	Competencies	Kompetencie
Clinical responsibility	Klinická zodpovednosť	Competent person	Kompetentná osoba
Clinical Service Lines	Klinické servisné linky	Complement	Komplement
Clone	Klon	Complement binding	Väzba komplementu
Close threatened area (zone)	Bližšie ohrozené územie	Complement fixation reaction (CFR), (complement-binding reaction (KVR), complement fixation)	Komplementfixačná reakcia (KFR), (komplement viažúca reakcia (KVR), väzba komplementu)
<i>Clostridium perfringens</i> A	<i>Clostridium perfringens</i> A	Complexometric titration	Komplexotvorné titrácie
Closure	Uzatvorenie	Comprehensive Health Services	Komplexné zdravotnícke služby
Cluster (accumulation, "cluster")	Cluster (nahromadenie, "klastery")	Comprehensive risk assessment	Komplexné posudzovanie rizika
Cluster bomb	Klastrová bomba	Comprehensiveness (of a national health policy/strategy/plan)	Komplexnosť (národnej zdravotnej politiky/ stratégie/plánu)
CN	CN látka	Comprehensiveness of care	Komplexnosť starostlivosti
Coccus	Kok	Concession	Povolenie výnimky
Code	Kódex	Condom use rate of the contraceptive prevalence rate	Miera používania kondómov z miery používania antikoncepcie
Code of conduct, code of ethics, code of practice	Kódex správania, kódex etiky, kódex činnosti	Conductometry	Konduktometria
CODMOD	CODMOD	Confidence interval	Medza spoľahlivosti
Codon	Kodón	Confined space	Obmedzený priestor
Coherence (of a national health policy/strategy/plan)	Súdržnosť (národnej zdravotnej politiky)	Conflict of interest	Konflikt záujmov
Coherent derived unit	Koherentná odvodená jednotka	Conformation	Konformácia
Coherent system of units	Koherentná sústava jednotiek	Conformity	Zhoda
Cold agglutinins	Chladové aglutiníny	Congenital infection	Kongenitálna infekcia
Collective dose	Kolektívna dávka	Conscientious objection	Výhrada svedomia
Collective effective dose, S	Kolektívna efektívna dávka, S	Consensus building	Dosahovanie konsenzu
Collective protection	Kolektívna ochrana	Consequence	Dôsledok
Columns	Chromatografické kolóny	Conservation/maintenance of a measurement standard	Uchovávanie/udržiavanie etalónu
Combined standard uncertainty of the measurement	Kombinovaná štandardná neistota merania	Contacts	Kontakty
COMBOPEN	COMBOPEN	Contagiousness (infectivity)	Kontagiozita (nákazlivosť)
Combustible	Zápalný	Contaminant	Kontaminant/znečisťujúci materiál
Combustion (dry ashing)	Klasický suchý rozklad	Contaminated area	Kontaminovaný priestor
Commensalism	Komenzalizmus (spolustolovníctvo)	Contaminated site	Kontaminovaná lokalita
Committed effective dose, E(τ)	Úväzok efektívnej dávky, E(τ)	Contingency table m×n	Kontingenčná tabuľka typu m×n
Committed equivalent dose, HT(τ)	Úväzok ekvivalentnej dávky, HT(τ)	Continual improvement	Stále zlepšovanie
Commodity	Komodita	Continuity of activities	Kontinuita činnosti
Communication and information infrastructure	Komunikačná a informačná infraštruktúra	Continuity of care	Kontinuita starostlivosti
Community	Komunita (spoločenstvo)	Contract	Zmluva
Community based occupational studies	Komunitne založené štúdie pracovných rizík	Contract on termination of employment by mutual agreement	Dohoda o skončení pracovného pomeru
Community health status	Verejné zdravie	Contracting-out	Externé zazmluvnenie
Community noise	Komunálny hluk	Contractual arrangements	Zmluvné dojednania
Community nursing	Komunitné ošetrovatelstvo	Control chemical laboratory	Kontrolné chemické laboratórium
Commutability of a reference material	Komutatívnosť referenčného materiálu	Controlled zone	Kontrolované pásmo

Convection	Konvekcia	Crisis staff (crisis response team)	Krízový štáb
Convention on the Prohibition of the Development, Production and Stockpiling of Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons and on Their Destruction, BTWC	Dohovor o zákaze vývoja, výroby a hromadenia biologických a toxínových zbraní a o ich zničení, BTWC	Crisis supply	Krízové zásobovanie
Conventional quantity value, conventional value of a quantity, conventional value	Konvenčná hodnota veličiny	Crisis transport support	Krízové dopravné zabezpečenie
Conventional reference scale	Konvenčná referenčná stupnica	Crisis veterinary services	Krízové veterinárne zabezpečenie
Conversion factor between units	Prevodový faktor medzi jednotkami	Critical infrastructure	Kritická infraštruktúra
Coordination Center of the Integrated Rescue System	Koordináčne stredisko IZS	Critical organ	Kritický orgán
COPD	CHOCHP	Crude birth rate	Hrubá miera pôrodnosti
Coronary heart disease, CHD	Koronárna choroba srdca, KCHS	Crude death rate	Hrubá miera úmrtnosti/ Hrubá úmrtnosť
Coronaviruses	Koronavírusy	Crude Mortality Rate	Hrubá úmrtnosť
Corpuscular radiation	Korpuskulárne žiarenie	CS	CS látka
Correction	Náprava	Ct	Toxicitný súčin
Correction of specific noise	Korekcia na špecifický hluk	Culpability	Zavinenie
Correlation	Korelácia	Cultivation of viruses	Kultivácia vírusov
Corrosive	Korozívny/žieravý	Culture media	Kultivačné pody
Cosmic rays	Kozmické žiarenie	Cumulative dose	Kumulatívna dávka
Cost benefit analysis	Analýza nákladov a prínosov	Cumulative incidence	Kumulatívna incidencia
Cost-effectiveness	Hospodárnosť	Cumulative infant mortality rate	Kumulovaná dojčenská úmrtnosť
Cost-effectiveness analysis	Analýza nákladov a efektívnosti	Customary law	Zvykové právo (nepísané právo)
Costing	Kalkulácia	Customer satisfaction	Spokojnosť zákazníka
Cost-recovery	Obnova nákladov	CVD	KVCH
Coulometry	Coulometria	CVX, Chinese VX	CVX, Čínska VX
Council	Rada	CWA	BOL
Counterfeit medicines	Falzifikovanie liekov	CWC	CWC
Coverage	Pokrytie	Cyanides	Kyanidy
Coverage factor	Koeficient pokrytia	Cyber-terrorism	Kyberterorizmus
Coverage interval	Intervál pokrytia	Cyclosarin	Cyklosarin
Coverage probability	Pravdepodobnosť pokrytia	Cyclosine	Cyklosin
CR	CR látka	Cytokines	Cytokíny
Criminal offence	Trestný čin	Cytosine, C	Cytozín, C
Crisis	Kríza	DA	DA
Crisis construction and redevelopment activities	Krízové stavebné a sanačné činnosti	DALY	DALY
Crisis economics	Krízová ekonomika	Damage	Škoda
Crisis Financing	Krízové finančné zabezpečenie	Data	Áta
Crisis health (medical) services	Krízové zdravotnícke zabezpečenie	Day nursery	Detské jasle
Crisis information system	Krízový informačný systém	Daylight	Denné osvetlenie
Crisis management	Krízový manažment	DBP	DKT
Crisis plan	Krízový plán	DC	DC
Crisis planning	Krízové plánovanie	Deactivation	Dezaktivácia
Crisis situation	Krízová situácia	Deactivation of terrain, buildings and goods	Dezaktivácia terénu, budov a materiálu
Crisis social assistance	Krízové sociálne zabezpečenie	Dead band	Pásmo necitlivosti, mŕtva zóna
		Death	Smrť
		Decentralization	Decentralizácia
		Decibel	Decibel
		Decontamination	Dekontaminácia
		Defect	Chyba
		Defective virus	Defektný vírus
		Defense	Obrana
		Defense planning	Obranné plánovanie
		Definitional uncertainty	Definičná neistota
		Definitive host	Definitívny hostiteľ

Deflagration	Deflagrácia	Diarrhoeal diseases, cases and deaths	Hnačkové ochorenia, prípady a úmrtia
Deflation	Deflácia	Diastolic Blood Pressure, DBP	Diastolický krvný tlak, DKT
Deflator	Deflátor	Diazepam	Diazepam
Degeneracy of the genetic code	Degenerácia genetického kódu	Dimorphic fungi	Dimorfné huby
Delayed neurotoxicity (neuropathy)	Oneskorená neurotoxicita (neuropatia)	Dioxin	Dioxín
Demand (for health services)	Dopyt (po zdravotníckych službách)	Diphosgene	Difosgén
Demography	Demografia	Direct cost	Priame náklady
Dengue (Dandy fever)	Dengue (Dandyho horúčka)	Directional dose equivalent, H'(d, Ω)	Smerový dávkový ekvivalent, H'(d, Ω)
Dependability	Spolahlivosť	Disability	Invalidita
Dependency ratio	Index ekonomickej závislosti	Disability Adjusted Life Year, DALY	Roky života/dožitia štandardizované na invaliditu, DALY
Depreciation	Odpisy	Disability weight	Váha postihnutia
Derived Air Concentration, DAC	Odvedená koncentrácia vo vzduchu	Disability-Free Life Expectancy, DFLE	Očakávané dožitie bez postihnutia, DFLE
Derived quantity	Odvedená veličina	Disabling injury	Zneschopňujúce poranenie
Derived unit	Odvedená jednotka	Disbursement	Vyplácanie
Dermatitis	Dermatitída	Discounting	Diskontovanie
Design and development	Návrh a vývoj	Discrimination threshold	Prah rozlíšenia
Designated area	Označené pásmo	Disease Management	Manažment choroby
Detection limit, limit of detection	Medza detekcie, detekčný limit	Diseases of the circulatory system	Choroby obehovej sústavy
Detection, monitoring	Detekcia	Discharges (including deaths)	Prepúšťanie (vrátane úmrtí)
Detector	Detektor	Disinfection	Dezinfekcia
Determinants of health	Determinanty zdravia	Disinfestation (disinsection, rodent control)	Dezinfestácia (dezinsekcia, deratizácia, dezanimalizácia)
Determination of heavy metals in the air samples by the AAS	Stanovenie obsahu chemických prvkov v ovzduší metódou AAS	DisMod	DisMod
Determination of chemical oxygen demand	Stanovenie chemickej spotreby kyslíka (CHSK)	Displaying measuring instrument	Zobrazovacie meradlo
Determination of pH	Potenciometrické stanovenie pH	Disposition of legal norms	Dispozícia právnej normy
Determination of polycyclic aromatic hydrocarbons in water	Stanovenie polyaromatických uhľovodíkov vo vodách	Dissemination of biological agent	Diseminácia biologického agensa
Determination of volatile halogenated hydrocarbons	Stanovenie prchavých halogénovaných uhľovodíkov vo vodách metódou GC	Distance	Vzdialenosť
Deterministic effects	Deterministické účinky	Distribution	Distribúcia
Deterministic radiobiological effect	Deterministický rádiobiologický účinok	District health system	Okresný zdravotnícky systém
Detonation	Detonácia	District planning	Okresné plánovanie
Detoxication	Detoxikácia	Disused source	Nepoužívaný žiarič
Detriment	Zdravotná ujma (radičná hygiena)	DM	DM
Development Assistance for Health, DAH	Rozvojová pomoc v zdravotníctve, DAH	DMF (Dose Modifying Factor)	DMF (Dose Modifying Factor)
Deviation permit	Povolenie odchýlky	DNA	DNA
Deviation, level 0	Odchýlka, stupeň 0	DNA damage signalling	Signalizácia poškodenia DNA
Dew point temperature, t_{dp} [°C]	Teplota rosného bodu, t_{dp} [°C]	DNA denaturation	Denaturácia DNA
DFLE	DFLE	DNA gyrase	DNA gyráza
Diabetes mellitus, cases and deaths	Diabetes mellitus, prípady a úmrtia	DNA helicase	DNA helikáza
Diagnostic reference levels	Diagnostické referenčné úrovne	DNA chain elongation	Elongácia DNA retazca
		DNA ligase	DNA ligáza
		DNA polymerase	DNA polymeráza
		DNA primer	DNA primer
		DNA sequence	DNA sekvencia
		DNA strand	DNA retazec
		DnaG protein	DnaG proteín

Document	Dokument	Emergency incident	Mimoriadna udalosť
Dominant allele	Alela dominantná	Emergency medical services	Neodkladná zdravotná starostlivosť
Domino effect	Domino efekt	Emergency plan	Havarijný plán
Dose	Dávka	Emergency planning	Havarijné plánovanie
Dose coefficient	Dávkový koeficient	Emergency quartering	Krízové ubytovanie
Dose constraint	Dávková optimalizačná medza	Emergency regulatory measures	Mimoriadne regulačné opatrenia
Dose equivalent	Dávkový ekvivalent, H	Emergency situation	Mimoriadna situácia
Dose limits	Dávkové limity	Emergency stocks of crude oil and petroleum products	Núdzové zásoby ropy a ropných výrobkov
Dose of record, H _p (10)	Zaznamenaná dávka, H _p (10)	Emergency supplies	Pohotovostné zásoby
Dose rate	Dávkový príkon	Emergency Survival	Núdzové prežitie
Dose rate contour line	Izočiara dávkového príkonu	Emergency veterinary measures	Mimoriadne veterinárne opatrenia, MVO
Dose-threshold hypothesis	Hypotéza dávkového prahu	Emerging pathogens (re-emerging / emerging pathogens)	Znovuobjavujúce sa / vynárajúce sa patogény
Dosimetry service	Dozimetrická služba	Emission of air pollutants	Emisie chemických faktorov
DOTS	DOTS	Emission sound pressure level	Emisné hodnoty akustického tlaku na pracovisku
Doubling dose, DD	Zdvojujúca dávka, DD	Employer	Zamestnávateľ
DP	DP	Employment contract	Pracovná zmluva
Drinking water supply	Zásobovanie pitnou vodou	End of the threat	Koniec ohrozenia
Dry bulb temperature, t _a [°C]	Teplota vzduchu, t _a [°C]	Endemic	Endémia
ds DNA	ds DNA	Endemic occurrence of disease	Endemický výskyt ochorenia
DSP	DSP	Endogenic factors	Endogénne faktory
Dual-purpose utilization	Dvojúčelové využívanie	Endonucleases	Endonukleázy
Dual-use	Duálne použitie	Endoparasite	Endoparazit
Dual-use life sciences research	Dvojité použitie biologických vied	Endorsement (of a national Policy/Strategy/Plan)	Schválenie (národnej politiky/stratégie/plánu)
Dust	Prach	Endotoxins	Endotoxíny
Dust concentration monitor	Prachomer	Energy balance	Energetická rovnováha
Dust fraction	Frakcie prachových častíc	Energy density	Energetická hodnota potravín
Dutch model of compulsory private health insurance	Holandský model povinného súkromného zdravotného poistenia	Engineering Control	Technická kontrola
Dying	Umieranie	Enterotoxins	Enterotoxíny
Early Warning System in context of disease surveillance	Systém včasného varovania	Entomology	Entomológia
Ear-muff	Slúchadlový chránič	Environment	Životné prostredie
Ebola	Ebola	Environmental noise measurement	Meranie hluku v životnom prostredí
Economic mobilization	Hospodárska mobilizácia	Epidemic	Epidémia
Economics	Ekonomika	Epidemic parotitis (Mumps)	Parotitída (priušnice, mumps)
Economies of Scale	Efektívnosť výroby	Epidemiological transition	Epidemiologický prechod
Ecosystem	Systém ekologický	Epidemiology	Epidemiológia
Ectoparasite	Ektoparazit	Epiphytotic	Epifytícia
Effective dose, E	Efektívna dávka, E	Episomes	Epizómy
Effectiveness	Efektívnosť	Epizootic	Epizoócia
Efficacy	Učinnosť	Epizootic investigation	Epizootologické šetrenie
Efficiency	Efektivita	Epstein-Barr virus	Vírus Epsteinu a Barrovej
Electroanalytical methods	Elektroanalytické metódy	Equity in health	Rovnosť v zdraví
Electrochemical cell	Elektrochemický článok	Equivalent continuous sound level, L _{Aeq} [dB]	Ekvivalentná hladina akustického tlaku, L _{Aeq} [dB]
Electrochemical detector	Elektrochemický detektor	Equivalent dose, H _T	Ekvivalentná dávka, H _T
Electromagnetic Pulse, EMP	Elektromagnetický impulz, EMI	Ergonomics	Ergonómia
Electron Volt, eV	Elektrónvolt, eV		
Electron-Capture Detector, ECD	Detektor elektrónového záhytu, ECD		
Electronic health and mobile health	Elektronické a mobilné zdravotníctvo		
Elongation factor	Faktor elongačný		
Embryotoxin	Embryotoxín		

Error at particular point	Chyba v kontrolnom bode	Exposure values	Hodnoty expozície
Eserine	Eserin	External exposure	Externá expozícia
Essential products or goods	Životne dôležité výrobky alebo životne dôležité tovary	External factors	Externé faktory
Essential Public Health Functions	Základné funkcie verejného zdravotníctva	External provider of services (radiation protection context)	Externý dodávateľ služieb (v kontexte radiačnej ochrany)
Essential resources	Životne dôležité zdroje	External Resources	Externé zdroje
Estimated population	Odhadovaná populácia	External resources for health as percentage of general government expenditure on health	Externé zdroje pre zdravotníctvo ako percento verejných/vládnych výdavkov na zdravotníctvo
ET index, effective temperature	ET index	External source of government health expenditure	Externý zdroj vládnych/verejných výdavkov na zdravotníctvo
ETA method	Metóda ETA	External worker	Externý pracovník
Ethnic group	Etnická skupina	Extraction methods of sample processing	Extrakčné metódy spracovania vzoriek
Eukaryote	Eukaryot	Extramural baby	Dieťa nenarodené v nemocnici
Eumycetes (Eumycota)	Eumycéty	Extremely cold day	Mimoriadne chladný deň
Euro-Atlantic Disaster Response Coordination Centre, EADRCC	Euroatlantické koordinačné centrum pre riešenie situácie pri katastrofách, EADRCC	Extremely warm day	Mimoriadne teplý deň
Euro-Atlantic Partnership Council, EAPC	Euroatlantická rada partnerstva, EAPC	Extrinsic incubation period	Extrinzická inkubačná doba
European Charter of Patients' Rights	Práva pacientov podľa Európskej charty	Eye (lens) dose equivalent	Dávkový ekvivalent (očná šošovka)
Euthanasia	Eutanázia	Factors affecting community health	Faktory ovplyvňujúce zdravie komunity
Evacuation	Evakuácia	Facultative anaerobic bacteria	Fakultatívne anaeróbné baktérie
Evacuation baggage	Evakuačná batožina	Facultative parasitism (occasional, false)	Fakultatívny parazitizmus (príležitostný, nepravý)
Evacuation commission	Evakuačná komisia	Failure, level 1	Porucha, stupeň 1
Evacuation facilities	Evakuačné zariadenia	Fallout	Rádioaktívny spád
Evacuation measures	Evakuačné opatrenia	Fallout area	Rádioaktívna stopa
Evacuation place	Evakuačný priestor	Family dysfunction	Dysfunkcia rodiny
Evacuation route	Evakuačná trasa	Faraday's laws of electrolysis	Faradayove zákony elektrolýzy
Evidence	Dôkaz	Fatality	Fatalita
Evidence-based health promotion	Podpora zdravia založená na dôkazoch	FEI method	Metóda FEI
Excess absolute risk	Prevýšenie absolútneho rizika	Fiduciary risk	Fiduciárne riziko
Excess relative risk	Prevýšenie relatívneho rizika	Filters for sampling	Filter na odber vzoriek
Exclusion	Vylúčenie	Financing health care	Financovanie zdravotnej starostlivosti
Exemption	Výnimka	Financing of the hospitals	Financovanie nemocníc
Existing exposure situations	Existujúca expozičná situácia	Fine	Pokuta
Exon	Exon	Fire	Požiar
Exotoxins	Exotoxíny	First Aid	Prvá pomoc
Expanded measurement uncertainty, expanded uncertainty	Rozšírená neistota merania	First Level of Care	Prvá úroveň starostlivosti
Expert	Expert	Fiscal space	Fiškálny priestor
Expert assessment of exposure	Odhad expozície odborníkmi	Fixed cost	Fixné náklady
Explosion	Výbuch	Flame atomization	Atomizácia v plameni
Explosion altitude	Výška výbuchu	Flame-Ionization Detector FID	Plameňovo-ionizačný detektor, FID
Explosive	Výbušný	Flammable	Horlavý
Explosive atmosphere	Výbušná atmosféra	Flare	Oslnenie
Explosive combustion	Explozívne horenie	Flash fire	Požiar bleskový
Exposed individuals	Exponovaný jedinec	Flash point	Bod vzplanutia
Exposure	Expozícia	Flood	Povodeň
Exposure assessment	Hodnotenie expozície	Flood (flood threat)	Ohrozenie vodou
Exposure records	Záznamy o expozícii		

Flood damage	Povodňová škoda
Flood protection	Ochrana pred povodňami
Flood rescue works	Povodňové záchranné práce
Flow meter	Prietokomer
Fluorescence detector	Fluorescenčný detektor
FMEA method	Metóda FMEA
Focus of infection	Ohnisko nákazy
Forces and means	Sily a prostriedky
Formal care	Formálna starostlivosť
Forms of disbursement and performance of health care services	Formy uhrádzania výkonov a služieb zdravotnej starostlivosti
FOSAN	FOSAN
Foundations	Nadácie
Fragile states	Fragilné štáty
Fragmentation (of health services)	Fragmentácia (zdravotníckych služieb)
Frequency, f [Hz]	Frekvencia, f [Hz]
Front blast wave	Čelo tlakovej vlny
FTA method	Metóda FTA
Fugitive Emission	Prchavé emisie
Full health	Úplné zdravie
Fume	Dym
Functional integration	Funkčná integrácia
Fungal allergies	Mykoalergózy
G8 Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction	Globálne partnerstvo G8 proti šíreniu zbraní a materiálov hromadného ničenia
GA	GA
GABA	GABA
Gamma Rays	Gama žiarenie
Garbage codes	Nezmyselné kódy
Gas	Plyn
Gas chromatography	Plynová chromatografia
Gaseous air pollutants	Plynné znečisťujúce látky v ovzduší
Gatekeeper	Gatekeeper (vrátnik)
GB	GB
GD	GD
GDP per capita annual growth rate [%]	Ročná miera rastu HDP na obyvateľa [%]
Gender balance	Rovnováha pohlavia
Gene	Gén
Gene matter, gene "pool"	Génová podstata, génový "pool"
General government expenditure on health (excluding social security)	Celkové výdavky verejnej správy/vládne výdavky na zdravotníctvo (okrem sociálneho zabezpečenia)
Genetic code	Kód genetický
Genetic drift	Genetický posun
Genetic engineering	Genetické inžinierstvo
Genetic information	Informácia genetická
Genetic weapons	Genetické zbrane
Genetically modified foods	Geneticky modifikované potraviny
Genetically Modified Organisms, GMO	Geneticky modifikované organizmy, GMO

Genome	Genóm
Genophore (nucleoid)	Genofór (nukleoid)
Genotype	Genotyp
Geohelminth	Geohelminth
Geriatric maladaptive syndrome	Geriatrický maladaptačný syndróm
Geriatric social syndromes	Geriatrické sociálne syndrómy
Geriatric syndromes	Geriatrické syndrómy
Geriatrics	GeriatRIA
Gerontological nursing	Gerontologické ošetrovatelstvo
Gerontology	Gerontológia
GF	GF
Glare	Žiara
Global Burden of disease	Globálna záťaž chorôb
Global burden of disease (GBD) in DALYs (Disability Adjusted Life Years)	Globálna záťaž chorobou (GBD) vyjadrená v DALY
Global Food Security	Globálna potravinová bezpečnosť
Global health	Globálne zdravie
Global Health	Globálne zdravotníctvo
Global health security	Bezpečnosť globálneho zdravia
Global Health Security Agenda, GHSA	Program svetovej zdravotnej bezpečnosti, GHSA
Global healthcare system	Globálny zdravotnícky systém
Gonosomal inheritance (Inheritance Sex)	Gonozómová dedičnosť (dedičnosť viazaná na pohlavie)
Gonosomes	Gonozómy
Governance	Vládnutie
Government expenditure on health	Vládne výdavky na zdravotníctvo
GP	GP
Grade	Trieda
Gram-negative bacteria	Gramnegatívne baktérie
Gram-positive bacteria	Grampozitívne baktérie
Grant agencies and foundations	Grantové agentúry a nadácie
Graphite furnace for Atomic Absorption Spectroscopy	Elektrotermické atomizátory, ETA
Gravimetric analysis	Gravimetrická analýza
Gray, Gy	Gray, Gy
Gross domestic product, GDP	Hrubý domáci produkt, HDP
Gross income/wage	Hrubá mzda
Gross national income, GNI	Hrubý národný dôchodok, HND
Gross national product, DNP	Hrubý národný produkt, HNP
Ground zero	Epicentrum výbuchu
Grounding	Uzemňovanie
Group I causes	Príčiny skupiny I
Group II causes	Príčiny skupiny II
Group III causes	Príčiny skupiny III

Growth acceleration	Rastová akcelerácia	Health insurance company	Zdravotná poisťovňa
Growth factors	Rastové faktory	Health insurance coverage as % of total population	Pokrytie zdravotným poistením v % z celkového počtu obyvateľov
Growth rate	Tempo rastu	Health literacy	Zdravotná gramotnosť
Guanine	Guanín	Health needs	Zdravotné potreby
Guarding	Ochránenie	Health oversight	Zdravotný dohľad
Guidance value (radiation protection context)	Smerná hodnota (v kontexte radiačnej ochrany)	Health planning	Plánovanie zdravia
Guided ballistic missiles	Riadené balistické strely	Health policy	Zdravotná politika
Guided cruise missiles	Riadené strely s plochou dráhou letu	Health promotion	Podpora zdravia
GV	GV	Health protection	Ochrana zdravia
H, HD	H, HD	Health research systems	Zdravotné výskumné systémy
Habitat/Biotope	Biotop	Health Sector Reform	Reforma zdravotníctva
HALE	HALE	Health service	Zdravotnícka služba
Half Value Layer, HVL	Polhrúbka, HVL	Health states	Zdravotné stavy
Half-life, radioactive T1/2	Polčas premeny, T1/2	Health status	Zdravotný stav
Haploid	Haploidný	Health system	Zdravotnícky systém
Hapten	Haptén	Health system boundaries	Hranice systému zdravotnej starostlivosti
Harmonization	Harmonizácia	Health system building blocks	Stavebné kamene zdravotníckeho systému
Hazard controls	Kontrola rizika	Health system functions	Funkcie zdravotníckeho systému
Hazard, threat	Nebezpečenstvo	Health system performance	Výkonnosť zdravotníckeho systému
Hazardous chemical substances and products	Nebezpečné chemické látky a nebezpečné chemické prípravky	Health systems strengthening	Posilňovanie zdravotníckeho systému
Hazardous material	Nebezpečný materiál	Health technology assessment, HTA	Posudzovanie zdravotníckych technológií, HTA
Hazardous waste	Nebezpečný odpad	Health tourism	Zdravotná turistika
HAZOP method	Metóda HAZOP	Health-Adjusted Life Expectancy, HALE	Očakávaná dĺžka zdravého života, HALE
Health	Zdravie	Healthcare models	Modely zdravotnej starostlivosti
Health 2020	Zdravie 2020	Healthcare workforce	Pracovníci v zdravotníctve
Health and safety policy	Politika zdravia a bezpečnosti	Healthy living conditions and healthy working conditions	Zdravé životné podmienky a zdravé pracovné podmienky
Health and Safety Program	Program zdravia a bezpečnosti	Healthy worker survivor effect	Efekt prežívania zdravých pracovníkov
Health and safety representative	Zástupca pre zdravie a bezpečnosť	Hearing impairment	Zhoršenie počutia
Health care	Zdravotná starostlivosť	Hearing protection	Osobné chrániče sluchu
Health care expenses	Výdavky na zdravotníctvo	Heat Exhaustion	Vyčerpanie z tepla
Health care market	Trh zdravotníckych služieb	Heat illness	Úrazy spôsobené teplom
Health care profession	Zdravotnícke povolanie	Heat stress index, HSI	Index tepelného stresu, HSI
Health Care Professional	Zdravotnícky pracovník	Heat stroke	Tepelný úpal
Health care service	Zdravotný výkon	Helminthology	Helmintológia
Health care services	Zdravotnícke služby	Helper virus	Helper vírus
Health care system crisis preparedness	Krízová pripravenosť zdravotníctva	Hemolysis	Hemolýza
Health care waste generation	Vytváranie odpadu zdravotnou starostlivosťou	Henle-Koch's postulates (Koch's postulates)	Henleho-Kochove postuláty (Kochove postuláty)
Health education	Zdravotná výchova	Hepatitis viruses	Vírusy hepatitídy
Health Expectancy, HE	Očakávané dožitie podľa zdravotného stavu	Herbicides	Herbicidy
Health expenditure per capita	Výdavky na zdravotníctvo na jedného obyvateľa	Heritability	Dedivosť
Health facilities	Zdravotnícke zariadenia	Heteroallele	Heteroalela
Health For All	Zdravie pre všetkých	Heterotrophic organisms	Heterotrofné organizmy
Health impact assessment	Hodnotenie dopadov na zdravie	Heterozygote	Heterozygot
Health infrastructure	Zdravotnícka infraštruktúra		
Health Information Infrastructure	Informačná sústava zdravotníctva		
Health insurance	Zdravotné poistenie		

HI-6	HI-6
Hibernation	Hibernácia
High frequency sound	Vysokofrekvenčný zvuk
High income economy	Vysoko príjmová ekonomika
Histogram	Histogram
HIV	HIV
HIV percentage in a high-risk group based on sentinel surveillance	Percento HIV vo vysokorizikovej skupine na základe sentinelového dohľadu
HIV percentage in general population based on HIV estimates in adults	Percento HIV vo všeobecnej populácii založené na stanovení HIV u dospelých
HIV prevalence among 15–24 year-old pregnant women	Prevalencia HIV medzi tehotnými ženami vo veku 15 až 24 rokov
HL	HL
HLö-7	HLö-7
HN1	HN1
HN2	HN2
HN3	HN3
Holistic approach	Holistický prístup (celostný)
Home care	Domáca starostlivosť
Homoallele	Homoalela
Homogeneous environment	Homogénne prostredie
Homozygote	Homozygot
Horizontal Integration	Horizontálna integrácia
Horizontal transmission	Horizontálny prenos
Hospice care	Hospicová starostlivosť
Hospital bed	Nemocničné lôžko
Host range	Hostiteľský rozsah
Housekeeping	Udržiavanie poriadku na pracovisku
HPLC column	Kolóny v HPLC
HRA (Human Reliability Analysis) methods	Metódy HRA
HSI	HSI
Human Development Index, HDI	Index ľudského rozvoja, HDI
Human error	Eudská chyba
Human Genome Project, HGP	Projekt ľudského genómu, HGP
Humanitarian aid	Humanitárna pomoc
Hybrid RNA-DNA	Hybrid RNA-DNA
Hybridization of molecules	Hybridizácia molekúl
Hybridization probes	Hybridizačné sondy
Hydride Generation, HG	Generovanie hydridov, HG
Hydrogen cyanide	Kyanovodík
Hygiene practices	Hygienické návyky
Hygrothermal microclimate	Tepelno-vlhkostná mikroklima, TVM
Hyperparasitism	Hyperparazitizmus
Hypersensitive	Hypersenzitivita
Hypothermia	Hypotermia
Chagas disease	Chagasova choroba
Chambers of health workers	Komory zdravotníckych pracovníkov

Characteristic	Charakteristika
CHD	KCHS
Checklist method	Metóda Kontrolný zoznam
Check-point	Kontrolné stanovište
Chemical accident	Chemická havária
Chemical agent	Chemický faktor
Chemical laboratory of civil protection	Chemické laboratórium civilnej ochrany
Chemical oxygen demand	Chemická spotreba kyslíka, CHSK
Chemical security	Chemická bezpečnosť
Chemical shelters (fallout shelters)	Plynosťesné úkryty
Chemical terrorism	Chemický terorizmus
Chemical threat	Chemická hrozba
Chemical Warfare Agents	Bojové chemické látky
Chemical weapon	Chemická zbraň
Chemical Weapons Convention	Chemická dohoda
Chemoprophylaxis	Chemoprophylaxia
Chemotherapy	Chemoterapia
Chicungunya virus, CHIKV	Vírus Chicungunya, CHIKV
Childhood-cluster diseases	Klaster detských ochorení
Children and youth health protection	Ochrana zdravia detí a mládeže
Children and youth's collective establishments	Kolektívne zariadenia pre deti a mládež
Children and youth's hygiene	Hygiena detí a mládeže
Children and youth's nutrition regime	Stravovací režim detí a mládeže
Chlamydia	Chlamýdie
Chloracetofenon	Chlóracetofenón
Chlorine	Chlór
Choking agents	Dusivé látky/asfyktanty
Cholera	Cholera
Cholinergic effects	Cholinergné účinky
Cholinergic synapsis	Cholinergná synapsia
CHONOL I	CHONOL I
CHONOL II	CHONOL II
Chromatid	Chromatída
Chromatin	Chromatin
Chromatography	Chromatografické metódy
Chromosome	Chromozóm
Chronic effect	Chronický účinok
Chronic Exposure	Chronická expozícia
Chronic obstructive pulmonary disease, COPD	Chronická obštrukčná choroba pľúc, CHOCHP
I50	I50
IAEA	IAEA
IBAN	IBAN
IC50	IC50
ICD	ICD
ICF	ICF
ICRP	ICRP
Ideal health	Ideálne zdravie
Identification	Identifikácia
Ignition source	Zdroj vzplanutia

IHD	ICHS	Information security incident	Incident informačnej bezpečnosti
Illuminance, E [lx]	Intenzita osvetlenia, E [lx]	Information security incident	Udalosť informačnej bezpečnosti
Immission noise levels	Imisné hodnoty hluku	Information service	Informačná služba
Immissions of chemical factors	Imisie chemických škodlivín	Informed consent	Informovaný súhlas
Immunity	Imunita	Infrared radiation, IR	Infracervené žiarenie, IR
Immunization	Imunizácia	Infrasound	Infrazvuk
Immunization coverage for infants	Imunizačné pokrytie dojčiat	Infrastructure	Infraštruktúra
Immunodiffusion	Imunodifúzia	Ingestion	Ingescia, požitie
Immuno-electrophoresis	Imunoelektroforéza	Inhalation	Inhalácia, vdychovanie
Immunoenzyme methods (ELISA)	Imunoenzymové metódy (ELISA)	Inheritance (heredity)	Dedičnosť
Immunofluorescence	Imunofluorescencia	Inhibition	Inhibícia
Immunogen	Imunogén	Inhibition constant	Inhibičná konštanta
Immunogenicity	Imunogénnosť	Initiating sources (fire safety)	Iniciálny zdroj (protipožiarnej bezpečnosti)
Immunoglobulin	Imunoglobulín	Initiation	Iniciácia
Immunochemistry	Imunochémia	Initiation factor	Faktor iniciačný
Immunology	Imunológia	Injuries, all types	Úrazy, všetky typy
Impact analysis	Analýza dopadov	Injury analysis	Analýza úrazov
Import of dangerous infection	Import nebezpečnej nákazy	Innate immunity	Nešpecifická imunita (vrodená imunita, prirodzená rezistencia)
Improvised protective equipment	Improvizované prostriedky ochrany	Inpatient	Hospitalizovaný pacient
Impulsive noise	Impulzný hluk	Inpatient emergency medical service	Ústavná pohotovostná služba
Inapparent infection	Inaparentná infekcia	Input	Vstup
Incapacitating warfare agents	Zneschopňujúce bojové látky	Input quantity in a measurement model, input quantity	Vstupná veličina v modeli merania
Incidence (incidence rate)	Incidenca	Inspection	Kontrola
Incidence (incidence rate)	Výskyt (frekvencia výskytu)	Inspection zone	Dozorovaná oblasť
Incident	Incident	Institutional radioactive waste	Inštitucionálny rádioaktívny odpad
Incident/Accident investigation	Výšetrovanie nehody	Institutions of higher territorial units	Orgány vyššieho územného celku
Incompatible	Nekompatibilný	Instrumental bias	Chyba (systematická) meracieho prístroja
Incubation period	Inkubačná lehota	Instrumental drift	Drift meracieho prístroja
Indexation	Indexácia	Instrumental measurement uncertainty	Inštrumentálna zložka neistoty merania
Indication	Údaj	Insurance	Poistenie
Indication interval	Interval indikácií	Intake, I	Prijem, I
Indicative values of hygrothermal microclimate	Smerné hodnoty tepelno-vlhkostnej mikroklímy	Integrated general health service	Integrovaná všeobecná zdravotná starostlivosť
Indirect costs	Nepriame náklady	Integrated Health Services Delivery Network	Sieť poskytovania integrovaných zdravotníckych služieb
Individual protection	Individuálna ochrana	Integrated rescue system	Integrovaný záchranný systém
Induced radiation	Indukovaná rádioaktivita	Integrated security and safety system	Integrovaný bezpečnostný systém
Inductively coupled plasma emission detector	Emisný spektrometrický detektor s indukčne viazanou plazmou	Integrity of information	Integrita informácií
Industrial hygiene / Occupational hygiene	Priemyselná hygiena / Hygiena práce	Intelligence Service	Spravodajská služba
Industry based studies	Štúdie založené v priemyselných podmienkach	Interference	Interferencia
Inert dust	Inertný prach	Interferon	Interferóny
Infant	Dojčenské obdobie	Interleukin	Interleukíny
Infection	Infekcia	Intermediate host	Medzihostiteľ
Infective dose	Infekčná dávka	Intermediate precision condition of measurement	Podmienka intermedieárnej presnosti merania
Infectivity	Infektivita		
Influence quantity	Vplyvová veličina		
Influence upon the environment	Vplyv na životné prostredie		
Informal care	Neformálna starostlivosť		

Intermittent noise	Prerušovaný hluk	Justification (radiation protection context)	Odôvodnenie (v kontexte radiačnej ochrany)
Internal exposure	Interná expozícia	Kerma, K (Kinetic Energy Released Per Unit Mass)	Kerma, K (kinetická energia uvoľnená v jednotkovej hmotnosti materiálu)
International Classification of Functioning, Disability and Health, ICF	Medzinárodná klasifikácia funkčných schopností, zdravotného postihnutia/invalidity a zdravia, ICF	Key Process Indicators, KPI	Kľúčové ukazovatele procesu, KPI
International Health Regulations (2005)	Medzinárodné zdravotné predpisy (2005)	Key Risk Indicators, KRI	Kľúčové ukazovatele rizík, KRI
International measurement standard	Medzinárodný etalón	Kindergarten	Materská škola
International nuclear event scale on nuclear power plants	INES (medzinárodná stupnica na hodnotenie udalostí na jadrových zariadeniach)	Korean hemorrhagic fever	Kórejská hemoragická horúčka
International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems, ICD	Medzinárodná štatistická klasifikácia chorôb a pridružených zdravotných problémov, ICD	K-oximes	K-oxímy
International System of Units SI	Medzinárodná sústava jednotiek SI	Laboratory biosafety	Laboratórna biologická bezpečnosť
Interoperability	Interoperabilita (vzájomná operačná súčinnosť)	Laboratory biosecurity	Laboratórna biologická ochrana
Interphase	Interfáza	Labour law	Pracovné právo
Intervention	Intervencia	Lambert-Beer law	Lambertov-Beerov zákon
Interventional radiology	Intervenčná rádiológia	Laser	Laser
Intramural baby	Dieťa narodené v nemocnici	Lassa	Lassa
Intramuscular, intravenous	Intramuskulárny, intravenózný	Latent infection	Latentná infekcia
Intrauterine period	Obdobie vnútro maternicového života	Latent period	Latentný čas
Intrinsic measurement standard, intrinsic standard	Prirodzený etalón	Laws	Právne normy
Intron	Intrón	LCT50	LCT50
Invasiveness	Invazivita	Leading causes of morbidity	Hlavné príčiny chorobnosti
Inventory checking	Inventarizácia	Leading causes of mortality	Hlavné príčiny úmrtnosti
Inversion	Inverzia	Legal entity	Právnická osoba
Ionization	Ionizácia	Legal framework	Právny rámec
Ionizing radiation	Ionizujúce žiarenie	Legal personality	Právna subjektivita
Irradiation	Ožiarenie	Legal requirement	Zákonné požiadavky
Irritant agents / riot-control agents	Dráždivé otravné látky	Lethal agent	Letálna látka
Ischemic Heart Disease, IHD	Ischemická choroba srdca, ICHS	Lethal dose	Smrteľná dávka
Isocratic and gradient HPLC system operation	Izokratické a gradientové chromatografické delenie HPLC	Lethal synthesis	Letálna syntéza
Isolation	Izolácia pacientov	Lethality	Letalita
Isomerase	Izomeráza	Levels of health literacy by Nutbeam	Úroveň zdravotnej gramotnosti podľa Nutbeama
IVA	IVA	Lewisit (L)	Lewisit (L)
Jet fire	Tryskavý požiar	Licensee	Držiteľ povolenia
Job enrichment	Obohatenie profesie	Licensure	Udelenie licencie (na výkon zdravotníckej praxe)
Job exposure matrices, JEM	Matrice expozície zamestnaní, MEZ	Life course approach	Celoživotný prístup
Job Rotation	Striedanie zamestnaní	Life cycle	Životnosť
Job strain model	Model pracovnej záťaže	Life expectancy	Očakávané dožitie
Justification (radiation hygiene)	Zdôvodnenie (radiačná hygiena)	Life expectancy at birth	Očakávaná dĺžka života pri narodení
		Life sciences	Biologické vedy
		Life Span Study, LSS	LSS
		Lifestyle	Životný štýl
		Lifetime risk estimates	Odhad celoživotného rizika
		Ligase	Ligáza
		Light	Svetlo
		Light scattering detector	Detektor rozptylu žiarenia
		Likelihood ratios	Pravdepodobnostný pomer
		Linear dose response	Lineárna dávková odpoveď
		Linear energy transfer, L or LET	Lineárny prenos energie, L alebo LET

Linear-non-threshold (LNT) model	Lineárny bezprahový model, LNT	Maximum Tolerable Outage, MTO	Maximálne tolerovateľný výpadok, MTO
Linear-quadratic dose response	Lineárne kvadratický vzťah dávky a účinku	Mean radiant temperature, $t_{r,m}$, [°C]	Stredná teplota sálenia, $t_{r,m}$, [°C]
Liquid chromatography	Kvapalinová chromatografia	Means of delivery	Nosné systémy
Live birth	Živo narodené dieťa	Measles	Osýpky
Living conditions	Životné podmienky	Measurand	Meraná veličina
Local self-government	Uzemná samospráva	Measured quantity value	Nameraná hodnota veličiny
Local viral infection	Lokálna vírusová infekcia	Measurement	Meranie
Localized	Lokalizovaný	Measurement accuracy, accuracy of measurement, accuracy	Správnosť merania
Logframe (logical Framework Analysis, LFA)	Logický rámec (logická rámcová analýza, LFA)	Measurement bias, bias	Chyba skreslenia
Logit transformation	Logit transformácia	Measurement error, error of measurement, error	Chyba merania
Long-term care	Dlhodobá starostlivosť	Measurement function	Meracia funkcia
Long-term tolerable microclimatic conditions	Dlhodobovo únosné mikroklimatické podmienky	Measurement management system	Systém manažérstva merania
Lophotrichous	Lofotrichá	Measurement method, method of measurement	Meracia metóda
Loss control	Kontrola strát	Measurement model, model of measurement	Model merania
Loss of life expectancy	Strata očakávanej dĺžky života	Measurement precision, precision	Presnosť merania
Low- and middle-income	Nízke a stredné príjmy	Measurement principle, principle of measurement	Princíp merania
Low frequency sound	Nízkofrekvenčný zvuk	Measurement procedure	Merací postup
LSD-25	LSD-25	Measurement process	Proces merania
Luminance, [cd/m ²]	Jas plochy, [cd/m ²]	Measurement repeatability, repeatability	Opakovateľnosť merania
Luminous flux, [lm]	Svetelný tok, [lm]	Measurement result, result of measurement	Výsledok merania
Lung damaging agents	Látky poškodzujúce pľúca	Measurement standard, etalon	Etalón
Lysogeny	Lyzogénia	Measurement trueeness, trueeness of measurement, trueeness	Pravdivosť merania
Lysozyme	Lysozým	Measurement uncertainty, uncertainty of measurement, uncertainty	Neistota výsledku merania
Main place of management	Hlavné miesto riadenia	Measurement unit, unit of measurement	Meracia jednotka
Major Accident, level 7	Veľmi vážna havária s účinkami na okolie, stupeň 7	Measuring equipment	Meracie zariadenie
Major industrial accident	Závažná priemyselná havária	Measuring chain	Merací reťazec
Malaria death rate	Úmrtnosť na maláriu	Measuring instrument	Meradlo
Malaria prevalence rate	Prevalencia malárie	Measuring interval, working interval	Merací interval
Maltreatment	Týranie	Measuring system	Merací systém
Management	Manažment	Measuring transducer	Merací prevodník
Management system	Systém manažérstva	Median	Medián
Mandatory statutes	Kogentné právne normy	Medical advice	Poučenie pacienta
Marginal cost	Hraničné náklady	Medical exposure	Medicínske ožiarenie
Market failure	Trhové zlyhanie	Medical check-ups	Zdravotné prehliadky
Mass spectrometer	Hmotnostný spektrometer	Medical inflation	Zdravotná inflácia
Material basis of civil protection	Materiálne základne civilnej ochrany	Medical information systems	Zdravotnícke informačné systémy
Material reserves	Hmotné rezervy	Medical intelligence	Medicínske spravodajstvo
Material Safety Data Sheet, MSDS	Karta bezpečnostných údajov, KBÚ	Medical poverty trap	Zdravotná pasca chudoby
Materialized measure	Materializovaná miera	Medical radiological installation	Medicínske rádiologické zariadenie
Maternal causes, number and deaths	Pričiny úmrtí rodičiek/matiek, počet a úmrtia		
Maternal mortality rate	Materská úmrtnosť / Úmrtnosť rodičiek		
Maximum level with A-weighted of sound levels	Maximálna hladina A zvuku		
Maximum permissible measurement error, maximum permissible error, limit of error	Najväčšia dovolená chyba meradla		

Medical radiological procedure	Medicínska rádiologická procedúra	Model of direct payments, OOP, out of pocket	Model priamych platieb samoplatcov, OOP
Medical records	Zdravotná dokumentácia	Moderate anaerobes	Stredne prísne anaeróby
Medical screening	Zdravotný skrining	Modified nucleobases	Modifikované bázy nukleových kyselín
Medical surveillance at work	Zdravotný dohľad pri práci	Module 1 (chemical and radiological survey team)	Modul 1 (skupina zisťovania chemických a rádioaktívnych látok)
Melting point	Bod topenia	Module 2 (mobile laboratory of civil protection)	Modul 2 (mobilné laboratórium civilnej ochrany)
Mendelian diseases	Mendelovské choroby	Mold	Plesne
Mental disorders, cases and deaths	Duševné poruchy, prípady a úmrtia	Molecular epidemiology	Molekulárna epidemiológia
Mercury analyze on AMA 254	Analýza ortuti na prístroji AMA 254	Molecule	Molekula
Mesophilic bacteria	Mezofilné baktérie	MONICA study	MONICA štúdia
Metaparadigm	Metaparadigma	Monitoring	Monitorovanie
Metaphase	Metafáza	Monitoring system of radiation or chemical situation	Monitorovací systém radiačnej alebo chemickej situácie
Meteorological condition	Meteorologická situácia	Monoclonal antibodies	Monoklonálne protilátky
Methoxime	Methoxim	Monochromator	Monochromátor
Metrological comparability of measurement results	Metrologická porovnateľnosť nameraných výsledkov	Monotrichous	Monotrichá
Metrological compatibility of measurement results, metrological compatibility	Metrologická kompatibilita výsledkov	Morphotype (Morphovar)	Morfotyp (Morfovar)
Metrological confirmation	Metrologická konfirmácia	Mortality rate	Úmrtnosť
Metrological function	Metrologická funkcia	MOSAR method	Metóda MOSAR
Metrological characteristic	Metrologická charakteristika	Motor and other vehicular accidents	Automobilové a iné dopravné nehody
Metrological traceability	Metrologická nadväznosť	mRNA	mRNA
Metrological traceability chain, traceability chain	Refazec metrologickej nadväznosti	MSDS	KBÚ
Metrological traceability to a measurement unit	Metrologická nadväznosť na jednotku merania	Multicultural nursing	Multikultúrne ošetrovatelstvo
Metrology	Metrologia	Multifactorial diseases	Multifaktorálne choroby
Microaerophilic	Mikroaerofilné	Multimorbidity	Multimorbidita
Microbiology	Mikrobiológia	Multiple of a unit	Násobok jednotky
Microencapsulation	Mikroenkapsulácia	Multiplex polymerase chain reaction, Multiplex PCR	PCR multiplexná
Micromycetes	Mikromycéty	Multi-source financing of health services	Systém viaczdrojového financovania zdravotníckych služieb
Microorganism	Mikroorganizmus	Multi-source funding system	Viaczdrojový systém financovania
Military crisis situation	Krízová situácia vojenského charakteru	Multistage tumorigenesis	Viacstupňový rozvoj nádoru
Millennium Development Goals, MDGs	Rozvojové ciele tisícročia, MDGs	Municipal (city) authorities	Orgány obce (mesta)
Minimum wage	Minimálna mzda	Municipal office (town office)	Obecný úrad (mestský) úrad
Minutes of meeting	Zápis zo schôdze	Musculoskeletal Injuries	Poškodenia podpornopohybového systému
MIRV (multiple independently targetable reentry vehicle)	MIRV (multiple independently targetable reentry vehicle)	Mustard agent	Yperit
Mist	Hmla	Mustard gas	Sírný yperit
Misuse of valuable biological material	Zneužitie hodnotných biologických materiálov	Mutagen	Mutagén
Mitosis	Mitóza	Mutations	Mutácie
Mixed goods	Zmiešaný statok	Mutual accountability	Vzájomná zodpovednosť
Mixed lighting	Združené osvetlenie	Mycology	Mykológia
MMB-4	MMB-4	Mycoplasmas	Mykoplazmy
MMC	MMC	Mycosis	Mykózy
Mobilization	Mobilizácia	NA	NPL
Mobilization of Armed Forces	Mobilizácia ozbrojených síl	Nagana disease	Nagana
Mobilization resources	Mobilizačné rezervy	National defence system	Systém obrany štátu
Mode	Modus		

National defense	Obrana štátu	Noise measurement at workplace	Meranie hluku na pracovisku
National Defense Management Center	Hlavné miesto riadenia obrany štátu	Noise reduction	Ochranné opatrenia na zníženie hluku
National disease/programme strategy or national disease/programme strategic plan	Národný strategický program kontroly chorôb	Nominal indication interval, nominal interval	Menovitý interval indikácií
National food security	Potravinová bezpečnosť štátu	Nominal quantity value, nominal value	Menovitá hodnota veličiny
National Health Insurance model	Model národného zdravotného poistenia	Nominal risk coefficient	Nominálny koeficient rizika
National health strategy	Národná stratégia v oblasti zdravia	Non-auditory effects of noise on human health	Nesluchové (nešpecifické) účinky hluku na zdravie človeka
National measurement standard, national standard	Národný etalón; štátny etalón	Nonconformity	Nezhoda
National security	Bezpečnosť štátu	Non-governmental organizations, NGOs	Mimovládne neziskové organizácie
National security policy	Bezpečnostná politika štátu	Non-military crisis situation	Krízová situácia nevojenského charakteru
National security system	Bezpečnostný systém štátu	Non-profit organization providing community services	Nezisková organizácia poskytujúca verejnoprospešné služby
Natural background ionising radiation	Prirodne ionizujúce žiarenie	Non-profit organizations	Neziskové organizácie
Natural background radiation	Prirodzená radiácia pozadia	Non-profit organizations in health care	Neziskové organizácie v zdravotníctve
Natural focus of infection	Prirodne ohnisko nákazy	Non-working days	Dni pracovného pokoja
Natural person	Fyzická osoba	NORM (naturally occurring radioactive material)	NORM (v prírode sa vyskytujúci rádioaktívny materiál)
Natural persons' legal capacity	Spôsobilosť fyzickej osoby na právne úkony	Normal exposure	Bežné ožiarenie
Natural persons' rights and obligations	Spôsobilosť fyzickej osoby mať práva a povinnosti	Nosocomial infections	Nozokomiálne infekcie
Natural rate of increase	Prirodzená miera rastu	Notice period	Výpovedná lehota
Nature of the injury or illness	Charakter úrazu alebo choroby	Notification	Vyrozumenie
Necrosis	Nekróza	Nuclear explosion	Jadrový výbuch
Negative predictive value of a diagnostic test, NPV	Negatívna prediktívna hodnota diagnostického testu, NPV	Nuclear medicine	Nukleárna medicína
Neglect	Zanedbávanie	Nuclear safety	Bezpečnosť jadrová
Negri bodies	Negriho telieska	Nuclear security	Nukleárna bezpečnosť
Neonatal mortality rate	Novorodenecká úmrtnosť	Nuclear security and safety	Jadrová bezpečnosť
Neonatal Period (newborn)	Novorodenecké obdobie (novorodenec)	Nuclear weapons	Jadrové zbrane
Nerve agents	Nervovo-paralytické otravné látky	Nucleases	Nukleázy
Nested case-control studies	Vnorené štúdie prípadov a kontrol	Nucleocapsid	Nukleokapsid
Network of Services	Sieť služieb	Nucleoid	Nukleoid
Neuromediator	Neuromediátor	Nucleoside	Nukleozid
Neutralization reactions	Neutralizačné reakcie	Nucleotide	Nukleotid
Neutron	Neutrón	Nucleus	Jadro
New Public Management	Nová verejná správa	Nuclide	Nuklid
Night shift work	Nočná práca	Nuisance dusts	Obťažujúci prach alebo pevné častice
Nine planetary boundaries	Deväť planetárnych limitov	Null hypothesis H0	Nulová hypotéza H0
Nitrogen mustard	Dusíkový yperit	Null measurement uncertainty	Neistota merania nuly
Noblemaire principle	Noblemairov princíp	Number of children orphaned by HIV/AIDS	Počet detí osirelých v dôsledku HIV/AIDS
Noise	Hluk	Number of mass drug administration (MDA) rounds for lymphatic filariasis	Počet dávok/cyklov hromadného podania lieku (MDA) pre lymfatickú filariózu
Noise dosimeter	Hlukový osobný expozimeter	Nurse	Seštra
Noise emission of source	Emisné hodnoty hluku zdroja	Nursing	Ošetrovatelstvo
Noise exposure	Expozícia hluku	Nursing audit	Ošetrovateľský audit
Noise exposure level	Hladina expozície hluku	Nursing care	Ošetrovateľská starostlivosť

Nursing care at home	Domáca ošetrovateľská starostlivosť	Optimization (of protection)	Optimalizácia (ochrany)
Nursing diagnosis	Ošetrovateľská diagnóza	Optimization of protection (and safety)	Optimalizácia ochrany (a bezpečnosti)
Nursing ethics	Ošetrovateľská etika	Ordinal quantity	Radová veľičina
Nursing intervention	Ošetrovateľská intervencia	Organism	Organizmus
Nursing practice	Ošetrovateľská prax	Organization	Organizácia
Nursing process	Ošetrovateľský proces	Origin of replication	Počiatok replikácie
Nursing standards	Ošetrovateľské štandardy	Ornithosis	Ornitóza
Nutrient agar	Živný agar	Oseltamivir	Oseltamivir
Nutrient broth	Živný bujón	Ototoxic substances	Ototoxické látky
O'nyong-nyong virus, ONNV	Vírus O'nyong-nyong, ONNV	Outcomes	Výsledky
Obese	Obézny/-a	Out-of-pocket payments	Výdavky v hotovosti / vlastné výdavky (platené z vlastného vrecka)
Obidoxime	Obidoxim	Outpatient	Ambulantný pacient
Object of special importance	Objekt osobitnej dôležitosti	Output	Výstup
Objective	Cieľ	Output quantity in a measurement model	Výstupná veľičina v modeli merania
Objective evidence	Objektívny dôkaz	Overall accuracy of a diagnostic test	Správnosť diagnostického testu
Obligate parasitism	Obligatný parazitizmus	Overtime work	Práca nadčas
Occupational disease	Choroba z povolania	Overweight	Nadváha
Occupational exposure	Profesionálna expozícia	Oxidizing agent	Oxidujúca látka
Occupational exposures	Pracovné expozície	P4SR index, predicted four-hour sweat rate	P4SR index
Occupational health	Zdravie pri práci	PAF	PAF
Occupational history	Pracovná anamnéza	Pain threshold	Prah bolesti
Occupational hygiene	Hygiena práce	Pairing codon – anticodon	Párovanie kodón – antikodón
Occupational safety	Bezpečnosť pri práci	Palindrome	Palindróm
Occupational safety and health, OSH	Bezpečnosť a ochrana zdravia pri práci, BOZP	Palliative care	Paliatívna starostlivosť
Occupational sentinel health events	Indikátory vplyvov práce na zdravie	PAM, 2-PAM	PAM, 2-PAM
Odds	Šanca	Pandemic	Pandémia
Off-system measurement unit, off-system unit	Mimosústavová meracia jednotka	PANPAL	PANPAL
OIE Biological Threat Reduction Strategy	Stratégia Svetovej organizácie pre zdravie zvierat na znižovania biologického ohrozenia (biologickej hrozby)	Panzootic	Panzootia
Oil security of the state	Ropná bezpečnosť štátu	Papillomaviruses	Papilomavírusy
Okazaki fragments	Okazakiho fragmenty	Parainfluenza	Parainfluenza
On-/Off-budget funding	Financovanie z rozpočtu / mimo rozpočtu	Paramyxoviruses	Paramyxovírusy
Oncogenes	Onkogény	Parasite	Parazit
Oncogenic viruses	Onkovírusy	Parasitology	Parazitológia
OP	OF	Parasympatholytic drug	Parasympatolytikum
Open radioactive source	Otvorený rádioaktívny žiarič	Paratyphoid	Paratyfus
Open system	Systém otvorený	Paris declaration on Aid Effectiveness	Parižska deklarácia o účinnosti pomoci
Operating management	Vedenie prevádzky	Partial personnel decontamination	Čiastočná hygienická očista
Operational plan	Operačný plán	Partial veterinary decontamination	Čiastočná veterinárna očista
Operations center	Dispečerské pracovisko	Particulate air pollutants	Materiály spôsobujúce znečistenie ovzdušia časticami
Operative temperature, t _o [°C]	Operatívna teplota, t _o [°C]	Parts Per Million, ppm	ppm
Operon	Operón	Parvoviruses	Parvovírusy
OPIDN	OPIDN	Passive transport	Pasívny transport
Opportunity cost	Cena príležitosti	Pathogenesis	Patogenéza
Opsonin	Opsonín	Pathogenesis of viral diseases	Patogenéza vírusových ochorení
Optical methods	Optické metódy	Pathogenicity	Patogenita
Optimal microclimatic conditions	Optimálne mikroklimatické podmienky	Pathogens	Patogény

Pathotype (Pathovar)	Pathotyp (Pathovar)	Percentage of women in the reproductive age group using modern contraceptive methods	Percento žien v reprodukčnom veku, ktoré používajú moderné antikoncepčné metódy
Patient	Pacient	Percutaneous	Percutaneous
PCR	PCR	Performance indicator	Indikátor výkonu
Peace	Mier	Performance monitoring	Monitorovanie výkonu
Peace operations	Mierové operácie	Performance-based payment (PBP), performance-based funding	Platby na báze výkonu (PBP), financovanie založené na výkone
Peak sound level	Vrcholová hladina akustického tlaku	Perinatal causes or conditions	Perinatálne príčiny alebo ochorenia
Penalties	Penále	Perinatal death	Perinatálna smrť
Penetration	Penetrancia	Perinatal Period	Perinatálne obdobie
People-centred care	Ludia v centre starostlivosti	Periodic parasites	Periodické parazity (striedavé)
Peptone	Peptón	Peritrichous	Peritrichá
Peptone water	Peptónová voda	Permanent hearing threshold shift	Trvalý posun prahu počutia
Per capita gross domestic product, GDP	Hrubý domáci produkt na obyvateľa, HDP	Permanent monitoring place	Stále monitorovacie miesto
Per capita gross national income, GNI	Hrubý národný dôchodok na obyvateľa, HND	Permissible exposure limits	Najvyššie prípustné expozičné limity NPEL
Per capita gross national product, GNP	Hrubý národný produkt na obyvateľa, HNP	Permissible microclimatic conditions	Prípustné mikroklimatické podmienky
Per capita health expenditure, US\$	Výdavky na zdravotníctvo na obyvateľa [USD]	Permissiveness	Permisivita
Per capita income	Prijem na obyvateľa	Peroral	Perorálne
Percentage distribution of population above 65 years	Percentuálna distribúcia populácie nad 65 rokov	Person Trade-Off, PTO	Kompromis osoby, PTO
Percentage distribution of population aged 60 years or older by gender	Percentuálna distribúcia populácie vo veku 60 a viac rokov podľa pohlavia	Person with midwifery skills	Osoba so zručnosťami pôrodnej asistentky
Percentage distribution of population less than 15 years	Percentuálna distribúcia populácie mladšej ako 15 rokov	Personal aid	Osobná pomoc
Percentage of newborn babies weighing at least 2500 grams at birth	Percento novorodencov s hmotnosťou najmenej 2500 g pri narodení	Personal dose equivalent, Hp (d)	Osobný dávkový ekvivalent
Percentage of people with HIV / AIDS in need of and receiving adequate treatment, including antiretroviral therapy, ART	Percento ľudí s HIV / AIDS s potrebou prijímať a prijímajúcich adekvátnu liečbu, vrátane antiretrovírusovej terapie, ART	Personal Health Services	Osobné zdravotné služby
Percentage of pregnant women cared for by skilled health personnel	Percento tehotných žien v starostlivosti kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov	Personal monitoring	Osobný monitoring
Percentage of pregnant women immunized with tetanus toxoid, TT2	Percento tehotných žien očkovaných s toxoidom tetanu, TT2	Personal Protective Equipment, PPE	Osobné ochranné pracovné prostriedky
Percentage of pregnant women with anaemia	Percento tehotných žien s anémiou	PFIB	PFIB
Percentage of the population below 15 years of age or above 65 years of age	Percento populácie pod 15 rokov alebo nad 65 rokov veku	pH	pH
Percentage of the population with access to excreta disposal facilities	Percento obyvateľov s prístupom k zariadeniu na nakladanie s ľudským odpadom	Phagocytosis	Fagocytóza
Percentage of the population with access to safe water	Percento obyvateľov s prístupom k bezpečnej vode	PHE	RP
Percentage of women given at least 2 doses of TT2+	Percento žien očkovaných minimálne 2 dávkami TT2+	Phenotype	Fenotyp
		Phosgene	Fosgén
		Photometer	Fotometer
		Photon	Fotón
		Phycomycetes	Fykomycéty
		Physical agent	Fyzikálny faktor
		Physostigmine	Fyzostigmin
		Phytone	Fytón
		Phytotoxic agents (herbicides)	Fytotoxické látky (herbicidy)
		pI50	pI50
		Picornaviruses	Pikornavírusy
		Pinocytosis	Pinocytóza
		Placement	Umiestnenie
		Plague	Mor
		Planned exposure situations	Plánovaná expozičná situácia
		Plaques	Plaky
		Plasmid	Plazmid

Pledge	Sľub
Pleiotropic	Pleiotropia
PM, particle matters	PM častice
PMV index, Predicted Mean Vote	PMV index
Poisoning	Otrava
Polarography	Polarografia
Policy	Politika
Policy dialogue	Politický dialóg
Poliomyelitis (infantile paralysis, acute anterior poliomyelitis)	Poliomyelitída (detská obrna, polyomyelitis anterior acuta, morbus Heine-Medin)
Polycyclic Aromatic Hydrocarbons, PAHs	Polycyklické aromatické uhľovodíky, PAU
Polygenic	Polygénný
Polymerase chain reaction, PCR	Polymerázová reťazová reakcia, PCR
Polypeptide chain elongation	Elongácia polypeptidového reťazca
Polyploidy	Polyploidia
Pool fire	Požiar mláky
Population	Populácia
Population Attributable Fraction, PAF	Priznateľná časť populácie, PAF
Population density	Hustota obyvateľstva
Population genetics	Populačná genetika
Population growth rate	Miera populačného rastu
Population protection	Ochrana obyvateľstva
Positive predictive value of a diagnostic test, PPV	Pozitívna prediktívna hodnota diagnostického testu, PPV
Postneonatal period	Ponovorodenecké obdobie
Postural	Postojový, týkajúci sa držania tela
Potential exposure	Potenciálna expozícia
Potentiometry	Potenciometria
PPD, predicted percentage of dissatisfied	PPD index
Practice	Praktický postup
Pralidoxime	Pralidoxim
PRCF (Potential Recoverability Correction Factor)	PRCF (Korekčný faktor možného zotavenia)
Precipitation	Precipitácia
Precipitation titrations	Zrážacie titrácie
Preclusion	Preklúzia
Preservation of production capability	Zachovanie výrobných schopností
Pre-school age	Predškolský vek
Presumptions of fault	Prezumpcia zavinenia
Prevalence	Prevalencia
Prevalence of underweight children under five years of age	Prevalencia detí s podváhou vo veku do päť rokov
Prevention programme	Program prevencie
Preventive action	Preventívne opatrenia
Preventive Maintenance	Preventívna údržba

Price List/Tariff of charges	Cenník/sadzobník poplatkov
Primary air pollutants	Primárne znečisťujúce látky v ovzduší
Primary care	Primárna starostlivosť
Primary Health Care Based Health System	Zdravotnícky systém založený na primárnej zdravotnej starostlivosti, PHC
Primary Health Care reforms	Reformy primárnej zdravotnej starostlivosti
Primary Health Care values	Hodnoty primárnej zdravotnej starostlivosti
Primary measurement standard, primary standard	Primárny etalón
Primary prevention	Primárna prevencia
Primary reference measurement procedure, primary reference procedure	Primárny referenčný postup
Primer	Primer
Primosome	Primozóm
Principles of protection	Principy ochrany
Prionoses (transmissible spongiform encephalopathies)	Prionózy (transmisívne spongioformné encefalopatie)
Prions	Priony
Priority medicines (drugs)	Prioritné lieky
Priority setting	Nastavenie priority
Private expenditure on health as % of total expenditure on health	Súkromné výdavky na zdravotníctvo ako % z celkových výdavkov na zdravotníctvo
Private financing of health services	Systém súkromného financovania zdravotníckych služieb
Private goods	Súkromný statok
Private health expenditure	Súkromné výdavky na zdravotníctvo
Private Health Insurance	Súkromné zdravotné poistenie
Privatization of health	Privatizácia v zdravotníctve
Probability	Pravdepodobnosť
Probability of death	Pravdepodobnosť úmrtia
Proband	Proband
Probes	Sondy
Procedure	Postup
Process	Proces
Process map (map of processes)	Procesná mapa (mapa procesov)
Prodromal symptoms (prodromes)	Prodromálne prejavy (prodromy)
Product	Produkt
Productivity standards in the health organizations	Normy v zdravotníckych zariadeniach
Progenitor cell	Progenitorová bunka
Programme aid	Program podpory
Programmes, projects	Programy, projekty
Programming	Plánovanie (národné zdravotné plánovanie)
Project	Projekt

Project aid	Podpora projektu	Protective zone	Ochranné pásmo
Projected dose	Predpokladaná dávka	Proteins	Proteíny (bielkoviny)
Prokaryote	Prokaryot	Proteome	Proteóm
Prometaphase	Prometafáza	Proton	Protón
Promoter	Promotor	Proto-oncogenes	Protoonkogény
Proper nutrition	Správna výživa	Protozoology	Protozoológia
Prophage	Profág	PS	PS
Prophase	Profáza	Pseudogene	Pseudogén
Prophylactic antidote	Profylaktické antidotum proti NPL	Psittacosis	Psitakóza (papagáj choroba)
Prophylaxis	Profylaxia	Psychological terrorism	Psychologický terorizmus
Proportion of babies aged 6–9 months receiving breast milk and complementary food	Podiel detí vo veku 6 až 9 mesiacov, ktoré dostávajú materské mlieko a doplnkovú stravu	Psychotomimetic agents	Psychotomimetické látky
Proportion of babies exclusively breast-fed for the first six months	Podiel detí výlučne dojčených po dobu prvých šiestich mesiacov	Psychotropic chemical agents	Psychotropné otravné látky
Proportion of births attended by skilled health personnel	Podiel pôrodov za účasti kvalifikovaných zdravotníckych pracovníkov	Psychrophilic bacteria	Psychrofilné baktérie
Proportion of households with access to secure tenure	Podiel domácností s prístupom k zabezpečenému vlastníctvu	PTO	PTO
Proportion of population in malaria-risk areas using effective malaria prevention measures	Podiel obyvateľov v oblastiach rizikových pre maláriu s využitím účinných preventívnych opatrení proti malárii	Public company register	Obchodný register
Proportion of population in malaria-risk areas using effective malaria treatment measures	Podiel obyvateľov v oblastiach rizikových pre maláriu s využitím účinných liečebných opatrení na maláriu	Public Defender of Rights	Verejný ochranca práv
Proportion of the population using solid fuels	Podiel obyvateľov využívajúcich pevné palivá	Public Expenditure on Health, PHE	Verejné výdavky na zdravotníctvo, RP
Proportion of the population with access to affordable, essential drugs on a sustainable basis	Podiel obyvateľov s prístupom k cenovo dostupným základným liekom na udržateľnom základe	Public expenses	Verejné výdavky
Proportion of the population with access to improved sanitation	Podiel obyvateľov s prístupom ku kvalitnejším hygienickým zariadeniam/ kanalizácii	Public goods	Verejný statok
Proportion of the population with sustainable access to an improved water source	Podiel obyvateľov s trvalým prístupom ku kvalitnejšiemu/ bezpečnému zdroju vody	Public health	Verejný zdravotníctvo
Proportion of vehicles using unleaded gasoline [%]	Podiel vozidiel používajúcich bezolovnatý benzín [%]	Public Health Authority of the Slovak Republic	Úrad verejného zdravotníctva SR
Protected interest	Chránený záujem	Public health crisis	Kriza verejného zdravia
Protected object	Objekt ochrany	Public health facilities	Verejný zdravotnícke zariadenia
Protection	Ochrana	Public Health Services	Služby verejného zdravotníctva
Protection quantities	Veľičiny ochrany	Public incomes/revenues	Verejný príjmy
Protective factor of building K0	Ochranný súčiniteľ stavby K0	Public institutions	Verejnoprávne inštitúcie
Protective structures	Ochranné stavby	Public law	Verejný právo
		Public order	Verejný poriadok
		Public procurement	Verejný obstarávanie
		Purchasing power parity, PPP	Parita kúpnej sily, PPP
		P-value	P-hodnota
		Pyridostigmine	Pyridostigmin
		Q	Q
		Q fever	Q-horúčka
		QALY	QALY
		Qualification process	Proces kvalifikácie
		Quality	Kvalita
		Quality assessment	Hodnotenie kvality
		Quality assurance	Zabezpečenie kvality
		Quality control	Kontrola kvality
		Quality factor, Q(L)	Faktor kvality, Q(L)
		Quality characteristic	Charakteristika kvality
		Quality improvement	Zlepšovanie kvality
		Quality management	Manažment kvality
		Quality management system	Systém manažerstva kvality
		Quality manual	Príručka kvality
		Quality objective	Cieľ kvality
		Quality plan	Plán kvality
		Quality planning	Plánovanie kvality
		Quality policy	Politika kvality
		Quality-Adjusted Life Years, QALY	Roky života štandardizované na kvalitu, QALY

Quantification of uncertainty	Bilancia neistoty	Realism (as a feature of national health plans)	Realizmus (ako črta národných zdravotných plánov)
Quantity (measurable)	Veličina	Real-Time PCR	Real-time PCR (qPCR, real-time-qPCR)
Quantity calculus	Výpočet veličiny	Recessive allele	Alela recesívna
Quantity of dimension one, dimensionless quantity	Veličina s rozmerom jeden	Recipient	Recipient
Quantity-value scale, measurement scale	Stupnica hodnôt veličiny	Recognition of context in processes	Určenie súvislosti v procesoch
Quarantine	Karanténa	Recommended nutritional intake for the population of the Slovak Republic	Odporúčané výživové dávky pre obyvateľstvo v Slovenskej republike
Quarantine regime measures	Karanténne režimové opatrenia	Reconnaissance	Prieskum
Radial immunodiffusion	Radiálna imunodifúzia	Reconstruction works	Obnovovacie práce
Radiation	Radiácia, žiarenie	Record	Záznam
Radiation accident	Radiačná nehoda	Recovery Time Objective, RTO	Čas do obnovy, RTO
Radiation detriment	Radiačná ujma	Recreation and physical education at school	Odpočinkové a telovýchovné chvíľky v školách
Radiation exposure of the population	Expozícia obyvateľov	Recruitment	Nábor
Radiation generator	Generátor žiarenia	Rectification	Korekcia
Radiation level	Úroveň radiácie	Recuperability	Obnoviteľnosť
Radiation protection	Radiačná ochrana	Recurrent expenditures / costs	Opakujúce sa výdavky / náklady
Radiation protection officer	Odborný zástupca pre ochranu pred žiarením	Reducing Agent	Redukčná látka
Radiation protection, principle	Radiačná ochrana, princípy	Redundancy	Redundancia
Radiation sickness	Choroba z ožiarenia	Reference animals and plants	Referenčné živočíchy a rastliny
Radiation source	Zdroj žiarenia	Reference data	Referenčný údaj
Radiation weighting factor, wR	Radiačný váhový faktor, wR	Reference level	Referenčná úroveň
Radiation worker	Pracovník (v zmysle radiačnej ochrany pri práci)	Reference material RM	Referenčný materiál, RM
Radiation worker	Radiačný pracovník	Reference measurement procedure	Referenčný merací postup
Radio toxicity	Rádiotoxická	Reference measurement standard, reference standard	Referenčný etalón
Radioactive contamination	Rádioaktívna kontaminácia	Reference operating condition, reference condition	Referenčné pracovné podmienky
Radioactive decay	Rádioaktívny rozpad	Reference person	Referenčná osoba
Radioactive material	Rádioaktívny materiál	Reference phantom	Referenčný fantóm
Radioactive source	Rádioaktívny žiarič	Reference quantity value, reference value	Referenčná hodnota veličiny
Radioactive substance	Rádioaktívna látka	Referrer	Indikujúca osoba
Radioactive waste	Rádioaktívny odpad	Reform of health care	Reforma zdravotnej starostlivosti
Radioactivity	Rádioaktivita	Regional Authority of Public Health	Regionálny úrad verejného zdravotníctva
Radiodiagnostic	Rádiodiagnostický	Registration	Registrácia
Radiography	Rádiografia	Registration of health care worker	Registrácia zdravotníckeho pracovníka
Radioimmunoassay	Rádioimunoanalýza	Regrade	Pretriedenie
Radiological attack	Rádiologický útok	Regulation	Nariadenia
Radionuclide	Rádionuklid	Regulatory sequences	Regulačné oblasti / elementy / sekvencie
Radiosensitivity	Rádiosenzitivita	Reinfection	Reinfekcia
Radiotherapeutic	Rádioterapeutický	Relapse	Recidíva
Random error	Náhodná chyba	Relative biological effectiveness, RBE	Relatívna biologická účinnosť, RBE
Random measurement error, random error of measurement, random error	Náhodná chyba merania	Relative dependence older age	Pomerná závislosť staršieho veku
Rated operating condition	Predpísané pracovné podmienky		
Ration coupons	Odberné oprávnenia		
Reabsorption of staff	Reabsorpcia zamestnancov		
Reactivator of acetylcholinesterase	Reaktivátor acetylcholinesterázy		
Reactivity	Reaktivita		
Reading frame	Čítací rámec		
Reagin	Reagín		

Relative humidity, Rh, [%]	Relatívna vlhkosť vzduchu, Rh, [%]	Review	Preskúmanie
Relative life cost	Relatívna strata života	Rework	Prepracovanie
Relative Risk, RR	Relatívne riziko, RR	Rhabdoviruses	Rabdovírusy
Relative standard measurement uncertainty	Relatívna štandardná neistota merania	Rhinoviruses	Rinovírusy
Relative survival	Relatívne prežitie	Ribosome	Ribozóm
Release	Uvoľnenie	Ricin	Ricín
Remote detection	Diaľková detekcia	Rickettsia	Riketsie
Rendering plant	Asanačný podnik (kafiléria)	Riot control agents	Látky na udržovanie poriadku
RENOL	RENOL	Risk	Riziko
Repair	Oprava	Risk analysis	Analýza rizika
Repeatability condition of measurement	Podmienka opakovateľnosti merania	Risk assessment	Posudzovanie rizika
Repetitive DNA sequence	DNA sekvencia repetitívna	Risk classification	Klasifikácia rizík
Repetitive strain injury	Poškodenie z dlhodobej nadmernej, jednostranej záťaže, DNJZ	Risk constraint	Riziková optimalizačná medza
Replication	Replikácia	Risk evaluation	Riziko, posúdenie
Replication fork	Vidlica replikačná	Risk Factor	Rizikový faktor
Reported mass drug administration (MDA) coverage for lymphatic filariasis among total population	Hlásené pokrytie hromadného podania liekov (MDA) na lymfatickú filariózu v celkovej populácii	Risk management	Manažment rizík
Reporting system of civil protection	Informačný systém civilnej ochrany	Risk matrix	Riziko, matica (matica rizík)
Representative downwind direction	Prevládajúci smer vetra	Risk minimization	Riziko, minimalizovanie
Representative downwind speed	Prevládajúca rýchlosť vetra	Risk mitigation (or risk reduction)	Znižovanie rizík
Representative person	Reprezentatívna osoba	Risk sources identification	Identifikácia zdrojov rizík
Reproducibility condition of measurement	Podmienka reprodukovateľnosti merania	RNA	RNA
Reproductive toxicity	Reprodukčná toxicita	RNA chain elongation	Elongácia RNA reťazca
Requirement	Požiadavka	RNA polymerase	RNA-polymeráza
Research excellence	Excelentnosť výskumu	RNA primer	RNA-primer
Reservoir of infection	Rezervoár nákazy	RNA transcript	RNA transkript
Residual contamination	Zvyšková kontaminácia	ROC curve (Receiver Operating Characteristic curve)	ROC krivka
Residual dose	Zvyšková dávka	Rocket launchers	Raketomety
Residual radiation	Zvyškové žiarenie	Rodent control	Deratizácia
Residual risk	Zostatkové riziko	Root cause	Základná príčina
Resilience	Odolnosť	Rotaviruses	Rotavírusy
Resolution	Rozlíšenie	Route of exposure	Brána vstupu (cesta vstupu)
Resolution of a displaying device	Rozlíšiteľnosť zobrazovacieho zariadenia	RR	RR
Resource	Zdroje	rRNA	rRNA
Resource planning	Plánovanie zdrojov	RT-PCR (Reverse Transcription-PCR)	RT-PCR (reverzná transkripcia s následnou PCR)
Respirable particles	Respirabilné častice	Rubella (German measles)	Rubeola (ružienka)
Respiratory syncytial virus, RSV	Respiračný syncytiálny vírus, RSV	Russian spring-summer encephalitis	Ruská jarno-letná encefalitída
Restoring basic conditions (rehabilitation)	Obnova základných podmienok	Safe area	Bezpečný priestor
Restriction	Reštrikcia	Safe drinking water	Bezpečná pitná voda
Restriction of movement	Obmedzenie pohybu	Safety	Bezpečnosť
Retroviruses	Retrovírusy	Safety concept	Bezpečnostný koncept
Reverse transcriptase	Reverzná transkriptáza	Safety indicator	Indikátor bezpečnosti
Reverse transcription	Reverzná transkripcia	Safety report	Bezpečnostná správa
		Safety system	Systém bezpečnosti
		Sample injection in GC	Injektory v GC
		Sampling	Odber
		Sanitary cordon/ Cordon sanitaire	Sanitárny kordón
		Sanitation	Asanácia
		Saprophytes	Saprophyty

Sarin	Sarin	Sequence	Sekvencia
SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome)	SARS (závažný akútny respiračný syndróm)	Sequencing	Sekvenácia
Satellites	Satelity	Sequencing Screening Agreements	Dohody o preverovaní sekvenovania
Saxitoxins	Saxitoxíny	Serious accident with environmental impact, level 6	Vážna havária s účinkami na okolie, stupeň 6
SBP	SKT	Serious incident, level 3	Vážna nehoda, stupeň 3
Scabies	Svrab (Scabies)	Serious industrial accident	Havária závažná priemyselná
Scenario	Scenár	Seroconversion	Sérokonverzia
Scope of accreditation	Oblasť (rozsah) akreditácie	Serological reaction	Sérológická reakcia
Scopolamine	Skopolamin	Serology	Sérológia
SD	SD	Serotype (serovar)	Sérotyp (sérovar)
Sealed source	Uzavretý žiarič	Sesquimustard	Sesquiperit
Search and rescue of victims	Vyhľadávanie a záchrana obetí	SET (Standard Effective Temperature)	SET (standardná efektívna teplota)
Seasonality of infectious disease occurrence	Sezónnosť výskytu infekčného ochorenia	Sexually Transmitted Infection, STI, STD	Pohlavne prenosná infekcia, STI, STD
Secondary air pollutants	Sekundárne znečisťujúce látky v ovzduší	Shadow prices	Tieňové ceny
Secondary and tertiary care	Sekundárna a terciárna zdravotná starostlivosť	Sheltering	Úkrytie
Secondary hazards, risks	Sekundárne hrozby, riziká	Shielding (radiation)	Tienenie
Secondary measurement standard, secondary standard	Sekundárny etalón	Short Term Exposure Value (STEV)	Hodnota krátkodobej expozície
Secondary Prevention	Sekundárna prevencia	Short-term and long-term tolerable work-time	Krátkodobá a dlhodobá únosná čas práce
Secondment (inter-agency)	Dočasné preloženie (medzirezortné)	Short-term bearable microclimatic conditions	Krátkodobý únosný mikroklimatické podmienky
Secular trend	Sekulárny trend	School age, older	Školský vek, starší
Secure tenure	Zabezpečené vlastníctvo	School age, younger	Školský vek, mladší
Security Council	Bezpečnostná rada	School dining facilities	Zariadenia školského stravovania
Security environment	Bezpečnostné prostredie	School Health Service	Školská zdravotná starostlivosť
Security policy	Bezpečnostná politika	Sievert, Sv	Sievert, Sv
Segmentation (of health systems)	Segmentácia (zdravotníckych systémov)	Signal of general alarm	Signál všeobecného ohrozenia
Selected communicable diseases, cases and deaths	Vybrané prenosné choroby, prípady a úmrtia	Significance level, α	Hladina významnosti, α
Selected diseases under the WHO expanded programme on immunization (EPI), cases and deaths	Vybrané ochorenia v rámci rozšíreného programu WHO na imunizáciu (EPI), počet prípadov a úmrtí	SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute)	SIPRI (Stockholm International Peace Research Institute)
Selectivity of a measuring system, selectivity	Selektívnosť meracieho systému	Siren	Siréna
Self-evacuation	Samoevakuácia, samovoľná evakuácia	Situation analysis	Situačná analýza (zdravia a systému zdravotníctva)
Self-protection	Sebaochrana	Skilled health personnel or skilled birth attendants	Kvalifikovaní zdravotníci pracovníci alebo kvalifikované pôrodné asistentky
Semashko model of central control and funding of health of the former socialist countries	Semaškov model centrálného riadenia a financovania zdravotníctva bývalých socialistických krajín	Skin absorption	Absorpcia cez kožu
Sender authentication	Autentizácia odosielateľa	Sleeping sickness	Spavá choroba
Sensitivity	Citlivosť	Slovak Center of Radiation and Monitoring Network	Slovenské ústredie radiačnej a monitorovacej siete, SÚRMS
Sensitivity (analytical)	Senzitivita (citlivosť) analytická	Slum	Slum
Sensitivity analysis	Analýza citlivosti	Smoking prevalence among adults	Prevalencia fajčenia u dospelých
Sensitivity of a diagnostic test	Senzitivita (citlivosť) diagnostického testu	SMPH	SMPH
Sensitivity of a measuring system, sensitivity	Citlivosť meracieho systému	Social death	Sociálna smrť
Septicaemia	Septikémia	Social determinants of health	Sociálne determinanty zdravia
Sequelae	Následky	Social geriatrics	Sociálna geriatra

Social gradient in health	Sociálny gradient v zdravotníctve	Standards of mental health care	Štandardy starostlivosti o duševné zdravie
Social Security on Health	Sociálne zabezpečenie na zdravie	Standing Group	Stála skupina
Soman	Soman	Staphylococcal food poisoning	Stafylokoková enterotoxikóza
Sound	Zvuk	State authority	Štátna moc
Sound absorption	Zvuková pohltivosť	State health supervision	Štátny zdravotný dozor
Sound intensity/ acoustic intensity	Intenzita zvuku, I [W/m ²]	State Material Reserves	Štátne hmotné rezervy
Sound level meter	Zvukomer	State of crisis	Krízový stav
Sound pressure	Akustický tlak	State of emergency	Mimoriadny stav
Sound pressure level	Hladina akustického tlaku	State of emergency	Výnimočný stav
Sound reflection	Zvuková odrazivosť	State treasury	Štátna pokladnica
Source of infection	Pôvodca nákazy	Stationary conditions of microclimatic factors	Stacionárne podmienky mikroklimatických faktorov
Source of the animal infection	Ohnisko nákazy zvierat	Statistical power	Štatistická sila
Source region, Si	Zdrojový útvar, Si	Statistical significance	Štatistická významnosť
Soviet V-gas	Soviet V-gas	Statute of limitations	Premlčanie
Specialized training center of integrated rescue system	Centrum odbornej prípravy integrovaného záchranného systému	STD	STD
Specification	Špecifikácia	Steady noise	Ustálený hluk
Specificity (analytical)	Špecifickosť analytická	Steady-state operating condition	Pracovné podmienky pre ustálený stav
Specificity of a diagnostic test	Špecifickosť diagnostického testu	Sterilization	Sterilizácia
Spectrometric detector with diode array	Spektrofotometrický detektor s diódovým poľom	Stewardship	Správcovstvo
Spectrophotometric determination of cyanide in water	Stanovenie kyanidov vo vode absorpčnou spektrofotometriou	STI	STI
Spectrophotometry	Spektrofotometria	Stillbirth	Narodenie mŕtveho plodu
Spirochetes	Spirochéty	Stock/inventory	Zásoby
Spontaneous transition	Zmena skoková	Stochastic effects of radiation	Stochastické účinky žiarenia
Spore	Spóra	Storage	Skladovanie
SSB protein (single-strand binding protein)	SSB proteín (single-strand binding protein)	Strain	Kmeň
ssRNA	ssRNA	Strategy	Stratégia
Stability of a measuring instrument, stability	Stabilita meradla; stálosť meradla	Stress	Stres
Stability of biological agent	Stabilita biologického agensa	Stressor	Stresor (stresujúci faktor)
Stable	Stabilný	Stroke	Cievna mozgová príhoda
Staff model of social security	Služobný model sociálneho zabezpečenia	Structural adjustment	Štruktúrne úpravy
Staff representatives	Zástupcovia zamestnancov	Student's t-test	Studentov t-test
Stakeholder	Zúčastnené strany	Subject of Economic Mobilization	Subjekt hospodárskej mobilizácie
Standard	Štandard	Submultiple of a unit	Podiel jednotky
Standard Deviation, SD	Smerodajná odchýlka, SD	Substance 33, R-33	Substance 33, R-33
Standard Gamble, SG	Štandardné riziko	Substitution	Substitúcia
Standard measurement uncertainty, standard uncertainty of measurement, standard uncertainty	Štandardná neistota merania	Suicide	Samovražda
Standard Population	Štandardná populácia	Sullivan's method	Sullivanova metóda
Standard reference data	Štandardný referenčný údaj	Summary Measures of Population Health, SMPH	Súhrnné meranie zdravotného stavu obyvateľstva, SMPH
Standardized death rate, SDR	Štandardizovaná úmrtnosť, SDR	Sun stroke	Insolácia
Standardized Mortality Ratio, SMR	Štandardizovaný podiel úmrtnosti	Superantigen	Superantigén
		Superinfection	Superinfekcia
		Supervised area	Sledované pásmo
		Supplier	Dodávateľ
		Supportive environments for health	Životné prostredie podporujúce zdravie
		Surface temperature	Povrchová teplota, t _s [°C]
		Surgical nursing	Chirurgické ošetrovatelstvo
		Surveillance (surveillance, increased epidemiological surveillance / supervision)	Surveillance (zvýšený epidemiologický dohľad / kontrola)

Surveillance of disease (disease surveillance)	Surveillance choroby	Termination of employment	Výpoveď
Suspended solids unaffected by ignition at 550 °C, RL 550	Rozpustené látky žihané pri 550 °C, RL 550	Terminator	Terminátor
Suspending accreditation	Pozastavenie akreditácie	Terms of Reference	Súpis podkladov a podmienok
Sustainability	Udržateľnosť	Terrestrial radiation	Terrestrialne žiarenie
Sustainable development	Trvalo udržateľný rozvoj	Territory analysis	Analýza územia
Symbiosis	Symbióza	Terrorism	Terorizmus
Syndrome	Syndróm	Tertiary prevention	Terciárna prevencia
Synergistic effect	Efekt synergický	Test	Skúška
Synonym	Synonymum	Tetanolysin	Tetanolyzín
Synthesis of DNA	Syntéza DNA	Tetanospasmín	Tetanospazmín
Synthetase	Syntetáza	Theoretical (minimum) risk exposure distribution	Teoretická (minimálna) distribúcia expozície riziku
System	Systém	Thermal-conductivity detector	Tepelno-vodivostný detektor
System of biological protection	Systém biologickej ochrany	Thermophilic	Termofilné
System of chemical protection	Systém protichemickej ochrany	Thermoregulation	Termoregulácia
System of quantities	Sústava veličín	Thinner	Riedidlo
System of the public financing of the health services	Systém verejného financovania zdravotníckych služieb	Third sector	Tretí sektor
System of units	Sústava jednotiek	Threat sources	Zdroje ohrozenia
Systematic error	Systematická chyba	Threat to public health	Ohrozenie verejného zdravia
Systematic measurement error, systematic error of measurement, systematic error	Systematická chyba merania	Threshold dose for tissue reactions	Prahová dávka pre tkanivovú reakciu
Systemic	Systémový	Threshold of hearing	Prah počutia
Systolic Blood Pressure, SBP	Systolický krvný tlak, SKT	Thymine	Tymín
T-1123	T-1123	Thymine dimers	Tymínové diméry
Tabun	Tabun	Tick-borne encephalitis (Central European tick-borne encephalitis, tick-borne encephalitis Western subtype)	Kliešťová encefalitída (stredo európska kliešťová encefalitída, kliešťová encefalitída západného podtypu)
Taq polymerase	Taq polymeráza	Time (radiation protection context)	Čas (v kontexte radiačnej ochrany)
Target cells	Cielové bunky	Time trade-off, TTO	Časový kompromis, TTO
Target measurement uncertainty, target uncertainty	Cielová neistota merania	Time-Weighted Average Exposure Value, TWAEV	Časovo vážená priemerná hodnota expozície
Target region, Ti	Terčový útvar, Ti	Tinnitus (ringing in the ears)	Tinnitus (ušné šelesty)
Task	Úloha	Tissue equivalent	Tkanivový ekvivalent
Task Analysis (job task analysis)	Rozbor pracovnej činnosti	Tissue weighting factor, w _T	Tkanivový váhový faktor, w _T
Tax-funded Health Expenditure	Výdavky na zdravotníctvo financované z daní	TMB-4	TMB-4
TCDD	TCDD	TNT equivalent	TNT ekvivalent
Technical expert	Technický expert	Tobacco control	Kontrola tabaku
Telomeres	Teloméry	Toddler period	Obdobie batolata
Telophase	Telofáza	Togaviruses	Togavírusy
Temperature gradient	Teplotný gradient	Top management	Vrcholový manažment
Template	Matrica	Total fertility rate	Úhrnná/Celková plodnosť
Temporary emergency evacuation	Krátkodobá evakuácia	Total fertility rate per woman	Úhrnná plodnosť na jednu ženu
Temporary parasites	Dočasné parazity	Total fertility rate, TFR	Celková plodnosť, TFR (pomerné číslo)
Temporary threshold shift	Dočasný posun prahu počutia	Total health expenditure	Celkové výdavky na zdravotníctvo
Teratogen	Teratogén	Total suspended solids dried at 105 °C, RL 105	Rozpustené látky sušené pri 105 °C, RL 105
Teratogenic effect	Teratogénny účinok	Toxic	Toxický
Terminal disinfection	Konečná dezinfekcia	Toxic dose	Toxická dávka
Termination	Terminácia	Toxic chemical agents	Toxické chemické látky
Termination factor	Faktor terminačný		

Toxic shock syndrome, TSS	Toxický šokový syndróm, TSS	Tuberculosis case notification rate, sputum-smear positive	Miera oznamovania prípadov tuberkulózy pri náterovo-pozitívnom spúte
Toxicity	Toxicita	Tuberculosis cure rate	Miera vyliečenia tuberkulózy
Toxicity of alcohol	Škodlivosť alkoholu	Tuberculosis death rate	Miera úmrtnosti na tuberkulózu
Toxigenicity of microorganisms	Toxigenita mikroorganizmov	Tuberculosis DOTS coverage	Pokrytie DOTS pre tuberkulózu
Toxins	Toxíny	Tuberculosis incidence rate, all cases	Miera incidencie tuberkulózy, všetky prípady
Toxogonin	Toxogonín	Tuberculosis success rate under directly observed treatment, short-course (DOTS)	Miera úspešnosti liečby tuberkulózy pri liečbe pod priamym dohľadom v krátkodobom režime (DOTS)
Traceability	Sledovateľnosť	Tularemia	Tularémia
Track structure	Štruktúra dráhy	Tumor suppressor genes	Tumor-supresorové gény
Trade name	Obchodný názov	Turbidimetry	Turbidimetria
Trained traditional birth attendant	Výškolená tradičná pôrodná ošetrojúca osoba	Type A evaluation of measurement uncertainty; type A evaluation	Vyhodnotenie neistoty merania spôsobom A
Training and Technical Institute of Crisis Management and Civil Protection	Vzdelávací a technický ústav krízového manažmentu a civilnej ochrany	Type B evaluation of measurement uncertainty; type B evaluation	Vyhodnotenie neistoty merania spôsobom B
Trait	Znak	Typhoid fever	Brušný týfus
Transaction costs	Transakčné náklady	Typical infection	Typická infekcia
TRANSANT	TRANSANT	Ultrasound	Ultrazvuk
Transcript	Transkript	Ultraviolet radiation	Ultrafialové žiarenie
Transcription	Transkripcia	UN Peace Corps	Mierové zbory OSN
Transfer (inter-agency)	Transfer (medzirezortný)	Uncertainty analysis	Analýza neistoty
Transfer of VBM	Presun HBM	Under-5 mortality rate	Mortalita detí mladších ako 5 rokov
Transition	Zmena	Underweight-stunting-wasting	Podváha-zakrpatenie-chronnutie
Translation	Translácia	Uniformity of illumination	Rovnomernosť osvetlenia
Transovarial transmission	Transovariálna infekcia	Unilateral work stoppage	Jednostranné zastavenie práce
Transport of risk (radiation hygiene)	Transport rizika (v radiačnej hygiene)	Unique DNA sequence	DNA sekvencia jedinečná
Transport of VBM	Transport HBM	Unit equation	Jednotková rovnica
Travelling measurement standard, travelling standard	Prenosný etalón	Universal coverage	Univerzálne pokrytie
Treatment	Liečba	UNSCEAR (United Nations Scientific Committee on the Effects of Atomic Radiation)	UNSCEAR (Vedecký výbor OSN pre účinky atómového žiarenia)
Treatment regimen	Liečebný režim	Unstable	Nestabilný
Trial period	Skúšobná doba	Uracil	Uracil
Trihexyphenidyle	Trihexyfenidyl	Urban population	Mestské obyvateľstvo
Trichothecenes	Trichotecény	US market model	Americký trhový model
Trimedoxime	Trimedoxim	User authorization	Autorizácia používateľa
tRNA	tRNA	Vaccine	Vakína (očkovacia látka)
Tropism	Tropizmus	Validation	Validácia; potvrdenie platnosti
True quantity value, true value of a quantity, true value	Pravá hodnota veličiny	Valuable Biological Materials, VBM	Hodnotné biologické materiály, HBM
Trypanosomiasis	Trypanosomózy	Value	Hodnota
Tryptone	Tryptón	Variability	Variabilita (premenlivosť)
Tryptone water	Tryptónová voda	Variable noise	Premenný hluk
TTO	TTO	Variola (smallpox)	Variola (pravé kiahne)
Tuberculosis case	Prípád tuberkulózy	VE	VE
Tuberculosis case detection	Detekcia prípadov tuberkulózy		
Tuberculosis case detection rate under directly observed treatment, short-course (DOTS)	Miera detekcie prípadov tuberkulózy na základe liečby pod priamym dohľadom v krátkodobom režime (DOTS)		
Tuberculosis case detection rate, total	Miera detekcie prípadov tuberkulózy, celkovo		
Tuberculosis case notification rate, all cases	Miera oznamovania prípadov tuberkulózy, všetky prípady		

Vector-born contagious diseases (caused by blood-born pathogens)	Transmisívne nákazy	Wet bulb temperature, t_w [°C]	Teplota mokrého teplomeru, t_w [°C]
Vectors of infection	Vektory nákazy	Wet decomposition, or acid digestion	Mokry rozklad
Ventilation	Ventilácia	Wet-bulb globe temperature, t_g [°C]	Výsledná teplota guľového teplomeru, t_g [°C]
Verbal autopsy	Verbálna autopsia (slovná pitva)	WHA 58.29.	Úznesenie Svetového zdravotníckeho zhromaždenia 58.29.
Verification	Verifikácia	What If method	Metóda "Čo ak"
Verification (in metrology)	Overenie (v metrologii)	WHO Biosafety Guidance	WHO manuál biologickej bezpečnosti
Vertical integration	Vertikálna integrácia	WHO regions	WHO regióny
Vertical transmission	Vertikálny prenos	WHO Smallpox Agreement	Dohoda WHO o pravých kiahňach (smallpox)
Vesicants, blister agents	Vežikanty, pluzgierotvorné látky	Widal test	Widalova reakcia
VG	VG	Wind speed at ground level, 10-meter wind speed	Rýchlosť prízemného vetra
Vibration	Vibrácie	Withdrawing accreditation	Zrušenie akreditácie
Viral genome	Vírusový genóm	Women of reproductive age (or women of a child-bearing age)	Ženy v reprodukčnom veku (alebo ženy v plodnom veku)
Viral infection	Vírusová infekcia	Work environment	Pracovné prostredie
Viroids	Viroidy	Work practices	Pracovné postupy
Virology	Viroológia	Work refusal	Odmietnutie práce
Virulence	Virulencia	Worker-disease index, WDI	Pomer pracovníkov a chorôb, WDI
Virus envelope	Vírusový obal	Working hours	Pracovný čas
Virus neutralization test	Vírus neutralizačný test	Working measurement standard, working standard	Pracovný etalón
Virus Sindbis, SINV	Vírus Sindbis, SINV	Working surface	Pracovný povrch
Virus titration	Titrácia vírusu	Workplace Design	Úprava pracoviska
Viruses	Vírusy	Workplace inspection	Inšpekcia pracoviska
Vision	Vízia	Work-related diseases	Choroby súvisiace s prácou
Visual analogue scale	Vizuálna analógová škála	World Health Organization	Svetová zdravotnícka organizácia
Visual task	Zraková úloha	X-ray	Röntgenové žiarenie
Vital registration	Vitálna registrácia	Years Lived With Disability, YLD	Roky prežité v invalidite, YLD
Vitamin A supplementation to children 6–59 months old	Doplňanie vitamínu A u detí vo veku 6–59 mesiacov	Years of Life Lost, YLL	Stratené roky života, YLL
VM	VM	Yeast extract	Kvasnicový extrakt
Volatility	Prchavosť	Yeasts	Kvasinky
Voltammetry	Voltametria	Yellow fever	Žltá zimnica
Voxel phantom	Voxelový fantóm	YLD	YLD
VR (Soviet V-gas, Substance 33, R-33)	VR (Sovietsky V-gas, Substancia 33, R-33)	YLL	YLL
Vulnerability	Zraniteľnosť	Youth prevalence of tobacco use	Prevalencia užívania tabaku u mládeže
VX	VX	Zero error	Chyba nuly
War	Vojna	Zero exposure	Nulová expozícia
Warhead	Bojová hlavica	Zoonosis	Zoonóza
Warm and cold period of the year	Teplé a chladné obdobie roka	Zulu time	Čas zulu
Waste water	Odpadová voda		
Waste water treatment	Čistenie odpadových vôd		
Water hardness	Tvrdosť vody		
Water intended for human consumption	Voda určená na ľudskú spotrebu		
Waterborne diseases	Vodou prenosné ochorenia		
Wavelength, λ , [m]	Vlnová dĺžka, λ , [m]		
Weapons of Mass Destruction, WMD, NCBR Weapons	Zbrane hromadného ničenia, ZHN		
Weather station	Meteorologická stanica		
Weber-Fechner law	Weberov-Fechnerov zákon		
Western blot	Western blot		
Wet Bulb Globe Temperature	Ukazovateľ WBGT		

BIBLIOGRAFIA

REFERENCES

- ABDOUN, S. *Electrochemical methods of analysis*. [online]. Feb 18, 2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.sli-deshare.net/SihamAbdallaha/electrochemical-method-of-analysis-31352857>
- ÁGHOVÁ, L. 1993. *Hygiena*. Martin: Osveta, 1993. 267 s. ISBN 80-217- 515-9.
- AMA 254 *Advanced Mercury Analyser*. [návod na obsluhu] Praha: Alttec, 2002. 131 s.
- BAJGAR, J., GAŠPAR, V. 1992. *Úmluva o zákazu chemických zbraní. Některé poznámky a slovník*. Praha: MNO, FMZV, SM ČSFR při úřadovně OSN, Ženeva, VLA JEP, Hradec Králové, 1992. 196 s.
- BENNETT, P. A., ROTHERY, E. 1983. *Introduction Atomic Absorption Analysis*. Mulgrave: Varian Techtron Pty, 1983. 105 s. ISBN 0 9598261 14.
- BERTALANFFY, L. 1969. *General System Theory: foundations, development, applications*. New York: George Braziller, 1969.
- BOROCIÁKOVÁ, B., POBOČÍKOVÁ, I. 2005. *Zbierka úloh z pravdepodobnosti a matematickej štatistiky*. Žilina: Žilinská univerzita, 2005. 231 s. ISBN 80-8070-384-1.
- BOROŠOVÁ, D. 2001. Laboratory Exercises. In PULFORD, I. (ed.) *Environmental Analytical Chemistry*. Banská Bystrica: Matej Bel University, 2001. p. 91-96. ISBN 80-88784-26-3.
- BOROŠOVÁ, D., LENDACKÁ, M. 2001. Laboratórne cvičenia. In PULFORD, I. (ed.) *Ekoanalytická chémia*. Banská Bystrica: Matej Bel University, 2001. p. 48-49. ISBN 80-88784-30-1.
- BRADY, G. S., CLAUSER, H. R. 1991. *Materials Handbook: An Encyclopedia for Managers, Technical Professionals, Purchasing and Production Managers, Technicians, Supervisors, and Foremen*. 13th ed. New York: McGraw-Hill, Inc. 1991.
- BUCHANCOVÁ, J. et al. 2003. *Pracovné lekárstvo a toxikológia*. Martin: Osveta, 2003. s. 165-171. ISBN 80-8063-113-1.
- Business Continuity for beginners*. [online]. Dostupné na: http://www.icm-continuity.co.uk/verticals/local_authorities/icm_services/continuity_planning/continuity_planning.asp
- BUTCHER, D. J., SNEDDON, J. 1998. *A practical guide to graphite furnace atomic absorption spectrometry*. New York; Chichester: Wiley, 1998. 250 s. ISBN 0471125539.
- CLAXTON, K. et al. 2013. *Methods for the estimation of the NICE cost effectiveness threshold*. In [online]. [cit. 25.04.2013]. Dostupné na: http://www.york.ac.uk/media/che/documents/reports/resubmitted_report.pdf
- CUMMING, G. S., OLSSON, P. et al. 2012. *Resilience, experimentation, and scale mismatches in social-ecological landscapes*. [online]. Springer Link, 2012, DOI 10.1007/s10980-012-9725-4.
- ČSN BS 25999.1. *Management kontinuity činností organizace*. Část 1: Soubor zásad. 2009.
- DADO, M., HNILICA, R. 2012. *Predikcia hluku v pracovnom prostredí*. Zvolen: Technická univerzita, 2012. 66 s. ISBN 978-80-228-2370-8.
- DĚDINA, J. et al. 1987. *Vybrané metody analytické atómové spektrometrie*. Praha: Československá spektroskopická spoločnosť, 1987. 218 s.
- DELEPIERRE, A., GAYOT, A., CARPENTIER, A. Update on counterfeit antibiotics worldwide; Public health risks. In *Médecine et Maladies Infectieuses* [on line]. 2012, roč. 42, č. 6. [cit. 24. 5. 2014], s. 247-255. ISSN 0399077X.
- DIAZ RAMOS, M. C. et al. 2012. *Determination of 24 PAHs in drinking water*. [online]. Last update: 14.08.2012 [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.chem.agilent.com/Library/applications/5990-7686EN.pdf>
- DIELEMAN, J. L. et al. 2014. Global Health Development Assistance Remained Steady In 2013 But Did Not Align With Recipients' Disease Burden. In *Health Affairs*. [on line]. 2014, roč. 33, č. 5. [cit. 24. 5. 2014], s. 878- 886. ISSN 0278-2715, 1544-5208.
- DINARDI, S., LUTTRELL, N. 2000. *Glossary of Occupational Hygiene Terms*. Fairfax, VA: American Industrial Hygiene Association, 2000.
- DONG, M.W. *Modern HPLC for Practicing Scientists*. New Jersey: Wiley, 2006. 286 s. ISBN 0-471-72789-X.
- DRAHOŠ, M., LUMNITZER, E. 2011. Meranie fyzikálnych veličín vnútorného pracovného prostredia. In *Fyzikálne faktory prostredia*. 2011. roč. 1. č. 2. s. 18-23. ISSN 1338-3922.
- DRAHOŠ, R., DRAHOŠ, M. 2011. Zdravotné aspekty tepelno-vlhkostnej mikroklímy pri práci. In *Fyzikálne faktory prostredia*. 2011. roč. 1. č. 1. s. 21-25. ISSN 1338-3922.
- ECONOMIST INTELLIGENCE UNIT. *The Global Food Security Index-2014 Findings & Methodology*. In [cit. 4.11.2014]. Dostupné na: <http://foodsecurityindex.eiu.com/>
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 2015. *Spectrochemical analysis*. [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/558856/spectrochemical-analysis>.
- ENCYCLOPEDIA BRITANNICA. 2015. *Spectrophotometry*. [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/558886/spectrophotometry>.
- ENCYCLOPEDIA OF CHILDREN'S HEALTH. *Neonatal reflexes*. [online]. Dostupné na: <http://www.healthofchildren.com/N-O/Neonatal-Reflexes.html#ixzz289LK4Vfb>
- Environmental Chemistry: ENV 440: Glossary of important terms*. [online]. Last Update 09.02.1999 [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: http://jan.ucc.nau.edu/~doetqp-p/courses/env440/env440_2/glossary/glossary1-6.html
- EPSTEIN, Y., MORAN, D. S. 2006. Thermal Comfort and the Heat Stress Indices. In *Industrial Health*. Vol. 44, 2006, s. 388-398.
- FARKAŠOVÁ, D. a kol. 2005. *Ošetrovatelstvo*. Bratislava: Osveta, 2005. ISBN 8080631824.
- FRENK, J. et al. 2010. Health professionals for a new century: transforming education to strengthen health systems in an interdependent world. In *The Lancet*. 2010, roč. 376, č. 9756, s. 1923-1958.
- FRENK, J., MOON, S. 2013. Governance Challenges in Global Health. In *New England Journal of Medicine*. [online]. 2013, roč. 368, č. 10. [cit. 20.04.2013], s. 936-942. PMID: 23465103. ISSN 0028-4793.
- GARAJ, J., BUSTIN, D., HLADKÝ, Z. 1987. *Analytická chémia*. Bratislava: Alfa, 1987, 744 s.
- GARCÍA, A. M., CHECKOWAY, H. 2003. A glossary for research in occupational health. In *J Epidemiol Community Health*. 2003, Vol. 57. pp. 7-10.
- GAVORA, P. a kol. 2010. *Elektronická učebnica pedagogického výskumu*. [online]. Bratislava: Univerzita Komenského, 2010. Dostupné na: <http://www.e-metodologia.fedu.uniba.sk/>. ISBN 978-80-223-2951-4.
- GRACEY & ASSOCIATES. *Acoustic Glossary*. [online]. 11.8.2014. Dostupné na: <http://www.acoustic-glossary.co.uk/>
- GRATZFELD-HÜSGEN, A., SCHUSTER, R. 1997. *HPLC for environmental analysis*. [s. l.] Hewlett-Packard, 1997. 112 s.

- GRAVIMETRIC ANALYSIS. *Encyclopædia Britannica*. [online]. Last update 11-24-2014 [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/242396/gravimetric-analysis>
- Guidelines for quantitative risk assessment, CPR 18E (Purple Book)*. First edition. Den Haag. Sdu Uitgevers, 2005. ISBN 9012087961.
- HAKEN, H. 1993. *Advanced Synergetics: Instability Hierarchies of Self-Organizing Systems and Devices*. New York: Springer-Verlag, 1993.
- HAVRÁNEK, J. 1990. *Hluk a zdraví*. Praha: Avicenum, 1990. 278 s.
- HOLČÍK, J. 2004. *Zdraví 21*. Výklad základních pojmů. Úvod do evropské zdravotní strategie. Zdraví pro všechny ve 21. století. 1. vydání. Praha: MZ ČR, 2004, 160 s.
- HOLČÍK, J. 2010. Systém péče o zdraví a zdravotní gramotnost. In *Health system and health literacy* [online]. 2010. [cit. 05.01.2014]. Dostupné na: <http://www.ped.muni.cz/z21/knihy/2011/38/texty/cze/holcik.pdf>
- HORÁKOVÁ, M. et al. *Chemické a fyzikální metody analýzy vod*. Praha: Alfa, 1986. 392 s.
- How does high performance liquid chromatography work* [online]. © 2015 WATERS. [cit. 2015-04-30]. Dostupné na: http://www.waters.com/waters/en_SK/How-Does-High-Performance-Liquid-Chromatography-Work%3F/nav.htm?cid=10049055&locale=en_SK
- HPLC Column Hardware* [online]. © 2015 WATERS. [cit. 2015-04-30]. Dostupné na: http://www.waters.com/waters/en_SK/HPLC-Column-Hardware-/nav.htm?cid=10049068
- HPLC Nomenclature* [online]. © 2015 WATERS [cit. 2015-04-30]. Dostupné na: http://www.waters.com/waters/en_SK/Appendix%3A-HPLC-Nomenclature/nav.htm?cid=10049080
- <http://dantax.wz.cz>
- <http://financial-dictionary.thefreedictionary.com/>
- <http://financial-dictionary.thefreedictionary.com/>
- <http://lekarske.slovníky.cz/>
- <http://www.answers.com/topic/mortality-rate#ixzz282a2idfF>
- <http://www.businessdictionary.com/>
- <http://www.economicworld.eu>
- <http://www.euroekonom.sk/servis/poradna/ekonomicky-slovník/>
- <http://www.newbornwhocc.org/pdf/database.pdf>
- <https://sk.wikipedia.org/wiki/>
- Chemical analysis. *Encyclopædia Britannica* [online]. Last update 11-24-2014 [cit. 2015-04-28]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/108529/chemical-analysis/80805/Electron-spectroscopy#toc80807>
- Chromatography. *Encyclopædia Britannica* [online]. © 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/115917/chromatography/80518/Liquid-chromatography>
- IAEA Safety Glossary 2007 Edition*. Dostupné na: http://www-pub.iaea.org/MTCD/publications/PDF/Pub1290_web.pdf
- Identifying and Quantitating Compounds* [online]. © 2015 WATERS. [cit. 2015-04-30]. Dostupné na: http://www.waters.com/waters/en_SK/Identifying-and-Quantitating-Compounds/nav.htm?cid=10049064
- Industrial Accident Prevention Association (IAPA). 2007. *Glossary of Occupational Health & Safety Terms*. 2007. 34 p. [online]. [cit. 2013-07-19] Dostupné na: http://www.iapa.ca/pdf/iapa_glossary.pdf
- Information collection rule. Disinfection Byproducts: A Reference Resource*. U.S.Environmental Protection Agency, [online]. © 2015 Last updated on 12.4.2012, [cit. 2015-05-01]. Dostupné na: http://www.epa.gov/envirof/html/icr/gloss_dbp.html
- iNTeg-Risk*. www.integrisk.eu-vri.eu
- ISO/IEC TR 18044:2004. Informačné technológie–Bezpečnostné techniky–Manžment incidentov informačnej bezpečnosti.
- JENDRYCHOVSKI, W., MAUGERI, U. 2000. *Epidemiologic Methods in Studying Chronic Diseases. Teaching manual*. International Center for Studies and Research in Biomedicine in Luxemburg, 2000. ISBN 83-904896-3-5.
- JOKL, M. a kol. 2005. Moderné trendy hodnotenia pracovného prostredia. In *Bezpečná práca* (5), 2005, s. 27-30.
- KLEMENT, C. a kol. 2011. *Mimoriadne udalosti vo verejnom zdravotníctve*. Banská bystrica: PRO, 2011. ISBN 978-80-89057-29-0.
- KLEMENT, C., MEZENCEV, R., BAJGAR, J. a kol. 2013. Kapitola 9. Vybraná terminológia biologických a chemických zbraní. s. 601-673. In: Klement, C., Mezencev, R., Bajgar, J. *Biologické a chemické zbrane – pripravenosť a odpoveď*. Banská Bystrica: PRO, 2013.
- KOREN, H. 1996. *Illustrated Dictionary of Environmental Health & Occupational Safety*. Boca Raton: CRC Press, Inc., 1996.
- KRČMÉRY, V. 2013. Antibiotic Resistance: Postantibiotic Era Is Here. In: *Microbial Drug Resistance*. Edited by Vladimír Krčméry, 2013. 3. London: Future Medicine.
- KREMPASKÝ, J. 2006. *Veda verzus viera?* VEDA, 2006. ISBN 80-224-0896-4.
- KUVÍKOVÁ, H. 1998. *Ekonomické aspekty viacdrojového zabezpečenia zdravotníckych služieb*. Banská Bystrica: TRIAN, 1998.
- KUVÍKOVÁ, H., MURGAŠ, M., NEMEC, J. 1998. *Manažment zdravotníctva*. Banská Bystrica: TRIAN, 1998.
- Laboratorní metody. HPLC (vysokoučinná kapalinová chromatografie)*. [online]. © 2015. Vyšší odborná škola zdravotnícká a Střední zdravotnícká škola. [cit. 2015-04-30]. Dostupné na: <http://labmet.zshk.cz/vyuka/hplc.aspx>
- LABUDA, J. et al. 2012. *Průručka vybraných pojmů v analytické chemii*. Bratislava: Slovenská technická univerzita, 2012. 205 s. ISBN 978-80-227-3769-2.
- LEWIS, R. J. Sr. *Hawley's Condensed Chemical Dictionary*. 12th ed., New York.
- MACFARLANE, S. B., JACOBS, M., KAAYA, E. E. 2008. In the Name of Global Health: Trends in Academic Institutions. In *Journal of Public Health Policy*. [online]. 2008, roč. 29, č. 4. [cit. 24.5.2014], s. 383-401. ISSN 0197-5897, 1745-655X.
- MAJER, J. et al. *Analytická chémia. Učebnica pre farmaceutické fakulty*. Martin: Osveta, 1989. 368 s.
- Manažérstvo priemyselných havárií*. [e-skriptá] Dostupné na: www.sjf.tuke.sk/kbap/Docs/Manazerstvo_priemyselných_havarii.pdf
- MARKECHOVÁ, D., STEHLÍKOVÁ, B., TIRPÁKOVÁ, A. 2011. *Štatistické metódy a ich aplikácie*. Nitra: Fakulta prírodných vied UKF, 2011. 534 s. ISBN 978-80-8094-807-8.

- MASÁR, O., ŠTOFEK, J., BRENNER, M. et al. 2012. *Vybrané kapitoly z medicíny katastrof*. LF UK, 2012. ISBN 978-80-223-2835-7.
- MASTILIAKOVÁ, D. 2002. *Komunikace s cizinci při poskytování zdravotní péče a respektování jejich transkulturní/multikulturní odlišnosti v rámci českého právního řádu*. [učební texty na CD]. Ostrava: ZSF, Ostravská univerzita, 2002.
- McMASTER, M. C., McMASTER, C. 1998. *GC/MS: A practical user's guide*. New York; Chichester: Wiley, 1998. 167 s. ISBN 047124826-6.
- Medical management of chemical casualties handbook*. 2007. USAMRICD, MCMR-CDM, Fourth Edition, Aberdeen Proving Ground, USA, 2007, 345 p.
- MEDVEĎ, J., NEMEC, J. 2004. *Mikroekonomické východiská verejných financií*. Bratislava: SPRINT vtra, 2004.
- MEDVEĎ, J., NEMEC, J. 2011. *Verejné financie*. Bratislava: SPRINT, 2011.
- MIL STD 882E. Department Of Defense Standard Practice USA. <http://www.system-safety.org/Documents/MIL-STD-882E.pdf>
- MÜLLEROVÁ, D. a kol. 2014. *Hygiena, preventivní lékařství a veřejné zdravotnictví*. Praha: Karolinum, 2014. 254 s. ISBN 978-80-246-2510-2.
- MURRAY, C. J. L. et al. 2013. Disability-adjusted life years (DALYs) for 291 diseases and injuries in 21 regions, 1990–2010: a systematic analysis for the Global Burden of Disease Study 2010. In: *The Lancet* [online]. 2013, roč. 380, č. 9859. [cit. 06.01.2014], s. 2197-2223.
- Nariadenie vlády č. 471/2011 Z. z., ktorým sa mení a dopĺňa nariadenie vlády Slovenskej republiky č. 355/2006 Z. z. o ochrane zamestnancov pred rizikami súvisiacimi s expozíciou chemickým faktorom pri práci v znení nariadenia vlády Slovenskej republiky č. 300/2007 Z. z.*
- Nariadenie vlády NR SR č. 340/2007 Z. z. o ochrane zdravia osôb pred nepriaznivými účinkami ionizujúceho žiarenia pri lekárskom ožiarení.*
- Nariadenie vlády SR 296/2010 o odbornej spôsobilosti na výkon zdravotníckeho povolania, spôsobe ďalšieho vzdelávania zdravotníckych pracovníkov, sústave špecializačných odborov a sústave certifikovaných pracovných činností.*
- NÁRODNÉ CENTRUM ZDRAVOTNÍCKYCH INFORMÁCIÍ. 2010. *E-Health nová dimenzia starostlivosti o Vaše zdravie*. Dostupné na: http://www.ezdravotnictvo.sk/Documents/ehealth_brozura.pdf
- NC STATE UNIVERSITY. *Environmental Health & Safety. Medical surveillance*. Dostupné na: <http://www.ncsu.edu/ehs/www99/right/handsMan/worker/med.html>
- NENADÁL, J., NOSKIEVIČOVÁ, D. a kol. 2008. *Moderní management jakosti: Principy, postupy, metody*. Praha: Management Press, 2008. 376 s. ISBN 978-80-7261-186-7.
- NORTH, K., STAPLETON, C., VOGT, C. 1982. *Ergonomics Glossary: Terms Commonly Used in Ergonomics*. Luxembourg: Bohn, Scheltema & Holkema, 1982.
- NUTBEAM, D. 2008. The evolving concept of health literacy. In: *Social Science and Medicine*. 2008, roč. 67, č. 12, s. 2072-2078.
- Odborné usmernenie č. OOFŽP/268/2013 z 28.10.2013, ktorým sa upravuje postup pri meraní a hodnotení tepelno-vlhkostnej mikroklimy. In: *Vestník MZ SR*. 2013. Roč. 61, čiastka 27-49. s. 250-279.
- Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorým sa upravuje postup pri posudzovaní hladiny expozície hluku zamestnancov používajúcich chrániče sluchu. 2010. In: *Vestník ministerstva zdravotníctva*. 2010. Roč. 58, čiastka 25-27, s. 186-190.
- Odborné usmernenie Ministerstva zdravotníctva Slovenskej republiky, ktorým sa upravuje postup pri objektivizácii fyzikálnych faktorov životného a pracovného prostredia. 2011. In: *Vestník ministerstva zdravotníctva*. 2011. Roč. 59, čiastka 1-3, s. 2-8.
- Odborné usmernenie o určovaní neistôt merania zvuku. 2007. In: *Vestník ministerstva zdravotníctva*. 2007. Roč. 55, čiastka 18-20, s. 150-162.
- ONDRUŠ, P. 2014. *Svetové zdravotnícke systémy v čase globalizácie*. Banská Bystrica: Vydavateľstvo PRO, 2014. ISBN 978-80-89057-47-4.
- ONDRUŠ, P. a spol. 2015. *Medzinárodné verejné zdravotníctvo: Vybrané kapitoly*. [online]. Turany: Tlačiareň P+M, 2015. ISBN 978-80-971965-4-7.
- ORAVEC, M. 2011. *Vybrané kapitoly z manažérstva rizík: Základy teórie rizík*. Košice: Equilibria, 2011. ISBN 978-80-89284-1-1.
- ORAVEC, M. 2013. Teoretické základy bezpečnosti – základné pojmy. In: *Bezpečnostní technologie, systémy a management 3*. Zlín: VerBuM, 2013. s. 22-44. ISBN 978-80-87500-35-4.
- ORAVEC, M. *Bezpečné konštruovanie strojov, Modul 2.6*. [online]. Dostupné na: http://www.sjf.tuke.sk/kbap/Docs/modul_2_6.pdf
- ORAVEC, M., VARGOVÁ, S. 2012. *Závažné priemyselné havárie*. ICV Košice, 2012. ISBN 978-80-553-1231-6.
- OROLÍNOVÁ, M. 2009. *Chémia a životné prostredie*. Trnava: Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita, 2009. s. 61 [online]. © 2015 [cit. 2015-05-01]. Dostupné na: <http://pdf.truni.sk/download?e-skripta/chzp.pdf>. ISBN 978-80-8082-298-9.
- PATOČKA, J. a kol. 2004. *Vojenská toxikologie*. Praha: Grada – Avicenum, 2004. 178 s.
- PAVELEKOVÁ, I. 2010. *Analytická chémia pre študentov pedagogických fakúlt*. (e-učebný materiál). Trnava: Pedagogická fakulta Trnavskej univerzity, 2010. 133 s. ISBN 978-80-8082-388-7.
- PEKOVÁ, J., PILNÝ, J., JETMAR, M. 2008. *Veřejná správa a finance veřejného sektoru*. 3. aktualiz. a rozš. vyd. Praha: ASPI, 2008.
- PITTER, P. 1999. *Hydrochemie*. Praha: Vydavatelství VŠCHT, 1999. 568 s. ISBN 80-03-00525-6.
- PLAMBECK, J. A. 1995. *Introductory University Chemistry I*. [online]. Last update 06.11.1995 [cit. 2015-04-28]. Dostupné na: <http://dwb.unl.edu/Teacher/NSF/C14/C14Links/www.chem.ualberta.ca/courses/plambeck/p101/p01194.htm>
- POET, T. S. 2000. Assessing dermal absorption. In: *Toxicol. Sci.* 2000, Vol. 58, Issue 1. p. 1-2.
- POLEDNÁK, P., ORINČÁK, M. 2012. *Riešenie prírodných krízových situácií*. EDIS, 2012. ISBN 978-80-554-0339-7
- Polycyclic aromatic hydrocarbons. Agency for Toxic Substances and Disease Registry*. [online]. Last update: March 3, 2011. [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.atsdr.cdc.gov/substances/toxsubstance.asp?toxid=25>
- PRINCE, M. J. et al. 2014. The burden of disease in older people and implications for health policy and practice. In: *The Lancet* [online]. 2014.

- RAFFERTY, J. P. 2015. Beer's law. *Encyclopædia Britannica Online*. 2015. [online]. [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/58441/Beers-law>.
- RIMANČÍK, M. 2007. *Štatistika pre prax*. [vlastný náklad]. 2007. 200 s. ISBN 978-80-96913-1-1.
- RIVAS, F.J., et al. 2008. Promoted wet air oxidation of polynuclear aromatic hydrocarbons. In *Journal of hazardous materials*. 2008 May 1;153(1-2), s. 792-8. [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné na: <http://www.theadvocateproject.eu/blog/finding-a-friendly-environmental-technology-providing-effective-and-low-cost-treatment-for-soils-contaminated-by-pahs-part-i/>
- RUSNÁK, M., RUSNÁKOVÁ, V., MAJDAN, M. 2010. *Bioštatistika pre študentov verejného zdravotníctva*. Trnava: Vydavateľstvo Trnavskej univerzity, 2010. ISBN 978-80-8082-322-0. *Sheffield Hallam University. Gas chromatography*. [online]. © 2015. [cit. 2015-04-30]. Dostupné na: <http://teaching.shu.ac.uk/hwb/chemistry/tutorials/chrom/gaschrom.htm>
- SCHMALZ, M. 2015. Metoda CARVER [online]. © 2005-2015, GrowJOB Institute, [cit. 2015-10-01]. Dostupné na: <http://www.growjob.com/clanky-personal/metoda-carver>.
- SINAY, J. 1997. *Riziká technických zariadení – manažérstvo rizika*. Košice: OTA, 1997. 212 s. ISBN 80-967783-0-7.
- SLOVENSKÁ AGENTÚRA ŽIVOTNÉHO PROSTREDIA. 2015. *Polycyklické aromatické uhľovodíky (PAU)*. [online]. © 2015 [cit. 2015-05-01]. Dostupné na: http://www.sazp.sk/slovak/struktura/COH/pchb/projekt_2004_01/informacne_listy/72.pdf
- SMEJKALOVÁ, J. a kol. 1988. *Anglicko-slovenský, slovensko-anglický vreckový slovník*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1979. 7. vydanie, 799 s.
- Smernica Európskeho parlamentu a Rady 2012/18/EÚ zo 4. júla 2012*. [online]. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:197:0001:0037:SK:PDF>
- Smernica Rady 2008/114/ES o identifikácii a označení európskych kritických infraštruktúr a zhodnotení potreby zlepšiť ich ochranu*. Dostupné na: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2008:345:0075:0082:SK:PDF>
- SONIASSY, R. et al. 1997. *Water analysis*. [s.l.]: Hewlett-Packard, 1997. 278 s.
- Standard Methods for the Examination of Water and Wastewater*. [online]. © 2015. 20th Ed. American Public Health Association, American Water Works Association, [cit. 2015-04-28]. Dostupné na: https://www.norweco.com/html/lab/test_methods/2540dfp.htm
- STEFFEN, W. et al. 2015. Planetary boundaries: Guiding human development on a changing planet. In: *Science* [online]. 2015. [cit. 18.1.2015], s. 1259855. PMID: 25592418. ISSN 0036-8075, 1095-9203.
- STN 75 7373: 2007. *Kvalita vody. Stanovenie rozpustených látok*.
- STN EN 1232. *Ovzdušie na pracovisku. Čerpadlá na osobný odber vzoriek chemických látok. Požiadavky a skúšobné metódy*.
- STN EN 12341: 2014. *Ochrana ovzdušia. Kvalita vonkajšieho ovzdušia. Štandardná gravimetrická meracia metóda na stanovenie hmotnostnej koncentrácie polietavých častíc PM10 alebo PM2,5*.
- STN EN 12464-1: 2012. *Svetlo a osvetlenie. Osvetlenie pracovísk. Časť 1: Vnútorňé pracoviská*.
- STN EN 1540: 2012. *Pracovná expozícia. Terminológia*.
- STN EN 27243: 1998. *Horúce prostredia. Stanovenie tepelnej záťaže pracovníka podľa ukazovateľa WBGT (teploty mokrého a guľového teplomeru)*.
- STN EN 481: 1998. *Ovzdušie na pracovisku. Určenie veľkosti frakcií na meranie častíc rozptýlených vo vzduchu*.
- STN EN 482: 2012. *Pracovná expozícia. Všeobecné požiadavky na pracovné charakteristiky postupov merania chemických faktorov*.
- STN EN 689: 2000. *Ovzdušie na pracovisku. Pokyny na hodnotenie inhalačnej expozície chemickým látkam na porovnanie s limitnými hodnotami a stratégia merania*.
- STN EN ISO 10301: 1999. *Stanovenie vysoko prchavých halogénovaných uhľovodíkov. Plynovochromatografické metódy*.
- STN EN ISO 10523: 2012. *Kvalita vody. Stanovenie pH*.
- STN EN ISO 13137: 2014. *Pracovné ovzdušie. Čerpadlá na osobný odber chemických a biologických látok. Požiadavky a skúšobné metódy*.
- STN EN ISO 13732-1: 2009. *Ergonómia tepelného prostredia. Metódy posudzovania ľudských reakcií na kontakt s povrchmi. Časť 1: Horúce povrchy*.
- STN EN ISO 17993: 2004. *Kvalita vody. Stanovenie 15 polycyklických aromatických uhľovodíkov (PAU) vo vode metódou HPLC s fluorescenčnou detekciou po extrakcii kvapalina-kvapalina (ISO 17993: 2002)*.
- STN EN ISO 7730: 2006. *Ergonómia tepelného prostredia. Analytické určovanie a interpretácia tepelnej pohody pomocou výpočtu ukazovateľov PMV a PPD a kritérií miestnej tepelnej pohody*.
- STN EN ISO 8467: 2000. *Kvalita vody. Stanovenie chemickej spotreby kyslíka manganistanom*.
- STN EN ISO 9004: 2010. *Manažérstvo trvalého úspechu organizácie. Prístup na základe manažérstva kvality*.
- STN EN ISO 9612: 2010. *Akustika. Stanovenie expozície hluku v pracovnom prostredí. Technická metóda*.
- STN IEC 50 (191) (01 0102): 1993. *Medzinárodný elektrotechnický slovník. Kapitola 191: Spolahlivosť a akosť služieb*.
- STN ISO 1999: 1993. *Akustika. Stanovenie expozície hluku na pracovisku a posúdenie zhoršenia sluchu vplyvom hluku*.
- STN ISO 6058: 1999. *Kvalita vody. Stanovenie vápnika. Titračná metóda s EDTA*.
- STN ISO 6059: 1999. *Kvalita vody. Stanovenie sumy vápnika a horčíka. Titračná metóda s EDTA*.
- STN ISO 6703-1: 1998. *Kvalita vody. Stanovenie kyanidov. Časť 1. Stanovenie celkových kyanidov*.
- STN ISO 7708: 2001. *Ochrana ovzdušia. Definícia frakcie veľkosti častíc pre odber vzoriek na zdravotné účely*.
- STRAMLER, J. H. Jr. 1993. *The Dictionary for Human Factors/Ergonomics*. Boca Raton: CRC Press, Inc., 1993.
- SUBRAMANIAN, M. S. *Environmental chemistry and analysis*. [online]. © 2015 [cit. 2015-04-29]. Dostupné na: http://nptel.ac.in/courses/IIT-MADRAS/Environmental_Chemistry_Analysis/
- ŠENOVSKÝ, M., ORAVEC, M., ŠENOVSKÝ, P. 2012. *Teorie krízového managementu*. Ostrava: SPBI, 2012. 115 s. ISBN 978-80-7385-108-8.
- ŠEVČÍKOVÁ, L. 2006. *Hygiena*. Bratislava: Univerzita Komenského, 2006. ISBN 80-233-2103-6.

- ŠEVČÍKOVÁ, L. and contributors. 2011. *Hygiene, Environmental Medicine*. Bratislava: Comenius University, 2011. ISBN 978-80-223-2900-2.
- ŠIMÁK, L., HORÁČEK, J., NOVÁK, L. a kol. 2005. *Terminologický slovník krízového riadenia*. Žilina: Fakulta špeciálneho inžinierstva ZU, 2005. Dostupné na: <http://fsi.uniza.sk/kkm/old/publikacie/tskr.pdf>. ISBN 80-88829-75-5.
- ŠIMÁK, L. *Manažment rizík* [online]. Žilina: Žilinská univerzita, FŠI, 2006, [cit. 2015-05-01]. Dostupné na: http://fsi.uniza.sk/kkm/old/publikacie/mn_rizik.pdf
- ŠUPÍNOVÁ, M. a kol. 2013. *Komunitné ošetrovatelstvo*. 1. vyd. Zvolen: Vydavateľstvo TU, 2013. 215 s. ISBN 978-80-228-2599-3.
- ŠVEC, Š. 2002. *Základné pojmy v pedagogike a andragogike*. Bratislava: Iris, 2002. s. 154-273. ISBN 80-89018-31-9.
- TIRPÁKOVÁ, A., MALÁ, D. 2007. *Základy štatistiky pre pedagógov, psychológov a sociológov s popisom postupu práce v programe Excel*. Nitra: PF UKF, 2007. 165 s. ISBN 978-80-8094-220-5.
- TOBIÁŠOVÁ, T. 2011. *SEVESO III*. [online]. Bratislava: Ministerstvo životného prostredia, 2011. [cit. 2014-11-15]. Dostupné na: http://www.rcsk.sk/mix/Chemia_2011/Zivotne/SEVESO_III-zmeny-CHEMIA_2011-1.pdf
- TULCHINSKY, T. H., VARAVIKOVÁ, E. A. ed. 2014. *The New Public Health* (Third Edition). San Diego: Academic Press, 2014. ISBN 978-0-12-415766-8.
- VASSÁNYI, Z. et al. 2001. Laboratory Exercises. In PULFORD, I. (ed.): *Environmental Analytical Chemistry*. Banská Bystrica: Matej Bel University, 2001. p. 66-70. ISBN 80-88784-26-3.
- Vestník MZ SR. Ročník 52. 30.8.2004. Odborné usmernenie MZ SR pre tvorbu, implementáciu a hodnotenie štandardov v ošetrovatelstve a pôrodnej asistencii.*
- VOLNER, Š. 2005. Bezpečnosť, riziká a hrozby 21 storočia. [online]. In UNIVERZITA OBRANY. *Obrana a strategie*. roč. 2, 2005, č. 2, s. 71-86. Dostupné na: <http://www.defence-and-strategy.eu/redakce/index.php?xuser=&lanG=cs&subakce=search&searchText=Volner>
- VOSTATEK, J. 2010. Zdravotní pojištění a zabezpečení. In: *Zdravotnictví v České republice, III/XIII/2010*. [online]. [cit. 15.05.2013]
- Vyhľadka č. 541/2007 Z. z. o podrobnostiach o požiadavkách na osvetlenie pri práci.*
- WHO EUROPE. 2012. *Health 2020: a European policy framework supporting action across government and society for health and well-being*. Dostupné na: http://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0009/169803/RC62wd09-Eng.pdf?ua=1
- WHO. 2000. Why do Health Systems Matter? In: *The world health report 2000: health systems: improving performance*. [online]. WHO, 2000. [cit. 06.01.2014] Dostupné na: http://www.who.int/whr/2000/en/whr00_ch1_en.pdf?ua=1
- WHO. 2011. *WHO Indicator and Measurement Registry*. In: [cit. 07.01.2014]. Dostupné na internete: http://apps.who.int/gho/indicatorregistry/App_Main/browse_indicators.aspx
- WHO. 2014. *Global status report on alcohol and health 2014*. ISBN 9789241564755 924156475X.
- WHO. 2014. Safe management of wastes from health-care activities. Edited by Y. Chartier et al. – 2nd ed., WHO, 2014, ISBN 978 92 4 154856 4.
- WHO. 2014. WHO MPOWER brochures and other resources. In WHO [online] [cit. 5.11.2014]. Dostupné na: <http://www.who.int/tobacco/mpower/publications/en/>
- WHO. 2015. *South East Asia Regional Neonatal Perinatal database (SEAR-NPD)*. [online]. [Cit. 2015-04-15]. Dostupné na: <http://www.newbornwhocc.org/pdf/database.pdf>
- WHO/SDE/WSH/03.04/64. 2004. *Trihalomethanes in Drinking-water. Background document for development of WHO Guidelines for Drinking-water Quality* [online]. [cit. 2015-05-01]. Dostupné na: http://www.who.int/water_sanitation_health/dwq/chemicals/en/trihalomethanes.pdf
- WOODFORD, Ch. 2015. *Chromatography*. [online]. Last updated: July 12, 2015. [cit. 2015-09-30]. Dostupné na: <http://www.explainthatstuff.com/chromatography.html>
- www.uvzsr.sk
- Zákon 261/2002 Z. z. o prevencii závažných priemyselných havárií a o zmene a doplnení niektorých zákonov č. 277/2005 Z. z.
- Zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí v znení neskorších predpisov.
- Zákon č. 24/2006 Z. z. o posudzovaní vplyvov na životné prostredie a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 272/1994 O ochrane zdravia ľudí v znení neskorších zmien a doplnkov.
- Zákon č. 300/2005 Z. z. Trestný zákon v znení neskorších zmien a doplnení.
- Zákon č. 311/2001 Z. z. Zákonník práce v znení neskorších zmien a doplnení.
- Zákon č. 355/2007 Z. z. Zákon o ochrane, podpore a rozvoji verejného zdravia a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších zmien a doplnení.
- Zákon č. 40/1964 Zb. Občiansky zákonník v znení neskorších zmien a doplnení.
- Zákon č. 431/2002 Z. z. o účtovníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 502/2001 Z. z. o finančnej kontrole a vnútornom audite a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 523/2004 Z. z. o rozpočtových pravidlách verejnej správy a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- Zákon č. 576/2004 Z. z. o zdravotnej starostlivosti, službách súvisiacich s poskytovaním zdravotnej starostlivosti a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších zmien a doplnení.
- Zákon č. 578/2004 Z. z. o poskytovateľoch zdravotnej starostlivosti, zdravotníckych pracovníkoch, stavovských organizáciách v zdravotníctve a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších zmien a doplnení.
- Zákon č. 595/2003 Z. z. o dani z príjmov a o zmene a doplnení niektorých zákonov.
- ZAKUS, D., BHATTACHARYYA, O., WEI, X. 2013. Health Systems, Management and Organization in Global Health, Chapter 20. In MARKLE, W. H., FISHER, M. A., SMEGO, R. A. (eds). *Understanding Global Health*. Book Reference (2nd Edition). New York: McGraw-Hill, 2013.
- ZEMAN, P. *Česká bezpečnostní terminologie: Výklad základních pojmů*. ÚSS/2002-S-1-031. Brno, 2002
- ŽIAKOVÁ, K. a kol. 2009. *Ošetrovateľský slovník*. Martin: Osveta, 2009. ISBN 978-80-8063-315-8.

AUTORI

AUTHORS

prof. MUDr. Cyril Klement, CSC.
Editor-in-Chief

Absolvoval Lekársku fakultu Karlovej univerzity v Prahe (1973), atestáciu prvého a druhého stupňa z lekárskej mikrobiológie získal na ILF Bratislava (1976, 1979). Akademický titul kandidát vied získal na Lekárskej fakulte hygienickej KU v Prahe (1989) a nadstavbovú atestáciu z lekárskej virológie v Bratislave na ILF (1992). Ďalej absolvoval niekoľko školení pre inšpektorov biologických zbraní v rámci organizácie UNMOVIC – Paríž (2000), Swindon, UK (2002), São Paulo, Brazília (2003).

Od roku 1976 pracuje na RÚVZ so sídlom v Banskej Bystrici, postupne ako vedúci: imunochemického úseku, oddelenia virológie, odboru mikrobiológie, oddelenia imunológie, odboru lekárskej mikrobiológie, Národného informačného centra pre bakteriologické (biologické) a toxínové zbrane (od 2001). Dnes je zároveň vedúcim služobného úradu a regionálnym hygienikom.

Profesor Klement je aktívny v mnohých domácich aj zahraničných inštitúciách: zástupca MZ SR pre laboratórnu činnosť v komisii EÚ HSC C3 DG Sanco; hlavný odborník Hlavného hygienika pre klinickú mikrobiológiu; člen vedeckej rady a prodekan pre praktickú výučbu Fakulty verejného zdravotníctva SZU; národná kontaktná osoba pre biologické zbrane; kontaktná osoba pre implementáciu aktivít ECDC v oblasti mikrobiológie; expert plánovacieho výboru pre civilnú ochranu v NATO pre oblasť biologických zbraní; zástupca Slovenskej republiky v HSC, sekcia CBRN, zástupca rezortu zdravotníctva v problematike biopreparedness.

Graduated from the Faculty of Medicine, Charles University Prague (1973); Certification in Medical Microbiology at the first and second level received from the ILF Bratislava (1976, 1979). Academic degree Ph.D. received from the Faculty of Medicine Hygiene, Charles University in Prague (1989) and post-secondary accreditation (specialization) in Medical Virology at the ILF Bratislava (1992). Several training courses for inspectors of biological weapons within the organization UNMOVIC – Paris (2000), Swindon, UK (2002), São Paulo, Brazil (2003).

Since 1976 working at the Regional Office of the Public Health, Banská Bystrica, successively as Head of the Immunochemical section, Department of Virology, Department of Microbiology, Department of Immunology, Department of Medical Microbiology, National Inspection Center for Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons (since 2001). Presently is also the Chief Officer and regional hygienist.

Professor Klement is active in many national and international institutions: representative of the Ministry of Health for laboratory activities in the EU Commission DG Sanco HSC C3; Chief expert of the Chief Public Health officer for Clinical microbiology; Member of the Scientific Council and Dean for practical training of the Faculty of Public Health SMU; The national contact person for biological weapons; Contact person for implementation of ECDC activities in the field of microbiology; Expert Planning Committee for Civil Protection in NATO in the area of biological weapons; The representative of the Slovak Republic in HSC CBRN section, representative of the Ministry of Health on biopreparedness.

Roman F. N. Mezencev, Ph.D., senior scientist

Senior editor

Slovensko-americký vedec, v súčasnosti pôsobí na Georgia Institute of Technology, School of Biology a Parker H. Petit Institute for Bioengineering and Bioscience. Je členom viacerých amerických vedeckých spoločností (AACR, ACS, AAAS). Vzdelanie: Prírodovedecká fakulta UPJŠ, vedecký smer organická chémia (biochémia); Lekárska fakulta UPJŠ, odbor farmakológia; postgraduálne vzdelávanie v zdravotníctve; advanced degree a postdoktorálny program v odboroch bunková a molekulárna biológia a biomedicínske vedy.

V rokoch 1993 – 1995 pracoval ako toxikológ v Ústave súdneho lekárstva LF UPJŠ, kde sa venoval aplikovanému výskumu v oblasti súdnolekárskej toxikológie a biológie. V rokoch 1997 – 1999 pôsobil ako inšpektor v národnom orgáne SR pre kontrolu zákazu chemických zbraní, kde sa venoval implementácii Dohovoru o zákaze chemických zbraní. Je jedným z tvorcov zákona o zákaze biologických zbraní. V roku 2000 bol zaradený medzi externých inšpektorov komisie OSN pre monitorovanie a verifikáciu likvidácie zbraní hromadného ničenia v Iraku. V rokoch 2002 – 2006 pracoval v Sekretariáte OSN ako zbrojný inšpektor v biologickej sekcii komisie UNMOVIC. Podieľal sa na plánovaní a výkone inšpekčných operácií v Iraku ako tímlíder biologickej inšpekčnej skupiny, a tiež na výcviku zbrojných inšpektorov OSN ako vedúci biologický inštruktor a na tvorbe koncepcie dlhodobého monitorovania irackých objektov vo vzťahu k dodržiavaniu biologického odzbrojenia ako člen odborných panelov. Ako biologický zbrojný inšpektor viedol viac ako 30 inšpekčných misií v irackých výskumných, priemyselných, vyučovacích a vojenských objektoch.

Vedecky sa venuje molekulárnym mechanizmom patogenézy zhubných nádorov, rezistencii nádorov voči protinádorovej chemoterapii, vývoju protinádorových liečiv, medicínskej nanotechnológii, epidemiológii zhubných nádorov a molekulárnej patológii najmä so zameraním na zhubné nádory s vírusovou etiológiou. V minulosti sa venoval aj výskumu Chagasovej choroby a cholery. Je autorom alebo spoluautorom viac ako 40 vedeckých článkov v karentovaných časopisoch, 6 vedeckých a odborných monografií, 3 kapitol v zahraničných vedeckých monografiách, 2 literárnych prekladov a je držiteľom patenty US20110246081 – Metabolomická identifikácia etiologických agensov. Jeho vedecké články boli doteraz citované viac ako 500-krát.

Slovakia-born American scientist; formerly a United Nations biological weapons inspector in Iraq; presently a research scientist at Georgia Institute of Technology, School of Biology and Parker H. Petit Institute for Bioengineering and Bioscience. Member of the American Association for Cancer Research; American Chemical Society and American Association for Advancement of Sciences.

Education: Faculty of Science, P. J. Šafárik University, Slovakia (Organic chemistry/Biochemistry); Medical Faculty P. J. Šafárik University (Pharmacology); postgraduate training for health professionals; advanced degree in molecular and cell biology; postdoctoral program in biomedical sciences.

Employment: Department of Forensic Medicine, Medical Faculty University P. J. Šafárik; Toxicologist (1993–1995); National Authority of the Slovak Republic for the Chemical Weapons Convention: Inspector (1997–1999); United Nations Monitoring, Verification and Inspection Commission (UNMOVIC): Roster Inspector for biological disarmament in Iraq (2000–2002); UNMOVIC: Biological Weapons Inspector (2002–2006); Georgia Institute of Technology: Research Scientist (since 2006).

Selected activities: Conducted applied research in forensic biology and forensic toxicology; contributed to the implementation of the Chemical Weapons Convention in Slovakia; co-authored the Slovak legislation on the prohibition of biological weapons; planned and performed on site United Nations weapons inspections in Iraq, in capacity of a biological team leader, in various R&D, educational, industrial and military facilities; developed, in collaboration with others, the system for ongoing monitoring and verification of Iraqi compliance with its biological disarmament obligations.

Conducted scientific research into molecular mechanisms of carcinogenesis and resistance of cancer cells against anticancer drugs; discovered and designed new prospective anticancer agents (including nitrogen mustard derivatives) and nanotechnology-based carriers for therapeutic siRNAs; researched epidemiology and molecular pathology of cancers, especially gynecological cancers and cancers with viral etiology. His past research includes Chagas disease and cholera. Authored and co-authored over 40 peer-reviewed scientific articles, 6 referred scholarly books, 3 book chapters and 2 literary translations. He is a patent holder for the invention: “Metabolomics-Based Identification of Disease-Causing Agents” (US20110246081). His scientific reports had been cited over 500 times.

doc. MUDr. Jiří Bajgar, DrSc.

Na Lekársku fakultu Univerzity Karlovej v Hradci Králové bol prijatý ako vojenský poslucháč Vojenského lekárskeho výskumného a doškolovalacieho ústavu J. E. Purkyně (VLVDÚ JEP) a absolvoval v roku 1967. Ako vojenský lekár bol vybratý a nastúpil v roku 1967 na miesto asistenta katedry toxikológie VLVDÚ JEP. Vedomosti a metodické zázemie pre prácu v odbore si rozšíril účasťou v Summer School in Medical Research v Edinburghu (1968), v Ibro – UNESCO Training Course v Lipsku (1977) a v intenzívnom kurze separačných techník v Prahe (1980). V roku 1973 úspešne obhájil kandidátsku dizertačnú prácu, v roku 1981 bol habilitovaný a v roku 1990 obhájil dizertačnú prácu a získal titul DrSc. Katedre toxikológie, odboru, vedeckej a učiteľskej kariére zostal verný až dodnes. Prešiel radom funkcií na katedre toxikológie a vojenskej farmácie (dnes Fakulta vojenského zdravotníctva Univerzity obrany v Brne), od asistenta (1967–1970), odborného asistenta (1970–1975), zástupcu vedúceho katedry (1975–1989) až po vedúceho katedry (1989–1992). Odborné zameranie doc. Bajgara zahŕňa štúdiom mechanizmu účinku vysoko toxických látok – inhibítorov a ďalších látok na cholinesterázový systém organizmov in vivo a in vitro. Bajgar publikoval viac ako 300 odborných prác, podstatnú časť z nich v zahraničných časopisoch, je autorom alebo spoluautorom 26 kníh a učebných textov. Z ďalších aktivít je potrebné spomenúť jeho pôsobenie ako experta na problematiku chemických zbraní na konferencii o odzbrojení v Ženeve (1985–1992) a jeho doterajšie pôsobenie v ad hoc group vládných expertov štátov pre kontrolu biologických otravných látok v Ženeve.

Faculty of Medicine, Charles University Hradec Kralove (1967); CSc. (1973), certification clin. biochemistry (1977), Assoc. Prof. (1981), DrSc. (1990). Former Head of the Department of Toxicology (COL. ret), Faculty of Military Health Sciences, University of Defence, Hradec Kralove. Lecturer at the University of South Bohemia, Faculty of Social and Health Studies, Ceske Budejovice, Czech Republic (2011). Member of different Scientific or Editorial Boards. Study of effects of CWA, diagnosis, treatment, prophylaxis. Development of new antidotes against nerve agents including clinical testing. Teaching pharmacology and toxicology. Delegation of the Czech Republic to the Conference on Disarmament in Geneva (1985–1992); co-ordinator of national/international projects. More than 260 publications (169 WoS); 298 lectures (many as invited speaker), 26 books (editor/ author/co-author). Awards–Czechoslovak Academy of Sciences (1967); Unilever European Fellowship of the Biochemical Society (1969/70); Award of the Czechoslovak Medical Society (1973); European Science Foundation (1993); AACT/AAPCC International Scholarship (1995); Travel Scholarship IITRI Chicago (1996); 1st Prize, Czech Society for Experimental and Clinical Pharmacology and Toxicology (2005); IUTOX/SOT Astra Zeneca Award (2007); the Prize of the Rector (University of Defence) for scientific work (2007). Member of the Czech delegation at the Conference on Disarmament in Geneva (1985–1993) and Ad hoc Group to the BTWC. Education of pharmacology and toxicology in the Czech Republic and abroad (OPCW, the Hague). Expertise and consultation activities.

Ing. Daniela Borošová, PhD.

Absolventka odboru Technológie farmaceutických výrobní Chemickotechnologickej fakulty Slovenskej vysokej školy technickej v Bratislave. Doktorandské štúdium ukončila v odbore Analytická chémia vykonaním dizertačnej skúšky a obhajobou dizertačnej práce v oblasti stanovenia stopových koncentrácií toxických prvkov vo vzorkách vlasov na Fakulte chemickej a potravinárskej technológie STU v Bratislave. Pre výkon práce v zdravotníctve získala vzdelanie v odbore Vyšetrovacie metódy v hygiene na Inštitúte pre ďalšie vzdelávanie pracovníkov v zdravotníctve v Bratislave. Pracuje ako odborná pracovníčka v zdravotníctve v oblasti optických analytických metód. Vedie Národné referenčné centrum pre laboratornú diagnostiku v oblasti ľudského biomonitingu. V sieti regionálnych úradov verejného zdravotníctva vedie odbornú skupinu pre metódu atómovej absorpčnej spektrometrie. Je členkou Slovenskej spektroskopickkej spoločnosti. Vykonáva pedagogickú činnosť v predmete chemometria na Katedre chémie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici. Vykonáva audítorskú činnosť pri posudzovaní kvality skúšobných laboratórií podľa STN EN ISO/IEC 17025 pre Slovenskú národnú akreditačnú službu. Spolupracovala na niekoľkých pracovných projektoch: PHARE, ASHRAM, COPHES/DEMOCOPHES, Leonardo da Vinci a i.

Daniela Borošová graduated at the Faculty of Chemical and Food Technology of Slovak University of Technology – the Institute of Organic Chemistry. She completed her Ph.D. studies at the Faculty of Chemical and Food Technology STU in Bratislava. Her research project focused on analytical chemistry, in particular on the determination of trace concentrations of toxic elements in hair samples. She completed the degree “Test Methods in Public Health” at the Institute of Further Education for Health Professionals in Bratislava.

She works in public health sector as a specialist in healthcare, in the area of optical analytical methods and leads a national expert group for atomic absorption spectroscopy. She leads the National Reference Centre for the laboratory diagnosis of human biomonitring. She is a member of Slovak Spectroscopic Society. She teaches Chemometrics at the Department of Chemistry of Natural Sciences Faculty of Matej Bel University in Banska Bystrica, Slovakia. She works as an inspector of test laboratories quality for Slovak National Accreditation Service pursuant to STN EN ISO/IEC 17025. She was a member of several professional projects, such as PHARE, ASHRAM, COPHES/DEMOCOPHES, Leonardo da Vinci, etc.

doc. RNDr. Shubhada Bopegamage, CSc., MSc.

Vzdelanie: habilitácia na Fakulte verejného zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave v júni 2010; vedecká hodnosť PhD./CSc. obhájená v decembri 1989 (biologické vedy, Ústav virológie D. I. Ivanovského, Ruská akadémia lekárskeho vied (AMN), Moskva); magisterské a rigorózne štúdium (Mgr./RNDr.) ukončené v 1979 v odbore mikrobiológia, Haffkine Institute, Bombay, Bombay University; bakalárske štúdium B.Sc. na Abasaheb Garware College, Poona University, India, špecializácia mikrobiológia, 1977; gymnázium/stredná škola (SSCE) ukončené 1973 – St. Joseph High School, Pune, India a Branton Junior High School, Calgary, Kanada.

Profesionálne zaradenie: od roku 2011 vedúca Národného referenčného centra pre identifikáciu enterálnych vírusov (NRC IEV); od 2008 vedúca Laboratória pre enterovírusy, Lekárska fakulta, Slovenská zdravotnícka univerzita, Bratislava; od 2007 vedúca vedecká pracovníčka, od 2000 samostatná vedecká pracovníčka, IIA Lekárska fakulta, Slovenská zdravotnícka univerzita, Bratislava; 1990 – 2000 vedecká pracovníčka, Slovenská zdravotnícka univerzita Bratislava; 1989 – 1990 lektorka, oddelenie mikrobiológie, University of Pune, India; 1984 – 1989 interná doktorandka Ústavu virológie D. I. Ivanovského, AMN Moskva; 1980 – 1984 odborná asistentka v National Institute of Virology, Pune, India; 1979 – 1980 technická asistentka v súkromnom laboratóriu.

Koordinovala a koordinuje ako hlavná riešiteľka niekoľko národných a medzinárodných projektov a grantov.

Školiteľka dizertačných a diplomových prác, trénovala niekoľko národných a medzinárodných magisterských a dizertačných študentov.

Ocenenia, štipendiá, špeciálne kurzy: špeciálny certifikát za štvrté miesto na Bombay University (certifikát udelený rektorom univerzity); Golden Award for the best lecture certificate; výskumné štipendium (AMN Moskva); grant Impact Nuffic; NATO; grant Európskej spoločnosti pre klinickú virológiu (ESCV); izolácia a analýza formou Western blot – Ústav Roberta Kocha (RKI), Berlín; tréningový kurz o mikrobiologických a epidemiologických aspektoch vyšetovania (ECDC, 2009) v Národnom ústave pre verejné zdravie a životné prostredie (RIVM) v Bilthovene, Holandsko; workshop ESCV „Techniky v klinickej virológii“ (apríl, 2014) Medical University of Vienna, Viedeň, Rakúsko; pozorovateľ – ESCV-ESCMID-ECDC

Štokholm, Švédsko (sept. 2014); jednoročný kurz v oblasti tkanivových kultúr a sérológie v National Institute of Virology, Pune, India.

Členstvo v organizáciách a významné funkcie: Vedecká rada FVZ Slovenskej zdravotníckej univerzity, Bratislava; Československá mikrobiologická spoločnosť; Európska spoločnosť pre klinickú virológiu (ESCV).

Skúsenosti: výskum, vedenie študentov vo výskume, organizovanie a koordinácia tréningových seminárov a workshopov, špecializovaných kurzov; koordinácia a riadenie projektov. Navštívila a pracovala v laboratóriách Indie, rôznych krajín Európy, Ruska a USA. Je recenzentkou niekoľkých článkov v medzinárodných a karentovaných časopisoch.

Záľuby: pomoc v globálnej harmonizácii procesu vedeckej metodológie, zavedenie štandardných postupov v laboratóriách, vzdelávanie a motivovanie študentov vedy, snaha ísť stále ďalej vpred.

Education: Associate professor habilitation in June 2010 at the Faculty of Public Health of the Slovak Medical University; defended Ph.D. in May 1989, in Biological Sciences D. I. Ivanovsky Institute of Virology, Moscow, Academy of Medical Sciences Moscow; Degree M.Sc. Microbiology with first class (Hons) and A grade with a special certificate received in 1979 from Bombay University (Haffkine Institute), Bombay, India; BSc Microbiology with first class (Hons) and A grade Specialization Microbiology, received from Abasaheb Garware College, Pune University, India. Schooling SSCE 1973 – 1st Class (A grade) at St. Joseph High School, Pune, India and Branton Junior High School, Calgary, Canada.

Professional experience and positions: Since 2011 and present position – Head of the National Reference Center for Identification of Enteroviruses; Since 2008 and present position – Head of Enterovirus Laboratory, Faculty of Medicine, Slovak Medical University, Bratislava, Slovakia; since 2007 and presently – senior scientist at head positions; since 2000 – Senior Research Scientist IIA, Faculty of Medicine, Slovak Medical University, Bratislava, Slovakia; 1990–2000 – Research Scientist – Institute of Preventive and Clinical Medicine, Bratislava, Slovakia; 1989–1990 April part time Lecturer Microbiology Department, Pune University; 1984–1989 – Ph.D. Scholar at D.I.Ivanovsky Institute of Virology, Acad.Med.Sci. Moscow; Graduate Assistant 1980–1984 National Institute of Virology, Govt. of India, Pune; 1979–1980 a private pathological laboratory.

Co-ordination of projects: co-ordinated and is a co-ordinator of several international and national projects and grants.

Guide: Ph.D. and MSc students; and trained several international MSc, Ph.D. students.

Special certificates, Grants and training courses: Fourth Place in Bombay University; Golden Award for the best lecture certificate; Research fellowship from the Academy of Medical Sciences, Moscow, Russia; Impact Nuffic grant; NATO; European Society of Clinical Virology (ESCV) Grant for Research-Exchange, 2003; Isolation and analysis by Western blot – Robert Koch Institute, Berlin; Course a joint training on Microbiological and Epidemiological Aspects of Outbreak investigations 2009 RIVM (National Institute of Public Health) RIVM, in Bilthoven, the Netherlands; European Society of Clinical Virology Workshop “Techniques in Clinical Virology”: April 2014

Medical University of Vienna, Austria; Observership – ESCV-ESCMID-ECDC – observership Stockholm, Sweden. September 2014; Isolation and analysis of PrP by Western blot – Robert Koch Institute, Berlin; Special 1 year training Tissue culture and serology at National Institute of Virology, Pune, India.

Memberships: Member of the scientific board of the Public Health Faculty, Slovak Medical University; Czech and Slovak Microbiological Society; Member of European Society of Clinical Virology.

Experience: Research, teaching research students, organising and co-ordination of training seminars/workshops, specialised courses; project co-ordination and management. She has worked and visited laboratories in India, Europe, Russia and US. A reviewer of several articles in international and cc journals.

Interests: To help in a global harmonization process in scientific methodology, to bring up standards of laboratories, to teach research students and learn and move forward.

RNDr. Jana Čamajová, PhD.

Vyštudovala na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave odbor molekulárna biológia a genetika. V roku 2000 absolvovala rigoróznú skúšku, v roku 2002 obhájila dizertačnú prácu a získala vedecko-akademickú hodnosť PhD.

V roku 2007 úspešne ukončila špecializačné štúdium Vyšetrovacie metódy v lekárskej genetike na Karlovej univerzite v Prahe. Pracovala v Slovenskej akadémii vied, na Universitätsklinikum Münster v Nemecku a na pražskej Karlovej univerzite. Zúčastnila sa viacerých zahraničných i domácich odborných stáží a workshopov so zameraním na molekulárno-biologickú diagnostiku. V priebehu svojej praxe sa zaoberala základným výskumom v oblasti molekulárnej biológie mikroorganizmov, ako aj výskumom a prácou v oblasti diagnostiky humánnych monogénnych ochorení. Má viacročné skúsenosti so širokým spektrom molekulárno-biologických metód, diagnostikou ochorení a so zavádzaním nových technológií. Zúčastňovala sa na riešení medzinárodných projektov a grantov. Na odbore lekárskej mikrobiológie RÚVZ v Banskej Bystrici bola od 2012 vedúcou oddelenia antiinfekčnej imunológie a venovala sa diagnostike patogénnych agensov. Bola tiež vedúcou špecializovaného pracoviska pre vírusové hepatitídy a členkou Národného referenčného centra pre pneumokokové nákazy.

She graduated in Molecular Biology and Genetics at Comenius University, Bratislava, Slovakia and in 2002 she finished her Ph.D. in the Molecular Biology at Comenius University, Bratislava, Slovakia.

In 2007 she passed with honors the Board exam in Laboratory Methods in Medical Genetics–Molecular Biology at Charles University, Prague, Czech Republic. She worked at the Slovak Academy of Sciences, at the Universitätsklinikum Münster in Germany and at Prague's Charles University. She has participated in numerous international and national internships and workshops with a focus on molecular biological diagnostics. During her practice she dealt with the basic research in molecular biology of micro-organisms, diagnostics of pathogenic agents, as well as research and work in the diagnosis of human monogenic diseases. She has long term experience with a wide range of molecular biological methods, the diagnosis of disease and the introduction of new technologies. She was involved in international and national research projects and grants in the field of human genetic diagnostics. She also worked as a part-time university teacher. At present, she is the head of Laboratory of Molecular Genetics and works in the field of diagnostics of human diseases.

Ing. Alžbeta Ďurecová, PhD.

Je absolventkou Fakulty chemickej a potravinárskej technológie STU v Bratislave, kde neskôr ukončila aj doktorandské štúdium s témou dizertačnej práce Chémia životného prostredia a rádiochemia. Od roku 1989 pracuje na oddelení ochrany zdravia pred žiarením Odboru hygieny Regionálneho úradu verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici, a to postupne ako rádiochemička, vedúca úseku rádiochemie a od 2014 ako odborný radca. Za RÚVZ koordinovala niekoľko projektov EÚ zameraných na oblasť jej profesionálneho pôsobenia a zúčastnila sa viacerých vzdelávacích kurzov organizovaných Medzinárodnou agentúrou pre atómovú energiu vo Viedni.

Education: Slovak Technical University, Faculty of Chemical and Food Technology, Chemistry (1982–1986, M.E.), Environmental chemistry and radiochemistry (1997–2002, Ph.D.), special trainings and courses at IAEA, International Atomic Energy Agency, Vienna – QA/QC 2003 training course, radiochemistry, alpha and gamma spectrometry; RER/9/117 2012 Regulatory control of public exposure; RER/9/127 2015 Communication strategies in the control of public exposure to radon, and other.

Employment Experience: 1989–1998 Radiochemist; 1998–2014 Head of radiochemical laboratory at Regional Authority of Public Health; 2014 – assistant adviser.

Special experience: project co-ordinator for EU project „Harmonisation techniques and methodologies for measuring radioactivity in the environment“ and EU project „Leonardo da Vinci no. SK/99/1/084125/PI/I.1.1.a/FPI“

doc. MUDr. Eleonóra Fabiánová, PhD.

Vyštudovala na Lekárskej fakulte hygienickej Karlovej univerzity v Prahe (1977), hodnosť Ph.D. získala na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave (1998) obhájením dizertačnej práce Hodnotenie rizika rakoviny z expozície arzénu metódou odhadu zdravotného rizika. Habilitovala na Fakulte verejného zdravotníctva SZU v Bratislave (2011) s prácou – prevencia rakoviny pľúc z pracovného prostredia. Postgraduálne sa špecializovala v odbore hygiena a epidemiológia (1981) a v odbore hygiena práce a pracovné lekárstvo (1985) na Inštitúte pre ďalšie vzdelávanie lekárov a farmaceutov v Bratislave.

V súčasnosti pracuje ako vedúca Národného referenčného centra pre hodnotenie osobnej expozície a zdravotného rizika na oddelení preventívneho pracovného lekárstva a toxikológie RÚVZ v Banskej Bystrici. Regionálnou hygieničkou a riaditeľkou tohto úradu bola v rokoch 1990–2009 a 2011–2012. Pracovne je činná od 1977, a to najskôr v OÚNZ Mělník ako sekundárny lekár a lekár hygienik na OHS; od 1979 pôsobí v Banskej Bystrici na RÚVZ (pôvodne KHS). Od 1996 pôsobí ako hlavná odborníčka Ministerstva zdravotníctva SR, neskôr Hlavného hygienika SR pre preventívne pracovné lekárstvo a toxikológiu. Bola riešiteľkou viacerých medzinárodných projektov zameraných na hodnotenie vplyvu znečisteného prostredia na zdravie obyvateľstva – program SIPEH/NIPEH (zdravotný dopad znečistenia prostredia v oblasti Žiar nad Hronom, Ružomberok v porovnaní k oblasti Banská Bystrica; PHARE HEA EC- 18/SLO – hodnotenie zdravotných rizík z expozície arzénu a VCM v oblasti Novák; projekt s EPRI – štúdium biologickej dostupnosti arzénu; projekt s Fakultou verejného zdravotníctva Harvardovej univerzity v Bostone – hodnotenie osobnej expozície; štúdia CESAR a neskôr PATY realizované v rámci programu Komisie EÚ INCO COPERNICUS – účinky znečisteného ovzdušia na dýchací systém u detí. Viedla preventívne zamerané epidemiologické štúdie nádorov (zhubné nádory pľúc, v oblasti hlavy a krku, pankreasu) riešené v spolupráci s Medzinárodnou agentúrou na výskum rakoviny (IARC/SZO). V súčasnosti spolupracuje na epidemiologickej štúdii nádorov močového mechúra iniciovanej Lekárskou fakultou Mount Sinai, New York. Vo svojej pedagogickej činnosti sa venovala problematike verejného zdravotníctva na SZU a Trnavskej univerzite, v súčasnosti na Fakulte zdravotníctva Katolíckej univerzity v Ružomberku.

Graduated at the Faculty of Medicine Hygienen Charles University Prague in 1977, Ph.D. received at the Faculty of Medicine Comenius University Bratislava in 1998 (the health risk assessment methodology for evaluation of carcinogenic risk from exposure to arsenic). Lecturer in Public Health degree gained at the Slovak Medical University in Bratislava in 2011 (lung cancer prevention at work). The specialization in hygiene and epidemiology (1981) and occupational hygiene and occupational medicine (1985) completed at the Institute for Further Education of Physicians and Pharmacists in Bratislava.

Since 1977 she worked in the District hygiene station in Mělník, from 1979 acted in the Regional Public Health Authority in Banská Bystrica (RPHA BB) in the field of occupational health and toxicology. In the years 1990 to 2009, and 2011 to 2012 she served as the Director/Regional public health officer, hygienist at the RPHA BB. She is currently working in the same institution in the department of occupational health and toxicology and is the head of the National Reference Centre for assessment of personal exposure and health risks. Since 1996 she acted as the chief advisor for the Ministry of Health, later for the Chief Hygienist in the field of occupational health and toxicology. She was involved in several international and national research projects on the impact of environmental pollution on human health, e.g. Slovak integrated program to study health and the environment in the areas of Žiar n/H and Ružomberok vs. the area of Banská Bystrica (SIPEH/NIPEH); PHARE HEA EC-18 / SLO focused on the health risks of exposure to arsenic, vinyl chloride monomer, mercury in the area of Novaky; EPRI project focused on the bioavailability of arsenic; project with the School of Public Health at Harvard University in Boston, USA in assessing personal exposure; CESAR and PATY studies under the INCO COPERNICUS programme of the EU assessing the effects of air pollution on respiratory health in children. In recent years, she led several projects focused on the epidemiology of lung cancer, cancer of the head and neck and pancreatic cancer, in collaboration with the International Agency for Research on Cancer (IARC), Lyon. In collaboration with the Mount Sinai School of Medicine in New York, USA she is involved in the genetic epidemiology study of bladder cancer. A lecturer at the Slovak Medical University in Bratislava, Faculty of Public Health and the Faculty of Health in Banská Bystrica, and since 2014 as a lecturer at the Faculty of Health, Catholic University in Ružomberok.

Ing. Martin Frič, PhD.

Absolvent odboru biomedicínske inžinierstvo na Katedre biomedicínskeho inžinierstva a teoretickej elektrotechniky Žilinskej univerzity v Žiline.

Ukončil doktorandské štúdium na Fakulte verejného zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity obhajobou dizertačnej práce so zameraním na meranie, hodnotenie a modelovanie hluku na pracoviskách. Absolvoval niekoľko kurzov a školení ako Príprava na výkon práce v zdravotníctve, Meranie a hodnotenie hluku, osvetlenia a Manažérstvo v akreditovaných laboratóriách.

Je držiteľom niekoľkých odborných spôsobilostí.

V oblasti verejného zdravotníctva sa venuje alebo venoval kvantitatívnemu a kvalitatívnemu hodnoteniu fyzikálnych faktorov či chemických faktorov.

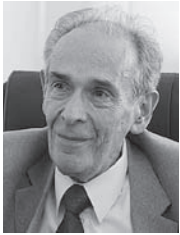
The graduate in biomedical engineering at the Faculty of Electrical Engineering, Department of Electromagnetic and Biomedical engineering at the University of Žilina.

Later he has finished the doctorate in philosophy with specialisation in public health at the Faculty of Public Health of the Slovak medical university in Bratislava by writing doctoral thesis about the measuring and modelling the noise at workplaces.

During his work in the Public Health Regional Authority Banská Bystrica he was taking part in some trainings for example: preparation of the work in the health service, measuring and assessment of the noise and illumination and management in accredited laboratories.

He is also a holder of several professional competences

In public health care he has been and he is still specialised in quantitative and qualitative assessment of physical factors or chemical factors.

prof. MUDr. Ladislav Hegyi, DrSc.

Narodil sa 27. mája 1939 v Bratislave a štúdium medicíny ukončil na Lekárskej fakulte Palackého univerzity v Olomouci v r. 1963. Desať rokov pracoval na internom oddelení NsP Topoľčany pod vedením zakladateľa slovenskej geriatrickej spoločnosti MUDr. E. Gressnera. Po štyroch rokoch v NsP v Novej Bani vo funkcii zástupcu primára interného oddelenia a primára oddelenia klinickej biochémie, nastúpil v 1977 do NsP v Malackách ako primár doliečovacieho oddelenia.

V rokoch 1991–1994 pôsobil ako riaditeľ Výskumného ústavu gerontológie v Malackách, 1995–1996 ako riaditeľ Geriatrického centra a primár geriatrického oddelenia. Po zrušení ústavu prešiel v apríli 1996 do Školy verejného zdravotníctva Slovenskej postgraduálnej akadémie medicíny v Bratislave. Po jej pretransformovaní na Fakultu verejného zdravotníctva SZU pôsobil na fakulte ako vedúci katedry, docent a profesor.

Po dovŕšení 76. roku veku odišiel do dôchodku. Ladislav Hegyi je zakladajúcim členom Slovenskej gerontologickej a geriatrickej spoločnosti, v ktorej bol predsedom v rokoch 1994–2002. V súčasnosti je čestným prezidentom Slovenskej gerontologickej a geriatrickej spoločnosti a vedúcim redaktorom časopisu Geriatria. Profesor Hegyi je nositeľom zlatej medaily Slovenskej lekárskej spoločnosti, Gressnerovej medaily, Dieškovej medaily, Guothovej medaily, Reimanovej ceny, Niederlandovej ceny a plakety a Pálfiho srdca, ktoré mu udelilo mesto Malacky.

Born on May 27, 1939 in Bratislava, medical study completed at the Faculty of Medicine, Palacky University in Olomouc in 1963. He worked for 10 years in the hospital department of internal medicine in Topoľčany under the management of a founder of the Slovak geriatrics MD. E. Gressner. After four years in the Hospital in Nová Baňa in the capacity of head physician of internal medicine department and head of department of clinical biochemistry, in 1977 he moved to the hospital in Malacky as Head of department for long-term patients.

Between 1991 and 1994 he served as a director of the Research Institute of Gerontology in Malacky, in 1995–1996 as a director of geriatric centre and head of geriatric ward. When the geriatric ward was dissolved in April 1996 he entered the School of Public Health of Slovak Postgraduate Academy of Medicine in Bratislava. The school of public health was later transformed into the Faculty of Public Health where he worked as a head of department, associate professor and professor.

He retired at the age of 76. Ladislav Hegyi is a founding member of the Slovak Gerontology and geriatric society where he served as a Chairman from 1994–2002. Currently he is the honorary president of the Slovak Gerontology and Geriatric Society and the editor-in-chief of the Geriatria magazine. Professor Hegyi is the laureate of the gold medal of the Slovak Medical Society, Gressner medal, Dieška medal, Guoth medal, Reiman prize, Niederland prize and plaque, and Palfi's Heart awarded by the city of Malacky.

RNDr. Renáta Kissová, PhD.

Absolventka štúdia na Prírodovedeckej fakulte UPJŠ v Košiciach. V roku 2000 úspešne vykonala špecializačnú skúšku v špecializačnom odbore vyšetrovacie metódy v lekárskej mikrobiológii na Slovenskej zdravotníckej univerzite (SZU) v Bratislave. Zúčastnila sa viacerých stáží týkajúcich sa problematiky mikrobiológie a virológie. V roku 2001 absolvovala rigoróznou skúšku v odbore biológia na UPJŠ v Košiciach. V roku 2012 obhájila dizertačnú prácu a získala vedecko-akademickú hodnosť PhD. na SZU v Bratislave. V oblasti verejného zdravotníctva pracuje od roku 1991, na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici, od roku 2001 bola vedúcou oddelenia virológie na odbore lekárskej mikrobiológie RÚVZ BB. V rokoch 2001 až 2004 bola vedúcou NRC pre *Mycoplasma pneumoniae*. Od roku 2013 vedie úsek špeciálnej mikrobiológie na Oddelení lekárskej mikrobiológie RÚVZ v Banskej Bystrici. Venuje sa problematike klinickej mikrobiológie, hlavne diagnostiky a surveillance patogénnych agensov vírusového pôvodu pomocou kultivačných a sérologických metód. Externe prednáša na Fakulte zdravotníctva SZU so sídlom v Banskej Bystrici. Je autorkou a spoluautorkou vedeckých prác publikovaných v karentovaných zahraničných aj domácich časopisoch alebo vo vedeckých knižných publikáciách a tiež skript a učebných textov.

She graduated at the Šafárik University in Košice. In 2000 she passed a specialization exam in Laboratory diagnostic methods in clinical microbiology at Slovak Medical University (SMU) in Bratislava. In 2001, she successfully completed thesis in the Biology at the Faculty of Natural Sciences, Šafárik University in Košice. In 2012 she finished her Ph.D. at the Faculty of Public Health at Slovak Medical University in Bratislava. She works in the field of microbiology and public health from 1991, in the Regional Public Health Authority (RPHA) in Banská Bystrica. From 2001 to 2013 was the head of department of medical virology and from 2001 to 2004, the head of the National Laboratory for *Mycoplasma pneumoniae*. Up to present she is the head of department of special microbiology in RPHA in Banská Bystrica. She has experience with a virological and serological laboratory techniques, especially virus isolation in cell cultures techniques. She is interested in enteroviruses and respiratory viruses. Since 2013 she has been the external teacher in SMU, Faculty of Health in Banská Bystrica. She is the author and co-author of scientific papers, books, textbooks and instructional texts.

doc. MUDr. Kvetoslava Koppová, PhD.

Po ukončení Lekárskej fakulty hygienickej UK v Prahe absolvovala viacero špeciálnych kurzov doma i v zahraničí, získala niekoľko osvedčení o odbornej spôsobilosti, obhájila dizertačnú prácu a získala vedecko-akademickú hodnosť PhD.

V oblasti zdravia a hygieny pracovala postupne ako vedúca oddelenia hygieny OHS Banská Bystrica, vedúca odboru hygieny KHS Banská Bystrica, vedúca odboru hygieny životného prostredia ŠZÚ Banská Bystrica. Je členkou viacerých pracovných skupín Ministerstva zdravotníctva a Úradu verejného zdravotníctva a členkou niekoľkých skúšobných komisií. Viac ako 15 rokov pôsobí ako externá pedagogička, najmä na SZU v Bratislave, kde bola vymenovaná za docentku na Fakulte verejného zdravotníctva. Jej terajšie pracovné zaradenie je vedúca Odboru hygieny a Oddelenia hygieny životného prostredia a zdravia RÚVZ Banská Bystrica a hlavná odborníčka HH SR pre hygienu životného prostredia a zdravia. Prednáša na Fakulte verejného zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave a na Fakulte zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity so sídlom v Banskej Bystrici.

She received her MD in 1976 at the Faculty of Medicine Charles University, Prague, Ph.D. (Relationship between air quality and health) at Universitas Tyrnaviensis, Trnava, Slovakia, 2003 and Associate Professor (Risks and Health Consequences of Exposure to Arsenic Through the Drinking Water Intake) at Slovak Medical University, Faculty of Public Health, Bratislava, 2014.

She passed board exams at Slovak Medical University in Bratislava in hygiene and epidemiology in 1980 and in environment and health in 1988. Since 1989 she is a Head of Department Environment and Health at Regional Authority of Public Health Banská Bystrica, since 1995 in the position of the senior advisor of the Ministry of Health on environmental hygiene.

She participated in different international and local projects, especially in the field of health effects by exposures to polluted environment, e.g.: PHARE EC-HEA-18 project, responsible for environmental data and cancer incidence and mortality study; local co-ordinator in the Central European study on Air pollution and Respiratory Health in Slovakia, National co-ordinator of WHO Global Environmental Epidemiology Network, SR, Principal investigator of Slovakia in EU project "Health Risk Assessment of Arsenic and Molecular Epidemiology". She is senior lecturer of the Slovak Medical University in Bratislava, Faculty of Public Health and Faculty of Health Care in Banská Bystrica.

Ing. Radovan Lapuník

Absolvent Ekonomickej fakulty Univerzity Mateja Bela v odbore Verejná ekonomika a správa v špecializácii manažment a správa území. Po ukončení štúdia počas pracovnej praxe absolvoval školenia a semináre v oblastiach verejného obstarávania a projektového manažmentu projektov financovaných prostredníctvom štrukturálnych fondov, domácich a zahraničných grantov.

V oblasti ekonomiky a financií pracoval postupne ako projektový manažér na Ministerstve výstavby a regionálneho rozvoja, neskôr ako kontrolný a finančný manažér na úrade Banskobystrického samosprávneho kraja. Na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici pracuje ako vedúci oddelenia ekonomiky, prevádzky a zdravotníckej informatiky.

The graduate of the Faculty of Economics of Matej Bel University in Public Economy and Administration with specialization in municipality management and administration. After graduation during the work experience he completed training and seminars in the areas of public procurement and project management of projects financed by the Structural Funds, domestic and foreign grants.

In the field of economics and finance, he worked as a project manager at the Ministry of Construction and Regional Development, and later as a financial and control manager at the office Banská Bystrica Region. He works at The Regional Authority of Public Health as the head of the department of finance, support services and health informatics.

RNDr. Lucia Maďarová, PhD.

Absolventka štúdia na Prírodovedeckej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v odbore mikrobiológia. V roku 2002 absolvovala rigoróznu skúšku. Zúčastnila sa viacerých domácich a zahraničných stáží týkajúcich sa problematiky mikrobiológie a molekulárnej biológie. V roku 2009 úspešne vykonala špecializačnú skúšku v odbore laboratórne a diagnostické metódy v lekárskej mikrobiológii na Slovenskej zdravotníckej univerzite v Bratislave. V roku 2010 obhájila dizertačnú prácu a získala akademický titul PhD.

V oblasti verejného zdravotníctva pracuje od roku 2002. Od 2004 bola vedúcou oddelenia molekulárnej biológie na odbore lekárskej mikrobiológie RÚVZ v Banskej Bystrici. Od roku 2011 je vedúcou Národného referenčného centra pre pertussis a parapertussis, členkou Národného referenčného centra pre pneumokokové nákazy a členkou Informačného centra pre bakteriologické (biologické) a toxínové zbrane. Od 2014 externe vyučuje na Fakulte zdravotníctva SZU v Banskej Bystrici.

Venuje sa problematike diagnostiky a surveillance patogénnych agensov bakteriálneho, vírusového a protozoárneho charakteru pomocou mikrobiologických, sérologických a molekulárno-biologických metód.

Autorka a spoluautorka vedeckých prác publikovaných v karentovaných zahraničných aj domácich časopisoch alebo vo vedeckých knižných publikáciách, spoluautorka skrípt a učebných textov.

Education: Faculty of Science at the Comenius University in Bratislava; Department of microbiology, followed with graduate study and dissertation; in 2002 awarded doctorate in microbiology. She participated at several microbiology and molecular biology workshops in Slovakia and abroad. In 2009 she passed a specialization exam in the field of Laboratory and diagnostic methods in medical microbiology at the Slovak Medical University in Bratislava. In 2010 she defended her dissertation and was awarded PhD.

Employment Experience: since 2002 working in the public health sector; since 2004 the head of the Department of Molecular Biology in the section of Medical Microbiology at Regional Authority of Public Health in Banska Bystrica; since 2011 the head of the National Reference Centre for pertussis and parapertussis; also a member of the National Reference Centre for pneumococcal and haemophilous infections and a member of the Information Centre for Bacteriological (Biological) and Toxin Weapons. Since 2014 the external lecturer at SMU, Faculty of Health in Banska Bystrica.

Selected activities: the diagnosis and surveillance of pathogenic agents of bacterial, viral and protozoal character using molecular-biology, microbiology and serology based methods.

Author and co-author of scientific papers, books, textbooks and instructional texts.

Ing. Zuzana Majláthová

Po vyštudovaní Chemicko-technologickej fakulty Slovenskej vysokej školy technickej (dnes STU) pracovala v Slovenskej poľnohospodárskej a potravinárskej inšpekcii, neskôr v Štátnom veterinárnom a potravinovom ústave ako manažérka kvality a metrologička. Systémom manažérstva kvality v skúšobných laboratóriách kvality sa venuje od roku 1994, má absolvované školenie Slovenskej spoločnosti pre kvalitu – MASM (Akadémia pre marketing a strategický manažment). Vo vzdelávacom stredisku Úradu pre normalizáciu, metrologiu a skúšobníctvo v Piešťanoch získala osvedčenie „metrolog organizácie“. Na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva so sídlom v Banskej Bystrici pracuje ako manažérka kvality.

Education: Faculty of Chemical and Food technology, Slovak Technical University Bratislava, 1982–1986.

Practice and work Experience: 1994–2004 – Slovak Agricultural and Food Inspection Banská Bystrica, State Veterinary and Food Institute Dolný Kubín in the position of a microbiologist, chemical analyst, metrology & quality manager; 2004 to present – Regional Authority of Public Health Banská Bystrica in the position of a quality manager.

Courses and trainings: 1997 – Quality manager ISO 9000 at MASM Slovak educational company with the aim to raise the company's success and human resources potential development; 1996 – Metrology for organization at the Office of Standards Metrology and Testing, Educational center; 2002 – Internal auditor at Slovdekra, Educational center STN EN ISO 17025; 2002 – Quality manager at Slovdekra, Educational center STN EN ISO 17025; 2010 – Auditor at VÚSAPL a.s., Educational center STN EN ISO 9001:2009.

prof. Ing. Jozef Medveď, PhD.

Patrí k známym slovenským ekonómom, jeho profesionálny život je spojený s finančnou teóriou a praxou. Je trojnásobným dekanom fakulty na Ekonomickej fakulte a Fakulte financií UMB. V minulosti pôsobil ako hosťujúci profesor v Poľsku. Minister vlády Slovenskej republiky v rokoch 2009–2010 a v rokoch 2012–2014 predseda predstavenstva Burzy cenných papierov v Bratislave. V rokoch 2005–2013 bol prorektorom Bankovního inštitutu vysoká škola, a.s., Praha pre Slovenskú republiku a súčasne členom predstavenstva tejto školy v Prahe. Spoluzakladateľ Banky Slovakia (v súčasnosti Privatbanka a.s.), bol jej prvým predsedom predstavenstva a prezidentom.

Je autorom, resp. spoluautorom viacerých vedecko-teoretických, vedeckých a odborných štátí, dvadsiatich vysokoškolských učebníc a metodických textov, spoluautorom piatich vedeckých monografií, piatich vysokoškolských a jednej špecializačnej učebnice. Vyškolicil pätnásť doktorandov a v súčasnosti je školiteľom ďalších troch doktorandov. Absolvoval niekoľko študijných a vedeckých pobytov na zahraničných univerzitách: Wirtschaftsuniversität Wien, Rakúsko; Bazilejská univerzita, Švajčiarsko; University of South Carolina, Columbia, USA; First Tennessee, State University, Memphis, USA; McGill University, Montreal, Kanada; The University of Southern Mississippi, USA.

Prof. Jozef Medveď sa vedecko-pedagogicky exponoval v oblasti teórie a praxe financií a tiež ich prieniku v iných odvetvových a prierezových ekonomikách, to jednak verejných financií, bankovníctva, zdravotníctva a sociálnej práce, jednak finančného trhu. Jeho doktorandi absolvovali štúdium v štyroch vedeckých školách: ekonomika a riadenie podniku (5), financie (4), obchodné a finančné právo (3, z toho 2 zahraniční doktorandi – Nemecko), sociálna práca (3).

He belongs to well-known economists in Slovakia, his professional life is associated with the financial theory and experience. He is three-time dean of Faculty of Economics and Faculty of Finance, Matej Bel University in Banská Bystrica. In the past he was a visiting professor in Poland, worked as a government's minister of Slovakia in 2009–2010 and as a head of board of directors at Bratislava Stock Exchange in years 2012–2014. In the period 2005–2013 he was in the position of dean of Bank Institute Prague for Slovakia, and at the same time a member of board of directors. He was a co-founder of Bank of Slovakia (at present the Privatbanka), and served as the first head of board of directors and a chairman of the bank.

He is an author and co-author of several theoretical, scientific, professional papers, 20 textbooks and methodical texts, a co-author of 5 scientific monographs, and 5 textbooks and one specialised book. In the past he was a supervisor of dissertation theses of 15 Ph.D. students and currently he supervises the dissertation theses of the other 3 Ph.D. students. He took several study and scientific stays at universities abroad: Wirtschaftsuniversität Vienna, Austria; University of Basel, Switzerland; University of South Carolina, Columbia, USA; First Tennessee, State University, Memphis, USA; McGill University, Montreal, Canada; University of Southern Mississippi, USA.

His educational activities are focused on finance's theory and practice, and their application in public finance, banking, health and social work, and financial market, too. His Ph.D. students graduated in four scientific programmes: corporate economics and management (5 students), finance (4 students), business and financial law (3 students, from them 2 foreign students – Germany), social work (3 students).

PhDr. Monika Musilová

Je absolventkou Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Martine, kde absolvovala magisterský stupeň štúdia v odbore verejné zdravotníctvo. Od roku 2009 po ukončení štúdia pracovala na Úrade verejného zdravotníctva SR na odbore epidemiológia. V roku 2015 vykonala rigoróznú skúšku v odbore verejné zdravotníctvo na SZU v Bratislave. V súčasnosti pracuje na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva v Banskej Bystrici na oddelení epidemiológie. Zúčastnila sa viacerých odborných kurzov zameraných na epidemiológiu doma i v zahraničí.

She graduated at Jessenius Faculty of Medicine in Martin, with a master's degree in public health. Since 2009, after graduating worked at the National Public Health Authority of the Slovak Republic in the Department of Epidemiology. In the year 2015 she graduated with a doctorate examination in the field of Public Health at SMU in Bratislava. Currently she works at the Regional Authority of Public Health in Banská Bystrica in the Department of Epidemiology. She has participated in several training courses in Slovakia and abroad, focused on the epidemiology.

doc. MUDr. Vladimír Oleár, CSc.

Lekársku fakultu hygienickú Univerzity Karlovej v Prahe ukončil v roku 1981. Po ukončení vysokej školy nastúpil na Okresnú hygienickú stanicu v Žiline na odbor epidemiológie, kde pracoval v rôznych funkciách. Od roku 1993 pôsobil ako celoslovenský koordinátor pre postexpozičnú imunizáciu proti VHA, v rokoch 1993–1995 bol členom imunizačnej komisie Ministerstva zdravotníctva SR, koordinátor Národného centra pre *Haemophilus influenzae* typ B v SR.

Prvá špecializačná atestácia v odbore hygiena a epidemiológia (1984) a druhá v odbore epidemiológia (1987) na Inštitúte pre ďalšie vzdelávanie lekárov a farmaceutov (ILF) v Bratislave. Doktorandské štúdium – kandidát vied ukončil na LF UK Bratislava v odbore epidemiológia (1992). V roku 2000 ukončil štúdium súdneho inžinierstva a následne bol vymenovaný za súdneho znalca v odbore hygiena a epidemiológia pri Krajskom súde v Žiline.

V roku 2009 habilitoval na Fakulte verejného zdravotníctva SZU v Bratislave s titulom docent. Prednášal na domácich a zahraničných kongresoch v oblasti verejného zdravotníctva a epidemiológie.

Je zakladajúcim členom SEA (Slovenskej epidemiologickej asociácie), čestným členom výboru SEVS (Slovenskej epidemiologickej a vakcinologickej spoločnosti), držiteľom viacerých ocenení. Je členom vedeckej rady Fakulty verejného zdravotníctva SZU v Bratislave. Je autorom alebo spoluautorom viac ako 120 odborných publikácií v epidemiológii a vakcinológii. V súčasnosti je externým pedagógom na Katedre epidemiológie Fakulty verejného zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity v Bratislave.

He graduated at the Faculty of Medicine, Charles University, Prague, 1981. Professional career started at OÚNZ Žilina District Hygienic Station – Department of Epidemiology, with focus on communicable diseases, immunization program, elaboration and implementation of the first childhood immunization information system in Slovakia; 1986 to 1989 – preparation and implementation of an electronic system for the collection and analysis of epidemiological data across SR – EPIS; 1993 to 1995 – a member of the Ministerial Commission on immunization; coordination of the Centre for *Haemophilus influenzae* type B in Slovakia; 1995 Glaxo Wellcome antibiotic section; 1996 to 2014 – country manager Sanofi Pasteur Slovakia vaccines, 2014 – ass. prof. Department of Public Health University in Trenčín.

Profesional trainings: 1984 – first degree specialization “Hygiene and Epidemiology” at Medical and Pharmaceutical Institute Bratislava; 1986 – Additional course in the organization and health management at ILF Bratislava; 1987 – second degree on epidemiology at ILF Bratislava; 1989 – Current Issues sanitary services – COLIUV Moscow, USSR; 1990 – European Educational Programme in Epidemiology, CISL, IARC, WHO, Florence, Italy; 1993 – member of the Working Committee of the Ministry of Health for the new healthcare legislation, epidemiology training concept; 1993 – coordinator for postexposure use of vaccines against viral hepatitis; 1994 – Statistical models in epidemiology II regresion models, Università degli studi Pavia, Italy; 1997 – course Vaccinology, PMCIA Lyon, France; 1998 – external epidemiology lecturer at the Faculty of Public Health University of Trnava; 1999 – training Immunity in the elderly, Veyrier du Lac, France; 2000 – General studies of Forensic Engineering, University of Zilina; 2000 – visiting lecturer in Public health care, Trnava University, Faculty of Health and Social Work; 2006 – visiting lecturer in the field of Public Health Faculty of Public Health, SMU, Bratislava; 2006 – guest member of the Scientific Council of the Faculty of Public Health, SMU, Bratislava; 2009 – habilitation for Associate Professor of Public Health SMU Bratislava; 2010 – regular member of the Scientific Council of the Faculty of Public Health, SMU, Bratislava; 2011 – honorary committee member of the Society for Epidemiology and Vaccinology Slovakia.

doc. MUDr. Peter Ondruš, CSc.

Absolvent Lekárskej fakulty UK v Bratislave. Od roku 1979 pracoval na chirurgickom oddelení/klinike Rooseveltovej nemocnice v Banskej Bystrici, kde sa po obhájení atestácií a kandidátskej práce venoval všeobecnej a cievnej chirurgii. Počas prípravy v kardiochirurgii absolvoval v rokoch 1989–1990 dlhodobé odborné školenie na Kardiochirurgickej klinike v Inštitúte klinickej a experimentálnej medicíny v Prahe. Neskôr pôsobil ako primár chirurgického oddelenia NsP v Brezne a vo Svidníku. Od roku 2001 pôsobí v Kanade, kde pracuje na Kardiochirurgickej klinike v Mazankowski Alberta Heart Institute v Edmontone. Ako associate clinical professor sa podieľa na výučbe na Lekárskej fakulte v Calgary aj Edmontone.

MUDr. Ondruš je autorom viac ako 20 odborných článkov v zahraničných časopisoch. Jeho záľuba vo výskume vyústila do študijného pobytu na Chirurgickej klinike Univerzity v Sherbrooke, Quebec, kde sa podieľal na výskume cievnych protéz, a k účasti na skúmaní jedincov s výškovou chorobou v US Army Research Institute of Experimental Medicine. Prednášal na viacerých domácich a zahraničných sympóziách, v poslednom čase okrem chirurgickej praxe obracia pozornosť na problematiku medzinárodného verejného zdravotníctva.

Je autorom niekoľkých článkov a kapitol o zdravotníckych systémoch Kanady a Austrálie. V roku 2014 vydal odbornú knihu *Svetové zdravotnícke systémy v čase globalizácie* a v roku 2015 *Medzinárodné verejné zdravotníctvo: Vybrané kapitoly*.

A graduate of the Faculty of Medicine in Bratislava. Since 1979, he worked at the Department of Surgery at the Roosevelt Hospital in Banská Bystrica, where he passed his board exam for surgery. After defending his Ph.D. thesis, he devoted his practice to general and vascular surgery. During his training in cardiac surgery he completed a long-term fellowship at the Department of Cardiac Surgery at the Institute for Clinical and Experimental Medicine Prague between the years 1989–1990. Later, he worked as the head of department of surgery in the general hospital in Brezno and, in Svidník. In 2001, he moved to Canada where he works at the Department of Cardiac Surgery Mazankowski Alberta Heart Institute in Edmonton. As clinical associate professor, he is involved in teaching at the Faculty of Medicine in Calgary and Edmonton.

MD Ondruš has written over 20 research papers in international journals. His passion for research resulted in a research study at the Surgical Clinic of the University of Sherbrooke, Quebec, where he was involved in investigating vascular prostheses, as well as in the research of individuals with altitude sickness in the US Army Research Institute of Experimental Medicine. He presented lectures at several national and international symposia and forums.

In recent years, besides surgical practice, his interest is turning to issues of international public health. He is the author of the *Chapters on the Health Systems of Canada and Australia*, and the textbooks *World Health Systems in Times of Globalization* (2014) and *International Public Health, Selected Chapters* (2015).

JUDr. Anna Porubská

Absolventka štúdia práva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave, v odbore právo. V roku 1984 absolvovala v danom odbore rigoróznú skúšku. V roku 1990 úspešne vykonala špecializačnú skúšku – špeciálnu prípravu na výkon práce v zdravotníctve v odbore zdravotnícke právo na Inštitúte pre ďalšie vzdelávanie pracovníkov v zdravotníctve v Bratislave. Externe pôsobila ako pedagogička na Strednej zdravotníckej škole v Banskej Bystrici a Vysokej škole ekonomickej v Banskej Bystrici. Na Regionálnom úrade verejného zdravotníctva so sídlom v Banskej Bystrici pracovala ako právnička, v súčasnosti vedúca osobného úradu.

A graduate of the Law Faculty of Comenius University in Bratislava. In 1984 she passed doctorate exam. In 1990 she passed a specialization exam – special preparation for work performance in the health sector on the field of medical law at the Institute for further education of health professionals in Bratislava. Externally she worked as a teacher at a medical high school in Banská Bystrica and the University of Economics in Banská Bystrica. At the Regional Authority of Public Health in Banská Bystrica she works as a lawyer, currently as the head of the human resources department.

Ing. Ronald Roth, PhD.

Dlhoročný pracovník Ministerstva vnútra Slovenskej republiky v oblasti civilnej ochrany, integrovaného záchranného systému a krízového manažmentu v štátnej správe. Pred odchodom do dôchodku pracoval ako riaditeľ sekcie krízového manažmentu a civilnej ochrany. V roku 2009 obhájil kandidátsku prácu na Univerzite obrany v Brne na tému „Integrovaný záchranný systém ako súčasť bezpečnostného systému SR“.

A long-term employee of the Ministry of Interior of the Slovak Republic in the area of Civil Protection, Integrated Rescue System and Crisis Management in the public administration. Before retirement he worked as the director of the Crisis Management Department. In 2009 he defended his thesis „Integrated Rescue System – part of the Safety System of the Slovak Republic“ at the University of Defence at Brno.

MUDr. Darina Sedláková, MPH

MUDr. Darina Sedláková, MPH, je riaditeľkou Kancelárie Svetovej zdravotníckej organizácie na Slovensku od roku 2000. Je absolventkou Lekárskej fakulty Univerzity Komenského. V roku 1988 ukončila špecializačné štúdium v odbore interná medicína a v roku 1994 postgraduálne štúdium na Ústave medzinárodných vzťahov a európskeho práva na Právnickej fakulte Univerzity Komenského. V roku 2003 obhájila záverečnú prácu v odbore riadenie verejného zdravotníctva na Slovenskej zdravotníckej univerzite a získala titul MPH.

V rokoch 1995–2000 pracovala ako zástupkyňa riaditeľa zastúpenia Rady Európy na Slovensku so zodpovednosťou za programy týkajúce sa zdravotných a sociálnych programov. Je spoluautorkou prvej Charty práv pacientov na Slovensku.

Zúčastnila sa početných vzdelávacích a tréningových kurzov a školení o zdravotnej politike, globálnej zdravotnej diplomacii, rozvoji zdravotníckych systémov na Slovensku aj v zahraničí. Je členkou Slovenskej asociácie pre verejné zdravie (SAVEZ), Slovenskej lekárskej spoločnosti, Slovenskej spoločnosti pre farmakoekonomiku, členkou Generálnej rady Ligy proti rakovine, členkou Správnej rady Univerzity Komenského, členkou viacerých mimovládnych organizácií, ktoré sa zaoberajú rôznymi aspektmi zdravia. Je odbornou konzultantkou viacerých národných a medzinárodných projektov, kde presadzuje princípy zdravotnej politiky založenej na holistickom prístupe ku zdraviu a zdôrazňujúcej nevyhnutnosť celospoločenskej zodpovednosti za zdravie. Má skúsenosti s projektmi na zlepšovanie zdravia marginalizovaných a zraniteľných skupín obyvateľstva. Je spoluautorkou viacerých odborných publikácií a učebných materiálov z oblasti verejného zdravotníctva.

Darina Sedláková has been representative of the World Health Organization in Slovakia since 2000.

She graduated at the Faculty of Medicine, Comenius University. During the years 1984–1990 she worked at the same faculty, Department of Geriatrics. In 1988 she passed specialisation examination in internal medicine.

In years 1992–94 she studied at postgraduate Institute of International Relations and European Law at the Faculty of Law of the Comenius University and started to work in the area of international organisations and international projects. In 1995–2000 she was Deputy Director of the Council of Europe Information Office in Slovakia, where she focused on implementation of health and social-economic programmes.

In 2003 completed postgraduate study at the School of Public Health of the Slovak Medical University and received her Master of Public Health (MPH) diploma. She participated in numerous education and training courses on health policy and health systems development in Slovakia and abroad. She is member of Slovak medical Society, board member Slovak Society for Pharmacoeconomics, of the Slovak Association of Public Health and League Against Cancer. Since 2007 she has been member of the Comenius University Board. She is co-author of several expert publications, studies and textbooks. She gives lectures on international public health at medical and public health schools.

MUDr. Katarína Slotová, PhD.

Vyštudovala Lekársku fakultu hygienickú Univerzity Karlovej v Prahe a postgraduálne vzdelávanie v hygiene a epidemiológii, ale aj v odbore všeobecnej a komunálnej hygieny. Absolvovala viacero odborných kurzov zameraných na epidemiológiu či environment doma i v zahraničí, Letnú školu „Životné prostredie a zdravie“ na Univerzite Albany v New Yorku či kurz na holandskom Netherlands Institute for Health Sciences vo Wageningene.

Doktorandskú dizertačnú prácu obhájila na Trnavskej univerzite. Je členkou poradného zboru Hlavného hygienika SR pre odbor hygiena detí a mládeže a tiež poradného zboru pre odbor hygiena životného prostredia. Ďalej je zástupkyňou rezortu zdravotníctva pri MZ SR pre medzinárodnú spoluprácu v oblasti „WHO – Akčný plán pre životné prostredie a zdravie detí“ a členkou pracovnej skupiny WHO Európskeho centra pre životné prostredie a zdravie v Bonne.

V súčasnosti je vedúcou oddelenia hygieny detí a mládeže RÚVZ v Banskej Bystrici a vedúcou národného referenčného centra pre hodnotenie vplyvu voľného ovzdušia a ovzdušia uzatvorených priestorov nevýrobného charakteru na zdravie populácie.

Education: 1976–1982 – Faculty of Medicine Hygiene, Charles University, Prague; 2003–2008 – Ph.D. study, University Trnava, School of Health care and Social work in scientific sphere Public Health; numerous postgraduate courses, trainings and working stays focused on the Occupational and Environmental Epidemiology, Public Health Management, and Environmental hygiene; 2009 – academic degree Ph.D. at the University Trnava, School of Health care and Social work, 2014 – submitted application for habilitation proceedings at Slovak Medical University, Faculty of Public Health.

Employment Experience: Physician in the field; Head of Department of Hygiene of Children and adolescents, Regional Hygienic station; Head of National Reference centre for Health Impact Assessment of Outdoor and Indoor Air pollution on public health; Head of department Hygiene of Children and Adolescents, Regional Authority of Public Health, Banská Bystrica.

Selected activities: Participation in numerous international scientific research projects (cancer incidence study and spirometry tests in children; Central European Study on Air Pollution and Respiratory Health; Arsenic Health Risk Assessment and Molecular Epidemiology; COPHES/DEMOCOPHES etc.). Member of the working groups and consulting committees of the Chief Public Health Officer of the Slovak Republic.

Lecturer at the Slovak Medical University, Faculty of Public Health Bratislava and Faculty of Health Banská Bystrica with focus on public health, hygiene essentials, outdoor and indoor air pollution health risks, environmental hygiene, hygiene of children and adolescents. External lecturer at the Matej Bel University Banská Bystrica for the pre- and postgraduate education in the study program Environmental Health.

prof. Ing. Ladislav Šimák, PhD.

V roku 1976 absolvoval odbor vojenská železničná doprava na vtedajšej Vojenskej fakulte Vysokej školy dopravy a spojov v Žiline. A od roku 1981 až doteraz na tejto škole pôsobí (dnes Fakulta bezpečnostného inžinierstva, Žilinská univerzita), najprv ako odborný asistent, neskôr postupne ako prodekan a dekan, dnes vedúci katedry krízového manažmentu. Špecializoval sa na vytváranie teórie krízového manažmentu v štátnej správe a na jej aplikovanie do vznikajúceho študijného odboru Občianska bezpečnosť, ako aj na vytváranie systému krízového riadenia v podmienkach štátnej správy i samosprávy SR. Je autorom alebo spoluautorom vedeckých monografií, vysokoškolských učebníc a odborných kníh, viac než 170 pôvodných vedeckých a odborných prác uverejnených v domácich a zahraničných časopisoch a zborníkoch. Bol členom pracovnej skupiny podpredsedu bezpečnostnej rady SR na spracovanie a posúdenie Komplexného plánu výstavby a modernizácie bezpečnostného systému SR na roky 2004 až 2010, a členom pracovnej skupiny Akreditačnej komisie pre oblasť bezpečnostných služieb (2006–2012).

Education: University education of the 3rd level and academic degree Professor; 1976 – Grad. Engineer in the field Military Railway Transport – VF VŠDS Žilina; 1986 – Candidate of Technical Sciences – Military Faculty VŠDS Žilina; 1994 – Senior Lecturer in Military Transport – Military Faculty VŠDS Žilina; 2001 – Professor in Civil Security – FSE ZU in Žilina.

Employment Experience: Management of transport provision of armed forces with emphasis on railway transport, preparation of transport system for action during crisis situations. University teacher: lecturer – (1981–1994), vice-dean (1994–1997), dean (1997–2003), head of crisis management department (2003–2007), dean (2007–now). Professional soldier – senior officer in railway transport department (1976–1980), chief of railway transport department (1980–1981).

Selected activities: Responsible investigator or partner in more than 20 home and foreign scientific-research projects especially in the field of risk and crisis management. Responsible investigator or partner in more than 20 home and foreign scientific-research projects especially in the field of risk and crisis management. Since 2003 he is member of working group of prime minister and Security Council of Slovak Republic focused on creating the complex system of State Security System of Slovak Republic. He led team of experts preparing Book of Terminology of Crisis Management, which was approved in 2005 by government of Slovak Republic.

Authorship/co-authorship: 4 scientific monographs, 17 university textbooks, 2 special publications, more than 140 original scientific and specialized works published in home and foreign magazines and scientific conference proceedings.

Member of 4 editorial boards of scientific magazines, 3 scientific boards of universities and faculties, various commissions and working groups, consultative bodies and commissions on the level of central bodies of state administration.

Ing. Adriana Šlajferčíková, PhD.

Na Ekonomickej fakulte Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici študovala v inžinierskom stupni oblasť financií a v rámci doktorandského štúdia oblasť ekonomiky a manažmentu podniku. Doktorandské štúdium úspešne ukončila obhajobou dizertačnej práce pod vedením školiteľa prof. Ing. Jozefa Medveda, PhD.

V rokoch 2010–2015 pedagogicky pôsobila ako odborná asistentka na Bankovním inštitúte vysoká škola, a.s., Praha, zahraničnej vysokej škole v Banskej Bystrici. Publikovala viacero vedeckých a odborných článkov orientovaných na špecifické témy z oblasti bankovníctva a finančného manažmentu podniku, menovej politiky, regulácie a dohľadu nad finančnými trhmi, makroekónómie a špecifických otázok na problematiku finančnej, resp. dlhovej krízy, niekoľko článkov v spoluautorstve s prof. Ing. Jozefom Medvedom, PhD. V súčasnosti pôsobí v nadnárodnej spoločnosti na pozícii finančnej analytičky.

At the Faculty of Economics, Matej Bel University in Banská Bystrica her education in engineering's degree was focused on the area of finance and in framework of Ph.D. studies on the area of corporate economics and management. She successfully finished Ph.D. education by final examination in the form of the presentation and assessment of dissertation thesis written under the leading of supervisor prof. Ing. Jozef Medved, Ph.D.

In years 2010–2015 she was employed as a teacher – assistant professor on Bank Institute of High College, foreign high college in Banská Bystrica. Her research and scientific activities were orientated mainly on the publishing of many scientific and the other professional articles with the focusing on the specific topics from the area of banking and corporate financial management, monetary policy, financial market regulation and supervision, macroeconomy, and chosen issues on the area of financial, or more precisely debt crisis, the several papers in the authorship with prof. Ing. Jozef Medved, Ph.D. Currently she works on the job position as a financial analyst in the multinational company.

doc. PhDr. Mária Šupínová, PhD.

Je absolventkou Jesseniovej lekárskej fakulty Univerzity Komenského v Martine, kde absolvovala bakalársky stupeň štúdia v odbore ošetrovatelstvo, a Fakulty zdravotníctva a sociálnej práce v Trnave, kde absolvovala magisterské štúdium v odbore ošetrovatelstvo. V roku 2006 vykonala rigoróznú skúšku v odbore ošetrovatelstvo na SZU v Bratislave.

Dizertačnú prácu na tému „Ošetrovateľská starostlivosť o vybrané skupiny jedincov“, obhájila v odbore ošetrovatelstvo na VŠZaSP Sv. Alžbety v Bratislave v roku 2011. Absolvovala niekoľko špecializačných štúdií: špecializačné štúdium ošetrovateľská starostlivosť v pediatrii, postgraduálne špecializačné štúdium v odbore revízne ošetrovatelstvo a špecializačné štúdium v odbore ošetrovateľská starostlivosť v komunite. V roku 2015 sa habilitovala na Fakulte verejného zdravotníctva SZU v Bratislave a je docentkou verejného zdravotníctva.

Pracovala ako detská sestra na lôžkovom oddelení, neskôr ako vedúca sestra detského oddelenia. V minulosti pôsobila ako externá pedagogička na Fakulte zdravotníctva SZU v Bratislave so sídlom v Banskej Bystrici, v súčasnosti tu pôsobí ako odborná asistentka a vedúca katedry ošetrovatelstva. Venuje sa problematike komunitného ošetrovatelstva, multikultúrneho ošetrovatelstva a pediatrického ošetrovatelstva.

She graduated at Jesenius Medical Faculty in Martin, with a bachelor degree in the field of nursing. She graduated at the Faculty of Health and Social Work in Trnava with a master degree from nursing. In the year 2006 she graduated with a doctorate examination in nursing at SMU in Bratislava.

She defended her Dissertation thesis on the theme of nursing care for selected groups of subjects in the field of nursing at VŠZaSP of St. Elizabeth in Bratislava, in 2011. She attended several specialized studies; specialized study nursing care in pediatrics, postgraduate specialization degree in nursing review and specialized study in the field of nursing care in the community. Associate professor habilitation at the Faculty of Public Health, SMU Bratislava in 2015.

She worked as a pediatric nurse on the ward, later as a head nurse of the pediatric ward. In the past, she worked as an external lecturer at the Faculty of Health at Slovak Medical University Bratislava with residence in Banská Bystrica, currently she works as a senior lecturer and Head of Department of Nursing at the Faculty of Health at Slovak Medical University located in Banská Bystrica. She focuses on community nursing, multicultural nursing and pediatric nursing.

RNDr. Alexandra Varjúová, PhD.

Vyštudovala Fakultu matematiky, fyziky a informatiky Univerzity Komenského v Bratislave, odbor fyzika, špecializácia biomedicínska fyzika, a v roku 2013 ukončila postgraduálne vzdelávanie na Slovenskej zdravotníckej univerzite, Fakulte verejného zdravotníctva. Téma dizertačnej práce bola „Hodnotenie radiačnej záťaže novorodencov v dôsledku rádiologických vyšetrení“.

Absolvovala viacero odborných zahraničných a domácich kurzov, tréningov a workshopov v oblasti radiačnej ochrany, predovšetkým pri používaní zdrojov ionizujúceho žiarenia v zdravotníctve.

Od ukončenia vysokoškolského štúdia pracuje na oddelení ochrany zdravia pred žiarením. Vo svojej práci sa zameriava na registráciu zdrojov ionizujúceho žiarenia v zdravotníctva, posudzovanie žiadostí o vydanie povolení na vykonávanie činností vedúcich k ožiareniu, povoľovanie činností a zdrojov ionizujúceho žiarenia, vykonávanie periodických kontrol na overenie súladu s legislatívnymi požiadavkami.

Je externou vyučujúcou Biofyziky na Fakulte zdravotníctva Slovenskej zdravotníckej univerzity.

Graduated in physics field of study: biomedical physics, Faculty of Mathematic, Physics, Informatics, at Comenius University, Bratislava, in 2013 she finished Ph.D. study at Slovak Medical University, Faculty of Public Health in Bratislava.

Thesis theme: Evaluation of the radiation load of children in neonatal departments due to radiological examinations. She has participated in numerous international and national courses, trainings and workshops focused on radiation protection, especially by the use of sources of ionizing radiation in health care.

Since graduation she is working at the Regional Authority of Public Health, Department of Radiation Protection. The responsibilities: registration and licensing of sources of ionizing radiation in medicine, assessment of application for permission to conduct the practices, authorization of practices and of sources associated with them, the conduct of periodical inspections to verify the compliance with regulatory requirements. She is the external lecturer of Biophysics at the Faculty of Healthcare, Slovak Medical University.

PRODUKTY PRE VÝSKUM A DIAGNOSTIKU

Spoločnosť K-TRADE začala svoju činnosť v roku 1995 so zameraním na distribúciu širokého spektra produktov určených pre laboratória od známych a renomovaných domácich aj zahraničných výrobcov.

Naša spoločnosť pokrýva celú škálu produktov používaných v biologických ako aj biochemických laboratóriách a ponúka individuálny prístup pri riešení požiadaviek našich klientov.

Ponúkame produkty potrebné pre výskum a diagnostiku v nasledovných oblastiach: molekulárna biológia, mikrobiológia, chémia a biochémia, imunológia, genomika a proteomika. Sme schopní zásobovať laboratória rutinnými ako aj špeciálnymi chemikáliami, plastovým tovarom, sklenenými pomôckami, filtračnými systémami, diagnostickými kitmi, médiami a sérami, enzýmami, antibiotikami. Vieme zabezpečiť syntézu oligonukleotidov a sekvenčný servis.

Úzko spolupracujeme so špecialistami zo všetkých vyššie uvedených oblastí, a preto sme pripravení konzultovať a diskutovať akékoľvek požiadavky našich klientov.

Medzi našich stálych klientov patria vedecké a výskumné laboratória patriace pod univerzity, štátne ústavy, úrady verejného

zdravotníctva, nemocnice a nemocničné lekárne a mnohé súkromné spoločnosti.

Všetky produkty distribuované spoločnosťou K-TRADE sú certifikované, niektoré z nich dodávame na Slovensku ako exkluzívny dodávateľ.

V roku 2012 získala K-TRADE prestížne ocenenie najvyššej dôveryhodnosti v Slovenskej republike – Certifikát AA. Týmto ocenením K-TRADE splnila najprísnejšie kritériá spoľahlivosti a stability na trhu, a preto patrí do exkluzívnej skupiny 5,8 % slovenských firiem, ktoré môžu používať certifikáciu AA ako symbol vysokého ratingového hodnotenia.

V roku 2014 bola spoločnosť K-TRADE vyhodnotená ako Spoľahlivý partner vo verejnom obstarávaní, a to na základe vyjadrenia spokojnosti verejných obstarávateľov Slovenskej republiky, ktorí hodnotili spoľahlivosť podniku v plnení obsahu, kvality a včasnosti záväzkov plynúcich zo zákaziek verejného obstarávania. Na základe tohto hodnotenia udelilo Národné informačné stredisko Slovenskej republiky (NIS SR) spoločnosti K-TRADE certifikát Pečať spoľahlivosti, ktorú zo 14 724 dodávateľov verejných obstarávaní v danom roku získalo iba 9,8 % vysoko hodnotených podnikov.

RNDr. Mária Krivjanská – K-TRADE ZDR
Ing. František Krivjanský – právny nástupca
Smolenická 2983/18, 851 05 Bratislava
Tel.: 02/5930 24 22; Fax: 02/5477 44 94; E-mail: ktrade@ktrade.sk

ISBN 978-80-89057-60-3

9 788089 105760 3